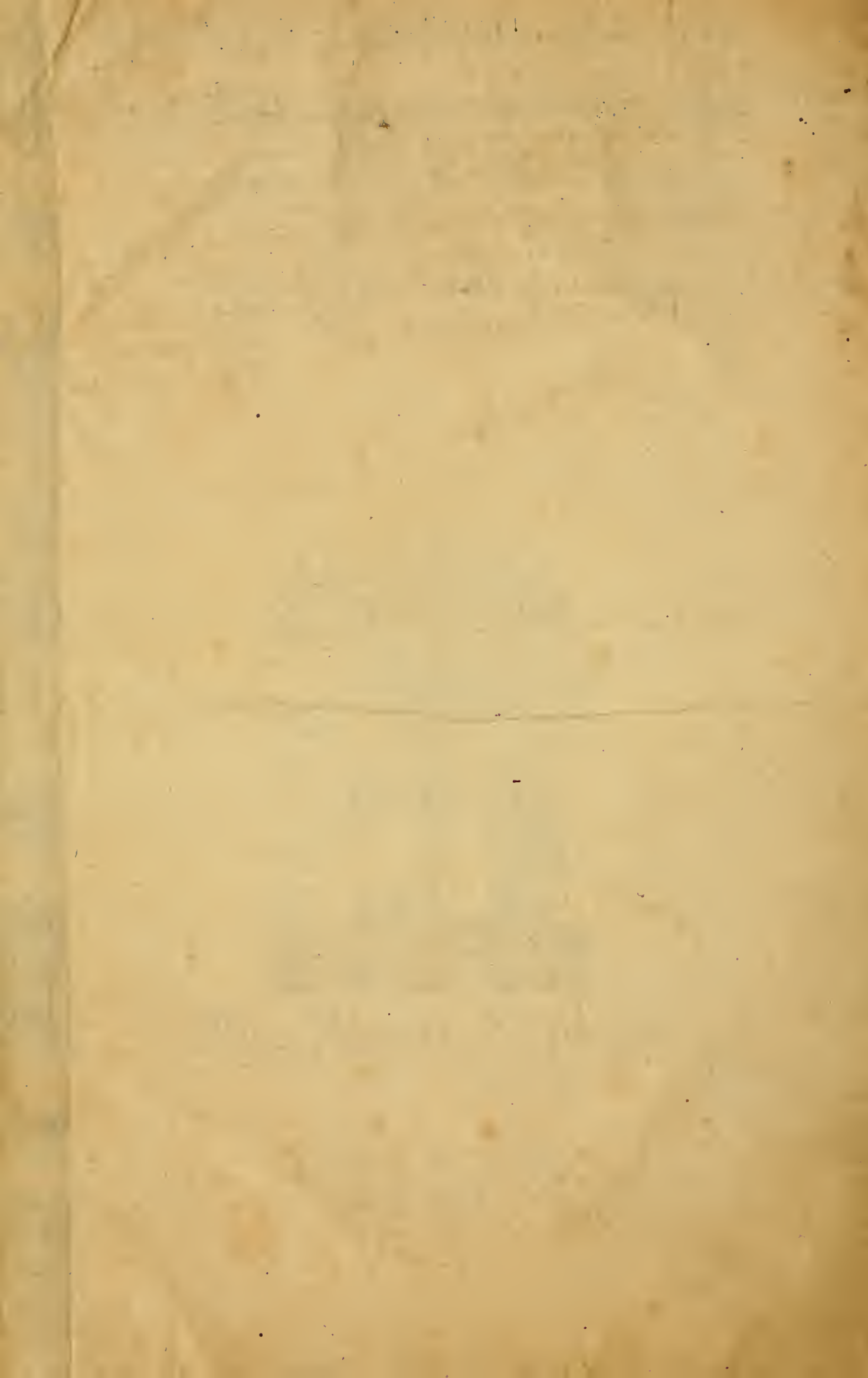

SCF

1818

c.2

Plures scripsit Calvinus libros, utilitate & doctrina præstantes: hic tamen
reliquis omnibus palmam præcipit, idcirco ob insignem præstantiam primus
& ultimus liber Calvinus dicitur. De quo Paulus Jurinus ita cecinit:
præter Apostolicas post Christi tempora chartas;
huic peperere libro secula nulla paræm.

Inr Georgyalabata Salmasius soll gnsigt haben, wdan no dms Calvin
institutiones gnsicht hat, hat in ihm subign gnsicht wnsicht
wntworbem, als wdan no dj dntem im Jastwntworbem
Hugonis Grotii Gnsicht gntworbem hat. Vid Jac. Hot. Helvet.
Kirch gnsicht Tom. 3. p. 718.

INSTITVTIO CHRI-

stianæ religionis, in libros qua-
tuor nunc primùm digesta, certisque distincta capitibus, ad aptissimam
methodum : aucta etiam tam magna accessione vt propemodum opus
nouum haberi possit.

IOHANNE CALVINO AVTHORE.

Oliua Roberti Stephani.

GENEVAE.

M. D. LIX.

PRÆCIPVA CAPITA EORVM QVAE IN HOC INSTITUTIONIS Christianæ opere continentur.

de Abnegatione nostri.	lib.3.cap.7	de Legibus.	lib.4.cap.20
de Adæ lapsu.	lib.1.cap.1	de Libero arbitrio.	lib.1.cap.15, & lib.2.cap.2 & 5
de Angelis.	lib.1.cap.14	de Libertate Christiana.	lib.3.cap.19
de Ascensu Christi in cælum.	lib.2.cap.16	de Matrimonio.	lib.4.cap.19
de Baptismo.	lib.4.cap.15	de Mediatore Christo.	lib.1.cap.12
de Charitate proximi.	lib.2.cap.8	de mercede malè colligi operum iustitiam.	1.3.c.18
de Calibatu Sacerdotum.	lib.4.cap.12	de Meritis operum.	lib.3.cap.15
de Cœna Christi.	lib.4.cap.17	de Missa Papali.	lib.4.cap.18
de Conciliis, & eorum autoritate.	lib.4.cap.9	de Monachatu.	lib.2.cap.13
de Cōfessione Papali, & satisfactione.	lib.3.cap.4	de Morte Christi.	lib.1.cap.16
de Confirmatione Papali.	lib.4.cap.19	Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri ac gubernari.	lib.1.cap.16
de Conscientia.	lib.3.cap.19	de Mundi gubernatione.	lib.1.cap.16
Christus ad quid missus.	lib.1.cap.15	de Oratione.	lib.3.cap.20
de Christi diuinitate.	lib.1.cap.14	de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.	lib.4.cap.19
Quomodo Christi persona vna sit in duabus naturis.	lib.2.cap.14	de Ordine & ministeriis Ecclesiæ.	lib.4.cap.3
de Descensu Christi ad inferos.	lib.3.cap.16	de Pædobaptismo.	lib.4.cap.16
Quomodo Christus mediator.	lib.2.cap.12	de Pastorum electione & officio.	lib.4.cap.3
Christum nobis meritum esse vitam æternam.	lib.2.cap.17	de Peccato in Spiritum sanctum.	lib.3.cap.3
Christus Propheta, Rex & Sacerdos.	lib.2.cap.15	de Peccato originali.	lib.2.cap.1
de Crucis tolerantia.	lib.3.cap.8	de Pœnitentia vera.	lib.3.cap.3
de Dei noritia.	lib.1.cap.1, & sequentibus.	de Pœnitentia papali.	lib.4.cap.19
Cognosci Deum naturaliter ab omnibus.	lib.1.cap.3	de Politica administratione.	lib.4.cap.20
Cognitio Dei quorsum tendat.	lib.1.cap.2	de Prædestinatione Dei.	lib.3.cap.21
Dei cognitionem suffocari vel inscitia vel malitia hominum.	lib.1.cap.4	Promissionum Legis & Euangelii conciliatio.	lib.3.cap.17.
de vnica Dei essentia, & tribus personis.	lib.1.cap.13	de Prouidentia Dei.	lib.1.cap.16
Impiorum operibus quomodo vtatur Deus.	lib.1.cap.18	de Purgatorio.	lib.3.cap.5
de Diabolis.	lib.1.cap.14	Redemptor Christus.	lib.2.cap.16
de Ecclesia.	lib.4.cap.1	de Regeneratione.	lib.3.cap.3
Ecclesiæ veræ & falsæ comparatio.	lib.4.cap.1	de Romanæ sedis primatu & Romani papatus exordio.	lib.4.cap.6.7
de Ecclesiæ iurisdictione & disciplina.	lib.4.ca.11.12	Reprobos sua culpa accersere sibi interitum ad quem sunt prædestinati.	lib.3.cap.24
de Ecclesiæ potestate quoad leges ferendas.	lib.4.c.10	de Resurrectione Christi.	lib.2.cap.16
de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata.	1.4.c.8	de Resurrectione vltima.	lib.3.cap.15
de veteris Ecclesiæ statu.	lib.4.cap.4	de Sacramentis.	lib.4.cap.14
de Electione æterna.	lib.3.cap.21	de falso nominatis Sacramentis	lib.14.cap.19
Vocatione sanciri æternam Dei electionem.	lib.3.cap.24	de Sanctorum intercessionem.	lib.3.cap.20
de Fide.	lib.3.cap.2	de Satisfactione Papali.	lib.3.cap.4
de Hæreticis & schismaticis.	lib.4.cap.1	de Scandalo.	lib.3.cap.19
de Hominis creatione.	lib.1.cap.15	Scripturæ sacræ authoritas.	lib.1.cap.6
de Idolis.	lib.1.cap.11 & 12	Scripturæ doctrinam necessariam nobis esse.	1.1.c.9
de Ieiunio.	lib.4.cap.12	de Spiritu sancto, & illius officii.	lib.3.cap.2
de Iesu nomine.	lib.2.cap.15	de Spiritus arcana operatione.	lib.3.cap.1
de Imagine Dei.	lib.1.cap.15	Testamenti veteris & noui similitudo.	lib.2.cap.10
Imaginem Deo affingere, nefas esse.	lib.1.cap.11	de Traditionibus humanis.	lib.4.cap.10
de Impositione manuum.	lib.4.cap.19	de Trinitate.	lib.1.cap.13
de Indulgentiis.	lib.3.cap.5	de Vita hominis Christiani.	lib.3.cap.6
de Iudiciis forensibus.	lib.4.cap.20	de Vitæ futuræ meditatione.	lib.3.cap.9
de Iuramento.	lib.2.cap.8	Vita præsentis quomodo vtendum.	lib.3.cap.10
de Iustificatione fidei.	lib.3.cap.11	Vocatione sanciri æternam Dei electionem.	lib.3.cap.14
de Iustificationis initio & progressu.	lib.3.cap.14	de Vocatione sua diligenter cuique inspicienda.	lib.3.cap.7
Iniustificatione quæ obseruanda.	lib.3.cap.13	de Votis.	lib.4.cap.13
de Lege.	lib.2.cap.7	de Vnctione vltima Papali.	lib.4.cap.19
de Lege, ipse sine officio & vsu.	lib.2.cap.7		
Legis moralis explicatio.	lib.2.cap.8		

Hæc omnia perspicue ac solide in hisce Institutionibus tractantur: & quicquid aduersarii contra obiiciunt, ita confutatur, vt cuius pio lectori ita satisfiat, nequid eum post-hac morentur sophistarum fuci.

Iohannes Calvinus Lectori.

N prima huius nostri operis editione quia cum quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minime expectabam, leuiter, maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri solet) defunctus eram: verum quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse quem nunquã voto expetere, nedum sperare ausus fuisssem: vt mihi plus multo deferri ex animo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnæ ingratitude fore putauit nisi adeò propèsis in me studiis, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantum editione tentauit: sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tunc impensum me nõ pœnitebat: nunquam tamen mihi satisfeci, donec in hunc ordinem qui nunc proponitur digestum fuit. Nunc me dedisse cõfido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandã incubuerim, luculètum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dũ existimabã à febre quartana mortẽ mihi denũtiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstite relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam repèderet. Maluisssem equidem citius, verum sat citò si fat bene. Opportunè autem prodisse tunc putabo vbi sensero vberiorẽ adhuc quàm antehac fructum aliquem Ecclesiæ dei attulisse. hoc mihi vnicum votum. Et sanè mecum malè ageretur nisi vnus Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperitorũ hominũ, vel iniqua & maligna improborũ iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ utilitatis studio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conscius sim, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officiũ doctoris in Ecclesia suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, sinceram pietatis doctrinam asserendo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mordeatur & laceretur calumniis. Quũ iam sub prelo esset epistola, certò rescui, Augustæ, vbi cõuentus ordinum Imperii agebatur, sparsum fuisse de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat in aulis Principũ exceptum. Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima cõstantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniã adeò fœdam respuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerãt. Fallitur autè cum tota sua caterua Diabolus, si me putidis mendaciis obruendo, hac indignitate fractiorem vel magis lentum fore putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum mihi confido vt in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem. Cuius rei nouum in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare & instruere, vt & facilem ad eam aditum habere, & inoffenso in ea gradu pergere queãt. siquidem religionis summam omnibus partibus sic mihi complexus esse videor, & eo quoque ordine digessisse, vt siquis eam rectè tenuerit, ei nõ

fit difficile statuerē & quid potiffimum quærere in Scriptura, & quem in fco-
pum quicquid in ea continetur referre debeat . Itaque, hac veluti ft rata via,
fi quas poft hac Scripturæ enarrationes edidero, quia non necesse habebō de
dogmatibus longas difputationes inftituere, & in locos communes euaga-
ri: eas compendio femper astringam. Ea ratione, magna moleftia & fastidio
pius lector fubleuabitur: modò præfentis operis cognitione, quafi necelfario
inftumento, præmunitus accedat. Sed quia huius inftituti ratio in tot meis
commētariis quafi in fpeculis clarè apparet , re ipfa malo declarare quale fit,
quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & fi quem ex meis laboribus
fructum percipis, me precibus tuis apud Deum patrem noſtrum adiuua.

Genevæ. Calend. Auguſti. ANNO M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excufare libello,
Discendi ftudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epift. 7

Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt
proficiendo, & ſcribendo proficiunt.

INSTITVTIONIS CHRIS- tianaë religionis Liber primus.

DE COGNITIONE DEI CREATORIS.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohercant.

G A P. 2.

TO T A ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demû ac solida sapientia censerî debeat, duabus partibus cõstat, Dei cognitio-
ne & nostri. Caterû quû multis inter se vinculis cõnexæ sint, vtra tamen alterâ præcedat, & ex se pariat, nõ facile est discer-
nere. Nam primò, senemo aspicere potest quin ad Dei in quo
viuit & mouetur, intuitû sensus suos protinus conuertat: quia
minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquã à no-
bis esse. imò ne id quidè ipsum quod sumus, aliud esse quàm
in vno Deo subsistentiã. Deinde ab his bonis quæ guttatim è
cælo ad nos stillât, tanquã à riuulis ad fontè deducimur. Iam
verò ex nostra tenuitate mēlius apparet illa, quæ in Deo resî-
det bonorû infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quã nos deiecit primi hominis
defectio, sursum oculos cogit attollere, nõ modo vt inde ieiuni & famelici petamus quod
nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatè discamus. Nã vt in homine reperitur quid-
dam miseriarû omnium mûdus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nudi-
tas immensam probrorû cõgeriem detegit: propriæ infœlicitatis conscientia vnquen-
que pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignoratiã, vani-
tatis, inopiã, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscim-
us, non alibi quàm in Domino sitam esse verã sapientiæ lucem, solidam virtutè, bono-
rum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatè. atque adeò malis nostris ad cõsi-
deranda Dei bonã excitamur: nec antè ad illû fertò aspirare possumus, quàm cõperimus
nobisipsis displicere. Quis enim hominû non libèter in se requiescat? quis etiam non re-
quiescit quãdiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est cõtentus, & inscius suæ miserix
vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantû instigatur ad quærendum
Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur.

Rursum, hominem in puram sui notitiam nunquã peruenire constat nisi prius Dei fa-
ciem sit contèplatus, atque ex illius intuitu ad seipsum inspiciendû descèdat. Nam (quæ
ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapiètes, &
sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiã, fœditatis, stultitiã, & impuritatis nostræ cõ-
uincamur. Non autè conuincimur si in nos duntaxat ipsos respicimus, & non in Domi-
num quoque: qui vnica est regula ad quam exigendû est istud iudiciû. Quia enim ad hy-
pocrisim natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro iustitia
ipsa nobis abudè satisfacit. Et quia nihil inter nos vel circum apparet quod non sit pluri-
ma obscõnitate inquinatum: quod paulo minus fœdum est, pro purissimo arridet quã-
diu mentem nostrã intra humanæ pollutionis fines cõtinemus. Non secus atque oculus,
cui nihil aliàs obuersatur nisi nigri coloris, candidissimû esse iudicat quod tamen sub bob-
scura est albedine, vel nõnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius
adhuc discernere licet quantû in æstimãdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel
terrã despiciamus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circumcirca patèt, validis-
sima perspicacissimã que acie videmur nobis præditi: at vbi in solè suspicimus, atque arre-
ctis oculis contèplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tãto fulgore protin' perstrin-
gitur & cõfunditur, vt fateri cogamur, illud nostrû in considerandis terrenis acumen, vbi
ad solem vêtum est, merã esse hebetudinè. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis
contingit. quantisper enim extra terrã non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute
pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantû non semidei videmur. at si semel

INSTITVTIONIS LIB. I.

cœperimus cogitationē in Deum erigere, & expendere qualis sit, & quā exacta iustitiæ, sapientię, virtutis eius perfectio, ad cuius amūssim cōformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu ardebat, pro sūma iniquitate mox sordescet: quod mirificē imponebat sapientię titulo, pro extrema stultitiā fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserima impotētia esse arguetur: adeō diuinæ puritati male respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat perculsos atque afflictos fuisse sanctos quorū Dei præsentia sentiebāt. Quū enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriā suā manifestante, sic quate fieri ac cōsternari vt mortis horrore concidant, imō absorbeantur, & penē nulli sint: colligendū inde est, hominē humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestare cōparauit. Eius autem cōsternationis exempla crebra habemus tum in Iudiciis, tum in Prophetis: adeō vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & historia Iob ad prosternēdos suæ stultitiæ, impotētiæ, pollutionis conscientia homines, potissimū semper argumentū à diuinæ sapiētiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra videmus enim vt Abrahā melius se terrā & puluerem agnoscat, ex quo propius ad conspiciendā Domini gloriā accessit: vt Elias reiecta facie, eius accessum expectare nō sustineat: tantū est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo putredo ac vermīs, quū ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, facie suam oporteat: Hoc scilicet est quod dicit propheta Iesaias, Erubescet sol, & confundetur Luna quū Dominus exercituum regnauerit: hoc est, Vbi claritatē suam extulerit, ac propius admouerit, lucidissimū quodque præ illa tenebris obscurabitur. Vt cunque tamen Dei nostrique notitia mutuo inter se nexu sint colligata, ordo rectē docendi postulat vt de illa priore differamus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

CAP. II.

NAM verō Dei notitiā intelligo, qua non modo cōcipimus aliquē esse Deum, sed etiam tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriā, quod denique expedit. Neque enim Deū, propriē loquēdo, cognosci dicemus vbi nulla est religio nec pietas. Atque hic nōdum attingo eam notitiæ speciē qua homines in se perditī ac maledictī Deum redēptorem in Christo mediatorē apprehendunt: sed tantū de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer steteret Adam. Nā etsi nemo iam in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel salutis authorē, vel vllō modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandū medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fictorem nostrū sua nos potētia fulcire, prouidētia regere, bonitate fouere, omnique benedictionū genere prosequi: aliud verō, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositā amplecti. Quia ergo Dominus primū simpliciter creator tam in mundi opificio, quā in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi facie redēptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quāquā autem Deum apprehendere mens nostra non potest quin illi cultū aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficiet illū esse vnum quē ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorū esse: nequid alibi quā in ipso quæramus. Hoc ita accipio, non solum quod mundū hunc, vt semel cōdidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate cōseruet, humanū genus præsertim iustitiā iudicioque regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquā vel sapientię ac lucis, vel iustitiæ, vel potētiæ, vel rectitudinis, vel synceræ veritatis gutta reperietur quæ nō ab ipso fluat, & cuius ipse nō sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique eum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutū Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatē voco coniūctam cum amore Dei reuerentiam quam beneficiorū eius notitia conciliat. Donec enim sentiāt homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, cum sibi omnium bonorū esse authorē, vt nihil extra ipsum quærendum sit, nunquā ei se voluntaria obseruantia subiicient. imō nisi solidam in eo sclicitatem sibi constituent, nunquam se illi verē & ex animo totos addicent.

Itaque frigidis tantū speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insilire propositum est, quid sit Deus: quū inter sit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat scire. Quorsum enim attinet, Deum aliquē cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio titum oblectet? Quid denique iuuat Deum cognoscere quocū nihil sit nobis negotii? Quin potius huc valere debet eius notitia, primū vt ad timorē ac reuerentiā nos instituat:

deinde vt ea duce ac magistra omne bonū ab illo petere, & illi acceptū ferre discamus. Quomodo enim mētem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul ex emplō cogites, quū figmentū illius sis, eiusdem imperio esse ipso creationis iure addictum & mancipatum? vitā tuā illi deberi? quicquid instituis, quicquid agis, ad illū referri oportere? Id si est, iā profecto sequitur vitā tuam prauē corrumpi nisi ad obsequiū eius cōponitur: quando nobis viuēdi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidū perspicere ipsum potes, nisi vt bonorū omnium fontem esse & originē agnoscas: vnde & desiderium illi adherēdi, & fiducia in ipsum nasceretur si non sua mētem hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nā initio pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicum & verū dūtaxat intuetur, neque illi quodcunque visum fuerit, affingit, sed talem habere contenta est qualē se manifestat ipse, summāque diligentia semper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatem eius egressa, perperam vagetur. Ita cognitum quia cūcta moderari intelligit, tutorē sibi esse confidit ac protectorem, ideoque in eius fidem totam se confert. quia bonorū omnium intelligit esse authorē, siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans. quia bonum & misericordem esse persuasa est, in eum certa fiducia recūbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium. quia dominū ac patrem agnoscit, eum quoque dignum statuit esse cuius imperium in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouēdam curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suāque seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in conspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiam si quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quā erga pios beneficium, quando ad eius gloriam non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eum repositam esse poenam, quā iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindicta formidine se cohercet à peccando, sed quia Deū loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanaque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quod omnes promiscue venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordibus synceritas.

Hoc quidem rectē iudicantibus semper constabit, in sculptū mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixā esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. locose licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius caeleste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientia vermīs cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulo post dicendū erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tātum dico, quum stupida quam impii ad Deum spernedum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperent, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinā quæ in scholis primū discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminē obliuisci, natura ipsa patitur, quanuis huc multi neruos omnes intendant. Porro si ea conditione nati sunt omnes ac viuunt vt Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi hūc vsque processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palām est qui non ad hunc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Nō enim aliud est quod voluit Plato, dum sapius docuit, summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota transformatur. Proinde scitissimè quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio non modò brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longè esse inferiores, vt qui tot malorum formis obnoxii, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuò trahant. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

VENDAM inesse humanæ menti, & quidē naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersia ponimus: siquidē, nequis ad ignorantia prætextū confugeret, quandā sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriam assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnum omnes intelligant Deum esse, & suum esse opificem, suo ipsorum testimonio damnentur quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitam suam consecrarent. Sanè sicubi Dei ignorantia quærat, nusquam magis extare posse eius exemplum verisimile est, quàm inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui non infideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimum videntur à beluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quū ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria, huius conceptionis amplū est documentū. Quàm enim nō libenter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: constat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ ad eò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectū frangi: quemadmodū certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque spòte se demittit, quo Deum reuereatur.

Quare vanissimum est quod à quibusdam dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatam esse religionem, vt hac arte simplicè populum in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem esse Deum. Fateor quidem plurima in religione cōmentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ iniicerent, & terrorem incuterent, quo haberent obsequentiores eius animos. sed id nusquam obtinuissent nisi iam prius constati illa de Deo persuasione imbuta fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callide rudioribus imponebant, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescire cupiūt, subinde sentiscūt. Nemo in audaciorem aut effrænatorem numinis contemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamè miserius trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deū quem studebat ex professo contemnerè, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas. vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folii cadentis strepitum maxime perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione: quæ illorū conscientias eo vehementius percellit, quo magis eam refugere conantur: Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursus ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vt cunque interdum videatur euanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit. vt siqua illis remissio est à conscientia anxietate, nō multū ab similibus sit à somno ebrioforum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placide conquiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impii quoque ipsi exemplo sunt, vt gere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia uel suffocari uel corrumpi.

ICVT autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantū absit vt fructus appareat suo tēpore. Porrò siue alii euanescent in suis superstitionibus, siue alii data opera malitiose à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autem errore aliquos in superstitionē labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta, in eo deprehenditur quòd neque miseri homines in Deo quæredo supra seipsos, vt par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiose trāsuoiant. Iraque non apprehédunt qualē se offert, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquaersum pedem moueāt, in exitium præcipites semper ruere necesse est. Quidquid

enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem diserte notat Paulus, infatuatos esse dicēs, quō sapiētes esse appeterent. Prius dixerat euan-

Rom. 1. 22

2 Quod autem Dauid impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, nō esse Deum, primo ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consulto seipsum obstupesciunt, ut paulo post iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiose repellere omnem Dei memoriam, quæ tamē illis sponte à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisē negantes Deū esse, quāuis essentiam illi suam non adimāt, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo conueniat quàm abiectam mundi gubernationē fortunæ permittere, cæcitire ad hominum scelera, ut impunè lasciuant: quisquis extincto cælestis iudicii metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, ut impii postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et Dauid alibi optimus suæ sententiæ est interpres, ubi dicit timorē Dei non esse præ oculis impiorū: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deū non aspicere, sibi persuadeāt. Quanquā ergo cogitur aliquem Deū agnoscere, eius tamen gloriā exinaniūt, potentiam illi detrahēdo. sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuo similis manet: ita isti mortuū & inane idolū fingendo, Deū negare verè dicuntur. Adhæc notandū est, quatenus luctentur cum proprio sensu, & Deum non solū inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquā tamen eosque inualescere stuporē quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinetur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutā Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Psal. 13. 3 & 4

Quomodo Abhi
Deum nō esse
primi versus ps

scoti

Psal. 36. 2 & 4

Psal. 10. c. 11

1. Tim. 2. 6. 13

3 Sic inane illud patrociniū quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunque religionis, quanlibet præposterum, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrū esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformetur. Et sanè videre est quā mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripies, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicumque cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent nisi Deum prius nugarum suarū ineptiis consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiam pronuntiat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruibatis iis qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabāt. Nec multum interest, hac saltem in parte, Deū vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficiis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo ut cum Laëtantio constituamus, nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

Deus non transff
pro vniuscuiusque

scoti

Galat. 4. 8 & 9
1. Pet. 2. c. 1Nulla est legit
nisi cū veritate

4 Accedit & secundum peccatum, quod neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerētia fluat, sed tantū seruili & coactō, quæ illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen ut etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc solam, competit illud Statii, Timorem primum, fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienum gerunt, tribunal, quod ad vindicandæ eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu, aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi inenitabilem imminere intelligūt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbique videantur eum contemnere cuius maiestas eos vrget, qualicumque religionis specie defunguntur: interim tamen non desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitiis copulare, donec sanctam Domini Legē omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quàm Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quādo

inanis ea est & mēdax religionis vmbra, vix etiam digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facile elicitur quantum ab hac confusa Dei notitia differat quæ solis fidelium pectorebus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt, propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus secure illi rebellantes, pauculis tantum sacrificiis placare eum student: vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendum erat, friuolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruationulas quibus eum sibi concilient. Imò maiore licentia in factibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidunt, eo posthabito. Tandem se tanta errorum congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeò corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis faceret illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potētiam dicaces sunt ac garruli. desperatio siqua eos vrget, ad eundem quærēdum extimulat, diētāque cōcisas preces, ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

Dei notitiā in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.

CAP. V.

DHAEC quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est: necui præclusus esset ad fœlicitatem aditus, non solum hominū mentibus indidit illud quod diximus religionis semē, sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palām offert, vt aperire oculos nequeāt quin aspicere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiāt eius numē: verū singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeò claras & insignes vt sublata sit quālibet rudibus & stupidis ignorantia excusatio. Idē optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: ac si diceret, cœpisse tunc demū visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nūc quoties oculos huc vel illuc circumferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitē idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, cœnacula dicit cōtignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, sequitare super alas ventorum, ventos & fulgetra celeres esse eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentiæ & sapientiæ eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primū, quaquā versum oculos conicias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ gloriæ ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimam machinam, quā late patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebræos secula nūcupat, inuisibilia rerum spectacula: quod nobis vice speculi sit tam concinna mūdi positio, in quo inuisibile alioqui Deum cōtemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idionia attribuit, nullis nationibus incognitum: quod euidentior illic extat diuinitatis testificatio quā vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ considerationē debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operæpretiū erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

- 2 Mirificam eius sapientiam quæ testetur, innumera sunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modo reconditoria, quibus propius obseruandis astrologia, medicina, & tota physica sciētia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotæ aspectui se ingerūt, vt aperiri oculi nequeant quin eorum cogantur esse testes. Equidē qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiam degustarunt, earum subsidio adiuti, longe altius prouehūt ad introspectiua diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamē earū inscitia impeditur quominus artificii satis superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationē prorumpat. Nempe ad disquirendos astrorū motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notādas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidētia explicatius se profert, ita in eius gloriam cōspiciendam, animum par est aliquanto sublimius assurgere. Sed quum ne plebei quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerabili, & tamen adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerentem: constat neminem

*victate nascitur
eo stillatur pectore
ium*

Psal. 104. a. 2

*iam palatium
um*

*etia Heb. 11. a. 3.
um inuisibilem*

Psal. 19. a. 1.

Rom. 1. c. 19.

esse cui non abunde sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, usum, ea quam Galenus adhibet, solertia pensulare, eximii est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, ut ob eam merito admirabilis opifex iudicetur.

Libris de v
su partium,

3 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immerito vocarunt *μικροκοσμῶν*, quia rarum sit potentiam, bonitatis & sapientiam Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modo ne attendere pigeat. Qua ratione Paulus, ubi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul querendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cælestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò ut Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam merebitur eius socordia, qui ut Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur David, ubi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ ubique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactentium stabilisti robur. siquidem non tantum in genere humano clarum operum Dei speculum extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, ut minime opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat tanquam valide instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen pro diabolica sua superbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poetæ eum vocarunt hominum patrem. Neque verò se quisquam vltro & libenter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

A. 17. f. 17

Psal. 8. a. 5.

A. 17. g. 22.

4 Hic autem detegitur foeda hominum ingratitude, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inæstimabili opum copia refertam, cum erupere deberent in laudes, tanto maiore fastu contra instantur ac turgent. Quam miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt: quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate possideant, usu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimunt. Non opus quidem est extra seipsum egredi, modò ne sibi arrogando quod è cælis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum præluet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quam detestabilis est, obsecro, hæc vafania, ut homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiam prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuito à brutis animantibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis usque ad infimos vnguiculos. Hic quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam præclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facile celari: nisi Epicuræi tanquam Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius inferrent. Itane verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiam thesauri concurrunt: vniuersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat, adeò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, ut potius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum concursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat ut singulis membris tanta sit industria ad præstandum officium ac si totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quam ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, ut sine eo non subsistat: naturam verò elogiis, quantum in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longe abest quin potentiam animæ in functionibus quæ corpori seruiunt inclusæ sint. Quid hoc ad corpus ut calum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate conficiat suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidem esse aliquem Astrologiam usum: sed tantum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere, lectoribus promptum erit. Multiplex fanè animæ agilitas qua cælum & terram perlu-

Contra negantes di
uitatem anime &
Deo eripiunt ju

Aktionen quasdam
a corpore separatas

Nota

strat: præterita futuris coniungit: retinet memoriter quæ pridē audiuit: Imò quidlibet sibi figurat: solertia etiam quæ res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabiliū artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiēdo nō tantū se circūagit & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiā diuinat: Quid hīc dicendū est, nisi deleri non posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa: Nūc. quæ ratio feret vt sit homo diuinus, & creatorem non agnoscat? Nos scilicet, iudicio quod nobis inditū est discernemus inter iustum & iniustū, nullus autē erit in cælo iudex: Nobis etiā in somno manebit aliquid residuū intelligētix, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artium rerūque vtilium inuētores cēsebimur vt fraudetur Deus sua laude: quum tamē experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. # Quod autem de arcana inspiratione quæ vegetat totū mundum quidam blaterāt, non modo dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictum Virgilio,

A Encid. 6

Principio cælum ac terras, campósque liquentes
Lucentēque globum Lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit: totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudūque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, &c. Nempe vt mūdus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,

Georg. 4

Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
Ætherios, dixere Deum. nanque ire per omnes
Terrasque tractūsque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quenque sibi tenues nascentem arcessere vitas:
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum, atque alto succedere cælo. En quid ad gignendā fouendāque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mēte quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis Lucretii vocibus melius liquet quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul faceffat verus Deus quem timeamus & colamus, vmbatile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quim potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti pōderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confuse Deū cum inferiore operū suorum cursu, noxium est.

5 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum qui sic gubernat omnes naturas vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorem negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationē sui rapit? nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem suo verbo sustētare: solo nutu, nunc fragore tonitruum cælum concutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim, vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine videtur, quasi in aere suspensum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorū impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatū reddere. Huc pertinet quæ passim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ testimoniis, præsertim verò in libro Iob & apud Iesaiam: quæ nūc cōsulito prætereo, quia eōmodiorem alibi locum reperiēt vbi ex Scripturis de mūdi creatione disseram. Tantum nunc attingere volui, exteris & domesticis communē hanc esse viam quærēdi Dei, si lineamenta sequantur quæ sursum ac deorsum viam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principium habere necesse est vnde omnia trahunt originem. Porrò si causa quæratur qua & ad creāda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur: solam illi suam bonitatē cōperiemus pro causa esse. Quinctiam hæc si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos in amorē eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

Psal.: 45. b. 9

In secundo quoque genere operū eius, quæ scilicet præter ordinarium naturæ cursum

Dei causa creati
mum rerum

n genus operum 6
di. sentia habet
in eius argumenta

eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administranda hominum societate ita prouidētiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indicis, suam piis clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declaret. Non enim dubiæ sunt quas de flagitiis sumit ultiones: quemadmodum non obscurè tutorem, ac etiam vindicem se innocētiae esse demōstrat, dum bonorum vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neque verò per

*Deuotio dei pro
argumentum*

Nota.

De misericordia

7 In hūc finē Propheta cōmemorans in rebus desperatis repēte & mirabiliter ac præter spem Deū miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tādē reducat in viam, siue egentibus ac famelicis victū suppeditet, siue captiuos ex terris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portū adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcundet, siue attollat contemptissimos è vulgo, siue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu: propositis eiusmodi exemplis colligit, qui censentur esse fortuiti casus, totidem esse prouidētiae cælestis testimonia, præsertim verò paternæ clemētiae: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tam illustri theatro cæcutit, exclamat raræ & singularis esse sapientiæ, prudenter expendere hæc Dei opera, quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certè quantūvis spēdeat Dei gloria, vix centesimus quisque verus est eius spectator. Nihilo magis aut potentia, aut sapientia in tenebris latent. quarum altera præclarè emergit dum impiorū ferocia, omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima præsidia, tela & arma cōminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole cōcidūt: quæ supra cælos se efferebat audacia, in centrum vsque terræ prosternitur: rursū eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti, ab extremis angustis eruuntur: deplorati, in spem bonam restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referūt. Sapientia verò ipsa manifestè excellit dum optima vnamquæque rem opportunitate dispensat: quamlibet mundi perspicaciam cōfundit, deprehendit astutos in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Psal. 107.

*Qui censentur for-
casus prouidētiae
clemētiae dei sim-
monia.*

Potentia dei

Psal. 113. b. 7

Sapientia dei

1. Cor. 3. d. 19.

8 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruēda quæ illustranda asserendæ que diuinæ maiestati seruiunt, testimonia: siquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris, ad eò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari, ac digitis notari facile queant. Atque hīc rursū obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contenta in cerebro tantum volitet, sed quæ solida futura sit & fructuosa si rite percipiatur à nobis, radicemque agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarū vim quia sentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuimus multo hac cognitione nos affici necesse est quàm si Deū imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse reatissimam Dei quærendi viam & aptissimū ordinem: non vt audaci curiositate penetrare tētemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda: sed vt illum in suis operibus cōtemplemur quibus se propinquum nobis familiarēque reddit, ac quodammodo cōmunicat. Quò respiciebat Apostolus quum diceret non longe quæritandū esse, quippe qui præsentissima sua virtute habitat in vnoquoque nostrum. Proinde Dauid, inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum cōmemorationē descendit, eam ipsam se enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inuestigationē incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat vt efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quemadmodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

*Ad qualem dei cogni-
inuitamur.*

*Non curiose queri
dei notitia sed ex*

*A. 17. f. 17.
Psal. 145.*

*August. in
psal. 144.*

9 Deinde eiusmodi notitia nō modo ad Dei cultū excitare nos debet, sed ad spem quoque

futura vitæ expergefaceret, & erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tū clementiæ, tum feueritatis suæ specimina edit, inchoata dūtaxat & semiplena esse: haud dubie ad maiora sic ipsum præcludere reputemus oportet, quorum manifestatio plenâque exhibitio in aliam vitam differtur. econuerso, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis cōcuti, calumniis opprimi, cōtumeliis probrisque lacerari: scelestos contra florere, prosperari, quietē cum dignitate obtinere, id que impune: protinus colligendum est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Adhæc quum obseruemus, Domini ferulis sapius fideles castigari, certo certius cōstituere licet, multo minus impios eius flagella olim euasuros. Scitum enim est illud Augustini, Si nūc omne peccatū manifesta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus, si nullū peccatum nunc aperte Deus puniret, nulla esse diuina prouidētia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem ipsorum vniuersitate, non secus atque in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenâque fœlicitatem inuitatur atque illicitur vniuersum hominum genus. Porrò lucidissimæ quum illic appareant: quorsum tamen potissimum spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputandæ, tum demū assequimur dum in nos ipsos descēdimus, ac cōsideramus quibus modis suam in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exercent. Nam etsi iustē conqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei consilia non expendunt: est tamen hoc verissimum quod idem alibi dicit, admirabilem Dei sapientiam hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumentum posthac suo ordine plenius tractandum erit, nunc omitto.

10 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnū Dominus in operum suorum speculo repræsentet: qui tamē est noster stupor, ad tā perspicuas testificationes semper hebescimus, vt sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimā positionem attinet, quotusquisque est nostrum, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circumfert, mentē ad Creatoris memoriā referat, ac non magis, præterito authore in operum aspectu desideat? Quantū verò attinet ad ea quæ præter naturalis decursus ordinē quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidētia gubernari? Quòd si quando istarum rerū ductu ac directione, ad Dei considerationē adigimur (quod omnibus euenire necessariū est) tamē vbi temerè diuinitatis alicuius sensum cōcepimus, extēplo ad carnis nostræ deliria vel praua cōmenta delabimur, ac puram Dei veritatē nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes, ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac partē stoliditatem ac insulstatem prodidit tota Philosophorum natio? Nam vt alii parcamus, qui multo absurdus ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maxime sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescit. Et quid alius non eueniret, quum ita primores, quorū erat reliquis prælucere, hallucinētur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentia manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamen inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederetur omnia sursum deorsum versari: tāta est nostra in vanitatē & errorē propensio. De excellentissimis semper loquor, nō vulgarib⁹ illis, quorū in profanada Dei veritate processit in immēsum insania

11 Hinc immēsa illa errorū colluies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. suū enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum nō sit singulas Gentes in varia cōmenta diductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuiā, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrū Dei loco fabricaret. Certè nō secus atque ex vasta amplâque scaturigine aquæ ebulliunt, immensa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neque tamē hîc superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogū texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbū nullum fiat, satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudēda est varietas: vt quisque altiore ingenio præditus fuit, artēque & sciētia limatus, ita speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propius inspicias, euanidos esse fucos re

Lib. 1. de Ciuitate Dei, capite 8.

operibus suis manet tanq̃ in his videatur

Nota

Psal. 92. b. 7
Psal. 40. c. 13

temeritati & coniuentionem suam tard-

Nota

peries. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus fatis ad vanitatem proclives simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Aegyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere videretur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitavit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contèptoribus audaciam addidit vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudētissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorū dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est inuestigant: idque se impune facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullū haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius tegendæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minime æquum est. Sed quū fateantur omnes nullam esse rem de qua tantopere docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquā hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis respōsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandum dari petiit. Quum idem quæreret postredie tyrannus, biduum postulauit: ac sapius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quanto diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiā de re sibi obscura suspēderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantum edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantum principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

Ex hominū inscitia quā deo decedere so-

- 12 Iam tenendum quoque est, quicumque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadeant, non multū ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronūtiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponūt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronūtiat Ephesios donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euauisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideòque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratū fuit inter Gentes, falsitatis & mendacii damnat: nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion vbi peculiaris vigeat Dei cognitio. Certe inter Gentiles Christi atate proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ. audimus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent, vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etiam si non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantum in communi sensu fundata esset. Quauis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominū arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriem pariat, erroris tamē est mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuito adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Christi ore quicumque ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certe non longius progressi sunt qui optima fuerunt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophōtem laudat Socrates Apollinis responsū, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ cōsuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua auctoritate definiant quod mundum longe superat: vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditū? Potius iudicio quisque suo stabit, quàm se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis cōsuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, restat vt de se testetur è cælo ipse Deus.

Ephes. 2. c. 2.

Rom. 1. c. 22.

Habac. 2. d. 18
20

Iohan. 4. c. 22

1. Cor. 2. b. 8

In cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta erroris

Iohan. 4. c. 22

- 13 Ergo frustra nobis in mūdi opificio collucent tot accensæ lampades ad illustrandam authoris gloriam: quæ sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per se nequam possint perducere. Et scintillas certe quasdam excitant: sed quæ antè præfocantur

Creatura non potest ad plenam Dei cognitionem

Heb. u a. 3

Rom. i. c. 19

A & .17. f. 27

A & .14. c. 16.

quàm pleniorẽ effundant fulgorem . Quamobrem Apostolus, eò ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium : subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significã, inuisibilem diuinitatem representari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspiciendam non esse nobis oculos nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quæ hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non vltra procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque, tametsi alicubi negat Deum procul vestigandum, vtpote qui intra nos habitat: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas. In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi viis suis, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitiâ corda hominum. Vt cunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamẽ suas, hoc est exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

14

Quamquam autem naturali facultate deficiamus quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionem conscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisã est omnis tergiuersatio . Neque enim ignorantiam sic prætexere licet quin semper & ignauitæ & ingrati tudinis vel conscientia ipsa nos cõuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtẽdat, ad quam enarrandam suppetunt mutis creaturis plusquam canoræ voces: si oculis se non posse videre causetur quod sine oculis creaturæ demõstrant: si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creaturæ erudiunt . Quare omni profus excusatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quum omnia rectã viam demonstrant. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum sit, quòd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac sinceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnifice redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus . Quotidiana porrò eius facta ita aut obscuramus aut inuertimus præuè æstimãdo, vt & suam illis gloriã, & authori debitam laudem præripimus.

vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse scriptura duæ & magistra. CAP. VI.

RGO quamquam hominum ingrati tudinẽ satis superque omni patrociniõ spoliãt fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis sine exceptione numen suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamẽ & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem. atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius, & magis familiariter ad se colligere. Nam quia vaga & instabili agitatione circumferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circumdedit, ne aliorum more euanescerent. nec frustra eodem remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui distulerent etiam qui vidẽtur præ aliis firmi stare. nempe sicuti senes, vel lippi, & quicumque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen illis obiicias, quamuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces cõtexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiã in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquidò nobis verum Deum ostẽdit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam non mutis duntaxat magistris Deus vtitur, sed os quoque sacrosanctum referat: neque tantum promulgat colendum esse aliquem Deum, sed eum se esse simul pronuntiat qui colendus sit: nec electos docet modò in Deum respicere, sed se quoque exhibet in quem respiciant . Hunc ordinem ab initio erga Ecclesiam suam tenuit, vt præter communia illa documenta verbum quoque adhiberet: quæ rectior est & certior ad ipsum dignoscendum nota. Nec dubium est quin Adam, Noe, Abraham, & reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiã, quæ illos ab incredulis quodam modo discreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in spem aternæ vitæ. nam vt trãsirent à morte in vitam, Deum non modò creatorem agnoscere necesse fuit, sed redemptorem quoque: vt certe vtrunque adepti sunt ex

verbo. Ordine enim præcessit illa notitiæ species qua tenere datum fuit quisnam sit Deus ille à quo mūdus est conditus, & gubernatur. Deinde adiuncta fuit altera interior, quæ sola mortuas animas viuificat, qua Deus non tantum mundi conditor, & omnium quæ fiunt vnicus auctor & arbiter cognoscitur, sed etiam redēptor in Mediatoris persona. Cæterum quia nondum ad mundi lapsum & naturæ corruptionem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo differere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios: & de illa doctriinæ parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus: quia in Christo fundata fuit: sed tantum quomodo ex Scriptura discere conueniat, Deum qui mūdi creator est, certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionē nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo testamēto testimonia adhibebimus, alia etiam ex Lege & Prophetis, vbi expressa sit Christi mentio: in hunc tamen finem tendēt omnia, Deum mundi opificem nobis pateferi in Scriptura, & quid de eo sentiendum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

2 Siue autem per oracula & visiones Patribus innotuit Deus, siue hominum opera & misterio suggestit quod deinde per manus posteris traderēt: indubiū tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctriinæ certitudinem, vt persuasi essent, atque intelligerēt à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiā fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset. Tandem vt cōtinuo progressu doctriinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis cōsignata esse voluit. Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophetæ. Et si enim multiplex fuit Legis vsus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosis & omnibus Prophetis propositum fuit, modū reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum tamen repeto, præter doctriinam fidei & pœnitentiæ propriam, quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicum & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare, ne misceatur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem serio oculos intendere conueniat ad considerāda Dei opera, quando in hoc splendidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirū non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineāt, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cælesti doctriina fieri debere, nec quenquam posse vel minimum gustum rectæ sanæque doctriinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiā emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solum, vel numeris suis cōpleta fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

Rom. 10. 1-4

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas identidē nouas & factitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cælestis doctriinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palām sit, Deū erga eos omnes quos vnquā erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiē suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad syncerā Dei contemplationem seriò aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probe, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicii nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi, nisi verbi linea in ipsum dirigamur. vt satius sit in hac via claudicare quàm extra eam celerrime currere. Itaque sapius David superstitiones è mundo tollendas docens, quo pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctriinam qua sibi legitimū principatum asserit: quia nunquam cuelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 6. d. 16

Psalmis 93.
96. 97. 99. &
similibus.

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cælis enarrari, opera ma-

Psalm. 19. 2. 1

num enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiumque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, cõuertens animas: testimonium Domini fidele, sapiëntiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim alios quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalmus 29, vbi Propheta, concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aere resonant, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit, Testimonia tua verificata sunt: decor tēpli tui, sanctitas in lōgitudinē dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirēt: solos Iudæos Deo vero cultum exhibere. Nam quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

Psal. 93. b. 5

Iohan. 4. c. 22

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: ut auctores eius auctoritas: at que impium esse commentum. fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio. CAP. VII.

VERVM antequam lōgius progrediar, quædam inferere operæ pretium est de Scripturæ auctoritate, quæ non modò animos præparēt ad eius reuerentiã, sed omnem dubitationem eximant. Porro vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi forte & sensu communi; & humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquēti derogare aufit.

Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuam memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles auctoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cælo fluxisse, ac si viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirentur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciam quid ferat operis instituti ratio, quàm huius rei amplitudo requirat. Inualuit autè apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momenti quantum illi Ecclesiæ suffragiis conceditur: ac si verò æterna inuiolabilisque Dei veritas, hominū arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærūt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse: Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatē peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librū hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeat, & qui libri in eius catalogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientis fiet, solidam vitæ æternæ securitatem quærentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionē vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere auctoritatem?

2
Ephes. 2. d. 20

Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinē antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbi cunq; reperietur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicanda potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendere intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authenticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretum confugiamus? perinde est ac si quis roget, Vnde discemus lucem discernere à tenebris, albū à nigro, suaue ab amaro? Nō enim obscuriorē veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

3 Scio equidem vulgo citari Augustini sententiam, vbi se Euangelio crediturum negat nisi Ecclesie ipsum moueret autoritas. Sed quam perperam & calumniose citetur in eum sensum, ex contextu facile est deprehendere. Negotium illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis cum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit, Ego vero non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quam Ecclesie autoritate vidit. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat: Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesie autoritate: nec Euangelii certitudinem inde pendere intelligit: verum simpliciter nullam fore Euangelii certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesie consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo, Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrifero, quid putas nobis esse iudicandum, quidve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: nõ iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante: Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuius colligere promptum est, non hæc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrioe Ecclesie suspenderet: sed tantum vt indicaret quod nos quoque verum fatemur, eos qui nõdum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesie reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesie autoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelii præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longe alio fundamento vult esse sustulam. Alioquin non nego quin sæpe Manichæos Ecclesie vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quod se Evangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tantæ gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nusquam eò spectat, vt pendere doceat quam Scripturis autoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantum, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesie iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Si quis pleniorum huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, vt ipse loquitur: nõ tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum.

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinæ fidem, quam nobis indubie persuasum sit, authorem eius esse Deum. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquentis persona sumitur. Non iactant Prophetæ & Apostoli vel acumen suum, vel quæcunque fidem loquentibus conciliant, neque insistant rationibus: sed sacrum Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mundus. Nunc videndum quomodo non opinione tantum probabili, sed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. Iam si conscientis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuo circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quam ab huminis vel rationibus, vel iudiciis, vel cõiecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumētis agere libeat, multa posse in medium proferri quæ facile euincant, si quis est in celo Deus, Legē, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quãuis docti homines & summo iudicio præditi contra insurgant, & omnes ingenii vires conferant atque ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudentiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei conspici in Scriptura, ex quibus pateat caelestem esse eius doctrinam. ac paulo post videbimus, omnes Scripturæ sacre libros quibusque aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamandi audacia, nos sibi parere cogat. Præpostere tamen faciunt qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidem tametsi nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum vaferrimis quibusque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confido obstreperas eorum voces compescere. ac si vtilis in refellendis eorum cauillis illis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mus-

Locus est eõtra epistolam fundamentalem, cap. 5.

Eiusdem libri cap. 4.

Lib. 32.

sitāt discuterem. Verūm si quis sacrū Dei verbum asserat ab hominū maledictis, non pro-
tinus tamen quam requirit pietas certitudinē cordibus infiget. Quia opinione tantū sta-
re videtur religio profanis hominibus, nequid stultē aut leuiter credāt, ratione probari si-
bi cupiunt ac postulant Mosen & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atqui testimoniū Spi-
ritus omni ratione præstātius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis
in suo sermone: ita etiā non antē fidem reperiet sermo in hominū cordibus quā interio-
re Spiritus testimonio obfignetur. Idē ergo Spiritus qui per os Prophetarū loquutus est, in
corda nostra penetret necesse est, vt persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mā-
datū. Atque hæc cōnexio aptissimē ab Iesaiā ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te
est, & verba quæ posui in ore tuo & seminis tui, in perpetuū non deficiēt. Bonos quosdā ma-
le habet quod dū impunē obmurmurant impii cōtra Dei verbum, non ad manum suppe-
tat clara probatio. Quasi verò nō ideo vocetur Spiritus & sigillū, & arra ad confirmādā
piorum fidem, quia donec mentes illuminet, semper inter multas hæitationes fluctuant.

Iesa. 51. c. 16

Maneat ergo hoc fixū, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidē acquiescere in Scrip-
tura, & hanc quidem esse *au'thoritatē*, neque demonstrationi & rationibus subiici eam fas esse:
quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimonio consequi. Etsi enim re-
uerentiā suā sibi vltro maiestate conciliat, tunc tamen demum serio nos afficit quum per
Spiritum obfignata est cordibus nostris. Illius ergo virtute illuminati, iam nō aut nostro,
aut aliorum iudicio credimus, à Deo esse Scripturam: sed supra humanū iudicium, certo
certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominum mini-
sterio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quæ ri-
mus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extra æstimandī aleam positæ, iudi-
cium ingeniumque nostrum subiicimus. Non id quidem qualiter solent quidā interdum
rem incognitā arripere, quæ mox perspecta displicet: sed quia inexpugnabilem nos veri-
tatem tenere, probe nobis consciī sumus. Neque qualiter superstitionibus solēt miseri ho-
mines captiuam mentem addicere: sed quia non dubiam vim numinis illic sentimus vi-
gere ac spirare, quæ ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficaci-
us quā pro humana aut vpluntate, aut scientia trahimur & accēdimur. Itaque optimo
iure per Iesaiā clamat Deus Prophetas cum toto populo sibi esse testes quia vaticiniis e-
docti, indubiē tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo
est persuasio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio constet, nēpe in qua
securius constantiusque mens quiescit quā in vllis rationibus: talis denique sensus, qui
nisi ex cælesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quā quod apud se experitur
fidelium vnusquisque, nisi quod longe infra iustam rei explanationē verba subsidunt. Plu-
ribus nunc supersedeo, quoniā hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tantū nunc
sciamus, veram demum esse fidē quam Spiritus Dei cordibus nostris obfignat. Imò vna
hac ratione contētus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ec-
clesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur,
quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnā veræ doctrinæ inīitium est nisi pro-
pta alacritas ad audiendā vocem Dei: Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scri-
ptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascēdet in cælum; aut quis descendet in abyssum: ec-
ce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filius suis reconditum esse Deus
voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupidi-
tas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Ad
de quod Iesaias non extraneis modo, sed Iudæis etiam qui domestici censerī volebāt, Pro-
pheticam doctrinam incredibilem fore admonēs, simul causam addit, Quia non reuela-
bitur omnibus brachiū Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex oppo-
sito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Iesa. 43. b. 10

Iesa. 54. c. 13

Deut. 30. c. 10

Iesa. 53. a. 1

*Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scri-
pturæ fidem.*

CAP. VIII.

HÆC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, fru-
stra Scripturæ authoritas vel argumentis muniatur, vel Ecclesiæ consensu sta-
biliatur, vel aliis præfidiis confirmabitur. siquidem nisi hoc iactō fundamen-
to, suspensa semper manet. Sicuti contrā, vbi semel communi sorte exemptā
religiose ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinē animis no-
stris inferendam & insigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mi-
rum enim quantū confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quā
ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quā cælestis vbique &

nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidior eloquentia illustrata foret, cauillaretur impij, solam eius vim hîc regnare. Nunc quum inculta illa, & tantum non rudis simplicitas maiorem sui reuerentiam excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potètiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præfidijs, sola ipsa sibi ad se sustinenda sufficit. Hæc autè virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronem: lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapiunt: verum inde si ad sacram istam lectionem te conferas, velis nolis ita viuide te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorū ac Philosophorū propè euanescat. vt promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

1. Cor. 2. 2. 4

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi usus est. Cæterum siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suavis & iucunda fuit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, vbi que conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmulus, quo se fallaci similitudine melius insinuet in animos simpliciū, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse inculto sermone & ferè barbaro, & sæpe obsoletis loquendi formis usum esse, vt sub hac larua tegetet suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantum verò ad sacram Scripturam attinet, quanuis multa arrodere conentur proterui homines, constat tamen sententiis refertam esse quæ humanitus concipi non poterint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato profus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

3 Tractarunt alii hoc argumentum copiosè: quo fit vt pauca tantum delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attingi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunque Græci scriptores de Aegyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neque Moses nouum Deum comminiscitur: sed quod de æterno Deo longa tæporum serie à patribus quasi per manus traditum acceperant Israelitæ, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipsos reuocet cū Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quinetiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

4 Nisi fortè Aegyptiis credere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mundum. Sed quum profanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, non est cur in eius refutatione laborem. Citat autem Iosephus contra Appionem testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quauis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hæretet apud malignos suspicio, nequa etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remedijs Deus occurrit. Dum refert Moses quid trecetis ferè antè annis cælesti afflatu pronūtiasset Iacob de posteris suis, quomodo tribum suam nobilitat? Imò eam notat æterna infamia in persona Levi. Simeon, inquit, & Levi vasa iniquitatis: in consilium eorum non veniat ani

ma mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere, non tantùm vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdè ignominia parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familiae ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltro prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiã apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestũ erat? Quum etiam impium Aharonis germani fratris & Mariæ sororis murmur cõmemorat, dicemus ne ex carnis suæ sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Adhæc quum summa eius esset autoritas, cur saltem ius summi Sacerdotii non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat: Pauca tantùm ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque controuersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

Nume. 11. a. 1

Exod. 14. d. 18

Exod. 34. d. 29

Exod. 19. c. 16

Exo. 40. d. 34

Num. 16. d. 14

Num. 20. b. 10

Nume. 11. b. 9

5 Iam verò tot ac tam insignia quæ refert miracula, totidè sunt Legis ab ipso latae præditæque doctrinæ sanctiones. Nam quòd nube abreptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadagesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquam solaribus radiis fulgebat: quòd vndique micabant fulgetra: tonitrua & fragores toto aere exaudiebantur: tuba etiam nullo humano ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abirom, totiúsque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius autoritas: quòd lapis virga percussus flumè protinus eiecit: quòd man è cælo ad eius precationem depluit: nõnne hinc Deus ipsum cælitus commẽdabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obiiciat, me sumere pro confessis quæ cõtrouersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarũ oculatos testes: Scilicet prodiisset in medium, ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitude aliorumque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse iis miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul odiosè coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vel minima fuisset occasio. vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisse adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Cæterum quoniam res, erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calumniam illis suggessit pater mendacii, ca magicis artibus adscribens: Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantùm consuluerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigiis ludit qui non obstupescere vulgi animos studeat captandæ famæ causa. Quid autem Moses? se & fratrem Aharonè nihil esse clamans, sed tantum exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistram notam. Iam si res ipsæ considerentur, quænam incantatio facere potuit vt man è cælo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: si quis plus iusta mensura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suam diuinitus puniri? Adde quòd multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, vt nunc obstrepèdo nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruũ euertere conati sunt, eorum furorem præstigiis cludere quì potuit: Et euentus palàm docet, hoc modo sancitã in omnia secula fuisse eius doctrinã.

Exod. 7. b. 11

Leuit. 20. a. 6

Exod. 16. b. 7

Gen. 49. b. 10

1. Sam. 11. d. 15

1. Sam. 16. c. 13

7 Adhæc quòd tribui Iuda in persona Patriarchæ Iacob assignat principatum, quis neget spiritu Prophetico factum esse: præsertim si rem ipsam, vt euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus: Finge Mosen primum esse vaticinii authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nulla est in tribu Iuda sceptri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Benjamin residere. Quum à Samuele vngitur Dauid, quænam eius trãfferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebeia hominis pecuarii domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorem destinasset? Qua deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vnctionem dicat, ac non potius vaticinii cælestis complemètum esse? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis, obscurè licet, prædicat, quũ post duo ferè annorũ millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum locutum esse palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant vt sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

Deut. 31

8 In reliquis autem Prophetis multo etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exem

pla deligam, quia in omnibus colligendis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iudæ, imò quum in Chaldæis aliquid præsidii sibi repositum putaret, de exedidio vrbis populique exilio concionabatur Iesaias. Vt demum nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multo antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrum nominat, per quem subigendi erant Chaldæi, & populus in libertatè asserendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheta, priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demum anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum cui cum Babyloniis bellum futurum esset: qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, finem Israeli-tici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vlllo verborum ornatu, nonne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demonstrat: Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tēpus captiuitatis, reditumque & libertatè indiceret, nonne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit: Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum autoritatem, adeoque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Piora ecce venerunt, noua annuntio: antequam oriantur, nota vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quum tam procul essent distiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde consentiebant ac si mutuo alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentimum de rebus futuris prophetias ita cōtexit ac si historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pii homines, ad compescendos impiorum hominum latratus abundè instructi erunt. clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

Iesa. 45. a. 1

Iere. 25. c. 11, 12

Iesa. 41. b. 9

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenii sui ostendent. Quærent enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent fueritne vnquam aliquis Moses. At si quis in dubium reuocet fueritne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius res Iosias eam inuenit, per continuas atatum successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicitum erat templo volumen prototypon: dicitum regiis archiuis descriptum inde exemplar. tantum hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiam ipse vsitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præterit quo non confirmata renouatæque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verum, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita locutos.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiiciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primum tamen quem obtinent colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quum Antiochus, inquit, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam cito fabricari potuerint. Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quum omnes impii, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquam illis obicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam qualiscunque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatetur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suam plusquam caninam produunt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium consensu approbatur? Sed ne re fellendis tam putidis calumniis frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quæ tam Dominus conseruandi verbi sui curam habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsentis incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliosque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd acerrimam tot præsi-

1. Mac. 1. g. 59

dum ac fatellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificū Dei opus non agnoscat, quod sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impii persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbē ea vulgaret. Neque in eo tantum apparuit miraculum quod fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quod inter tam multiplicēs gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad interuersionem redacta fuit, saluæ tamen superstitēsque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu descuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in Lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tempore patefieret: Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos: quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat quia nobis subministrarunt lectionē cuius ipsi vsum non habent.

11 Porro si ad Nouum testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas: Historiam humili abiectioneque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendūt, ex quibus colligere facile esset eos supra humanum captum de cælestibus mysteriis differere. Certè quicumque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni cōtemptu eorum scripta facillè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Ioannis Euangelium: vclint nolint, illic reperiet mille sententias quæ saltem eorum fœcordiam expergefiant: imò quæ eorum conscientias ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadē Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quauis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuicet: eos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis superque attollit, quod Matthæus ad mēstræ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominū schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantum ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouū hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsum doctrinam quam oppugnauerat asserere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historię fidem abrogent: res tamen palam clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contemptibiles, repente de cælestibus mysteriis tam magnificè differere cœperunt.

12 Adde quod aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo nō careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculorum voluntates constanter in eius obedientiā consensisse: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorē suam tenuisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio, vel sophista, vel ihector olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armauit: & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndeque impetita restitisset, non nisi humano freta præsidio: Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quod reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerferit. Adde etiā huc, quod non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latèque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam auctoritatem adepta est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam non nisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

13 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sæcutorū virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus: Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeo magna alacritate oppetere: nos cum tali arrhabone

ad nos trāsmiffam, quī nōn certa & incōcuffa perfuafione fufciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium fanguine fuiſſe obſignatam: præſertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiſſe, non fanatica intemperie, qualiter interdum erratici ſpiritus ſolent: ſed firmo cōſtantique, ſōbrio tamen Dei zelo. Aliæ ſunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus ſua Scripturæ dignitas ac maieſtas non modò aſſeratur piis peſtoribus, ſed aduerſus calumniatorum technas egregiè vindicetur: ſed quæ non ſatis per ſe valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cæleſtis Pater, ſuo illic numine patefacto, omni controuerſia eximit. Quare tum verè demum ad ſaluificam Dei cognitionem Scriptura ſatiſfaciet, vbi interiori Spiritus ſancti perfuafione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam cōfirmandam humana extant testimonia, ſic inania non erunt, ſi præcipuum illud & ſummum, velut ſecundaria noſtræ imbecillitatis adminicula, ſubſequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam eſſe verbum Dei: quod niſi fide, cognofci nequit. Meritò itaque Auguſtinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

De vtilitate credendi.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui poſthabita Scriptura, ad reuelationem tranſuolant.

C A P. I X.

PORRO qui repudiata Scriptura, neſcio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi ſunt. Emerſerunt enim nuper vertiginofii quidam, qui Spiritus magiſterium faſtuofiffimè obtendentes, lectionem ipſi omnem reſpuunt, & eorum irrident ſimplicitatem qui emortuam & occidentem, vt ipſi vocant, literam adhuc confeſtantur. Sed velim ab ipſis ſcire quiſnā ſit iſte ſpiritus cuius aſſatu eò ſublimitatis euehantur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem deſpicere auſint. Nam ſi Chriſti Spiritum eſſe reſpondent, perquam ridicula eſt eiufmodi ſecuritas: ſiquidem Apoſtolos Chriſti, aliòſque in prima Eccleſia fideles non alio ſpiritu illuminatos fuiſſe, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei cōtempſum inde didicit, ſed vnufquiſque potius maiore reuerentia imbutus fuit: quemadmodum eorum ſcripta luculentiffimè teſtantur.

Et ſanè ſic per os Ieſaiæ prædictū fuerat. Neque enim vbi dicit, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo non diſcedent ab ore tuo, neque ab ore feminis tui in perpetuum, veterem populum externæ doctrinæ aſtringit ac ſi elemētarius eſſet: quin potius veteram hanc & plenam ſub Chriſti regno foelicitatem nouæ Eccleſiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando ſacrilegio diuelli ab iſtis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vſque cælum raptus, non deſtitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarū: ſicuti & Timotheum ſingularis præſtantiæ doctorem hortatur vt lectioni attēdat. Ac memoratu dignum eſt elogium illud quo Scripturam ornat, vtilem eſſe ad docendum, monēdum, arguendum, quo perfecti reddantur ſerui Dei. Quàm diabolici furoris eſt caducum vel temporalem Scripturæ vſum fingere, quæ ad vltimā vſque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi reſpōderi ab ipſis velim, an alium hauserint ſpiritū ab eo quem diſcipulis ſuis Dominus promittebat. Tametsi extrema infania vexātur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare auſint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat: nepe qui non à ſeipſo loqueretur, ſed ſuggereret eorū animis & inſtillaret quæ ipſe per verbū tradidiffet. Non ergo promiſſi nobis Spiritus officium eſt, nouas & inauditas reuelationes cōſingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelii doctrina abducamur: ſed illam ipſam quæ per Euāgelium cōmendatur, doctrinam mentibus noſtris obſignare.

Ieſa. 59. d. 21

1. Tim. 4. d. 13

2. Tim. 3. d. 16

Iohan. 16. b. 13

Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auſcultationi eſſe ſtudioſè incumbendum, ſiquem à Spiritu Dei vſum ac fruſtum percipere libet (ſicuti etiam laudat Petrus eorum ſtudium qui attenti ſunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco ceſſiſſe poſt exortam Euangelii lucem) contrà vero, ſiquis ſpiritus, præterita verbi Dei ſapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, cum meritò vanitatis ac mendacii ſuſpectum eſſe debere. Quid enim? quum ſe Satan in angelū lucis trāſfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus niſi certiffima nota diſcernatur? Et ſanè perſpicuè nobis designatus eſt voce Domini: niſi quia ſpōte in ſuum exitium errare affectant miſeri iſti, dum Spiritum à ſeipſis potius quàm ab ipſo quærunt. At verò indignum eſſe cauſantur, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere. Quafi verò ſit hoc ignominioſum Spiritui ſancto, ſibi eſſe vbiquè parem & conformem, ſibi per omnia conſtare, nuſquā variare. Equidem ſi ad humanā, vel angelicam, vel alienam quamvis regulam exigeretur,

1. Pet. 1. d. 19

cenfendus tum eſſet, in ordinem, adde etiam ſi placet, in ſeruitutem redigi. ſed dum ſibi ipſi comparatur, dum in ſeiſpo conſideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur: fateor: ſed quo ſuam apud nos maiestatem ſanciri voluit. Nobis abunde eſſe debet, ſimul atque ſe nobis inſinuat. Verùm ne ſub titulo ſuo Satanæ ſpiritus obrepat, in ſua imagine quã Scripturis impreſſit, vult à nobis recognoſci. Scripturarũ au-
thor eſt: varius diſſimiliſque eſſe non poteſt. Qualẽ igitur ſe illic ſemel prodidit, talis perpetuò maneat oportet. Hoc contumelioſum illi non eſt: niſi fortè honorificum ducamus à ſeiſpo deſciſcere & degenerare.

3
1. Cor. 3. b. 6
2. Corin. 3. b. 8
Luc. 24. d. 27
1. Theſ. 5. c. 19.
20.

Quòd verò litera occidenti nos incubare cauillantur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim conſtat Paulum illic aduerſus pseudoapostoſos contẽdere, qui quidem Legem citra Chriſtum commendantes, à Noui teſtamẽti beneficio populum auocabãt, quo paciſcitur Dominus ſe Legem ſuam in fidelium viſcera inſculpturum, & cordibus inſcripturũ. Emortua eſt igitur litera, & ſuos lectores necat lex Domini, vbi & à Chriſti gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tãtũ inſonat. Verùm ſi per Spiritũ efficaciter cordibus imprimitur, ſi Chriſtum exhibet: verbum eſt vitæ, conuertens animas, ſapientiam præſtans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prædicationem ſuam Apoſtolus miniſterium Spiritus vocat: nimirum ſignificans, ita ſuæ quam in Scripturis expreſſit, veritati inharere Spiritum ſanctum, vt vim tum demum ſuam proferat atque exerat vbi ſua conſtat verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum eſt, verbum ipſum non valde certum nobis eſſe niſi Spiritus teſtimonio cõfirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus verbi Spiritũſque ſui certitudinem inter ſe copulauit: vt ſolida verbi religio animis noſtris inſadat, vbi aſſulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contẽplari faciat: vt viciffim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in ſua imagine, hoc eſt in verbo, recognoſcimus. Ita eſt ſanẽ. Non verbum hominibus ſubitæ oſtentationis cauſa in medium protulit Deus, quod Spiritus ſui aduentu extemplo aboleret, ſed eundem Spiritum cuius virtute verbũ adminiſtrauerat, ſubmiſit, qui ſuum opus efficaci verbi confirmatione abſolueret. In hunc modum Chriſtus diſcipulis duobus ſenſum aperiebat: non vt abiectis Scripturis, per ſe ſaperent: ſed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Theſſalonicenſes ne Spiritum extinguant, non ſublimiter eos arripit ad inanes ſine verbo ſpeculationes: ſed continuò ſubiicit, non ſpernedas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari ſimul atque in cõtemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi iſti *ὀφθαλμοὶ τυφλοί*, qui hanc vnã reputant eximiam illuminationem, vbi ſecurè omiſſo ac valere iuſſo Dei verbo, quicquid ſtertendo conceperint, non minus confidẽter quàm temere arripiunt: Filios certe Dei longe alia decet ſobrietatis: qui vt omni veritatis luce, ſine Dei Spiritu, orbatos ſe vident, ita non ignorant, verbum eſſe organum quo Spiritus ſui illuminationem fidelibus Dominus diſpẽſat. Alium enim Spiritum neſciunt quàm qui in Apoſtolis habitauit & loquutus eſt: cuius oraculis aſſiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Scripturam, ut omnem ſuperſtitionem corrigat, verum Deum excluſiue opponere diis omnibus Gentium.

CAP. X.

ED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuerſiſque creaturis non obſcurè alioqui proponitur, familiarius tamen etiamnum & clarius verbo docuimus explicari: iam operæ pretium eſt expendere ecquid ſe talem Dominus in Scriptura nobis repræſentet qualem in operibus ſuis delineari, prius viſum eſt. Lõga certe materia: ſiquis in ea diligentius tractãda immorari velit. At ego velut indicẽ propoſuiſſe contentus ero, quo monitæ præmentes, quid potiſſimum in Scripturis de Deo inueſtigandum ſit norint, & ad certum eius inqueſtionis ſcopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus diſtinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hoſtes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia verſamur quæ in mundi creatione ſubſiſtit, neque aſcẽdit ad Chriſtum Mediatorem. Eſi autem paulo pòſt quõſdam ex Nouo teſtamento locos citare operæ pretium erit (ſicuti etiam inde & potentia Dei creatoris, & prouidentia in primæ naturæ cõſeruatione probatur) lectores tamẽ monitos volo quid nũc agere mihi propoſitum ſit, ne fines ſibi præſcriptos tranſiliant. denique tenere in præſentia ſufficiat quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à ſe conditũ gubernet. Paſſim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficiã procliuis: & exempla traduntur ſeueritatis, quæ iuſtum ſclerum vltorem eſſe oſtendunt, præſertim vbi tolerantia ſua contra obſtinatos nihil proficit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus *ἐκείνων* visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Ichouah, inquit, Jehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiamini milia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem *ἐώνιον*, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdem hic enumerari audimus quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiã, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Propheta, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa congerere cogamur, in præsentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur quod non liceat in creaturis contemplari. Ad eò talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit non ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc gloriatur, quòd me nouerit Dominum qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certe hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissime fouentur. Quibus comprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamè ita omittuntur aut veritas eius, aut potètia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hic requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicii eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autè, nisi ex bonitate, misericordia: Si denique vitæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impressa nitet: nempe ad Dei amorem primùm, deinde ad fiduciã nos inuitat: quo scilicet & perfectæ vitæ innocentia, & nõ simulata obedientia colere illum discamus: tum ab eius bonitate toti dependere.

Exod. 34. 26

Psal. 145

Iere. 6. 24

3 Sed hinc summam generalis doctrinæ colligere propositum est. ac primò quidem obseruent lectores, Scripturã vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludere ac reuocare deos omnes Gætium, quia sæculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quid est, vnus Dei nomen vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbã colebant, quoties ex genuino naturæ sensu loquuti sunt, ac si vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex cõmuni sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euauerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo non vltra valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis suæ errorem palam aperiuunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginãdo, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcũque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in tẽplo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

Habac. 1. d. 20

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter desinere à vero Deo quicumque idola sibi erigunt.

CAP. XI.

VERVM vt Scriptura rudi crassòque hominum ingenio consuleus, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit. non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quo melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio quæ passim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fa-

b. iiii.

- bricāt homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quum hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appetent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliāve mortua & corruptibili materia formarēt deos, tenendum nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiūgit, Non facies tibi sculpsile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie repræsentare tentemus. ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis. quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullum propè animal fuit quod à Egyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deū colerēt. Atqui imagines Deus inter se non cōparat, quasi altera magis, altera minus cōueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliāque signa quibus cum sibi propinquū fore putarūt superstitiosi.
- 2 Id colligere promptū est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mo-
 sen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo te ipsum, ne forè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicūque visibiles eius formas appetunt. Ex Prophetis sufficet vnus Iesaias qui in hac demōstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione scædari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus re inanimata, immēsus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratiocinatur Paulus, Genus quum simus Dei, non existimādum auro, & argento, aut lapidi arte sculpsito, aut inuēto hominis Diuinum esse simile. Vnde cōstat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem cōfessionem è terra edendam miseros quoque & cæcos idololatras cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuolabilēsque deos in materia vilissima, atque ignobili dedicant, illisque hominum & ferarū habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus: ac numina vocant quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palam apparet, friuolo cauillo elabi imaginū patronos, qui obtundunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues essent. Quasi verò ad gentem vnā pertineat quod Deus ex æterna sua essentia, & cōtinuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.
- 3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentia, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationē docēdi, & simul apertè monebant homines de in cōprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flāma, quāquam symbola erant cælestis gloriæ, quasi inicōto fræno cohibebāt omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamē præ aliis familiarissime se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret. quin responsum accepit, non esse hominem tãti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euauit, quis non videt, vnus momētū symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externā figuram accerserent. Nam quòd sub forma hominis Deus interdum apparuit, præludiū fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaque hoc prætextu minime licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub Lege exeruit Deus, sic cōpositum erat vt innueret optimū diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur. Cherubim siquidem alis extentis illud operiebant: velum obtegebat: locus ipse procul reconditus factis per se occultebat. Proinde insanire eos minime obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant immagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei mysteriis non esse idoneas: quando in hoc formatae erant, vt alis velātes propitiatorium, non oculos modo humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatē corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingunt: quo significāt tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quāquam Cherubim

Exod. 20. 4

Maxim⁹ Tyrius Plat. nic. Serm. 33

Deut. 4. c. 15

Iesa. 40. d. 18, & 41. b. 7, 8, 29 & 45. b. 9, & 46. b. 5

A. 17. g. 29

Lib. 6. de Ciuit. Dei, ca. 10

Deut. 4. b. 11

Exod. 33. c. 13

Matth. 3. d. 16

Exod. 25. b. 17 18, 21.

Iesa. 6. a. 2.

de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pædagogiam pertinuisse agnoscunt quicumque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod nostræ ætati seruiat, absurdum est. Præterit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimèta destinata erant. Ac sanè pudendum est, profanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cæli numen adorèt. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærèda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violèto impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingeni nostri ad idololatriam propensio, ne vitii cõmunis culpam regerendo in Iudæos, sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gètium argentum & aurū, opera manuum hominū: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quidquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia constari deos. Interea non minus in altero inñstitit, nimis vesana temeritate efferi mortales, qui euavidum spiritum in singula momèta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemerum, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio: Iustissima est profani illius poetæ subfannatio,

Psal. 115. b. 45
& 135. c. 15.
Horat. i. Ser. Saty. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,

Quum faber, incertus scamnum faceretne, &c.

Maluit esse Deum.

scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorè ad mortuum truncū transferet. Sed quia Epicureus ille faceret ludendo, nullam religionē curauit, omissis eius & similiarum dicitariis, pūgat nos, imò transfodiat obiurgatio Propheta, Nimum esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, assant carnem vel elixant, deumque fabricant corā quo supplices ad precandū se prosternunt. Itaque alibi non tātum ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palàm naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendū porrò est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei autoritate carent: vt hoc fixū sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxiliū implorent à rebus mortuis, sensūque carentibus qui intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnūqueque rapit naturæ corruptela ad tantā dementiam, dira imprecatione tādem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciūt ea, & quicumque illis fidunt. Notandum autem, non minus similitudinem vetari quàm sculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Belle enim defunctos se putant si Deum non sculpant, dum in picturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes lasciuiunt. Atqui Dominus non à statuario modo sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Iefa. 44. b. 12

Iefa. 40. c. 21

Iefa. 2. b. 8, &
31. c. 7, & 57. c.
10.

Oseæ. 14. b. 4,
mich. 5. d. 13.

Psal. 115. d. 8.

5 Scio quidem illud vulgo esse plusquam tritum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquā ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronūtiat: quum Habacuc docet constabile esse doctorem mendacii: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeoque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiam superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papistæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam simul conuenire possint. Hæc, inquam, comparatio, in locis illis quos nuper citavi, statuitur: quum vnus sit verus Deus quem colebant Iudæi, perperā & falsò confingi visibiles figuras quæ Deum repræsenterent: ac miserè deludi omnes qui Dei cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunque ex simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarèt eam Propheta. Saltem

Ierem. 10. a. 3.
Habac. 2. b. 18

hoc habeo: quum vanitatē & mendaciū esse docemus, quòd simulachris Deū effingere homines tentāt, nihil aliud quàm de verbo ad verbū nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo assumere non dubitāt, mortales fuisse omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus, qui securè pronuntiat nefas esse non modò adorare simulachra, sed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc est tricesimum sextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pigatur. Sed in primis memorabile quod ex Varone alibi citat idem Augustinus, suāque subscriptione confirmat, Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & metū dempsisse, & errorem addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parum fortasse haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quasi in tenebris palpans, ad hanc lucem peruenerit, ideo indignas esse Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuāt hominibus, erroremque augeant. Res certe ipsa testatur verè hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu profert. Ac primū quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines sunt impliciti, non cœpisse à simulachris, sed noua materia superaddita, creuisse. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorè interpretatur, quia facilè possit eius numen in simulachrorum stultitia ineptoque & absurdo figmento contemni. quod secundum vtinam non tam verum esse experiremur. Quisquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendū est.

Lib. 4. de Ciuit. Dei. cap. 9. & 31.

7 Quare siquid frontis habent Papistæ, ne posthac effugio isto vtantur, libros esse idiotarum imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tametsi vt hoc illis concedam, ne sic quidem multum profecerint pro idolis suis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obrudant notū est. Quas verò sanctis picturas vel statuas dicant, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria: ad quæ siquis formare se vellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostēdunt quàm templa eas quas volunt censerī virginū imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingūt habitum. Componant ergo sua idola vel ad modicum saltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius sanctitatis libros esse. Sed tum quoque respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: què longè alia doctrina quàm istis natiis illic institui vult Deus. In verbi sui prædicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulò intentū sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papistæ idiotas, quorum ruditas solis imaginibus doceri sustineat: Hos scilicet, quos pro suis discipulis agnoscit Dominus: quos cælestis suæ philosophiæ reuelatione dignatur: quos salutari- bus regni sui mysteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie esse non paucos qui talibus libris carere nequeāt. Sed vnde quæso, isthæc stupiditas, nisi quòd ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea: Neque enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis, resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vera Evangelii prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcarentur, Christum esse mortuum vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri: Ex quo vno plus discere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas avari mentes & oculos tenacius forte defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Galat. 3. a. 1.

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum authores, qui hunc honorem derulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitione colerent. Et sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accésus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecratis mortuorum imaginibus ambitio inualuisset, (cuius apud profanos scriptores crebra fit mentio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, esse idolorum fabricam. A diluuiò quædam erat mundi palingenesia: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstitite adhuc sancto Patriarcha, idololatriæ deditos fuisse nepotès, vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis fœdari terrā, cuius cor-

Sapient. 14. b. 15.

Gene. 31. c. 19.

ruptelas nuper Deus tā horribili iudicio purgauerat . Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicuti testatur Iosue. Quum tam citò desciverit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti: Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro castu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignoràtia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum cōcipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit . Hanc esse idololatriæ originem, quòd homines Deum sibi adesse non credunt nisi carnaliter exhibeat se præsentem, prodit Israelitarum exemplum. Nescimus, dicebāt, quid isti Mosi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquū sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quòd sibi testimonium esset gubernantis Dei. A præeunte ergo imagine volebāt cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nata est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, crexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

Iosue. 24. 2. 3

Exod. 31. 2. 3

9 ¶ Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentantes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinat es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabricatas, sed titulos etiam quos libet & lapides consecrari veruit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque efficta est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines vt Deū affigāt vbicunque affingunt. ac proinde fieri non potest quin adorēt. Neque interest idolūmne simpliciter colāt, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicunque colore, exhibētur diuini honores. Et quia superstitiose coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersaque fuit, miseros prætextus aucupātur. Non reputātur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Aegypto antequam fabricarēt vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Aegyp̄ti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdē animo retinebāt: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se novos facere deos. Legātur excusationes quas ab idololatriis sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerētur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatoris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant: sed per effigiē corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est fuerunt animati. spiritali intelligentia non contenti, certiorē ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabāt. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam excreere opinarentur. Nihilominus & Deum aeternum Iudæi, vnum verūmque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

In Psalmum 113.

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudentet mentiuntur. Cur enim coram illis prosternūtur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, cōuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus, Neminem orare vel adorare sic intuentē simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tātum discrimen vt altero præterito,

In Psalmum 113.

aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturo sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumerò: tantùm indico quod ipsi profitentur quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquit, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Pïopheræ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant: tantùm ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

11. Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo pòst iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, *εἰδωλοδουλείαι* esse obtendunt, *εἰδωλολατρείαι* esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrantur si tatummodo serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquanto leuius sit colere quàm seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum *λασφείειν* nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, ac si imagines suas fateantur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, au cupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diferti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnã & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatriis dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatriis differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiungant, vt potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

12. Neque tamen ea superstitione teneor vt nullas prorsus imagines ferendas ceseam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putet, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumētis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multo minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi: Dei maiestas, quæ oculorum sensu longe superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporũ, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemodũ imagines quæ hæctenus in tēplis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quã perperam & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiose hîc pictores & statuarii lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantùm dico, etiam si nihil vitii inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

13. Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principio, siquid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigebat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum ascitæ sunt quum ministerii synceritas nõnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem, cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum utilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignorance aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus clavis ver

bis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendatur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimū videt, &c. Paulo post, Plus valent simulachra ad curuandam infœlicem animā, quòd os, oculos, aures, pedes habet: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque videt, neque audiunt, neque ambulant. Hæc sanè videtur causa esse cur Iohānes non tantum à simulachrorum cultu sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili infania, quæ ad totius ferè pietatis interitū orbem antehac occupauit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocatur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsus destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorū sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cum aliis ceremoniis quibus oculos nostros & studiosus detineri, & viuidius affici cōuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirāt. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione resarciri potest, si Papistis creditur.

In Psal. 115

I. Iohan. 5. d. 21

14 Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, nō illa celeberrima quam coegit Cōstantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspiciis ante annos octingentos habitā est. Deceuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerso præiudicium afferet Synodi autoritas. Etsi, vt verū fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorsum euaserit eorū furor qui imaginum magis fuerunt cupidi quàm Christianos decēbat. Sed hoc primū expediamus. Qui hodie simulachrorum vsus tuentur, Nicenæ illius Synodi patrociniū allegant. Extat autē refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ qui concilio interfuerunt recitatur, & argumēta quibus pugnarunt. Dixit Iohānes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit habendas igitur esse imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac sentētia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citaui, Nemō accedit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit versus ex Psalmo, Signatū est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vsi sunt Gētium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eodem torserūt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuius, ita & vidimus. Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginū aspectu. Simile Theodori episcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Iosēph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc postremo non tantum deprauant Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabunt omnes diuites plebis: firmæ admodū & appositæ illis videtur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum patronis ridiculam personam vellet, possētne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac nequa amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam seriò confirmat ac si oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores, & Synodi decrēto nos vrgent. Quasi verò non omnē sibi fidem abrogent venerandi illi patres, scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè scēdæque lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atque hanc flagitiosam amentiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorū cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli,

Martyres, quorū tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multo magis hunc honorem Sanctorū simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profiteretur, cultumque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum confirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam esse vnus hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Iohannes legatus Orientalium, calore vltra prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in urbē admitti, quàm imaginū cultū abnegare. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis *εἰσπορεύσῃς*. Cæterum ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tātundem simulachris ac Deo viuo largitur.

Deum ab idolis discerni, ut solus in solidum colatur.

CAP. XII.

DIXIMVS autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatio-
ne, sed secū trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur:
quod aliis locis fufius explicandum erit. nunc tantū breuiter repeto, quoti-
es asserit Scriptura vnicū esse Deū, non pugnare de nudo nomine, sed hoc
etiam præcipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vn
de etiam patet quid à superstitione differat pura religio. *Εὐσέβεια* certè Græcis tātundem va-
let ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse
certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè scitéque Cicero
à relegendo deducit, coacta est tamen, & longe petita quam assignat ratio, quòd probi cul-
tores sepius relegerent, ac diligenter retractarent quid verū esset. Potius existimo vagæ licen-
tiæ opponi hoc nomen: quia maior pars mundi quicquid obuium est temere arripit: imò
etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos
relegit. sicuti inde mihi dicta videtur superstitio, quòd modo & præscripta ratione nò con-
tèta, superuacuam rerum inanium congeriem accumulct. Cæterum vt voces omittamus,
ætatum omniū consensu receptū semper fuit, vitiari peruertique religionem falsis errori-
bus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus, friuolū esse quem
superstitiosi obtendunt prætextum. Quauis tamen in omniū ore personet hæc confessio,
turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectū adhibent in
eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suū vendicet, clamat se esse æmu-
lum, ac feuerum fore vltorem si cum vlllo deo fictio misceatur. deinde legitimum cultū
definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi
primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus legislator: deinde regulam præscribit qua ritè ex
suo arbitrio colatur. De Lege quidè, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differā:
nunc partem hanc duntaxat attingo, frānum illic impositum esse hominibus, ne ad vitio-
sos cultus declinent. Quod autè priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat
quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violarique eius cultū. At-
que hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque
enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deferere, vel in aliorum or-
dinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum cir-
cundat, inter quos propria eius officia partitur. ita (licet dissimulanter & callidè) diuini-
tatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecat. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm
Gentibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam subdiderunt, quibus commu-
nis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cū summo Deo administratio. Sic aliquot retrò
seculis, Sancti qui hac vita excesserāt, in Dei societate euecti sunt, vt pro illo & colerentur
& inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidè putamus Dei ma-
iestatem, quū magna ex parte supprimatur & extinguatur: nisi quòd frigidam retinemus
de suprema eius potentia opinionè. interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quò
impune videretur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cul-
tum deferunt Papistæ, nihil reipsa differre à Dei cultu palàm est. promiscuè enim & Deū
& illos adorant: nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatam ser-
uare quod suum est, quia latriam illi relinquunt. Atqui de re non de voce quum sit qua-
stio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere: Verūm (vt hoc quoque
omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctio, quàm cultum ab ipsis vni

Deo præstari, aliis autem seruitium. λαβεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò proprie seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendū est quid vtrunque valeat. δουλεία quidē seruitus est, & αργεία cultus. Iam quin maius quiddā sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sæpnumero quem colere non recusares. ita iniqua esset distributio, Sætis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At còplures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropiam esse, sed penitus friuolam?

3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriā quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse iis qui natura non erāt dii. Vtunque latriam non nominet, an ideo excusabilis est eorum superstitione: Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomē duliæ imponit, quàm si exprimeret latriæ nomē. Et quum Christus Satanæ insultū repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominū Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionē latria. Satan enim non nisi *πρωτοκλήσιον* exigebat. Similiter quum reprehēditur Iohannes ab Angelo quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Iohannem tam fuisse amentem vt debitū soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, *πρωτοκλήσιον* ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autē aliam habet rationem, quæ simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationē secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. neque enim tam male profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eū adoret loco Dei. seuerè tamē Petrus ne hoc faciat prohibet. Cur, nisi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarū cultum discernunt, quin promiscuè transferāt ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deū habere, meminerimus ne tantulū quidem ex eius gloria delibandum quin retineat quod sibi propriū est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione concionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cū idolis còmune habeat. Qualem verò cultū exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permetteret cultum quemlibet còminisci. Sed quia nō exedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nondum attingo. hoc tenere sufficiat, quæcūque pietatis officia aliò trāsferuntur quàm ad vnicū Deum, sacrilegio non carere. Ac primū quidem superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornādo, quicquid sacrum erat profanare ausa est. & quanquam stabat principium illud, colere summum numen, Geniis tamen, diisque minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Adeò in hoc vitium procliuis est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vindicat Deus, communicetur cum magna turba.

vnitatem Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in scripturis, quæ tres in se personas continet.

C A P. XIII.

Q V O D de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiam ad refutandas profanæ Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Etsi autem Deus, vt nos in sobrietate còtineat, parcè de sua essentia disserit, duobus tamē illis quæ dixi epithetis tam crassas imaginationes tollit quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenū aut carnale speculari vetat. Eodem pertinet quòd sæpius domicilium sibi in cælo assignat. Etsi enim, vt est incomprehensibilis, terram quoque ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro suā tarditate subsidere in terra videt, merito, vt pigritiam & inertiam excutiat, supra mūdum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolū ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatē abrumperè, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdam ausi sunt, turpis inscitia fuit: sicuti ipse error, execrabilis insanix. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati quòd os, aures, oculos, manus, &

pedes Scriptura illi saepe ascribit, facile refutantur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infantibus, quodam modo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis sit Deus, quam eius notitiam tenuitati nostræ accommodant. quod ut fiat, longe infra eius altitudinem descendere necesse est.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propius possit dignosci, se designat. nam ita se prædicat vnicum esse, ut distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi teneamus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porro nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hinc nobis erit brevis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Caterum quia vocem personæ odiosè exagitant nonnulli quasi humanitas inuentam, quæ æquitate id faciant prius videndum. Filium Dei Apostolus characterem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri substantiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro Essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, ac si Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsenteret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, improprie imò ineptè dicitur eius character. Sed quia Pater, quavis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasim reddidisse in eo còspiciam. Cui aptè còuenit quod mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasim quæ in Filio refulgeat. Vnde etià rursus facile elicitur Filii hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadem in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamè alium à Patre cèseri necesse est. Hæc porro distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini personæ voce, nimii fastidii atque etiam peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbum de verbo trāsferre libeat, substantia dicitur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter fortè testandi consensus causa, docuerunt tria *ὑποστάσεις* in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

Heb. 1. 3

3 Nunc ut de persona oblatrent hæretici, vel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio còfictum nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamè plures esse deos, quænam est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum còsignatumque est: Satius foret, inquiunt, nò modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissensionum ac iurgiorum seminaria futura sint. sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altereando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non còfarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum supersticiosè defenditur, quod ad còtentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate piæ aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mētis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditaque sunt, ea verbis plurius explicemus quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parèe modestèque, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces comprobatum fuerit, siquis verborum nouitatè tum reprehēdat, nòne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre: vt qui tantum hoc reprehēdat, veritatem planam ac dilucidam reddi.

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dum aduersus calumniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt: Quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotii in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt nisi fortiter premantur, & deprehensi vrgeantur. Sic veteres variis prauorū dogmatum certaminibus

exagitati, quid sentirent coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia evidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum aliis simulabat. At interim nõ desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quo flexilem hominis vafriciem è latebris extraherent veteres, vltra progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialē. Hic efferbuit impietas, dum nomen *ὁμοούσιον* pessimè odisse & execrari Arriani cœperunt. Quòd si principio confessi essent sincerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse cõsubstantialē. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & contentiosos, quòd ob voculam vnã tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter purã fidei Christianos & sacrilegos Arrianos. Surrexit postea Sabellius, qui Patris, Filii, & Spiritus sancti nomina fere pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputãs, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habētur. Si in certamen ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum. sed postea elabi promptum erat, nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum, & sapientem vocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritum sanctum esse Patrem, nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat, vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscedas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se cõtra tortuosas versutias aperta simplicitate veritate muneret, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitatem subsistere personarum Trinitatem.

7 Si ergo temere non sunt inuenta nomina, cauendũ est ne ea repudiando superbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidẽ sepulta essent, constaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse Patrẽ, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neque verò tam præcisa sum austeritate vt ob nudas vculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de iis rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatas excusat: Quòd licentiæ interdũ profluit Augustinus: Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplũ vnũ sufficiat. Nomen *ὁμοούσιον* quum reddere Latini vellent, dixerunt Consubstantialē, vnã esse Patris & Filii substantiam indicantes, atque ita Substãtiam vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit, tres in Deo substãtias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et si quis pio sensu hac voce vtatur, impropiam tamen loquutionem esse non dissimulat. si tamen syncerè ita loquutus sit: ac non potius quos odebat Episcopus Orientis sciens ac volens grauare studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus profanis scholis *ὁμοούσιον* nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex communi tritòque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui

Lib. 5. de Trinitate. cap. 8 & 9

Lib. 2. de Trinitate.

De concilio.

tim utili loquendi formæ tandem assuefiant. Cauere etiam discant, ne, vbi occurrendū est ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtrisque tergiuerfandi ansam præcidi stomachantur, non nullam suspiciōem iniiciant vel Arrii se esse discipulos, vel Sabellii. Dicit Arrius Christum esse Deum: sed musitat factum esse & initium habuisse. Dicit vnū cum Patre: sed clam in suorum aures insufurrat, vnitum esse vt ceteros fideles, quanquam singulari prærogatiua. Dic cōsubstantialem, detraxeris versipelli laruam, & tamē nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filium, & Spiritū nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarum Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem compresseris. Porrò si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulēter cōfesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidē sæpius, quicumque de verbis pertinacius litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltro prouocare quàm in eorum gratiam obscurius loqui.

6 Cæterum omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistentiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm essentiam. Si enim sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam dixisset Iohannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuo post addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermonem, ad vnicam essentiam nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia cōiuncta est, nec potest separari, specialem tamen habet notam qua ab ipsa differat. Iam ex tribus subsistentiis vnamquaque dico ad alias relata proprietate distingui. Relatio hinc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, nō minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum Filio conferatur, sua quæque proprietates ab altero discernit. Tertio quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium cōpetere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neque verò mihi displicet Tertulliani definitio, modo dextrè sumatur: esse quandam in Deo dispositionem vel œconomiam quæ de essentia vnitatem nihil mutet.

7 Priusquàm tamē longius progrediar, probanda erit & Filii & Spiritus sancti deitas. deinde vt inter se differant videbimus. Certè quum Dei verbū nobis proponitur in Scriptura, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocē, quæ in aerem emissa prodeat extra ipsum Deum: cuiusmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quū perpetua magis Sapiencia indicetur apud Deum residens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teste Petro) loquuti sunt Spiritu Christi veteres Prophetæ quàm Apostoli: & quicumque postea cælestem doctrinam administrarunt. Quia verò nondum manifestatus erat Christus, necesse est Sermonem intelligere ante secula ex Patre genitum. Quod si Sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuisse Deum. Atque hoc in mundi creatione satis clarè docet Moses, Sermonem illum intermedium statuens. Cur enim disertè narrat Deum singulis operibus creandis dixisse, Fiat hoc vel illud, nisi vt imperuestigabilis Dei gloria in imagine sua relucent? Nasutis & garrulis hoc eludere promptum esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hic enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filii accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patri Sermo. Nec verò sanis & modestis obscurū est quod dicit Solomon, vbi Sapienciam inducit à Deo ante secula genitā, & rerum creationi & cunctis Dei operibus præsentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quum tūc exerere voluerit Deus fixum æternūque suum consiliū, atque etiam aliquid occultius. Quod etiam spectat dictū illud Christi, Pater meus & ego vsque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio assiduum in opere cum Patre fuisse affirmās, apertius explicat quod breuius attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutū colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atque ita vtriusque cōmunis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Iohānes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerū omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidā permanentēque Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diui-

Ioh. 1.2.1

Lib. contra Praxeam.

1. Pet. 1. b. 11

Heb. 1. a. 2

Eccli. 14. b. 14

Iohan. 5. c. 17

Iohan. 1. a. 3

ritus profectæ reuelationes verbi Dei titulo rite insigniuntur, ita verbum illud substantiale summo gradu locare conuenit, oraculorū omnium scaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

8 Hic obstrepunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatem palàm eripere non auint, æternitatem clam suffuratur. Dicunt enim, tum demū Sermonem esse cœpisse quum Deus in mūdi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis incōsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt quæ externum opus respiciunt Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quale est quòd cæli & terræ creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit quod Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, cōcideret illud Iacobi, manare deforsum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principium fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinantur, Mosen, narrando Deum tunc primū loquutum esse, simul innuere nullum in ipso fuisse Sermonem. quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendū propterea erat, nunquā prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerferit & extiterit, ipsum multo antè fuisse. Quā dudum autè siquis inquireret, nullū exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initio possedi, antequam iacerentur mundi fundamēta. Neque hoc præterit Iohannes: quia antequam ad mundi creationem descendat, principio Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constituimus ergo rursus, Sermonē extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò refedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

9 Et si autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen sine controuersia inter omnes cōstare debet, Christum esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quæcunque deitatem Christo asserūt testimonia. Quum dicitur Psalmo 45, Solium tuum Deus in seculum & vsque, tergiuersantur Iudæi, nomen Elohim competere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquā extat similis in Scriptura locus, qui thronū æternum creaturæ erigat. neque enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectione, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alii in genitiuo casu legunt, quod nimis inspidum est. Fateor quidem sæpe diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam quadrare. Verum si non cedat eorum peruicacia, certè non obscurè à Iesaja idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei propriū est. Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrat hinc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt, Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquū faciāt, Principem vocari pacis. Sed quorum tot epitheta in Deum Patrē hoc loco congesta forent: quum Prophetæ consilium sit Christum insignibus notis quæ fidem in eo nostram ædificēt, ornare: Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulo antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomē quo vocabitur germen Dauidis, Ichouah iustitia nostra. Nam quum doceāt ipsi Iudæi vltro alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternū, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hinc captāt, quia & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis non videt altare extrui in monumentum quòd Deus sit exaltatio Mosis: nec Hierosolymam insigniri Dei nomine nisi ad testandam Dei præsentiam: Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Ichouah ibi. Moses verò in hunc modum, A Edificauit altare, & vocauit eius nomē, Ichouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eā, Ichouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Ichouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ita sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus.

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequēter Ichouam statui in Angeli persona,

- Iudic. 6 & 7 non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Idem sibi nomē æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiā, personæ quā sustinet respectu hoc dici, minimè ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittēs, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse re ipsa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deū vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, nō suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deum fatetur qui Angelus antè dictus est.
- Ibidem, d. 22, & 23 Adde quòd ipsa Angeli respōsio dubitationē tollit, Cur de nomine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Serueti impietas, dum asseruit Deum nūquam patefactum fuisse Abrahæ & aliis Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores Sermonē Dei esse interpretati sunt principem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Et si enim nondum erat carne vestitus, descēdit tamen quasi intermedius, vt familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, vt Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas, qui postquam recensuit luctam Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah, memoriale nomen eius. Iterū oggannit Seruetus, Deum gestasse personā Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictū fuerat, Vt quid interrogas de nomine meo? Et cōfessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quū dicit, Vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christū fuisse populi ducem in deserto. quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamē proposuit æternus ille Sermo eius officii cui destinatus erat. Iam si absque cōtentione expenditur caput Zachariæ secūdum, Angelus qui alterū Angelū mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituū, & ei summa potentia adscribitur. Innumera testimonia omitto in quibus tutò acquiescit fides nostra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam quū dicitur apud Iesaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum, & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuo exurgit. Et emphaticæ demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad Christum. Apertior etiam num & solidior locus Malachiæ, vbi vêturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè non nisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur, eundem esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.
- II Nouum autem testamentū innumeris testimoniis scatet. Ideo danda est opera vt breuiter potius seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autē de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducā, probandæ eius æternæ deitati aptè cōueniet. In primis istud est singulari animaduersione dignum, quòd Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erāt, in Christo vel iam exhibita, vel olim repræsentanda docent. Nam vbi Iesaias Dominum exercituum Iudæis & Israelitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletū. Dominum ergo illum exercituū Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sisti ad tribunal Christi. Scriptum est enim, Mihi fleætetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Iesaiam de se Deus prædicet, Christus re ipsa in se exhibeat, consequitur illum ipsum Deum esse cuius gloria traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnice competere liquet, Ascendens in altum duxit captiuitatem. tum ascensionē eiusmodi adumbratā fuisse intelligēs quū insigni aduersus exteras gentes victoria, potentiā suam exeruit Deus, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Iohannes gloriam Filii fuisse testatur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio Domine fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Christum trahit. siquidem quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Iohannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, verbum semper fuisse Deum: Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictū? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte consentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatū esse scri-
- Oseæ 11. b. 5
- Gen. 32. g. 29. 30
1. Cor. 10. a. 4
- Ies. 25. c. 9
- Malach. 3. a. 1
- Ies. 8. c. 14
- Rom. 9. g. 23
- Rom. 14. b. 10
- Ies. 45. d. 23
- Ephes. 4. b. 8
- psal. 67. c. 19
- Iohan. 1. b. 14
- ies. 6. a. 1
- Hebr. 1. c. 10, & b. 6
- Iohan. 1. a. 1, & b. 14
2. Cor. 5. b. 10
- Rom. 9. a. 5
1. Tim. 3. d. 16

bit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & honorem de-
 beri, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in for-
 ma Dei esset, non fuisse ducturum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltro se-
 ipsum exinanivisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impii obstreperent, vltà pro-
 greditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis superque
 nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis non plures esse
 deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vtunque multi nomi-
 nentur dii, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem
 orè quum audiamus Deum in carnè manifestatum, Deum suo sanguine acquisivisse sibi
 Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et
 minimè dubium est quin idem piis omnibus fuerit sensus. Thomas cerè similiter Domi-
 num & Deum suum aperte prædicando, vnicum illum esse Deum profiteretur quem sem-
 per adorauerat.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis ascribuntur, euidè-
 tius inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnà cum Patre hætenus operari diceret,
 Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsur-
 pare. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quærebant interficere, quòd non sabba-
 thum modò soluebat, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qua-
 lis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè præ-
 uidentia & virtute mundum administrare, nutùque propriæ virtutis omnia moderari,
 (quod illi dat Apóstolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernâdi orbis prouinciam
 cum Patre participat: sed alia quoque singula officia, quæ creaturis cõmunicari nequeant.
 Clamat Dominus pèr Prophetã, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me.
 Secundum hanc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi existimarent, eo quòd pec-
 cata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere non tantum verbis asseruit, sed mi-
 raculo etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem
 penes ipsum esse conspiciamus, quum à se ad alium transfiguram Dominus negat. Quid ta-
 citas cordium cogitationes percontari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque
 habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculentèque apparet: Quibus etsi paria & similia
 tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimùm est discriminis, quòd
 hi dona Dei suo ministerio dispensarunt: ille suam ipsius virtutem exeruit. Vtus est quidem
 interdum precatione, quòd gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimùm propriam
 eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui dis-
 pensationem aliis sua autoritate comittit: Narrat enim Euangelista illum dedisse A-
 postolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiciendi dæmones, &c. Illi au-
 tem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse
 quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo
 si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincendam Iudæorum incredulitatem: vt pòte quæ
 virtute eius edita, amplissimùm diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum
 nulla est salus, nulla iustitia, nulla vitæ, Christus autem in se hæc omnia cõtinet, Deus cer-
 tè ostenditur. Neque mihi quispiam obiiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut salutem.
 non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quo-
 modo esset purus homo, non dicitur bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia: Quid, quòd à
 primo creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita iam tum existens,
 erat lux hominum? Proinde talibus documentis freti fidem in ipso nostram & spem re-
 ponere audemus: quum sciamus tamen sacrilegam esse impicitatem sicuius fiducia in crea-
 turis hæreat. Creditis in Deum? inquit, & in me credite. Atque ita Paulus duos Iesaiæ locos
 interpretatur, Quicumque sperat in eo non pudebit. Item, Erit ex radice Isai qui cõsurgat
 ad regèdos populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia
 persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, Qui credit in me habet vitam æternam?
 Iam quæ ex fide pòdet inuocatio, illi etiam competit, quæ tum diuinæ maiestatis propria
 est siquid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicumque inuocauerit nomè Ie-
 houa, saluus erit. Alter verò, Turris fortissima nomen Iehoua: ad ipsam confugiet iustus, &
 seruabitur. Atqui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse Iehoua.
 Porrò inuocatiois exemplum habemus in Stephano, quum dicit, Domine Iesu, suscipe
 spiritum meum. deinde in vniuersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem
 libro, Domine, inquit, scis quanta hic intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant no-

men tuum. Ac quo apertius intelligatur totam diuinitatis plenitudinē in Christo corporaliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsam prædicasse. Quale istud quæso & quantum est Filii duntaxat nomen annuntiari nobis quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis meram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra gloria: Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ eadē à Filio præcatur beneficia quæ à Patre: quo docemur nò modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis Pater, sed potentiæ cõmunionem Filium ipsum esse authorē. Quæ prædicta notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimū conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Mosis in creationis historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia ostendit non modo pulchritudinem mundi quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa cõfusa mole Spiritum fuisse operatū. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Iesaiam, Et nūc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summū in mittēdis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu. Longe enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturarū numero eximitur, quòd nullis circumscribitur finibus. sed suum in omnia vigorem transfundendo, essentiam, vitam, & motionem illis inspirare, id verò planè diuinū est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilem quauis præsentem vegetatione superior est & multo excellentior, quid de eo censendum est cuius ex virtute procedit: Ipsum autem non mutuatio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque eius modò, sed futuræ quoque immortalitatis. Denique in ipsum omnia, vt in Filiū, conferuntur quæ maxime propria sunt diuinitatis officia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas consiliarius. sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamen Dominus Mosis pronūtiat, id facere suum esse solius. sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius virtutem sentiamus erga nos quodammodo viuificā. iustificatio nostra, eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu est sententia illa Pauli, Quauis diuersa sint dona, & multiplex variāque distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum nò modò principium vel originē statuit, sed etiam authorem. quod etiam clarius exprimitur paulo post his verbis, Omnia distribuit vnus & idē Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in Deo subsistēs, minimè ei daretur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit diuina potentia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos sibi in templū, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiritu in nobis habitante. Certè vt præclare dicit Augustinus, Si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentum. nunc ergo quanto clarius istud est, quòd non templum illi facere, sed nos ipsi esse debemus: Et Apostolus ipse nunc templum nos Dei esse, nūc Spiritus sancti eodem significato scribit. Petrus verò Ananiam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, nò hominibus mentitum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias Dominum exercituum loquentē inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet qui loquitur. Imò quū passim dicant Prophetæ, verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouah, qui præcipuus est Prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias Spiritum eius sanctum contristatum scribit. Postremò si blasphemia in Spiritū neque in hoc seculo neque in futuro remittitur, quum veniam obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hinc asseritur diuina eius maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inexpiabile est. Sciens ac volens supersedeo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est cita-

1. Cor. 2. a. 2

Ierem. 9. g. 14

Gen. 1. 2. 1

Iesa. 43. c. 16

1. Cor. 2. c. 10, & d. 16.

1. Cor. 12. b. 10
Exod. 4. c. 11

1. Cor. 11. b. 11, & seq.

1. Cor. 3. d. 17, & d. 19, & 2. cor. 6. d. 16

Aug. ad Maximinum, Epist. 66

Act. 5. a. 3. 4

Ies. 6. c. 9.
Act. 28. f. 25. 26Iesa. 63. c. 10
Marth. 11. c. 31
marc. 3. d. 29
Iuc. 12. b. 10

re ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum, vt probarent non minus Spiritus sancti opus esse mūdum quàm Filii. Sed quū in Psalmis vsitātū sit bis idē repetere, & quū apud Iesaiā Spiritus oris idē valeat atque sermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantū parcè attingere volui quibus iolidè inniteretur piæ mentes.

Psal. 33. b. 6

16 Quia autem Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam in tribus personis familiarius innotuit. Sed ex multis testimoniis vnū hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem, & Baptismum vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna est fides, vt inde vnum esse Deum demonstret: quia vnus est Baptismus, inde quoque vnam esse fidem ostendat. Ergo si in vnus Dei fidem ac religionē initiamur per Baptismū, nobis necesse est verum censere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium est quin hac solenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari voluerit Christus quum diceret, Baptizate eos in nomē Patris, & Filii, & Spiritus sancti. siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnus Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè cōstat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circumspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facile cōstituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Baptismus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt non nisi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem, & Filium, & Spiritum credendum esse: id verò quid aliud est, quā clarè testari Patrem, Filium & Spiritum vnum esse Deum? Itaque quū fixum illud maneat Deum vnū esse non plures, Verbum & Spiritum nō aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filii diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec ab similibus Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiuntur: ita vnus ipse est sapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vt cunq̄ illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

Iesai. 41. a. 4

Ephes. 4. a. 5

Matt. 28. d. 19

i. Cor. 11. b. n

17 Rursum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur.

In qua tamen excutienda, quanta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mysterii magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Gregorii Nazianzeni arridet, & φθάνω τω πὸ ἐν νοῖσιν, & τῆς περὶ τὴν ἀγαλλομυμῶν ἰφθαίμων τὰ πρὶ α διελθῆν, & εἰς τὸ ἐν αἰ ἀφ' ἑραμαι: Non possum vnum cogitare quin trium fulgore mox circumfundar: nec tria possum discernere quin subito ad vnum referar. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filii, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendūt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet. Atque huc tendit quod alibi dicitur Patrem per Verbum omnia creasse: quod non poterat nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: nō mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neque ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demum sinum Patris ingressum Filium quum è cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionē Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autē quoties alium vocat: vt quū alium consolatorē ab se mittendū denuntiat, & alibi sæpius.

In Serm. de sacro Baptif.

Iohan. 5. e. 31, & 8. b. 16, & alibi.

Iohan. 1. c. 18

Iohan. 14. b. 6, & 15. d. 26

Iohā. 14. b. 16

18 Enimvero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdū facere veteres: sed simul fatetur plurimum differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnē audaciam hīc reformidem: ne siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamē Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subtriceri non conuenit. Ea autem est, quòd Patri principium agendi, rerūque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consiliū, ipsaque in rebus agendis dispen-

latio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porro quanquam Patris æternitas, Filii quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapiëntia virtutéque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærédum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dū primus recensetur Pater, deinde ex eo Filius, postea ex utroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinatur vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapiëntiam, tum postremò virtutem qua consilii sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre dütaxat existere dicitur Filius: à Patre simul & Filio Spiritus. multis id quidē locis, sed nusquam clarius quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

2. Pet. 1. d. 11

19

Porro simplicissimā Dei vnitatē adeò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constat: Spiritum autē non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filii sit Spiritus. Siquidē in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd subest sua vnicuique proprietates. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodū ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentia differentia seiungi alterū ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotant (inquit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententiæ, quæ pugnare alioqui non nihil viderētur. Nunc enim Patrem Filii principium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeoque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quū ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideo vnicū vocamus principium: quum verò relationē quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filii principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari.

Iohā. 14. b. 10

Augustinus
Homil. de
temp. 38. de
Trinit. & col.
ad Pascentiū
Epist. 174
Cyril. lib. 7.
de Trinit. I.
dem lib. 3.
Dialog.
Aug. in Psal-
mum 109, &
Traçt. in Io-
han. 39
Aug. in Psal-
mum 68

20

Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mēsurā contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nempe quum profitemur nos credere in vnū Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: ideoque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritū, quàm Patrem designari. vbi autem adiūgitur Filius Patri, tunc in medium venit ratio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principium & origo: quoties mentio fit Patris & Filii simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitatis essentia, & habetur ratio ordinis, quæ tamē ex Filii & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illū esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouah, semper ad vnitatem essentia venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomē relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum cōpetat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogavi Dominum: quia vbi retulit Christi respōsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulo post, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomē Domini pro Iehouah illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non cōparat. Et scimus ex recepta Græcorū consuetudine Apostolos passim nomē *κύρις* substituere in locum Iehouah. Et ne procul quærédum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominū Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomē hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco. nunc tenere satis est, quum absolute Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur. Quod ipsum ex Scriptura planū sit. nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentia, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

1. Cor. 12. c. 9

Act. 2. c. 16
ioel. 2. g. 28

21 Quoniam autē Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus cōuelleret, partim de diuina Filii & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingētes pugnas semper mouit; atque vt omnibus propē seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accēdere conatur: hīc peruersis quorūdam deliriis occurrere operæpretium est. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentiosis manum conferere maximē propositū fuit: nunc autem veritas quæ placidē ostēsa fuit, ab omnibus improborū calumniis asserenda. Etsi præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertāsque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistant. Equidem hic, siquando aliās in reconditis Scripturæ mysteriis, sobriē multāque cū moderatione philosophandū: adhibita etiā multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltra procedat quā verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana definiat, quæ nondum statuere certō potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie cōspicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsius minimē assequitur: Quare Deo libēter permittamus sui cognitionē. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus nō est. Permitteremus autem si & talem concipiemus ipsum qualem se nobis patefacit: nec de ipso aliunde sciscitabimur quā ex eius verbo. Extant in hoc argumentū homiliæ Chrysolomi quinque aduersus Anomæos, quibus tamen cohiberi Sophistarū audacia non potuit quin fræna garrulitati laxaret. Nihil enim modestius hīc se gesserūt quā vbique solēt. Cuius temeritatis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quā acumine in istā quæstionem incubere curæ sit: nec in animū inducamus aut Deum vsquā inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præeunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filii, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingentiis quibusdā plus faceffit negotii & molestiæ quā expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgēt: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunque mysterii altitudinem non capiant.

Lib. 1. de Tri.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenumque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ, quæ partim lacearent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est confunderent. Porrò si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostēsum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnus Dei, quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: nō Arrio tātūm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tēpore exorti sunt phrenētici quidam; vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorū fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulfas voces quas ad cōuitian dum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitū induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres Personæ, Triadēque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitatem pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac in initio quidem nihil in Deo fuisse distinctū, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emerfit Christus Deus de Deo, Spiritū etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nānias, vt quum dicit Sermonem æternū Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucētiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbra: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secūdum dispensationis modum tam in Filio quā in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quā visibilem gloriæ Dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohānes nondum creato mundo λόγος fuisse Deum pronūtiat, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrē, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasim, quæ in Deo ipso intus resideret. Quāquam autē non fit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra,

Iohan. 1. 2. 5

Iohan. 17. 2. 5

7. a. 2.

sed essentialis Dei virtus, quâ narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. Aeternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit cõfusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nõdũ potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietate apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. nam si hoc verum sit, non alia relinquatur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit, sic transformat, vt noua accidèria Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandũ, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium cõternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantum hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

- 23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamè κατ' ἑξοχῆν Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: id que vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdũ esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nondum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscure deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis sit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantum cõueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, verus & vnicus fuit: Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christũ. Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidẽ offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Viuo ego: mihi flectur omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent cum omnes Angeli Dei, quæ non nisi in vnicum Deum cõpetunt: quum tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei proprium est, quia sit reluctentia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex se ipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idẽ sit ille Deus qui per Iesaiã alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dii qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse cuius deitas sæpius apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, nõ erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatũ à Patre Filium esse dicit, à se ipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiã esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solum erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filii essentiator. Ita diuinitas Filii quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ non nisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filii. quod tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris Persona, in quo à Filio & Spiritu differet nisi quia solus est ipse Deus? Fatètur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune nõ sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant annon cum Filio eam cõmunicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deũ nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidũ

Iesa. 6. a. 1
 iohan. 12. f. 41
 Iesa. 8. c. 14
 rom. 9. g. 33
 Iesa. 45. d. 23
 rom. 14. b. 11
 Heb. 1. c. 10. &
 b. 6
 psal. 102. d. 26
 psal. 97. b. 7

Iesa. 44. a. 6.
 Ierem. 10. b. 11

Patris & Filii sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiano manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine,

Exod. 5. d. 14

24 Falsum quidè esse quod sumūt, quoties absolutè sit Dei mētio in Scriptura, non nisi Patre intelligi, ex multis locis refellere promptū est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suā incogitantia, quia illic Filii nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomē, ideoque restringi ad Patris personā. ac eorum obiectio vno verbo diluitur, Nisi solus Pater, inquit, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinē Deum peculiariter vocari qui non solum genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantum quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludūt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Nō loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit necne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo se ipsos iugulant. Quod autem primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quū singulare sit vnus Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinā esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallaciū redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatē conferret? nō erit sapiēs, qui æterna est Dei sapientia? nō erit verax ipsa veritas: Quæro præterea Christūne adorandū censcāt. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flatur corā ipso omne genu, sequitur illū esse Deū, qui in Lege vetuit quenquā aliū præter se adorari. De solo Patre si accipi volūt quod apud Iesaiā dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimoniū in ipsos retorqueo, quādo videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cauillo, Christū in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperiū illi datū esse in cælo & in terra: quia etsi extēditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personā, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tātam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Porro æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomē est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum: Iam vt cunque obstrepāt, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his verbis aduentum Dei Redēptoris describit qui nō modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiūt, Christū fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principiū diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commentū illud, solius Patris essentia esse propriā, quasi Filii deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellāt Deū. Si concedant Filium esse Deū, sed secundū à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quod ex verbis Moysis personarū distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem inducit, Faciamus hominem ad imaginē nostrā. vident tamen pii lectores quā frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatū, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filii & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubēdi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutū esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul eorum obiecta facile expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi cōsentaneum non esset, ac si Sermo ipse non esset spiritualis naturæ. Quod si Filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filiū comprehendere colligo. Subiicit tamē continuo post, non alios probari cultores Patri nisi quicū in spiritu & veritate adorant. vnde alterum cōsequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

Matt 19. e. 17

1. Tim. i. d. 7

Philip 2. b. 10

Iesa. 44. a. 6

Philip. 2. a. 6. 7

Iesa. 25. e. 9

Gene. 1. c. 26

Ioh. 4. d. 24

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua seminant, quorum singula partem obtineant essentiali. Atqui ex Scripturis docemus vnum essentialiter Deum esse, idècque essentiam tam Filii quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus predire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos personas ab essentia, sed quauis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separata essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, còcurratne essentia ad constituendam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrat vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius nisi quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus. vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principium est ipse Deus. Et quidè orthodoxi scriptores, quicumque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantum retulerunt hoc nomen: quàdo non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione còplecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filii & Spiritus essentiam exinanire palam est. alioqui partes inter se commista concideret: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset præter vmbra: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnus cum duabus rebus creatis.

26 Quòd obiciunt, Christum, si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia fit vnus personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiali, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen idèo imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos cap. 2, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendū igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem còplecti, quæ ipse quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedi me ascendere ad Patrem, quia Pater maior est, non secundam diuinitatem tantum sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potius, fideles colligit in eius participationem. In superiore gradu Patrem locat, quatenus differt còspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt sit Deus omnia in omnibus. Nil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnica Dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendere. Et certè idèo ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnus est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiue ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis secundo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verum Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

27 Quòd multos locos accumulans ex Irenæo vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel, vel pudèda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabāt illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrū è labe mundi productū. Itaque in hoc totus est, vt palam faciat non aliū predicari in Scriptura Deū quàm Christi Patrem, & perperā alium excogitari, ac proinde nihil mi-

rum si toties concludat non alium fuisse Deum Israelis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quàm Christum. Porrò si quis excipiat fuisse Patrem, in promptu erit responsio, dum pro Filii diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quinetià ex sexto capite lib. 3. tota lis facile dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò absolutè Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse discepcionis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46 non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi còiunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contèdit à Prophetis & Apostolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortè crucis. Interea paulo post affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israel, regerà quod idem scriptor apertè tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap. 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorū est Deus. Et eiusdè libri cap. 12 interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus.

Lib. 3. cap. 9

Cap. 12. eiusdem libri.

Cap. 16. eiusdem libri.

Cap. 18 & 23 eiusdem lib.

28 Tertullianū nihilo verius patronum sibi asciscunt. quia etsi asper interdū & spinosus est in suo loquendi genere, summā tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nēpe quum vnus sit Deus, dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitatem, & nihilominus vnitatè dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo còmento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiue loqui ostendit Filii respectu, quia negat alium esse à Patre Deū: ideòque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamè fieri plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeam còmentū Christus nō poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantopere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonē & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulo post, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani autoritate fucum tentant facere simplicibus.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperius loquitur, æternitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamen eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadagesima & similibus corruptelis. nihil naniis illis quæ sub Ignatii nomine editæ sunt, putidius. Quo minus tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallèdum se instrunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiusquam probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinget. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento siquid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, nō dissimulat. Quam tamen isti oppugnāt doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine

controuerſia fuiſſe receptam. Neque tamen quid antè docuiſſent alii, ipſum latuiſſe, vel ex vno verbo conſtat, vbi dicit in Patre eſſe vnitatem, lib. de doctrina Chriſtiana primo. an garrigent ſui tunc fuiſſe oblitum? Atqui alibi à hac calumnia ſe purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo eſt: prudèter ſcilicet expendens ſpecialiter Patri adſcribi Dei nomen, quòd niſi ab ipſo fiat initium, concipi nequeat ſimplex Dei vnitatis. His etiam demù, vt ſpero, agnoſcet pius lectòr omnes calumnias diſcuſſas, quibus Satan hætenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus eſt. Denique totam huius doctrinæ ſummam fideliter eſſe explicatam confido, ſi quidem modum curioſitati imponant lectòres, nec moleſtas & perplexas diſputationes cupidius quàm par ſit ſibi accerſant. Nam quos oblectat ſpeculandi intèperies, minimè placados ſuſcipio. Certè nihil aſtutè præterii quod mihi aduerſum eſſe putarè: ſed dum Eccleſiæ ædificationi ſtudeo, multa non attingere conſultius viſum eſt, quæ & parù prodeſſent, & lectòres grauaret ſuperuacua moleſtia. Quid enim diſputare attinet an ſemper generet Pater? quãdo ſtultè fingitur continuus actus generãdi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo perſonas ſubſtituiſſe.

In ipſa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis diſcernere verum Deum à fictitiis.

CAP. XIII.

Ieſa. 40. c. 17

QUANTUM falsorum deorum cultoribus ſocordiam meritò exprobrat Ieſaias, quòd ex terræ fundamentis & cælòrum ambitu non didicerint quiſnam eſſet verus Deus: quæ tamen eſt ingenii noſtri tarditas & hebetudo, nec eſſe fuit, ne ad Gentium ſigmenta deſtuerent fideles, expreſſius illis depingi verù Deum. Nam quò euanida ſit quæ apud Philoſophos maximè tolerabilis habetur deſcriptio, Deum mentem eſſe mundi: ipſum familiarius à nobis cognofci operæpretium eſt, ne ſemper in ambiguo vacillemus. Itaque hiftoriam creationis extare voluit, cui innixa Eccleſiæ fides non alium Deum quæreret niſi qui propoſitus eſt à Moſe opifex mundi & conditor. Illic primò notatù eſt tempus, vt còtinua annorum ſerie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprime utilis eſt cognitio, nò tantùm vt prodigioſis fabulis, quæ in AEgypto & aliis terræ plagis olim graſſatæ ſunt, obuiam eatur, ſed etiam vt cognito mundi exordio, clarius eluceat Dei æternitas, nòſque in ſui admirationem magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa ſubſannatio, mirum eſſe cur non citius venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, ſed otioſus immèſum ſpatium præterfluere ſiuerit, quod ante plurima ætatù millia efficere poſſet: quum ad ſex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimù finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu diſtulerit Deus neque fas eſt nobis inquirere, neque expedit: quia ſi eorũque penetrare còtendat mens humana, centies in itinere deficient: neque etiam cognitu utile eſſet quod Deus ipſe, vt fidei noſtræ modèſtiã probaret, còſultò voluit celeratù eſſe. Ac ſcitè pius ille ſenex, quum proteruus quiſpiam ex eo per ludibriù quæreret quid ante creatum mundum egiffet Deus: reſpondit fabricaſſe inferos curioſis. Hæc nò minus grauis quàm ſeuera admonitio compeſcat laſciuiam, quæ multos titillat, adeòque impellit ad prauas & noxias ſpeculationes. Denique meminerimus, Deum illum inuiſibilem & cuius incomprehenſibilis eſt ſapientia, virtus & iuſtitia, Moſis hiftoriam ſpeculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil diſtinctè cernūt oculi vel ſenio obruſi, vel alio vitio hebetes, niſi ſpecillis adiuuentur: ita, quæ noſtra eſt imbecillitas, niſi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, ſtatim euanefcimus. Qui verò proteruitæ ſuæ indulgent, quia nunc fruſtra monentur, ſerò horribili interitu ſentient quanto fatius fuerit arcana Dei conſilia reuerenter ſuſpicere, quàm blaſphemias euomere quibus cælum obſcurèt. Et rectè Auguſtinus iniuriam Deo fieri conqueritur vbi ſuperior eius volutate flagitatur rerum cauſa. Idem alibi prudèter admonet, nò minus perperam de immenſis temporù quàm locorù ſpatiis quæſtionè moueri. Certe quantũuis latè pateat cælorum circuitus, eſt tamen aliqua eius dimenſio. Nunc ſiquis cum Deo expoſtulet, quòd centuplo ſuperet vacuitas, annon piis omnibus deſtabilis erit petulantia? Eodem furoris proſiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundù ante innumera ſecula non còdiderit. Vt ſuæ cupiditati morem gerat, extra mundum egredi aſſectant. quaſi verò in tam ampla cæli & terræ circũferentia, non ſatis multa occurrat quæ inæſtimabili ſuo fulgore abſorbeant ſenſus omnes noſtros: quaſi intra ſex annorum millia non ſatis multa documèta ediderit Deus, in quorum aſſidua meditatione mentes noſtræ ſe exercent. Ergo libenter maneamus incluſi his cæcellis, quibus nos circunſcribere Deus voluit, & quaſi mentes noſtras contrahere, ne vagandi licentia diſfluant.

Lib. de Gene.
contra Ma-
nich.
Lib. ii. de Ci-
uitate Dei.

2. Eiuſdem rationis eſt quòd narrat Moſes, non momento ſed ſex diebus abſolutù fuiſſe

Dei opus. Nam & hac circumstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quauis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertât, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò præteruolent siquæ nos tangant piæ cogitationes. Hic etiã obstreperit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donèc subacta ad fidei obsequium quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum còsulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terrã, aquas, aerem animalibus repleuit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrifamilias suscipiès, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantum delibo si quisque attentius apud se expendat, constabit Mosen certum vnus Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantùm Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritũ nobis proponi. ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inferere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facillè licet eorũ esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quauis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicitè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarũ & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnus Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogentur. hinc illis afficta diuinitas. Emergit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non còstaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & *ἀσπεία*. id est, à seipso existentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodãmodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale cõceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mũdi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omnino ab initio extitit in quo nõ & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrèt. Quo cõsilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omniũ conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula, tenere curæ erit, ne altius quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus: in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subiceat prorsus vel leuiter tantùm & cursim attingat, nostri quoque officii est, libenter ignorare quæ non conducunt.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nonne peruicaciæ magis quàm diligentia est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet anxie percontari quoto die præter astra & planetas alii quoque magis reconditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenèdam esse vnã modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quòd Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectiõne Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et

quia Dominus nō in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verùm, nisi Christi discipulos esse nos piget, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abstineamus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicumque fuerit, nemò negauerit multa subtiliter & argutè in cælesti Hierarchia disputasse: verùm si quis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, sed vera, certa, vtilia docendo, conscientias confirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussa, ex simplici Scripturæ doctrina cōsideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

1. Cor. 12. a. 2

5 Angelos esse cælestes Spiritus quorum ministerio & obsequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomē attributum est quòd illos veluti internuntios adhibet Deus ad se hominibus manifestandum. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes, ex simili ratione sumptæ sunt. Exercitus vocatur, quia vt satellites principem suum circundant, eius maiestatem exornant & conspicuam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capeffenda illius iussa, vt simul ac annuerit, operi se accingant, vel potius sint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, cum alii Prophetæ describunt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas astitisse dicit, quum Deus tribunal conscendisset. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus suæ Dominus per ipsos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc Dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc postremo nihil velim asserere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam cōgruit. Verùm hoc nomine omisso, prioribus illis sæpe vtitur Spiritus sanctus ad commédandam Angelici ministerii dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore præteriri ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non semel Dii nuncupantur, quòd in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis representant. Tametsi enim mihi nō displicet quod veteres scriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahamæ, Iacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illum interpretantur: sæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomē illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione: longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multo abundantius elucet.

Dan. 7. c. 10

Colos. 1. b. 10
Ephes. 1. d. 21Gen. 18. a. 1, &
32. a. 1, & f. 18.
ios. 5. d. 14
iudic. 6. c. 14
& 13. d. 12

Psal. 81. b. 6

6 Quod autem ad consolationem nostram fideique cōfirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimum insistit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & ministros. Ideoque commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, sollicitudinem gerere nequid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus ostendit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis suis delegare. Secundum hanc rationem Angelus Domini consolatur Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducè itineris ipsius. Iacob in benedictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Israelitici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israellem Deus redimere è manu hostium, Angelorum ministerio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrarunt, & ei adfuerunt in omnibus angustiis. Eius resurrectione mulieribus, discipulis gloriosum aduentū nuntiarunt. Itaque quo istud protectionis nostræ munus impleat,

Psal. 91. c. 11.
Psal. 34. b. 8.
Genes. 16. c. 9.
Ibidē. 24. a. 7.
Ibidē. 48. c. 16.
Exo. 14. d. 19.
& 23. d. 10.
Iudic. 2. a. 1,
& 6. b. 11, &
13. a. 10.
Matth. 4. b. 11
Iuc. 22. c. 43
Mat. 28. b. 5. 7
Iuc. 24. a. 5,
& 1. b. 10.

contra Diabolū omnēque hostes nostros depugnāt, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt exequūtur. Quemadmodū legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrii vna nocte confecisse.

1. Reg. 19. g. 35
iefa. 37. g. 36

7 Cæterum an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorū defensionem, pro certo asserere nō ausim. Certè quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouinciis quasi præfides destinari. Christus etiam quum dicit Angelos puerorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commēdata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præesse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habēdum, non tantū vni Angelo vnūque nostrum esse curā: sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, quòd plus gaudeant super vno peccatore ad resipiscentiam cōuerso, quàm super nonaginta nouē iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam in sinū Abrahæ detulerint. Nec verò frustra ministro suo monstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum aliis paulo clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex cōmuni conceptione, quòd singulis fidelibus præfides assignati sint sui Angeli. Quanquā hīc quoque responderi potest, nihil obstare quominus vnūquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quemadmodum vulgò imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquā diuersos genios, singulis esse attributos. Neque tamen operæpretiū est anxie inuestigare quod scire nostra nō multū refert. Nam sicui hoc non satisfaciet, omnes celestis militiae ordines pro salute sua excubias agere, nō video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelū vnu peculiariter custodē sibi datū. Qui verò ad vnū Angelū restringunt quam de vnoquoque nostrū curam Deus gerit, magnā sibi & omnibus Ecclesiæ membris iniuriam faciunt: ac si de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copię, quibus vndique cincti & muniti animosius certemus.

Daniel. 10. c. 13. d. 10, & 12. a. 1
Matt. 18. b. 13

Lut. 15. b. 7

Luc. 16. e. 23

2. Reg. 16. d. 17

Act. 12. c. 15

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audēt, viderint quale habeāt fundamentum. Michael, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorum gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michael & Gabriel, & tertiū si addere velis ex historia Tobię, ex significato videri possunt pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita. et si id in medio malo relinquere. Quantū ad numerum, audimus ex ore Christi multas legiones, à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Elisæi minister: & ingentem multitudinem declarat, quòd dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen Scriptura pro ingenii nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum præfentes fore simulac res tulerit: ac si fulgur è cælo emissum, qua solet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroque quæri potest, credamus ex eo esse genere mysteriorum quorū plena reuelatio in vltimum diem differtur. Proinde à nimia vel in quærendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

Daniel. 12. a. 1
Iudæ b. 9

1. The. 4. d. 16

Matt. 16. e. 55
daniel 7. c. 10
Psal. 34. b. 8

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratorios, quorū obsequio vtitur Deus ad suorū protectionem, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorū opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia vt mirum sit tam crassam ignorance in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittā quos superius locos citauī, vbi referuntur millia & legiones Angelorū, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere eorū animas deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alii, ex quibus clarissimè euincitur vera esse spiritus naturæ subsistentis. Nā quod Stephanus & Paulus dicunt, Legē esse latam in manu Angelorū: & Christus, electos fore post resurrectionē Angelis similes: diem iudicii ne Angelis quidem esse cognitum: se tunc venturū cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quū Paulus Timotheū corā Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substātia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in epi-

Act. 7. g. 55
gal. 3. c. 19
Matt. 22. e. 30, 31
& 24. c. 37
Ibidē 25. c. 31
luc. 9. d. 26
1. Tim. 5. d.

- Hebr. 1. b. 4,
& 2. d. 16
Ibidē 12. f. 22
Malac. 3. a. 1.
10
Cap. 1. b. 16,
& c. 10
Apo. 19. b. 10
11
1. Reg. 6. d. 17
12
Gen. 28. c. 12
- stola ad Hebræos legitur, Christū excellentiorē Angelis effectum, illis non esse subiectū omnem terrarū, Christum non ipsorum, sed hominū naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus intelligamus, in quos cadant istæ cōparationes. Et ipse author epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iā citauimus, Angelos puerorū semper videre faciē Dei, eorū præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mirari multiplicē Dei gratiā in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodē pertinet quod sanctis Patribus toties apparuerūt sub forma hominū, loquuti sunt, excepti etiā fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatū quē obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniēdos aduersus illas stultas & absurdas cogitationes quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde repullulāt.
- Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerunque solet vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorū ministros esse ac præbitores. Eō enim protinus delabitur hominis ratio, vt nihil nō honoris deferendū illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos trāfferātur. Ita videmus Christi gloriā superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratā, quā immodicis elogiis Angeli præter Deiverbū cumularētur. Neque vllū ferē antiquius est vitiū ex iis quæ hodie impugnamus. Siquidē Paulo etiam fuisse magnū certamen cum nōnullis apparet, qui sic Angelos euehebāt vt Christum propemodū in ordinem redigerent. Hinc tanta sollicitudine vrget in Epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse anteferendū, sed ipsis quoque bonorū omnium esse authorē: ne eo derelicto, ad illos cōuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eodem, quo nos, fonte hauriūt. Certē quum in eis fulgor diuini numinis refulgeat, nihil est magis procliuē quàm in eorum adorationem stupore quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ non nisi Deo debentur. Quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi accidisse: sed simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, Deum adora.
- Atqui hoc periculum bene cauebimus si expēdamus cur per eos Deus potius quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare, fidelium salutem curare, suæque beneficentiæ dona ipsis communicare soleat. Nō facit hoc certē necessitate, quasi carere illis nequeat: nam quoties libet, ipsis præteritis, opus suum vel solo nutu peragit: tantum abest vt ad leuandam difficultatē sint illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit, nequid omnino quod animis nostris vel in bonā spem erigendis, vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidē vnum satis supérque esse deberet, quod Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circumsideri: quæ nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehēdere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites quibus procurandam salutē nostram mādauerit. horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi immincat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quod post illam simplicem promissionem de vnus Dei protectione, adhuc circūspectamus vnde veniat nobis auxiliū. Sed quia Dominus, pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantū eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montē obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patere, pauore consternabatur quasi actum de se ac domino suo esset. Hic Elisæus Deum precatus est vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudinem scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.
- Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortius stabiliat. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt cōparata ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illā Elisæi sententiā confugiamus, plures esse pro nobis quàm cōtra nos. Quam igitur præ posterū est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt cōstituti vt præsentiorē eius opem nobis testentur? Abducunt autē, si nō rectā ad ipsum manu ducūt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo profus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hære ac penitus infixū esse animis nostris debet, Angelos in terrā ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum. Quo indicatur sola Christi

sti intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniāt, sicut ipse affirmat, Post-hac videbitis caelos apertos & Angelos descendentes ad Filium hominis, Ioh. 1. g. 51. Ita que Gen. 24. a. 7 feruus Abrahamæ, Angeli custodia commendatus, nō propterea ipsum inuocat vt sibi ad sit, sed ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petitque vt misericordiam suam erga Abrahamū exerat. Quemadmodum enim nō ideo potentia bonitatisque suæ ministros facit eos Deus vt suam cum illis gloriam partiat: ita nō opem suam ideo in ipsorū ministerio nobis promittit, vt nostram inter ipsos & cum fiduciam diuidamus. Va Vide Plat. in Epinomide & Cratylo. leat ergo Platonica illa philosophia de quarēdo per Angelos ad Deū aditu, & ipsis in hūc finem colendis, quo Deum faciliore nobis reddant: quam superstitiosi curiosique homines conati sunt in religionē nostrā ab initio inuehere, & ad hunc vsque diem perseuerant.

13 Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eō ferē tendunt omnia vt solliciti simus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: tum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quum fortis armatus, spiritus cui potestas est aeris, leo rugiens dicitur: nō aliō respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiores simus & vigilantiores, tū ad pugnam capessendā paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam 1. Pet. 5. b. 8 Diabolum dixit circuire instar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctam nō cum carne Ephes. 6. b. 12 & sanguine nobis esse, sed cum principibus aeris, potestatibus tenebrarum, & nequitis spiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum tamque periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hostem audacia promptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimū, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimū nobis assidue imminere præmoniti: nō socordia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis, pedē figamus ad resistendū. & quia hæc militia nō nisi morte finitur, ad perseuerantiā nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis nostræ nobis consci, Dei opem inuocemus, nec quicquā tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & robur & animos & arma subministrare.

14 Quo autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hostes, sed magnas esse copias denūtiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuisse à septē dæmoniis quibus occupabatur: Marc. 16. b. 9 & illud esse ordinarium testatur Christus, quod si eiecto semel dæmonio locum iterum patrefacias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac redit in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnū obsidisse. His ergo docemur, cum infinita hostium multitudinem bellandum nobis esse: ne paucitate contempta, simus ad prælium remissiores, vel intermissionem aliquam dari nobis interdum putantes, desidia indulgeamus. Quod autem Matt. 12. d. 42 singulari numero sæpe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis, qui aduersatur regno iustitiæ. Quemadmodū enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput: ita impiorū factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Luc. 8. d. 30 Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & angelis eius.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamē accendere nos decet, quod aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnū Christi asserendum animati sumus vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostræ cura nos tangit, nec pax nec induciæ cum eo nobis esse debent qui in eius perniciem assidue insidias tendit. Talis autem describitur Genescos cap. 3, vbi hominem ab obediētia quam Deo debebat abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominē ipsum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrupēdum vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mēdacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatē Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitatur: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem vt Dei regnum euertat, homines in æternū interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignū ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriā Dei & hominū salutem impetendā factum est, summā prauitatem esse oportet. Hoc etiam significat Iohannes in epistola sua, quū scribit eum ab initio peccare. Siquidē intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorē, ducem, architectū. Matt. 25. d. 41
Matt. 13. d. 18
Ioh. 8. f. 44
d. ii.

16 Atqui quum à Deo conditus sit Diabolus, hanc malitiam quã eius naturæ tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi accersuit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodiisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratione denūtiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia nõ stetit in veritate. Certè quum in veritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem facit mendacii, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autè hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abunde sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostra refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis scire: Fremunt nonnulli quòd non ordine & distinctè lapsum illum, eiúsque causam, modū, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subtriceri in totum, at certè leuiter attingi: Quia nec Spiritu sancto dignum fuit, inanibus historiis sine fructu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, nihil in sacris suis oraculis tradere quod non ad ædificationem disceremus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter habere de Diabolorum natura, fuisse prima creatione Angelos Dei: sed degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumēta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrū & Iudam docetur. Angelis, inquiunt, qui peccauerant nec seruarāt suam originem, sed reliquerant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit.

1. Pet. 2. e. 4
Iudæ 2. 6
1. Tim. 5. d. 21

17 Quātum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo esse dicimus, sic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse. Legimus enim in historia Iob, illum se sistere coram Deo ad excipiēda mādāta, nec pergere auidere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum mēdācii in ore omnium Prophetarum: & à Domino amādatus, id præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impii regis peccata. Et alibi scribitur, plagas Aegyptiis fuisse à Deo infictas per angelos malos. Secundum hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excæcationē incredulorum opus esse Dei, quū antea vocasset operationem Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nutu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo resistere, & illius opera cū huius operibus dissidere, hanc repugnātiā & hoc certamen à Dei permissione pendēre simul, asserimus. De voluntate iam non loquor, nec etiā de conatu, sed de effectu tantūm. Quando enim improbus est natura Diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad contumaciam & rebellionē fertur. Hoc igitur à seipso suāque nequitia habet, vt cupiditate & proposito, Deo aduersetur. Hac improbitate extimulatur ad conatum earum rerum quas maximè aduersarias esse Deo putat. Sed quia Deus illum potentæ suæ frāno vincūm constrictūmque tenet, ea modò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo, velit nolit, obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocunque ille impulerit.

Iob 1. b. 6,
& 2. a. 1
1. Reg. 22. c. 20
1. Sam. 16. e.
14, & 18. c. 10
Psal. 78. c. 49
2. Theff. 2. c.
9. 11

Ephes. 4. f. 27
1. Pet. 5. c. 8
1. Cor. 12. b. 7

Gen. 3. c. 15

1. Sam. 24. a. 1

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant, adorianentur in sidiis, incursionibus sollicitent, pugnando vrgeant, fatigent etiam sæpe, conturbent, pauefaciant, ac interdum vulnerent, sed nunquam vincant nec opprimant: impios autem subactos trahant, in eorū animis & corporibus imperium exerceant, ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur: ideo has exhortationes audiunt, Nolite locū dare Diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quē deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remediū domādæ superbæ sibi datum Satanæ angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de cōterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Cōsternantur quidē sæpe, sed nõ exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidē vt eius impulsu populum numeraret: nec frustra spem veniæ relinquit Paulus, etiam si qui diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideo alibi idem Paulus promissionem superius citatam inchoari in hac vi-

ta, vbi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum extitit hæc victoria: quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundum quam infirmitati obnoxii adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satana cum sua potestate cecidit. quemadmodum ait Dominus ipse, Videbatur Satana qua sifulgur de caelo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de predicationis suae potentia retulerat Apostoli. Item, Quum princeps occupat atrium suum, in pace sunt omnia quae possidet. quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo, vicit Satanam, qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiam noceant. alioqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nam (quae nostra est imbecillitas, & quae illius sunt furiosae vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Non ergo in animas fidelium permittit Deus regnum Satanam, sed impios duntaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine controuersia occupare donec a Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis contumacibus. & merito: sunt enim impii omnes vasa irae. Ideo cui potius quam diuinæ vltionis ministro subiicerentur: Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia ut in eo filii Dei agnoscentur fideles quod imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanam imagine, in quam degenerarunt, eius filii proprie censentur.

Rom. 16. c. 20

Luc. 10. c. 18

Luc. 11. c. 11

2. Cor. 4. a. 4

Ephes. 2. a. 2

Iohan. 8. f. 44

1. iohan. 3. b. 8

19 Quemadmodum autem superius refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quae docet nihil esse quam inspirationes vel monitiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quam malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quae nobis ingeruntur a carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturae testimonia. Primum quum immundi spiritus vocantur & Angeli apostatae, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia praeditos. Similiter vbi filii Dei cum diaboli filiis tam a Christo quam ab Iohanne conferuntur, nonne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quam malas inspirationes designaret? Et Iohannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo: certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanam cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem poenae faciunt, quam sentire incipiunt a Dei iudicio, & praecipue sensuri sunt in resurrectione. Filii David, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad aeternam damnationem seruandos, &c. Quam ineptae locutiones foret, destinatos aeterno iudicio diabolos, ignem illis esse praeparatum, iam torqueri ipsos & cruciari a Christi gloria, si nulli essent omnino diaboli: Sed quoniam hæc res disputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos vero inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturae testimoniis parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, ut scilicet instructae sint piae mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operae pretium hoc quoque attingere, nequi illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautiores.

Iohan. 7. f. 44

Iohan. 3. b. 10

2. Iohan. 3. b. 8

Iudæ b. 9.

Iob. 1. b. 6, &

2. a. 1

Matth. 8. d. 29

Ibidem 25. d. 41

1. Pet. 1. a. 4

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (ut alibi diximus) etsi non praecipuum, naturae tamen ordine primum fidei documentum, quaquaersum oculos circumferamus, omnia quae occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem a Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo ut vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operae pretium est in primis tenere, qualiter a Mose breuiter exposita, & a sanctis deinde viris, Basilio praesertim & Ambrosio, copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse caelum & terram: hinc omne genus animalia resque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumeram rerum varietatem, suam unicuique generi naturam indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: & quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen ut singulae species ad diem extremum saluae conseruetur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum

subinde vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagandi contulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non secus atque amplam ac splendidam domum, exquisitissima simul & copiosissima suppellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornasse. Demum hominem formando, eumque tam specioso decore, totque ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum specimen edidisse. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sit hæc paucula iterum in transitu attingisse. Melius enim est, ut iam monui lectores ex Mose & aliis qui mundi historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorẽ huius loci intelligentiam petere.

21 Quorum verò tendere, & quem in scopum referri debeat operum Dei consideratio, pluribus disputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæstio, & quantum præsentis instituti interest, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapiëntia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reluceat, nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac sancta meditatione continenter occupari: ut dum illas immensas sapiëntiæ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contemplamur, non tantùm eas fugiẽte oculo percurramus, & euanido (ut sic loquar) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur: eam seriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriãque identidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico versamur genere, ab iis superfedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo ut compendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deum cæli & terræ esse creatorem, si illam primùm vniuersalem regulam sequantur, ut quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtutes, non ingrata vel incogitãtia vel obliuione transeant: deinde sic ad se applicare discant quò penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris exemplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellarum multitudinem quæ in cælo est, tam disposita serie ordinare & aptare ut nihil excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inferere & affigere suis stationibus ut moueri nequeant: aliis liberiores cursum concedere, sed ita ut errando non vltra spatium vagentur: oranium motum ita temperare, ut dies & noctes, menses, annos & anni tẽpora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatẽ dierum ad tale temperamentũ redigere ut nihil confusionis habeat. Sic quoque dũ potentiã obseruamus, in sustinẽda tanta mole, in tam celeri cælestis machinæ voluntatione gubernanda, & similibus. Hæc enim paucula exẽpla satis declarant quid sit Dei virtutes in mũdi creatione recognoscere. Alioqui si totã rem, ut dixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus. quãdo tot sunt diuinæ potẽtiæ miracula, tot insignia bonitatis, tot sapiëntiæ documenta, quot sunt in mũdo rerũ species, imò quot sunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Restat altera pars quæ ad fidem propius accedit: ut dum animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deum omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potẽtiam & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationẽ, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus, ut paulo antè admonui. Non enim abs re est quòd mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihilo difficilius esset, vno momẽto totum opus simul omnibus numeris complere, quàm eiusmodi progressionẽ sensim ad complemẽtum peruenire. Verùm in eo suam erga nos prouidentiam paternãque sollicitudinẽ commendare voluit, quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac salutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quãta nunc ingrati tudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curam simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur, fuisse sollicitum? Quàm impium esset diffidentia trepidare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa bonorum omnium affluentia fuisse expositam? Ad hæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omnino rerũ est in toto orbe. Certum est, non ideo fecisse quo nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum est quoad salutis nostræ referet. Denique ut semel finitã, quoties Deum nominamus cæli & terræ creatorem, simul in mẽtem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiãque receperit: ut bonorũ omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: ut quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciat: cuiuscũque rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarũ actione profiteamur: ut tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur.

CAP. XV.

AM de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimè: sed quia, vt initio diximus, nõ potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est: nempe vt sciamus quales nos prima origine simus conditi, & qualis nostra conditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multū prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nūc tamen integræ naturæ descriptione cõtenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addiçtus est, descendimus, operæpretium est tenere qualis ab initio cõditus fuerit. Cauendū est enim ne præcisè tantum naturalia hominis mala demonstlando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impictas si obtendere queat, quicquid habet vitii, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat, si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libèter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscurius) sugillare: cuius in cõtumeliam recideret siquid vitii inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnē inhiare subterfugiis omnibus, quibus vt cūque deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandū est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendū est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectū fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellètia gloriari qui non solum habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fìctoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

2 Porro hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet. atque animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdum spiritus vocatur. etsi enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur spiritus, tantundem valet atque anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Eccles. 12. c. 7 Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergastulo anima, Deum esse perpetuum eius custodem. Luc. 23. f. 46 Qui verò animam imaginantur ideo spiritum dici quia flatus sit, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostèdit. AQ. 7. g. 59 Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obcæcatos, vt se à morte fore superstitis non cogitent. interim tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certe conscientia, quæ inter bonum & malum discernens, Dei iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essètia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit. vnde sequitur, essentia præditam esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euavidus. Denique quum tot præclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei esse clamitent, totidem sunt immortalis essentiæ testimonia. Nam qui brutis animalibus inest sensus, extra corpus non egreditur: vel saltem non longius se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælū & terram, naturæque arcana perlustras, & vbi secula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerès sua serie, futuræque ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine aliquid à corpore separatū. Deum inuisibilem & Angelos intelligentia cõcipimus, quod minimè in corpus competit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominē obstupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando non modò earū rerum quæ nūquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurū tempus præfagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splendidiore verborū ornatu magnificè extollūt: sed apud pios

lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentialia quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, ut tadem ultimo die reportemus mercedem, prout se quisque gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solum manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomē ad eam trāsferendo, præcipuam esse partem indicant. Iam quū hortatur fideles Paulus ut se mūdēt ab omni quinamento carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati cōstituit. Petrus quoque Christū vocans animarum pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de æterna animarū salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, ut rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiā animæ haberent. Eodē spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animā suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clarius exprimitur Christi verbis, dū timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos patres carnis nostræ à Deo distinguens, qui vnus est pater spirituum, nō potuit clarius animarum essentiā asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis soluta manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruētem in sinu Abrahæ: & rursus diuitis animam horrendis tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quādiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tātū ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd spiritus & Angelos esse non crederent.

Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginē Dei. Quāuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedē in anima esse dubium non est. Non inficior quidē, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehemētius cōtendam, si quis censeri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælum que videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus. modò fixum illud maneat, imaginē Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spirituale esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse ingeniosum) imaginē Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctū in homine locare suam imaginem, quia vtcunque steterit Adam integer, Christus tamen futurus fuerit homo. Ita secūdum eos corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginem? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritū distinctio, si hic illum nominet suam imaginē. Adhæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit Spiritum sanctū referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinē. Et quum Filii quoque personæ sermo ille, Faciamus hominem, &c. cōmunis sit, eum sui ipsius imaginē sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd non nisi ad Christi hominis typū vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne erat: quum Scriptura lōgè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatū fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine, & similitudine, dum interpretes differētiam quæ nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tritas esse repetitiones quibus rem vnā bis explicant. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophantur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginē, statuunt in substātia animæ, & Demuth, hoc est similitudinē, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominē creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinē. quasi diceret se hominē facturū, in quo seipsum velut in imagine repræsenteret, propter insculptas similitudinis notas. Itaque Moses paulo post idem recitās, imaginem Dei bis ponit, omissa similitudinis mētionē. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animā cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totū Adam, cui no-

mè à terra vnde sumptus est, impositū fuit. friuolū inquam fani omnes lectores hoc iudicabūt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quauis ergo anima non sit homo, absurdū tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminent hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, verèque eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quauis primaria sedes Diuinæ imaginis fuerit in mète & corde, vel in anima eiusque potētis: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliqua micarēt. Certum est in singulis etiam mūdi partibus fulgere lineamēta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negandū est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses: præsertim quum visibiles tantum creaturas homini comparet.

Matth. 22. c.
30

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio nisi clarius pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censerī debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde melius quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectioe à Deo alienatus sit, minimè dubium est. Quare etsi demus non prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideoque recuperandæ salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam: quia nos in veram & solidam integritatem restituit. Quauis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiore gratiæ mensuram in regeneratione commendat: non tamē alterum illud caput tollit, hunc regenerationis esse finem, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respondet illud, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Iam videndum est quid maximè sub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem. vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiumque omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginem. Quaquam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamē principium hoc cōuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriæ Christi specularantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nūc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiandrica illa de figura corporis imaginatio per se facillè euanescit. Quòd autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulū, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius sit mentio, comprehendit quicquid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem aliis verbis confirmat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiā qua homo reliquis animantibus præcellit laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectioem, postea sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutilum, labèque infectum supersit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus differere operæ pretium est. Nam illa Augustini speculatio minimè firma est, animam Trinitatis esse speculū, quia in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: ac si Deum hac nota solūm referret, quia constitutus sit omnium rerum herus ac possessor, quum penes ipsum non extra propriè quærenda sit: imò interius sit animæ bonum.

1. Cor. 15. f. 45

Colof. 3. b. 10
Eph. 4. c. 24

1. Cor. 3. d. 18

1. Cor. 11. b. 7

Iohan. 1. a. 4

Lib. de Trin.
10, & lib. De
ciuitate Dei
11.

5 Cæterum antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est,

Genes. 1. b. 7 quod reſus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inſpiraffe Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, putarunt animam traducem eſſe ſubſtantiæ Dei: quaſi aliqua immenſæ diuinitatis portio in hominem fluxiſſet. Atqui hic diabolicus error quàm craſſas & fœdas abſurditates ſecum trahat, breuiter oſtendere facile eſt. Nam ſi ex Dei eſſentia per traducem ſit anima hominis, ſequetur, Dei naturam non ſolùm mutationi eſſe obnoxiam & paſſionibus, ſed ignorantia quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè diſtrahunt contrarii motus: ſubinde per inſcitiam hallucinatur: minimis quibusque têtationibus victus ſuccumbit: animam ipſam ſcimus ſordium omnium lacunam ac receptaculum eſſe, quæ omnia Dei naturæ aſcribere conueniet, ſi recipimus animam eſſe ex Dei eſſentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex A. C. 17. f. 28 Arato Paulus nos dicit eſſe Dei progeniem: ſed qualitate, non ſubſtantia, quatenus ſcilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris eſſentiam lacerare, vt partem quiſque poſſideat, nimia amentia eſt. Animas ergo, quanuis illis inſculpta ſit imago Dei, creatas eſſe nõ minus quàm Angelos, cerò ſtatuendum eſt. Creatio autem non tranſfuſio eſt, ſed eſſentiæ ex nihilo exordium. Nec verò ſi à Deo ſpiritus datus eſt, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum eſt, ex eius ſubſtantia decerptum eſſe. Atque hac quoque in parte Oſiander, dum ſuis illuſionibus effertur, impio errore ſe implicuit, imaginem Dei in homine non agnoſcens ſine eſſentiali iuſtitia, quaſi nos inæſtimabili ſpiritus ſui virtute conformes ſibi reddere nequeat Deus quin ſubſtantialiter Chriſtus in nos ſe trãſfundat. Quocũque colore has præſtigias fucare conentur nonnulli, oculos ſanis lectoribus nunquam ita perſtringent quin videant reſpere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis inſtauratione diſſerit Paulus, ex eius verbis elicere promptum eſt, non ſubſtantiæ influxu, ſed ſpiritus gratia & virtute hominem fuiſſe Deo conformem. Dicit enim Chriſti gloriam ſpeculando, in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini ſpiritu: qui certe ita in nobis operatur vt Deo conſubſtantiales nos reddat.

1. Cor. 3. d. 18

6 Anima definitionem à philoſophis petere ſtultum eſſet, quorum nemo fere, excepto Platone, ſubſtantiam immortalẽ ſolidè aſſeruit. Eam quidem alii quoque Socratici attingunt: ſed ita vt nemo apertè doceat de quo ipſe perſuaſus non fuit. Inde autem Platoni reſtior ſententia, quòd imaginem Dei in anima conſiderat. Alii eius potentias ac facultates ita præſenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus eſſe ſubſtantiam incorpoream: nunc addendum eſt, quanuis proprie loco non comprehendatur, corpori tamen inditam illic quaſi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia ſuis aſtionibus, ſed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec ſolùm quo ad officia terrenæ vitæ, ſed vt ad Deum colendũ ſimul excitet. Hoc poſtremum tamen in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipſis vitiis impreſſæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus, niſi ex pudore? vnde autem pudor, niſi ex honeſti reſpectu? cuius principium & cauſa eſt, quòd ſe ad colendam iuſtitiam natos eſſe intelligũt: in quo incluſum eſt religionis ſemen. Sicut autem abſque controuerſia ad cæleſtis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuiſſe inſculptam certum eſt. Et ſanè præcipuo intelligentiæ vſu careret homo ſi ſua cum lateret fœlicitas: cuius perfectio eſt cum Deo coniunctum eſſe. vnde & præcipua animæ aſtio eſt vt illuc aſpiret. ac proinde quo quiſque magis ad Deum accedere ſtudet, eo ſe probat ratione eſſe præditum. Qui plures volunt eſſe animas in homine, hoc eſt ſenſitiuam & rationalem, etſi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil eſt firmum, repudiandi nobis ſunt, niſi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam eſſe dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipſa quoque ratio ſecum diſſideat, & eius conſilia alia cum aliis non ſecus ac hoſtiles exercitus conſigant. Sed quum hæc perturbatio ſit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas eſſe animas, quia facultates qua decet ſymmetria inter ſe non conſentiant. Cæterum de ipſis facultatibus ſubtilius diſſerere philoſophis permitto. nobis ad ædificandam pietatem ſimplex definitio ſufficiet. Vera quidem eſſe, nec iucunda modò cognitu, ſed etiam vtilia eſſe fateor, dextrèque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum ſtudio prohibeo qui diſcendi cupidi ſunt. Admitto igitur primo loco eſſe quinque ſenſus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in ſenſum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia inſtillantur: ſequi phantaſiam, quæ à ſenſu communi apprehenſa diiudicat: poſtea rationem, penes quam vniuerſale eſt iudicium: poſtremò mentem, quæ defixo quietòque intuitu contempletur

In Theſteto.

quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasia, tribus animæ facultatibus cognituius tres etiam appetituias respondere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensûque obiecta apprehēdat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: quoniam tamē vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluāt quàm iuuent, omittenda censeo. Sicuti libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tamen si rationis expers, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per seipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia, sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omnium captum positam, quæ certe à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitū & intellectum. sed vtrunque faciunt duplicem. Huic interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenii nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malive apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustèque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησι quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὀρέω appellat, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Arist. lib. 8
Ethi. cap. vlt.
Item lib. 6.
cap. 2.

Themist. in
lib. 3. de Ani-
ma. cap. 49
De duplici
intellectu.

De Fin. lib. 5

7 Ab hac docendi ratione paulum discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectiois pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perpetâ confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem præsentī instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit: aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remorentur illæ Aristotelis minutia, nullam esse mentis per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porto quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub intellectu comprehendimus: quem alii sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, cōcupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursus pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vsitatius est, vsurpo.

Ita Plato in
Phadro

Lib. Eth. 6.
cap. 2

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonū à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequēdum vel fugiēdum sit, præeunte rationis luce videret. vnde partem hâc directricem τὸ νουθετικὸν dixerunt philosophi. Huic adiūxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligētia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus trāscederent vsque ad Deum & æternam fœlicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motusque omnes organicos temperaret: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quosi vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit necne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit. sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia, ideo tam facillè prolapsus est. Libera tamē fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsam perdendo, bona sua corruptit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iūcturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hæcenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos lateat, nihil mirū si cælum terræ misceant. Qui verò Chri-

sti se discipulos esse professi, in homine perduto & in spirituale exitium demerso liberū arbitrium adhuc quærunt, inter philosophorum placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum est, longè alium prima creatione fuisse hominè quàm totā eius posteritatē, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo cōtraxit. Nam ad rectitudinem formatae erant singulae animæ partes, & constabat mentis sanitas, & volūtas ad bonum eligendum libera. Siquis obiiciat, quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla esset facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omnino peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura. sed præcisè ex postulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantumcunque vellet dare. Cur autem perseuerantiæ virtute eum non sustinuerit, in eius cōsilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quo posset: quia hoc velle sequuta esset perseuerantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerferet interitum: nulla verò imposta fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.

C A P. X V I.

PORRO Deum facere momentaneū creatorē, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidū esset ac ieiunum. atque in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Et si enim impiorū quoque animi solo terræ cælique aspectu ad creatorē surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quo solidam creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, non nisi fide nos intelligere cōcinnatum esse seculum verbo Dei: quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus, nondū ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem: vt cunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quàm in edēdo tali opificio, authoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese proferunt, & nolentibus etiam ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderando generalem quandā actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinēdas sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altius penetrare debet, nempe vt quem omnium creatorē esse didicit, statim quoque perpetuum moderatorē & conseruatorē esse colligat: neque id vnīuersali quadā motione tam orbis machinā quàm singulas eius partes agitādo: sed singulari quadā prouidentia vnūquodque eorū quæ cōdidit ad minimū vsque passerē, sustinendo, fouendo, curādo. Sic Dauid breuiter præfatus mundū fuisse à Deo cōditū, statim ad cōtinuum prouidentia tenorē descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehoua respexit super filios hominū. & quæ in eandem sententiā attexit. Quanquam enim non tam scitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas nisi esset mūdi opifex: nec quisquam seriò credit fabricatum esse mundum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterū nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Interea eousque nō pertingūt quò euehitur Dauid, secūmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt, vt des illis escam tempore suo. te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententiæ subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamē absunt à serio eius quam cōmendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

2 Quo melius pateat hoc discrimen, sciendū est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quū vulgò persuasum fuerit omnib' seculis, & eadē opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò cōtingere omnia: quod de prouidentia tenendū erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepe liri certū est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vèto repētè exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur: si alius per deserta oberrans inueniat

August. lib.
11. super Gen.
cap. 7. 8. 9

De correptione
& gratia ad
Valeant. cap. 11

Psal. 33. 2. 6
Ibidem c. 13

Psal. 103. d. 27.
28. 29. 30

A& 17. f. 28

penuriæ suæ remediū, vñdis iactatus ad portū perueniat, mirabiliter à distāia tātūm vni us digiti euadat à morte: hos omnes tā prosperos quàm aduersos occurfus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longius quæret, ac statuet quoilibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidē inanimatis sic habendū est, quāuis naturaliter singulis indita sit sua proprietates, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsentī Dei manu diriguntur. Sūt igitur nihil aliud quàm instrumēta quibus Deus assiduē instillat quantum vult efficaciam, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac cōuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm solis. Præterquā enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem suis radiis inspirat? seminibus in eius gremio tepesactis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos asurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florē, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem producit: quòd arbores similiter & vites ab eo tepesactæ gemmant primū ac frondescunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? At Dominus, vt solidam horum omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucē extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalē vel necessariam eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumētū duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihilo difficilius agere. Deinde quū legimus biduo solem substituisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechie vmbra eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm ver hyemi, veri æstatem, ætati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facillè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Matt. 10. c. 30

Gen. 1. a. 3,
& b. 11Iosue 10. c. 13
2. Reg. 20. c. 11

Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacē, operosam, & quæ in cōtinuo actū versetur. neque etiam quæ generale tantū sit principium confusi motus, ac si fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset tamen interrim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu cōtinuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius cōsilio accidat. Nam quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Inspidū enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deū esse primū agens, quia principium & causa est omnis motus: quū potius hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillium est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deū sua gloria fraudant quàm seipsum vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, ac si libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli, aeris, terræ, aquarū motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnumquemque Dei bonitas. Exclamat Dauid infantes adhuc pendentes à matrum vberibus satis facundos esse ad celebrandam Dei gloriam: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratā sibi alimoniam inueniūt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palam experientia demonstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus alere vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentiam iustam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructū, quòd satis ampla benefaciendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutū respiciunt omnes creaturæ vt se in obsequium addicant. deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacent quæ alicūde timeri possunt noxæ, cuius imperio nō secus ac fræno coercetur Satan cū omnibus suis furiis totòque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid salutis nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos subinde ex periculis obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expauescimus ac siquam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temere læderent

Psal. 115. a. 3

Psal. 8. a. 3

Jerem. 10. 2. 2

ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilii. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuant filii Dei, quemadmodum increduli solent. Nò quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferat infideles, suam vel fœlicitatem vel miseriam ab astrorum decretis & præfagiis, non autem à Dei voluntate pendere fingunt, ita fit vt timor eorum ab vno illo quem respicere debebât ad stellis & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volent, memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

- 4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt, sed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus providebit, tantùm volebat præscium futuri euentus asserere: sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reicere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inscitè nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, sed cõfusam & promiscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiusque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis est. hac enim prouidentia quam vniuersalem appellat, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quo minus contingenter moueantur, vel hominem, quo minus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturæ sibi inditæ ratione: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breviter Dei potentia sed non destinatione mundum, res hominum, ipsosque homines gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aeris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. siquidem aduersus tam euidens insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit refutare propositum est, quæ cæcâ modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationem eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes: Neque tamè quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modò vicissim hoc mihi concedant, mundum à Deo regi, non tantùm quia positum à se naturæ ordinè tuetur, sed quia peculiarè vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verùm quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, ac si æterno Dei mandato parerent, & quod semel statuit Deus, spòte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volens, dicit potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obscurant quidam specialem prouidentiam, quæ ad eò certis clarisque Scripturæ testimoniis asseritur, vt mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: sed hoc perperam ad actus tantùm particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à definito eius consilio, vt nihil fortuitò contingat.

1. Cor. 17. f. 38
Hebr. 1. a. 3

- 5 Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutæ dierum & noctium vices, hyemis etiã & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit: nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate cõiuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuiæ intempestiuæ segetes corrumpunt, quòd ex gradinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occursum, & aliis naturalibus causis vel nebula, vel serenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficum esse dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimènta suppeditent, nimis dilutum est ac profanum figmentum: ac si fœcunditas anni vnus

non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei auctoritas. In Lege & in Prophetis sapius pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurefcere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuia guttâ nisi certo Dei mandato.

Laudat quidem Dauid generalé Dei prouidétiam, quòd escam ministrat pullis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nonne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demensò, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerulis nullius pretii cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei consilio regitur, fateri necesse est cù Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

Psal.146.b.9

Mat.10.c.29

Psal.12.a.5

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causâ mûdum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomò autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuètere motum quòd visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominè foret viarum suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominû temeritatem eleganter alibi carpit Solomò, qui scopû sibi præstituunt sine Dei respectu, ac si manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè infantia, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porro quo magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mûdo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiaccere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defrauctus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus, qui se fatetur eum tradidisse in manû occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eodem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quauis enim permixti sint pauperibus diuites in mûdo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerãtiã hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribunt quòd alii iacent in fordibus, alii ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat & hic eleuat. Quia nõ potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excellere, alios manere contemptibiles.

Ier.10.d.23

Prou.20.d.24

Prou.16.a.3

Exod.21.c.13

Prou.16.d.33

Psal.75.7

7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentia. Excitauit Deus in deserto ventû australem, qui populo aducheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitãdo emisit. Dicet qui non putat Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter cõmunem vsu. Atqui inde colligo nullû vnquam ventû oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, vêtos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas vèti: nisi & nubes & ventos circûageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostèderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorû flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellæ, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrètibus se flagellasse populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptû quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nã donum eius, fructus vètris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinariũ in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentû Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è cõuerso minatur

Exod.19.c.13

Ionæ 1.6.4

Psal.104.a.4

Psal.107.c.25-29

Gen.30.a.3

Deut.8.a.3

Iefa. 3. a. 1 se frastrum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibū paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, vt fidelibus persuadear, Deum in ipsis pascendis optimi patrifamilias partes implere, admonet, escam dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculi Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quencunque vult vsu accommodet. Vnde colligitur, non tantum generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti ligamus, Facti tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatē. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarū nexu & implicita quadam serie, quæ in natura continetur: sed Deum constitutum arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima aternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit exequitur. Vnde eius prouidentia non calum modo ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectā ferantur. Quid ergo: inquires. nihilne fortuito, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeāt. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortuna iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet: In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam. quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuito. quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgo Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verum pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temere versari mundum. Et quanquam alicubi desinit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulo post ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temere accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet excludit: mox verò clarius causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeferi causa.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentia Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicā igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mūdo ac hominibus dominari, temerèque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam.) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur: quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundum notitiam nostram iudiciūque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliariū, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantum Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos cōstituisse ac fixisse qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hīc sentiet Christianus: nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum natura, vt est, reputabit: prouidentia

Lib. ad Bonif.
2. cap. 6, & a-
libi.

1. Retract.
cap. 1.

Lib. 83 Quæ-
stionum.

Lib. de Trin.
3. cap. 4

Iob 14. a. 5

tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentia. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspensio habemus, ac si vtramuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarēt in tenebris aliqua scintilla. Sic Philisthinorū augures, quanuis ambigui vacillēt, Deo tamē partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquit, transferit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi eos fallit diuinitio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infœliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterum quomodo prouidentia suæ frano euentus quoslibet in quancūque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philisthini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, salutem serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quāuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philisthini, non tamen dicemus casu fuisse factū: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsū fuisse agnoscat fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessariū sit. Exemplū in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temere in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ: quādo ossa Filii sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiicit, atque ita restrinxit ad consilii sui necessitatē quod naturaliter contingere potuit.

1. Sam. 6. b. 9

1. Samu. 23. d.
26. 27

Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.

CAP. XVII.

DORRO (vt propensa sunt ad vanas argutias hominū ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediant quicūque non tenent probū rectūque huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hinc attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quàm in præteritū tempus considerandā esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc mediis interpositis operetur, nunc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere, vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regēda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicii seueritas sæpe in toto prouidentia cursu reluceat: interdum tamē eorū quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nos caro sollicitet, ac si Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilii sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel vt ad sui abnegationē subigat, vel expergeficiat torporem: rursus vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiat, vt dissipet eorum machinationes. Vt cūque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendum est: ac proinde cū Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, præualent supra narrationē. Et si enim semper in ærumnis nostris occurrere debent peccata, vt pœna ipsa nos ad pœnitentiā sollicitet: videmus tamen vt Christus arcano Patris consilio plus iuris asserat, quàm vt quenque prout meritis est castiget. Nā de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, ac si Deus parum clemēter immeritos sic affligeret. Atqui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenenda modestia est, ne ad causam reddendam Deum trahamus: sed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas, iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant densæ nubes, exoriturque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obiicitur,

Psal. 40. b. 6

Iohan. 9. a. 3

& tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupescunt, videntur nobis omnia cōfundi & misceri: eadem interim semper manet in caelo quies & serenitas. Ita statuendū est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè cōposito ordine temperare ac digerere in rectum finē. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licētia Dei opera vocare audent ad suum calculū, & arcana eius consilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hac vti modestia, vt iudiciū suspendere malimus quā notam temeritatis incurrere: obscuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter suspicere decebat, proteruè insultare?

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet nisi qui sibi cum fiōre suo mūdi que opifice negotium esse reputans, ad metum & reuerentiam, qua decet humilitate, se submiserit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulētis suis morsibus, vel saltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dicat propria ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non cōtenti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum sit quod docemus: ac non vbique idem disertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne suas blasphemias audeant in caelum euomere: quo liberius insaniāt, se nobiscum litigare si agunt. Verùm nisi admittant, incomprehensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respondeant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundā esse abyssum. Nam quum clamet Moses voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyssis quærendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur profundæ abyssso cōferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut cōsiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendī mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capiēda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiā Spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulādum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæ que veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtīūque paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autē hic scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantum ad Legem meditandam studium adiciere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogiū ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè describit author de operibus Dei, subiicit tandē, En istæ sunt extremitates viarū eius, & quantum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiā quæ penes Deū residet, & sapiēdi modum quem hominibus præscripsit. Nam vbi de naturæ arcanis conatonatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autē oculos omnium viuentium. Sed paulo post subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundum Legem agere, in aliis verò secundum Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta volūtas de qua garrunt sophista, impio profanoque dissidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerū omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectū manat, quanuis nobis absconditæ sint rationes.

3 Ad hæc modestiam quicumque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum si euent, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, *εἴτ' ἢ οὐκ ἀπὸς εἰμὶ, ἀλλὰ ζεὺς ἔμοιρα.* neque rursus, vt Plautinus ille adolescēs, quasi fati abrepti, desperatione se proiicient in exitium. Instabilis est fors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulum, vt rem istic cum atate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendēt. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse. Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discant, vt Spiritu duce illuc nitantur. simul Deum quocumque vocat sequi parati, re ipsa ostēdent nihil huius doctrinæ cognitio-

Psa. 36. a. 7

Rom. 11. d. 33

Deut. 29. d. 29

Job 26. d. 14

Job 28

Lib. 3. quaest. cap. 27

ne esse vigilius. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum ter-
ræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctū signauit Dominus, effugere non licet:
frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius cõmittere se viã non
audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac phar-
macis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillã
valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, &
magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt assequantur: aut hæc om-
nia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non cer-
to eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ ho-
mines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere vel refugere student.
Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus peti-
tur vt Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in po-
sterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentia aduersa, quæ, illis non ad-
uocatis, quid fieri vellet decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentia Dei im-
putant, vt conuincant ad hominẽ, quem id ipsum designasse constet. Occidit sicarius pro-
bum ciuem: exequutus est, inquit, consiliũ Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus: quia fe-
cit quod prouisum erat à Domino & ordinatũ, minister est eius prouidentia. Parentis mor-
tem, neglectis remediis, securus filius expectauit: non potuit Deo obistere, qui sic ab æter-
no præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cū Dei prouidentia cõ-
ciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatẽ ridet qui sine Domino quiduis audacter sus-
cipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam
suam, & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minimè impe-
diri quominus sub eius volũtate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Ne-
que id manifesta caret ratione. Nanque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius
simul curam apud nos deposuit: eius cõseruandæ rationibus subsidiisq; instruxit: peri-
culorum quoque præcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit.
Nunc perspicuum est quid sit nostri officii: nempe, si vitam nobis nostram tutandam cõ-
misit Dominus, vt eã tueamur: si subsidia offert, vt iis vtamur: si pericula præmõstrat, ne
temere irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit,
nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia nõ sunt dis-
crimina, quia iis propulsandis ac superãdis remedia tibi Dominus assignauit: Vide quo-
modo tuæ ratioeinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendũ non
esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam eitra cautionem euasuri: Do-
minus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti
quod est sub oculis, cõsultandi cauẽdique artes inspiratas hominibus esse à Domino, qui-
bus prouidentia eius subseruiant, in vitæ propriae cõseruatione. Quemadmodum cõtrã
neglectũ & fõcordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Quĩ fit enim vt vir prouidus,
dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet, stultus incõsulta temeritate pe-
reat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque
partem: Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tãquam dubiis occurramus, neque
desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam su-
perauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout
adhibitis mediis eam Deus quodammodo vestit.

Pro. 16. b. 9

5 Idem præteriti temporis euentus perpetam & inconsideratè ad nudam Dei prouiden-
tiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquit, nec fur-
ta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo,
inquit, fur punietur, dui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare?
Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei volun-
tati seruiunt huiusmodi omnes, cur punientur? Sedenim eos Dei voluntati seruire ne-
go. Non enim qui malo animo fertur, præbere ministerium Deo iubenti dicemus, quum
malignæ cupiditati tantũ obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò
contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus
agendis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo declarat. Id requirit vnũ
Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus præcepum designamus, non obedientia est,
sed contumacia & transgressio. At, nisi veller, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala
in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius
irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intemperie sic furẽtes, vt con-

tra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruiamus: quia prò immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probèque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumentatio: impunita esse auctoribus suis scelera volunt, quia non nisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse prouidentia instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se constituit iudicia vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel suam prauitatè illius iustitia operient? Neutrum possunt. Quo minus se purgent, propria conscientia redarguuntur. quo minus Deum insimulèt, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, non nisi legitimum malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, foetor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum referatum fuerit: Radiis solis excitari omnes vident. nemo tamè illos foetere ideo dicit. Ita quū in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quòd inquinamentum aliquod cōtrahere putetur Deus, si ad suū arbitriū vtatur eius ministerio: Faceat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidè minus Dei iustitiã potest, sed nō attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè discutiet pia sanctaque prouidentia meditatio, quam nobis dicat pietatis regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac salutis sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, volūtates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscet, vt flectere quòd libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: *Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, nec perimet vnquam fluctuari iustū. Quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aeneus: aduersantibus tibi aduersabor. Etiam si mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscar tui. Quinetiam hic potissimus est scopus in historiis Biblicis, vt doceant tanta scadalitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo antè à nobis explosa fuit eorum opinio qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curã vniuscuiusque creaturæ se demittat: in primis tamen specialem hanc curam erga nos recognoscere operæpretiū est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerulum in terram decidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deū nobis prospicere. ac eorsusque ipsam extēdit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius volūta te? Non de genere humano tantum loquor: sed quia Deus Ecclesiã sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternã in ea regenda curã singularibus documentis ostendat.*

7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiunget testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue corrigenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, nō apud eos modo qui nobis bene volunt, sed etiam in oculis Aegyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mētem illis adimit, nequid sani sobriūve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os omniū Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iuuenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spoliatur. Nonnunquã vbi mentē illis concedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt velint aut machinentur. Interdū etiam, vbi conari permisit quod libido & rabies suadebat, impetus eorū opportunè abrumpit, nec sinit ad finē vsque procedere quod instituunt. Sic consilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonū ac salutem moderari, ei curæ est: ac diabolū etiam ipsum, quem conspiciamus, nihil ausum fuisse tentare aduersum Iob, sine permissu eius ac mādato. Hanc noticiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patiētia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum

Psal. 55. d. 13
1. Pet. 5. b. 9
Psal. 91. a. 1
Zach. 2. c. 8
Iesa. 26. a. 2
Iesa. 29. d. 15

Mat. 10. c. 19

Ibidem c. 30

Exod. 3. g. 21

1. Reg. 22. d. 12

Ibidem 11. b.
10, & d. 15

2. Sam. 17. b. 7,
& c. 14.
Iob. 1. c. 12

Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugū abundantia cogitabit, Dominū esse qui cælū exaudit, vt cælū exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperètur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

8 Si aduersi quid contigerit, exemplò mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patientiam placidamque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nūquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltro soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in Aegyptū, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis conferuem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim accensus esset ad vindictā: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictū. Sic David conuictis & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verum quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet, Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modò quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustū sit & expediat. Summa huc redit, vt iniuste ab hominibus læsi, omiſsa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animosque acueret ad vindictam) meminimus ad Deum conscendere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immisum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compescat, prudenter admonet, nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed cum hoste spiritali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad sedandos omnes iracundiæ impetus vtilissima admonitio est, tã Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetã vt paciētiam nostrã exerceat. Quòd si absque hominum opera eueniãt quæ nos premūt clades & miseriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temere inceditis contra me, ego quoque temere incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes quicquid in vtranque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè expoſtularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarēt Deo non iubete. Eodem refertur illa Isaia concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius cōniebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo nullos præteribit: ac si nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obſtrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerbitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum manū beneficus esse veluerit. Siquid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud se statuet, verum sibi quoque imputabit. Siquis morbo absumptus sit, quem, quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tamen si nō ignorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, peccatum tamen suum inde non eleuabit: sed quia non est defunctus erga eum fideliter suo munere, perinde accipiet ac si negligentia suæ culpa periisset. Multo minus, vbi in designando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excusabit sub prætextu diuinæ prouidentia: sed in eodem facinore, Dei iustitiam, hominis nequitiam, vt se vtraque manifestè prodit, distinctè contemplantur. In futuris verò potissimum, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet si nō destituetur subsidiis humanis, quibus ad

Gen. 45. e. 8

Iob 1. d. 21

2. Sam. 16. b. 10

Psal. 38. b. 10

Ephes. 6. b. 12

Deut. 28

Leuit. 26. d. 23

Thren. 3. e. 38

Amos 3. b. 6

Iesa. 45. a. 7

incolumitatem suam utatur. itaque nec in capiendis consiliis cessabit, nec torpebit in operum imploranda, quibus suppeteret cōspiciet unde iuuetur: sed à Domino sibi in manum offerri reputans quæcunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legitima diuinæ prouidentia instrumenta, ad vsum applicabit. Ac, quum incertus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (nisi quòd in omnibus Dominum suo bono prospecturum nonit) ad id studio aspirabit quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia mentèque assequi potest. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei sapientia se commendabit ac permittet, ut eius ductu in rectum scopum dirigatur. Cæterum non externis subsidiis ita eius fiducia subnitetur, ut si adsint, in eis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. Mentem enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præsentium rerum cōsideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametsi prælii euentum in arbitrio manūque Dei esse agnoscit, non tamen inertia se dedit: sed quod suæ vocationis est sedulò exequitur: Domino autem permittit euentum moderari, Stabimus fortes, inquit, pro gente nostra, & urbibus Dei nostri: Dominus autem faciat quod bonum est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos nostros bona spe fulciet, ut quæ nos circumstant pericula, securè & fortiter despiciere non dubitemus.

2. Sam. 10. c. 12

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera sunt quæ vitam humanam obsidēt mala, quæ totidē ostentāt mortes. Ut extra non exeamus: quū mille morborum receptaculū sit corpus, imò intus inclusas teneat ac foueat morborum causas, seipsum homo ferre non potest quin multas exitiorum suorum formas secum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec friget, nec sudatur sine periculo? Iam, quocunque te vertas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambigua sunt fidei, sed apertè terè minantur, ac præsentem mortem videntur intentare. Conscende nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnus vita tua periclitatur. Incede per vias urbis, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminibus es obnoxius. Si feramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quòd si vel horro bene munito includere restudeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus assidue incendio subiecta, interdum tibi paupertatem, noctu etiam oppressionem minatur. Ager grandini, pruinæ, siccitati, aliis que tempestatibus expositus quum sit, sterilitatem, atque ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimum esse hominem, utpote qui in vita semiuivus anxium & languidum spiritum agrè trahat, non secus ac si imminente perpetuò cervicibus gladium haberet? Dices ista rarè euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nūquam verò simul omnia. Fateor. sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non potest ut non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosius fingas? Adde quòd Dei contumelia non caret, si dicatur hominem, ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus. Sed hinc de miseria hominis tantum loqui propositum est, quam sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentia semel homini pio affulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Ut enim meritò Fortunam horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, ut intelligat patrem cælestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutūque suo regere, sic sapientia moderari: ut nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus, Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciam habebis. pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volate per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si consistant aduersum me castra, si ambulauero in medio umbræ mortis, non desinam bene sperare. Vnde id quæso habent, quòd illis nunquam excutitur sua securitas, nisi quia vbi temere mundus volutari in speciem videtur, Dominum vbi que operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus;

Psal. 91. a. 3

Psal. 118. a. 6
& 27. a. 3. & 56
a. 5, & alibi.

- hîc verò, nisi prouidentia recordatione ac meditatione confirmetur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi in memoriã reuocant, diabolus totãque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tâquam frãno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur, digitum mouere queant, nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda frãno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem armare, & conuertere destinarèque quò liberit: ita & modum finemque statuere, ne pro sua libidine licentiosè exultet. Qua persuasione suffultus Paulus, profectioem suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei permissione statuit. Si tantùm dixisset ob-
1. Thef. 2. d. 18
1. Cor. 16. b. 7
- staculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, ac si ipsa quoque Dei consilia euertere esset in eius manu: nunc verò vbi Deum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse, quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asyllum se recipit, Tempora sua esse in ma-
Psal. 31. c. 16
- nu Dei. Poterat aut vitæ cursum, aut tempus in singulari numero ponere: sed temporũ nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exi-
Iesa. 7. a. 4
- tium Iuda copularis, viderentur faces ad perdendam & absumentam terram accensæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Pharaon, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarũ omnibus formidolosus es-
Ezech. 29. a. 4
- set, ipse belluæ marinæ, copiarũ eius piscibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tracturum quò volet. Denique, ne hîc diutius immorer, facilè, si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentia ignorationem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.
- 12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neque optandum est vt satisfiat) satis dictum foret, nisi obstarent pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm suprà expositum est, non firmum ac stabile constare Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primùm aliquoties Dei pœnitentia commemoratur, vt, quòd illum pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum
Gen. 6. b. 6
1. Sam. 15. c. 11
Ierem. 18. a. 8
- euecti: quòd eum pœnitebit mali quòd infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquam senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis perituram Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem sententiã inflexus est. Ezechia mortem per os Iesaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentia necessitatem coniecit, Deo pœnitentiam non tribuemus quin aut ignorare dicamus quid futurũ sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentia mentione, neget Deum pœnitentia duci, quia homo non sit què pœnitere queat.
1. Sam. 15. f. 19
- Ac notandum est in eodem capite sic vtrunque cõiungi vt comparatio speciem repugnantia optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deũ pœniteat Saulis in Regẽ creati. Paulo post additur, Non mentietur fortitudo Israel, nec pœnitentia flectetur: quia homo non est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius cõstantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarii coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hãc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentietur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.
Num. 13. c. 19
- 13 Quid ergo sibi vult pœnitentia nomen? Nempe quòd alia omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittendi ratio, vt se talẽ nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se pec-
c. iiii.

catoribus testatur. Quemadmodum ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius locutionē hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem excādescētis iratīque præ se ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines, facta sua mutādo, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines, correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per pœnitentiæ nomen significatur quod Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, ut cunq̄ue appareat subita hominum oculis varietas.

14

Ionæ 3. c. 10
Iesai. 35. a. 5

Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechix vitam, denuntiata morte, prorogata: abrogata fuisse Dei decreta ostēdit. Qui sic sentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tamen si simpliciter affirmāt, tacitam in se nihilominus conditionem continere ex fine ipso intelligitur. Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vr̄bis prædiceret? Cur per Iesaiam mortem indicabat Ezechix? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscii vententem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit: sed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem post quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechix spes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacerē quos terrebat, vt effugerent quod peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiatione conditionem tacitam subaudiamus. Quod etiam confirmatur similibus exemplis, Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti. est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim Propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehementius animum eius concutiat, quòd satisfactio reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè suam explicet? Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem: nisi quòd syllabatum non exprimit quod intelligere tamen promptum est. Siquidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Gen. 10. a. 3

Iesai. 14. f. 27

Deum ita impiorum opera vtī, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat. CAP. XVIII.

X aliis locis vbi Deus Satanam ipsum et omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quæstio. Quomodo enim per illos agens, ullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iuste damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere et permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu et imperio Satanam & impios omnes ita esse, vt eorum malitiam in quæcunq̄ue visum est finem dirigat: & sceleribus vtatur ad exequenda sua iudicia. Ac excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperam mendaci patrocinio asserere tētant Dei iusticiam ab omni sinistra nota. Absurdū videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatē suæ pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permisso, non etiam voluntate hoc fieri. ipse verò palam se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquā deliberādo agitēt nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod antè citauimus ex psalmo, Deum quæcūque vult facere, ad omnes actiones hominū pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescente homines cæco motu temere ferri quis dicere audebit? Sed in specialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanam se coram Deo sistere ad excipienda iussa, non minus quàm Angelos, qui sponte obediunt: diuerso quidem id modo & fine: sed tamen nequid aggredi possit, nisi volente Deo. Etsi au-

da permissio deinde subiici videtur, vt sanctū virum affligat: quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo placuit, ita factum est: colligimus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerunt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prædando inuolant. Agnoscit Iob diuinitus se exutum esse omnibus fortunis, & se pauperem factum, quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipse, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda sua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam suam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium est excæcatio & amentia Achab, nudæ permissionis figmentum euanescebat: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri velit, & mādare executionem ministris. Iudæis propositum est Christum extinguere: Pilatus & milites rabiosæ eorum libidini morem gerunt. fatentur tamen in solenni preceatione discipuli nihil fecisse omnes impios nisi quod manus & consilium dei decreuerant. sicuti iam antè cōcionatus fuerat Petrus, definito consilio & præscientia Dei traditum fuisse vt interficerentur. ac si diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit) scientem & volentem statuuisse quod Iudæi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænūtiavit per omnes suos Prophetas passurū esse Christum, ita impleuit. Absalon incesto coitu, patris torū polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat. verba enim sunt, Tu fecisti occultè: ego verò palam faciam, & coram sole hoc. Quicquid sæuitiæ exercēt Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat Ieremias. Qua ratione Nabucadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilo, tubæ suæ clāgore, imperio & iussu excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbs sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum. Dauid non obstrepens Deo, sed iustum iudicem agnoscens, ex illius tamen iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus inquit, iussit eum maledicere. Sæpius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Heli, & eiusdē generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantū proferre testimonia, vt breuitati consulā, ex quibus tamen facis superque liquet nugari eos & ineptire qui in locū prouidentia Dei nudam permissionē substituunt, ac si in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2 Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo, flecti huc vel illuc: prout Deo visum est, ad totum certè humanum genus extenditur, tantundemque valet ac si dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homines esse pauidos, prout eius terrore occurrantur eorum corda. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciente, egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, spiritu soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reiciunt, ac si deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quum disertè exprimat Spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis friuola est illa solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eludunt infulso cauillo quidam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharaon ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominè, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset ac inspidum ita interpretari, ac si tantum Pharaon se obdurari passus esset. Adde quòd an sam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam cōtra gentem fallacè missurum se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad sponte parendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanæ opera sæpe Deū agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus da-

Iob 1. d. 21

2. Reg. 22. c. 20

Act. 4. f. 28

Ibidem 2. d. 23

Ibidem 3. c. 18

2. Sam. 16. d. 22

Ibid. 12. c. 12

Ier. 50. d. 25

Iesa. 10. a. 5

Iesa. 5. f. 26, &

Iesa. 19. d. 25

2. Sam. 10. b. 10

1. Reg. 11. f. 31.

2. Sam. 2. g. 34.

Cōm. b. !

Dei volunt. - hominum

Arbitrio

Prouc. 21. a. 2.

Ezech. 7. g. 26

Leuit. 26. f. 36

2. Sam. 26.

Rom. 7. c. 21

Exod. 8. d. 15

Ibid. 4. c. 11

Iosue 21. d. 20

Psal. 105. c. 25.

Iesa. 10. b. 9

1. Sam. 16. c. 14 tum est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à
 2. Cor. 4. a. 4 iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendacijs credant qui renuunt parere veritati: Secundum priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram verò dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proicere in fœdas cupiditates: quia iusta suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tantum minister. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor quantum locus postulabat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consilijs & operibus, vt non tantum vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

3 Quãdo autem hæcenus recitavi solùm quæ aperte & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominie notas inurere nõ dubitant, quod nam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitie simulatione laudem modestiæ appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere: Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin aperte maledicunt, quidnam proficient cælum sputis impetendo: Nouum quidem huius petulantie exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impii & profani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarent. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominum amètiã in hac tam effrãni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatem sibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blasphemias, ad Deum non pertinere, quin iusticiam suam, discussis calumniarum nebulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitudine despiciat. Nam quod primò obiiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse volùtates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit: facile diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lectores, cauillum hoc non in me sed in Spiritum sanctum torqueri, qui certè hæc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita factum est. quum spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iustū Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtemperarunt patri suo filii Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo residet, quæcunq; vult facere. Et iam satis aperte ostendi, Deum vocari eorum omnium authorem quæ isti censores volunt otioso tantum eius permisso contingere. Testatur se creare lucè & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse non fecerit. Dicant obsecro, volensne an nolens iudicia sua exerceat. Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuito securis lapsu occiditur, diuinitus traditum esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Dei volùtas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse absconditum, paulo post adiungit, in ea manifestatam fuisse *πνευματικὴν* sapiètiã Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapièntia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo somniãda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso dissideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas, & simul repute mus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententiæ pii omnes & modesti facile acquiescent, Interdu mbona voluntate hominem velle aliquid quod Deus non vult. velut si bonus filius patrè vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrè, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod non vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen bonæ volùtati Dei pietas illius potius cõsonat, quamuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finè referatur cuiusque voluntas, vt vel approbetur, vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verò antè dixerat, sua defectione Angelos a postatas, omnèsque reprobos, quan-

1. Sam. 16. c. 14

2. Cor. 4. a. 4

Ezech. 14. c. 9

Rom. 1. d. 28

Psal. 51. a. 6

1. Iohan. 5. a. 4

Iob. 1. d. 21

1. Sam. 2. c. 25

Psal. 115. a. 3

Iesa. 45. a. 7

Amos 3. b. 6

Deut. 19. b. 5

Act. 4. f. 28

Ephes. 3. b. 12

1. Tim. 6. d. 16

Enchir. ad

Laur. cap. 101

tum ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat : quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatē quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens finit, sed volens: nec sineret bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Psa. iii. a. 3

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquefcit altera obiectio, Si non modò impiorū opera vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omnium esse auctorem: ac proinde immeritò damnari homines si exequantur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperam enim miscetur cum præcepto voluntas, quam longissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam eisi dum stuprauit Abiāloim patris vxores, voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium: non ideo tamè præcepit scelerato filio incestum committere, nisi fortè Dauidis respectu, sicut loquitur de cōiuitiis Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fateretur, minimè commendat obsequium, ac si Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidē tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediāt eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruerse faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinē à Deo sancitum peruerterit, ac perfidè descuerit à familia Dauidis. & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Oseæ quādā apparet repugnantia species, quòd vbi conquestus est Deus regnum illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamè libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitude ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, defectionem tamen alio fine iuste velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo sub manu vnus Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri cōtra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortii. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni sollicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris descuerit. Hac ratione etiam subiicitur postea, quòd Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factū esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahihæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulatur filii regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidē refert Iehu nihil in terrā cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quòd operā suam cōmodassent, Iustine estis, inquit? Si ego coniuravi contra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iā antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimen, quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper hæc Augustini responsio sufficiet, Quū Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quā fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Siquos autem magis impediatur quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in mediū proferri quæ Deus

2. Sam. 16. d. 28

Ibidem c. 10

1. Reg. 12. c. 10

Oseæ 8. a. 4

Oseæ 13. c. 11

1. Reg. 11. d. 13

1. Reg. 11. d. 15

2. Reg. 10. b. 7

Epist. 48 ad Vincētium.

De gratia & lib. arbit. ad Valent. cap. 10

nisi sciuiſſet vtilia eſſe cognitu, nunquam per Prophetas ſuos & Apoſtolos doceri iuſſiſſet. Nam ſapere noſtrum nihil aliud eſſe debet quàm manſueta docilitate amplecti, & quidem ſine exceptione, quicquid in ſacris Scripturis traditum eſt. Qui verò proteruius inſultât, quum ſatis conſtet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non ſunt.

INSTITVTIONIS CHRIS- tianæ religionis Lib. II.

DE COGNITIONE DEI REDEM- ptoris in Chriſto, quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euan- gelio patefacta eſt.

Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe additum, &
à prima origine degeneraſſe. vbi de peccato originali. C A P. I.

Gen. 1. d. 17

NON ſine cauſa, prouerbio veteri tantopere homini cõmen-
data ſemper fuit cognitio ſui ipſius. Nã ſi turpe ignorare du-
citur quæcũque ad humanæ vitæ rationem pertinēt: multo
verò fœdior ignorãtia noſtri eſt, qua fit vt in capiendo de re
qualibet neceſſaria cõſilio miſerè hallucinemur, atque adeo
cæcutiamus. Verùm quo vtilior eſt præceptio, eo diligētius
videndum eſt nobis ne ipſa præpoſterè vtamur: quod philo-
ſophis quibuſdam videmus accidiffe. Illi enim dum homi-
nem hortãtur vt ſeipſum nouerit, ſinem ſimul proponūt, ne
dignitatē excellentiãque ſuam neſciat. neque aliud ipſum
in ſe contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intume-
ſcat & ſuperbia inſletur. Noſtri autem cognitio primùm in eo ſita eſt, vt reputantes quid
nobis in creatione datũ ſit, & quàm benignè ſuam erga nos gratiam continuet Deus, ſcia-
mus quanta ſit naturæ noſtræ excellẽtia, ſi quidem integra maneret: ſimul tamen cogite-
mus, nihil nobis in eſſe proprium, ſed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit,
vt ſemper ab ipſo pendeamus. Deinde vt nobis occurrat miſera poſt Adæ lapſum noſtra
conditio, cuius ſenſus, proſtrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet.
Nam ſicuti Deus ad imaginem ſuam initiò nos finxit, vt mentes noſtras tum ad virtutis
ſtudium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne ſocordia noſtra obruatur tãta
generis noſtri nobilitas quæ nos à brutis animalibus diſcernit, cognoscere operæ pretium
eſt, ideo nos ratione & intelligentia præditos eſſe, vt ſanctã & honeſtã vitã colendo ad propo-
ſitum beatæ immortalitatis ſcopum tendamus. Cæterùm in mētem venire nequit prima
illa dignitas, quin mox ex altera parte ſe offerat triſte fœditatis & ignominie noſtræ ſpe-
ctaculum, ex quo in primi hominis perſona ab origine noſtra excidimus. Vnde & noſtri
odium ac diſplicentia verãque humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei ſtu-
dium, in quo quiſque ea bona recuperet quorum proſus inanes & vacui deprehēdimur.

2 Hoc fanè quærendum in excutiēdis nobis eſſe præſcribit Dei veritas. nempe talem exi-
git notitiã, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omnĩ
gloriandi materia deſtitutos, ad ſubmiſſionem adducat. Quam regulam tenere conuenit
ſi ad rectã & ſapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plau-
ſibilior ſit illa ſententia quæ ad reputanda noſtra bona potius nos inuitat, quàm ad in-
ſpiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miſeram noſtram inopiam vnã cum igno-
minia. Siquidem nihil eſt quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis de-
mulceri. atque ideo, vbi dotes ſuas magni fieri audit, in hanc partem nimia credulitate
propendet. Quo minus mirum eſt, hîc ad eò pernicioſè fuiſſe à maxima hominum parte

aberratum. Nam quum sit ingenitus vniuersis mortalibus plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abunde sufficere ad bene beatèque viuendū. Quòd si qui modestius sentire volunt, ut cunquē aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamen partiuntur ut potissima & gloriæ & fiduciæ materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiâ suis illecebris titillet, nihil est quod magis arrideat. Proinde ut vnusquisque humanæ naturæ præstantiam benignissimè suo præconio extulit, ita magno seculorū propè omnium applausu fuit exceptus. Sedenim quæcunquē talis est humanæ excellentiæ cōmendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud quàm suauitate illa sua delicias facit: & sic quidem illudit, ut qui assentiuntur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, instituere, tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen securè, donec in exitiū corruamus? Atqui non aliter succedere iis potest qui se aliquid posse propria virtute confidūt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantum bonis nostris nos detinent, si quis auscultet, non in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorationem abripietur.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium sensu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione repositam esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate sua confisus, audaciam sumit, ac sese incitat ad virtutis officia: & indicto vitis bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amissim diuini iudicii inspicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitius se excussit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorsus abdicatus, nihil sibi ad vitam rectè instituendā relinquit. Neque tamen vult nos obliuisci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri nostro cōtulerat, nempe quæ nos ad iustitiæ bonitatisque studium meritò expergefacerere debeat. Non enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum conditi sumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendūque Dei regnum pūgamur. Sed tantum abest ut animos nobis faciat ista recognitio, ut potius submissis illis, ad humilitatem prosternat. Quæ enim illa est origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auersi sumus, ut miseræ nostræ fortis pertæsi ingemiscamus: ingemiscendo, ad perditam illam dignitatem suspiremus. Nos autem, quum dicimus nihil in se oportere hominem intueri quod ipsum animosum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat superbire. Quare si libet, quam homo sui notitiam habere debet, ita partiamur, ut primo loco, quem in finem creatus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationē excitetur: deinde suas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perspecta, nō secus atque in nihilū redactus, in extrema cōfusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, ut quale sit officium suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, pro ut series docendi poscet, à nobis differetur.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ cōsideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accedit in totum humanum genus. Puerile est quod de gulæ intemperie vulgò receptum fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnus tantum fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcūque expetibiles erant deliciae, atque in beata illa terræ fœcunditate non tantum copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obediētiae examen fuit, ut parendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finem, quàm ut sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursum horrenda mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere nō difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex tentationis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet

Rom. 5. d. 19

fuisse inobedientiam. Quod etiam confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notandum, descivisse primum hominem ab imperio Dei, quod non tantum Satanæ illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autè emerfit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitude, quod Adam plus appetendo quam concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiosa fuit impietas, terræ filio parum videri quod ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si scèdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum scedis in Deū probris coniuncta, dum Satanæ calumniis subscribunt quibus Deum & mendacii & inuidiæ & malignitatis insimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiectò Dei metu, sese proiicerent: quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus ritè temperandos, nihil melius esse quam Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimã scelicis vitæ metam esse ab ipso diligi. Diaboli ergo blasphemias abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessundedit sua defectione qui totum naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiscunt omnes creatura, inquit Paulus, corruptioni obnoxia, non volentes. Si causa quaeritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo, in cuius vsum cõditæ fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mûdi plagas, nihil à ratione alienû si propagata fuerit ad totã eius sobolem. Postquã ergo in eo oblitterata fuit cælestis imago, non solus sustinuit hanc pœnam, vt in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis vestitus fuerat) teterrimæ cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseris implicuit suam progeniem, ac immerfit. Hæc est hæreditaria corruptio, quam peccatum originale veteres nuncuparunt, Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à communi sensu nihil magis sit remotum quam ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctõribus cur obscure tantum perstringerent hoc caput: saltem minus dilucidè quam par erat explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo tantum damno peccasse, nihil nocuisse posteris. hæc scilicet astutia Satan morbum tegendo, incurabilè reddere tentauit. Cæterum quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatum à primo hominè transiisse in totam posteritatè: cauillabatur transiisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderent nos non ascita nequitia corrumpi, sed ingentam vitiositatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari summæ impudentiæ fuit. Sed Pelagianorum & Cælestianorum temeritatem non mirabitur qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis bestia. Certè non ambiguum est quod cõfiteatur David, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quo Dei erga se bonitatem melius commendet, propriæ peruersitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Davidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aspiciamus, sumus in Dei conspectu scdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.

Rom. 8. d. 22

Psal. 51. b. 7

Iob 14. a. 4

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiam, vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem, ascendimus. Ita certè habendum est, fuisse Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuisse hominum genus. Quod ex illius & Chri-

si comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodum (inquit) per unum hominem peccatum intravit in uniuersum mundum, & per peccatum mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hic garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergone ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quod exemplum nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum sacrilegium ferat: Quod si extra controuersiam est, Christi iustitiam communicatione nostram esse, & ex ea vitam: simul conficitur, utranque ita in Adam fuisse perditam, ut in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepisse, ut per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerant constituti. Ideoque inter eos duos hæc esse relationem, quod hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiori vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in Adam perditam fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul aperte quoque testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clarius intelligi quid velit, quam ex alterius membri relatione, non potest, ubi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quam ubi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit. quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos esse, quam quod ipse peccando, non sibi tantum cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitavit exitium. Neque id suo vnus vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam uniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita est, sed ut in Adâ vitiata fuit, facile colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo se corruptit Adam, ut ab eo transferret in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat celestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, ubi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideoque omnibus clausam esse vitæ ianua, donec regeneriti fuerint.

Rom. 5. b. 12

Cap. 15 c. 12

Rom. 8. b. 10

Ephes. 2. a. 3

Iohan. 3. a. 6

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torserunt: an filii animæ ex traduce paternæ animæ oriatur, quod in ea potissimum lues residet. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideo illum, quum acceptas perdidit, non tantum sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, ubi audiat Adamum nobis non minus quam sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse: non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inopisque destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filii in pariete, ut nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, ut perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, ut quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quam suis haberet simul ac perderet. Quod autem cauillantur Pelagiani, verisimile non esse à parietibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facile refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spiritali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, ut ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porro quod eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia.

Lib. contra Pelag. & Cælest.

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus. Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnā proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ nostræ præuicitia & corruptio, in omnes animæ partes diffusa: quæ primum facit reos iræ Dei, tum etiam operâ in nobis profert quæ Scripturâ vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sapius peccatum nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cæ-

Galat. 5. c. 19.

Cū alibi se-
pe, tū verò
de peccatorū
merit. & tem.
cap. 8.
Rom. 5. b. 12

des, comestiones, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quanquam & peccata, cum in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocètia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quod enim dicitur, nos per Adæ peccatū obnoxios esse factos Dei iudicio: non ita est accipiendū, ac si insontes ipsi & immerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, vtcunque alienum peccatum sæpe vocet (quo clarius ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & proprium vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideo mortem in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris utero afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo censerì peccatum: quia non esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit: ea scilicet, quæ antè descripsimus, opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis, quam inesse nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re est, non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantum inops & vacua est: sed malorum omnium adeo fertilis & ferax, ut otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quod minimè conceditur à plerisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vsque, hac concupiscentia inquinatum refertumque esse. aut, ut breuius absoluator, totum hominem non aliud ex seipso esse quàm concupiscentiam.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte iustitiæ desciuit Adam. Neque enim appetitus tantum inferior eum illexit, sed arcem ipsam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetravit superbia: ut frigidum sit ac stultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad sensuales tantum, ut vocant, motus restringere: aut fomitem vocare qui solam partem quæ illis sensualitas est ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & vestigans dicit in carne esse, teste Paulo, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. Quasi verò tantum partem animæ designet Paulus, ac non totam naturam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantum parte subsidere, sed nihil à mortifera eius tabe purum esse, aut syncerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantum inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum esse. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quàm originalis peccati descriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam spiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantum crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari iubet. sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde sequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præstantia & nobilitas, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, ut non modò sanari, sed nouam propè naturam inducere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum, mox videbimus. Hic tantum breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuiò à capite ad pedes sic fuisse obrutum, ut nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & ideo mortem.

Ephes. 4. c. 23
Rom. 11. a. 2

Rom. 3. b. 7

10 Eant nunc qui Deum suis vitiis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est. quādo non alia ratione perimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hic obstrepat quispiam, potuisse Deum nostræ salutis melius prospicere si Adæ lapsi occurrisset. Nam obiectio ista cum ob nimis audacem curiositatem piis mēti-

bus, abominanda est tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ depravationi imputandâ meminerimus, ne in Deû ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Harere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseritne aliunde, an ab origine infederit. Cõstat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quòd fecerit Deus hominẽ rectû: ipsi autem quæsierunt sibi adinventiones multas. Homini tãtũ suũ exitiũ adscribendum apparet, quum Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

Eccles. 7. d. 35

II Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura nõ fluxerit. Anatura fluxisse negamus, vt significemus aduentitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæ reductorio iure vniuersos comprehẽsos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non in scitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptè dicitur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanesceat stultum Manichæorum nugamentum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare.

Ephes. 2. a. 3

Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum.

CAP. II.

ROSTQVAM visum est peccati dominatum, ex quo primũ hominẽ sibi obligatũ tenuit, non solũ in toto genere grassari, sed in solidũ etiã occupare singulas animas, nunc propius excutiẽdum restat, ex quo in hæc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati sim? libertate: & si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quo facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quòd tota summa destinanda sit. Hæc autem optima caudæ erroris erit ratio, si pericula considerentur quæ vtrinque imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidæ occasionem arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum, quasi iam nihil ad se pertineat, susque deque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari nõ potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquũ sibi esse edoctus, & miserima vndique necessitate circũseptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excutitur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit ipsum falsa gloriacione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficẽtia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitude ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse nõ potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc salutem propriæ paupertatis confessione glorificet? Nihilominus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum Marte nostro docemur contendere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confraçto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti sunt & garrunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum ar-

Hæc duo præcipitia notat Augustinus Epist. 47. & in Iohan. cap. 11.

bitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus everti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totam hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculofam, nedum superuacuum: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

2 Nunc consideremus, quum paulo antè diximus in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno consensu rationem in mente considerare fingunt, quæ instar lampadis consiliis omnibus præluceat, & instar reginæ volūtatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum cōtrà torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitū, si rationi parere sustineat, nec sensui subigendum se permitat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in volūtatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus, sensus, & appetitus, seu volūtas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatèque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstátia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorè autem eius motionè, quæ sensus dicitur, qua ad errorè & hallucinationè abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationè & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quãta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotèter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malisque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotètius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostra (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & nò agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autè electione agere videmur quæ agimus, & ab iis abstinere, quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere: siquid mali perperamus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum proruperunt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctèque viuimus. vnde & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutè acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donū esset Dei, non à nobis. Ac paulo post, Iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala sollicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tametsi nemo exitit qui non agnosceret & sanitate rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamen eorum longè plus æquo philosophis acceperunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disfertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, excuterent: deinde carni suapte sponte nimis ab bonum torpenti nouã desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte cōciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerèt, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysostomus alicubi, Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, Sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus. quia liberi arbitrii esse nostrã naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remediis appositis totum iacere in ægrotantis sententia finit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquã possumus rectè agere: ita nisi quod no-

Lib. 1. de leg.
Lib. 3. Tusc.
Quæst.

Vide apud Arist. lib. lib. 3
Ethic. cap. 5.

Seneca.
3. de Nat.
deorum.

Homil. de
prodit. Iudæ.

Homil. 18. in
Genesim.

Homil. 57.

strum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autē prius, Ut non totum diuini sit auxilii, simul nos aliquid afferre oportet. Adeoque verbum hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui cōsentaneum quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrū offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Vides certē iis sententiis homini plus quā par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se nō aliter torporem nobis ingenitū posse expergefacerere, quā si solo ipso nos peccare arguerent. id autē quanta dexteritate ab illis factū sit, postea videbimus. Certē, quas retulimus sentētias, esse falsissimas, paulo post cōstabit. Porro tametsi Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modū excesserūt, veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquuntur, vt certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat. Itaque enumerandis singulorum sententiis exactius non insistemus: sed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumenti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim alii post alios in deterius cōtinuò delapsi sunt: donec eò ventum est vt vulgò putaretur homo, sensuali tantum parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea voluit illud in ore omnium, naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certē si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facilè sim contentus. Sed magnopere interest attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ partibus vitiatus, & donis supernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabant esse discipulos. Nā quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrii nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius vsurpare vocabulum. siquidem *αὐτῆς οὐσίας* dixerunt, ac si potestas sui ipsius penes hominē fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximii volunt videri, quousque id extendatur nesciunt: nos vim vocis prius excutiamus, tū ex Scripturæ simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberū arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definierūt. Videtur tamen Origenes id de quo passim inter eos conueniebat, posuisse, quum dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malūve discernendum: volūtatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatē, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatem seruandi recētudinē propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: sine qua voluntatem sibi per se non sufficere videbant. Sua tamen & ipsi afferunt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrumque flecti possit. Quare quum libertas propriè voluntati cōueniat, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinēt. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet & volūtate. nūc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum superest.

Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiam & spiritualem regenerationem referre. Quod dum vult ostendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam sensitiuam, alteram animalem, tertiam spiritualem: quarum priores duas homini liberas esse tradit, vltimam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an verum sit, suo loco tractabitur. nunc enim recensere breuiter aliorū sententias, non refellere propositum est. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones, sed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem questionem sic præcipuam esse fateor, vt illam arbitrer non prorsus negligendam. Cuius sententiæ spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria. quarum prima sic homini naturaliter inhæ-

Dialog. 3. cōtra Pelag.

Lib. 3. mēd. 2. c. 1.

Lib. 2. sent. distinct. 24

Part. 1. quæst. 83. art. 3

Lib. 1. cap. 2

Videndum quod in
D. Thomæ in 2. 2.
quæst. 83. art. 3.

reat ut nequeat vlllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hæc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessariò considerandum, alibi apparebit.

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expostam esse garrunt. Sed nondum istud liquet sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nõnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, operante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quo reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit ut efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatè sequitur adiuuãdo. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo, licet ineffaciter, appetere. sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamen hoc concedit, ut motu proprio bonam eiusmodi voluntatem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationè. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: ut non discessisse sit præmium, & ut quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorù meritis deputetur quorù id potuit voluntate nõ fieri. Hæc duo notare obiter libuit, ut videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longius abscesserunt. Vt cūque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, non liberi arbitrii ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque poleamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiamsi prauis simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicitur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: sed quorsum attingat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐξυλοδουλος, ut vincia teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογμαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosè cenfeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem, quæso, quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicet quispiam) sublatum erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter plebs admonetur. Imò verò quum in falsitatem vltro humanum ingenium propendat, citius errorem ex verbulo vno hauriet quàm veritatè ex proluxa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta est.

Lib. 1. contra Iulianum. Homil. 53. in Johan. Ad Anast. epist. 44 De perf. iust. Ench. ad Laurent. cap. 30 Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8 Lib. 3. cap. 7 Lib. 1. ad Bonifacium cap. 3 Lib. 3. cap. 7 Lib. de verb. Apost. ser. 3 Lib. de Spiritu & litera, cap. 30

8 Quòd si nos Patrum authoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habet vocabulum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum. In primis Augustinus, qui non dubitat seruum appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat quisquæ sic negare voluntatis arbitrium, ut velit excusare peccatum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus subdita sit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, coepisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid possit ad iustitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum omnium rationè breuiter reddit, quum alibi scribit, hominè magnas liberi arbitrii vires, quum cõderetur, accepisse: sed peccando amississe. Itaque alibi, postquam ostendit liberum arbitrium constitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogat sine gratia. Ut quid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam li-

berentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii utique libertatē sonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis demictus est, huic & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, ut nec serui eius esse velint qui dicit, Sine me nihil potestis facere? Quid, quod alio etiā loco videtur iocose eludere vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidē esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati. Quam sententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quàm emāipationem, vel manumissionē à iustitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque si quis vocis huius vsum nō praua intelligentia permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrā Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optarim.

2. cor. 3. d. 17

Iohan. 15. a. 9

De corrept. & grat. cap. 13

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigūe aut variè in hac re loquutos esse confessus sum, ut certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quasi à suffragii iure depellere ideo ipsos voluerim quia mihi sint omnes aduersarii. Ego verò nihil aliud spectavi quàm quod volui simpliciter ac bona fide cōsultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabūt: ad eò nunc hominē liberi arbitrii viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videntur instruere. Difficile tamen factum non est, ut appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana virtute nihil aut quàm minimo æstimata, totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdā eorum sententias huc inferam quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriandum: quia nihil nostrū est, nisi ut homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat. Quid illud Augustini & Eucherii, dum lignum vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexit, viuct: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur: Quid illud Chrysostomi, Quod omnis homo nō modò naturaliter peccator, sed totus peccatū est: Si nihil boni nostrū est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrii facultas: qui iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ permulta ex aliis referre: sed nequis euilletur, me feligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autē aduersantur, callidè præterire, ab hac recitatione abstinco. Audeo tamē hoc affirmare, ut cūque nimii interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositū fuisse scopum, ut hominē à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinē suā repositā habere doceant. Nunc ad simplicē veritatis explicationē in cōsideranda hominis natura venio.

Lib. de prædest. sanct. Item ad Bonif. cium lib. 4. & alibi Lib. in Genesin. Homil. 1. in aduentu.

10 Quod tamē initio huius capituli præfatus sum, cogor rursus hīc repetere, Ut quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominia conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dum modo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducēs, immanis sacrilegii reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit ut aliquid nostrū habere expectamus, quod in nobis scilicet potius quàm in Deo resideat, cogitationē hanc nō ab alio consiliario sciamus nobis suggeri quàm qui primos parentes induxit ut diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicū est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidē est, tātum habere propriæ virtutis ut in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sententiæ, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute defecto robur auget: qui facit ut fatigentur & laborent adolescentes, iuuenes impingant: qui autē in ipso vno sperant, roborentur. Quæ omnes eò spectant, ut ne quantulacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, si Deū volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tum in memoriam rursus veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitient

Iere. 17. a. 9

Psal. 147. b. 10

Iesa. 40. g. 29

Iac. 4. b. 6

Iesa. 44. a. 3

Idem 55. a. 1

Iesa. 60. d. 19 tes venite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habentur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

11 *Homil. de perf. Euang. Epist. 56. ad Diosco.* Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem. magis etiamnum illud Augustini, Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiatione: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem. ita si me interrogas de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertio & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis sibi cõsciis à superbia fastuque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodū alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanæ est: id vnde beatus est, à Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de natura possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera cõfessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso confraeta sunt, bella sedata sunt. Necessè autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimū, iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quo Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commédare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantum Dei misericordia, quum à nobis ipsis non nisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si salutem nostram decederet quod illi tribuitur. Si quidem vt nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miseratione eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab iis animum auertat, quo in veram humilitatē subigatur: sed vt seposito *φιλανθίας & φιλοφρονίας* morbo (quo excaecatus, & quo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

12 *Iohan. 1. 9.* Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternamque foelicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicās à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat. vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcūque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideoque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis reatitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicii residuum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris nõ comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenerare hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantia densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non perit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secūdam primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatatis ita eum dāmnare, vt nihil intelligentiæ vllò in genere rerum reliquum facias, nõ modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicitiæ,

quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animalibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatē. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata evanescat. ita veritatem quærendo, quam sit ad ipsam quærendam & inveniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò desleat: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomo, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intēdit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus delibet, vtcunque negligentius illis percotandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatiū euehitur, tum præcipuè demum cōuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quousque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionē nobis proponere operæ pretiū est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidē rerum terrenarū intelligētiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnūque eius, ad verā iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingūt: sed cum vita præsentis rationē relationēque habēt, & quodammodo intra eius fines continentur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationē, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, æconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandamque eam societatem propendet: ideoque ciuilibus cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominū animis conspiciamus. Hinc fit vt nemo reperiatur qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quique non earum legū principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quam singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absque magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissensiones & pugnas, quæ mox emergunt, dum alii cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta regum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alii (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidē illi non ideo leges oderunt quòd ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: & quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æquitatis non dirimat. siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quadam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ mētis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamē illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplū argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuarix, quibus discēdis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energiæ certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicentia non se exerat. Neque sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandū in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quam recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta aperitè testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ cōprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergeficit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa: quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò

artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicaciæ: quia tamen promiscuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidimus illa, quæ admirabilis in iis affulget veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximiiis tamen etiamnum Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respiciemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse. non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulsiße antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate civilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cæcutisse dicemus cum in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte differendi constituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos insanisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur auté, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabilène aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratiitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poetæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, decorum inuenta esse cõfessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura *ψευδοί* vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus quot naturæ humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

Exod. 31. a. 2,
& 35. d. 30

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstâtissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ ad fabricâ tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: non mirum est, si earum rerum quæ sunt in vita humana præstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quis piâ, Quîdnam cum Spiritu commercii impiis, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, idque secundum vniuscuiusque generis proprietatè, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauitæ nostræ pœnas. At verò, ne quis hominè valde beatum putet quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, nequam inde laudem consequatur.

Lib. 1. Dist. 25

7 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspicere naturæ nostræ propriam esse rationem, que nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur moriones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat: quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alii præstant acumine, alii iudicio superant, aliis mens agilior est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut proprium arroget quod ex mera illius libertate fluit. Vnde enim alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat specialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat? Adde quòd singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat, cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Denique in eximiiis quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Saulè sequuti sunt fortes, quorum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnū, ita loquitur Samuel, Trāsbibit super te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quòd transierit super eum Spiritus Domini à

Iudic. 6. g. 34

1. Sam. 10. b. 6

1. Sam. 16. c. 13

die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iuppiter, sed *Odyss.* *ἰσοειὲς ἦσαν ἀλλήλων.* Et certè experientia ostendit, dum attoniti sæpe hærent qui maximè ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudētibus, vt errent per inuia. Cæterùm *Psal. 107.* in hac diuersitate conspiciamus tamen aliquas imaginis Dei superstites notas, quæ totum *d. 40* humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

18 Nunc exponendum est quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venit & spiritualementem illam perspicentiam: quæ tribus potissimum rebus constat, Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, tum verò in secundo propriè, qui sunt hominum ingeniosissimi, talis sunt cæciores. Equidem non inficior, sparsim quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandã imaginationem semper resipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt suprâ dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obtenderet: & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confessione ipsi conuincerentur: sed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingeret. qualiter nocturni fulgeri coruscationem, qui in medio agro est viator, longè latèque ad momentum videt: sed adeò euanido aspectu, vt antè noctis caligine resorbearur, quàm pedè mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuito aspergunt, quot & quàm portentosis mēdaciis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (sine qua hominis ingenium immensa confusione repleri necesse est) ne olfecerūt quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec contendit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit.

19 Sed quia falsa perspicaciæ nostræ opinione ebrii, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam profus esse & stupidam: satius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citavi loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in lenebris lucere, & à tenebris non comprehendere. *Iohan. 1. a. 4* Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos semel spoliat omni spiritualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. *Ibidem. b. 13* Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quem admodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quòd à Petro *Matt. 16. c. 17* agnosceretur.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet) naturæ nostræ deesse quicquid cælestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hinc nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est *Psal. 34. b. 10* fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumē. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptistæ, stuporem discipulorum videns, exclamat, neminem posse accipere quicquam, nisi datum illi fuerit de *1. Cor. 12. a. 3* super. Donum autem ab eo intelligi de speciali illuminatione, non communi naturæ dote, inde constat, quòd tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mētes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. *Iohan. 3. d. 17* Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionē, simul tamen notat, non aliter ipsum posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipsius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentaque ingenia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, si nos vocaret stipites in operibus Dei considerandis? Vnde Dominus per Prophetam, singularis gratiæ loco, pollicetur se daturum Israelitis *Deut. 29. a. 2* cor, vt ab illis cognoscatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem spiritualiter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucidè confirmavit Christus, *Ier. 24. c. 7* quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. *Iohan. 6. c. 44* Quid? annon ipse est viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius splendor nobis exprimitur? Ergo non

- potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palam exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideo in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiæ vaticinium citat, vbi dum Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsum loqui quod impiis etiã & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, ad eoque profus exinaniuit, ita cõcludit demum, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiã esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicatur. Quem vocat animale: nempe qui natura lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiam si enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicatur. Quid istud significat: quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: ad eò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei nõ illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam humanam, quasi velum quoddã esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronũtiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & caelestis regni adyta penetrare possit: Facessat à nobis tanta vecordia.
- 21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiã & reuelationem esse Dei donum. Quid tum præterea? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quispiã, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quicquid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi reteri postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qua certè locutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus, Dei verbum elucet: verum eos non multum inde consequi, donec oculos vel deriderit vel aperuerit ille ipse qui ideo pater luminum vocatur, quia vbiq̃ Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro rite & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eo cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.
- 22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione profus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vlllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideoque ad iustam eorum da-

mnatione sufficere. Finis ergo legis naturalis est, ut reddatur homo inexcusabilis. Nec male hoc modo definietur, Quod sit conscientiae agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiae praetextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, ut in malis perpetrands libenter mentem a peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, ut existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, ut mens non sibi male conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur, nec coniuere ita permittatur quin cogatur, velit nolit, aliquando aperire oculos: falso dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

In Pro

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali, seu rei essentia, rarissime falli docet: hallucinationem esse, quum ultra progreditur: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse malum, si in genere quaeratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatum sibi blandietur. Haec est ignorantia, dum homo, ubi ad hypothesin ventum est, eius regulae obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissime differit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitii turpitudine conscientiam urget, ut non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istae voces, video meliora, proboque: Deteriora sequor. Quare mihi scitissime Aristoteles inter incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: ubi deferbit perturbatio, poenitentiam extemplo succedere. Intemperantiam autem non extinguere aut frangi peccati sensu, sed contra obstinate in suscepta mali electione persistere.

Paraph. in
de anima;
cap. 46.Medea apud
Ouidium.
Lib. Eth: 7.
cap. 3.

24 Porro quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum ubique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantum finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiae excusationem praetexant, minime necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quae perfecta est iustitiae exemplar, comperiemus quam multis partibus caecutiatur. Certè quae in prima tabula praecipua sunt, minime assequitur: qualia sunt, de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiae laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quae vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis sinceritas. quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex praescribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicamne praestare vlla perspicacia mentem, quae nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundae tabulae praecipuis aliquanto plus habet intelligentiae: quo scilicet ad ciuilem inter homines societatis conseruationem propius accedunt. Quanquam & hic deliquium interdum pati deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationem ferre, si qua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanae rationis, quam seruilis esse abiectionis animi patienter eam ferre: rursus honesti ingenuique pectoris, excutere. Nec verò iniuriarum ultio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines infamem patientiam suis praescribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicaciam nostram fugit cupiditatis animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo ut cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturae lumen quam ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extrantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quae autem placide titillant animum praua desideria, nihili reputant.

25 Quare, ut supra merito reprehensus est Plato quod omnia peccata ignorantiae imputaret, ita & eorum est repudianda opinio qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimum enim experimur quoties labamur cum bona nostra intentione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obno-

1. Cor. 3. b. 5 xia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa direccione absit. Quàm verò nihili sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo ritè quippiam agendum sit. Itane deprauata est omnis industria, perspicicentia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat: Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) agrè patimur spoliari, durum id nimis videtur: Spiritui autem sancto æquissimo, qui nouit omnes cogitationes sapientum vanas esse, & qui clarè pronuntiat, omne signum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agit, instituit, molitur, semper malum est, quò in mentem nobis veniat instituire quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est: Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat, esse vanitati miserè obnoxiam. Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discenda. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies fere repetit eandem preccationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesiis precari solet. Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt impleamini agnitione Dei in omni prudètia & intelligentia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminimus eum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mètibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantum die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad còtinuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus esset, adeòque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua direccione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdidit, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrii libertas vertitur, quandoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico còsensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrii vim non considerandam in eiusmodi appetitu qui magis ab essentia inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrii actionem nisi dum se ratio vertit ad opposita. quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cù belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur: nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrii libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendum feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac necui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis modus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed conditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonum est, non tamen sequitur. sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habèdi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentia suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sitne penitus ita omni ex parte vitata corruptaque voluntas, vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vtrò ad bonum aspirandi, sed imbecillioem quàm qua in soli-

dum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quādo solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in cōflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porro Spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis inde cōstat, quòd vbi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideòque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iā verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumfert? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi putasset, interpretationem suam, tanquam falsam & male congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quamlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos: Quid Domino per Moysen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, nō est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruū esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatem, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur, si qua voluntas præcederet Spiritus gratiā. Facebat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus locis) notādum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis initium sibi nō arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præueniet te Deus in omnibus: præueni & tu aliquādo eius irā. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo post, Nostrum nihil nisi peccatum.

Rom. 7. c. 15,
& d. 19

Gal. 5. c. 17.

Rom. 7. d. 22

Lib. ad Boni.
1. cap. 10, & in
retract.

2. Cor. 3. b. 5

Gen. 8. d. 21

Iohan. 8. d. 34

Phil. 2. b. 13

Psal. 51. c. 11

De verbis Ap-
post. serm. 10

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile
prodire.

CAP. III.

ED melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quā si cum suis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euincere promptum est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eoque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itāne est peruersa caro, vt toto suo affectu similitudinem aduersus Deum exercent: vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat: vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantum, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abunde refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundum eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verum de ea re si qua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari Spiritu mentis nostræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiam mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturæ imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Gentes

Iohan. 3. a. 6
Rom. 8. b. 6

Iohan. 3. a. 6

Ephes. 4. c. 19

omnes scribit ambulare in vanitate mentis suæ, obtenebratas esse intelligentia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes quos Dominus ad reuerentiam suam tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex comparatione mox adiuncta: ubi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidè ex istis verbis colligimus, Christi gratiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè non nisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillatim quæ in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur. Magnum est quod scribit David,

Iesai. 60. a. 1

Psal. 62. c. 10

Iere. 17. b. 9

Rom. 3. b. 10

Iesai. 59. b. 7

Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, friuolæ, insanæ, peruersæ, irridentur. Nihilò leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur præ omni re & peruersum. Sed, quia breuitati studeo, contentus ero vno tantum loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturam nostram imaginem intueamur. Apostolus enim, dum humani generis arrogantiam vult deiicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum contritio & infelicitas: quibus præ oculis non est timor Dei. His fulminibus non in certos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnus aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturam corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos, è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari non poterat nisi de clade & exitio natura constitisset: protulit hæc testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hinc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hinc laborabo in approbata testimoniorum applicatione, necui videantur intempestuè vsurpata. Perinde agam acsi à Paulo primum hæc dicta foret, non è Prophetis desumpta. Initiò adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus. illud autè necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnequit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerat. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidè fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Na vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicitur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur. quanquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quolibet morbidò vigor vitæ superest: anima vero isto exitiali gurgite imersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque morosi multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt non nihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretii habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tamen si plenius edifferemus ubi agitur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videtur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissime se gesserunt. Sed hinc succurrere nobis debet, inter illam naturam corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quascumque exultare permitteret, nemo haud dubie esset qui non re ipsa fidem faceret verissime in se competere omnia ma-

la quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis foedatæ, Pfal. 14. a. 17 guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandū elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portētis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitater feratur: nullum est quamlibet rapidū ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo què mox exponemus modo: in aliis, iniecto freno duntaxat coercet, tantūm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa foeditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alii, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aspirant. alii supra vulgare sortem emergunt, quo sua maiestate alios cōtineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatē refrænât, ne in actū erūpat: sed nō purgat intus.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, cōuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate nō profus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtique naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autē si animus prauus fuerit & cōtortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse nō dubium est, si animale illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponūt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quantisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quāquam hæc certissima est & facillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certū modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione, non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque desinimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterū non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericam fabulam alludēs, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe foedantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittāt) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo nō regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiã, super Christū requiescere spiritum timoris Dei: quo docemur quicumque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei. qui sapientiæ initium est. Quantū ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud cæleste verò tribunal nullius erunt pretii ad iustitiam promerendam.

5 Qua igitur peccati seruitute vineta detinetur voluntas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, cōuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris. nempe significans quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quādiu à Domino desertus, sub iugo diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non volūtate priuatus est homo, quum in hanc necessitatē se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonū, profectus: velle malū, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ: bene velle, gratiæ. Porro quòd libertate abdicatam voluntatem

Rom. 3. b. 13

Hæc disputat Augustinus lib. 4. contra Iulianum.

1. Sam. 10. b. 6

Iesa. 11. a. 3

Psal. 111. b. 10

Iere. 31. c. 18

dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est sicui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget, Annon Deus necessario bonus sit: annò diabolus necessario malus: quid respondeant? Sic enim cõnexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communionem alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obgãniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruandam cogatur: cui non erit prompta responsio, In: m̃sa eius bonitate fieri ne malè agere possit, nõ violenta impulsione? Ergo si liberã Dei voluntatẽ in bene agendo, nõ impedit, quòd necesse est illũ bene agere: si Diabolus, qui non nisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus voluntariè peccare dicet, quòd sit peccandi necessitati obnoxius: Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestii cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertatẽ fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modũ loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominem, vt vitiatum est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactum: affectione animi propensissima, non violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extranea coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi ad malum moueri & agi. Quòd si verum est, peccandi certè necessitati subiaccere, non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenta libertate priuetur. Quòd enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo post, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodammodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas, quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem concludit, Ita anima miro quodã & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatẽ: libera, propter voluntatem: & quòd magis mirum magisque miserum est, ideo rea, quòd libera: eoque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum asserere, quòd olim ex piorũ omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorũ retentũ fuit. Lõbardus autem quum necessitatẽ à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiã dedit.

6 Ex opposito reputare operæ pretium est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quũ Dominus in ope ferenda, quòd nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è cõuerso nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubium quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in voluntate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorẽ & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergiuersetur, quòd voluntas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideũ de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis volutatis humanæ infirmitatem dicit subsidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aspiret, quum trãformari renouarique totam oporteat? Siqua est in lapide mollities, quæ adminiculoterior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quòd in eo imperfectum est suppleatur. Verum si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quòd sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quãdo nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quòd in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrũ manet quòd primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed

Lib. de perf.
iustiti.

De nat. &
grat. & alibi

Serm. super
Cantica 81.

Philipp. 1. a. 6

Ezech. 36. f. 26

vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmio, quia ne ad cogitan-
 dum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum o-
 pitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facile
 colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu a-
 libi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gu-
 bernaione differit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo.
 Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem
 facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi aper-
 tè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda
 enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clarius explicat, vbi docet nos
 esse Dei facturâ, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus.
Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis bo-
 ni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex
 nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil pro-
 meritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præpara-
 uit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu,
 Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Deï esse figmentû,
 nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ
 principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi cõtinuo post sequitur nos esse popu-
 lum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis
 nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret ne tantil-
 lum quidem restare homini in quo gloriatur, quia totum à Deo est.

2. Cor. 3. b. 5

Philip. 2. b. 13

1. Cor. 12. a. 6

Ephes. 1. a. 2

Ephes. 2. b. 10

Psal. 100. a. 3

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suo pte ingenio auersam, sola Domi-
 ni virtute conuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemad-
 modum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitâte, non du-
 cente: pedisse qua, non præuia voluntate. quod non male à sancto viro dictum præposterè
 huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citavi, quàm
 in aliis locis clarè duo signari contèdo: quòd & prauam nostram voluntatè corrigat Do-
 minus, vel potius abolet, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo
 vt pedisse quam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perpe-
 ram homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedisse qua voluntate obsequatur. Ideo
 non rectè à Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatem sine
 gratia quicquam posse operari. quasi verò non ipsam quoque voluntatem operetur gra-
 tia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Augustini consilium fuit, dum pedisse quã
 gratiæ vocat humanam voluntatem, secūdas quasdam à gratia partes illi assignare in bo-
 no opere: sed quia hoc illi tantum propositum erat refellere pessimum Pelagii dogma, quod
 primam salutis causam in hominis merito ponebat: quod satis erat præsentis causæ, con-
 tendit, gratiam omni merito esse priorem: altera interim quæstione ommissa, de perpetuo
 gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præ-
 uenire nolentem vt velit: volentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum
 facit authorem. Quanquam clariores de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argu-
 mentationè desiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra voluntate quod no-
 strum sit, & non ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium
 & Cælestiũ primo, vbi dictum illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo,
 venit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solum quid faciendum sit sciat: sed
 quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per Spi-
 ritus gratiam, ita docet vt quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed et-
 iam volendo appetat, agendoque perficiat.

Ad Bonif. Ep.
pist. 106.Lib. 2. de re-
mil. peccatorũ
cap. 18.
Iohã. 6. e. 45

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agedum, summam rei paucis ac a-
 pertissimis tantum Scripturæ testimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne
 quis nos detortæ perperam Scripturæ insimulet) ostendamus neque huius sancti viri (Au-
 gustinum dico) testimonio destitui quam ex Scriptura desumptam asserimus veritatem.
 Nam neque expedire censeo, vt quæ in sententiæ nostræ confirmationem adduci ex Scri-
 pturis possunt, ordine singula recenscantur: modò ex selectissimis, quæ proferentur, via ster-
 natur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. neque rursus intempesti-
 uè factum iri si palàm fecero mihi cum eo viro non male conuenire cui plurimum autho-
 ritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium non aliunde quàm à solo
 Deo esse facili & certa ratione liquet. neque enim voluntas reperietur ad bonum propen-

sa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines quaerenda est: unde conficitur, rectam voluntatem non esse homini à seipso, sed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non absimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit ex fide, videndum est unde sit ipsa fides. Quum verò gratuitū esse Dei donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera gratia esse vbi velle bonu incipimus, qui ad malum toto animo sumus naturaliter propensi. Ergo Dominus, vbi in populi sui conuersione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, aperte testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quo ad iustitiam cōuertamur: quicquid autem in eius locū subit, à seipso esse. Neque id vno loco pronuntiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus. Paulo post, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rursum apud Ezechielem, Dabo cis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non posset euidentius sibi vèdicare, nobis adimere, quicquid est in voluntate nostra boni & recti, quàm dum conuersione nostram, creationem noui Spiritus & noui cordis esse testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & post reformatione, quatenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

1. Reg. 31. f. 39.

Ezech. 11. d. 19

9 Sic & preces sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus,

1. Reg. 3. g. 58

Psal. 119. 36

dicebat Salomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit quod in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur, Inclina cor meum ad testimonia tua. Semper enim notanda est antithesis inter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur.

Psal. 51. c. 12

Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatū fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundū in se creet, Spiritum rectū innouet in suis visceribus, annon omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit, & spiritum obliqua prauitate contortum? munditiam autem quam flagitat, Dei creaturam vocādo, an nō totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, preces ipsam signum esse pii sanctique affectus, prōpta est solutio, quāuis iam aliqua ex parte resipisset Dauid, conferre tamen priorem statū cum illa tristi ruina quā expertus erat. Personā ergo hominis à Deo alienati suscipiens, meritō sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mācipio Satanæ fiat Spiritus sancti organū. Mira sanè & portentosa superbix nostræ libido. Nihil seuerius Dominus exigit quàm vt religiosissimè suum sabbathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locū cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè superimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quaerendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Nō dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilū redigendo, omnē vel exiguæ facultatule opinionem excludit. Si in Christo insiti fructificamus instar vitis, quæ tū à terræ humore, tū à rore cælesti, tū à solis fomēto vegetationis ducit energiā: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatū seruamus quod suum est. Nequicquā obtenditur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmite, & vim proferendi fructus: ideoque non omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridum & nihili esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsū nulla sit in nobis bene agēdi facultas, sicut alibi quoque, inquit, Omnis arbor quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summā

Iohan. 15. a. 1

Math. 15. b. 13

Philip. 2. b. 13

transcribit in loco iam citato, Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est volūtas: altera, validus in exequendo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opē ferre infirmæ voluntati, nobis non nihil relinqueretur: sed quū dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnx difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum spiritualis vitæ cursum comprehendi antè docuimus. Quare

2. Cor. 11. a. 6

Psal. 86. b. 11

ratione Dauid postquam vias Dei sibi patefieri precatus est, vt ambulet in eius veritate, mox

adiungit, Vnias cor meum ad timendum nomē tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facillē euanescent vel effluant nisi ad constantiam firmētur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirigi ad seruandum Dei sermonē precatus est, robur quoque ad bellandū sibi dari postulat: Ne dominetur, inquit, P^{sal.} 119. 133 mihi vlla iniquitas. Hunc itaque in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseverat.

11 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari: sed illam efficaciter afficiēdo. Illud ergo toties à Chryso^{stom}o repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volētem trahit: quo insinuat Dominum porrecta tantum manu expectare an suo auxilio iuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis adhuc stantis conditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed quum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium nisi Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulū suam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipsi eam obscuramus & extenuamus nostra ingratitude. Non enim docet Apostolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam si acceptemus: sed ipsum velle in nobis efficere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum dirigere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare. Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum hoc tantum fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa ambulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à seipsa Dei gratiam doceat: quemadmodū & Augustinus cōtendit. Qua gratia non quolibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (nisi fallor) Occamicum, eam nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidem sunt homines, expositam esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quærunt: sed quum ii demum quærere incipiant quibus cælestis gratia aspirauit, nec hæc saltem portiuncula de eius laude decerpēda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare meritò Augustinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes sibi arrogat, quàm reprehendit alios qui putant promiscuè dari omnibus quod speciale est, gratiæ electionis testimonium: Cōmunis (inquit) omnibus est natura, non gratia: vitreum acumen appellas quod mera vanitate splēdet vbi ad omnes generaliter extenditur, quòd Deus quibus vult confert. Alibi autē, Quomodo venisti: credēdo: Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, pereas de via iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: volūtate propria veni. Quid turgescis: vis nosse quòd & hoc præstitū est tibi? Ipsum audi vocantē, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et citra cōtroversiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, vt inflexibili affectu sequatur. Qui ex Deo genitus est (inquit) nō potest peccare: quia semē Dei in ipso manet. Nam medium quem sophistæ imaginantur motū, cui obsequi vel quē repellere liberū sit, apertè excludi videmus vbi asseritur efficax ad perseverandū constātia.

12 De perseverantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiā, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquam hīc bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiā gratitudinē legitimūque vsum posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiā in nobis operari, sed esse tantum nobis cooperatricem. De priore sic habēdum est, Dominum, dum in dies locupletat, & no- uis suæ gratiæ dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptūque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinet sententiæ illæ, Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hīc duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsum primæ gratiæ, ac si homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac sinistrè non minus

P^{sal.} 119. 133Ezech. 11. e. 19
& 36. f. 27.

Iohan. 6. e. 45

Lib. de præ-
dest. sanct.De verbis Ap-
post. Serm. 11

Iohan. 6. e. 19

I. Iohan. 3. b. 9

Matth 25. b.

21. 23, & c. 29

Luc. 19. c. 17, &

d. 16

quàm infeliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed fortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos ac si ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrētia: sed gratiæ multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonā hominis voluntatē, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quod ipsa sibi arroget. Quod & Paulus nominatim expressit. Nā quū dixisset, Deum esse qui efficit in nobis & velle & perficere, cōtinuò subdidit, vtiūque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitā esse benignitatē indicans. Ad id autē quod dicere solent, postquā primæ gratiæ locū dedimus, iam conatus nostros subsequētī gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligāt nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequiū edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamō. Est enim certissimū, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinē. Vnde id tamē nisi quòd Spiritus Dei vbique sibi consentiens, quam principio generauit obedientiæ affectiōnē, ad perseuerandi constantiam fouet & cōfirmat: At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

Philip. 1. b. 13

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, Plus omnibus iis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioqui homines impigisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se confortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Non ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: sed magis pra postera versio, in quavis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, nō dicit gratiam sibi fuisse cooperatricē: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse efficiatricē. Atque id non obscurè, licet breuiter, docet Augustinus, quū ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autē præcedit ipsa, in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptū sit, Misericordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius subsequetur me: nolentē præuenit, vt velit: volentē subsequitur, ne frustra velit. Cui cōsentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentē inducēs, Trahe quodammodo inuitā, vt facias voluntariā: trahe torpentē vt reddas currentem.

1. Cor. 15. b. 10

Psal. 59. c. 11

Psal. 23. b. 6

Serm. 2 in Cā.

Cap. 2

1. Cor. 12. c. 9

Cap. 14

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminantur. in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusus exequitur, quòd breuiter, eius tamen verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, nō posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperā Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulo post eximit. Tantūm quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volūt: ideo velint, quia deus operatur vt sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideoque perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideoque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessariò sequantur motum: ac dicit quidem Domini homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum quòd in primis obtinere volumus, non offerri tantūm à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus non nisi gratiam facere.

Epist. 105 14

Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantūm, hominem nō ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gra-

tuitóque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequenter gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neque operibus retribui, quo sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehendere res non potest quàm ex octauo capite libri ad Valerianum, de correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuersa, in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vlllo suo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet.

Epist. 106

Epist. 46

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

CAP. IIII.

HOMINE peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio cõtendere suapte natura queat, sufficiẽter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamẽ minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat fessoris nutum expectanti: Deum ac Diabolũ, fessoribus. Si Deus illi infidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus fessor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compefcit: petulantiam luxuriãque coercet, peruicaciam retũdit, in rectam viam deducit. quòd si eam Diabolus occupauit, instar stolidi ac petulãtis fessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociãque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiaceret vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac resitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra domini iure cogimus) sed Satanæ præstigiis fascinatã, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelii. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2. Co. 4. a. 4
Ephes. 2. a. 2

2 Longe est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, intereptis eius pastoribus, gregẽ hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palam extat. neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quẽ dicit sibi abstulisse quæ crepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deũ, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facile, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modũ. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligẽdum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandũ id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniã que mēbra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis: in quibus regnum suum, hoc est nequitia, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumẽtum quum sit iræ eius) procius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequẽda eius iusta iudicia. Omitto hinc

vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinētur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantum loquor quæ in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari, videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculcata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominisque nequitia cum suo opprobrio se prodat.

3 Veteres religiosius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quod verentur ne impietati fenestrâ de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei sed ad præscientiâ spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum s, longa oratione contendit, non permissionis tantum aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potētia, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fufius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas superfit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem cōtorqueantur: rite excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quod ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, & cōsilia eorum destinat quod visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Schon regem trāsitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus Spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilii mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio, cordis diuina fuit ad ruinam præparatio.

4 Secundum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præsumunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te: Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deferendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltra procedunt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quod obstinatione peccus eius obfirmandum Satanæ mandauit. vnde prius dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Aegypto: prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. vnde excitati? Moses certè populo assererat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impigisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinato inflectuntur ad id ipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit: vt videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua & destinata fuit & impacta. Non male alicubi Augustinus ita definit, quod ipsi peccant, eorum esse: quod peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

5 Porrò Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus providentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sapius in Samuele, quod Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiâque respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moliuntur. Ille mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenii prauitate

Lib. de Præ-
dest. & gratia

Deut. 2. f. 30

Ezech. 7. g. 16
Psal. 07. d. 40
Iob. 11. d. 20
Iesa. 63. d. 17.

Exod. 4. c. 11,
& 7. a. 3

Exod. 10. a. 1

Exod. 3. f. 19

Deut. 2. f. 30

Psal. 105. c. 25

Iesa. 5. f. 16, &
7. c. 18

Ezech. 11. d. 13

& 17. f. 20

Iere. 50. d. 13

Iesa. 10. d. 15

Aug. de præ-
dest. sanct.

1. Sam. 16. c. 14

& 18. c. 10, &

29. b. 9.

2. Thef. 1. c. 10

conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satã, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

6 In actionibus autè quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quam libertatem obtineat homo, etsi suprâ attigimus, nõdum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt: magis, vt arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiã vires tenet quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hãc quoque partem negligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinatur: rursus quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuina prouidentia vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verùm si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere, animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos cogent. Quis Aegyptiorum voluntates Israelitis conciliauit vt pretiosissima quæque vasa illis commodatò darent: Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebantur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus inducere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Aegyptiũ putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, mäsuefacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursus quum exarsit in iram Saul vt se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absolomi auertit ab amplexãdo consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ perterritus ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

Exod. 11. a. 3

Gen. 43. c. 14

Psal. 106. f. 46

1. Sam. 11. b. 6

2. Sã. 17. c. 14

1. Reg. 12. b. 10

Iosue 2. b. 9

Leuit. 26. f. 36

deut. 28. g. 63

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficiẽter iis probari quod contendo, Deum, quoties viã facere vult suæ prouidentia, etiam in rebus externis hominum volũtates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minime perplexis iudiciũ & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursus in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Nõ enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocunque voluerit: sub vna profecto specie totum genus comprehendit. Sicuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ voluntati maxime competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re in signis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Prou. 20. b. 11

Prou. 21. a. 1

De gratia & Lib. arbit. ad Valent. cap. 20.

8 Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrii facultatem, quod imperiti quidam præposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuincere seruitutis, quòd ne summis quidem monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, intra hominem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrii disputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicii electionem, &

voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrii, Attilius Regulus erit, angustiis dolii aculeati inclusus, quam Augustus Caesar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrii
afferi solent.

C A P. V.

Humanum arbitrii seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnandam. Congrunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimoniis cum ea congregiuntur. Vtraqueque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagii quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolimus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursus, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Si quis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter nõ potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyrannidi addixit: Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculèntissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui: & in diabolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessario peccat: sicuti rursus in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non desinit tamen voluntas esse: quod idè Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miseresse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita constringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam transiit ad liberum: nos autè suprà euicimus, voluntariè fieri quòd liberæ tamen electioni non subiaceat.

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitrii electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel poena infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentum, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi vsurpatum. Pelagianis tamen fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui nõ laboramus, coronabitur. De poenis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberone iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati: Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, Nõ merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratiis iam collatis retribuuntur? Acute sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrii fonte procedunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quòd ita nefas cõfiteri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt: Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quòd debetur, puniendus es. Quid ergo fit: non tibi reddidit Deus debitam poenam, sed donat indebitam gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo post concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles: Quia Domini misericordia, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Faceat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum nõ stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterri ac refugere quòd nos

Ser. 81. in Canticis.

In Epist. ad Thimotheum, Dial. 1.

In Psalmum 31.

In Psalmum 70.

Epist. 52.

De verbis Apostoli. Sermon. 15.

Rom. 8. f. 29.

2. Tim. 4. b. 8.

Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob id 1. Cor. 4. b. 7 ipsum libero arbitrio adimere cum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamē, ut inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptum videri potest, Quod si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicumque est scriptor ille operis De vocatione Gentium, qui sub Ambrosii nomine circūfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tãtos viros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mētem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidē concedere minimè formidamus, quod Paulus magna cōtentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi cōualescunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alii, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec absumentur. Nec aliunde est quod alii ad finē perseuerant, alii in cōcepto cursu prolabantur. Siquidem & ipsa perseuerantia donū Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est impertit. Si causa differētiæ requiritur, cur alii constanter perseuerent, alii instabilitate deficient, non alia nobis constat, nisi quod illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quo sint inconstantiae documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionū vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parère. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiose illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdem fere argumenti est liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis suæ præcepta nō humanis viribus metiri docet, verum vbi iussit quod reētum est, gratis dare implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptationis est. Primū non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadent in certamine, quod cū talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra Iohan. 15. a. 5 seipsum malè agebant? an ideo minus exhortatur ut quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iisdem tamen demum charitatem à Domino dari flagitat. Testatur in Epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere: Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonent ut parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò nō optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærētibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandū, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere. Sic Moſen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & 1. Cor. 3. b. 7 Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: denique animas innouando, facere ut efficax sit doctrina.

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futura sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, ut cunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquires, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiem nulli nisi sibi ipsi imputare queat? Itaque impii libèter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autē utilitas erga fideles cōsideranda est: in quibus ut omnia per Spiritū suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo Eze. 11. d. 19. 20

illis cor nouū vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officii sui, ac non potius finuntur Spiritus directione? cur hortationibus sollicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigātur si quando à via deflexerunt, quādo necessaria carnis infirmitate lapsi sunt: O homo, quis es qui legem imponas Deo: Si ad recipiendā hanc ipsam gratiā, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationē vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel fugilles: Si nihil exhortationes reprehensionēque apud pios aliud proficerēt nisi vt peccati redarguerēt, essent eo ipso reputā dæ non prorsus inutiles. Nunc, quū agēte intus Spiritu, ad inflammandū boni desiderium; ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrā autem, ad odium tædiūmque generandū plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Siquis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extrā, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultūmque formando, nouam eos creaturam facit: Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicii diem magis reddātur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus nō otiosam esse doctrinā, quia illis odor est mortis in mortem, suavis tamen odor Deo.

Ioh. 6. c. 44.
& 45

2. Cor. 2. d. 16

6 In congerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: id que sedulò faciūt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in præliis, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba dissicere. Quia enim in paucissimos scopos coeūt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna respōsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis virium nostrarū modum metiūtur. Aut enim (inquiūt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiā, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam & similia interdicit: aut ea tātum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porrò omnia ferè quæ accumulāt præcepta, in tres species distinguere licet. Alia primam ad Deum conuersionē exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in genere differamus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nōnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationē esse impossibilē, validissimo scilicet argumento insistunt, frustra aliàs datam esse Legē. Perinde enim loquūtur ac si nusquā Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim, quæso, ista sibi volunt, Legē propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur: Quin potius longè supra nos positā, quò impotentiam nostram cōinceret. Certè ex eiusdem definitione finis Legis ac cōplementum est charitas. Atqui dum ea Thessalonicensium animos replexi optat, satis fateatur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

Rom. 3. c. 20
Ibidem 7. b. 7
Galat. 3. c. 19
Rom. 5. d. 20
1. Timot. 1. a. 5
1. Thef. 3. d. 12

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quam studia nostra cōponere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem. sed quum multiplicem Legis vsum diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideòque ad preces inuitat quibus eā nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modò subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamāt, illæ satis superque

restantur nos prorsus ineptos, nedum impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista vitium nostrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, ac si Dominus quâ in Lege daturus erat iustitiæ regulâ, ad modulû nostræ imbecillitatis exegisset. Magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij faxa sunt aut stiptes, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pii, dum suæ impotentia admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorû utilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imò ideo Lex imperat, vt impetret fides quod imperatû erat per Legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & nõ inuenit quod exigit, nisi dederit quod inueniat. Itẽ, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

In Eneh. ad
Laurent. de
gratia & lib.
arbit. cap. 16
Homil. 19. in
Iohan.
Epist. 24

8 Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cernetur. Iubet sæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiã, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circuncidamus. At per Mosen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri. Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autẽ promittit Deus, vt Augustinus ait, nõ facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonii quinto loco enumerat, vt bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secûdi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius volûtati seruire & adhærere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificentur illius esse donû, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illa constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi vetat ne cõtristemus Spiritû Dei, quo obfignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illic exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Theffalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocatione sua sancta, & impleat bona omne propositum bonitatis suæ, opûsque fidei in illis. Eodẽ modo in secûda ad Corinthios epistola, de elemosynis tractans, bonã & piã eorum voluntatem sæpius commendat: paulo post tamen gratias agit Deo, qui posuit in corde Titi vt exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggessit Deus, quomodo alii ad agendum voluntarii fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

Ioel 2. c. 11
Iere. 31. c. 18.
Deut. 10. d. 16
Ibidẽ. 30. b. 6
Ezech. 36. f. 26
Iere. 31. c. 18
Lib. de doct.
Christ. 3

Act. 13. f. 43
Ephes. 6. b. 10
Ibidẽ 4. g. 30
2. Theff. 1. d. 11
2. Cor. 8. b. 11
c. 16

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediatur quominus ipsi conferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis suppetias Dominus ferat, supra demonstratû est, neque hîc opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariã esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam. quia inde patet, saltẽ plus à nobis exigi quàm simus soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud Ieremiæ, irritû fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tantum erat: non aliter autem sanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediendum corda format. Neque eorum errori astipulatur sententia illa, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscentiam renouat, sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatû formis vexatus populus, auersum à se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatẽ si ad vitæ reſtitutionem, & ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eò trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eo breuius perstrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

Zach. 1. a. 3

Iere. 31. f. 31

Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cû voluntate nostra paciscitur: quales sunt, Quærite bonitatẽ & non malitiã, &

Amos 5. d. 14

Iere. 4. a. 1
Deut. 28. a. 1
Leuit. 26. a. 3

viuetis. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutū est. Itē, Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, nō expellēris: si audieris vocem Ichouæ Dei tui, et facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsores cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibrium, quæ Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant. nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis quærimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei, si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas. miram promissionum certitudinem, quæ vt nūquam impleantur, à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: vt palàm futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorum suorum memoria. ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimū & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcisci? Rite ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati cōpedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demū sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint: vel ob hoc solū, vt intelligant se ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquā erit absōnū, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriam nostram admonemur, qui sic ab illa toto pectore dislidemus: simul intelligamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur. sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo finis ad quærdam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producent quibus ingrato populo Deus exprobrat, per cum duntaxat stetisse quominus ab indulgentia sua omnne genus bonorū receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, & nō respōdistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiceta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluitis obedire Domino, hæc omnia mala cuenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquit, quomodo aduersus eos congruerent quibus extemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendæ, horum vitandorū causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eo factum est quia peccati dominationi obnox iis liberū non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere nō fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtentu, in quo infirmum est ac futile patrociniū, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur cōiuncti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeāt ergo, possintne inficiari causam cōtumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis cau sis inhiāt, ne sibi ipsi fuisse exitii authores videātur? Quòd si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obstinatè in vitiis pergant, discāt in calamitatibus suā potius nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniqua scuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum merito miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac id ipsum seria confessione agnoscāt quod Dominus obiurgando commemorat. In quem vsum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione cōstat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vsus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miseriarum causam enarrare Ieremias iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quàm Dominus prædixerat.

Nu. 14. g. 43
Iere. 7. c. 13
Ibidē 7. f. 28
Ibidē 32. c. 32

Loquēris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur surdis? vt nolentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrii simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent tam ex præceptis quàm ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. sed stultè inde colligitur, cor in vtrâque partè esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta, Inclinaui cor meū ad obseruanda præcepta tua: nepe quia libenter & hilari animi propensione Deo se addixerat: neque tamè se inclinationis authorè esse iactat, quã in eodè Psalmo fatetur Dei esse donū. Itaque tenēda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidè partes illis assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & sollicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubentur, proprium esse Dei opus. quo disertè exprimit, passiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogent. Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secūdas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantum carnis pigrum expergeficit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritū ne extinguatis, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatā lucem, facillè refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quã requirit Paulus, non nisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quū Spiritus sibi vni consecrandi munus vendicet. Denique per cōcessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palam est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocè hanc arripiunt liberi arbitrii præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur. quasi verò hanc ipsam custodiā, cuius Apostolus meminit, nō habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet. & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, non aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addidit, per Spiritum. Denique quàm nihili sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostēdit Iohannes, quū tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semè Dei in illis manet. ac rationè alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundū.

12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultū, neque procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hîc non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamen scrupulum sic quoque forsan relinquerēt. Verum omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euāgelii doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendat, violèter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamè quo præter Apostoli authoritatē redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidentia populū inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitum patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordiæ fœdus cōprehendisse, quod vnâ cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquã nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ ad eò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiunt vt eam prorsus evertant. Id reputans Paulus, non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam iudicem assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem.

Iere. 7. f. 27

Psal. 78. a. 8

Psal. 95. b. 8

Psal. 119. 112

Philip. 2. b. 12

2. Pet. 1. b. 5

1. Thef. 5. c. 19

2. Cor. 7. a. 1

1. Ioh. 5. d. 18

Ioh. 17. c. 15

1. Pet. 1. d. 12

1. Ioh. 3. b. 9

Ibidem 5. a. 4

Deut. 30. c. 12

Rom. 10. b. 8

Deut. 30. b. 8

13 · Obiectari solent & alii quidam loci quibus ostēditur Deum interdum, reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertāt sua studia: qualiter est apud Oseam, Vadam ad locum meum, donec ponāt in corde suo, & quærāt faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæraturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, qui vtrouis suo opte ingenio inclinare possent. Quasi verò istud non sit in Prophetis v̄sitatissimum Deo, speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarii elicient: Si volunt, populum à Deo derelictum conuersionem à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad conuersionem fatētur, quid nobiscum litigant: At necessariam ita concedūt vt suam homini velint seruata facultatem. Vnde id probant: certè non ex loco illo, neque similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictūque agat: aliud, vires ei⁹ aliquātulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuāt istæ formulæ? Respondeo, perinde valere ac si ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud cōtumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum afflictiari tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrunque facit quo nos magis humiliet. citius enim contunderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigemur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tanquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falsò colligitur, aliquas esse liberi arbitrii vires quas cōtempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram *deuian* nos adigat.

14 Pugnans etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitūque Domino est, nō minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneum esset rationi vt ea diceremur facere quibus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicant. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra nuncupari, ego vicissim obiecerem, panem nuncupari nostrum quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus propriū nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquanto est validius, quòd nos ipsos Deū colere, seruare iustitiam, obedire Legi, bonis operibus studere Scriptura sæpe affirmat. Hæc quæ sint propria mentis & volūtatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & simul nobis tribui, nisi quædam esset studii nostri cum diuina virtute cōmunicatio: His tricis nullo labore nos exoluemus, si rite modum reputemus quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos inuidiose grauāt. quis enim ita desipit vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumat? Neque verò quicquam simile cōsequitur ex nostra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatē, respuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam, resistere iustitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiusmodi prauitate vti vult tanquam iræ suæ instrumento, dirigit ac destinat quòd libuerit, vt per vitiosam manum bonum suum opus exequatur. Scelestum igitur hominem, qui Dei potentiæ sic seruit, dum libidini tantum suæ obsequi studet, an cum saxo conferemus, quòd alieno impetu vibratū, nec motu, nec sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quātum sit discriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio: Vbi regnum in illis suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum suum cohibet: quo in sanctitatem ac iustitiam propendat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilis ac confirmat. Qua ratione Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus ad-

iutor est, nomen adiutoris præscribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus sancti motu, quia à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum aspiret. Quòd autè mox adiungit, ex nomine auxilii posse colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid nobis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauiam, sic Dei actionem cum nostra conciliat vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, nò modò vincere, sed neque pugnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regeneratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non potest quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quòd nostrum est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus verissimum esse quòd Augustinus docet, nò destrui gratia voluntatè, sed magis reparari: quia vtrunque optimè constat: vt instaurari dicatur hominis volùtas, dū correctà vitiositate & peruersitate ad verà iustitiæ regulà dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiosa corruptaque est, vt nouū penitus ingeniū induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus rite agere dicamur quòd agit Spiritus Dei in nobis, etiam si nihil à seipsa cõferat nostra volùtas quòd ab eius gratia separetur. Ideòque memoria tenendū quòd alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdã satagere vt in hominis volùtate quicquã boni propriū reperiãt. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrii virtute afferre student homines ad Dei gratiã, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ac si quis Iutosa & amara aqua vinum dilueret. Et si autè quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingeniū est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudè sibi iure Deus vendicat. primùm, quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò nò à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multū faceffent negotii, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint. Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, ac si Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorem peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis congruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum. illic enim iniquitatem inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo. id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectū quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationè ideo videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutū fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus quòd denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, vbi promissionis complementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, ac si diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatuiam esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quanquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, cõparationem fieri Cain & Abelis: quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset nisi proprio scelere deterior.

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid esse in voluntate & conatu, quòd per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adèò inconsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinum opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutè quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinam & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat: gratuita quoque electionis certitudinem Moïsis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currētis, sed miserentis Dei. Quòd si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictum foret. Proinde apa

Gen. 4. 7.

Rom. 9. d. 16

Orige. lib. 7.
in episto. ad
Romanos.
Hierony. dial.
1. in Pelag.

- ge istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hîc Domini misericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquam esse voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus, ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assequutos. Quòd si vitium in hac argumentatione perspiciunt, aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariâ partem retorqueri, non esse Dei misericordiæ, quia neque sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrûque Deus efficit in nobis. Non minus incite torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarii sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est: cooperarios autè vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorû opera vitur Deus postquam idoneos reddidit instruxitque necessariis dotibus.
- 18 Ecclesiasticum producent, quem dubiæ authoritatis scriptorem esse nò ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilii sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominè positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunque voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominè rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi ascivisse multas adinventiones: verum quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicûque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituire vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quarat, tanti non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicii aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideòque respondes reatitudinem homini inditam fuisse quo ipsum exitii sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursus tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.
- 19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuivum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimum esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumentum sumunt nostri aduersarii, nò ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuivus. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret: Primùm, si nolim locum dare ipsorum allegoriæ, quid obsecro facturi sunt: nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriæ vltra procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitâ relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuivos dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redèptione: sed quum mortui essemus, suscitatos. non semiuivos in clamat ad recipiendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamè allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebunt? Semiuivus est homo: habet igitur aliquid saluum: nempe habet mentem intelligentiæ capacem, etiam si ad cælestem spiritualémque sapientiam non penetret: habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt: certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde sa

Tit. 3. a. 4

Epist. 107. ad Vitalem.

1. Cor. 3. b. 9

Eccli. 15. c. 14

Eccles. 7. d. 30

Luc. 10. c. 30

Ephes. 2. a. 5

Ibidem, 5. c. 14

Iohan. 5. e. 25

Ius dependet: naturalia verò corrupta pollutæque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quate fieri potest, Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentant, mentem tamen semper hypocrisis & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Homini perduto quærendam in Christo redemptionem esse.

C A P. VI.

QVVM in Adæ persona perierit totum humanū genus, nobis adeò nihil pròdesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filii sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidè hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam fœlicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Et si enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi nos intus vrget conscientia, ostenditque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitude: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: & vt prauis sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei nõ cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicationis crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & factorem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum pater esse incipiat. Cerrè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd si quis ad Euangelii promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in pròptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filii iræ. Huc adde quod respondit Christus mulieri Samaritanæ, Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gèntium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitam ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atque ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hereditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè cõsentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti Filii. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo disserere mihi nondum propositum est, in transcurso attigisse satis fuerit.

Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitiū, nec spem gratiæ vnquã fecit absque Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palam & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quærendam salutem esse. Hoc tantum dico, beatum & fœlicem Ecclesiæ statū semper in Christi persona fuisse fundatū. Nam etsi Deus totam Abrahamæ sobolem in fœdere suo cõplexus est, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes

- Gentes: quando scimus non omnes qui secundū carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, quī factū est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris cōiuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quī factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur: Patet igitur in vno præcipuè capite censerī Abrahæ semen: nec salutem promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendeat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequā Rex in populo creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorum fœlicitate differens, in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cornu Messia sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum. Cui etiam respōdet oraculum quod paulo pōst subiicitur, Ambulabit Sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est quin cælestis Pater in Dauide eiūsque posteris cōspici voluerit viuā Christi imaginē. Ideo pios ad Dei timorē hortari volens, iubet osculari Filium: cui scilicet hæc Euāgelii sentētia respondet, Qui nō honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defecatione collapsum fuerit regnū, fœdus tamē quod pepigerat Deus in Dauide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus est, Nō scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & propter Ierusalem quam elegi: sed filio tuo restabit tribus vna. vbi secundò & tertio idem repetitur. Disertè etiam adscribitur, Affligam semen Dauidis: sed non cunctis diebus. Aliquo postea temporis interuallo dictum est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernā Deus in Ierusalem, vt suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Ichudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuisse electum, in quo beneplacitū Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculū Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Ichudah, mōtem Sion quem dilexit: Elegit seruum suum Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Ideoque exclamat Dauid, Ichouah fortitudo populi sui, robur salutem Christi sui. Et mox precationem addit, Serua populū tuum, & benedic hereditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctū esse. Eodē sensu alibi, Serua Ichouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opē, nisi quia delitescerant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Ichouah, benedictus qui venit in nomine Ichouæ: vbi satis constat reuocari ad Christū fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia precatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexteræ tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dissipationem deplorat author Psalmi, tamen instaurationem flagitat in solo capite. Vbi autem populo in exiliū abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gētes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.
- 3 Porro vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiducia & spei vexillū in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutē populi sui cū Messia suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populū reuocāt ad promissionē Dauidi factā de regni perpetuitate. Nec mirū, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quo pertinet insigne illud responsum Iesaiæ. Quū enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & præsentī salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce virgo cōcipiet ac pariet filium, obliquè significans quauis Rex & populus sua prauitate reuerent oblatam sibi promissionem, ac si data opera incumberēt ad labefactandam Dei fidem, nō fore tamen irritum fœdus quin suo tēpore veniret Redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderent, semper in medium proferre illud Dauidis regnum vnde pēdebat & redemptio & aterna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles. ecce testem dedi cum populis. Népe quia in rebus per-

ditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabile. *Ierem. 13. a. 6*
 Eodē modo Ieremias vt desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Da
 uidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tutò habitabit. Ezechiel autē, Susci- *Ezec. 34. f. 23*
 tabo super oues meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Ichoua illis in
 Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item ali- *Ezech. 37. g. 25. 26*
 bi, postquam de incredibili renouatione differuit, Seruus (inquit) meus Dauid erit Rex eo
 rum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca
 ex multis delibo, quia tantum lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi
 vnquam fuisse repositam quam in Christo. Succinūt etiam alii omnes Prophetæ, sicuti a-
 pud Oseam dicitur, Congregabuntur filii Iuda & filii Israel pariter, & ponent sibi caput v-
 num. quod postea clarius explicat, Reuertētur filii Israel, & inquirent Ichouam Deū suum
 & Dauidē Regem suum. Michas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit, *Oseæ 3. b. 5*
 Transibit Rex ante ipsos, & Ichoua in capite eorum. Sic Amos populi renouationem pro- *Mich. 2. d. 13*
 mittere volens, Suscitabo (inquit) in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, &
 sepiam interruptiones, & subuersiones erigam. nempe quia vnicū illud erat salutis vexil- *Amos 9. c. 11*
 lum, iterū in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo im-
 pletū est. Itaque Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, a pertius
 exclamat, Latere filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & serua- *Zach. 9. b. 9*
 tus. Quod loco Psalms antè citato respondet, Ichoua robur salutem Christi sui, serua Ieho- *Psal. 18. c. 8*
 ua. vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petēdæ causa, rectè oculos
 ad Christū conuerterēt. Nec verò quauis turpiter degenerassent, potuit tamē aboleri me-
 moria generalis illius principii, Deum per manū Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat,
 fore Ecclesiæ liberatorem: atque demū hoc modo firmum fore gratuitū fœdus quo Deus
 electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud *Matth. 21. a. 9*
 quū Christus Hierosolymam paulo ante mortem ingressus est, Hosanna filio Dauid. Vul-
 go enim notum ac celebre fuisse apparet atque ex communi vsu petitū quod canebant v-
 nicum sibi restare misericordiæ Dei pignus in aduētū redemptoris. Hac ratione Christus ip-
 se discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere, Creditis in Deum, & *Iohan. 14. a. 1*
 in me credite, inquit. Et si enim propriè loquendo, à Christo fides ad Patrem conscendit, si-
 gnificat tamen eam, etiam si Deo innititur, paulatim euanescere nisi intercedat ipse me-
 dius qui eam in solida firmitate retineat: alioqui altior quoque est Dei maiestas quam vt
 ad eam penetrent mortales qui tanquā vermiculi super terram reptāt. Quare illud vulga-
 re dictum sic admitto, Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia
 non frustravocatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat *Colos. 1. b. 15*
 nobis Deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Et si autem apud Iudæos fal-
 sis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sum-
 pfit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perdis-
 tis esse remedium, nec modum alium liberādæ Ecclesiæ, quam Mediatore exhibito. Non
 fuit quidē vulgò cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Christum esse finē Legis: quam *Rom. 10. a. 4*
 tamen verum sit ac certum, ex Lege ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nondum disse-
 ro, quia alibi opportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pieta-
 tem gradus sit agnoscere Deum esse nobis patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec
 colligat in æternam hæreditatem regni sui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, saluifi-
 cam Dei cognitionem absque Christo non constare. ideoque ab exordio mūdi ipsūm fuisse
 propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiesceret eorum fiducia.
 Hoc sensu scribit Irenæus Patrē, qui immensus est, in Filio esse finitum, quia se ad modu-
 lum nostrum accommodauit, ne mentes nostras immēsitæ suæ gloriæ absorbeat. Quod
 fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad impium phantasma detorquēt, ac si por-
 tio tantum diuinitatis à tota perfectione defluens in Christo esset: quum nihil aliud velit
 quam Deum in Christo solo comprehendere. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, *1. Iohan. 2. d. 23*
 Qui non habet Filiū, neque Patrē habet. Nā etsi olim gloriati sunt multi summū numen,
 cælique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non pō-
 tuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrē esse. Quia er-
 go caput non tenebant, hoc est Christum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam
 factum est vt in crassas fœdāsque superstitiones demū prolapsi, ignorantiam suam prode-
 rent. sicuti hodie Turcæ, quauis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum es-
 se Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retine-
ret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius
aduentum.

C A P. VII.

X cōtinua illa, quam retulimus, serie colligere licet Legem nō ideo post mor-
tem Abrahamæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum
populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos, vsque ad e-
ius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione cōfirma-
ret ne longiore mora deficeret. Legis nomine nō solùm decem præcepta, quæ

piè iustæque viuendi regulam præscribunt, intelligo, sed formã religionis per manum Mo-
sis à Deo traditã. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionẽ generi Abrahamæ
promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum il-
lud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: ac si ad illud renouandum
missus foret. Id clarissimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut fri-
uolum quàm homines, vt se Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offer-
re: vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis asperionem confugere: Denique totus le-
galis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus respondeat veritas)
res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos
tam diligenter expenditur locus ille vbi Deus Mosen iubet quæcunque ad tabernaculum
pertinent formare secundum exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim
spirituale aliquid fuisset propositum quò tenderent, non secus in illis operam lusissent Iu-
dæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam serio in pietatis studium
incubuerant, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mi-
rantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despi-
ciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo
si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum
non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt
altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquidò constare potest: quia, vt
spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum
sententiæ, quibus Iudæos fœcordiæ arguunt, quòd putent vilius esse apud Deum mo-
menti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt
erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vul-
gus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Christo non fuisse va-
cuam. hunc enim adoptionis finem illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sa-
cerdotale: quod assequi non poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecu-
dum reconciliatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui
hæreditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc
modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum: Ius
quoque sacerdotii quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabi-
les Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Mosis
dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceperat Iudæi, in Chri-
sto exhibitã esse docens, Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotium. Huc enim ten-
dit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quàm il-
lorum patres: quia omnes præditi sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti,
liberè in Dei conspectum prodire audeant.

A. 7. f. 44
H. b. 8. b. 5
L. x. 25. d. 40

Exod. 19. a. 6

1. Pet. 2. b. 9

Galat. 3. d. 24

Iesa. 53

Dan. 9

Psal. 110. b. 4

2 Atque hîc obiter notandum est, regnum quod tandem erectũ fuit in familia Dauidis,
esse Legis partẽ, & cōtineri sub Mosis ministerio. vnde sequitur, tam in toto genere Leuiti-
co quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse
obicctum. Quia, vt nuper dixi, non aliter corã Deo esse poterat vel reges vel sacerdotes, qui
& serui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud
Pauli, Iudæos quasi sub pædagogi custodia fuisse retentos, donec veniret semẽ in cuius gra-
tiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes fue-
runt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiam ferre pote-
rat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manuduati, antè dictũ est, & ex plu-
ribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam etsi nouis quætidie sacrificiis
ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera omnia expia-
tum iri promittit Iesaias. cui concipit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctua-
rium ingrediebantur: at de vnico sacerdote semel dictum fuit, iurciurando diuinitus ele-
ctum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundum ordinem Melchisedech. Erat tunc visi-

bilis olei vnctio, aliã fore Daniel ex visione pronũtiat. Ac ne pluribus insistã, satis prolixè & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimũ vsque demonstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christũ ventũ fuerit. Quod verò ad decẽ præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priorè quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare merito Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porro quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunque diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebãt, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: quæ tamen gratuita adoptionis fœdere aliqui vestita est.

Rom. 10. 4.
2. Cor. 3. P. 6

Galat. 3. c. 19

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniã expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæ pretium est. Si verum est perfectiõnem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censetur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæ pretium est recognoscere ecquid eam obediẽtiã præstemus, cuius merito concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat: Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrum illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessariũ sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones, quæ non paucos nostrum, sed omnes ad vnum irretitos constringunt. instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

Deut. 30. d. 19

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quã suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergone, inquires, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo, Etiam si promissiones Legis, quatenus conditionales sunt, à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operũ, nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem, nobis per Euãgelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tũ omnia nobis gratuito confert vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat quòd simplicem nostram obedientiam non respuens, & quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, nõ vltra in præsens prosequemur.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sententiã videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hinc longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circumdatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursum qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stul-

ta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnante tū Scriptura, tum experiētiæ ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad verā perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primū suppetūt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomon. David autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminem permanere posse. Quicquid autem Scripturis prædictū est, id pro perpetuo, adeoque pro necessario haberi decet. Eiusmodi argutia vexabāt Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur posse quidē Dominum, si vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatē euehere: sed neque fecisse vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficio: sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo cauillis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verūm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibilis. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatē. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculū & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne Legis implementum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

6 Sed quo tota res melius patefiat, officium vsūque Legis quam moralem vocant, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantum intelligo, continetur: Prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquenque iniustitiæ admoneat, certiores faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana viriū suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. At qui simulac eas cōparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim augētem de iis opinionem præsumperit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exiit illam, quæ prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbix morbo sanāduus est. Quandiu iudicio suo stare permittitur, hypocrisis comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factiis nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinam examinare vitam suam cogitur, ommissa commentitiæ illius iustitiæ præsumptione, immenso spatio se abesse à sanctitate cernit: rursus in finitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt hominis aspectum facillè fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultius miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiatur.

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contemplamur: quemadmodū oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequēdam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hareat defixus necesse est. Peccatum cōtinuò maledictio sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensos conuictosque Lex tenet, eo grauioris simul iudicii reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantum notat, cuius experimentū est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationē mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, dānare,

1. Reg. 8. e. 46
Psal. 143. a. 2
Galat. 5. c. 17
Galat. 3. b. 10
Deut. 27. d. 26

Matt. 19. d. 25

De Spiritu &
litera, in fine,
& sæpe aliàs.

Rom. 8. a. 3

Rom. 7. b. 7

Rom. 3. c. 20

Rom. 5. d. 20

2. Cor. 3. b. 7

Rom. 4. c. 15

& perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantum adest ut reos faciat & occidat. Id autem quæ dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata composita que foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quæ natura nostra carnalis & corrupta cum spiritali Dei Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest ut Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidè enim omnes eius transgressores esse cõuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutisque præmium iustitiæ repositum certius confirmat, eo certiore iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, ut ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilius, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari.

De corrept.
& gratia.

Vide Ambr.
cap. 1. de Iac.
& vita beata,
cap. 6.

8 Quod autem omnium nostrum iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen rite in ea proficimus) ut concidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi: sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem cõuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate concludisse, non ut perdat, aut omnes perire sinat, sed ut omnium misereatur. Nèpe ut omnia suæ virtutis stolidam opinionem, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, ut nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc unam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est quicunque eam vera fide & expectant & expectant. Deus enim in Legis præceptis non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contra autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

Rom. 3. c. 19

Rom. 11. d. 32

9 De profectu ad implorandam auxilii gratiam sæpe Augustinus: ut quum scribit Hilario, iubet Lex ut facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est ut hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, ut nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex ut vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, ut de magno paruulum faceret: ut te ad iustitiam vires de tuo non habere mōstraret, ac si inops, indignus, ac egenus ad gratiam cōfugeris. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod non nisi per gratiam tuam possit impleri: ut quum homines id implere per suas vires nequiverint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mūdus coram Deo: Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significatè describit, vel quod dependere ex illo priore nouerat, vel quod non ita probè tenebat, vel quod verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quamquã enim cum filiis Dei non hucusque pergunt ut post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflouescant, sed primò terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamè ad manifestandam diuini iudicii æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidè libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiversari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

Epist. 89.

Epist. 200.

Epist. 95.

Lib de corrept. & gratia.
in Psal. 70

In Psal. 118.

Concione 27

10 Secundum Legis officium est ut qui nulla iusti rectique cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem poenarum formidine. Coercentur autem, non quod interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia, tanquam in iuncto freno, manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo concepe-

runt, nec suæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent cõpositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortius intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solùm, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent, maximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obscurius, aliis clarius, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressâque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hîc tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiã filiis Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationẽ, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dũ enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferendo iustitiæ iugo assuefiunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinã ceu ad rem incognitã, rudes prorsus ac nouitii. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positã, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & siquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

1. Tim. 1. b. 9

II
Galat. 3. d. 14

Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudæis pædagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christũ sua pædagogia manuducit. Alii (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseræ suæ agnitione Lex ad humilitatẽ subigit, quo ita preparætur ad expetendũ quod sibi antea deesse non putabãt. Alii opus habet fræno quo retineãtur, ne ita laxet fræna carnis suæ lasciuiæ vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdũ libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionẽ contemptũque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vt tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiantur. Huius rei tot habemus documẽta, vt minimè opus sit exemplo. Quicumque enim aliquãdiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

12

Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tamen si digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiãt: bifariam tamen adhuc in Legge proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrum ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatẽ ex Lege capiet seruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obsequiũ, in eo roboretur, à delinquẽdi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundũ Spiritum quãtalibet alacritate ad Dei iustitiã contendant, carnis tamẽ ignauiam semper onerãtur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrũ est, quo instar inertis tardique asini, ad opus vrgatur. imò spiritali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desiderare illum non permittat. Nimirum in hunc vsum respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, cõuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, latificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Lucerna pedibus meis verbũ tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo profequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis quibus ostenduntur

Psal. 19. c. 8

Psal. 119. 105

ditur, nō quem regeneratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se cōferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suæ lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinē aspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexā gratiæ promissionē, quæ sola facit vt quod amarū est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile; si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præsertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suauitas.

13 Quod discernere dum imperiti quidam nesciunt, totū Mosen animosè explodūt, duāque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienum esse arbitrantur ad hæc doctrinæ quæ mortis administrationē continet. Faceſſat longè ex animis nostris profana istæ opinio. pulchrè enim docuit Moses, Legē, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare potest, in sanctis meliorem præstatiōemque habere debere vsum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis vestris, doceatisque custodire, facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia nō incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerent. Quòd si absolutum in ea iustitiæ exemplar eminere nemo inficitur, aut nullam esse nobis rectè iustèque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidem non plures, sed vna est perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iusti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad seculum vnū referamus, quia singulis ad finem mundi ætatibus cōuenientissimum est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactiorem multo sanctitatem præscribat quàm præstaturi sumus dum circumferemus carcerem corporis nostri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui nō satisfiat nisi soluto penso: sed in hac ad quā nos adhortatur perfectione, metam demonstrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneum. In qua contentione si non deficiamus, bene est. Stadium nanque est tota hæc vita, cuius decurso spatio, dabit Dominus vt metā illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

Deut. 32. g. 46

Psal. 111. a

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum cōscientias maledictione liget, sed quæ pigritiam, subinde instādo excutiat, & imperfectionē vellicet: multi dum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicūt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum est, sed duntaxat ne sit illis quod antea erat, hoc est, ne eorum cōscientias perterrendo & confundēdo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscure docet Paulus. A Domino quoque fuisse prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non refutasset nisi inualuisset inter Iudæos. Quum autem non potuerit temerè, sine vlllo prætextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasionem à veritate sumere consueverunt. Nos verò, ne ad eūdem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam: nec præteriturū, donec cælum ac terra trāseant, apicē ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

Matth. 5. b. 17

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solūm constringendæ conscientiæ vigorem, constat. Non enim solūm docet Lex, sed imperiosè exigit quod mādāt. Si non exhibeatur, imò si qua in parte ab officio cesset, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore solui mur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis? illius austeræ & infestæ exactiōnis quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam sinit. Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptū est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu. subdit enim continuo, Quo ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute prememur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud

Galat. 3. b. 10.

Deut. 27. d. 26

Galat. 3. b. 13.

& 4. a. 4

Deut. 21. d. 23

semper inconcussum, ex Legis autoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiâque ipsam suscipi à nobis conueniat.

- 16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, ad eò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendat ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuissem spectaculum nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie non liceret quorsum fuissent institutæ. Ideo Paulus, vt earum obseruationem nõ superuacua modò, sed noxiam quoque esse probet, vmbra fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christum qui palàm apparuit figurarent. Ideo & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia iam viua & expressa cælestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obscuris tantùm lineamentis inchoata fuerat, sicuti loquitur author epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo regnũ Dei cœpisse euangelizari. non quòd prædicatione quæ spem salutis & vitæ aternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub vmbra culis intuiti sunt duntaxat quod hodie in plena luce cõspicimus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptistæ, Quòd Lex per Mosen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia cõsi verè expiatio in veteribus sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbra tile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida aternâque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis seruari desierint ritus legales, ipso tamen fine melius cognosci quanta fuerit eorum vtilitas ante Christi aduẽtum, qui vsum tollendo, vim & effectum sua morte ob signauit.
- 17 Paulo plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltra dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alii acutius pensculantes Pauli verba, perspicunt in Legem ceremoniam propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum novum hominem. De ceremoniis illic agi, minime ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat: Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas cõtrouersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographum contrarium nobis: præterea in eo totâ propè redemptionis nostræ summam ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamat, hîc aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum; si tamen mihi verum esse cõceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quòd ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Merito ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Chri-
- Coloss. 2. c. 17
- Matth. 27. f. 51
- Cap. 10. a. 1
- Luc. 16. d. 16
- Iohan. 1. c. 17
- Coloss. 2. c. 13
- Ephes. 2. c. 14
- Heb. 7. 9. 10
- Heb. 9. d. 15

no discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpatam, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursus Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quòd relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis exercebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata cõsignanda tantum validæ, ad eadẽ delenda nihil poterat.

Legis moralis explicatio.

C A P. VIII.

HIC decem Legis præcepta, cum breui eorum explicacione, inferere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attingi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, nõ solum didicisse ex ea Iudæos quamnam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicii, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius reëtitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum enervata, procul iacet) tum impotentiam nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discèda sunt, quodammodo nobis dicat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus tectis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, sui que amore excaecatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quo submittere se ac deiicere discat, suamque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriãque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocumque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac reëtitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideòque, nisi velimus impia ingratitude à cõditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quam iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætere excusationem licet, quòd facultas desit, & velut exhausti debitores, soluendo nõ sumus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate. qualescunque enim sumus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infesus. Quicquid à nobis exigat, (quia nõ potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quòd autem non possumus, id vitii nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vinciti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro defensione causemus, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descendere oportet, vnde tandem duo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideòque indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplenda Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc ne-

cessariò sequitur tum propria virtutis diffidentia, tum animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere potest conscientia, quin mox Dei iudiciũ obuerfetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impotentia documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem generat: ita fit demum vt homo aeternae mortis (quam iniustitiae suae merito sibi imminere videt) seipso perterrefactus, ad vnam Dei misericordiam, tanquam ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suae non esse facultatis sentiens exoluere quod Legi debet, in seipso desperatundus, ad opem aliunde poscendam & expectandam respiret.

4 Sedenim non contentus Dominus iustitiae suae reuerentiam conciliasse: quò etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostrae oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendum illectare praemiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se praemia: nec operam frustra sumpturum qui praecipis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantum esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impune euasuram: quòd ipse contemptae suae maiestatis ultor sit futurus. Ac quo modis omnibus cohortetur, tam vitae praesentis benedictiones, quàm aeternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiae qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non minus praesentes calamitates, quàm aeternae mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit haec, viuet in illis: item comminatio illi respondens, Anima quae peccauerit, ipsa morietur: ad futuram proculdubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quanquam vbiunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa aeternitas vitae, sub hac aeternum exitium continetur. Praesentium autem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recenseatur. Atque in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quae iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, praeter summum erga iustitiam amorem (quem praemio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas approbatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obarati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit. debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum praemium proponit nostris obsequiis, quae non vltro ceu indebita exhibentur. Quid autem ipsae nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in praesentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiae commendationem: quo certius constet, quanto per Deo placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiae execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratum obliuiscatur.

Porrò quòd Dominus, perfectae iustitiae regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eo diligentius obseruandum est quo procliuior est humanae mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis haec irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandae iustitiae rationem praeter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quae communiter censentur operibus angustiorem locum tenent Legis praecipia, innumera illa humanorum turba totum ferè spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quae praecipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod praecipio tibi, hoc tantum facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur te ipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quae viderunt oculi tui, & ne aliquando excidat è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, non quieturos Israelitas quin recepta Lege, nouas praeterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur: hinc iustitiae perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinendum esse debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia destiterunt. Quid nos? eodem certe dicto constringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiae doctrinam Legi suae Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis super alia confingendis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter infuderit haec cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quae

Leuit. 18. a. 5
Ezech. 18. a. 4
& c. 20

Leuit. 26. a. 4
Leuit. 28. a. 1

Deut. 12. d. 28

Deut. 4. b. 9

nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptū diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad denudandum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obediētia. Quin potius quod extra Dei Legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissime quoque Augustinus, qui nūc matrē custodemque virtutū omnium, nunc originem appellat, obediētiam quæ Deo præstatur.

Lib. 4. de ci.
Dei cap. 12. de
bono coniugali.
Contra auerarios
Legis & Prophetarum,

6 Verum vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vsūque antè d. serui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operapretium est. Initio constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorē spiritualēque iustitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen rite animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem nō respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æstimanda est. Siquis rex edicto scortati, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur. si quis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia non nisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdīta nisi patris flagitiis. Deus autem (cuius oculus nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidii, furti interdīto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor: sed quæ extra emerferūt. Quo animo vnum quodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat continuerit à transgressione: contrà autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coercitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obediētia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, nō furaberis: gladium ad eadem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscunt: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hætenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis reortus aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamatione Paulus, affirmans Legem esse spiritualem: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus absterfa, nihil quàm spiritum sapiat.

Rom. 7. c. 14

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisei peruersa opinione populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetraret: hunc periculosissimū errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicumque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Christum alterum Moſen, Legis Euāgelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euāgelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet, quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Moſe, vbi postea præceptorum summam colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi iniurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse in sinuat, nōsque ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christum Legi adicere, vbi suæ tantum integritati restituit, dum Phariseorum mendaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

Matth. 5. c. 17,
& d. 24, & g. 43

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdīctis quàm verbis exprimatur. quod tamen sic temperandum est, ne sit nobis instar Lesbicæ regulæ, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidam hac immoderata excurrēdi libertate, vt apud alios vilescat Legis auctori-

tas, aliis spes intelligentiæ concidat. Igitur si fieri potest, incunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appêdicem, sed purum germanumque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdochæ, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborum angustias restringere velit. Ultra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem palàm est: sed quousque, obscurum mai. et, nisi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusque generis veritas statim occurrit si rationem, ceu finem, intuemur. vt præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deòque placere vt eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, vt Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem, hoc est numinis sui cultum Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum quæ de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc displicet, còtrarium placet. si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum, forsan absonum initio vidcri posset) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud nõ eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgo significant istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitii ipsius abstinentiam: noseam vltra procedere dicimus, ad officia scilicet factaque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationem còferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est vt semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

10 Cur autem Deus ita, velut dimidiis præceptis, per synecochas significarit magis quid vellet quàm expresserit, quum aliæ quoque rationes reddi soleant, hæc mihi in primis placet. quia peccatorum fœditatem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum & scelestissimum, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum sensus quoque exhorresceret, quo maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimandis vitiis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discutit quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc capita referre quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abominationis representant. Exempli gratia, Ira & odium non vsque adeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interdiciuntur nobis sub homicidii nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horreni flagitii ordinem reiiciuntur: atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temere solennem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabunt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, vt priorem religionis officii, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinet, alteram officii charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamētum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ membra, velut diuisi collapsique ædificii partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si

per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spoliatur: quòd fornicatione corpus tuum non conspurcas, si blasphemias tuis profanas nomen Dei sacrosanctum: quòd hominem non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis: Frustra igitur sine religione venditur iustitia: ac nihilo maiore specie quam si truncum abscisso capite corpus ad decorem obtédatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorè inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentia, temperantia homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicè. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Evangelistæ referunt) Legem totam summam in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus sicut nosmet ipsos. Vides vt è duabus partibus quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

Matt. 22. d. 37
Luc. 10. e. 27

12 Verum, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quo omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusius & explicatius decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineras in qua liberum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne quam posaturi sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius autoritate sapius comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligitur. Alii quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Mosè pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permessa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam Legem teneat, sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensentur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine còtrouersia, perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur: quum antè seorsum de umbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuè causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis cõficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Matthæum. Iosephus, non dubium quin ex cõmuni ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cum rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Domini autoritate, qui apud Matthæum in catalogo secundæ tabulæ, mandatū de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

Orig. in Exo.
lib. 3.

Lib. 2. quæst.
Vet. test.

Matt. 19. e. 19

PRÆCEPTVM PRIMVM.

Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

13 Partemne mandati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modò ne vice proœmii cuiusdam esse in totam Legem mihi neges. Primum in legibus ferendis curandum est ne contèptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne Legis quam laturus est, maiestas aliquando in contèptum veniat: ad quam sancendam triplici argumento vitur. Potestatem ac ius imperii sibi vendicat, quo electum populum constringat parendi necessitate. Promissionem gratiæ proponit, cuius suauitate eundem al-

liciat ad sanctitatis studium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingrati-
tudinis, nisi benignitati suæ respondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima domi-
natio designatur. quòd si ab ipso sunt omnia, & in ipso consistunt, æquum est vt in ipsa
referantur: quemadmodum ait Paulus. Abunde itaque hoc solo verbo sub diuinæ maiestatis
iugum redigimur, quia portentosum fuerit ab eius ditione velle nos submouere ex-
tra quem esse non possumus.

Rom. 11. d. 36

14

Postquam se enim esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeat: ne
sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum se Ecclesiæ pronũtians.
Subest enim locutioni relatio mutua, quæ in promissione continetur, Ero illis in Deũ,
ipsi erunt mihi in populum. Vnde Abraham, Isaac & Iacob immortalitatem ex eo Christus
confirmat quòd Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare perinde est ac si ita loqueretur,
Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præsentis vita beneficerem, sed vi-
tæ quoque futuræ beatitudinem largirer. Quorsum autem istud spectet, variis locis in Le-
ge annotatur. nam quum hac misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in cõ-
fortio accenseat, eligit nos, inquit Moses, vt simus sibi in populum peculiarem, in populũ
sanctũ, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cohortatio, Sancti estote, quia sanctus sum.
Porrò ex his duobus illa quæ est apud Prophetam obtestatio ducitur, Filius honorat patrẽ,
& seruus dominum. Si ego Dominus, vbi timor: si ego Pater, vbi amor?

Iere. 31. f. 33

Matth. 21. d. 32

Deut. 7. a. 6,

& 14. a. 2, &

26. d. 18

Leuit. 19. a. 2

Malach. 1. b. 6

15

Sequitur cõmemoratio beneficii, quæ eo validior esse debet ad nos commouendos, quo
magis detestabile, etiam inter homines, ingratiitudinis flagitium. Recentis quidem benefi-
cii tum Israelẽm admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memo-
rabile, ad posteritatem quoque valeret. Adhæc conuenientissimum est præsentis causæ. in-
nuit enim Dominus, eos è misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis authorẽ obedi-
entia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quo nos in vero sui vnus cultu reti-
neat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis
commentitiis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatẽ propensio cum te-
meritate cõiuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad ina-
ne aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus,
ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circũ-
scribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliquẽ Deum, si de-
relictõ Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties cum propriè designare
volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico mani-
festauerat. Neque enim, quum Deus Abraham, vel Deus Israelis vocatur, quum in templo
Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni
loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo
Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentaui vt ab eiusmo-
di idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri men-
tionem, quo alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vendicat. Nos autẽ (ne ad nos
pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Aegyptiacam Israelis seruitutem typũ esse
spiritualis captiuitatis in qua omnes vinciti detinemur, donec brachii sui virtute liberatos
in regnum libertatis nos cælestis vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatẽ
olim Israelitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua preme-
bantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profitetur, eos
omnes iã ab exitiali Diaboli potestate asserit, quæ illa corporali adumbrata fuit. Quã ob-
rem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandã Legem, quam à sum-
mo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem
suum vicissim in ipsum destinent ac dirigãt. Nemo, inquã, est qui non rapi debeat ad am-
plexandũ Legislatorem, ad cuius obseruanda mãdata peculiariter se delectũ esse docetur:
à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam
expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

Exod. 3. b. 6

Amos 1. a. 2

Habac. 2. d. 28

Psal. 80. a. 2,

& 99. a. 1

Iesa. 37. c. 16

16

Fundata & stabilita Legis suæ autoritate, præceptũ primum edit, Ne habeamus deos
alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult emi-
nere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua
diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadẽ ratio-
ne, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id
fere sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul complectamur quæ sunt ei
propria. Quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliõ
trãfferamus. Et si autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamẽ capita non

ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale conscientia obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem uoco ueneratione ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, ubi se eius magnitudini submisit. Quare non immerito eius partem facio, quod nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, ueritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit metis nostrae, quoties urget ulla necessitas, in eius fide atque opem receptus, tanquam ad unicum praesidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum ut nihil patitur Dominus alio deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarii quidam contemptores solent, quibus summum commodum est religiones omnes ludibrio habere. Atqui praecedat oportet uera religio, qua in Deum uiuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem ubique requirendam, ad recognoscendam laudisque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus uita actionibus, tanquam ad unicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi a uero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in uarios diducuntur deos. Proinde si uno Deo sumus contenti, memoria repetamus quod ante dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem unus ille sibi uendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quaecumque ei propria sunt resideant. Particula quae sequitur, Coram facie mea, indignitate auget: quod Deus ad zelotypiam prouocatur quoties signum nostra substituius in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palam ante oculos mariti adultero, eius animam magis ureret. Quum ergo praesenti sua uirtute & gratia testatum faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quo magis a scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos ascisci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegii. Huic enim audacia plurimum impietatis accrescit, quod in suis transfugiis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso re clamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia uel ab occultissimis apostasiae cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suae gloriam non externa modo confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

P R A E C E P T V M S E C V N D V M.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem ullam eorum quae in caelo sunt sursum, uel in terra deorsum, uel in aquis quae sub terra sunt. Non adorabis, neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se unum esse pronuntiauit, praeter quem nulli alii dii cogitandi aut habendi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiam nunc edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo praeccepti est, quod superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non uult profanari. Quare in summa, nos a carnalibus obseruatiunculis, quas stolidam mens nostra, ubi Deum pro sua crassitie concepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spirituales & a se institutum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum uitiū notat: idololatriam externam. Ac duae quidem sunt mandati partes. prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incognoscibilis est, sub sensus nostros subiicere, aut ulla specie repraesentare audeamus. Secunda uetat ne imagines ullas adoremus, religionis causa. Porro formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat a profanis & superstitiosis gentibus figurari. Per ea quae in caelo sunt, solē, lunā, aliasque stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodum Deuteronomii quarto exprimens suam mentem, tam aues quam astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam uiderem ad Angelos imperite referre. Itaque reliqua membra, quia per se nota sunt, praetermitto. ac iam lib. i. satis aperte docuimus, quascumque excogitat homo uisibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura. ideoque, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi ueram religionem & adulterari.

Deut. 4. c. 15.

18 Quae additur sanctio non parum ad excutiendam socordiam ualere debet. Minatur Se Iehouam esse, Deum nostrum, Deum, amulatorem, qui uisitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac praeccepta sua seruant.

vel, fortem. nam hoc Dei nomen a fortitudine ductum est.

Hoc verò perinde est ac si diceret se solum esse in quo hæere debeamus, Eò vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impune contemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hîc quidem nomen E L, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quo sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitavi, vel còtextui inferere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertio, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas aut sculptilia trãsserant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protédât, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vñtatissimum est Deo. siquidem coniunctio, qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugii instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita vicissim à nobis supulatur amoré ac castitaté còiu-galem: hoc est, ne animas nostras satanæ, libidini, fœdisque carnis cupiditatibus stuprãdas prostituamus. Vnde quû Iudæorû apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos còqueritur. Ergo vt maritus, quo sanctior est ac castior, eo grauius accenditur si vxoris animû ad riualé inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate despôsauit, ardentissimã zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugii puritate, scelestis libidinibus còspurcamur, tum verò præsertim, dum numinis sui cultû, quem maximè illibatû esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione. Quandoquidè hoc modo non rãtûm violamus datam in còiu-gio fidem, sed ipsum nuptialem thorû inductis adulteris, polluimus.

19

Ezec. 18. e. 20.

Nume. 14. e. 8

Iere. 22. c. 18

Iesa. 39. d. 7

Gen. 12. d. 17,

& 20. a. 3.

In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quod à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab infonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auctorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Ichouah, Ichouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. Nonnulli, dum in soluèdo hoc nodo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas si filii sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem insiguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechia denútiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Domus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum affliguntur, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutioné affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio non modò in caput impii, sed in totam quoque familiam incúbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat: filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitii sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipientes post eos ruant?

20

Ezec. 18. e. 20

Primùm inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedecet. Si vniversa hominum natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in saluté adiuuètur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuètur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationé intendat? At Dominus contrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbum iactare cœperant, patres suos comedisse vnam acerbã, vnde dentes filiorû obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorû pœnas ipsi, iusti alioqui & immerètes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ còuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitia suppliciu luat. quod neque in præsentia sanctione habetur. Nã si visitatio, de qua nûc sermo est, adimpletur quû ab impiorû familia gratiã, lumen suæ veritatis, reliqua salutis adiuuèta aufert Dominus: eo ipso quòd exæcati & derelicti ab ipso filii parentum vestigiis insunt, maledictiones ob paterna scelera sustinènt. Quòd vero & tẽporariis miseris subiiciuntur, & æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriã puniuntur.

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in Scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantum sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentū non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quod Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingēs impiis terror. nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, ut maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multo magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cæterum nihil obstat quod impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hinc regulam figere voluit legislator, quæ suæ electioni derogaret. Nam ad cōsolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem sãctionē, tamen si non semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicii, tamen si multi impunè vsque ad vitæ finem euadant: ita quū exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, ut filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatē semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. quam certitudinem potissimum hinc spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignarit vindictæ.

Gen. 17. a. 7
Prouc. 10. a. 7

P R A E C E P T V M T E R T I V M.

22 Non usurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti est, Quod nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, ut eam religiosa veneratione prosequi nobis studio & curæ sit. Itaque sic animis & linguis comparatos esse nos decet, ut nihil de ipso Deo eiusque mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerenter & multa cum sobrietate: ut in æstimationis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus. Hæc, inquam, tria obseruare non oscitanter conuenit, Ut quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam respiciat, & sacræ nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè præposterèque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiã, vel ad ludicra nostræ sed prout impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorè ac pretium semper habeant. Postremò, eius operibus ne obloquamur aut detretemus, quemadmodum illi contumeliosè solent obstrepere miseri homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare. vbi secus fit, vano prauòque abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum vsum, cui soli consecratum erat: atque ut nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contèptibile paulatim redditur. Quòd si in hac temeraria usurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multo plus in eo, si in nefarios vsus conferatur, ut qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliisque impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maximè est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab omni in vniuersū eius profanatione. Hinc autè de cultu Dei præcipi & reuerentiã nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colèda est, inde patet quòd deinde in secunda tabula periurium & falsum testimonium damnabit, quo læditur humana societas. superuacua autem esset repetitio si hoc præceptū tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quia non frustra Deus, ut dictum est, duas Legi suæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suum sibi vèdicare, ac tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quæ enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignæ sunt quæ inter iuramēta censeantur. Eiusmodi attestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini ostenditur multis locis Scripturæ. ut quum Iesaias de Assyriis & Aegyptiis in fœderis societatem cum Israele vocãdis vaticinatur, Loquentur, inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt. hoc est, Iurando per nomen Domini, confessionē religionis edent. Item quū de propagãdo eius regno loquitur, Quicūque benedicet sibi, in Deo fideiū benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero, Ieremias

Iesa. 19. c. 18

Iesa. 65. c. 16
Iere. 12. d. 16

ti, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, & edificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiã ceu eius assertorẽ vnicum, qui abscondita in lucem proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia later. Quæ ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumẽtum manifestæ defectiõis interpretatur. Filii tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui nõ sunt dñi. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdã eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Iere. 5. b. 7.

Sopho. 1. b. 5

24

Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum, eo maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineãt. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus: iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad confessionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mēdacium sacro eius nomini quodammodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisæi. Ad hanc cautionẽ nos instituũt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animã meã: quæ in sinuãt Deũ aduocare nos nõ posse orationis nostræ testẽ quin periurii vltorẽ nobis imprecemur si fallimus.

Leuit. 19. c. 12

Iosue. 7. c. 19.

Iohan. 9. c. 24

1. Reg. 14. 19. f

39.

1. Sam. 3. b. 9.

2. Cor. 1. d. 23.

25

Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hîc quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinerere, ni simul meminerimus, iurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideoque extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porrò non alia prætedi necessitas potest quàm vbi vel religioni vel charitati est seruiẽdum. Quæ in re nimis licetiosè hodie delinquitur, eoque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desit: quod certè apud Dei tribunal nõ paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomẽ in nugacibus colloquiis: nec male fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionẽ longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, qua peculiaris quædã vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurpant. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substitutum, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quòd speciali mãdato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse.

Exod. 13. c. 13.

Deut. 6. c. 13

& 10. d. 20.

Hebr. 6. d. 13.

26

Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistæ nõ cõtenti, omnia sine exceptione execrãtur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod vltra est, à malo est. Sed hoc modo inconsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modo iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abudè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud asserre quàm quod Pater mãdauerit, doctrinã suam non esse à seipso, & c. Quid ergo? Deumne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi non nihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hîc autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligẽtiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totũ iuramenta: sed ea tantũ quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quũ non iis solis, sed manibus quoque ac superuacuis iuramẽtis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, nõ modò peierare, sed etiã iurare, malũ

Matth. 5. f. 34.

Exod. 22. b. 11

Iohã. 10. f. 30.

Ibidem, d. 18.

Iohan. 7. c. 16.

esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in Lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram dicerant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoquæ obiter notandum, quâuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Ierosolymam iurare verans, superstitionem corrigit, vt falsò quidam putant: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud profanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnus Dei gloriam obscurat & minuit. Verum vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quanuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiam hanc vano prætextu spoliât Christus, omnino iurare prohibens. Eodem & Iacobus tendit, illa Christi verba quæ citauit vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, ac si nulla exceptione illicitum esset quoduis iusurandum, quorsum explicatio quæ mox additur, Neque per cælum, neque per terram, &c. Quibus satis patet, cænilis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

Iacob .5. c. 12

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quàm docebat, exemplar invita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum secuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusurandum prorsus interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vllò scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentèque magistratu præstamus: qualia etiam in sancendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euægeli dignitatem: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officii sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei nomen in his non intercedere putarent. Verum priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multo magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimè fama tua ob illius obstinatam malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam asseramus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætextitur: at certè Iacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdus inter se sanciant. Priuatus erat Booz, qui promissum coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne remeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum spectat.

Heb. 6. d. 16

Gene. 21. c. 24
26. g. 32.
Gene. 31. g. 53.
Ruth 3. c. 13

1. Reg. 18. b. 10

Recordare vt diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

28 Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnū Dei meditemur, atque ad eam meditationē institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verūm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulo diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantum ex parte rem attingunt. Quare altius repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus ferri debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirēt, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt hac recordatione ad pietatem exercerētur. Tertio, seruis, & iis qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgendum censuit, quo aliquam haberent à labore remissionem.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium in sabbatho locum tenuisse, multifariam docemur. Nullius ferè siquidem præcepti obedientiam seuerius Dominus exegit. Quum subuersam omnem religionē vult apud Prophetas significare, polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha cōqueritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius obseruantiam eximiiis encomiis profecquitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem mirificè aestimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiah, in solenni congregatione, Ostēdisti patribus nostris sabbathum tuum sanctum, mandata & ceremonias & Legē dedisti eis per manum Mo sis. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad cōmendandam mysterii dignitatem, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum. sanctum est enim vobis. Custodiant filii Israel sabbathū, & celebrēt illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum. Fusius etiānum Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorem. Si sanctificatio nostræ voluntatis mortificatione constat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendū omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus proprii ingenii muniis; vt Deum habētes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quæ admodum Apostolus quoque docet.

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis representabat vnus diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus cōmendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat, quādo hic in Scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierū ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferi numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec vêtum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietē hīc inchoamus, in ea novos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cū carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Iesaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quū erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futurā sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

31 Siquis hanc numeri obseruationē ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedito quominus simplicius accipiat: Dominū certū diem ordinasse, quo ad meditandā spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt propo sita exempli sui similitudine, melius populū

Num. 13. d. 22

Ezech. 20. b. 22, & 22. b. 8, & 23. f. 38.

Iere. 17. c. 21.

22, & d. 27.

Nehe. 9. c. 14

Iesaiæ 56. a. 2.

Exodi 31. c.

13, & 35. a. 1.

Exod. 31. c. 13.

Ezech. 20. b. 22.

22.

Heb. 3. c. 13, & 4. c. 9.

Iesaiæ 66. g. 23.

1. Cor. 15. d. 28.

extimularer: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysteriũ, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contèplandum identidem reuocabant Iudæos Propheta: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Iesaiã, Si auerteris à sabbatho pedè tuum vt non facias voluntatem tuã in die sancto meo, & vocaueris sabbathũ delicatũ & sanctũ Domini gloriosi: & glorificaueris eũ dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonè: tunc delectaberis super Domino, &c. Cæterũ non dubium quin Domini Christi aduètu, quod ceremoniale hïc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescent: corpus cuius aspectu, vmbra relinquuntur. Ipse, inquam, verum sabbathi complemẽtum. Per baptismum illi consepulti, in cõsortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideo sabbathũ vmbra fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substãtiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitionis dierum obseruatio.

Iesa. 58. d. 13

Rom. 6. a. 4
Colof. 1. c. 16,
& 17.

32 Enimuerò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbri annumerari nõ debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiam nõ locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, proculdubio est. Prior abunde testimonii, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundã signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memèto quòd & ipse seruieris in Aegypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire: Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experientia, nota fati est. Nisi statim sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathum constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgētissimus Pater noster, nostræ, non minus quàm Iudæorũ necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquires, potius cõuenimus, vt ita tollatur diu discretio: vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri nõ potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam?

Deut. 5. b. 14

Exod. 23. c. 12

1. Cor. 14. g.
40.

33 Paulo hic cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respõdeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniã arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitionis esse si quis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus: Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebant: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbra retinerent, tantumdem obscurabant Christi gloriam & Euangelii lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocameta: sed religione quadam, quòd feriando, mysteria olim commèdata recollere se somniabãt. In hac inquam præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum deletum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Si quidẽ in Ecclesiis ab eo institutis sabbathũ in hunc vsu retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitionis pluserat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nũc habet Christiani) diebus. Nã quòd ad euertere superstitiõẽ expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quòd decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinẽdis necessarium erat, alter in eum vsu destinatus est.

Coloff. 2. c. 16
Gal. 4. b. 10. 12
Rom. 14. a. 5

1. Cor. 16. a. 22

34 Quanquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarūt. Nam quum verā illius quietis, quam vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementū, ipso die, qui vmbri finem attulit, admonentur Christiani ne vmbatili ceremoniæ inhærcāt. Neque sic tamen septenariū numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios cōuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstitione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbri commendatur: primū, vt perpetuū tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritū operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim se quisque, quoties vacat, diligēter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimū Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes cōstitutum, obseruemus. tertio ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescent nugæ pseudo-prophetarū qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua diei septimæ taxationē) remanere autem quod morale est, nempe vnus diei obseruationē in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorū cōtumeliam diem mutare, diei sanctitatē animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiam nū par mysterii in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum cōstitutionibus hærent, crassa carnalique sabbathismi superstitione Iudæos ter superant: vt nihilo minus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Iesaiam leguntur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterum generalis doctrina præcipuè tenēda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligēter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidiis quæ ad fouendū Dei cultum valeāt operā dandā esse.

De hac libertate vide Socratē hist. tri lib. 9. cap. 38

Iesa. 1. c. 13, & 58. d. 13

PRÆCEPTVM QVINTVM.

Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

35 Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos suscipiamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictū, nequid eorum dignitati, vel cōtemptu, vel cōtumacia, vel ingratitude derogemus. Sic enim latè patet vocabulū honoris in Scriptura. vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsumt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiam iis deberi intelligit, sed quam ministeriū eorum remunerationē meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum. cum humani ingeni prauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetentia turgidum, ægrè se subiici sustinet) quæ naturā maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exēplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinē poterat. Ad omnē ergo legitimam subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit Dominus: quādo est omnium eadem ratio. Siquidē quibus attribuit eminentiā, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen cōmunicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquē ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

1. Tim. 5. c. 17.

36 Quapropter ambiguū esse non debet quin hīc vniuersalē regulam Dominus statuat: nempe prout quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectū, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur. nam qualescūque sint tandem, non tamē sine Dei prouidētia hunc locum assecuti sunt, cuius ratione ipse Legislatores eos honorari voluit. Nominatim tamē de parentū reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerūt: ad quam natura ipsa quodāmodo instituere nos debet. Mōstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorū opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Lēgis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hīc loquitur partes, reuerentiam, obedientiam,

gratitudinē. Primam Dominus sancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnam mortis edicit. Ad tertiã pertinet quod dicit Christus Matth. 15, ex præcepto Dei esse vt beneficiamus parētibus. Et quoties mādati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Exod. 21. c. 17
Leuit. 20. b. 9
Prouer. 20. c.
20.
Deut. 21. d. 18
Matth. 15. a. 4
Ephc. 6. a. 1
Coloss. 3. d. 20

37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo sit quæ hîc nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mādati fuit, sed ad Legem vniuersã extēdebat. Porro sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quã illis promiserat in hæreditatē. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suã gratiã, vitæ longitudinē largiendo: per quã fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrē, quò per lōgum vitæ spatiũ frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ mæ testimoniũ. Cæterũ, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentē vitã inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæc promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinē in se contineret: sed quia symbolũ piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si cōtingat ante maturam ætatē obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter Dominus perseuerat, quàm si eum cētum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus lōgam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

38 Ad hæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parētes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequētibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronūtiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alii insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumēto sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis referuantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant particeps. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nō nisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto prius fundamento. præsidet enim eo loco in quem euexit eos Dominus, cōmunicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionē nos instigant, meritò tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obediētia subducere conātur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habēdum. Indignum enim & absōnũ est vt ad deprimentã Dei celsitudinē eorum cminētia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Ephc. 6. a. 1

P R A E C E P T V M S E X T V M.

Non occides.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitæ quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse cōmendatam. In summa ergo, violētia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuēdam proximorũ vitam subsidii est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatē faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manum auxiliari. Si Deum Legislatore sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculũ enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iis que præcipuè immoratur, ad veram iustitiã nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus cōseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidiũ parit, sed animus cōcipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic

1. Joh. 3. c. 15.
Matth. 5. c. 22.

est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidā esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse cōcilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

40

Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatē, vt carnem propriā fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad cōseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuerentiamur, & carnē nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidii crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Siquid opere perperas, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidii reus teneris. Nisi rursus illā pro facultate & opportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem præuaricaris. Quòd si tantò opere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantū studii & operæ saluti animæ debeatur quæ in immensum coram Domino præcellit.

P R A E C E P T V M S E P T I M V M.

Non mœchaberis.

41

Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceffere à nobis omnem immunditiam oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcicia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui responderet affirmatiuum præceptū, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scottationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege cōditus est homo vt solitariā vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erat, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua auctoritate intrā, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra cōiugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam cōiugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrænem libidinem prorruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

42

Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxii simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonii subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessioque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia posse. Dei enim auxilium non nisi iis adest qui in viis suis ambulant: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis, necessitates suas superare eluctantique inani temeritate contendunt. Continētiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primū enim certum hominum genus facit, quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulo antè ostendebat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Asserit etiam num apertius Paulus, dum scribit vnum quenque habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

Psal. 91. a. 1, &
d. 14.

Matth. 19. b. 12.

1. Cor. 7. b. 7

43

Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cælibatu, etiam si studio & conatu ad id maximè aspiret: peculiarem esse gratiā quam Dominus non nisi certis hominibus cōfert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nōne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnauimus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accomodamus? Hic scottationē Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiat. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacua: nemo cælibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tran-

quillitati vel commoditati consulat, sed tantum ut vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium non nisi ad tempus confertur, tandiu quisque à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cælibatū idoneus. Si ad domādā libidinem vires deficient, intelligat iam sibi cōiugii necessitatē à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit ut ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Ut qui nō potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primū significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxii sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium cōfugere quo impudiciæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierē non attingit, ac si impudiciæ argui non posset: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptū ratione confirmat: non tantū dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

1. Corin. 7. a. 2.
& b. 9

1. Cori. 7. f. 34

44 Porro, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandā. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonii honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorē sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonii admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quanque lasciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò reputemus quis hic legislator scortationem damnet. nempe is, qui quū nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gestulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudiciæ insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adolescentē molliter & delicatè vltra modum vestitū, non referre qua parte cinædus esset: siquidē Deum respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hîc pudicitiam à Deo commèdari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersū est damnat. Proinde si ad obedientiā adspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuiāt, nec corpus ad lenociniū excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mētem ad similes cogitationes illicitat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

Ambr. lib. de
philosoph.
quem citat
Augustinus
libro contra
Iulianum. 2.

P R A E C E P T V M O C T A V V M.

Non furtum facies.

45 Finis, Quoniam abominationi est Deo iniustitia, ut reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributione summi rerum omnium domini: nō posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterū in malitiosa impostura: vbi fraudulēter intercipiuntur. Aliud in rectori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insitamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendū, aut quouis modo nocēdi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habēdas. In strensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus aestimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorum homo vafer animus incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanasque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquā hamis imprudētem astutior inelcat. quæ omnia latent humanū iudicium, nec in cognitionē veniūt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locū habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiā, nec ad rei famili-

aris curam intentus est: si cōmissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriose profundit: si seruus herū ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllō modo tum vitam, tum bona eius prodit: si Dominus rursū familiā immaniter vexat: furti apud Deū tenetur. Alienū enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

46

Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra forte cōtenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximum moliamur, quo res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sāguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quo vel expleatur nostra avaritia, vel prodigentia satisfiat. Verūm econuerso sit nobis perpetuus hic scopus, omnes quoad licet consilio atque ope fideliter in retinendis suis inuare. quòd si cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati simus, quàm vt cōtendamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfectos in honore habeat, eorum dominationē a quo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursū illi plebis suæ curam sustineant, publicam pacem conferuent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrant quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationē reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinā adulterent: sed puram & sincerā populo Dei tradant. Nec doctrina solū, sed vitæ exemplū instituunt: præsent denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pronuntians & Apostolis Dei suscipiat, cum his honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbeat. Parentes liberos, vt sibi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiant: nec sæuitia eorum animos exasperent, & à se auerrant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deccat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi antè dictū est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilē esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & (quo magis quàm illi polent) rerū vsu moderentur, non asperis clamoribusque infestationibus eos incessentes. sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neque id ad oculū, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morolos se & intractabiles erga seruos gerant, nō asperitate nimia diuexent, non contumeliose accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suosque sub cælesti Domino conseruos, quos mutuo amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus cōstitui: quo aliorum cōmodis atque vtilitatibus & tuēdis & promouēdis studeāt.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

47

Finis eius: Quoniam mēdaciū Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fūco esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdīto coharet imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendā & nominis & rerum suarum integritatem. Sensum mandati sui videtur exponere voluisse Dominus Exodi. 23, his verbis, Non suscipies vocem mēdaci: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendaciū fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrone in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum. vtrunque enim distinctis mandatis cauet. Sanè dubiū non est quin, vt præcedentibus mādatis cohibuit sæuitiam, impudicitiam, avaritiam, ita hīc falsitatem coerceat: citius duo sunt membra, quæ prius notauimus. Aut enim malignitate & obtrētādi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mētiendo, interdū etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudicarium testimonium hīc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurrentum est, ex singulis vitiorum generibus speciem vnā paradigmatis loco proponi, ad quam ceteræ referantur: eam autem potissimum diligi, in qua vitii turpitudine maxime emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calūnias & sinistra obtrētationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonii falsitas nunquam periurio

Exod. 23. a. 1.

Leuit. 19. c. 16

110

caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomē profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatū. Proinde legitima præcepti obseruatio est, vt lingua in asserēda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Aequitas plusquam manifesta est. Nā si quibuslibet thesauris pretiosus est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis spoliatur homo. In diripienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

48 Et tamen mirum est quàm supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulce dine oblectamur in alienis malis tum inquirēdis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mēdacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conseruari, quantum per veritatem licet. Siquidē vtcunque illi aduersus mendacium tantum caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commēdatum. Atqui id nobis sufficere debet ad famam proximo saluam custodiendam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porò maledicētiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigādi studio: non accusationem aut iudiciariam denuntiationē, qua remediū malo quæritur: non publicā reprehensionem, quæ ad incutiēdum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminatio nem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarū laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatores conuertamus oculos, quæ cōuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obtrectationum auiditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est si quis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temerè mētem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

P R A E C E P T V M D E C I M V M.

Non concupisces domum proximi tui, &c.

49 Finis est, Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepit, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hīc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendique consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodum istū expedit distinctio inter consilium & cōcupiscentiam. Cōsilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationē & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersisque obiectis pungitur modò, & titillatur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hæctenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & cōtortæ, quæ animū aliorum extimulent. Quemadmodum animum in se cōtortat atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium, vetuit, ita nunc prohibet instigari.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum esse neget, omnes animæ potēcias charitate occupari? Si qua autem à charitatis scopo abhorret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Obiiciet quispiam non tamen consentaneum esse vt phantasiæ, quæ temerè volutantur in mente, & tandē eualescunt, pro concu

piscentiis, quarum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hęc quæstionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuersantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt. quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum falliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuis quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Augustinus, ne graui suffragio destitui eam putes. Et si autem qualibet praua cupiditate interdiceret cõsiliu[m] Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ falsa delectationis imagine nos ut plurimùm capiunt: nequid cupiditati prorsus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potissimùm insanit & exultat. En secunda Legis tabula, in qua satis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pendet tota charitatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, subnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiscentiæ prohibitione, peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacete iudicabit. Nec obstat quod secundo repetitur verbum Non concupisces: quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebrei faciunt, legendum esse, ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima etiam cupiditate quæ animos sollicitet.

51 Quorsum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudicium, nempe in iustitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineauit, vt siquis factis quicquid illic præcipitur repræsentet, imaginem Dei quodammodo sit in vita expressurus. Quamobrem Moses, quum summam illius reducere Israelitis in memoriam vellet, Et nunc Israel (aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius: diligas eum, ac seruias ei in toto corde, & in tota anima, custodiásque mandata eius? Nec cessabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis scopus. Huc ita respicit Legis doctrina, vt hominem vitæ sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quemadmodum alibi Moses loquitur) coherere faciat. Porrò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus sita est, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, sicut nos ipsos. Ac primum quidem est vt Dei dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltro fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura, & fide non simulata. Vides, tanquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simulatam: hoc est, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo siquis autumat rudimenta quædam & primordia iustitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moysis & hanc Pauli sententiam, ad supremam perfectionem nihil desiderare queas. Quò enim quæso, procedere volet, qui ista institutione contentus non erit, qua homo ad timorè Dei, ad spiritualem cultum, ad mandatorum obediètiã, ad sequendam viam Domini reãtitudinem, denique ad puritatem conscientie, synceram fidem & dilectionem eruditur: Vnde cõfirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis vestigat & reperit. Qui enim arida ieiunãque tantum elementa sectantur, ac si dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

52 Enimuero quia in commemoranda Legis summa interdum Christus & Apostoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtrãque tabulam trahere volunt. Vocat Christus apud Matthæum præcipua Legis, misericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non est ambiguum quin veritatem erga homines designet. Atqui, vt sententia in totam Legem protèdatur, quidã pro religione erga Deum accipiunt: frustra certe. nam Christus de his operibus differit quibus homo se iustum approbare debet. Hanc rationem si obseruemus, desinemus etiam mirari cur alibi roganti adulescenti quæ sint mandata quorum obseruatione ad vitam ingredimur, hæc sola respondeat. Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices. Honora patrem & matrem, Dilige proximum tuum sicut teipsum. Si quidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ assidue incumbabant: at opera charitatis talia sunt vt solidam iustitiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in Prophetis, vt lectori medocriter exercitato familiare esse debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiã, omiſsa pri-

Deut. 10. c. 12

Deut. 6. a. 5,
& 11. b. 13

1. Tim. 1. a. 5

Matt. 23. c. 24

Matt. 19. d. 13

ore tabula, fidem, iudicium, misericordiam & æquitatē vrgent. Neque hoc modo præter-
eunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est,
vbi de Legis obseruatione differūt, plærunque insistere in secunda tabula: quia illic maxi-
mè perspicitur iustitiæ & integritatis studium. Neque opus est recensere locos: quia per se
quisque facillè animaduertet quod dico.

53 Ergone, inquires, pluris est ad iustitiæ summā, cum hominibus innocēter viuere, quàm
pietate Deum honorare? Minimè. sed quia non temere quis charitatem per omnia custo-
dit, nisi Deum seriò timeat, inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd
Dominus quum probè nouerit nihil beneficētiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod
& per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis ope-
ribus nos exercet. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in cha-
ritate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens, Legem perfe-
cisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo comprehendì, Dilige proxi-
mum sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait, Quæcūque vultis
ut faciāt vobis homines, eadem facite illis. hoc est enim Lex & Prophetæ. Certum est, in Le-
ge & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimū Dei cultum pertinet,
inferiore loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantum præ-
scribi iuris & æquitatē inter homines obseruantia, qua ad testandum pium eius timorem,
siquis in nobis est, exerceamur.

Psal. 16. a. 2.
Ephē. 3. d. 19.
Rom. 13. b. 8.
Galat. 5. c. 14.

Matth. 7. b. 12

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisque præscriptum compo-
sitam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò
Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuatur quæ carnis suæ cōmodo
facturus aut omissurus sit. Et sanè, quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iu-
sto toti prouisi ferantur, & quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit
opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum, magis inflāmaret. Quo planè per-
spicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationē mandatorum
esse: optimèque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimū fieri potest, sibi uiuit ac stu-
det: neminè verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi dūtaxat uiuit ac studet, suāque dū-
taxat cogitat ac quærit. Quinetiam quo magis exprimeret Dominus quanta propensione
nos in proximorū dilectionē agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehe-
mentiorē aut validiorem affectū) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pen-
sanda est vis locutionis. non enim (quod stolidè somniarūt sophistæ quidam) priores par-
tes *ἡ φιλαυτία* concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affe-
ctum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non
quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio, Regulatum semper esse inferius
sua regula. Siquidem non regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios
subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò
iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad bene-
faciendum proximo quàm nobis ipsis.

Vide Augu-
stinū de Co-
gr. Christ. lib
1. cap. 23. &
sequentibus.

1. Cor. 13. b. 5.

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alie-
nissimum quenque contineri, non est quod dilectionis præceptum ad nostras necessitudi-
nes limitemus. Non nego, vt quisque est nobis cōiunctissimus, ita officii nostris esse fami-
liarius adiuuandū. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eo plura homines inter se officia cō-
municēt, quo arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut vicinix vnculis
cōnectuntur. Arque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodāmodo adigimur.
Sed dico, vniuersum hominū genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexā-
dum: nullū hīc esse discrimē barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quo-
niam in Deo, non in seipsis cōsiderandi sunt: à quo intuitu dum desectimus, non mirum
est si multis erroribus implicamur. Quare si verā diligendi lineā tenere libet, non in homi-
nē primū cōuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sapius quàm amorē exprimeret:
sed in Deū, qui amorē, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffūdi iubet. vt sit hoc
perpetuum fundamentū, Qualiscūque sit homo, diligendū tamē esse, quia diligitur Deus.

Luc. 10. g. 36.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantix vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præ-
ceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tra-
dita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, qui-
bus parère vel non parère liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad mona-
chos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se ser-
uandis consiliis obstringerent. Et rationem assignant cur ea non recipiant pro legibus:

quòd onerosa nimium & graua videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itane Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigat: Quale enim est istud, quòd esuriètem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes subleuare? Belluisne in eius gratiã beneficiemus, nulla in ipsum beneuolentiã? Quid? annon æternum est verbum Domini, Mihi vindicta, & ego rependa? Quod alibi quoque explicatius habetur, Non quaras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliuerent ex Lege, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiantur.

57

Et quid hæc, quæso, sibi volunt, quæ ausi sunt insulto glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persecutibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: ut sitis filii Patris vestri qui est in cælis. Quis non hic cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probè constare non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat, ubi expungimur è numero filiorum Dei? At secundum eos filii Patris cælestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia: Eodem iure relegabitur ad Gentes & publicanos. Dicit enim Christus, Si amici vestris estis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiscum agatur si Christianorum titulus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas. Nec minus firmum est Augustini argumentum, Quum scortari, inquit ille, Dominus verat, non inimici minus quàm amici uxorem attingere prohibet: quum furtum interdicit, nihil omnino furari permittit, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non scortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretem fuisse Paulum oportet, aut necessariò hinc conficitur, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satanæ esse produnt qui còmune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licentiosè. Dubites autem maiorine stupiditate an impudèntia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tãquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorii quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex secura eius asseueratione liquet. nam citra controuersiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur? Onus, inquit, esset nimis graue Christianis. Quasi verò grauius quicquã excogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Lege nihil non facile haberi debeat, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia certe nostræ imbecillitati ardua sũt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicè. Dominus est in quo virtutè facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub Lege gratiæ esse Christianos, nõ est effrænate sine lege vagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sint, & cuius spiritu Legem habeant in cordibus inscriptã. Hanc gratiã, Legem improprie vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eã opponerat: isti in nomine Legis de nihilo philosophantur.

58

Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nuncuparunt, cum occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatem sine deliberato assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Veremus alienos habere deos. Quum mens diffidentiæ machinis percussa, aliò circumspicit, quum subita cupidine aliò transferendæ suæ beatitudinis incessitur: vnde isti quilibet euaniidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes: Ac ne longius argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amore intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiusque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum proprie huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia Dominus non tantum deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & astuare. Legis verò transgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certe dum Paulus stipendium peccati mortem vocat,

Prou. 25. c. 21.
Exod. 23. a. 4.

Deut. 32. e. 35.
Leuit. 19. d. 18

Matth. 5. g. 44.

Libro de cõ-
punctione
cordis.

Matth. 5. g. 46

Lib. de Do-
ctrina Chri.

Rom. 13. c. 9

Libro. 2. de
Baptis. con-
tra Donatist.
cap. 6.

sibi putidā hanc distinctionē incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto proclives ad hypocrisin simus, fomentū hoc addi minimē oportuit quod torpidas coniciētias mulceret.

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno caelorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis transgressionem ita extenuare audent ac si digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, nō simpliciter quid praecipiat, sed quisnam sit ille qui praecipit, quia in qualicumque mandata ab eo Legis transgressiuncula eius auctoritati derogatur. An illis parū est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscure pronuntiauit (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quam claram veritatem inspidis suis argutationibus obturbare) Anima (inquit) quae peccauerit, ipsa morietur. Item quod nuper citavi, Stipendium peccati, mors. Ipsi autem quod peccatū esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale tamen non esse contendunt. Sed enim quia plus satis haecenus infanīe indulserunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quod si delirare perseverant, illis valere iussis, habeant filii Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quae eius iram necessariō prouocat: quia est Legis prauaricatio, in quam editū est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suaapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

Matth. 5. c. 19

Ezec. 18. e. 10

Rom. 6. d. 23

Christum, quanuis sub Lege Iudaeis cognitus fuerit, tamē Euangelio demum exhibitum fuisse.

C A P. I X.

V I A non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi cōsecrauit: iam tunc haud dubiē in eadem imagine cognitus est in qua nunc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, postquam Iudaeos ad Legem Moſis iussit attendere, & in eius studio perseverare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiae. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione v̄turi Christi contineat: eius tamen aduentu longē plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas dicit fuisse sciscitatos & sedulō inquisisse de salute quae nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatum quod non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quae per Euangelium annūntiantur. Non quod inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis trāsmisit Deus per eorum manū. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quā eā modicē delibauerint, vberior nobis offertur eius fructio. Ideo Christus, qui se testimonium à Moſe habere asserit, gratiae tamen mensurā qua Iudaeos superamus extollit. Nam discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quae videtis: & beatā aures quae audiūt quae vos auditis. Multi enim Reges & Prophetae hoc optarunt, nec adepti sunt. Hac nō parua est reuelationis Euāgelicāe commendatio, quod sanctis Patribus, qui rara pietate excellerunt, nos Deus praetulit. Cui sententiae minimē repugnat alter locus, vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia et si obscurior fuit intuitus rei procul remotae: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde latitia illa quae sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata est. Neque vox illa Iohānis Baptistae, Deum nemo vidit: vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris, enarrauit nobis, pios qui antē mortui fuerant, excludit à societate intelligentiae & lucis quae refulget in Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quae sub vmbriſ obscure tantum speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodū probē explicat author epistolae ad Hebraeos, multifariam & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nūc verō per dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriae & character substantiae Dei Patris, olim Iudaeis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquae liberationis ducem, verum tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit ē tenebris lumen splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriae Dei in facie Iesu Christi. quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodammodo se fecit visibilem, prout obscura & vmbraſilis antē fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitude ac prauitas, qui hīc in meridie caecutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem.

Malach. 4. a. 3

1. Pet. 1. b. 12

Iohā. 5. g. 46

Matt. 13. b. 16

Luc. 10. d. 23

Iohan. 8. g. 56

Iohan. 1. c. 18

Heb. 1. a. 3

1. Cor. 4. b. 5

2 Porro Euangelium accipio pro clara mysterii Christi manifestatione. Fateor certē, qualz. i.

2. Tim. 4. b. 6

tenuis Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes ceteri quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocè Euangelii largè sumendo, sub ea comprehendendi quæ olim testimonia Deus misericordiae suæ paternique fauoris Patribus dedit. verum per excellentiã aptari dico ad promulgationem exhibitam in Christo gratiæ. idque non modo communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum autoritate pendet. Vnde

Matth. 4 & 9

Marc. 1. a. 1

2. Tim. 1. c. 10

proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelii Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis superque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitum legationis genus fuisse docet, quia Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: ut in Filii persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experti sunt fideles verum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obsignata: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim alludere videtur ad scalam in visione ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiam tamen aduentus sui commendat hac nota, quod ianuam cælorum nobis aperuerit ut familiaris pateat ingressus.

2. Cor. 1. d. 20

Iohan. 1. f. 51

5 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Seruati, qui dum magnitudinem gratiæ Christi extollere vult, vel saltem se velle fingit, promissiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelii nobis afferri promissionum omnium complementum. Quasi verò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui quidem nuper, Christum nihil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ summa: sed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipso partis nos iam potiri: ac si falsum illud Pauli esset, salutem nostram in spe esse absconditam. Fateor quidem nos, in Christum credendo, simul transire à morte in vitam. sed tenendum interea est illud Iohannis, quanuis sciamus nos esse filios Dei, sed nondum apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet eum videbimus qualis est. Quanuis ergo præsentem spiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fruitio tamen sub custodia spei semper latet, donec corruptibili carne exuti, transfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recumbere nos iubet Spiritus sanctus, cuius autoritas comperere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste Paulo, pietas tam futuræ quàm præsentis vitæ promissionem habet: qua ratione iactat se Apostolum Christi secundum promissionem vitæ quæ in ipso est. Et alibi nos easdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt sancti. Denique hanc felicitatis summam statuit, quod obsignati simus Spiritu promissionis sancto. Nec verò aliter Christo fruimur, nisi quatenus eum amplectimur promissionibus suis vestitum. Quo fit ut habitet ipse quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aspectum. Nec malè inter se conueniunt hæc duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis vitæ perfectionem spectat, & tamen fidem esse visionem bonorum quæ non videntur. Tantum in natura promissionum vel qualitate notandum est discrimen: quia Euangelium digito monstrat quod Lex sub typis adumbravit.

1. Tim. 4. b. 8

2. Tim. 1. a. 1

1. Cor. 7. a. 1

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio cõferunt, quàm operum merita gratiæ imputationi iustitiæ. Est quidem hæc antithesis minimè repudianda: quia sæpe Paulus sub Legis nomine regulam iustè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod suum est, nullam vitæ spem faciens nisi omni ex parte obsequimur, ac vicissim maledictione addita si vel minimè defletemus: nempe vbi disputat gratis nos placere Deo & per veniam iustos ceteri, quia nusquam inuenitur Legis obseruatio, cui merces promissa est. Aptè igitur Paulus iustitiam Legis & Euangelii facit inter se contrarias. Sed non ita successit Euangelium toti Legi, ut diuersam rationem salutis afferret: quin potius ut sanciret ratumque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbri adiugeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantum imbutos fuisse significat, ut longè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à lege & Prophetis. In fine verò eiusdem epistolæ quæquam

Rom. 1. b. 16

præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterii temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestatū esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucidæ manifestationis tantummodo ab ea differre: cæterum propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum.

Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit munus, & vtrique affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, summam Euāgelii protulit: quia tamen incomparabilē illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in resurrectione, nō explicuit: Christus Apostolis parē esse negat. Hoc enim significat eius verba, quauis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamē minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia nō hominum personas illic commēdat: sed postquam Iohannem prætulit omnibus Prophetis, Euāgelii prædicationē in summum gradum attollit, quā alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quod autem se vocem tantū esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mādātā esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defūgi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerii sui cursu egit quā vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctū esse ex Iesaja probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens & lucens: quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamē hoc obstat quominus numeretur inter Euāgelii præcones, sicuti eodē vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, non nisi Christo in cælestē gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est.

Matth. ii. b. 11

Iohan. i. c. 23
Malach. 4. a. 5

Iohan. 5. f. 35

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

C A P. X.

X superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vinculo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint cōsortes, & eiusdem mediatoris gratia cōmunem salutē sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palām faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatisque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectōri iniicere possint, huic rei melius atque exactius discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nōnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quā de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac terra faginatum, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem vt arceamus à piis animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ, audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamētum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quidve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc co manifestato, percussit nobiscum.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest. Patrum omnium fœdus ad eō substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterum in similitudine vel potius vnitāte ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hīc insistendum est, Primū vt teneamus, non carnalem opulētiam ac fœlicitatem, metam fuisse Iudæis propositam ad quam demum aspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certo factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertiū, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quē & Deo coniungeretur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nōdum fortē satis innotuit, suo loco fusē demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo

suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersia nobis faciunt) intètiorem ponemus operã. sic tamè vt siquid aliorum explanationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel opportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apostolus, quum ait Deum Patrem Euangeliũ, quod de Filio suo secundum tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promississe. Item, fidei iustitiam quæ per Euangelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ latitia detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, sed spem in cælo repositam annuntians, illuc quodam modo transportat. Sic enim alibi definit, Posteaquam Euangelio credidistis, ob signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ possessionis. Item, Audiuimus fidem vestrã in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cælis, de qua audistis per sermonem veracem Euangelii. Item, Vocauit nos per Euangelium, in participationem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Vnde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur. Quòd si spiritualis est Euangelii doctrina, & ad vitæ incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectãque animæ cura, in captãdis corporis voluptatibus instar pecudum obstupuisse. Nec cauilletur hîc quispiã, promissiones quæ in Lege & Prophetis de euangelio sunt consignatæ, nouo populo esse destinatas. Nam paulo post quàm illud posuit de Euangelio in Lege promisso, subiicit, quæcunque Lex cõtinet, ad eos sine dubio propriè dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fatcor. sed non ad eò erat obliuiosus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet, non cogitaret quid paucis antè versibus affirmasset de Euangelio in Lege promisso. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quũ sub eo dicit Euangelii promissiones contineri.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constitisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificari præter suum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudæos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelii fœdus, cuius vnicum fundamentum Christus est: Quis alienos reddere à gratuita salutis beneficio, quibus administratam fuisse audimus iustitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de reliquida disceptemus, habemus in signem Domini sententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Et quod de Abraham testatur illic Christus, ostendit Apostolus in fideli populo fuisse vniuersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

5 Quin Apostolus nõ fœderis tantum gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi subierunt. quando non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit. acsi diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contèpta Dei bonitate, licentiosè lasciuitis: scitote nec Iudæos talibus symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus scuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nùbe, qua protegebantur ab ardore solis. Transitum illum Baptismum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundum quandam proportionem respondeat. Verum si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hîc vult ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxium est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spirituales escam manducasse, ac eundem bibisse spirituales potum, quem Christum interpretatur.

Rom. 1. 2. 1

Rom. 3. c. 21

Ephes. 1. c. 13

Colos. 1. a. 4

2. Thef. 1. d. 14

Rom. 3. c. 19

Iohan. 8. g. 56

Heb. 13. b. 8

Luc. 1. c. 54. & g. 71

1. Cor. 10. a. 15 & c. 11

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quod ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem meam, non morietur in aeternum, quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores qui tantum ventris alimento quærebant saturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præfertim verò comparisonem mannae & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant ut acquirere sibi auctoritatis gratia suam virtutem miraculo aliquo approbaret quale e-diderat Moyses in deserto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil apprehendebant nisi carnalis inedia, qua populus tunc afflictabatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetrabant. Christus ergo, ut demonstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant quàm quod à Moysè collatum patribus suis prædicarent, hanc comparisonem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Moysen populo suo, ne in deserto fame periret, caelestem cibum subministravit, quo sustentaretur ad modicum tempus: hinc colligite quanto excellentior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, ut firmam tantum eius utilitatem notaret. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Moysen illi obiecerant, qui populi necessitati mannae remedio opitulatus esset: respondet, se longe superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere merito debeat carnalis populi educatio, quam solam tanti aestimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat partem effudisse, sed spiritualis quoque mysterii loco dispensasse ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò clarèque conficitur, non eadem modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac caelestis promissiones communicatas fuisse Iudæis, sed etiam sacramentis verè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat.

Iohan. 6. c. 31

7 Quod si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint lectores, ex quibus perspiciant spirituale foedus fuisse Patribus etiam commune sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eoque libentius quod ita certius conuincuntur aduersarii, nequid postea tergiversari queant. Atque ab ea quidem demonstratione incipiam, quam tamen Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fore scio, apud dociles tamen & sanos plurimum valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, ut quoscumque Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim semper illud Petri, semen esse incorruptibile quod in aeternum manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quum verbum fuisse ample-xos dico, quod illos Deo propius adiungeret, comunicandi ratione intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnesque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro suæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiâ, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quum adhaerint Deo Adâ, Abel, Noc, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubium esse quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

1. Pet. 1. d. 23
Iesa. 40. b. 6

8 Si tamen illud non nihil implicitum videtur: age, ad ipsam foederis formulam trans-eamus: quæ non placidis modo ingeniis satisfacet, sed eorum inscitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus, Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: quibus verbis & vitam, & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sapius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est Deus: beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit: nec terrenæ quidem felicitatis gratia, sed quoniâ à morte eripit, perpetuò conseruat, æternâque misericordia prosequitur quos in populum assumpsit. Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur. Dominus, Rex noster, Legislatores noster: ipse saluabit nos. Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus, passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam, adeoque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: & merito. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuius scilicet homini in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesaurus aperiat: Hac enim conditione Deus noster est ut in medio nostri habitet: quemadmodum per

Leuit. 26. b. 11

Psal. 144. d. 15

Psal. 33. c. 12

Habac. 1. c. 12

Iesa. 33. d. 21

Deut. 33. d. 29

Leuit. 26. b. 11

Mosē testabatur. Obtineri autem talis eius presentia non potest, ut non simul vita possideatur. Atque ut nihil ultra exprimeretur, satis claram habebant vitæ spiritualis promissionem in his verbis, Sum Deus vester. Nō enim solis utique corporibus Deum se fore denuntiabat, sed animis præcipuè. animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in morte manent. Adsit rursus illa coniunctio: perpetuam salutem secum ducet.

Exod. 6. a. 7

9 Accedit eo, quòd non modo se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat: quòd spes eorum presentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porro valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, ubi se non in presentibus tantum malis, sed in posterum consolantur fideles: quòd sibi Deus nunquã defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se proroganda, clarius etiamnum cõfirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. Nam si suam erga mortuos benevolentiam declaraturus erat, beneficiendo posteris: erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendant sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum ob signavit Dominus, & quasi cõplementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum mortem appellaret. Quid enim: annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset ac si ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, ut ne inficiari quidem possent resurrectionem mortuorum à Mose esse testatam. nempe qui ex ipso Mose didicerat, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionemque suam recepisset qui mortis & vitæ est arbiter.

Genes. 17. a. 7

Exod. 10. a. 6

Exod. 3. b. 6

Matt. 22. c. 13

Luc. 20. c. 32

Deut. 33. a. 3

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac cõtrouersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerint à Domino, ut meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserimos si in hac modò vita fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, anxiiis laboribus egestatem suam ægre sustentat. ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatium illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda dederit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, in suauius nihil esse potest quàm in animalium stercoreibus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiã incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuiò receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

Gen. 3. c. 17

Gen. 4. b. 8

Gen. 6. d. 22

Gen. 9. d. 24

II

Gen. 12. a. 4

Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, ut Filii Dei simus, censeri nos oportet. Quid vero absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: ubi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: ac si illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terrã ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, ubi, quo se incolumem seruet, necesse habet vxorem prostituere. quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursus fame expellitur. Qualis est fœlicitas, eam terram incolere ubi toties esuriendum, imò verò inedia pereundum, nisi aufugias: Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech, ut caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduus seruorum rixis compellitur nepotem, quem filii loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio non aliter

Gen. 12. c. 12

ab eo accepta fuit, quàm si membri vnus sectionem passus foret. Paulo post captiuum ab hostibus abripi audit. Quocumque pergat, vicinos reperit immanis barbariæ, qui ne ex effosis quidem magno labore puteis aquam bibere sinat. Neque enim usum redimeret à rege Gerar, nisi antè fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtam senectutem vêtum est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbitate multatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem magno redimit, dum Saræ probris fatigatur, perinde ac si ancillæ contumaciam fouedo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nascitur demum Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter proiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa boni viri senectus, paulo post mactare ipsû iubetur. Quid calamitosius excogitet humana mens quàm patrem fieri filii carnificem? Si morbo absumptus foret, quis nõ putasset miserrimum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quẽ orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multû esset aucta calamitas. Illud verò omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt si quis velut in tabula exemplar calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositû. Neque obiiciat quispiam eum non fuisse prorsus infœlicem, quod à tot tantisque tempestatibus prosperè tandem emerferit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

- 12 Isaac, qui minoribus malis afflicatur, vix tamen minimû suauitatis gustû percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quæ beatû esse hominem in terra non sinant. Illû famem fugat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illû subinde exagitât, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiã cogatur decertare: domi suæ à nuribus multû molestiarum suscineret: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exiliû eius cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infœlicitatis in signe est exemplar. Pueritiã domi inquietissimè tránsigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demû cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quod acerbû est exulare, apud Laban auunculû nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimã atque austerissimã septem annis seruire seruitutè, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diè solis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantã vitæ asperitatè dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quã videt vxorû odiis, iurgiis, æmulationibus distractã ac penè dissipatã. Vbi in patriã iubetur se recipere, abitu captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similè: nec tamè soceri iniquitatè ita potest effugere quin eius probris ac cõtumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eû multo sauior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in cõspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queât. Ditis ergo terroribus supramodû discruciat ac discerpitur quandiu aduentû eius expectat: vbi in conspectû eius prodit, tantã quã semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiore sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea quæ ab ea filiû sustulerat, eoque præ aliis amabat, à fera laceratû audit: cuius ex morte quãtum mœrorem ceperit, declarat ipse, quod post diurnas lachrymas solariis omnibus viã obstinatè claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filia, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non foetere modo fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis periculû illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, trœdii causæ erant: Sequitur horrendum illud flagitium Ruben primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquanto post altero incestu contaminatur familia, vt constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremû vitæ, dum suæ ac suorum inedia succurrere quærit, noui infortunii nütio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Benjamin vnicû suum desiderium, permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaque ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per cõtinuas miserias vitam se transegisse pronuntiat, negat profecto eam prosperitatè se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserû fuisse super terrã profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

- 13 Si sancti isti Patres (quod utique indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestris vitæ beatitudinē & cogitarunt & viderūt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob confortibus eiusdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac cõditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentésque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere. et si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorū Deus: quādo parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consecrando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparūt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaā, vbi promissio Domini qua illius cõstituti erant hæredes: Manifestè ergo indicat longius spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedē in terra Chanaan non acquisierunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis non nisi post mortē percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iam pridem in cinerem collapsa voluerit.
- 14 Denique apertè cõstat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogeniturā tantopere affectasset, tantòque periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni vero nihil prorsus allatura: nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare: nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret: Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quū eiusmodi intelligentiæ gustu ne is quidem caruerit qui veritatē oppugnare alioqui nitebatur: Quid enim sibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea similia eorū: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam: Si vltima linea & meta in morte forent, nullū in ea notari posset discrimen iusti & impii. sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.
- 15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officii habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate rerūque omnium copia ad colēdum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita aterna & regnum Christi se profert. Ac primū Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopū omnia sua dirigit: Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hîc sum & peregrinus, quemadmodū omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine: spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contempletur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquā de breuitate fluxaque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternū, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiā Psalmo centesimo secundo, Initiò Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse persistas, & anni tui non deficient. Filii seruatorum tuorum habitabūt, & posterii eorum coram te stabilientur. Si ob cæli ac terræ interitū non desinunt pii stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutē cum Dei aternitate esse coniunctam. Atqui omnino nō potest stare spes ista, nisi in promissionē recumbat quæ apud Iesaiā exponitur, Cæli (inquit Dominus) sicut fumus liquefcent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autē mea in æternum erit, & iustitia mea non deficient. Vbi iustitiæ ac salutis tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deū residēt, sed quatenus ab hominibus sentiūtur.
- 16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi vt in cælestis gloriæ manifestationē cõferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas

sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde læticia. Item, Iustitia pii manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desiderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, In memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas servorum suorum. Siquidem servos suos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, sed lacerandos perdendosque sæpe permittit. in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impii penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat ut diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in præsentem rerum statum oculos defigant fideles, grauissima tentatione percussus iri, ac si nulla esset innocentia apud Deum gratia nec merces. Adeo impietas ut plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parù, inquit, abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dum vrit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem video. Tandem post narrationem concludit, Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormētum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

17 Ergo vel ista Davidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub veteri Testamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræsentet Deus quæ servis suis pollicetur, atque ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo reconditum habebant quod in præsentis vitæ umbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promissiones implerentur. Qualiter istæ voces testantur, Ego in iustitia contemplantor faciem tuam, satiabbor specie tua. Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iustus ut palma florebit, sicut cedrus Libani frondescet. Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebit. Adhuc fructificabunt: in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulo antè dixisset, Quàm profundæ sunt cogitationes tuæ Iehoua, dum florent impii, germinant quasi herba, ut pereant in perpetuum. Vbi species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius facies regni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum momentanea asperitate, securè in has voces erumpebant, Non dabis in æternum ut moriatur iustus. Tu verò præcipitabis scelestos in puteum interitus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitii qui sceleratos absorbeat, in quorum foelicitate hoc quoque alibi numeratur quòd diem extremum in puncto sine multo languore claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse David non modò concuri, sed opprimi & coureri prorsus vbique conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, non quid ferat instabilis & plusquam æstuarium mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ constitutionem olim sedebit. Quemadmodum alio loco eleganter describit, Nituntur stulti opulentia sua, ob diuitias multas superbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem suum à morte possit, nemo pretium redemptionis Deo soluere. Quum autem videant & sapientes mori, peruersos pariter & stultos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogitant domos sibi permanfuras in sempiternum, habitationes in secula: & nomina sua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: similis erit pecudibus quæ intereunt. Hæc meditatio eorum, summa stultitia est: quæ tamè posteri cupidè æmulantur. Instar gregis apud inferos collocabuntur, mors præsidebit illis. Exorta luce recti dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infernus, ipsorum domicilium. Primum illa stultorum irrisio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus querendam esse foelicitatè. Sed illic resurrectionis mysterium cui dentius referat, vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quaeso, dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præsentis sequitur?

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarum solatium ac tolerantia remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam fere vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum gustum delibabant? Si in terra hæssissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intuebantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur. rursus impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione erit: nomen autem impiorum putrescet. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sancto-

Psal. 112. b. 7. 9
Psal. 140. c. 14
Psal. 112. b. 6
Psal. 34. d. 23

Psal. 73. c. 17

Psal. 17. d. 15
Psal. 52. b. 10
Psal. 92. d. 13

Psal. 55. d. 23.

24
Iob 21. b. 13

Psal. 49. b. 7

Psal. 30. b. 6

Prou. 10. b. 7
Psal. 116. d. 15,
& 34. d. 22
1. Sam. 2. b. 9

rum seruabit, & impii in tenebris conticescent, quæ significant, illos probè cognouisse, vt-
cunque variè circumferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac salutem:
impiorum fœlicitatem amœnam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur.
Ideo istorum mortem vocabant exitiũ incircũcisorum, vt quibus resurrectionis spes præ-
cisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleã-
tur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Ezec. 18. c. 10
& 31. g. 18. &
alibi.

Psal. 69. d. 29

19

Iob 19. d. 25

Præ aliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissi-
mo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorẽ meum. Repo-
sita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillatur non esse
hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore
Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint,
ad eam spei amplitudinem nõ potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Nec-
esse ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepul-
chro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem de præsentis tantum vita cogitan-
tibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me
occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hinc nugator quispiam
paucorum fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam.
Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos nõ prodidisse talibus sententiis arcanã
aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantum ingenia admitte-
rẽtur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quæ cõmuniter ediscenda es-
sent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palàm promulgasse. Quũ
ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spiritali vita tam clarè ac dilu-
cidè in Iudæorum Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tãtum-
modo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestris opulentia fiat mentio.

Iob. 13. c. 15

20

Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, liberè
spatiari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit nõ difficilis victoria: illic multo est facilior.
Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit
Dominus, vt quo propius temporis progressu ad plenam exhibitionẽ accedebatur, ita ma-
ioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, quũ prima salutis pro-
missio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicarũt: postea facta accessione, maior lucis
amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emer sit, latiusque fulgorem suum pro-
tulit: donec tandẽ nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus vniuersum terrarũ orbẽ
ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostrã comprobendam
Prophetarum petamus suffragia, illa nos deficient: sed quia ingentem materiæ syluam fo-
re video, in qua diutius multo immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio (esset enim o-
pus longi voluminis) simulque vel parum perspicaci lectori viam monstrauisse ex superio-
ribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non ad eò in præsens neces-
saria abstinere: præmonitis tamen lectoribus, vt viam sibi ea clauis expedire meminerint,
quam prius in manum illis dedimus: Nempe quoties fidelis populi beatitudinẽ Prophetæ
commemorant (cuius vix minima vestigia in præsentis vita cernuntur) ad hæc distinctio-
nem confugiant: Dei bonitatem quo melius Prophetæ commendarent, temporariis bene-
ficiis, velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem
quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & perituum seculum raperet, atque ad
cogitandam futuræ ac spiritalis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

21

Ezech. 37. a. 4.

Exemplo vno cõtenti erimus. Quum Israelitæ Babylonẽ deportati, suam dissipationem
morti simillimã esse cerneret: dimoueri ab ea opinione vix poterat quin fabulosũ putaret
esse quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quod perinde id æstimabant ac si de-
nuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt ostēderet nec ea ipsa dif-
ficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetæ campum aridis of-
sibus plenum per visionem ostendit: quibus, sola verbi sui virtute, spiritum vigorẽque v-
no momento reddidit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam vi-
sio: sed interim Iudæos commonefaciebat quantum ultra populi reductionem virtus Do-
mini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa solo nutu, ad eò facilè vegetaret. Quare sen-
tentiam illam cum altera Iesaiæ rite comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resur-
gent. Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus:
& terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua: claude
ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertransseat indignatio. Ecce enim Do-
minus egru dietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuela-

Iesa. 26. d. 19

bit terra sanguinem suum, nec operiet diutius interfectos suos.

22. Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumèto, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonstrant. quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alii plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cæli noui & terra noua, quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, sabbatum ex sabbato: veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quòd vermisorum non morietur, & ignis non extinguetur. alter verò Danielis, In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustiarum quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum.

Iesa. 66. g. 22

Dan. 12. a. 1

23. Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus controuersiarum & plus claritatis habent, non laborabo. Constituamus ergo securè quòd nec ullis diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc verò insanam ac perniciosam opinionem procul summo-ucamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnum hodie promittit suis Christus Dominus, quàm ubi recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob. ac Iudæos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ assererat, quòd filii essent Prophetarum, comprehensi in fœdere quod Dominus olim cum sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus factò quoque approbavit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum resurrectionis suæ còsortio dignatus est, ac visendos in ciuitate præbuit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ salutis acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, præditi fuerunt. Quum Spiritum illum, qui est veluti quædam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hæreditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eo stuporis olim recidisse Sadducæos, ut tunc resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunque tam illustribus Scripturæ testimoniis consignatum habebant. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelii pœnam duros Scripturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen respuendo, tenebras vltro sibi accersuissent. Mosen ergo legunt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertatur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

Matth. 8. b. 11

Act. 3. d. 25

Matt. 27. f. 52

Act. 15. b. 8

2. Cor. 3. d. 14

De differentia vnius Testamenti ab altero.

C A P. X I.

VID ergo: (inquies) nullumne discrimen veteris & noui Testamenti relinquatur? & quid fiet tot Scripturæ locis, ubi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: sed ita ut nihil constitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit ubi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quàm animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor præcipuæ. Quibus si quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, ut ad modum administrationis potius quàm ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impediunt quominus eadem maneat veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idè ipsarum promissionum fundamentum, Christus. Porrò prima est, Quòd tamen si olim quoque Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volebat collimare, arrectòsque esse animos: quo tamen in spe illius melius alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiusque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectè ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc còsiliu Dei qui non

animaduertunt, non putant veterem populi in altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terrâ Chanaan neminari, velut in signe ad eòque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium. Audiunt nihil seuerius De mir. i. m. eiusdem Legis transgressoribus interminari quàm ab eius terræ possessione expellendos, ac dispergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè summâ recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter constituunt Iudæos non sua causa, sed aliena fuisse à cæteris populis segregatos: nempe vt imaginè haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documeta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonstret, huc terrena quibus cos proficuebatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cælestiū ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationem non considerare, nimix imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere status controuersia nobis est, quòd illi possessionem terræ Chanaan Israelitis pro summa atque vltima beatitudine habitâ, nobis post reuelatum Christum cælestè hæreditatem figurare docent. Nos contrà cõtendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futurâ, quam sibi in cælis præparatâ crederent, hæreditatem esse intuitos.

2 Id melius clucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorū gentem hæredi paruulo, qui ad se regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius custodia commissus est, ductum sequitur. Quòd autem eam ad ceremonias similitudinem potissimum refert, nihil obstat quominus huc quoque aptissimè applicetur. Eadè ergo illis hæreditas quæ nobis destinata fuit: sed cuius ad eundæ & tractandæ nõdum per ætatè capaces forent. Eadem inter illos Ecclesia: sed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt spirituales promissiones non ita nudas & apertas illis daret, sed terrenis quodam modo adumbratas. Abrahâ ergo, Isaac & Iacob, eorūque posteritatem quum in spem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promisit: non in qua spes suas terminarent, sed cuius aspectu in spem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis se exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari possent, dabatur superior promissio quæ terram illam non supremū esse Dei beneficium testaretur. Sic Abraham in accepta terræ promissione torpere non finitur: sed maiori promissione erigitur illius mens in Dominū. Audit enim, Abrahâ, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hic videmus Abrahamo proponi finem suæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: sed immarcescibile esse reputet. Subiungit deinde terræ promissionem, nõ alia conditione quàm vt sit diuinæ beneuolentiæ symbolum, ac cælestis hæreditatis typus, quem sanctis fuisse sensum, eorū voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad summâ illam atque vltimam assurgit. Languet (inquit) tui desiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in sempiternum. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es qui conseruas hæreditatē meam mihi. Itē, Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profcòd mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinē Prophætæ sapius sub typo quem à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendæ sunt istæ sententiæ, Quòd pii hæreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur. Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatē, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiusque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suæ lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent. Quæ admodū autem Dominus, beneuolentiam suâ erga fideles præsentibus bonis testâdo, spirituales fœlicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita ecõuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicii sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœna. Hanc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrédisque suppliciiis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitius & rarius multo puniat: & parum abest quim ob id diuersos Veteris & Noui testamēti decs imaginentur, quod etiã Ma-

Galat. 4. a. 1

Gen. 15. a. 1

Psal. 73. d. 26.
& 84. a. 3
Psal. 16. a. 5
Psal. 142. b. 6Job 18. d. 17
Apud Iesaiã
multis locis.

Psal. 133. 3

nichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facilè expediemur si animū referemus ad istam quam notavi Dei dispensationem, quòd tu in futuræ ac æternæ felicitàti gratiam terrestribus beneficiis, tum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit quo Testamētum suum quodammodo adhuc inuolutum Israëlítico populo tradebat.

4 Alterum Veteris & Noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantum & pro corpore vmbra ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius fere fit mentio vbicunque Veteri testamento nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quam alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quo hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prædictum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alii aliis successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea sacerdotii translatione verti etiam Testamēti mutationem. Atque id necessarium fuisse ratione cōfirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde profecquitur quæ illa fuerit imbecillitas, nepe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possēt secundum conscientiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis, nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbra fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideòque non aliud habuisse officii nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiāmus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interitum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tadem habet vt statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosē præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederene oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. qualiter & aliis Sacramētis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis cōprehensa. In ea quoniā nihil solidum subest, nisi vltius transeat, oportuisse antiquari & abrogari cōtendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones oblitteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbra & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur. ideòque temporarium fuisse, quia veluti in suspensio erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Psal. no. b. 4.

Heb. 7. b. 11. c. 19, & 9. c. 9, & 10. a. 1.

Matt. 16. c. 28

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Cōueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligentiam perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispēsauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideò hanc intelligentiæ tenuitatem pueritiæ vocabulo Paulus notat, quæ elementis huius mundi & externis obseruatiuiculis, tanquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus: per quæ fidelis populi cognitionem adulescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderūt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, referatur regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cæli adyta penetratur.

Galat. 3. d. 24. & 4. a. 1.

Matth. 11. b. 13

Coloss. 1. b. 9

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat qui fidei præstantia sit cum Abraham cõponendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, quæ hodiè que orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ cõtulerit Dominus, hîc quæritur: sed quam in populo docèdo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, vt cunque mirifica in illis notitia emereret, quum tamè ad cõmunem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia videt: & aures, quia audiunt. Et sanè hæc prærogatiua Christi præsentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestium mysteriorum reuelatio. Quòd etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostrò maximè seculo vtilem esse eorum operam.

Matt. 13. b. 17

Luc. 10. c. 24

1. Pet. 1. b. 12

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die quâ apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, quâuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorû, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et nõ docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. Omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spirituale doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnus expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Prophetæ. neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis κατέφυγοι, qui peruerso ceremoniarum studio, Euangelii claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obseruare operæ pretium erit. Vterque verò quia Vetus ac Nouum testamentum per contentionem inter se cõponit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex, misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantum tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmiu edicat cultoribus iustitiæ, pœnâ transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

Ierem. 31. f. 31

1. Cor. 3. b. 6

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum, spirituale: quod Dominus hominum cordibus spiritualiter insculpfit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministeriu est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferretur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò differentia illa. Literæ & Spiritus non sic accipienda est acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorû ad se cõuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelii prædicationem idem legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per euangelii prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini

amplexi sint : qui tamen multi fuerunt, si suo pro numero sine comparatione censentur.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat seruitutis, quod timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quod in fiduciam ac securitatem eisdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, ubi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeo ut ipse quoque Moyses expauescat, ubi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecantur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem caelestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusius explanat ad Galatas, quum ad allegoriam trahit duos Abrahamæ filios, in hunc modum, Quod Agar serua typus sit montis Sinai, ubi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit caelestis Ierusalem, à qua fluxit Euangelium. Quod quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hereditatem nunquam perueniat, Sarae liberum, cui hereditas debeat: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientias: noui beneficio fieri ut in latitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quod si ex populo Israelitico sancti Patres obiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & latitiae fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & conscientiae inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelii subsidium confugisse: ideoque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quod præter communem Veteris testamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, ut non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vt cumque enim illa quæ per Euangelii gratiam assequuti erant, prærogatiua fruerentur, erant tamen eiusdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxii. Quum ergo ad eas ceremonias sollicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogicæ seruituti similis symbola erant, & chiographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Rom. 8. c. 15

Heb. 12. c. 18

Galat. 4. c. 31

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelii. quarum in illis Lex, Veteris testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. Prima latius extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quod autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit. nec aliud voluit quæ quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, ubi Vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, caelestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & spiritum sibi administrari, ut beneficerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem cõsortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quod nostra (secundum illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ usque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelii claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem discernit ab Euangelii firmitudine. Atque hinc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, ut non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim presentibus umbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatibus ac maledictionis damnat Apostolus. Ut enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare: quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem querere: quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare: Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

Lib. 3 ad Bonif. cap. 4

Mat. 11. b. 13

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quod ad Christi usque aduentum gentem vnã segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distri-

buebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populū alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos ut eligeret semen eorum post eos: nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populū ergo illum, veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: foedus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eū honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communionem sibi deuinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercii, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferbat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alii extranei. ille cognitus, & in fidē tutelamque susceptus: alii tenebris suis relictus. ille à Deo sanctificatus: alii profani. ille Dei præsentia honoratus: alii omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibitusque est ille Dei & hominum conciliator: dirura maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annuntiata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui prope coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populū coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circumcisionis vel præputii ratio: sed omnia in omnibus Christus, cui data sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

Act. 14. c. 16

Galat. 4. a. 4

Ephes. 1. c. 14

Galat. 6. d. 15

Psal. 2. c. 8

Psal. 7. b. 8,

& alibi

12

Philip. 2. b. 9

Matt. 15. c. 14

Matth. 10. a. 5

Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra Vetus testamentum Noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata ante fuerat: sed ita vt in regnum Messia eius complementum reiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eo vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomē, coram quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananæ, hac opportunitate nõdum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limites superare. In viam Gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vt cunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigiū aliquod exhorrerent. Trepidè sane nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè cõsentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelẽ à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato cõsilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticiniis ad eò attentis esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inferebat quodammodo in familiam Abraham, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquabatur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quos cunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciverat. Itaque non abs re Paulus mysteriū hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiã Angelis mirabile esse dicit.

Colos. 1. d. 16

13

His quatuor aut quinque membris totam Veteris & Noui testamenti differentiã, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verum quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modū, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquit, cõsentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commédauerat, postea improbaret. Respondco, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiae suæ agricola præscribit, nõ propterea illum inconstantia arguimus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cū perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter si quis pater familias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo in cõstantia notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & cõgruentibus notis distinxerit?

Posterior similitudo penitus satisfaccere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quò illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis cõgruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia quò eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseverat. Quò externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas nisi quia talem esse Deus voluit? nõne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & clavis sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbẽ vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est ac si cum Deo litigarent quò mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quò alternas vices inter hyemẽ & æstatẽ, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pii debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiam si causam sæpe nesciamus, cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non cõcedere Deo vt consilii sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quò nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotii Leuitici apparatus respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vlllo modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominũ salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem postea iam sene alio curationis genere vtatur: num ideo dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter persistet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræsentari decet. Quod ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduẽtu Christi sparsam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largius effusas, quis, obsecro, æquũ esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarũ suarum dispensatio, vt quas velit nationes illum minet: quibus velit locis verbi sui prædicationẽ excitet: qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur: nominis sui notitiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitude: quando iterũ velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calumnias, quibus impii homines hac parte simpliciũ animos exagitant, vt vel Dei iustitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

CAP. XII.

Magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quæritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cælesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Cæterum quod nobis optimum erat statuit clementissimus Pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno calorũ prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendæ interpres esse poterat. Quis autem pertigisset? quispiãme ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectũ Dei horrebãt. Angelorum aliquis: Sedenim illi quoque opus habebant capite, per cuius nexũ solidè & indistractè Deo suo cohererent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidem lege, vt mutua cõiunctione eius diuinitas & hominũ natura inter se coalesceret. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiam dissidium. Quauis ab omni labe integer stetit homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, fœdatus tot maculis, corruptione sua fœtidus, denique obrutus omni maledictione: Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens, disertè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere: sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatẽ nostram nouerat, vt tempestiuè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei tãquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Nequis igitur se torqueat vbina ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quãdoquidem caro nostra est. Idem certè designat quod alibi pluribus verbis explicatur, non

1. Tim. 2. b. 5

Hebr. 4. d. 15 esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

2 Id etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandū erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, vt faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cælestis hæredes. Quis hoc poterat, nisi Filius Dei fieret idem filius hominis, & sic nostrum acciperet vt transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrū faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos esse filios Dei confidimus, quia naturalis Dei Filius sibi corpus de corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat, suscipere grauatus non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo commēdat, vbi dicit,

Iohā. 10. d. 17

Rom. 8. c. 17

Ascendo ad Patrem meum & Patrē vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cælestis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria erat, nos sibi fratres adoptauit. quia si fratres, ergo & hæreditatis consortes. Adhæc apprime vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deum & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aeris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aere superior? Porrò penes quē vita est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clementissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

3 Alterū hoc nostræ cū Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui sua se inobedientia perdiderat, remedii loco obedientiam opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personā induit, nomē assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnē nostrā in satisfactionis pretiū iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadē carne pœnā quam meriti eramus persolueret. Quū denique mortē nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanā naturam cū diuina sociavit, vt alterius imbecillitatē morti subiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctā cum morte suscipiens, nobis victoriā acquireret. Qui ergo Christū sua aut diuinitate, aut humanitate spoliavit, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatem obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurii, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quòd sperandus fuit redemptor ille Abrahamæ Davidisque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipsa originis specie ad Dauidem & Abrahamam perductæ, certius agnoscunt hunc esse Christum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitū debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster: carnē quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleret, & placaret iustā Patris iram.

4 His vt par est considerandis qui sedulò attentus erit, vagas speculationes facilè negliget quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiūt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimendum humanum genus non fuisset opus remedio, futurum tamē fuisse hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput. qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimia temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum est: vt scilicet instauraret collapsum mundum, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator, colligimus, aeterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterēt. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimā offerret: ex plagis eius fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt & instar ouium fuerunt dispersi, placuisse Deo illū affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transiit, stultæ curiositati nimis indulget. Iā vbi prodiit ipse, hanc aduētus sui causam esse asseruit, vt

Coloss. 1. b. 15

Iesa. 53. b. 45

placato Deo nos à morte in vitā colligeret. Idem testari sunt de eo Apostoli. Sic Iohānes, antequā doceat Sermonem factum esse carnē, defectionē hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo differēs, Sic Deus dilexit mundū, inquit, vt Filiū suum vnigenitū daret: vt quisquis credit in eum nō pereat, sed habeat vitā æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocē Filii Dei, & qui audierint viuant. Ego sum resurrectio & vita. qui credit in me, quanuis sit mortuus, viuet. Itē, Filius hominis venit ad seruādum quod perierat. Item, Sanis non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno quidē consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certē nisi ad recōciliandum Deum venisset, concideret honor sacerdotii, quando ad deprecandū medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos. non esset iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata Deus non imputer. Denique omnibus elogiis, quibus cū ornat Scriptura, spoliabitur. Cōcideret etiā illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deū misisse Filiū suum, vt in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatē, & immēsū amorē erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique nō aliū finem vbique assignat Scriptura cur carnē nostrā suscipere voluerit Dei Filius & hoc etiam mandatū à patre acceperit, nisi vt victima fieret ad Patrem nobis placandū. Ita scriptū est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiā. Propterea diligit me pater, quia animam meam pono pro ouibus: hoc mandatū dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horam. Pater glorifica Filium. Vbi clarē finem assumptæ carnis assignat, vt victima & piaculum fiat abolendis peccatis. Eadem ratione pronuntiat Zacharias, secundum promissionem datam patribus venisse: vt illuminet qui in vmbra mortis sedebāt. Hæc omnia meminimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.

Iohan. 1. c. 9
Ibidē 10. b. 14
Ibidem 3. b. 16
Ibidem 5. d. 25
Ibidē 11. c. 25
Matth. 18. b. 11
Ibidē 9. b. 12

Heb. 5. a. 1
1. Cor. 5. d. 19

Rom. 8. a. 3
Tit. 2. c. 11

Luc. 14. d. 26

Iohā. 10. d. 17

Ibidē 3. b. 14

Ibidem. 12. d.
17. 18

Luc. 1. 3. 79

Colof. 2. a. 3

1. Cor. 2. a. 2

Siquis excipiat, horū nihil obstare quominus idem Christus, qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, vt fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem Christo, qui nobis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solūm recitat quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenii lasciuiam & prurium opportunè compescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationē vt adoptaret in filios secundum propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in Filio dilecto, in quo habemus redemptionē per sanguinem eius. Hic certē non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostēditur, quum mederi vellet humani generis miseriæ. Si rursus obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam præuidebat: mihi satis supérque est, impia audacia ad fingēdum nouum Christum prorumpere, quicumque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt, quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Christi officio ita differuit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: ac si data opera cancellos mentibus nostris circumdaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus gratiam quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis antè leuiter motā, rursus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentia eos insinulat qui Filium Dei negant apparituum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frenum non iniiciat Paulus, vbi de redēptione per Christū parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam vafania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quærent an naturam asini assumere potuerit Dei filius. Hoc portentū, quod pii omnes tanquā detestabile meritò exhorrent, hoc prætextu excuset Osiander quòd nusquam disertè in scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui

Ephes. 1. a. 4. 5

Ephes. 3. e. 16
17. 18

1. Tim. 1. c. 15

2. Tim. 1. c. 9

Tit. 3. c. 9

1. Cor. 2. a. 2

Ephes. i. d. 22

alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum ut omnia colligeret, nihilo magis alium agnosceret cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

6

Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, ut illum referret quæ iam Pater carne vestire decreuerat. Unde colligit, si nūquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. Interea primùm se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet nō solùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, refulcebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò ut concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno cōsensu fateentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ insculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti filii beneficio, sed addo filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita ut quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus representari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præsentis Dei intuitu assiduè frueretur, nisi ei essent similes: nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, ut simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur, hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in caelos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ confortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

7

Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile: quia si nō collapsa fuisset Adæ integritas, similis fuisset Deo cum Angelis: neque tamē propterea necesse fuisset Filium Dei fieri vel hominem vel Angelum. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, non ut redemptor, sed ut primus homo, ne à sua prærogatiua excideret: quando iam non nisi per accidens natus esset, ut scilicet instauret perditū genus humanū: ut inde inferat, creatū igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam apertè docet Scriptura, simile nobis fuisse factū per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiā velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adā, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, ut ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei, homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas. vnde sequitur, eandem Filio Dei nascēdi fuisse causam, ut homo fieret. Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam, quandiu integer steterat, futurum imaginem fuisse sui ipsius, nō Christi. Respōdeo ex opposito, quia etsi nunquā induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christū esse verè caput, & primatū tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quæ ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite nisi Deo propositū fuisset Filiū suum carne vestire, etiam citra Adæ culpā. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus cōcedet, Christo non cōpetere primatū in Angelos, ut fruatur eo principe, nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitū esse omnis creaturæ, non quòd creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit. summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: deinde quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu cōsiderandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, ut Angelis dominetur: & hominē esse factū ut redemptor esse inciperet. Eiusdē inscitia est quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnū Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana car

Gen. i. d. 17

Psal. 82. a. 6

Colos. 3. b. 10

Heb. 4. d. 15

Luc. 3. g. 38

1. Cor. 15. f. 47

Colos. 1. b. 15

Colos. 1. c. 18

1. Iobem c. 16

ne, Angelis & hominibus in societatem caelestis gloriae suae & vitae collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi praestigias facit, Ecclesiam fuisse ἀνέπαλον futuram, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti co capite fruebantur Angeli, non etiam diuina sua virtute praesle hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in caelum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas haecenus refutaui naxias, pro firmissimis oraculis ducit Osiander, nempe ut suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos paxanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmiter se afferre, prophetiam Adae scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthaeum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis praecipis quaerit Osiander, quae à Deo auctore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est differit, sed tantum de fide coniugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vniam, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tentet. Haec simplicitas si Osiandro sorder, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugii sacram coniunctionem proponere, quae nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugii discernit spiritualem Christi & Ecclesiae coniunctionem. Quare facile euanesceat haec futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquillas discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehendetur omnium vanitas. Haec quidem sobrietas filii Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret.

Gen. 2. d. 23

Ephes. 5. g. 30

Galat. 4. a. 4

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

CAP. XIII.

DE Christi diuinitate, quae alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum differere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanae quidem naturae veritas olim tam à Manichæis quam à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem caelesti carne praeditum somniabant. Sed vtrisque Scripturae testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in caelesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abraham & Iacob. neque homini aereo promittitur thronus aeternus, sed Davidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Davidis & Abraham: non ideo tantum quòd ex Virginis utero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Davidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, filium quoque hominis subinde se appellat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantaque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllis mortales impudentia fore qui officias adhuc spargere audeant? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera, quibus fami, siti, frigori, aliisque naturae nostrae infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis diligenda sunt ea potissimè quae animis in vera fiducia aedificandis conducere queant: ut quum dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, ut eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, ut in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeri: Item, debuisse fratribus similem fieri, ut misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eodè pertinet quod paulo antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi. quod à Paulo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quòd dicitur, Spiritum ei datum esse absque mensura, ut de plenitudine eius hauriamus omnes:

Gen. 17. a. 2
12. d. 18. 26. 2. 4
Psal. 45. b. 7
Matth. 1. a. 1Rom. 1. a. 3
Ibidem. 9. a. 5

Galat. 4. a. 4

Heb. 2. d. 16

Ibidem. 1. c. 12,
& d. 17
Ibidem. 4. d. 15

Rom. 8. a. 3

Iphes. 4. d. 16

Iohan. 1. b. 16

quādo nihil absurdius quā Deum in sua essentia aduēticio dono locupletari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicatur alicubi in similitudinem hominis factus, & figura compertus vt homo. Sed ita minimè expendit quid illic agat Paulus. non enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, vt eius exemplo nos hortetur ad submissionem, ostēdit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate cōtentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facilè colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter constaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatum spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clarius explicat, passum fuisse asserēs pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit. quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aereum fabricatur corpus, quia vocetur Christus secundus Adam de cælo cælestis. At neque illic essentiam corporis cælestem inducit Apostolus, sed vim spiritualem, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porro eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnā haberet nobiscum corporis naturā Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehemētia Paulus prosequitur; Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Quibuscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recētes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quòd nugantur Christum dici Filium hominis quatenus ab hominibus promissus est. siquidem palam est, Hebraico more vocari filium hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra cōtrouersiam esse debet. Ac (ne lōgius abeamus) locus Psalmi octauī, quem ad Christum Apostoli accommodant, abunde sufficiet, Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus, Christum participem factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregarēt ad obsequium Dei. quibus verbis aperte Christus eiusdem nobiscum naturæ socius & consors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorem sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societatem ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quæ nam esset erubescentiæ ratio? Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur nō erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus Filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tametsi autem Apostolus hunc honorem assignat solis fidelibus, quòd ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli. quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De primogeniti etiam nomine rixam inscitè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilominus etiam plus coloris habet quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplifcet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expenditur Mosis testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decider. Neque enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronūtiat Deus posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde sequi-

Iohā. 17. c. 19

2

Philip. 2. a. 7

1. Pet. 3. d. 18

2. Cor. 13. b. 4

1. Cor. 15. f. 47

2. Cor. c. 16

Heb. 1. d. 14

Ibidē. 2. c. 11

Rom. 8. f. 19

Heb. 1. d. 16

Gen. 3. c. 15

aur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est, Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quam improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen feminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farina, quòd obtendunt non aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tēpore fuit exhibitus. Galat. 3. c. 16
Postquam enim Filium Dei nominauit Paulus, cōtinuò pòst subiiciens, Secundum carnè, naturã certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictū prædicans, seorsum ponit, secundū carnè ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Dauidis, quid valebit ista locutio, fructū esse ventris eius? Quid promissio ista? Ex lumbis tuis descendet qui manebit in folio tuo. Porro in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticè ludunt. etsi enim non recenset Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamè de re tunc vulgò cōperta verba facit, satis habet ostendere Iosephū ex Dauidis semine ortū esse, quū satis cōstaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutem à Christo allatam toti generi humano communem esse docens: quia Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est: sed nimis superbè noui Marcionitæ fucandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincāt, mulieres contendunt esse ἀσπίρις: atque ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas adducūt ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicæ nō attingam: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atque ita confusam tunc fuisse tribuum discretionē, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est, quantum ad politicum ordinem spectat, cenferi progeniem ex virili semine: neque tamen præstantiam sexus obstare quominus in generādo coeat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse: Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendere. Hac ratione dicuntur fœminæ parere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filii vel ignobiles: ita etiam in seruitute partus ventrem sequitur, secundum iurisperitos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugiū accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidā ex corū caterua, excusso pudore, nimis proteruè quærunt an dicere velimus ex semine menstruali Virginis procreatum esse Christū. quia vicissim excipiam, annon coaluerit in matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hinc Virginē quasi canalē describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno cōtentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro cōfesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facile soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnū hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnus hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaque alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisficeret, eum diserè à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanā

Spiritus operationem genitus fuit ex femine Mariæ. non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantum ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, ut pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio perueniret: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentaliter ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, ut cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pèdere voluit, ut semper mundum impleret, sicut ab initio.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam.

CAP. XIII.

Iohan. 1. b. 14

P

ORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitæ personæ. Siquidem ita cõiunctam vnitamque humanitati diuinitatem asserimus, ut sua utriusque naturæ solida proprietates maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus cõstituitur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositiissima videtur, quem ex duabus substantiis conspiciamus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, ut non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quod nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè, accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnam esse in homine personam ex duabus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc cõstituunt. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter cõpetant: nõ nunquam quæ vtrâque naturam cõplectantur, neutri seorsum satis cõueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, ut eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus *ἰδιωματων κωνομία* dictus est.

2

Ioh. 8. g. 58

Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrasæ probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quæ apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quod primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia cõsistant: quod etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum cõditum, seque vnà cum Patre operari, nihilo magis homini cõpetit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quod autè seruus Patris vocatur, quod creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quod gloriam suam non querere, nescire diem vltimū, à seipso nõ loqui, nõ facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantum suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Cõmunicatio autem idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt,

Coloss. 1. b. 15

Iohan. 17. a. 5

Iohan. 5. c. 17

Iesa. 42. a. 1,
& aliis locis.

Luc. 2. g. 52

Iohan. 8. f. 50

Marc. 13. d. 32

Ioh. 14. b. 10,

& 6. d. 38

Luc. 24. f. 39

Act. 20. f. 28

1. Cor. 2. b. 6

1. Iohan. 1. a. 1

ad diuinitatem improprie, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietates cum altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in caelum ascendisse nisi Filium hominis qui in caelo erat, certe tunc secundum hominem & in carne quam induerat non erat in caelo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturae unionem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clarissime veram Christi substantiam enarrant loci qui vtrunque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis extant quamplurimi. siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepisse à Patre remittendi peccata, suscitandi quos velit, iustitiam, sanctitatem, salutem largiendi: praefectum esse iudicem viuus & mortuis, vt honoretur quemadmodum & Pater. Denique quod lux mundi, pastor bonus, vnicum hostium, vitis vera nuncupatur. Huiusmodi enim praerogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, praeditus fuit: quas etsi ipse vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quae homini qui nihil quam homo esset, dari non poterat. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurum esse regnum Deo & Patri. Regnum sanè Filii Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate delituit, & seipsum exinaniuit accepta serui forma, depositaque maiestatis specie, Patri se obedientem praestitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperium, vt coram ipso flectatur omne genu: ita tunc & nomen ipsum & coronam gloriae, & quicquid à Patre accepit Patri subiiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum enim data ei potestas est, ac imperium, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiã sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec praesenti diuinitatis aspectu fruamur. Atque hic excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totius ferè doctrinae quae in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obscurant sensum, seque implicat multis laqueis. Sit igitur nobis haec recta intelligentiae clavis, neque de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quae ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostrae modulo Patri nos coniungit. Vbi autem consortes caelestis gloriae Deum videbimus qualis est, tunc perfunctus Mediatoris officio, desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos. Quod pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nepe cui temporale imperium à Patre mandatum est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas. cui adeo nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obiecta.

4 Atque haec obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scite accommodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quosdam etiam non prorsus indoctos torqueant eiusmodi formulae, quas vident Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas. quia non considerant eius personae in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quam pulchre inter se haereant singula, si modò sobrium habeant interpretem, qui tanta mysteria qua decet religione examinet. Verum nihil est quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem. quae verò de vtraque natura sic coniuncte dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtrunque. Id verò quid aliud est, quam contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet non confusis, naturis constans, Dominum nostrum verumque Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus est à nobis Nestorii error, qui dum naturam distrahere potius quam distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscebatur. quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filii Dei nomen inditur ei qui de virgine nascitur, & virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutythiana infania, ne dum volumus personae vnitatem demonstrare, vtrunque naturam destruiamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt

1. Iohā. 3. e. 16

Iohan. 3. b. 13

Iohān. 1. d. 29

Ibidem 5. d. 21

22. 23

Ibidem 9. a. 5

Ibidem 10. b.

9. 11

Ibidem 15. a. 1

1. Cor. 15. c. 24

Philip. 2. b. 8

Heb. 2. a. 6

Phil. 2. b. 10

1. Cor. 15. d. 28

1. Cor. 8. b. 6

Aug. in En-
chir. ad Laur
cap. 36

Luc. 1. c. 32

Ibidem d. 43

vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulo post nonnulla subiiciam quæ figmentum illud melius discutiant. Nobis in præsentia satis erit locus vnus. neque enim templū Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephe sina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonenſi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet quàm distrahere.

5 Verùm nostro quoque seculo emerſit non minus exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Ac primò quidem negat Christum alia ratione Dei Filium esse nisi quatenus in vtero Virginis genitus est ex Spiritu sancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturæ distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu huc incumbit, antequam patefactus fuerit Christus in carne, vmbrales tantum fuisse in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit esse Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus est, propriè esse Dei Filium. Nec verò speculum esset inæstimabilis Dei gratiæ homo Christus nisi in eum collata esset hæc dignitas vt sit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ definitio, censeari Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnã constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorii delirium inuēta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem, antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: ac si aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus incepit. Nihilo absurdus est, in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura semper hoc habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, ac si diceret Filii nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum. Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filii Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quò in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrè nisi vnigeniti Filii respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est natura. Nec est quòd obstrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione quam Deus apud se decreuerat: quia hîc nõ agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudũ ostensa fuit: sed quum re ipsa filii Dei esse nõ potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahare capiti quod membris commune fuit, ratione caret. Ultra progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pèdebat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtriusque esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: rite mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne apparuit, esse Dei Filium: quia extra carnem non potuit censeari hoc nomine. Respondeant nunc mihi an secundum vtranque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed lògè aliter docet Paulus. Fatemur quidem Christum in carne humana filium dici, non vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideòque vnicum: vt hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam sumus regenerati, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Christo defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, nisi quòd natura possidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totã Mediatoris personam, vt verè & propriè sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet, dum se ait segregatum in Euangeliũ Dei, quod antè promiserat de Filio suo, qui genitus est ex semine Dauid secundũ

Iohan. 2. c. 19

Rom. 8. c. 15

Psal. 82. a. 6

Coloss. 1. b. 15

Rom. 1. a. 1. 3

carnē, declaratus Filius Dei in virtute. Cur secundū carnem distinctè nominans filiū Dauidis, seorsum diceret declaratū esse Dei Filiū, nisi vellet innuere aliū de hoc pendere quā à carne ipsa? Nā quo sensu alibi dicit passū fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute Spiritus, ita nūc discrimen statuit vtriusque naturæ. Certè cōcedant necesse est, sicuti à matre accepit cuius causa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius causa sit Filius Dei, id que ab humana natura aliud esse ac diuersū. Duplici nomine eū insignit Scriptura, passim vocans nunc Dei, nunc hominis filiū. De secūdo lis moueri non potest quin ex cōmuni linguæ Hebraicæ vsu hōminis dicatur filius, quia est ex progenie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæ que essentia ratione vocari Dei filiū: quia non minus consentaneū est ad diuinā naturam referri quòd vocatur Dei filius, quā ad humanā, quòd vocatur filius hominis. Denique eo quem citavi loco, non aliter intelligit Paulus eum qui secundum carnem genitus est ex semine Dauidis, declaratum esse in virtute Filium Dei, quā alibi docet, Christum qui ex Iudæis descēdit secundum carnem, esse Deum benedictū in secula. Quòd si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei esse naturæ diuinæ respectu, qui secundum carnem filius etiam est hominis?

7 Tumultuose quidem illi erroris sui patrociniū vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non pepercisse, quòd illum ipsum, qui è Virgine nasceretur, Filiū Altissimi vocari Angelus præcepit. Verūm (ne tam futili obiectione superbiant) expendāt paulisper nobiscum quā validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpisse Dei filiū, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse Verbum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Verbo vitæ annuntiare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi nascetur dux qui regat populum meum Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim minimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum commentus est, quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit: quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est Dei filius. Ac prudēter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundum carnem ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei esset. Neque tamen in personæ vnitatis fingenda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitatis in vnā personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quā secundum varios respectus nunc Filium Dei, nunc filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum, nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quā suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio, nisi mutua iam tunc fuisset ad filium relatio, per quē omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce certetur, Solomo de immensa Dei altitudine differens, tam filium eius, quā ipsum incomprehensibilem affirmat: Dic nomē eius, si potes, inquit, aut filii eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostendit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu verustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quā detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

8 Etsi autē horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alii non subscriberent: quicumque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propius instes, ab illis id cōcedi animaduertes, non alia ratione nisi quia cōceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filii nomen, vt nullum inter naturas discrimen relinquunt: sed confuse blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sapientiæ genitura, quā prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Serueti præstigias, quibus

se & quosdam fascino (vt hoc exemplo admoniti pii lectores se in sobrietate & modestia contineant) refellere vtile quidem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factū est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam, & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei Sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filii generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum genituræ apud eum obtinet: sed qui tunc per speciem umbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem, cui feminis partes attribuit. Vnde sequetur, porcos & canes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Et si autem ex tribus increatis elementis Christum conflat, vt sit genitus ex essentia Dei: sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadem sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse *εμμουσίου*, & Sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christū apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex Dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam Sermonis hypostasin redigit in nihilum, & filium Dauidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deū fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porro quàm turpiter secum ipse subinde pugnet nimis prolixū esset referre. Ex hoc compendio colligent sani lectores, versutis ambagibus impuri canis spem salutis profusus fuisse extinctam. Nam si caro esset ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi qui ex Abrahæ Dauidisque semine progenitus, verè secundū carnem homo factus sit. Ac perperam in verbis Iohannis insistit, Sermonem fuisse factum carnem: quia sicut Nestorii errori occurrunt, ita impium hoc commentum, cuius auctor fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositū quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimū spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium. C A P. X V.

Ench. ad Laurent. cap. 5.

R

E C T E Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, cōmune tamen illis cum piis fundamentū esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinēt, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorū resonet Filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate cum nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidā salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctū à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parū prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiatur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque clogium contineat. Diximus autè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittēs populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorū tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messix demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse. adeoque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nūquam innotuerat vera religio. quod patet ex voce illa mulieris, Messias quū uenerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudæi temere præsumpserant animis: sed, vt errant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustris inter alias est Iesaiæ sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nepe quo modo iam alibi vocauerat angelum vel interpretem magni cōsili. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit, variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideo conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: nō est cognoscens amplius. At verò quū iam non longè abesset Christus, præfixū fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetam, non solum vt vaticinio de quo

Coloss. 1. d. 19

Iohan. 4. d. 25

Iesa. 55. b. 4

Iesa. 9. b. 6

Hebr. 1. a. 1

Psal. 74. b. 9

Dan. 9. f. 14

illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophætis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2. Porro notandū est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Legge sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messia nomen promisso Mediatori fuit impositum. Et si autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictū fuisse Messiam (vt etiam alibi ostendi) prophetica tamē & sacerdotalis vnctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me. ideo vnxit me Iehoua vt prædicarem mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hîc rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelii prædicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omniū ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonauit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: i-

Iesa. 51. a. 1

Matth. 3. d. 17

Ioel. 2. g. 28

1. Cor. 1. d. 39

Coloss. 2. a. 3

1. Cor. 1. a. 2

3. Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spiritualē esse eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totaque eius vis & æternitas colligitur. Aeternitas porro, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meritò Angelus item apud Lucam salutem populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuēda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuravi per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar: semen eius in æternū manebit: solium eius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternū, & testis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per manum Filii sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi quàm in Christo reperietur vaticinii huius veritas. quandoquidem statim post mortem Solomonis cōcidit maiori ex parte regni dignitas, & cū ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatū hominē translata est: postea sensim diminuta fuit, vsquedū prorsus tristi & pudēdo interitu deficeret. Eundē habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem fore pronuntiat vt eum cōiungat cum suis membris. Ergo quoties audimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus assiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi Dauid hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur, dicitque reges & populos frustra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in cælis habitat: de perpetua Ecclesiæ conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, vt cunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirent, non tamen suppetere illis vires quibus aduersus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium suum cōstituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri non posse vt Diabolus cum toto mūdi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialē cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. ergo Christus vt spem in cælos nostram attollat, regnum suum pronuntiat non esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnū esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegatur Christi manu, plenum

Dani. 2. g. 44

Luc. 1. d. 33

Psal. 89. e. 36.
37. 38

Iesa. 53. e. 8

Psal. 2. d. 34

Psal. 110. a. 1

Iohan. 18. f. 36

huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi quàm dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fructus: Ideòque sciendum est quicquid nobis fœlicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitæ esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præfidiis cõtinetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles cõtra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quàm sibi, idque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire non vit Deus, referti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolũ, munitum, & quoduis noxæ genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad

Luc. 17. e. 11

Rom. 14. e. 17

Pharisæos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immoretur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum. nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptioni subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore contemptu, probris, aliisque molestiis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communit nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberrima gloriæ materia, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromatice vnguentis confecta nobis proponitur sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus sapientiæ, intelligentiæ, consilii, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalmus prædicat eum fuisse vnctum præ confortibus suis: quia nisi in ipso talis esset præstantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieiunos & aridos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis superque confirmatur quòd dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes, mudo renuntiandum esse. Huius sacre vnctionis visibile symbolum in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie columbæ. Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quòd ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedè in Christo delegit, vt inde largè ad nos scaturirent cælestes diuitiæ quarum adeò sumus egeni. Quòd autem & regis sui fortitudine inuicti stant fideles & spirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Cæterum huic, de qua loquuti sumus, æternitati nihil derogat Pauli sententia, Tunc regnum tradet Deo & Patri. Item, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria nõ talem fore regni administrationem qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius, qui nos paulatim ad solidam cum Deo coniunctionem perducat. Et certè quòd sedet ad Patris dexteram, tantumdem valet ac si vocetur Patris legatus, penes quem tota sit imperii potestas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etiam inter-

Iesa. 11. a. 2

Psal. 45. b. 8

Iohan. 3. d. 34

Iohan. 1. b. 16

Ephes. 4. b. 7

Iohan. 1. e. 32

Luc. 3. e. 22

1. Cor. 15. e. 24

Ibidem. d. 18

pretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dexteram Patris, vt sit Ecclesiæ caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuisse nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Christi regno ordinem commendat præfenti nostræ infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiæ caput, quia impletæ crunt Christi partes in Ecclesiæ defensione. Eadem ratione passim scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit Pater vt suam dõnationem per eum exercent. Licet enim multa dominia celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde rite colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se regem esse ac legislatorem Ecclesiæ. Nam etsi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamen significat quàm se diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incomprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustius est nos omnes vno consensu ad parendum accingi, summâque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutum. Nam sicuti regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vltro subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrũ ferreum gestare, quo frangat ac conterat præfractos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaueribus, & altitudinem sibi aduersam prosternat. Cuius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documētum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè censeretur potest extremus regni eius actus.

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendum, finem & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotii fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles, quauis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Quare de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamè huc redit, non nisi in Christum competere sacerdotii honorem, quia sacrificio mortis suæ reatũ nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quãti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque poenitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinem vèrti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis iniquitatis nos sacerdos sanctificet, gratiãque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotii eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorẽ, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modo precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certòque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. Iã sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt æterna reconciliationis lege patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos asciscat in societate tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, cælestèque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui foetemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarii, cuius mentio fit apud Daniele. Notãda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbrailem quæ tunc in vsum fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbis in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt, quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Philip. 2. b. 9

1. Cor. 8. b. 9

Iesa. 33. d. 23

Psal. 2. e. 9

Psal. 110. b. 6

Psal. 110. b. 4

Apoc. 1. b. 6

Iohan. 17. e. 19

Dan. 9. f. 24

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in caelum ascensu.

C A P. XVI.

VAE haecenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditii, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quaeramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, non esse aliud nomen sub caelo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temere, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è caelis ab Angelo supremi decreti praecone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimum ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quae solida in eo residet: vt se vltro priuent omni gratia quicumque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse, sine quo aridus est omnis animae cibus: saltem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomen. Sed hinc diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt non modò ipsum eius authorem persuasi simus, sed quae ad stabilem fidei nostrae futuram sufficiunt amplexi, repudiemus quae cunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac seriò reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestumque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxie expetere, quod satisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, non sinit impune legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

2 Verum, antequam longius progredimur, in transcurso videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua praue nit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis recòciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam ante fuisset gratuito fauore còplexus? Quoniam ergo hic emergit aliqua repugnantiae species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam, Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatae, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictam Dei mortemque aeternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miserari essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis, minoris aestimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiicisset, vt eras meritis, horribile exitium te manebat: sed quia sponte ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiae Dei. Verum audiat rursum quod Scriptura docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, haereditatem irae, mortis aeternae maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuum, horribili denique exitio destinatum & iam implicitum: hinc Christum deprecatores intercessisse, poenam in se recepisse ac luisse quae ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminèbat: mala, quae Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo benevolentiam illius erga ipsos contineri: his nonne eo magis permouebitur quo melius ad viuum representatur quanta è calamitate ereptus fuerit: In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine irae Dei & aeternae mortis horrore antè perculsus & consternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armata, benevolentiam eius paternamque charitatem non nisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamè falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Ha-

Act. 4. b. 12

Matth. 1. d. 21
Luc. 1. c. 31Bern. in Cāt.
Serm. 15Rom. 5. b. 10
Gal. 3. b. 10. 13
Col. 1. c. 21. 22

benus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundū corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuera sumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationē nati. Verūm quia Dominus quod suum est in nobis perdere nō vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vt cū que enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creatura: vt cū que mortē nobis ascuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile diffidum est inter iustitiam & iniquitatem: quādiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi pro suis reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est abolet, vt iusti in eius cōspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione præuenit ac antevertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: nō autē plenam habemus firmamque cum Deo coniunctionem quā vbi Christus nos coniungit. Ad eoque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christū solum oculos mentēsque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

- 4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem cōplexus est Deus, in Christo constitisse ac fuisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locosque illos optimè inter se conciliant, vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verūm quo firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt, citabo locum Augustini vbi id ipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinē Filii eius, cœpit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filii eius essemus, antequam omnino aliquid essemus. Quòd ergo recōciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligēti reconciliati sumus, cū quo propter peccatū inimicitias habebamus. Quod utrū verum dicam, attestetur Apostolus. Commendat (inquit) dilectionē suam erga nos, quoniā quū adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quū inimicitias aduersus eum exercētes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quādo nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse nō fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrū & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.
- 5 Iam vbi queritur quomodo abolitis peccatis dissidiū Christus inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ eum nobis fauētem ac beniuolum redderet: generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, Quemadmodū vnus transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnus obedientia iusti cōstituimur. Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam, Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partem quòd obedienter Patris mandatū pergeret. Denique ex quo induit personam serui, cœpit ad nos redimendos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quo certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac propriū adscribit. Pronuntiat ipse animā se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum esse propter peccata nostra. Clamabat Iohānes Baptista, ipsum venisse ad tollēdum peccata mundi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionē quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius & recōciliatos per mortē. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatum, vt essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erūt. Quamobrem in simbolo fidei quod Apostolicum vocant, optimo ordine statim à natalibus Christi fit transitus ad mortem & resurrectionem, vbi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totam comprehendit, quòd seipsum exinauerit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa

1. Iohā. 4. d. 19

Ephes. 1. a. 4

Iohan. 3. b. 16

Rom. 5. b. 10

Traçt. in E-
uāg. Ioh. no.

Rom. 5. b. 8

Rom. 5. d. 19

Galat. 4. a. 4

Matth. 3. d. 15

Matt. 20. d. 28

Rom. 4. d. 25

Iohan. 1. d. 29

Rom. 3. c. 15

Ro. 5. b. 9. 10

1. Cor. 5. d. 21

Philip. 1. a. 7

quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblatum. Itaque vbi testatus est Dominus se animam pro ouibus ponere, disertè addit, Nemo tollit eam à meipso. Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse instar agni corà tonsore. Et historia Euangelica refert obuiam prodiisse militibus: & coram Pilato, omissa defensione, stetit ad subeundum iudicium. Non id quidem absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc nõ vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere sui curam, vt nobis confuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse rite Deo aliter litari quàm dum proprio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totumque addixit. Quã ad rem appositè testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tunc dixi, Ecce venio. Cæterum quia non nisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ cõscientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Christi statuitur nobis vitæ materia. Porro quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleste Dei tribunal, primo loco refertur damnatio coram præside Iudææ Pontio Pilato: vt sciamus, pœnã, cui eramus obstricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Christus, corà homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit. Neque enim solùm ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt discamus quod docet Iesaias, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, eiusque liuore nos fuisse sanatos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causa satis erat quamlibet obire mortem: sed, quo redemptioni nostræ satisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad se traducens, & piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè casus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premitur, ipse iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus ipsum personam fontis & malefici sustinere. Atque hîc duo notanda sunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant, & eximiam fidei cõsolationem & cõfirmationem afferunt. Quum enim Christum audimus à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus complementum eius prophetiæ quæ ab Euangelista citatur, Inter iniquos reputatus est. Cur istud? nempe vt peccatoris, non iusti aut infantis vices obiret: quia non innocentia, sed peccati causa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore absolutum (nam eius innocentia non semel testimonium palam reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exoluisse. Atque ita & peccatoris sceleratiquæ personam in Christo repræsentatam intuebimur, & relucente innocentia, conspicuam simul fieri alieno potius quàm proprio scelere grauarum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorum numerum ira relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dùm affirmat nullam se in eo inuenire causam. Hæc nostra absolutio est quod in caput Filii Dei translatus est reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nã hæc cõpensatio in primis tenenda est, ne trepidem, atque anxii simus tota vita: ac si nobis instaret iusta Dei ultio, quã in se trãstulit Dei Filius.

6 Iã & ipsa mortis species insigni mysterio nõ caret. Maledicta crux erat, nõ humana tantum opinione, sed diuinæ Legis decreto. In eã ergo dùm tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atque ita factum oportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potius nobis incubebat, eximeremur, dum in eum traducitur. Quod etiã in Lege adumbratum fuit. Siquidem *מזבח* (quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur) vocabatur oblatae pro peccatis victimæ & expiatrix. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit, instar *καθαρῶν* ipsas esse: quæ debitam sceleribus execrationem suscipere ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificiis figuratè repræsentatum fuit, id in Christo figuratè archetypo exhibetur. Quare, vt iusta expiatione defungeretur, animam suam *δὲν* impedit, hoc est satisfactoriam peccati hostiam (vt inquit Propheta) in quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desinat imputari. Apertius id ipsum testatur Apostolus, quum docet, eum qui peccatum non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quo iustitia Dei efficeremur in illo. Nam Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit. Eodem videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatum fuisse peccatum in eius carne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum,

Iohã. 10. c. 15

Iesa. 53. b. 7

Iohan. 18. a. 4

Matt. 27. b. 11

Hebr. 10. a. 5

Psal. 40. b. 9

Iesa. 53. b. 5

Iesa. 53. d. 11

Marc. 15. c. 18

Psal. 69. a. 5

Iohã. 18. g. 38

Iesa. 53. b. 5,
& d. 11

2. Cor. 5. d. 21

Rom. 8. a. 3

vt perfecta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus. Nunc liquidū est quid sibi velit illud Prophetæ, positas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nepe quod sordes earum abstersurus, iisdem per translatitiam imputationem obiectus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Apostolo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio. Scriptum est enim, Execrabilis omnis qui pendet in ligno. vt in gentes benedictio Abrahæ in Christo perueniret. Eodem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clarius intelligimus, onus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eam subisse maledictionem intelligendus est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionē, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædicat, ac si crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in currum triumphalem. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographum quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palam traductos. Nec mirum, quia per Spiritum æternū (teste altero Apostolo) seipsum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus insideant, semper nobis in mentem veniant sacrificium & ablutio. Neque enim certò cōfidere possemus Christum esse *ἀπολύτρωσις καὶ ἐπίλυσις καὶ ἰλασίριον*, nisi victima fuisset. Ideoque toties fit sanguinis mentio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quamquam non modò ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.

7 Sequitur in symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursus videre est quomodo in vicem nostram vbiq; se supposuerit ad soluendum nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradidit, quo nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quod morti se velut deglutendum permisit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quod subigendum ei se permisit, non vt eius potestate opprimeretur, sed magis vt eam prosterneret, quæ nobis imminabat ac iam depressis insultabat. Denique vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperiū, id est Diabolū: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quod participatione sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterum actiones exercent: veteremque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiam sepultura eius pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliatur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apostolus docet, & cum eo sepultòs in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturæque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

8 Nec verò descensum ad inferos ommittere conuenit, in quo ad redemptionis effectū non parum est momenti. Quamquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesiis vsitatam: in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vt pote quæ rei maximæ vtilis ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde coniectare licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id cerè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tamen interpretatio diuersa. Verum aut à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis cōstet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitur. Si quos porrò impedit morositas ne in symbolum admittant, mox tamè planum fiet tanti interesse ad redēptionis nostræ summam vt ea præterita multum ex mortis Christi fructu depereat. Sunt etiam rursus qui opinentur, nō aliquid nouum hinc dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quādoquidem inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, nō rarò pro sepulchro accipi infernum:

sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facillè adducor vt ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantia fuisset, rem minimè difficilè verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum cõplexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimètes simul connectuntur, posteriorè esse prioris exegesi conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur, Quòd Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse: Deinde non est verisimile, irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facillè assentiantur quicumque rem ipsam paulo diligentius expendierint.

9

Pfal. 10. b. 16
Zach. 9. c. 11

Alii secus interpretantur, quòd Christus descendèrit ad animas Patrum qui sub Legge mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo nõ erat aqua. Verù quum Psalmus, eorù liberationes prædicet qui in lōginquis regionibus capti in vincula coniciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyssu comparet cladem Babylonicam in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio quí factum sit vt posteritas locū putaret esse subterraneū, cui affinxit nomen limbi. sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorù animas puerile est: Christi autem animã illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libèter equidem fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitam agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant. (carcerem vertunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant, cõsortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetrauerit, dum piæ animæ eius visitationis, quam sollicitè expectauerant præsentis aspectu sunt potitæ: cõtrà, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, nõ ita accipiendū est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantum docere vult communem vtrisque fuisse mortis Christi sensum.

1. Pet. 3. d. 19

10

Iesa. 53. b. 5

Act. 2. d. 24

Verum de Christi descensu ad inferos seposita ratione symboli, certior expositio quærèda est: & nobis ex Dei verbo constat non modo sancta & pia, sed plena quoque eximiæ consolationis. Nihil actum erat si corporea tantum morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam cum oportuit cum inferorum copiis æternæque mortis horrore, quasi confertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsorem, vadem, adeoque instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeoque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinè: quia absurdum est sepulturæ subiici quod præcessit. vbi enim quæ in hominù conspectu passus est Christus exposita fuerunt, opportunè subiicitur inuisibile illud & incõprehensibile iudiciū quod coram Deo sustinuit: vt sciamus nõ modò corpus Christi in pretiū redemptionis fuisse traditū: sed aliud maius & excelletius pretiū fuisse quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditii hominis pertulerit.

11

Act. 2. d. 24

Heb. 5. c. 7

Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantopere horrebat, nõ refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiam alii vertunt vel pietatem, sed quàm parum aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquedi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personam nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum & alienatum: & quum inuocaueris

non exaudiri: perinde ac si in tuam perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum ut coactus fuerit, urgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti: Quod enim nonnulli volūt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratū. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem inensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem eum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo de sensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, ut mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia ablutit: ut quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum confereudo, factum est ut & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Psal. 22. a. 2
Matt. 27. c. 46

Vide Cy. l. al
ter. de re. fide
ad Regin.

Lib. 4. de
Trin.
Lib. 2
Lib. 3

13 Hic nebulones quidam, licet indocti, malitia tamè magis quàm inscitia impulsī, clamant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoreque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, cōtrouersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehementius. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (ut verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam cōuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redemptor. Luctari autem oportuit ut erigeret qui prostrati iacebant: adeoque nihil inde cœlesti eius gloriæ decessit, ut hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus, Mediatorem hunc expertum esse nostras infirmitates, ut ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendūt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritum Dei sapiant, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui ut se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiæque inductus est. Quicquid autem spōte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labèque puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filiū Dei. At quū integer esset, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine similis esse potuit, ut tamè hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum transiliunt, quanuis mortem timuerit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, non timuisse. Sed expendant pii lectores quàm honorificum hoc sit Christo, molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios homines. Contumaciter ad mortē properant latrones aliique malefici: eam multi alto animo despiciunt: alii placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuisse percussum & propè attonitū, cuius fuisset constantiæ vel magnitudinis: Quod enim prodigiosum censerī vulgo posset, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Neque verò spectaculum hoc præbuit aliorū oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, è cælo descendere necesse fuit. Quàm pudenda, ut dixi, fuisset hæc mollietas, eousque torqueri ob cōmunis mortis formidinem, ut sanguineo sudore diffugeret; neque posset recreari nisi Angelorū conspectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamen quàm cum morte communi: Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrere de rebus incognitis: quia nun-

Heb. 4. d. 15

Matt. 26. d. 29

quam serió reputarunt quid sit aut valeat nos redemptos esse à Dei iudicio . Atqui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti cõstititit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est : respõdeo hoc fuisse exordiũ, vnde colligi potest quàm diros & horribiles cruciatus perpeffus fuerit, quũ se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quanquam autem sese ad momentum occultauit diuina vis spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet : sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à doloribus mortis : quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia . Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Nã etsi supra modũ angitur, non tamẽ desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porro hinc refellitur tam Apollinarius error , quàm eorum qui monothelitæ dicti sunt . Ille Christo fingebat spiritũ æternum fuisse animæ vice , vt tantũ esset dimidius homo . Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autè affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima: quam ideo turbatam fuisse scimus vt nostræ, trepidatione discussa, pacem & quietem obrineant. Adhæc contra monothelitas , videmus vt nunc secundum hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam . Omitto quod metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantia species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intèperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domãdos.

13 Sequitur à mortuis resurrectio , sine qua mutilum esset quod hæctenus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet, transfilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruat. Proinde tamen in eius morte habemus solidũ salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo victor mortis emerfit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum cõsistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. ac si diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutamque iustitiam . Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat , si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam , si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolutum, & mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamẽ vt huius beneficio vim efficaciamque suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit caelestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ futura . sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autè ex virtute spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione differens, Vt cognoscam illum (inquit) & potentiam resurrectionis illius . Continuo tamen post societatem cum morte annectit . Cui aptissimè congruit illud Petri, Deum suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo. nõ quòd fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proinde meminimus, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendi quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochen esse in voce resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secũ trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: meritò contendit Paulus abolutam esse fidem, & inane fallax que Euãgelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixæ. Ideo alibi, postquam in Christi morte aduersus damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imo idem qui mortuus est resurrexit, & nũc coram Deo pro nobis apparet mediator. Deinde, quemadmodum antea exposuimus ex communicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius inſiti sumus, vt participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumẽtum ex eo quòd Christo sumus commortui , deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: ita etiam, quia cum Christo surreximus, ex eo inferi, quæ sursum sunt nobis esse quærenda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat, exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Ter

Act. 2. d. 24

Matt. 27. f. 47

Iohã. 12. d. 27

1. Pet. 1. a. 3

Rom. 4. d. 25

2. Cor. 13. b. 4

Philip. 3. c. 10

1. Pet. 1. d. 21

1. Cor. 15. c. 17

Rom. 8. f. 34

Rom. 6. a. 4

Colos. 3. a. 5

Colos. 3. a. 1

tium quoque ex ea fructū consequimur, quòd veluti accepta arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimam hypostasim constat, qua de re prolixius disputat 1. Corinth. 15. Obiter autem annotandum est, quòd dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, ac si diceretur, & eandē qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

14 Resurrectioni nō abs re annectitur in cælū ascensus. Etsi enim gloriā virtutēque suā Christus resurgēdo plenius illustrare cœpit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen demū in cælū ascensione regnū suū verè auspicatus est. Quod Apostolus ostendit quū docet illū ascēdisse vt impleret omnia, vbi in specie repugnātix admonet pulchrū esse cōsensum: quia sic à nobis discessit, vt præsentia esset vtilior, quæ in humili carnis domicilio se cōtinebat quantisper in terris versatus est. Itaque Iohānes, vbi præclarā illam inuitationem retulit, Siquis sitit, veniat ad me, &c. Iohan. 7. f. 37 subiicit nondū fuisse tunc fidelibus datū Spiritū: quia nondū glorificatus erat Iesus. Quod etiā testatus est discipulis ipse Dominus, Expedit vobis vt abeā: nisi enim abiero, Spiritus Iohan. 16. a. 7 sanctus nō veniet. Corporalis verò absentix solatiū proponit, quòd nō deseret pupillos, sed iterū ad eos veniet, inuisibili quidē modo, sed magis optabili: quia tūc certiore experiētia edocti sunt, imperiū quo potitur, & quā exercet potentiā non modò ad beatē viuēdum, sed fœliciter quoque moriendū fidelibus sufficere. Et sanè videmus quāto maiorem Spiritus sui abundantia tum effuderit, quanto magnificentius regnū suū promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis, extulerit. In cælum ergo sublatus, corporis sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non vt adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinarentur, sed vt præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius quod pollicitus est, se futurum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cælos eleuatū est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatāque est. Hoc Augustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortē erat Christus ad dexterā Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicādos: præsentia itidem corporali, secundum sanam doctrinam fideique regulā. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fusius ac clarius, Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundū carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis cōprehensus est, quòd ligno cōfixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare: Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducētibz videndo, non sequendo, ascendit in cælum, & non est hīc: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hīc est: non enim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectē dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

15 Quare mox subiicitur, cōsedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assessores, quibus regendi imperandique vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, ac si diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commissæ sibi administrationis possessionem solenniter adiisse: nec semel adiisse tantum, sed in ea perstare, donec ad iudiciū descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quū ita loquitur, Cōstituit illum Pater ad dexterā suam supra omnem principatū, & potestatem, & virtutē, & dominationē, & omnne nomē quod nominatur nō solum in hoc seculo, sed in futuro, & Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa sessio, nempe vt eius maiestatem tum cælestes tum terrenæ creaturæ suspiciāt, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli, quum illam toties cōmemorant, quàm vt eius arbitrio permissa esse vniuersa doceant. Quare non rectē illi qui beatitudinē simpliciter designari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantē se videre testatur, quia non de corporis constitutione, sed imperii maiestate hīc agitur: vt Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominū suo in cælum ascensū aditum regni cælestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in m. iiii,

Ephef. 4. b. 10
Iohan. 7. f. 37
Iohan. 16. a. 7

Tra. in E-
uang. Iohan;
109

Matt. 28. d. 20

Act. 1. a. 3;
& b. 9

Marc. 16. d. 19
Hebr. 1. a. 3

Ephef. 1. d. 20
Philip. 2. b. 9

1. Cor. 15. d. 17

Ephef. 4. c. 15

Act. 2. e. 30, 2

& 3 d. 21

Hebr. 1. a. 7

Act. 7. g. 56

Aug. de fide
& symb. ca. 8

Ephes. 2. b. 5 carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in cælestibus iam in ipso considerare, utpote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit ut à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis recõciliat, ut viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clemètia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiã eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, ut trãsfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, ut Spiritu suo sanctificet, ut variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, ut protectione sua tutam aduersus omnes noxas cõseruet, ut ferocietates crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique ut omnem teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

17

Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnũ, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cælo descendet qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum inefabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illũ quo agnos segregabit ab hædis, electos à reprobis: nec erit quisquã aut viuorũ aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clãgor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & mortuorum vocabula hîc accipiãt: & sanè videmus quosdam veterum in particulæ istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, ut planus est & dilucidus, ita symbolo longè conuenientior est, quod populariter scriptum esse cõstat. Neque repugnat quod Apostolus asserit, omnibus hominibus constitutũ semel mori. Nam etsi non morietur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, non improprie mors appellatur. Non omnes quidem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est: Interibit & absorbebitur vno momẽto mortalis eorum vita, & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitum istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quod viuũ & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in Christo sunt, resurgẽt primi: deinde qui reliqui erũt & superstites, obuiam Domino cum illis rapientur in aera. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desumptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

18

Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest ut in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clemẽtissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelamque suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectãda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinẽ promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturum est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudiciũ illi deferendo, ut ita conscientiiis suorum, terrore iudicii trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redẽptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autẽ nuncupo, de authore interim minimè sollicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in cõmune conscriptum ac editum existimabãt, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandum censuerunt. Neque

verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine adeoque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ cōfessionis obtinuerit, vñdecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse cōscriptum verisimile est quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distinctòque ordine recenseri, nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxie laborare, vel cū aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus facti veritatē, vt nō simul intelligat aut cuius ore enūtiata, aut cuius manu descripta fuerit.

- 19 Quando autē totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauēdum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quaeritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quælibet dona, in eius vñctiōe reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, vt condolefcere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si segura iudicii expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur huc atque illuc in spes varias, etiam si in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cognitionis partem aliò defleunt. Quanquam irreperere diffidentia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

C A P. X V I I.

HÆC etiam quæstio vice auctarii expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomē tamen meriti audire non sustinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, non auctorem vitæ vel ducē & principem, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, si quis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò, vt verissimè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri cœterno in vñctatē personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vñde hoc meruerit: Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vñde secundum vniuscuiusque mensuram per cuncta eius mēbra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullū illustrius est prædestinationis exemplū quā ipse mediator. Qui enim hunc fecit ex femine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus, sine vllō merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis. & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia merito beneplacito Mediatorē statuit qui nobis salutē acquireret. Atque ita in se citè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgaris est, quæ subalterna sunt, non pugnare. ideoque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum, quod Dei misericordiæ subiicitur. Nostris autē operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor quàm Christi obedientia: suo ordine vtrunque. Nam Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit: sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suæque obedientia deleret transgressiones nostras. In summa quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis constituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

- 2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorē locum teneat Dei dilectio, tanquam summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum non nisi formalē esse causam,

Act. 4. b. 12

1. Cor. 1. d. 30

Heb. 2. d. 17

Gal. 3. b. 13

Act. 3. c. 11.

Lib. primo
de præd. Sar.
cap. 15

De bono per
feuer. cap. vltimo

Iohan. 3. b. 16

- magis extenuat eius virtutem quàm ferant verba. Nam si fide quæ in ipsum recumbit iustitiam consequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda, quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit *ἵλασμός* pro peccatis nostris. Clarè his verbis demòstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. Ac magnum pondus habet nomen placationis: quia Deus ineffabili quodà modo, quo tempore nos amabat, simul tamè erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quò pertinent omnes istæ sententiæ, Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. Itè, Erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Ut ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius mysterii ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in codè gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus favore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi sanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur, Eum qui peccatum nò fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filii iræ, & per peccatum alienati. Cæterum hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.
- 3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro còfessione sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si poenā nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partā nobis salutem: quod tantundem valet ac promereri. Atqui teste Paulo, reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramus exosi, morte Filii sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter notanda est quæ paulo post sequitur antithesis. Sicut per transgressionem vnus peccatores còstituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est, Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquā iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiā excludit: sicuti ex còtextu apparet. Nam & prius dixerat *ἁλοῦμα* ex multis delictis esse in iustificationem.
- 4 Cæterum quum dicimus Christi merito partā nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatū mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quòd figuræ illæ monstrarunt. Scimus autè quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitionem peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item Oblatum esse vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta, æterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si sanguis vitulæ sanctificat secundum carnis puritatem, multo magis sanguine Christi purificari conscientias ab operibus mortuis: facillè patet, nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placandi, & satisfacièdi cōcedimus: quemadmodum paulo post addit, Mediator hic est Noui testamèti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege, promissionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expendere conuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeoque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quòd alii debebant persolvens, iustitiam illis acquireret. Clarum est etiam Iesaiæ testimonium, Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obtigit sanitas. Nisi enim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum poena cui
- Iohā. 4. b. 10
1. Iohan. 2. a. 2
- Colof. 1. c. 20
2. Cor. 5. d. 19
- Ephes. 2. d. 16
- Ephes. 1. b. 6
2. Cor. 5. d. 21
- Rom. 5. b. 11
- Rom. 5. d. 19
1. Iohan. 1. c. 5
- Luc. 22. b. 20
- Iohan. 1. d. 29
- Heb. 9. f. 22
- Ibidem, c. 12
- Ibidem, b. 13
- Ibidem, d. 15
- Galat. 3. b. 13
- Iesa. 53. b. 5

eramus obnoxii, in se recepta, cui respondet quod ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussi eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quod peccata nostra portauerit super lignum. Onus enim damnationis, quo leuati fumus, dicit in Christum esse reiectum. 1. Pet. 2. d. 24

5 Nec obscure pronuntiant Apostoli pretium soluisse quo nos à reatu mortis redimeret. Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ est in Christo, quem posuit Deus *in asse* per fidem quæ est in sanguine eius. Gratiâ Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem, ut iustitiam adepti coram Dei iudicio securi stemus. Idem valet istud Petri, Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, quâ ratione Paulus dicit nos pretiose emptos esse. Nō staret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit *in asse*, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apostolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, ac si diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem respondet. Cui & alter locus consonat, deletum fuisse in cruce chirographum, quod erat cōtrarium nobis. Solutio enim vel compensatio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magnum & his verbis Pauli subest pondus, Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod lex conferret si quis eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiâ quod Deus operibus nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod nō minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde conciliat ac si æternus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eodem spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus Filium suum misit Legi subiectum, ut eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quod iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus differit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibis noster, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiâ. Ea porro vis non aliunde prouenit nisi quia in iustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quod seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ fragrantia. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Iohannes tamen suo more sub pronomine *αὐτοῦ* eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus. Sicuti ego viuo propter Patrem ita & vos viuetis propter me. Cui respōdet quod dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, *κατὰ Χριστόν*, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro eo patiamini. Rom. 3. c. 24
1. Pet. 1. d. 18
1. Cor. 6. d. 10
Coloss. 1. b. 14
Coloss. 2. c. 14
Galat. 2. d. 21
Leuit. 18. a. 5
Act. 13. f. 38
Galat. 4. a. 4
Rom. 4
Iohan. 6. f. 55
Ephes. 5. a. 2
Rom. 4. d. 25
Iesa. 37. g. 35
1. Ioh. 2. b. 37
Iohan. 6. f. 57
Phil. 1. d. 29

6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & scholastici) non minus stulta est curiositas quàm temeraria definitio vbi hoc idem asserunt, Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium ut sibi acquireret quicquam noui? Et consilium suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filii utilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones propheticae, Puer natus est nobis. Item, Exultate filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quod Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicēs, Pro illis sanctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maxime dignum obseruatu quod Christus, ut se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, ut iudex esset mundi, caput Angelorum, atque ut potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic nō differere de causa exaltationis Christi: sed consequentiâ dūtaxat ostendere ut nobis esset exēplo. nec omnino aliud voluit quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris. Lib. 3. Sent. dist. 18
Rom. 8. f. 32
Iesa. 9. b. 6
Zach. 9. b. 9
Rom. 5. b. 10
Iohan. 17. c. 19
Philip. 2. b. 9
Luc. 24. d. 26

INSTITVTIONIS CHRIS- tianaë religionis Lib. III.

DE MODO PERCIPIENDAE Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effe- ctus consequantur.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operati-
one Spiritus. C A P. I.

V N C videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum usum, sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac primò habendū est, quan-
diu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inu-
tile nulliusque momenti. Ergo vt nobiscum quæ à Patre ac-
cepit communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrū vocatur, & primogenitus inter mul-
tos fratres: nos etiā vicissim dicimur in ipsum inseri, & cum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcūque possidet, do-
nec cum ipso in vnum coalescimus. Etsi autem verum est,

Ephes. 4. d. 15
Rom. 8. f. 19
Rom. 11. b. 17
Galat. 3. d. 17,

hoc fide nos consequi: quando tamen videmus nō omnes promiscuè amplecti Christi cō-
municationem quæ per Euangelium offertur, alius conscendere ipsa ratio nos docet, ac
de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonis que eius omnibus fruamur.
Differui antè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite cōtenti sumus,
Christū ita in aqua & sanguine venisse, vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc par-
ta nobis effluat. Quemadmodū enim tres citantur in cælo testes, Pater, Sermo & Spiritus:
ita etiam tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neque frustra repetitur Spiritus testimo-
nium, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptū esse. Vnde fit vt ablutionem
& sacrificium Christi obsignet. Qua ratione etiam dicit Petrus fideles electos esse in sancti-
ficatione Spiritus, in obedientiam & aspersionem sanguinis Christi. Quibus verbis admo-
net, ne irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo
purgari. Qua ratione etiam Paulus, de purgatione & iustificatione verba faciens, dicit nos
fieri vtriusque compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit,
Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quò etiā per-
tinent quæ proximo libro de eius vnctiōe docuimus.

1. Joh. 5. b. 7. 8

1. Pet. 1. a. 2

2 Verum, quo res apprimè digna cognitu certius liqueat, tenendū est Christum peculiari
modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spem col-
ligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantū
generali, quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos ve-
getat & fouet, sed radix ac semē est cælestis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Chri-
sti regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluētia tunc floreret. In signis
præ aliis est Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Etsi
enim videtur dona Spiritus restringere Prophetæ ad munus prophetædi, sub figurâ tamen
significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & va-
cui fuerant cælestis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto
nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister
esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filii Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis
in carne, sed in Spiritu: si quidem Spiritus Dei habitat in vobis. quòd si quis Spiritū Chri-
sti non habet, hic non est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quòd is qui susci-
tauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra propter Spiritum eius ha-
bitantē in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem quorum

Ioel. 2. g. 28

Rom. 8. b. 9

Ibidem, c. 11

est author: & tamen Christo, apud quæ deposita sunt Spiritus dona quæ suis largiatur, eadem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Paulus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cū vita animali quæ reprobis etiam communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit communicationem Spiritus, sine qua nec paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

3 Atque hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totâque instauratione salutis nostræ agitur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuita Dei benevolentia qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nosque ad precandi fiduciam animat, imò verba dicit, vt intrepidè clamemus Abba Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hereditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus sub fidei Dei custodia salutem nostram in tuto esse. vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fœcundat, vocatur sapius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venite ad aquas. Item, Effundâ Spiritum meum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit, veniat ad me. Quanquam interdû à purgandi mundandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem, vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populû suum à fordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vita vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo & exurendo, corda nostra incêdit amore Dei & studio pietatis, ab hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manât caelestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam potètiâ exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt nò iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt si qua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordisque peruersitas. Hoc quidè iam clarè expositum est, donec intèta sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigidè eum extra nos, adeoque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc coniunctio, ne inutiliter, quoad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeoque vnû cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius mēbra, vt nos sub se cõtineat, vicissimq; illû possideamus.

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia non nisi per eam nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam creditibus in Christû vt sint filii Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deû opponens carni & sanguini, supernaturale esse donû asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Ob signatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorè, cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui aerem dûtaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electos à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Itè, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggere quæ ipse ore docuerat, quia frustra cæcis lux se offerret nisi Spiritus ille intelligētia aperiret mētis oculos: vt rite clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis referantur, eiusque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamaret doctores nisi Christus ipse

Iohan. 6. a. 4 interior magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, ut fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelii sui fidem, atque ita regenerans ut simus noua creatura: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

De fide: ubi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.

C A P. II.

ERVM hæc omnia cognitu facilia erunt ubi posita fuerit clarior fidei definitio: ut vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ ante tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, si qua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudiciū nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduū sed profusum pra vires extraque omnem nostram facultatem est Legem implere ut exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: ubi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: si quidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem ad eunt quicumque adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietates, quo perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum. imò quum in scholis de fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (ut alibi diximus) miseris animas rapiunt transfuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessam habitat, Christum occurrere medium necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrē (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorū vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentē inducit, Mittam te inter gentes, ut accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriā testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, ut agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hūc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, ut in eo se patefaceret: ut ipsa bonorum cōmunicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem. Siquidem ut dictum est Spiritu nos trahi oportere ut ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendū esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quò sit eundem & quæ: tum continuo post colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tendimus, hunc minem quæ imus: vtrunque autem non nisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totā suam stabilitatem habet in Christo. Petrus vero aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

2 Ergo hoc malum, ut alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari cōtinget. Præterquam verò quod caliginosa sua definitio totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna perniciē illudunt. Imò (ut verius & apertius dicā quod res est) commentū hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoc cōtinere credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas: Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides: atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quò parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quò inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis

1. Tim. 6. d. 16

Iohan. 8. b. 12

Iohan. 14. a. 5

Luc. 10. d. 12

1. Cor. 2. a. 2

A. 26. d. 17.

18

1. Cor. 4. b. 6

Li. II. de Civ.
Dei, cap. 2

1. Pet. 1. d. 21

esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquiret: sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

Rom. 10. b. 13

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem affirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione, si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditâ per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur an implicita sit fides multis ignorantia reliquis, sed definiunt, rite credere qui in sua inscitia stupēt, adeoque sibi indulgent, modò Ecclesiæ auctoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse in intelligentiam.

Iohan. 17. a. 3

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solum quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorū nebulis circumdati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidâque docilitate longius eniti. Itaque fideles hortatur Paulus, vt si qua de re alii ab aliis dissentiant, expectet reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset. ac quotidie legendo in multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantia coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac in signia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipsa gustent, vt hæsitent in minimis quibusque, vt à magistri ore pendentes, non tamè multùm promoueant. quinetiam, dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectio magistri illis instar somnii est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studiū. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit sermonum Christi veritas: non quòd credere inceperint, sed quia oculta fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuū erat, tunc recepto vigore emerfit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, statuebant sibi esse authorē salutis. denique credebāt è cælo venisse, vt per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

Philip. 3. c. 15

5 Vocare etiam fidē implicitā licet quæ tamè propriè nihil aliud est quàm fidei præparatio. Plerosque credidisse Euangelistæ referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progressi sunt quàm Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelii doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt Christo libenter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen non nisi initium fuit. Sic aulicus ille qui de Filii sanatione promissioni Christi credidit, domum reuersus, teste Euangelista, denuo credidit. nēpe quia primò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius auctoritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita fuisse docilem & paratum ad discendum, vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret inter discipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplū in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris sermo-

Iohan. 4. 8. 53

Iohan. 4. f. 42 ni crediderunt vt feruiderent ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur, Iam non credimus ob sermonem tuum, sed cum audiuimus, & scimus quod seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum sunt imbuti, modo ad obediendum ferantur, vocari fideles, non quidem proprie, sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassa ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (qualis fingitur à Papistis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper discentes, nūquam ad scientiam veritatis perueniunt, quanto grauiorem ignominiam merentur qui data opera affectant nihil scire?

6 Hæc igitur vera est Christi cognitio, si cum qualis offertur à Patre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita non nisi præcunte Euangelio rectè ad eum tēdemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ: quibus clausis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ita didicistis Christum: si quidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Euangelium restringo fidem quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiæ magis illustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quanquam facilius erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quàm radios à sole, vnde oriuntur. Ideo apud Iesaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credatis. Propheta quoque hortari volēs populū ad fidem, Hodie (inquit) si vocem eius audieritis, & audire passim accipitur pro credere. Denique nō frustra Deus apud Iesaiā hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quod omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti. quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonē? Cui respondet quod passim Euāgelistæ fideles & discipulos ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorū sapientius. quinetiam hoc epitheton ad mulierē vsque extēdit, Act. 9. Quare si ab hoc scopo in quem collimare debet, vel minimum defleuit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corruit. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Nō hīc disputamus an ad seminandum Dei sermonem, vnde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministeriū, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vt cūque ad nos deferatur, instar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operā in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen iis quos ad se trahere vult, per verbum suum se repræsentat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Euāgelio, Rom. 1. a. 5. & alibi obsequium fidei laudat in Philippēnsibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tantum nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius autoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirēdum adhuc est, quid proprie fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morite morieris: Vox Dei ad Cain, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant: tantum abest vt stabilindæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officium sit veritati Dei subscribere, quoties & quidquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recubat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet: Deum autem quæ exhorrescit, quomodo non refugeret: atqui Deū querere fides debet, non refugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium beneuolē-

tiam seu misericordiam subiiciamus: Ita certè ad fidei ingeniũ propius accesserimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositã: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cõherent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset nisi eam sua voce offerret. Verita- Psal. 40. c. 11
 tem tuam & salutem prædicavi: non celavi bonitatem tuam & veritatẽ tuam. Bonitas tua & veritas custodiãt me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsquẽ ad nubes. Item, Psal. 36. b. 6
 Omnes viã Ichoua clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est Psal. 25. b. 10
 super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini Psal. 117.
 tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophe- Psal. 138. a. 3
 tas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum nobis propitiũ, nisi de se testetur ipse, nosque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autẽ visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odii & iræ signa. Iam quum non multum habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mista intelligẽtia, quæ nõ solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimũ abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitacione fluctuatur, securum in ea persuasionẽ resideat. Itaque aliunde & mẽtem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit si dicamus esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certãque cognitionem, quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

8 Verum antequam vltra progrediar, quædam proœmia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui asferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formata & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliose tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionẽ illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longius consistari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrãdo, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volũt, qua recipiet quilibet Dei contẽptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndum erat, sibine quisque proprio Marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadẽ sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritus dono nunquã cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd si expederent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatem. Rom. 10. b. 10
 Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: assensionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quàm cèbri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud Rom. 1. a. 5
 obsequium præfert Dominus. & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius: quã a credentibus, quasi subscriptione facta, obsignari Iohannes Baptista est testis. Quoniam res Iohan. 3. d. 25
 minimè dubia est, vno verbo statuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum facta: quũ assensus quoque pia affectione cõstet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multo clarius argumentum se etiamnum offert. Quum enim fides Christũ amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationem quòque & fontem aquæ viuæ: cum haud dubiè rite cognoscere nõquam poterit quin sanctificationem Spiritus simul apprehendat. Aut si quis apertius id dictum cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Cõsequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

9 Quòd solent obtrudere quod ait Paulus, Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt mōtes 1. Cor. 13. a. 3

transferat, charitatem verò non habeat, cum nihil esse, quo fidem charitate spoliata de-
 1. Cor. 12. b. 10, forment: non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite
 Ibidem. d. 31 differuisset de variis donis Spiritus, in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes, pro-
 phetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus
 & emolumentum rediret ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiorem adhuc se viam de-
 monstraturum. Eiusmodi dona omnia, vtcunque per se excellentia sunt, nihili tamen æsti-
 manda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data: in eam nisi
 conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione vtitur, repetens eadē
 illa quæ superius recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtu-
 tes, & fidem, nempe pro edendorum miraculorū facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue
 fides particulare sit donū Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono lin-
 guarum, vt prophetia, vt aliis charismatibus: nō mirum si à charitate separetur. Totus au-
 tem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum fidei sit *πίστις*, significati diuersitate
 non obseruata, perinde pugnant ac si eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in
 eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quamquam verò plures esse fidei
 formas, docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei noti-
 tia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credūt
 certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse
 arbitrātur: (quale fere iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præ-
 sentes spectauimus) sunt etiam qui vltra procedunt: nam & Dei sermonem pro certissimo
 habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vtcūque
 commouentur. Talibus quidem fidei testimoniū tribuitur, sed per *κατὰ χριστόν*: quoniam Dei
 verbum non impugnat manifesta impietate, vel aspernatur, vel contemnit: sed quandā
 potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

10 Verum hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullius est momēti, ita indigna est fid ei ap-
 pellatione: à cuius solida veritate quàm procul absit, tametsi mox fusius videbitur, nihil ta-
 men impedit nunc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamen suam in-
 A. 8. b. 13, credulitatē paulo post prodit. Quòd fides illi tribuitur, nō intelligimus cum quibusdam,
 & c. 18 simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelii maie-
 state victum, qualemcunque fidē adhibuisse, atque ita Christum, vitæ & salutis authorem
 agnouisse, vt libenter illi nomen daret. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euan-
 Luc. 8. a. 7; gelio Lucæ, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam nullis dum
 & b. 13 actis radicibus arefcit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi gustu affectos
 ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutē perferiscere: vt fallaci fidei simulatione nō
 hominum oculis modò imponāt, sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse
 sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impieta-
 tē reputant, nisi manifestū & confessum eius vel probrum vel cōtemptum. Qualiscunque
 autē illa est assensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat. & quan-
 quam radices egisse interdum videtur, viuæ tamen illæ nō sunt. Tot vanitatis recessus ha-
 bet, tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulēta hypocrisis oblectum est, vt
 seipsum sæpe fallat. At verò qui talibus fidei simulachris gloriantur, intelligant Diabolis
 nihilo se in hac parte præcellere. Priores certè illi sunt multo inferiores, qui stupidi audiūt
 Iac. 1. d. 19 & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiscunt: alii in hoc pares sunt, quòd qualif-
 cunque sensus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & consternationem.

11 Scio quibusdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum
 1. The. 1. a. 4-5 electionis esse asserat, qui tamen nodus facilè soluitur: quia etsi in fidem non illuminan-
 tur, nec Euangelii efficaciam verè sentiunt nisi qui præordinati sunt ad salutem: experien-
 tia tamen ostendit reprobos interdum simili fere sensu atque electos affici, vt ne suo quidē
 iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdi est quòd cælestium donorū gu-
 stus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quòd vim spiritualis
 gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, vt magis conuictos &
 inexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gusta-
 ri potest eius bonitas. Siquis obiiciat, nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certò ado-
 ptionem suam æstiment: respondeo, quauis magna sit similitudo & affinitas inter Dei
 Galat. 4. a. 6 electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamē in solis electis fiduciam illam
 quam celebrat Paulus, vt plena ore clament, Abba, Pater. Ergo, vt solos electos semine in-
 corruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitæ eorum cor-
 dibus insitū: ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit. Sed

hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docètur fideles, sollicitè & humiliter seipsum excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quòd reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, ut umbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat, ut eam speciali fide in usum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confuscè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei, vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia còmune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriseos. Nec verò nego quin hucusque eorum mentes irradiet Deus, ut eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, ut ad solidum effectum & fructum non perueniant. Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantum illis manifestat presentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, ut in finem usque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsentis gratiæ suæ sensu, qui postea evanescit, Deus aliquos illustret.

32 Quamquam etiam fides diuinæ erga nos benevolentia notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamè est diuini amoris sensum in temporariis evanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fatcor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, ut in arcanam illam reuelationem penetrent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, ut est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu evanido subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata, ut viuas radices agat, temporis successu arefcit: licet per aliquot annos non flores tantum & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectio deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelii sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam: reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispareat. Neque tamè fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, ut semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Ultrà procedo, nã quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano usu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, ut Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicatus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita non solidè eum redamant ut filii, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, ut eum membris suis instillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam supra attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare nõ desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult iræ suæ sensu, ut superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam sollicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fide iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide carent: sed dum subito zeli impetu feruntur, seipsum falsa opinione decipiunt. Nec dubium est quin ipsos occupet sollicitudo, ne cor suum probe, ut par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus (teste Iohanne) Christus seipsum non credebat, quum tamè in ipsum crederent: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à communi fide multi excideret (commune appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos māsēritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo lumē quod datum est, extinguant. Ideo Paulus fidem electis peculiariter vendicat, significans multos evanescere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui falla-

Rom. 5. 25

Iohan. 1. d. 19

Iohan. 8. d. 31

Tit. 1. a. 1

Matth. 15. b. 23

- Iacob. 1
1. Tim. 1. a. 5
Ibidem, d. 19
13
- ci prætextu impiè fidè profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidè non fictam, nisi quia multi sibi audaçter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum seipfos fallunt. Itaque bonam conscientiam arca comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.
1. Tim. 3. b. 9
1. Tim. 4. a. 1
Ibidem, b. 6
2. Tim. 2. c. 16
Ibidem, 3. b. 8
Tit. 1. d. 13, &
2. a. 2
Coloss. 2. a. 3
- Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia: Item, vbi denuntiat quorùdam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timotheum verbis fidei. Itè, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide: sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominù leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ: meritò extèditur ad totam cælestis doctrinæ summã, à qua non potest separari. Còtrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur, sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tãtam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filiæ sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circùstantiæ causa tãto opere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum. quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeneriti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidè ponit pro doctrina qua in fide instituimur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ecclesiæ ministerium, quod infirmitati nostræ hodie vtile est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Ceterùm vbi improprie transfertur nomen fidei ad falsam professionem vel mendacem titulum, nihilo asperior videri debet κατὰ γενος, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sapius dicitur in sacra historia, Gentes exterarum quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerat, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac calum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus patrè, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus (æterna salus & vita) in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.
- 14
- Nunc singulas partes de integro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem definitionis eius dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, vt mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quo ad illam pertingat. Neque etiã vbi pertigit, quod sentit assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perspiceret. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectione Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide cõplectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides subinde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia: quum fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè certò sciunt: sed diuinæ veritatis persuasionem confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicat & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidè ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.
- 15
- Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimat. Nam vt dubia & versatili opinione non est contenta fides, ita nec obscura perplexaque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, vt quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim vbi ad rem ventum est, omnium vacillatio detegit vitiù quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei auctoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Ichouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fufum in eximio
1. Cor. 13. c. 10
Ephes. 3. d. 18
Colos. 1. d. 26
Ibidem, 2. a. 2.
1. Iohan. 3. a. 2
2. Cor. 5. b. 6

catino terræ, purgatum septies. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & fere iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc fere argumento Psalmus centesimus decimus nonus consumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commédât nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt etiã permulti qui Dei misericordiam sic concipiunt, vt quamminimum consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam, de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistat, dimidia tantum est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitacione sollicitat. Longè est alius sensus *πρὸς τὴν πίστιν*, quæ fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursus audaciam. Sic enim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit, non esse rectam fidem, nisi quum tranquillis animis audeamus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia non nisi ex diuinæ beneuolentiæ salutisque certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sæpiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordiæ promissiones, extra nos tantum veras esse arbitremur, in nobis minimè: sed vt potius eas intus cõplectèdo nostras faciamus. Hinc demum nascitur fiducia illa quã alibi pacè idem vocat: nisi quis pacè deriuare inde malit. Est autè securitas quæ conscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentum, neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicii subinde recurrète, acerrimè lancinetur. In summa, verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitiū beneuolumque patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitata salutis expectacionem præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat nisi qui confidenter se regni cælestis hæredem gloriatur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & morti confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confessus sum (inquit) quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam vocati sumus. Et vbi que sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendere nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

17 Atqui (dicer quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia non modò inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatesunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluendus est si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatè quæ nulla sollicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamè cum sua ipsorum diffidentia. tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursus tamen, qualemcunque in modum afflicentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præsertim si continguum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas eligere sufficiet. Dū animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? Spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentia signum fuit, ac si destitit se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur,

- Pfal. 31. d. 13** Dixi in mea præcipatione, Proiectus sum à cõspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri De^o an in secula repellet? Durius quod sequitur, Arqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tantum agitari se dubitatione fatetur sed (quasi in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdedum. Quare non abs re animam suam hortatur ut ad quietem suam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas cõcussiones piorum corda fides sustentat: verèque palmæ vicem obtinet, ut contra quælibet onerata nitatur, sursumque se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere non destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantum sibi displicet in his vitiis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certè si propius iusto examine cõferre eum libeat cum Achaz, reperietur magnum discrimen. Mittitur Iesaias qui remedium afferat impii Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in custodia & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictum fuerat cor eius fuisse commotum, sicuti quatuntur arbores syluæ à vento, licet audita promissione expauescere nõ destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere ut in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contra autè fideles, quos incuruat & fere opprimit tentationum moles, constanter, quauis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt cõfessii, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsque valde. Quibus verbis docemur, interdum ipsos obmutescere, ac si prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suum persequi, & suam segnitiam precando acuerre, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

18 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium petus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelii promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur ut omni diffidentia morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc cõfictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam quæ intus concepta est fidem insurgit. Verum si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus ut fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia cõstet? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentia agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si cõcutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circumsessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobisque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, ut sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (ut nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorè eius cõspectum eoque certiorè venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam tenebris, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim si quis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantum & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiusque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vinciti, utcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, viderèque in ænigmate per speculum tradit, quàm tenuis in præ-

senti vita illius verè diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Et si enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse fidem quantum sper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assidue discendo exerceri, ex imperfectiōne nostra cōtingere: inuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendere. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrum sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi ostendit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullòque obiecto velamine gloriam Dei rāta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus igitur ignorantie inuolucris plurimū simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrū suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendat. Hac accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno idem impetu insilunt. Ipsa præcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc tecum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur vt Deum nobis aduersum & insensum esse patantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tēratio, Deum esse inimicum, quia sit infestus: contrā excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ira pia mens, vt cunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandē emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcūque disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum ultione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditū iri apparet, cum nihilominus inuocāt. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit, se quidem perire queriebantur, eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiecit à suorum ordine, vel annumerat incredulis, sed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictum est, rursus asserimus, fidei radicem nunquā è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vt cunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extinguere aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat. atque hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arefcit ac perit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundum præsentium rerum æstimationem, sentire: cuiusque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè. non intrus in cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat: nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorum vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltè frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde est ac si violento ictu iaculi miles alio, qui firmus pedē mouere cogatur, & paulum cedere: quū autem sauciat fides ipsa, perinde est ac si clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescant. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deum habeat præsentem, & suæ salutis consulentem, simul vincitur timor securitate. Quanta sibi autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantum ab omni pugna salui euadunt fideles, vt paulo post recepto vigore rursus in arenā descendere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantum in prælio vno, vel paucis, vel cōtra aliquem insultum affirmat fore victricē, sed superiorem toto mundo quauis millies impetatur.

2. Cor. 3. d. 17

Matth. 8. c. 25

Iob 13. e. 15

Ephes. 6. c. 16.

Psal. 23. a. 4

1. Iohan. 5. a. 4

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeo nihil decedit fidei securitati, ut solidius inde stabilietur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ ultionis aduersus impios edita documentorum vice sibi esse cogitantes, ne iidem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, sollicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscētes, à Domino toti pendēre discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis & euarios esse vident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, quibus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne similibus malis seipsum obstringat, eo fiduciam ipsorum nihil labefaciat: sed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari solet. Nec dum à Iudæorum casu argumentū exhortandi sumit, ut qui stat videat ne cadat, nos vacillare iubet, ac si nostræ stabilitatis parum certi essemus: sed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulsis Iudæis Gentes in eorum locū receptæ, ferocius insultēt. Quamquā non fideles tantum illic alloquitur, sed oratione sua hypocritas etiam comprehendit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos homines admonet, sed comparatione inter Iudæos & Gentes posita, postquam illos ostēderat iustas incredulitatis & ingratitude suæ in eo pœnas dare quòd reiecti essent, has etiam hortatur ne superbiendo ac sese offerendo gratiam adoptionis nuper ad se translata amittant. Quemadmodū autem in illa Iudæorum reiectione supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterāt aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantum stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verum etiam si electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatē, quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani cōfidentia lasciuat, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

1. Cor. 10. c. 11

Ibidem, c. 12
Rom. 11. c. 2023
Philip. 2. b. 12

Psal. 5. b. 8

Prou. 28. b. 14

Osee 3. b. 5

Deinde ubi docet ut cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi ut in Domini virtutē, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimvero nihil tam nos ad fiduciam certitudinemque animi in Dominum reiciendam, expergeficit quàm nostri diffidētia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendū est quod est apud Prophetā, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templū tuum: adorabo in timore. Vbi decēter fidei audaciam, quæ Dei misericordiam innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoties in conspectum diuinæ maiestatis prodeunt, ex eius splendore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo, dum beatū hominē pronuntiat qui terret assiduè cor suum: quoniam induratione in malum corruiat. At terrorem intelligit qui nos cautiore reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum scilicet animus in se confusus, in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffusus sibi, illius fiducia respirat. Proinde nihil obstat quin simul & terreantur fideles, & securissima consolatione pœntantur: prout nunc in suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt. Quomodo (dicet quispiam) in eodē animo sedem habebunt pauor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quum impii indolentiam sibi accersant, ne quis timor Dei eos sollicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus suos exerceat Deus ad humilitatem, ut fortiter militando, sub fræno modestiæ se cohibeant. Atque hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex contextu, ubi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè prosequi. In hunc sensum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebūt filii Israel ad Deum & ad bonitatem eius: quia non solum pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ hominem in seipso deiectū timore simul & admiratione imbuunt ut à Deo pendeat, seque humiliter subiiciat eius potentiæ.

24

Neque tamen sic locum facimus pestilentissimæ philosophiæ, quam nonnulli semiparistæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crassam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, ut fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiam: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, cōscientiam sic statuunt inter spem & metum, ut per interualla & vices huc atque illuc alternent: spem verò & metum sic inter se conferunt, ut illa ex oriente, hic opprimatur: hoc resurgente, illa rursus cōcidat. Ita Satā, ubi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nūc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ subinde desperationi cedit? Si Chri-

stum (inquiunt) cōsideras, certa salus: si ad teipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christū, veluti procul stantem, & non potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutē expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo inritos, nō modò suorum omnium bonorū participes faciat, sed sui quoque ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentū sic retorqueo, Si teipsum cōsideras, certa damnatio: sed quoniā Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrū, adeoque vnū cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuā damnationem abolet, ipse sua dignitate intercedit ne in conspectum Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimè conuenit: sed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinavit societatem. Ita nos Apostolus instruit. Corpus quidē (inquit) mortuum est propter peccatum: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundū istorum nugamentū dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, vt estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxii. Atqui longe aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur dānationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solū indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quasdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tentationum suffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quærendi Dei studio non desistit.

Rom. 8. b. 13

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de animā cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædā cōtraria inuenire. si ipsam, prout in se est & ex se, inueor: de ea nihil verius dicere possum quàm ad nihilum esse redactam. Quid modò necesse est singulas eius miseras numerare, quàm sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis, postremò ignominix & confusionis plena? Nimirum si ipsa quoque iustitiæ omnes ad lumen veritatis inspectæ, velut pannus menstruata inueniuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabūtur? Si lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilū redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respiremus fratres. Et si nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarū, ô Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuū vbi est thesaurus tuus. Quomodo autē thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirū ante te: non intrate: sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Nimirū vocas ea quæ non sunt, tanquam sint. & non sunt ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se: apud te tamen sunt, iuxta illud Pauli, Non ex operibus iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificam esse hanc connexionem dicit vtriusque considerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis, Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsā magis auēta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimirū si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiore speculam ascendentes, quæramus ciuitatē Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerētia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

Iesa. 64. e. 8

Matth. 6. e. 17

Rom. 9. e. 13

26 Porrò timor Domini, cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tamen vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obediētiam quæ sibi ut Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vt cuiusque autem distinguat, vides vt cō-

Psal. 11. b. 10

Prouer. 1. a. 7

Prou. 15. d. 23

Iob 8. c. 28

Malach. 1. b. 7

fundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectum idem animus recipiat. nam qui secū reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiam si nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatē: cuius ultionem non euadent qui flagitiosè viuendo, eius iram aduersum se prouocarint.

27
1. Iohā. 4. d. 18
Ephes. 5. b. 6.
Colof. 3. a. 6

Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectā charitatem expellere foras timorē, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim in credulitatis loquitur, à quo longe differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quod in eius offensionem incurrere vereantur, si quidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat. Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, ac si ceruicibus suis impenderet: sed cautiores redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentia. Non minatur in ipsos descensuram: sed admonet, vt impijs ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitent: ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt solis & simplicibus minus expergeant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties vei bis fulminat Deus e cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilē vocant, & ingenuo volūtariōque opponūt, qui filios decet. Alii mediam speciem subtiliter interserūt: quia seruilis ille & coactus affectus animos interdum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant.

28
Psal. 80. a. 4
Ephes. 2. c. 14
Psal. 63. a. 4
Rom. 8. g. 35
Psal. 23. a. 4
Psal. 33. c. 12

Iam in diuina beneuolentia, quam respicere dicitur fides, intelligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, vbi suæ dilectionis ipse nos certiores facit. Ostēdat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt Scripturæ, quod abolitis inimicitijs omnibus in gratiā nos recepit. Quo scilicet inruunt, Deo nobis recōciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedāt. Quare fides, dilectione Dei apprehensa, promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorū omnium securitatem: sed qualis è verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut lōgitudinem, aut honorē, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutū voluit Dominus) sed hac certitudine contenta est, vtcūque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeūt quin eius beneuolētia, plena sit fœlicitas. Proinde, quum summam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam posuimus: è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obseruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties non de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Qua ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde sentitur, vita ipsa esse suauiore & optabiliorem. Denique, si nobis affluant omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quod si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non disungi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit solum Dei fauorē. Si ambulauero in medio vmbra mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecū es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacem suam in ea quærunt, & penitus infixū habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Iehoua est Deus, & gens quam elegit in hereditatem sibi.

29

Fidei fūdamentum facimus gratuitam promissionem, quod in ipsa propriè fides constat. Tamen si enim Deum per omnia veracem esse statuat, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiam eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit, in ipsa cōstat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærunt, quæ non in mādatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur, eaque non nisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittit

timur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidè tremere ac vacillare volumus, illà salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltro ac liberaliter, potiùsque miserix nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euāgelio testimonium defert, quòd sit verbū fidei: Legis tum præceptis, tum promissionibus adimit: quando nihil est quod fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelii correlatio, dum Euāgelii ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiã ex fide in fidem. Nec mirum, siquidem, quum Euangelium sit recõciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos beneuolentiæ testimoniū extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & suscipiãt fideles: sed misericordiæ promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis considerãdus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suavis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Rom. 1. a. 5, & b. 16. 17

2. Cor. 5. d. 18

Psal. 86. a. 5, & 103. b. 8, & 145. b. 8

30 Nec verò Pighii aut similibus canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerãdo, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatè: siue minetur, siue spè faciat gratiæ. Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est. sed nos immeritò grauant calumniatores, ac si negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignū. Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status nõ erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nõne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus, & loco differentiæ subiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis separat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euāgelium propriè appellat fidei sermonem.

Heb. 11. b. 7

Rom. 10. b. 8

31 Hinc verò rursus colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem quàm fructum viua radice arboris: quia nõ alii, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiusque imaginatione non est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua secundum eloquium tuum: Itè, Speravi in verbo tuo, saluum me fac. Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustètet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddã aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositū meum seruare in diem illum. Verùm si quisque secum expendat quot identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscat qui eam magnificiunt vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palam est nos derogare potètiæ Dei, cui præferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immèsa Dei virtute differat. Videtur sæpe, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, aliò digredi, & vagari per longas & superuacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet. nihil tamè est quod nõ circūstantiæ præsentis seruiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur: quia pietas, vt alibi visum fuit, Dei potentiam semper ad vltimum & opus accommodat: præfertim opera Dei sibi proponit quibus se patrè esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitæ, Deum, qui semel auctor

Psal. 9. b. 11

Psal. 119. 43

Rom. 4. d. 21

2. Tim. 1. c. 12

fuerat salutis, æternum fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ priuatim singulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in posterum valere: imò vbi deseruisse nos videtur, sensus nostros lógicus extendere conuenit, vt vetusta eius beneficia nos erigant, sicuti aliò Psalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorú: meditatatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia sine verbo euanidum est quicquid concipimus de potentia Dei & operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio præluceat Deus. Posset híc tamen moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum utraque fidei zelo (vt videtur) impulsæ, extra verbi fines egressa est. Sara quæ arderet desiderio promissæ sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non cõtinuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide profectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filii sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suum gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. Denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quamlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuû fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ utilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eo quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeckæ particularis error nõ irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiumque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simul ac vel tantillû sibi permittit. Et si autè defectus & imbecillitas fidem obscurat, nõ tamé extinguit: interim nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluere: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeckæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

32 Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones; in ipso esse etiam & Amen. Cuius rei in pròptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eò beneuolentiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impii cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputet: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilo magis obstat quòd destinatas plærunque sibi promissiones respuendo, vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionum efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietates earum nostra infidelitate aut ingratitude nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiã adeptos esse in dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur, in illum coniiciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri, in ipso cõfirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim vel Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem obscure: elemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophætæ responso probata, quod neuter potuit cõsequi nisi fide. Similis eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus nõ sumpsisset longi ac difficilis itineris la-

Psal. 143. b. 5.
Psal. 77. c. 11.

Genes. 16. a. 5.

Genes. 27.

Rom. 1. b. 17.
2. Cor. 1. d. 20.

Matth. 3. d. 17.
& 17. a. 5.
Ephes. 1. b. 6.

Ephes. 2. c. 14.

Rom. 8. a. 3.

Rom. 15. b. 8.

Act. 10. e. 31.
2. Reg. 5. e. 17.
18. 19.

Act. 8. e. 27.

borem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore incertiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, nō modò quo ad Christi personam, sed quo ad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Ierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionē semel amplexus, tantū temporis non transegit quin rudimētis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elifæus, tacuisse de præcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullā tamē fuisse consentaneu non est: quia legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis.

Ibidem, f. 31

33 Atque hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abundè ad fidem faciendā sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciæque nostra impediret. Verum (quæ mētis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adherere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligentia multo superiorē esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quō tota terra scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiūt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum utroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatē purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tantū inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnū cæleste perducatur. Egregium, inquit Paulus, depositū seruato, per Spiritū sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autē Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum dūtaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei dixisset, qui author est & causa: sed quum dona prædicet quibus ornat Deus Ecclesiam suam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum est si ea fidei ascribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quum dicitur, neminem, nisi cui donatū sit, posse in Christum credere: sed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita sit ac sublimis cælestis sapientia, vel quanta sit in percipiendis Dei mysteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam stabilémque cordis constantiam, hoc est, præcipuam fidei partem, non respiciunt.

2. Tim. 1. d. 14
Galat. 5. c. 5.

34 Atqui si humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo est testis nisi spiritus hominis qui in ipso est, diuinæ voluntatis quī certus esset homo? Et si Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præsentī intuemur, quī firma stabilisque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeo autem hīc cōsternatur & deficit humana perspicacia, vt primus in Domini schola proficiendi gradus sit, ab ea deficere. Nam ea, ceu obiecto velamine, impedimur quominus assequamur Dei mysteria, quæ nō reuelantur nisi paruulis. Neque enim caro & sanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus. quin potius stultitia est illi Dei doctrina: quia spiritualiter diiudicanda est. Necessariæ ergo sunt Spiritus sancti suppetiæ, vel potius vis eius sola hīc viget. Nemo est hominum qui sensum Dei nouerit, aut cōsiliarius eius fuerit: sed Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mentem Christi teneamus. Nemo potest venire ad me (inquit) nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo missus. Quemadmodum ergo nisi Spiritu Dei tracti, accedere ad Christum nequaquā possumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur supra nostram ipsorum intelligentiam. Nam ab eo illustrata anima nouā quasi aciem sumit, qua cælestia mysteria contempletur, quorum splendore antè in seipsa perstringebatur. Atque ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnū Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrē Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclare edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerat. Verbum quidem Dei instar solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationē aditum faciente.

1. Cor. 2. c. 11

Matth. 11. d. 25
Iuc. 10. d. 21
Matt. 16. c. 17
1. Cor. 2. d. 14Rom. 11. d. 34
1. Cor. 2. c. 10
Iohan. 6. c. 44Luc. 24. d. 27;
& g. 45

Iohā. 16. b. 13

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, plenius ostendimus quàm non sint

idonei homines ad credendū. Itaque non fatigabo lectores eadem repetēdo. Sufficiat Spīritū fidei vocari à Paulo fidem ipsā, qua donamur à Spiritu, nō autē quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Theſſalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidē vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, apposituē vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contentus, adiūgit, specimen esse virtutis diuinæ: ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatam esse in potentia Spiritus. Loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cæcutiunt reprobi, comprehendit etiam interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quo magis in tā præclaro dono suam liberalitatē illustret Deus, non omnes eo promiscuē dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia. quorum fidus interpres Augustinus exclamat, vt seruator doceret, ipsum quoque credere doni esse nō meriti. Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiūt: vnus cōtemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datū est, non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorū Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hætenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multum est ad me: abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inferere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes,

Aug. de ver.
Apost. lib. 1.
Ioh. 6. c. 44

36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendāsque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multo euentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cogitatione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur, ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obſignandas, quarum certitudinem prius mētibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obſignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhæ hæreditatis nostræ. Vides vt Spiritu, velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? Vt hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quum de fiducia audaciāque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Ephes. 1. c. 13
1. Cor. 1. d. 22
Ibidem. 5. a. 5

37 Neque verò oblitus sum quod antè dixi, & cuius memoriam assiduē renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruuntur tranquillo statu: sed, quibuscunque machinis quatiuntur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidē, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient mōtes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi: quia Dominus suscepit me. Nō quòd æquabili tenore semper ad lætam hilaritatem cōpositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidē hortari vult, quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

Iesa. 30. d. 15
Psal. 37. b. 7
Hebr. 10. g. 36

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex coniectura morali, prout se vnusquisque nō indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quū simplici & gratuita promissioni respōdere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac cōditione ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in præsens: quum præsertim abundè liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturā, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastæ testimonium, quod identidem in ore habent, Nemo scit

Eccles. 9. a. 1

utrum odio dignus sit, an amore. Nam, ut præteream hunc locum in vulgari interpretatione mendose redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi verbis sibi velit Solomo: neque, si quis à præsentis rerum statu censere velit quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra laborare ac nullo operæ pretio torqueri: quum omnia pariter eueniant iusto & impio, immolati victimas & non immolanti. Unde sequitur, Deum non testari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prosperè facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenii arguendam: quum in rebus scitu maximè necessariis tanta hebetudine teneatur. Quæ admodum paulo antè scripserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Si quis inde inferre velit, sola coniectura niti quam de animorum immortalitate sententiam tenemus, annon insanus meritò habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse gratiæ Dei certitudinè colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præsentium aspectu comprehendì possit?

Ibidem, 3. d. 9

39 Atqui temerariæ præsumptionis esse causantur, indubitata voluntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si tantum nobis sumeremus ut ingenii nostri tenuitati subiicere vellemus incomprehensibile Dei consilium. Sed ubi simpliciter cum Paulo dicimus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed Spiritum qui ex Deo est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contrà obgannire possunt, quin Spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab ipso profectà reuelationè vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudine quid delinquimus? Verum hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu sic audemus gloriari. Quis credat tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, ut in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos deimur filios Dei esse pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, diuino autem vacuos esse volunt qui sint filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui solus testimonium reddere potest spiritui nostro quòd Filii Dei sumus: hi tamen si à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat, qui non agantur Spiritu Christi: hi Christianismum cõfingunt Spiritu Christi non indigentem. Ille nullam beatæ resurrectionis spem facit, nisi Spiritum in nobis residètem sentiamus: hi spem tali sensu vacuam confingunt. Sed respondebunt forsitan, non se inficiari quin illo præditos esse oporteat, cæterum modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quæ nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quæ dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denuntiavit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurii sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatæ arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari audent: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarat quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnoscì apud quos manet.

1. Cor. 1. c. 12

Rom. 8. c. 14

Ibidem c. 16

Rom. 8. b. 11

2. Cor. 13. b. 5

1. Ioh. 3. d. 24

Ic. 34. a. 3

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam addoriuntur: nempe, etiam si secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur frivola solutione, id habuisse Apostolū ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm ut effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantia mentione deterret. Qui bene stat (inquit) videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo cõsternemur, sed quo discamus nos sub potentè manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatiis, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferat, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ con-

Rom. 8. g. 38

1. Cor. 10. c. 12

1. Pet. 5. b. 6

templatione per fidem feruntur: ad eò procul abest ab arrogàtia talis gloriatio, vt si quem cõfiteri pudet, eo extremam ir gratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè suppressendo, quàm modestiam aut submissionem testetur.

41

Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamèto sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideo nostrà definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quam suæ disputationi accommodat, minime aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsistentiam, indicem non apparentium. Nam per *ὑπόστασις* (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Ac si diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis *ὑπόστασις* pro fiducia accipere malit. quod non displiceret: quanquã illud quod receptius est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque diem quo libri aperiètur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manûve contrectari possint: eaque non aliter interim possideri à nobis, cuàm si captum omnem ingenii nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatè hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, ideòque non videntur. Siquidem euidètia,

Heb. 11. a. 1

Dani 7. c. 10

Rom. 3. c. 14

Homil. in Io
Jan. 79. 95.
De peccat.
meri. & rem.
lib. 2. cap. 31.Lib. 3. Sètent.
Distinct. 15,
& sapius.Sermo. 1. in
Annūtiatio-
ne.
2. Cor. 1. c. 12.

(vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt saepe reddidit Augustinus) conuictionè appellat rerum non præsentium: (nam Græcè est *ἐπιδησια*) perinde loquitur ac si diceret euidètia non apparentium rerum; visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mytheria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suaque (vt dicitur) natura cerni non possunt: verum ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletòque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur: Verè enim cognosci illa suauitatis & affluentia non potest, quam Deus timètibz se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus: quo in cælum ipsum traducti, ad recòditissimos Dei thesauros admittimur, & ad sacratissimam regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Testimonium, inquit, cõscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus cõsistere credo. Necessè enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere nò possis nisi per indulgentiã Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitã æternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. Paulo post subiicit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initium: quia credendo peccata nò posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiã Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutem nobis esse repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum in illo principio figere. Verum hæc & alia suis locis tractanda erunt: nunc tantum quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

42

Iam verò vbicunque viuã erit hæc fides, fieri nò poterit quin spẽ æternæ salutis comitem secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quamlibet disertè atque ornate de fide differamus, nullam habere conuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mètiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinè conceperunt, simul profectò expectat fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasionem non nisi veræ esse possunt: vt in summa, nihil aliud sit spẽs quàm eorũ expectatio quæ verè à Deo promissa fides credidit. Ita fides Deum veracè credit: spes expectat, vt in tẽporis occasione veritatè suam exhibeat. si des credit nobis esse patrem: spes expectat vt se talè erga nos semper gerat. fides datam nobis vitã æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquã potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus ritè salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinãdo præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earũ veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extendit ad vltimã illam metam, ne in medio cursu aut

Rom. 8. c. 14.

etiam in carceribus deficiat. Denique assidue renouando & instaurando, facit ut seipsa subinde ad perseverantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus necessaria sint spei subsidia ad fidem stabilendam, melius patebit si cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primum Dominus, promissiones suas differendo, diutius sæpe quam pro votis nostris, suspensos animi nos tenet. hic officium est spei, præstare quod iubet Propheta: ut si morâ illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos sinit, sed a pertamindignationem præ se fert. hic spem multo magis succurrere necesse est, quo, secundum alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui absconderit faciem suam à Jacob. Insurgunt etiam illusores (quem admodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio vel aduentus eius: quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creationis. Imò eadè hæc nobis infusurrat caro & mundus. Hic fidem spei tolerantia suffultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar dici vnus reputet.

Habac. 2. a. 3.

Iesa. 8. d. 17.

1. Pet. 3. a. 4.

Psal. 90. a. 4.

2. Pet. 3. b. 8.

43 Propter hanc tum coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri usque ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quam fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quo fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationem: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei opportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citavi. Paulus alibi, quanuis improprie loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelii testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palam ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quam insulse Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quam fidei esse potest. fidei autem iam clarissime exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in qua utroque (ut ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæpretiū est auscultare quam viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales bestias excretur, quæ temerè & præsumptuose fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat: Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum discipulis quales in insanis rabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter ratum præsumamus de veritate eius, ut sola eius misericordia freti, abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallat ipse, qui dixit, Secundum fidem vestram fiat vobis.

Ibidem, r. d. 21.
Philip. 1. c. 10.

Galat. 5. a. 5.

Matth. 9. d. 19

Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia.

CAP. III.

TSI iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelii statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeoque propè inutilis quælibet de fide disputatio.

Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat ut de utroque hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (ut ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem continuo subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelii prædicationem ideo offeratur, ut à tyrannide Satanae, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelii gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quam ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiam primum hortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quem admodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitiosè hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionatur Christus Dominus &

Matth. 3. a. 2.

Matth. 4. c. 17

Act. 10. d. 16

Matth. 3. a. 2. Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt: Perinde ergo valent eorum verba ac si dicerent, Quoniam appropinquauit regnum cœlorum, ideo resipiscite. Nam Matthæus, Ies. 40. a. 3. vbi sic prædicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetã illa vox iubetur à cõsolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus quo ipsam parturiant: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ serio studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autẽ se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi conscientiaë paucibus antè domantur, vel formantur ad obsequiũ, quàm imbuti fuerint cognitione gratiaë, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, què inter virtutes quidã recensent, quia verã & iustã obedientiaë propinquum esse cernunt. Sed non hinc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium. tantum dico, nullam reãtitudinem posse inueniri vbi nõ regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis cõmunicaret. Deinde, secũdum illud Psal. 130. a. 4. Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquã Deum reueretur, nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demõstrat illa Osee exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniaë tãquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentũ, qui vt à pœnitentia exordiãtur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiã exercẽat: quibus demũ transactis, in Euangelicã gratiaë communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: iis præsertim qui spirituales haberi mirè gaudent, eorũque sodalibus Iesuitis, & similibus quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

3 Cæterum de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quũ iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui vellent, dixerunt cõstare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & sensu iudicii Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserum se & perditum fatetur, & alium se esse optat. Ad hæc vbi sensu aliquo iudicii Dei tactus est (alterũ enim ex altero protinus sequitur) tum verò percussus ac consternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore percussus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christũ, respiciens, sese erigit, respirat, animũ colligit, & velut è morte in vitam redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta constet interpretatio, vim pœnitentiæ satis commodè expriment: sed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quã recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non assentior: quũ potius sanctè pièque viuendi studium significet, quod oritur ex renascentia: quasi diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere incipiat.

4 Alii, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distingueret, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione constriãtus hæret, nec se explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauitè quidem apud se afflictus, altius tamen emergit, & Christum, vulneris sui medicinam, terroris consolationem, miseriæ portũ apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla esse volunt, Cain, Saul, Iudam: quorũ pœnitentiã dum Scriptura nobis cõmemorat, intelligit, peccati sui grauitate agnita, iram Dei timuisse: sed Deum duntaxat vltorè & iudicẽ cogitantes, in eo sensu defecisse. Ergo corũ pœnitentia non aliud fuit quàm quoddã inferorum atrium, quò iam in hac vita ingressi, cœperunt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicã pœnitentiã videmus in omnibus qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autẽ misericordiæ Dei creãti & recreati, ad Dominũ conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nũtio: sed flens orauit, & in Dei bonitatẽ intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidii: sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes quòd cõuerti posset Dominus, & auerti à furorẽ iræ suæ. Cõfessus est Dauid se nimium peccasse in recedendo po-

Gen. 4. b. 12

1. Sam. 15. f. 30

Matth. 23. a 7

1. Reg. 20. a. 2

Ies. 38. a. 1

Ionæ 3. b. 5

1. Sa. 24. b. 10

pulo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatē serui tui. Agnouit adulterii crimen, obiurgāte Nathan, & se corā Domino prostrauit: sed veniā simul expectauit. Talis fuit eorū pœnitentia qui ad prædicationē Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, addiderūt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidē amarē, sed sperare nō desuit

2.Sam.12.c.13
& d.16

Act.1.f.37
Matt.16.g.75
Luc.22.g.62

Act.20.d.21

Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quod fidem sub pœnitentia cōplectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gētibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem cōsistere potest? Minimè. Verum etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Quemadmodum sine spē fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquā perpetuo inter se vinculo cohærent, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, sub pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehendī, cuius pars nō postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliique mutatione deductum est: nec vtrique etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiri poterit, Esse verā ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à sincero serioque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veris que hominis mortificatione, & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim cōtendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicii timore puncti, coram eo prociderēt & humiliarentur in quē deliquerant, ac vera resipiscencia in rectam eius viam se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significato, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiā agere. Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiā dicit agi post Deum, vbi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentiæ dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ cuiusmodi resipiscencia in cunctis actionibus referat ac testetur.

Matth.3.a.2

1.Sam.7.a.3

Luc.3.b.8
Rom.6.a.4
Act.16.e.20

6 Sed antequam vltra procedimus, definitionem à nobis positā dilucidius enarrare conduceret. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primum, quum vitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa: quæ vbi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respondentes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouū sibi faciant quos ad pœnitentiā vocat. Vnde Moses sapius ostensurus quomodo rite ad Dominū conuerterentur Israelitæ pœnitentiā ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam locutionem videmus à Prophetis subiūde repetitam) & cordis circuncisionē nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap.4 Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuere. Arate vobis aruum, & nolite serere super spinas. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capessendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quo penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiversando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui externam in ceremoniis resipiscencia strenuè quidē moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebāt pauperes, dissoluere non curabāt. Vbi etiā pulchrè ostendit, in quibus propriè sita sit officii pœnitentiæ nō ficta.

Ezec.18.g.31

Iere.4.a.1.3.4

Iesa.58.b.6

7 Secundum caput erat, quod ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quàm ad resipiscencia mens peccatoris inclinetur, diuini iudicii cogitatione excitari oportet. Vbi autē hæc cogitatio penitus infederit, Deum aliquando tribunal cōscensurum ad exigendam omnium dictorum factorumque rationē: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat. Quare Scriptura sapie, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicii mentionē iniicit, vt apud Ieremiam, Ne forte egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantia quum hæcenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbi que pœnitentiam

Iere.4.a.4

Act.17.g.30

agāt: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in aequitate. & aliis compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quo peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè respiciant. Exemplū habes Deuteronomii vicesimo nono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundum Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiā autem secundum Deum appellat, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur. nec mirū, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò nō sufficerent eius stupori & fœcordiæ pūctiones, nisi ferulas exerendo altius penetraret Deus. Accedit etiam cōtumacia, quā velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatē, qua Deus vtitur minādo, ingenii nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormiētes frustra blādē alliceret. Testimonia nō recito quæ passim occurrūt. Alia etiā ratione timor Dei pœnitentiæ principiū est: quia etsi omnib⁹ virtutū numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultū referatur, laudari quidē poterit à mūdo: sed in cælo mera abominatio erit: quādo præcipua iustitiæ pars est, suū ius & honorē Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositū nō est subiicere nos eius imperio.

8 Tertio loco explicandū restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mūdi estote, auferte malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quū enim à malitia reuocāt, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est. Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus simultas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Si quidem non satis fuerit talibus officiis ritè defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ, iudicii, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctus sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queāt. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mūdo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari spiritu mētis nostræ. Nomē porrò ipsum mortificationis admonet quā difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu.

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius cōmunicamus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiā interpretor, regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata, & tantum non obliterated fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eandem imaginem trāsformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouū hominē, qui secundū Deū creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouū hominē, qui renouatur ad agnitionē & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos fordibus, sibi que in templa consecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quo se tota vita exerceat in pœnitentiā: sciāntque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quæreda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniāt fideles, stadiū pœ-

2. Cor. 7. c. 10

Psal. 34. c. 15

Iesa. 1. d. 16

Rom. 8. a. 4

Rom. 6. a. 6

2. Cor. 3. d. 18

Ephes. 4. f. 23

Coloss. 3. b. 10

1. Cor. 7. c. 12

2. Cor. 4. a. 4

nitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filii Dei per regenerationē, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exercēantur: neque exercēantur modò, sed infirmitatem quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicii scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fōmitem, vnde perpetuò scateāt cupiditates quæ ipsum ad peccandum illicitiant & extimulent. Fatetur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hīc veteres senserint: quādo vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnāque diligentia omnīū sententias collegit. Ex illo igitur fumant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porro inter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidem quum fideles concedat, quādiu in corpore mortali habitant, sic illigatos teneri concupiscentiis vt nō possint non concupiscere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel consensus ad conceptionem vel apprehensionem accedit. hoc est, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titillatur: imò ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat, asserimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatū: quia in eorū carne residet illa concupiscēdi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti

Lib. ad Ponif.
4. Lib. 1. & 2.
cōtra Iulianū

Sermonē & de
verbis Apōsti.

11 Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electis suis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipsam peccati materiam. Præstat hoc quidem Deus, suos regenerando, vt peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victorēque fiant) sed regnare tantum, non etiam habitare desinit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, vt reliquiæ tamen supersint: non vt dominantur, sed vt eos suæ infirmitatis conscientia humiliēt. Et illas quidem fatemur non imputari, ac si non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberētur sancti, qui meritò aliās peccatores & rei corā Deo forēt. Neque verò hanc sententiā cōfirmare difficile nobis erit: quādo extāt in eam re clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Ro. 7. clamat Paulus: Primū, illic cum in hominis regenerati persona loqui, cū nos alibi ostendimus, tū Augustinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd mali & peccati vocabulis vtitur. vt voces illas cauillari possint qui reclamare nobis volent: quis tamē repugnantiam aduersus Legē Dei, malū esse neget? quis impedimentū iustitiæ neget esse peccatū? quis denique non concedat culpā inesse, vbi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicātur. Deinde habemus certam à Lege demōstrationem, qua breuiter tota hæc quaestio expediri potest. Iubemur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat, certum est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllā omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quū vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annon ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas: Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscēdi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatū esse neget necesse est.

Rom. 6. a. 6

Rom. 7. b. 6

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus, nos nequam eas appetitiones damnare quas hominis in genio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantum insolentes effrænesque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates ad eò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua

inordinatio & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, i-

deo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantùm discedit Augustinus quantùm in speciem apparet. Dum invidiã plus æquo reformidat, qua eum grauare stu debant Pelagiani, à peccati nomine interdùm abstinet: quùm tamen scribit, manere in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non ad eò à sensu nostro abhorrere.

Ad Bonifac.

13

Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Itẽ, Lex itaque peccati (quæ in tantis quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptisate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptisate reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturæ perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. quinto etiamnum apertius: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quàm aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobediẽtia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati defectiõne consentientis, vel contagiõne nascentis. Vocat hic sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & cõfirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 41, vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seuis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis eius. Non ait, non sit: sed, nõ regnet. Quandiu viuus peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis peccati nomẽ tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

Rom. 6. b. 11

Iacob. 1. b. 15

14

Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spiritali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentiae restitutos Dei filios, iam non oportere sollicitos esse de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem sequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem cõ vesaniæ prolabi, nisi palàm & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animũ induxerunt. Itane delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitii tollitur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceritatem & astutiam, veritatem & mendaciũ, æquitatem & rapinã, nihil iam intererit. Tolle (inquit) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamẽ est philosophia apud eos, qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem Spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritũ recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangeliũ exhibitũ prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille nõ est homicidii, scortationis, ebrietatis, superbix, contetionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed author dilectionis, pudicitix, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænẽque licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminat, modũ moderationẽque seruare docet. Quid tamen diutius in refellẽda beluina ista rabie laboremus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis cõstitutum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur, nobis in sanctificationem datum esse, quo ab immunditiis & inquinamẽtis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactis que concupi-

scentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, ut multis vitiis multaque infirmitate obfideamur quandiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quo fit ut longo interuallo à perfectione distiti, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam cōsequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamē fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non fictè representabat:

2. Cor. 12. b. 5

Rom. 7. b. 6

15 Quòd autem Apostolus in descriptione pœnitentiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. sunt autem studium aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quòd statueri non audeo causæ an effectus censerī debeant. vtrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. sed quia omisissis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione cōtenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est, excitari sollicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quòd in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, ut à Diaboli laqueis penitus se explicet, ut ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritu sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filii non reprobi dūm errata sua agnoscunt & cōfitentur, deprecationem tamen adhibent. atque ut ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiēcisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non ut se iustos esse ac innocentes probent, sed tantum ut veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suā peruersitatem suamque in Deum ingratitudinem recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mētibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim iniquitudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiore in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore sollicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant. Desiderium videtur mihi posuisse pro seculitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quæ cōtinuò subiungit. ardorē enim significat quo accēdimur vbi aculei illi nobis admouētur: Quid feci? Quòd me præcipitauerā, nisi mihi Dei misericordia subueniret? Postrema est vindicta. quo enim seueriores in nos sumus, & acriore cēsuræ quæstionē habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicii horrore percussa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pii quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorū recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis proclue est trepidis cōscientiis quàm in desperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundum illum mœroris gurgitē magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Nō potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam sollicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus, qui per pœnitentiam nos ad se vocat. Qua de re utilis etiam est admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit cōtinuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molesta & anxia recordatione viarum vestrarū, & euadere ad planitiem serenæ memoriæ beneficiorum Dei. Misceamus absynthio mel, ut salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore tēperata bibetur: & si de vobis in humilitate sentitis, sentite & de Domino in bonitate.

Hebr. 12. d. 3

Ser. 11. in Cāt.

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deū, charitatis erga homines, adhæc in tota vita sanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normā Legis Dei, eo certiora pœnitentiæ suæ signa edit. Itaque Spiritus sæpe dum nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nunc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquā aliis locis postquam immun-ditiem damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ sincerā resipiscentiam commendant. Cuius rei tabulā in descriptione vitæ Christianæ mox sub-

ficiam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannāt eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum placare, ostenduntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent nō esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioele locus alius intelligendis non parum valebit, Scindite corda vestra, & nō vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamē & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliādos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorē & quemlibet apparatus, omnibus deliciis se abdicare. Deinde is qui sentit quantum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores, quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autē vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabūt lectores si dixerō quod sentio. plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac si quis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modum excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequerentur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed, quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

17

Ioele. i. c. iij

Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerē cum alibi frequenter, tum præsertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam resipiscentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, deque scissione non vestimentorū sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circumstantiam. Quoniam grauissimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantum resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatē miserabili habitu deprecari oportebat. Quanquā autem cinis & saccus illis fortè tēporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunii valde opportunum fore inter nos vsus constat quoties cladem aliquam aut calamitatē nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum mœstitiam, cohortatur, de quorum flagitiis constitutā quæstionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est præcipuum maiore & intentiore cura & opera semper vrgeant, scindenda scilicet esse corda, nō vestimenta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ coherere ieiunium, sed calamitosi tēporibus peculiariter destinari. vnde & cum luctu cōiungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbati mœrore conficerentur. de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunii species continenter appareat. Verum tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur. Hoc tamē adhuc inferam, quum ad hanc externam professionem transfertur nomen pœnitentiæ, improprie à genuino illo sensu quem posui deflekti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ cōfessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari disciplinam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem confessionis species publica est, qua nos damnantes coram Angelis & mundo, praueniunt iudicium Dei. Nam eorum segnitiam coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicemus nos ipsos (inquit) non à Deo iudicemur. Sed homines facere palam cōscios & testes nostræ resipiscentiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœni-

Matth. 9. b. 15

Matth. 11. c. 21

Iac. 10. c. 13

1. Cor. 11. g. 31

tentiæ quæ omitti non potest. Nihil enim minus cōsentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blādimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocrisin. Nec tantùm quæ quotidie admittimus peccata fateri cōuenit: verùm grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ vidētur pridem sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tactus enim recentis flagitii pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultāt, & alios secum inuoluēdo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non deserit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis misericordiam Dei imploret. Et certè tunc demum soporē nobis esse excussum probabimus si gemēdo sub onere, malæque nostræ deflendo, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea est, pœnitentiam, cui assiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentiâ se proiecerant ad peccādum, vel quadam defectiōnis specie excusserāt iugū Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiã, quasi trāsitū & resurrectiōnē à morte in vitam significat: & dum refert populū egisse pœnitentiã, ab idololatria aliisque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus lucū peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiã non egerūt super lasciuia scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiã citari, nobis supina obrepat securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curã remittere non permittūt quæ nos semper titillāt prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentiã quæ à quibusdam tantùm exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitiālibus laqueis implicuit, ordinariã non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

Psal. 51. b. 7

Psal. 15. b. 7

1. Cor. 12. g. 23

19 Porro si verum est quod clarissimè constat, totam Euangelii summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentiã, & peccatorum remissione: annon videmus, Dominum ideo gratis suos iustificare, quo eos simul Spiritus sui sanctificatione, in veram iustitiã instauraret? Iohannes angelus ante faciē Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiã agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiã inuitādo, monebat vt se peccatores agnoscerēt, suãque omnia coram Domino damnata, quo carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationē totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiādo, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperēt? Sic & Christus suas conciones auspicatus est, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiã agite, & credite Euangelio. Primum declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiã exigit: tum postremò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelii summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiã, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandam pœnitentiã Israeli, & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentiã in nomine Christi, quum per Euangelii doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse esse vt renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiã, salutem, & vitam: cuius nomine, gratis in Dei conspectu iusti habeantur & innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentiã diligenter distinguere operæpretium fuit.

Matth. 11. b. 10
Matth. 3. a. 2.Marc. 1. a. 4.
Luc 3. a. 3.

Marc 1. b. 15.

Luc. 14. d. 16,
& g. 46.

Act. 5. f. 31.

Rom. 1. d. 30.

20 Porro vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescūt: ita in pœnitentiã ipsam eniti, tota vita in eam incumbere, eam ad vltimum prosequi nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiã. Misus est ad benedicendum indignis: sed quo se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionē offert Deus, respiscentiã vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, respiscēdi causam homi-

Iesa. 61. a. 1.

matth. 11. a. 5.

Luc 4. c. 18.

Matth. 9. b. 13.

Act. 3. d. 26, &

5. f. 31.

- Iefa. 58. a. 1. nibus esse debere. Facite, inquit, iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item,
 Ibidē, 59. d. 10. Veniet Sioni redēptor, & iis qui in Iacob respiscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum
 Ibidē, 55. b. 6. dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & ini-
 quitatem cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miserebitur eius. Item,
 Act. 2. f. 38. Conuertimini, & respiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non
 eam conditionem sic apponi quasi emerendæ veniæ fundamentum sit nostra respiscen-
 tia: quin potius (quia in hunc finem hominū misereri statuit Dominus vt respiscant) quò
 sit tendendum indicat, si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis no-
 stri habitabimus, assiduè nobis cum naturæ nostræ corruptæ vitiis luctandum est, adeoque
 cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi, meditationem esse
 mortis. Verius nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & ex-
 ercitationem mortificandæ carnis donec ea planè interempta, Spiritus Dei regnum in no-
 bis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimū displicere didi-
 cit: nò vt in hoc luto hæreat, nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspi-
 ret: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non a-
 liter possunt, quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vnquam odit ni-
 si prius iustitiæ amore captus. Hæc sententiâ, vt erat simplicissima omniū, ita mihi cū Scri-
 pturæ veritate optimè consentire visa est.
- 21 Porro singulare esse Dei donum Pœnitentiam, notius ex superiore doctrina esse arbi-
 tror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficium Dei laudat, & mira-
 tur Ecclesia, quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum pa-
 tientem & māsuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitē-
 tiam qua respiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium cōuersio-
 nem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pender à Spiritu re-
 generationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio Marte induere præstā-
 tiorem naturâ. Itaque toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentum crea-
 ti ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscunque eripere vult Deus ab
 interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quòd pœnitētia propriè sit salutis cau-
 sa, sed quia iam visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Iesaja,
 venit Sioni redēptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmū,
 vbicunque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles a-
 pud Iesaiam, dum querūtur & deplorant à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signū
 ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas
 à spe salutis, rationē asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiâ: quia scilicet Deus
 renouans quos perire non vult, signū ostendit paterni fauoris, & quodam modo radiis sere-
 ni & læti vultus eos ad se attrahit: rursus obduratione fulminat contra reprobos, quorum
 irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat volūtariis apostatis,
 qui dum à fide Euangelii deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè re-
 spuunt, profanant ac cōculcant Christi sanguinem: imò quantū in se est, rursus ipsum cru-
 cifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis
 spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum nò
 sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui cōtemptum vlcisce. Impossibile enim es-
 se tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cæleste, participes facti sine
 Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi, si prolabatur,
 rursus renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio expo-
 nentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non
 vltra pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædã expectatio iudicii, &c. Hi quo-
 que loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiam olim Nouatianus haufe-
 runt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc supposititiam Epistolam credide-
 runt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem no-
 bis contentio non est nisi cū iis qui eam amplexantur, facile est ostendere quàm nihil illæ
 sententiæ ipsorū suffragetur errori. Primùm necesse est, Apostolū cum magistro suo cōsen-
 tire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiri-
 tum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. Hac, inquam, exce-
 ptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduer-
 sarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam v-
 ni, quod ex desperato furore profectum neque infirmitati ascribi potest, & palàm demon-
 strat hominem à diabolo esse possessum.

Id eum alibi
 tum in Phæ-
 done multis
 disputat.

Act. 11. c. 18
 2. Tim. 2. d. 25.
 26.

Ephes. 2. b. 10.

Iefa. 59. d. 20.

Iefa. 63. d. 17.
 Heb. 6. b. 6.

Ibidē, 10. c. 29.

Ibidē, 6. a. 4.

Ibidē, 10. e. 25.

22 Ut tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quòd Augustinus alicubi definit obstinatum ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, Non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, nõ committitur nisi ad mortem vsque perseveret. Quòd alii dicunt, in Spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimoniis comprobata fuerit, facillè per seipsam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantum vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbū in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritū, ponit Spiritū blasphemiam. Quomodo in Filiū quis probrum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelii doctrinam pessimè execrantur: quasi Euangelii esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamè contendebant. Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebāt. Tales & ipsi Pharisei, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem vt dissicerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemiam, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data operaprosilit. Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum merito indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorātia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur, non esse veniæ locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Matth. 12. e. 31
marc. 3. d. 29
luc. 12. b. 10.

A. 6. c. 10

Matth. 9. d. 34
& 12. b. 24

1. Tim. 1. c. 13

23 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohānes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionē Christianam se repetere posse imaginabantur, et si semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & perniciofa opinione auocans, dicit quod verissimum est, non patere iis reditum ad Christi communionem qui eam scientes volentes proiecerint. Proiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinā ex professo reiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam Prolabi Nouatiani interpretantur, si quis Lege Domini, non furandum nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione non abstineat. At contrā subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant cōteraria omnia iis quæ prius dicta fuerant: vt hinc non particulare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimitur. Quum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postquam semel illuminati fuerunt, gustauerunt donum cælestē, participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt etiam bonū Dei verbum, virtutesque vèteri seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cælestis gustum respuerint, à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbū Dei & seculi venturi virtutes conculcarint. Ac quo magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hostiam iis qui volentes, post acceptā veritatis notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuā hostiam, ad expiandas sanctorū iniquitates: (quod tota fere epistola disertè clamat, inter explicandum Christi sacerdotiū) sed nullā aliam restare dicit vbi ab eā discessum est. Disceditur autē, abnegata ex professo Euangelii veritate.

1. Iohan. 2. c. 19

Heb. 5. a. 4

Hebr. 10. e. 26

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibusdam, à remissione vllōs omnino depelli qui ad implorandam Domini misericordiam confugiant, id facillè diluitur. Non enim denegari veniam dicit si ad Dominum se cōuerterint: sed omnino negat posse ad pœnitentiam surgere: quòd scilicet æterna cæcitate, ob suam ingrati-

dinē iusto Dei iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau huc p̄ se fleat accommodat, qui si iustia lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihilò etiam magis illa Prophetæ comminatio, Quàm clamauerint, nō exaudiam. Neque enim talibus loquendi formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis constricti coguntur respicere quod antea securè negligebāt, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autē nō tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemūt. Itaque nihil aliud significat Prophetæ per clamorem, Apostolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vrit & discruciat. Hoc diligenter notare operæ pretiū est: quia secum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitium fore simulac conuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animum hominis in melius mutari non nisi præueniente illius gratia certum est. De inuocatione etiam nunquam fallit promissio. sed conuersio & precatio improprie vocatur cæcum illud tormentū quo distrahuntur reprobi, quū Deum sibi querendū esse vident vt inueniant malis suis remediū, & tamē eius accessum refugiūt.

Quæritur tamen, quomodo neget Apostolus fictā p̄nitentiā placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & p̄nam sibi indictā auerterit: quem tamen nō nisi subito pauore fuisse confternatū ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem sacco, aspersus est cinere, iacuit humi, & (quemadmodū testimoniū illi redditur) humiliatus est coram Deo: sed parum fuit vestes sciudere, quū maneret cor obstipū & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clemētiam flectatur. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tēpus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit p̄na ipsi Achab, quam inde utilitatem cōsequutus est nisi vt eā viuus in terra nō sentiret: Ergo Dei maledictio, quauis recōdita, fixā habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau. etsi enim repulsam passus est, temporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo non nisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplū aliorum referri debere, quo alacrius ad sinceram p̄nitentiā adiciere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo conuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudiciū præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hūc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quāuis simulati essent eorum clamores, duplèxque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen, p̄nas ad tēpus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seuerius interdum cōtra hypocritas insurgit & p̄nas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fictio. Sed quadam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandā veniam propensionis, ex quibus pii animantur ad vitæ correctionē, & grauius damnetur corū superbia qui proteruè aduersus stimulū calcitrant.

Quàm procul absit ab Euāgelii puritate quicquid de p̄nitentiā garriunt Sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur. C A P. IIII.

V N C venio ad excutienda ea quæ de p̄nitentiā scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit facilis exitus si te paulum in eorum faeces immerferis. Principio, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset p̄nitentiā. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicta, quæ vim p̄nitentiæ minimè exprimunt: Quòd p̄nitere sit antea facta peccata desistere, & stenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam dolens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commisit, vel quibus consensus. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem dicebatur vt p̄nitentiā describeret, sed tantum vt suos hortaretur ne in eadem delicta rursus inciderent à quibus extracti e-

Zach. 7. d. 13

Ezech. 18. c. 10. 21

25
1. Reg. 2. 28. 19

Genes. 27. f. 18. 19

Psal. 78. d. 36. 37

Pri. est Greg. & refer. lib. 4. Sent. Dist. 14. cap. 1.
Sec. Ambr. refert illic, & in Decr. Dist. 3. de p̄nitentiā. c. P̄ni priore.
Tert. August. refert. ea dist. c. P̄ni. post.
Quart. Amb. refert. dist. 1. de p̄ni. c. Vera p̄nit.

erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure assuenda erant. Quale est hoc Chrysofomi, Pœnitentia est medicamentum peccatum extinguens, donum cœlitus datum, virtus admirabilis, gratia vim legum superans. Adde quod doctrina, quam postea tradunt, istis definitionibus est aliquâto deterior. Sic enim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immêsis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ partim domadæ carni, partim castigandis puniendisque vitiis feruiat: de interiori mentis renouatione, quæ verâ vitæ correctionem secum trahit, mirum silētium. De contritione quidē & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquent: & plurimum molestiæ & anxietatis ingerunt: sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definirūt: etsi videri volunt totam ætatem in syllogismis contexendis detriuisse. Verùm si quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentādī apud dialecticos valet) posse aliquem antea cta peccata deffere, & flenda non committere: posse praterita mala plangere, & plangenda non cōmittere: posse punire, quod doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiā referri quatenus est sacramentum, vel de tota pœnitentiæ perfectio ne intelligi quam suis definitionibus non comprehendunt, non est vnde accuser: sibi ipsi imputent, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quū de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionē omnia refero, quæ est totius disputationis cardo ac fundamētū. Sed sit illa magistralis licentia. iam partes ipsas ordine perlustremus. Quòd neglectim quasi friuola trāsilio quæ ipsi graui supercilio pro mysteriis venditāt, non facio inscitia: (neque enim mihi valde laboriosum esset excutere quæcūque argutè & subtiliter ipsi existimāt à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptiis lectores absque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrere, ex quæstionibus quas mouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facile est. qualis illa est, An vnius peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in aliis durat obstinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad satisfactionem valeant. Item, an sæpius iterari possit pro mortalibus peccatis. vbi turpiter & impiè definiunt non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter crasso errore valde se torquēt in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam tabulam post naufragium. in quo ostendunt se nunquā à brutto stupore euigilasse, vt mille simam vitiorum suorum partem vel procul sentirent.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de a sinu vmbra rixam esse, sed rem omnium maximè seriam tractari: nempe de peccatorum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Siquid autem in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaque constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut securitatem habere potest conscientia: sed assiduè trepidat, fluctuatur, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quòd si ab his conditionibus pendet peccatorum remissio quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eamque debitam exigunt, hoc est iustam & plenam: sed interim non constituūt quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Equidem sedulò & acriter instādum esse fateor, vt quisque amarè deffendo sua peccata, se ad eorum displicentiam & odium magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam gignit in salutem. sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini respondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miseræ conscientia miris modis torquentur, & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec assequuntur debiti mensuram, vt secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodem semper reuoluimur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se vires contulisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientia, portum tãdem in quo resideāt non inueniunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant.

3 Quòd si me calumniari aiunt: prodeant sanè, & vnum aliquem ostendant qui huiusmo-

Lib. 4 Sent. 16
c. 1. de pœnit.
dist. 1. c. Perfe
cta pœnit.

di contritionis doctrina vel non sit ad desperationem adactus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem, quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia vulnerati, Dei misericordiã implorare sincere possunt: sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis peccatorũ. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quòd debita præstanda sit. Peccatorem docuimus non in suam compunctionem neque in suas lachrymas intueri, sed vtrunque oculum in solam Domini misericordiam defigere. Tantũ admonuimus, vocari à Christo laborantes & oneratos, quãdo missus sit ad euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, prædicandum captiuis remissionem, ac educendos vinc̃tos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisei, qui sua iustitia saturi, paupertatem suam non agnoscunt: & contemptores, qui securi iræ Dei, malo suo remedium non quarunt. Tales enim non laborant, nec onerati sunt, nec cõtriti corde, nec vinc̃ti, nec captiui. Multum verò interest doceãsne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum instituas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quo per miserie suæ agnitionem, suum æstum, lassitudinem, captiuitatem illi ostēdas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

4 De cõfessione semper ingens fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contententibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudẽtia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorsērunt, quot in rem suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt, confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nempe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, &c. vtrique tamẽ formã à iure ciuili datã. Sed videamus quibus argumentis confessionẽ hanc: vel formatã vel informẽ Dei esse mandatũ probant. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid? misitne ad confessionẽ: quis vnquã fando audiuit, audiendis cõfessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes: Cõfugiunt ergo ad allegorias: Sancitũ erat Lege Moïca vt sacerdotes discerneret inter leprã & lepram: peccatũ, spiritualis est lepra: de hac pronũtiare, Sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet non est Scripturis ludere. Lex cognitionẽ lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis. hanc nobis vsurpamus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnũ ius omne & honor sacerdotii translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facillẽ id feremus. Ad hæc importuna est ipsorũ allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote representari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nũc curatos pronũtiant. Nõne velint, nolint, cogũtur fieri testes miraculorũ Christi? Explorandũ illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autẽ adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præsides ducemini, in testimonium ipsis. Id est, quòd in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docer, ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara suffragium vllius hominis accertere pudet: vbi Christus pronũtiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquã professis Euangelii hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem rerineant papales sacrifici, palãm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria. quasi multũ va-

Matth. u. d. 18.
Iesa. 61. a. 1
Luc. 4. c. 18.

Gen. 3. b. 9. 12.

Matth. 8. a. 4
Luc. 5. c. 14, &
17. c. 14.
Deut. 17. b. 8.
9

Heb. 7. b. 11.

Matth. 24. b.
14.
Matth. 10. b.
18.
Homil. 12. de
muliere Chanana

leant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, vt fuscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nufquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, èstque multò verisimilius dixisse Iudæis astâtibus: quo citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculum, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos fuscitaret. Sic equidè interpretor, Dominum, quo omnem sinistram suspensionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos atrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se fuscitados: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent? Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

Iohã. 11. f. 44

Serm. contra Iudæos, Gentiles & hæret.

6 Iam propius manus conserunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant, Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si cõfitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores cõfessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscunt: Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alii aliis confiteamur. Verum si animaduertent quod proximè sequitur intelligerèt, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint: ἀλλήλους, inquit; mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt, reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignatur nos quoque cõfitebendi munus ad eos solos ablegamus. Facebant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus: quæ simplex est & aperta, nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinu deponamus, mutuam consiliam, mutuam cõpationem, mutuam inter nos cõsolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò cõfessii, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo cõtra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordie Dei vrgemus? Confiteri autè Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicunque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, vt omne os obstruat, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur.

Matth. 3. b. 6.
Iacob. 5. d. 16Galat. 3. d. 28
Rom. 3. b. 9,
& c. 19.

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem, de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facile euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentii tertii tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilii decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quæ vetustissimis consiliis ascribunt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obiicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem veriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crasfior deinde insulitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitii Papæ rabulæ, tenemus neque Christum huius legis authorè esse quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxisse annos mil-

Fuit ille P. 183
P. 183

le & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licetia sibi iam sumpssissent larvæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tum apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disciplinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis positam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum constitutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim verò Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatum fuisse dicit qui huic muneri præfesset. Quo abunde confutat quod isti de clauibus vniuerso sacerdotali ordini in hunc usum promiscuè datis mentiuntur. siquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, sed singulares vnus partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est què hodie quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiarium vocant, grauiorum criminum, & quorum cœnsura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde, eum quoque morem Constantinopoli fuisse, donec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesiæ Episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hîcaures a sini isti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confessio, quâ ausus esset Nectarius eam refrigere ac cœuellerè? Nectarium sanctum Dei hominè, omnibus veterum suffragiis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt: Sed eodem calculo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modò dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constantinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuolabilem (si verum dicunt) legem, & Christianis omnibus mandatam neglexerunt.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysostomus testatur, Cōstantinopolitana & ipse Ecclesiæ præsul, vt mirum sit istos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conseruo tuo, qui exprobrat: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua super stratum confitere, vt ibi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Item, Nunc autem neque necessarium est præsentibus testibus confiteri. cogitatione tua fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te cōfitentem videat. Item, Non te in conseruorum tuorum theatrum duco, nò hominibus peccata tua detegere cogo: repte coram Deo conscientiam tuam, & explica. Ostende Domino, præstâtissimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil opprobrat, sed humanissimè curret. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobrat. neque enim conseruo est confitendum, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curâ gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemusne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quâ hæc & similia scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

9 Verùm, vt restora planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus cōfessionis verbo Dei nobis traditum sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, nò quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea duntaxat quibus summam arcanæ suæ confessionis cōplectuntur. Hic cōmemorare piget quàm frequenter vetus interpres verbum cōfiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatum est: nisi quod eorum audaciam traduci expedit, dum ad tyrânicum suum edictum trãsserunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Vt confessionem probent valere ad exhilarandas mentes, obtrudunt illud Psalms, In voce exultationis & confessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verùm quando ita illos depuduit, meminere pii lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse coniectos, quo magis detestabilis esset eorum audacia. Quòd si nobis in simplici Scripturæ doctrina acquiescere libet, periculùm nò erit nequis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præscribitur cōfitendi ratio, nèpe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinendæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium cōsciis: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui pec-

Tripert. hist.
lib. 9

Homil. 2. in
Psal. 50.

Serm. de Pœ-
nitent. & con-
fess.
Homil. 5. de
incōprehen.
Dei natura,
contra Ano-
mæcos.
Homil. 4. de
Lazaro.

Psal. 42. a. 5.

catores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatum meum, inquit David, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduertum me iniustitiam n. eam Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Davidis confessio, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mādatis tuis. Et alia quæ passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volu-men fere imple-ret. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est, si afflictio & humiliatio corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnātes, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Psal. 51. b. 3.

Psal. 51. a. 1.
Dan. 9. a. 5.

1. Iohan. 1. d. 9

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantum vt vni & semel & in aurem cordis secretum infusetur: sed ta-pius, sed palam, sed toto ore audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificen-tiam ac decus commemoret. In hunc modum, quum David à Nathan argueretur, cōscien-tiæ aculeo punctus, peccatum & corā Deo & coram hominibus confitetur. Peccauit, inquit, Domino. hoc est, iam nihil excuso, non tergiversor quominus peccatorem me esse iudicent, & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis pate fiat. Arcanam ergo illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte verba Sacerdote, populus suas iniquitates palam in tē-plo confiteretur. Siquidē hoc adminiculū illis necessarium esse prouidebat, quo vniuscuique melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquum est vt miseriæ nostræ con-fessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostram inter nos & corā toto mundo illuamus.

2. Sam. 12. c. 13

Leuit. 16. e. 16

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordi-nē singulari modo vsurpari, si quando populum contra vni aliquo delicto obstrungi contige-rit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus v-niuersus auspiciis ductūque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exiliū illud diu-rturum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectio-nis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque refert si in vna cōgregatione pauci aliqui interdum sint insōnes. quā-do enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, nō debent sanitatem iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineāt. Ergo quoties vel peste vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officii nostri est, ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia de-pendent, minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quèd ore Domini com-mendata est, nemo sanus, expensa eius utilitate, improbare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu sistamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium ac-tionis nostræ, quàm indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquit, sic qualibet pre-ca-tione. quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. Fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo confitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tamen si enim ceremonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pedagoga e-rat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesiis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister for-mulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino precatur. Denique hac clauē tam singulis priuatim, quàm om-nibus publicè aperitur ad precandum ianua.

Nehem. 1. c. 7

12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra cau-sa fiat. quòd pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata confiteamur. sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuuenimus. Alte-ram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconcilian-dum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tamen si Iacobus ne-minem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit de-lectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis vt plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi e-runt. Dico autem idco præ aliis appositos, quòd ipsa ministerii vocatione nobis à Domi-no designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum con-solationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutua admonitio-nis

Iacob. 5. d. 16.

Matth. 16. c. 19.
Matth. 8. c. 18
Iohan. 3. e. 23.

& correptionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui. adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in vsu tuum esse cogita. Ergo id officii sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & affligatur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientia certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantum commendetur qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fide Pastores, si volunt & tyrannidè abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

13
Matth. 5. d. 23.

De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priusque reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim facienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tantum priuatam vnus hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quãto maior est ratio vt qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet: Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacræ Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

14
1. Cor. 2. b. 6.

In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto cõmune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientia inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque cõscientia paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille què dixi, minimè spernedus est, quo libentius cõfiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se confitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatiu est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditum, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic utilitas clauium merito commèdatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis ignosci intelligit quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt.

Matth. 18. c. 19
Iohan. 20. c. 23

Nec minoris efficacis aut fructus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nõdum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelii vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confidens animum confirmet ad securitatem, illaque qua prius æstuabat irrepudatione liberetur. Ac

Matth. 9. a. 2.

verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniamus ab Euàgelii prædicatione separatã. Alio iterũ loco plenius hæc res explicãda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ cõtulit. Hoc tamen in ministerio clauium maxime verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangeli gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obfignetur: quod fieri, nisi sola prædicatione, nequit.

- 15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus, statim atque ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi cõfiteendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate persolutũ fuerit, iam nullum patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcũque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnantiter inter se belligerantur. Alii dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiã ad bonum quidem vsum requiri, sed tantũ inftar accessorii esse, non essentialiter cohærere. Alii, quia videbant hanc nimium efficiãtã licentiam, duas claues recensuerunt, discretionem & potestatem. Alii rursũ, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatẽ viderent, alias claues excuderunt, autoritatẽ discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent: scientiam accedere velut consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me. ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronũtiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorum remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per confessionem, quum absoluit & peccata retinet: vel per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum quum intelligunt nondum se hoc nodo explicari, quin semper obitici possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea nõ ligentur aut soluantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quòd Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiã, quæ iustè prolata fuerit, secũdum quod merita ligati aut soluti postulabant. Porrò has claues omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberũ vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis fungũtur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas claues, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrii iure videri possint præ aliis, qui sub noua incude nouas claues fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ obserari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

C. Omnis vtriusque sexus. De summa trinitate & fide catho. decretum est Innocetii in concilio Lateranen. Refertur lib. 4. Sentent. dist. 14. cap. 2. Lib. 4. Sent. dist. 18. cap. 7. Matt. 18. c. 19

Iesa. 43. b. 11, & d. 15

- 16 Ad singula paucis respondebo. Tacco autem ad præsens quo iure quæue iniuria fidelium animas suis legibus obstringant: quando id suo loco dispicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatũ dimitti negant nisi sub conditione, si votum confiteendi firmiter cõceptum fuerit: quòd nullum superesse ingressum Paradisi garriunt, si facultas confiteendi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omniãne peccata enumerãda sunt? At David, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat, Eriores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauata sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recẽsendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circũdederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nũc supputationem cogitet, vbi Davidem videt suorum numerum inire non posse?

Psal. 19. d. 13
Psal. 38. a. 5

- 17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei serui afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas dissecebant. tum appendebant qualitates, quantitates, circumstantias. atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio. quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ molis assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, cuadendi apparebat. Hærebant

itaque inter sacrum & saxum : nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuant quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt : vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouæ rursus curæ obstrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miseras animas : Non satis temporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligētiam præterii, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentia tuæ pœnitentiam, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt : nec tam mali sunt leuamenta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate primum gustum offendant: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Urget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Cōfiteri omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certe solatio. Hic cogitent lætores quàm possibile sit ad rationē vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad vesperam excutienda sunt vnus tantum diei delicta, memoriā confundi: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obrui vidēt, addunt etiam illud Iohannis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro, itaque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat.

1. Ioh. 3. d. 10

18

Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum tēperabatur, acquieuit, non id factum est quòd Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à navigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decūberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisque testis apud se esse potest. Dicā in summa qualis lex illa fuerit. Primum simpliciter est impossibilis. itaque non nisi perdere, damnare, cōfundere, in ruinam & desperationē conuincere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorū suorum sensu abducto, hypocritas facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorū enumeratione toti occupātur, interim obliuiscūtur latentem illam vitiorū lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus compositam Publicani confessionem, Domine, propitius esto mihi peccatori. Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum : abyssus misericordiae tuæ hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquires, ergone confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnoscamus : quanta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus : non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quàmque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis sauci simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator corā Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorū suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adeò exclamet cū Dauide, Errores quis intelligit: ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmāt non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter cōcepto, & clausam esse paradisi portā ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorū remissio quàm semper fuit. Quotquot remissionē peccatorū à Christo obtinuisse leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè cōfiteri poterāt, vbi nec sacrificuli confessionarii erāt, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disceptemus, verbum Dei apertum est, quòd aternū manet, Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiacere, non peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, ac si quædam esset iurisdicctio quæstioni adiuncta. Porro hoc ius Apostolis fuisse incognitū tota eorum doctrina clamat. Nec verò certò scire soluaturne peccator, ad sacerdotē perti-

Luc. 18. c. 13

Psal. 19. d. 13

Ezech. 18. c. 21

net, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquã scire potest qui audit, si ne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicãdus est restricta. Adde quòd totã soluedi ratio ex fide & pœnitẽtia constat: quæ duæ res cognitionẽ hominis fugiũt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligãdi & soluendi certitudinẽ non subiaci terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi cõditionaliter absolueret: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniã, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cælis fore ratam.

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionem, rem ad eò pestilentem tótque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatã è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegiis, erroribus causam dedit: quis non protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus; quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut e mentitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantum singulari prærogatiua commendant, erubescenciam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictam auertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecũdia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal cælestẽ, ad Dei, inquam, cognitionẽ vocamus. Egregiẽ verò profectum est si vnus hominis pudore peccare desinimus, Deum nõ erubescimus habere malæ conscientiæ nostræ testem. Quãquã id quoque ipsum falsissimũ est. nulla enim re fieri maiorẽ peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quã dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solum anno fiunt ad peccandum audaciores: sed in reliquũ anni tempus de confessione securi, nõquam ad Deum suspirant, nõquam ad se redeunt, sed peccata peccatis accuulant: donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videtur, iudiciũque à Deo trãstulisse, quod sacerdoti derulerunt: Deo obliuionẽ induxisse, vbi consciũ sacerdotem fecerunt. Porro quis confessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit: ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti similis venit? nisi fortẽ ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorũ suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatẽ oblectãt. Non multas charitas inficiam referendis prodigiosis abominationibus, quibus scætet auricularis confessio. Tantum dico, si non inconsultẽ fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel potius à suorũ memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulteriis, incestis, lenociniis, quid factò opus sit admonemur.

20 Quod huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui proram (vt aiunt) & puppim confessionarii locant, videndũ quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) dantur sunt clauis? ergo sine causa dictum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis: Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darentur clauis: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatius iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postulatis ansam præcidam, sacrificulos non esse Apostolorum vicarios nec successores? Verum istud quoque alibi tractandum erit. nunc, vnde se muire maximẽ volũt, arietem erigunt quo molitiones omnes suæ deiiciantur. Christus enim non antè Apostolis ligandi & soluendi potestatẽ fecit quã eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis cõpetere clauium potestatem, qui non prius acceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præeunte docentẽque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant. nisi fortẽ Spiritum sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certẽ fingunt: sed illis non crederetur. Atque hac quidẽ machina in vniuersum subuertuntur, vt cuiuscũque ostii clauem se habere iaæent, semper interrogandi sint habeãtne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, rursus interpellandi sunt an errare possit Spiritus sanctus. Istud disertè profari nõ audebunt, tamen obliquẽ sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluũt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ solui iusserat.

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vident, quòd dignos & indignos promiscuẽ soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vsũ requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cælis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligant & soluunt qui sunt hac potestate præditi. Nec est quòd tergiuersentur, Christi dictum limitari secun

dum eius merita qui ligatur aut soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui ligentur aut solvantur. Sed habent Euāgelii nuntii & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc meriantur. In hoc verbo nuntii Euāgelii possunt omnibus remissionē peccatorum in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia pronuntiat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniques partem in regno Dei non habere: talēsque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes consolatur. Sed quæ erit isthæc potestas, nescire quid ligandum sit aut soluendum: ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se absolueri autoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quòd nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullū esse, aut tam incertū esse vt pro nullo habendus sit. Quū enim fateantur bonā esse sacerdotum partē qui nō rite vtantur clauibus, potestātē verò sine legitimo vsu inefficacē: quis mihi fidem faciet, cum à quo soluor bonū esse clauium dispensatorē? quòd si malus est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationē? Quid in te ligandū sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id à quis auribus non ferrent) sed Turca, aut Diabolus. Id enim est dicere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulā: sed autoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quū diffinierūt, clauēs esse autoritatē discernendi, & executionis potestātē: scientiā accedere consiliariū, & instar cōsiliarii ad bonum vsu esse. Nepe libidinose, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minus perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullū peccatoribus aut frigidum solatium fore quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorū absolute certus non est: in promptu est solutio. Dicunt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia vbi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ inscitia & ruditatis sacerdotū est) maior pars ad hoc munus exercendū nihilo aptior est quàm sutor ad agros colēdos: alii ferè omnes sibi meritò suspecti esse debēt. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolute papali, quòd eā fundatā esse volūt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantum de rebus delatis, quæ sitis & compertis iudicet. Iā si quis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilietur ne Deo peccator, peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationē audierit, quando alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm pernitiōsa conscientiam deuinā teneat, hinc patet, quòd dum recūbit in sacerdotis discretionē, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò syncerè in Christi sacrificio expiationem quærat, & acquiescat oblatae sibi gratiæ. Ita errare non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absoluteionē amplecti potest, vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundum generalē illam magistri ipsius regulam, quæ impiè spreta in papatu fuit, Secundū fidem tuam fiat tibi.

Matth. 9. d. 19

23 Quàm insulsè misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura, promisi me alibi dicturū: & locus erit opportunior in tractando regimine Ecclesiæ. Meminerint tamē lectores præposterè ad auricularem & secretam confessionem torqueri quæ partim de Euāgelii prædicationē, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciunt, ius soluendi datum esse Apostolis, quod sacerdotes exercent, peccata sibi agnita remittēdo, falsum & friuolū principiū sumi palàm est: quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium veniæ ex gratuita Euāgelii promissione sumptū. altera autē quæ ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autem hinc inde testimonia corradunt quibus probēt non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorū diligentia. Nam si quando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerēt apud suum pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vltu non fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulteri-

nis fuisse additi, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est, quanuis nondum confessus fuerit: ideoque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo declarandi crasium errorem insinuant, ceremoniam subrogâtes in locum doctrinæ. Quòd autem atextunt, in facie Ecclesiæ absoluiqui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulo post moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis. in quo suis sacrificiis ius arrogat dimidiandi quod Deus vbique in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet ac si sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunum subsellium prostratus iacuerit, illicque sit multatus.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ auctorem, eorū vanitatem coargui: sicuti monitraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palam sit legem esse ab hominibus impositā, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria latā, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegiū esse minimè tolerabile. quia nihil Deo magis propriū, quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam quæ vel in desperationem præcipitat miseris animas, vbi cūque viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant, obscurent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietates tegant.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerti potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciatur Deo. Esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominū propitiandū, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam. quanuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamè retinere disciplina iustitiæ. hanc esse pœnā quæ satisfactionibus redimēda sit. In hâc tamè summā recidunt omnia, nos quidē à Dei clementia delictorū veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorū noxa cōpensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitā peccatorū remissionē, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primū, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltro sua beneficētia nomen expungit. Cur deinde gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prosternuntur: Quid autem? quum Dominus per Iesaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: & peccatorum tuorum non ero memor: annon apertè denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius sit accipiēda peccatorum remissio, nōne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docēt? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætere, sed sola Christi commendatione niti. quemadmodum Paulus asseres, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum rationemque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

26 Verūm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationē fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones. sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per clauus Ecclesiæ dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiam illam corrigit, quòd in Baptismo omnes pecca-

Lib. 4. Sent. Dist. 10. c. 4. e
nō sufficit. de pont. c. med. eadem dist. C. nullus. eadem dist.

Iesa. 51. a. 3
Rom. 5. b. 8
Colof. 1. c. 14
Tit. 3. b. 5

Iesa. 43. d. 15

Act. 10. g. 43

1. Cor. 5. d. 19

Lib. 3. Sent. dist. 9.

1. Pet. 1. d. 24
2. Tim. 1. c. 9

torum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: ut ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Siquis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placariue possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quaerite: sed perpetuū facit aduocatū, qui sua intercessione in Patris gratiā nos semper restituat: perpetuam propitiationē, qua peccata expiuntur. Est enim illud perpetuè verum, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse, nō alius. hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè cōpetat in Patrem, vbi à Filio distinguitur ut iam visum est: in altero gradu Christus hīc locatur, quod pœnam nobis debitam in se trāsferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

27 Ac duo hīc perpendere conuenit: ut integer & illibatus suus honor Christo seruetur: ut conscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, ut liuore eius sanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatū factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cū horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiceretur. Hīc nequaquā audiuntur nugamenta illa: quod post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrum vnusquisque sentiat quā pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nānias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, an ne quæ Christo superius sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo ut in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationē pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandū. Quod si de pacificanda conscientia agitur: quæ istæ erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus cōstare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas: ut alibi dicemus. Et ut ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centū vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quod loci omnes quibus asseritur peccatorū remissio, non ad catechumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam splendide extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad externos dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extēdit. Quod facillè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quamquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

28 Hīc in asyllum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionē deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolute Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterū ab altero discernere potuerunt, nisi quodā impietatem & immūditiam cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronuntiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterum fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia, nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia

1. Iohan. 2. a. 2
& b. 12

Иоанн. 1. c. 36

Iesa. 53. a. 4
& b. 6

1. Pet. 2. d. 24
Rom. 8. a. 3
Galat 3. b. 13

1. Cor. 5. d. 20

Coloss. 1. c. 20

Rom. 6. d. 13

Ezec. 18. c. 10

Rom. 8. a. 1

venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincuntur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant. Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ei go satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnus diei est satisfactio peccati vnus: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumulabunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia, quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

Prou. 24. b. 16

39 Conantur quidè se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam reitterare quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones. Quæ ista bone Deus, desultoria leuitas: culpæ remissionem nunc gratuitam prostare cõfitentur, quæ precibus & lachrymis, aliisque omne genus præparationibus emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in Scriptura nobis traditur. Quod tamen si satis superque exitimo iã à me confirmatum, subnectam tamen quædam alia testimonia, quibus adeo constringantur torruosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant. Hoc est testamentum nouum quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, Quod iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, vbi Dominus, Si iustus (inquit) à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor. si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quod se iustitiarum recordaturum negat, vtique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remuneretur. Ergo & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam. Id ipsum alibi dicitur, proiicere post tergum, delere instar nubis, demergere in profundum maris, non imputare, testatumque habere. Talibus loquendi formulis non obscure sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certè si punit Deus peccata, imputat: si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, testata non habet: si examinat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliterauit instar nebulae: si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur Augustinus claris verbis, Si texit peccata Deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Testata ergo peccata quare dixit: Vt non videretur. Quid erat, Deum videre peccata, nisi punire? Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco, quibus legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata vestra vt coccinum, quasi nix albescent: & si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana. Apud Ieremiam autem sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non inuenietur: peccatum Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas seruauero. Vis breuiter tenere quis sit verborum istorum sensus? Expende quid è cõuerso sibi velint locutiones illæ, Dominum in sacculo iniquitates colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo exarare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant (quod extra dubium est) neque etiam dubitandum est quin contrariis sententiis omnem vindictæ repensionem Dominus se remittere affirmer. Hic mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent: sed tantum vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.

Ier. 31. f. 32. 39

Ezech. 18. c. 24. f. 17

Iesa. 38. d. 17,

& 22

Iesa. 44. d. 22

Mich. 7. d. 19

Psal. 31. ait

Psal. 52. a. 2

Iesa. 1. c. 18

Iere. 50. d. 20

Iob. 14. d. 17

Osæ 13. c. 12

Iere. 17. a. 1

30 Quid, quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus cum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud significamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum significantius declarauit Iesaias, quum dicit, Castigationem (siue correctionem) pacis nostræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus nisi vices nostras ipse subiisset? En clarè vides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse, vt suos ab illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet ἀπολύσιον, quo non simpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur: sed pretium ipsum & satisfactionem redemptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀπέλυσεν dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validum autè in primis aricem nobis suppeditat quod de expiatis peccatorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Ne-

1. Pet. 2. d. 24

Iesa. 53. b. 5

Rom. 3. c. 24

1. cor. 1. d. 30.

ephes. 1. b. 7

colof. 1. b. 14

1. tim. 2. b. 6

que enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quò fit autem vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiatione sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est vnicò Christi sacrificio, æstimabântur. Qualem autem cõpensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis elegãter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ò Deus, En peccatorum remissio & vitulos labiorum persoluemus. En satisfactio. Scio quid è subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distingunt. sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hæc nos conditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpã ignoscendo. Et quoties David aut alii Prophetae peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicii sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis earumque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Babylonico exilio, idque propter se, non propter Iudæos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.

Osee 14. a. 3

Ezec. 36. e. 12,
& f. 3131
2 Sam. 12. c. 13

Dan. 4. c. 14

Prou. 16. a. 6,
& 15. b. 12
1. Pet. 4. b. 8
Luc. 7. g. 47

Verum quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi obtinent argumeta. David (inquiunt) de adulterio & homicidio à propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filii, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactio- nibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt elemosynis peccata redimeret. Et Solomo scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sententiã confirmat & Petrus. Item apud Lucã Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata n̄ ultra, quia dilexerit multum. Vt peruersè semper & præposterè facta Dei æstimant! At si obieciuerint, (quod minimè prætercudum erat) duo esse diuini iudicii genera: longè aliam in hac Davidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad ultionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium non mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes quibus in peccata nostra animaduertit: & quantũ ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summatim perstringere nõ abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnum, docendi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porrò iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aauerisus illos suam exerceat, cõfundat, dissipet, in nihilum redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione cõiuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterũ patris. Iudex enim quum facinosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiorè in posterũ reddat. Paulo diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vititur, quæ tamen eodem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correctio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

32

Vt breuiter & expedite rem totã teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio. vbiunque pœna est ad ultionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrã, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in præsentis vita sustinent impii, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternã suam damnationem eminus iam conspiciunt. tantumque abest vt inde emendantur, aut fructum aliquem percipiant, vt potius talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam appareretur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius serula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram emendationem. Vt autem sanctos vbi que legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecati. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gen-

Iob 3. c. 17
Prou. 3. b. 11
Hebr. 12. b. 5Psal. 118. c. 18
Psal. 119. 71

Iere. 10. d. 14

res quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus; & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccati ei. Vbi admonet non solum nihil obstrependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppetere fidelibus, cõsilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis cõsilium vel affectum; sed ad vehementem doloris sensum refertur, quo afficiuntur qui vel qualemcũque eius seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantum austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longe ab inferorũ exitio distare videantur. Sic quidẽ testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placãdi maiore cura tangantur, & sollicitè ad veniam petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmavit. Si dereliquerint, inquit, filii eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autẽ meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorũ, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethali que horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgauit te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus assumptus esses. Quanquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est. quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenerior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim, quanuis sub flagellis gemat, quia tamẽ non expẽdunt causam, quin potius tam suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex sœcordia illa contrahunt duritiem. vel quia fremunt & calcitrant, adeoque tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata, & metu horrorẽque percussi, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ, nisi leniret Deus, succumberet centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quanquam illis non impune cedit talibus iræ diuinæ documẽtis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quo ad meliorem mentem redeant: sed tantum vt Deum magno suo malo iudicem & ultorem experiãtur. Ferulis autem verberantur filii, non vt mulctam delictorũ Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potius quàm in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi; non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, necui videretur noua aut minus vsitata locutio quã posui. Atque huc pertinet querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitude exoptulat, quòd peruicaciter cõtempserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid percuterẽ vos ultra: à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophetæ, breuiter indicasse satis fuerit, nõ alio consilio Deũ punire suam Ecclesiam nisi vt subacta resipiscat. Ergo quum Saulẽ regno abiecit, puniebat ad vindictã: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationẽ corripiebat. In hanc sententiam accipiẽdum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hoc est, dum nos filii Dei manu cœlestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt, post peccatorum re-

Psal. 6. a. 2,
& 38. a. 2

Iesa. 12. a. 1

Habac. 3. a. 2
Michæ. 7. b. 9.

Psal. 89. e. 37.

2. Sam. 7. b. 14.

Iesa. 48. b. 10.

In serm. de
pœnit. & eõ-
fess.

Iesa. 1. b. 9.

1. Sam. 15. e. 23.

2. Sam. 12. d. 18.

1. Cor. 11. g. 32.

Lib. de Pecca-
to meritis ac
remiss. 2. c. 33.
& 34.

missionem, certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliisque piis inflictas commemorat, & eò spectasse dicit vt eorum pietas huiusmodi humilitate exerceatur ac probaretur. Neque verò quod dicit Iesaias, remissionem esse populo Iudaico iniquitatem, quòd plenam accepisset castigationem de manu Domini, à pœnæ solutione pedere delictorum veniam arguit: sed perinde est ac si diceret, Satis iam pœnarum exactum est: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiæ nuntio, animi vestri in lætitiâ diffusi me patrem sentiant. Nam illic Deus patris induit personam, quem iustæ quoque seueritatis pœnitet, vbi coactus est asperius in filium animaduertere.

34
1. Pet. 4. d. 17.
Iere. 25. f. 19.
Psal. 88. d. 17.
Psal. 90. b. 7.
Psal. 94. b. 11.

His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est vt iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filii Dei si seueritatem quam sentiunt, vltionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem, detestari. denique se à Deo diligi nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentem, sibi autem propitiū ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transferunt furores tui Deus: terrores tui oppresserunt me. Item quod scribit Moses, Quoniam defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrà verò Dauid de paternis castigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt praestes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideoque solatii causam addit Legis admonitionem, qua discant salutis suæ consuli dum reuocantur in viam, impii verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert sitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentia, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

35
1. Sam. 24. c. 15
Homil. 3. de
prouid. ad
Stargirium.
Iere. 5. a. 3.
Osee 7. b. 8

Perpiciunt nunc omnes (ni fallor) quòd spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe vt documentum esset, grauiter Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset: vt erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem vt pœna esset qua compensationem quandam Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat: quo miseræ nostræ fortis conscientia deiectionis & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiremus. Stultissimus verò fuerit si quis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis perseverantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare, prout vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum, exprobrat duro & obstinato Populo quòd percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse quasi placentiam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabāt in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simulac quisque resipuerit, se mox fore placibilem, sibi que nostra periuicacia exprimi quæ exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quādo tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Dauidis exemplum oculos cō-

iciant, tot exemplis non permouentur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse e templo iustificatus: poena nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus: satisfactio- nem non legimus. Et audit paralyticus, Surge, remittuntur tibi peccata tua. poena non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorû frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab unico illo, quod nescio quid singulare continet.

Luc. 18. c. 14.

Luc. 22. g. 61.

Matth. 9. a. 21

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem & poenarum redemptionem: (absit enim vt alia vnquam fuerit *ἀπολύτρωσις* quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum retulit. ac si dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, opprefisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populû tuum: pro iniustis exactio- nibus, pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomon charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis cõfert, in hunc sensum, Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimulant, ad multa cõnuent, multa vicissim cõdonant: nõ quòd alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodè sensu citatû locû hunc à Petro nihil ambigendum est: nisi deprauata vafreque detortæ scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatû, nõ intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactioe pacatus Deus, poenâ, quâ alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui vitiiis ac nequitiiis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur. ac si diceret iram Domini residere, ac quiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro poenitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem com- mendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Phariseos subsannans quòd purgandis tantum catinis intenti, cordis munditiam negligenter, iubet eos, quo omnia munda sint, dare elemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantum docet qualis probetur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

Dan. 4. c. 14³

Prou. 10. b. 11

Hebr. 10. c. 14

Mat. 23. c. 25

Luc. 11. f. 39

37 Quantum attinet ad locum Luca, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Phariseus apud se cogitabat, nõ cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit, Duo debitores erant vni foeneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum. vter maiorem gratiam habet? Respondet Phariseus, Is vtrique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multû. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari cõuenit, in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorû fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorû remissionem illa obtinuerit, palàm Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

Cap. 7. f. 36

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactioe passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedã eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis le-

Homil. 2. in
Psal. 50

Cap. 54

Homil. 10. in
Gene.

Enchir. ad
Laurentium.

Matth. 6. b. 12

39

Cap. 65. Cita-
tur in Decr.
cap. in actio-
ne de pœnit.
dist. 1.

guntur. Chrysoſtomus alicubi ita ſcribit, Vbi miſericordia flagitur, interrogatio ceſſat: vbi miſericordia poſtulat, iudicium non ſauiſt: vbi miſericordia petitur, pœnæ locus non eſt: vbi miſericordia, quaſtio nulla: vbi miſericordia, condonata reſponſio eſt. Quæ verba vtcunq; torqueantur, cum dogmatibus tamen ſcholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Eccleſiaſticis qui Auguſtino inſcribitur, ſic legis, Pœnitentiæ ſatiſſactio eſt, cauſas peccatorum excidere, nec eorum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque ſeculis irriſam paſſim fuiſſe ſatiſſactionis doctrinam, quæ pro admiſſis delictis rependi diceretur: quum omnem ſatiſſactionem ad cautionem referat ſe in poſterum à peccatis abſtinendi. Nolo citare quod tradit idem Chryſoſtomus, eum nihil à nobis vltra requirere quàm vt delicta noſtra cum lachrymis apud ſe conſiteamur: quando eiſmodi ſententiæ ſubinde in eius & aliorum ſcriptis recurrunt. Auguſtinus quidem alicubi opera miſericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remiſſionis: ſed ne in verbulo iſto quis impingat, ipſe alio loco occurrit. Caro Chriſti, inquit, verum eſt & vnicū pro peccatis ſacrificium, non modò iis quæ vniuerſa in baptiſmate delentur, ſed quæ poſtea ex infirmitate ſubrepunt: propter quæ vniuerſa quotidie clamat Eccleſia, Remitte nobis debita noſtra. Et remittuntur per ſingulare illud ſacrificium.

Vocarunt autem vt plurimum ſatiſſactionem, non compensationem quæ Deo redderetur, ſed publicam teſtificationem, qua qui excommunicatione mulſati fuerant quū in communionem recipi vellent, Eccleſiam reddebant de ſua pœnitentiâ certiore. Licet enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus ſe prioris vitæ verè & ex animo pertæſos eſſe approbarent, vel potius priorum memoriam obliſerent. atque ita dicebantur non Deo ſed Eccleſiæ ſatiſſacere. Quod etiam his ipſis verbis ab Auguſtino expreſſum eſt in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu ſumpſerunt originem conſeſſiones & ſatiſſactiones quæ hodie in vſu ſunt. Viperi ſanè patus, quibus factum eſt, vt ne vmbra quidem melioris illius formæ ſuperſit. Scio veteres interdum duriuſculè loqui: nec, vt nuper dixi, forſan lapſos eſſe nego. ſed quæ pauculis nauiſa ſperſa erant, dum illotis iſtorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et ſi veterum authoritate pugnam eſt, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt: Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones ſuos contexit, ex inſulſis quorundam monachorum deliriis quæ ſub Ambroſii, Hieronymi, Auguſtini & Chryſoſtomi nomine feruntur, decerpta eſt. vt in præſenti argumento omnia ferè ſumit è libro Auguſtini De pœnitentiâ, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus cõſarcinatus, Auguſtini quidem nomè præfert, ſed quæ nemo, vel mediocriter doctus, agnoſcere pro ſuo dignetur. Quèd autè in eorū ineptias non tã argutè exquiro, ignoſcât lectores, quos volo moleſtia leuare. Mihi certè nec valde laborioſum, & tamè plauſibile eſſet traducere cum maximo probro quæ antehac pro myſteriis iactarunt: ſed quia fruictuoſè docere propoſitum eſt, ſuperſedeo.

De ſupplementis quæ ad ſatiſſactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & puigatorio. C A P. V.

X hac porrò ſatiſſactionis doctrina ſcaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad ſatiſſaciendum facultatibus noſtris deſt, iſtis ſuffici nugantur: atque eo proſiliunt inſaniæ vt diſpenſationem eſſe definiant meritorum Chriſti & martyrum, quam Papa ſuis bullis partitur. Eſt autem helleboro magis quàm argumentis digni ſunt, vt non magnum operæ pretium ſit tam fruioſis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percuſſi ſua ſponte conſeſcere & ad inclinationem ſpectare incipiunt: quia tamen imperitis quibuſdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et ſanè quòd tandiu ſalvæ conſtiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furioſa laſciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id verò documento eſſe poteſt quàm alta errorum nocte immerſi fuerint aliquot ſeculis homines. Videbant ſe à Papa & ſuis bulligerulis palàm nec diſſimulanter ludibrio haberi: quæ ſtuofas nundinationes de animarum ſuarum ſalute exerceri, pauculis nummis ſalutis pretiū taxari, nihil gratuitū proſtare: hac ſpecie emungi ſe oblationibus, quæ in ſorta, in lenones, in comeſſationes turpiter abſumerentur: ſummos indulgentiarū buccinatores, ſummos eſſe contèptores: monſtrū iſtud maiori in dies licentia graſſari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum ſemper nouū afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen ſumma veneratione indulgentias, adorabāt, redimebant: & qui cernebāt inter alios acutius, exiſtimabant tamè pias eſſe fraudes, quibus cum fruictu aliquo falli poſſent. Tandem vbi orbis aliquantum ſibi ſapere permiſit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam conge-

lascunt, donec planè euanescent.

2 Verùm quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hætenus, & nos ludificati sunt indulgentiarii) vident, fontem ipsùm impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solum quales sint indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula absterisæ. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalè custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis, quadraginta. Sunt autem illæ (vt genuinè describam) sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo Christianum populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducant, & à vera salutis via auertant. Qui enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dū negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velut arefcentis & exhausti defectus aliunde suppleatur & sufficiatur: Christo Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsùm accipienda sit remissio peccatorum. indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Christus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiuisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus cõsummauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauisse stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

Act. 16. g. 43

1. Iohã. 1. c. 7

2. Cor. 5. d. 21

1. Cor. 1. b. 13

Act. 20. f. 18

Hebr. 10. c. 14

Apoc. 7. d. 14

3 Præclare aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos, Quauis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen infontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo sine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiã, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eandem sententiã, Etsi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamè sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quod imitemur, sed quod gratularemur cõtulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina ex horrendis sacrilegiis & blasphemis consuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscat annon hæc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo præstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantamque illis meritorum largitatem superfuisse quæ in alios redudaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex vtroque thesaurum Ecclesiæ confici, ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, caterum vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis Martyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itane: an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ cõtèptu, meliorè se vitã quærere? fidè Ecclesiæ sua cõtantia confirmare, hostium autè pertinaciã frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatas pro nostra redèptione. Nihilominus (inquiunt) coronã victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile & infructuosum re-

Epist. 81.

Psal. 116. 15

Epist. 95.

Traç. in Iohã. 84.

Lib. ad Bon. 4. cap. 4.

Coloss. 1. d. 24

linquere, iustitiæ Dei non quadraret. Quasi verò pro donorum suorum mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in commune ab Ecclesia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

- 4
Colof. 1. d. 24 Quam verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se supplere in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectum illum supplementum, ne illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes, exerceri oportet, quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac ducat. Quod autè addidit Paulus, pro Ecclesia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthiis scribebat, pro eorum consolatione & salute se perferre quasunque tribulationes patiebatur. Et continuo ibidem seipsum explicat, quum addit se factum Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundum dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangelium. Quod si alium quoque interpretè requirunt, audiant Augustinum. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum pro Ecclesia susceptæ quorsum tendat, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oves Christi estis, sanguine eius comparata: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quo modo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiam, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui ad eum luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt cuius vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut meritis suæ merito, quæadmodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius cõtumeliosus fuerit qui vilius sancti dignitatè alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hic diutius, perinde atque in re adhuc obscura, moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?
- 5 Porro, vt tales abominaciones prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membrana gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelii dispensari voluit: Sanè autem mēdax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum, cum omni affluentia bonorum cælestium, cum omnibus suis meritis, cum sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione, nobis offerri testis est Paulus, quum depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quo hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi *καταρτία*, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contrà indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo membrana, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quod quum iniungerentur olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauari se ultra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transtulerunt, ac cõpensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias cõtraxerunt vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.
- 6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorii omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnae oriuntur, minimum ædificationis referri potest. Equidè & ipse tales nugas negligendas cõfulerem, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemias constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitaret: profectò conuincendum non est. Illud fortè vt cunquē ad tempus dissimulari poterat, quod sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quod de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanae arte confictis: quod ad ipsius confirmationem aliquot Scriptura lo-

ei inscitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus percurrere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum suum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen, illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine quæritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silentium. Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse cõmentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorũ animis pendatur pro peccatis satisfactio: vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eamque horribilem in Christũ blasphemiam? Præterea sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliæque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiiisse conspiciamus.

Deut. 18. c. 11

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæ pretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatũ in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verũ quis non videat, Dominũ illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorũ illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsentī vita remissam esse non inficiatur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebunt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitix, nõ satis habuit dicere, nunquã remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitioe vsus est, qua & iudicium cõplexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusque conscientia, & postremum illud quod palàm in resurrectione feretur. ac si diceret, Vos à malitiosa rebellione, non secus ac præsentissimo exitio, caute. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam consequetur, neque vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædis segregabuntur, & regnum cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam, Cõcordiam habe cum aduersario tuo: nequando te ille iudici tradat, iudex licitor, licitor carceri: vnde non ex eas donec persolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, licitor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verũ si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obiciant qui summum ius obstinate pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius ad æquam cõcordiam suos exhortaretur: vbi, quæso, reperietur Purgatorium?

Matt. 11. c. 32

marc. 3. d. 28

luc. 12. b. 10

Matt. 5. d. 25

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cælestium, terrestrium & infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio laborantes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verum pietatis cultum per geniculationem designaret: sed quum simpliciter doceat, delatam esse Christo dominationem qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistuntur, iudicè suum agnitori, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptũ est enim, Vivo ego, mihi flectetur omne genu, &c. Atqui in eum modum interpretari non licet, quod in Apocalypsi habetur, Omnem creaturam, quæ in cælo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari, & quæ in ipsis sunt, omnia audiui dicentia, Sedit in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facilè concedo. sed quales hîc creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo nõ aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vèrtice ad vsque terræ centrum, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabæorum historia proferunt, respõsione non dignabor, ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At Augustinus pro canonico recepit. Primũ quàm certa fide? Scripturam (inquit) Machabæorum nõ habent Iudæi sicut Legem, Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiat, &c. Hieronymus autem sine dubitatione, minimè valere eius auctoritatem ad asserenda dogmata

Philip. 2. b. 10

Rom. 14. b. 10

Apoca. 5. d. 13

1 Machab. 11.

g. 43

Cõtra secũd.

Gauden. e-

pist. cap. 23

Luc. 24. f. 44

docet. Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, aperte constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hinc contendit? Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi deferendum sit, quum veniam in fine precatur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus sancti oracula nõ esse clamat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redèptionis trahit scriptor historix quod ille egit: sed vt cõsortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

9 Verum habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum hoc, aurum, argètum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifestabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Sicut opus arserit, detrimentum patitur. ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiunt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorum sordes absterguntur, quo puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserunt veterum plerique, nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multo probabilius quàm purgatorium cõfingendo. Quanquam nec illis assentior: quia mihi videor certior multo & lucidior eius loci intelligètiã assequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant putèntne Apostolis ac Sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transeundum fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absolum foret eos purgari oportuisse quorùm merita vltra mensuram ad vniuersa Ecclesiæ membra redundare somniant. Verum Apostolus hoc affirmat. neque enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis absurdum est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsu esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminè latet. Quo igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus Sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quo propius ad ignem admouentur, eo certior probitatis puritatisque probationem referunt: ita Domini veritas, quo exactius spiritali examine expenditur, eo maiorem sumit authoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, stipula, igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem: ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereant. Denique si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimum facies eius lucet vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Id ipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retecto legitimo fundamento, disparè materiam superstruunt: hoc est, qui non dessectes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscètes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicumque auream diuini verbi puritatem isto purgatorii stercore infecerunt, operis iacturam facere necesse est.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posue-

2. Mach. 15. g.
36.

1. Cor. c. 12.

Chrysostr. August. & alii.

Enchirid. ad Laurent. 68.

rint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarii, ante mille & trecentos annos vsu receptū fuisse vt preces fierent pro defunctis, eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factū sit. Neque enim hęc Scripturę testimonia defunt tātū: sed quęcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturę habentur illic multę & interdum longę narrationes: de precibus ne minimū quidē apicem videas. Atqui quo maioris momēti res est, eo magis debuerat cōmemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebāt pro mortuis, & mādato Dei, & legitimo exemplo hęc se destitui videbant. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideóque ad imitationē trahendū non esse contēdo quod fecerunt. Nam quum nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa cōscientia, vt Paulus præcipit, in oratione potissimum requiritur hęc certitudo. Credibile tamē est aliqua ratione ad id impulsos: népe solatium quęrebāt quo subleuarent suum mœroré: & inhumanū videbatur non edere corā Deo aliquod suę erga mortuos dilectionis testimoniū. Ad hunc affectū quām sit propensū hominis ingeniū, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quę ardorem multorū animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autem his præstigijs stultos mortales delusit Satan, fallēdi tamen occasionē ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum, sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est quin gentiles etiam ipsa superstitione cōuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futurę vitę, quā se credere profitebātur, curā negligēt. Iam ne deteriores essēt profanis hominibus Christiani, puduit eos nullū mortuis officiū præstare, ac si penitus extincti forent. Hinc malē consultata sedulitas: quia si pigri essent in curādis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositum iri. Quod autem expēuerat æmulatione fluxerat, nouis subinde incrementis sic actū est, vt præcipua sãctitas Papatus sit mortuis laborātibus opē afferre. Verum aliud solatiū longe melius ac solidius sēppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autē nostro non debemus eousque indulgere, vt peruersum orādi morē in Ecclesia erigamus. Certē quisquis mediocris prudētia pollet, facillē agnoscit, quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitię fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominū mētes. Interea quām dubitāter preces pro mortuis cōmendent lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis mysterijs fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius non exegit ad normā Scripturę: sed pro naturę affectu probari alijs voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo compositus tot hęc sitationes continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorē extinguere, si quis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certē verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant solliciti. Hęc enim vna est futura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non esse spernendum hoc officium. Cæterum vt concedam vetustis Ecclesię scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis, regula quę fallere nequit semper tenēda est, fas non esse in precibus nostris quicquā afferre propriū, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euāgelium ne vnā quidem syllaba libertatem suggerant orādi pro mortuis, profanatio inuocātionis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat. Verum ne glorientur aduersarii nostri quasi veterē Ecclesiam erroris sui sociā habeāt, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriā mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abieciisse: sed simul fatebantur se dubitare de ipsorum statu. de purgatorio certē adeò nihil asserēbāt, vt pro re incerta haberent. Isti quod de purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quęstione postulānt. Illi parçē & tantum vt defungerentur, in communionem sacrę Cœnæ suos mortuos Deo cōmendabant. Hi mortuorum curā assiduē vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quę totas illas pro mortuis preces, quę tunc vsitate erāt, manifestē euertunt. Quale est hoc Augustini: quum resurrectionem carnis & æternā gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quę post mortem sequitur, tunc vnūquēque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quām Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur. Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, conferēt nostrę preces: Crassiores illas superstitiones, quibus simplicium animos fascinatūt, omitto: quę tamen sunt innumerę, & pleręque adeò portē tofę, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nūdinationes taceo, quas in tãto mūdi stupore

Rom. 14. 23.

Apoc. 14. 13.

Homil. in Io
han. 49.

sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione fatis habebunt hîc pii lectores vnde conscientias suas stabiliant.

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura. CAP. VI.

C O P V M regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter

S Dei iustitiam & eorum obsequiũ symmetria & cõsensus: atque ita adoptionẽ confirmant qua recepti sunt in filios. Etsi autẽ nouitatẽ illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipse in se continet, quia tamen tarditas nostra multis tā stimulis quã. a adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrant quibus respicientia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumẽ explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatẽ diffundantur veterum paræneses de singulis tantùm virtutibus compositæ. Neque id loquacitate nimia. siquidem quamcunq; virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitæ institutionem eousque extendere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes expatiatur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum homiliis, hæc petatũr. Mihi abunde erit si methodũ ostendero qua vir pius ad rectũ constituendæ vitæ scopũ deducatur ac regulã quandã vniuersalẽ breuiter finiero, ad quã officia sua nõ malẽ exigat. Declamationibus suũ aliquãdo fortẽ tẽpus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquã. Amo natura breuitatẽ & fortẽ, si copiosius loqui vellẽ, nõ succederet. Quòd si maximẽ plausibiles esset prolixior sed docẽdi ratio experiri tamẽ vix liberet. præsentis autẽ operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodũ autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totũque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multo certiores. Hoc tantũ interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenii dexteritatem ostentarent, sedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactẽ nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

2. Porrò duabus potissimum partibus incũbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio: Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minimẽ propensi sumus, animis nostris instilletur ac inferatur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ studio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas suprã diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hîc attingemus. A quo fundamento melius exordiatũr quàm dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est: siquidem quum instar dissectarum ouium dispersi essemus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adhærere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quòd vocat) sed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non esse illi consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permittimus tota vita in illis volutari? Ad hæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarũ impuritate nefas est profanari. vnde sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimẽ decet instar stabuli sordibus esse refertum.

Iesa. 35. c. 8, & alibi.

Psal. 15a. 2, & 14.

3. Ac, quo melius nos expergeficiat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos conformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant qui apud eos solos rite atque ordine dispositã putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregiẽ volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ cõuenienter viuamus: Scriptura autẽ

à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed, postquam degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propositum esse exemplar cuius formã in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno effica eius requiras? imò quid ultra hoc vnum requiras? Hæc enim conditione si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modò à Creatore nostro deficimus pessima perfidia, sed ipsum quoque seruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extremam ingratitude nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum communicauit, non decere vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, sollicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem vllam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui caput est nostrum, in cælum ascendit, conuenire vt deposito terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcicia profanemur. Ex quo & anima nostrã & corpus caelesti incorruptioni & immarcescibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum esse vt pura & incorrupta in diem Domini conferuentur. Hæc, inquam, auspiciatissima sunt bene constituendæ vitæ fundamenta, quibus nequaquam similia deprehendas apud philosophos: qui in commendatione virtutis, nunquam supra hominis naturalem dignitatem conscendunt.

Malach. 1. b. 6
Eph. 5. a. 1.
1. Iohan. 3. a. 1.
Eph. 5. f. 26.
Hebr. 10. b. 10
1. Cor. 6. b. 11.
1. Pet. 1. c. 15, &
d. 19.
1. Cor. 6. c. 15.
Iohan. 15. a. 3
Eph. 5. c. 13
Coloss. 3. a. 1
1. Cor. 3. c. 16,
& 6. d. 19.
2. Cor. 6. d. 16.
1. Thess. 5. d. 13

4 Arque hic locus est cõpellandi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari volunt. Qua tandem fronte sacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil est commercii cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem ex verbo Euangelii perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundum desideria erroris, ipsum esse induendum. Falsò igitur atque etiam iniuria Christi cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet disertè interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed vitæ: nec intellectu memoriâque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ disciplinæ, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, sedemque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinant cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præstent. Doctrinæ, qua religio nostra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur. verum ea in pectus transfundatur atque in mores transeat oportet, adeoque nos in se transformet vt sit nobis non instructuosa. Si iure in eos philosophi excandescunt, eosque probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteantur quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatem conuertunt: quanto meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur, qui Euangelium in summis labris volutare contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quàm frigida philosophorum paræneses, in affectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac totum hominem afficere debuerat:

Eph. 4. c. 12

5 Neque requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores spirant. quod tamen ipsum & oprandum est & conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Evangelicam perfectionem, vt non sim pro Christiano agnitus qui nondum ad eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non sit longo adhuc interuallo distitus: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studium nostrum. Præstituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus sui partem, vbique cõmendat. quo nomine syncerã animi simplicitatẽ intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac si diceretur spirituale esse rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatẽ & iustitiã colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorẽ verò numerũ tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueat, eamus quisque pro facultatula suã modo, & in cõceptũ iter prosequamur. Nemo tam infelicitè incedet, quin aliquantũ saltẽ vitæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere nõ desinamus, vt aliquid assidue in via Domini proficiamus: neque

successus tenuitatē desperemus. vtcunque enim successus voto nō respōdeat, non tamē per-
dita est operavbi hodiernus dies hesternū vincit: syncera modò simplicitate in scopū nostrū
respiciamus, & ad metā aspiremus, non assentatoriē blādientes nobis ipsis, nec malis nostris
indulgētes, sed perpetuo conatu in hoc incumbētes vt meliores nobis ipsis euadamus, donec
ad ipsam peruentū fuerit bonitatē: quā quidē toto vitæ spatio quarimus ac sequimur, tū ap-
prehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenū eius consortiū recepti fuerimus.

Summa vitæ Christianæ; vbi de abnegatione nostri. C A P. VII.

TSI optimam & aptissimē dispositam constituendæ vitæ methodum habet
lex Domini, visum tamen est caelesti magistro, accuratiore etiamnum ratione
ad ipsam quam in Lege præscriperat regulam suos formare. Atque huius qui-
dem rationis principium hoc est: quòd fidelium officium est, præbere Deo sua
corpora hostiam viuentem, sanctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse le-
gitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figu-
ram seculi huius, sed transformentur renouatione mentis suæ, vt probent quæ sit voluntas
Dei. iam hoc magnū est, nos esse Deo consecratos, ac dedicatos: nequid posthac cogitemus,
loquamur, meditemur, agamus, nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in cum
iniuria ad profanos vsus applicatur. Quòd si nostri nō sumus, sed Domini: & quis error sit
fugiendus, & quorsū dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuersæ, apparet. Nostri non su-
mus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factisque dominetur. No-
stri non sumus: ergo ne statuamus nobis hunc finem, vt quæramus quòd nobis secundum
carnem expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra
omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cunctis ergo no-
stris actionibus præsideat sapientia eius & voluntas. Dei sumus ad illum igitur, tanquam so-
luni legitimū finem, contendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui
se non suum esse edoctus, dominium regimēque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo as-
ferat: Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibi ipsis obtemperant,
ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominum præuente
dūtaxat sequi. Sit hic itaque primus gradus, hominē à seipso discedere, quo totam ingenii
vim applicet ad Domini obsequiū. Obsequiū dico nō modò quod in verbi obediētia iacet,
sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutū tota conuer-
tit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus sit
ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini mo-
deratricem præficiunt, hanc solam putant audiendam, huic denique vni morum im-
perium deferunt ac permittunt. at Christiana philosophia illam loco cedere, Spiritui san-
cto subici ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuē-
tem ac regnantem.

Rom. 12. a. 1.

Rom. 14. b. 8

Ephes. 4. f. 13

Galat. 1. d. 10.

2 Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quæ & ex Domi-
ni sint voluntate, & faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt no-
stri penè oblitī, certè ratione nostri posthabita, Deo eiusque mandatis fideliter studium no-
strum impèdere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet Scri-
ptura, non modò habendi cupiditatem, potentia affectationem, hominum gratiam ex ani-
mis nostris eradicat: sed ambitionem quoque & omnem gloriae humanæ appetitum, aliàsque
secretiores pestes eradicat. Ita sanè cōpositum & comparatū esse conuenit hominē Christia-
num, vt sibi in tota vita negotiū cū Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitriū
calculūque eius reuocabit, ita totā mentis intentionē religiosè ad eum referet. Nam qui
Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc
illa est nostri abnegatio, quā discipulis suis à primo tyrocinio mādat tāta diligentia Chri-
stus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primū neque superbiæ, neque fastui, neque ostētatio-
ni, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiæ, neque aliis quæ
ex amore nostri generantur, malis locū vllum relinquit. Contrā vbi cūque non regnat, illic
vel spurcissima vitia sine pudore peruagātur: vel si qua est virtutis species, praua gloriae cu-
pidine vitiatur. Ostende enim hominem, si potes, qui nisi sibi, iuxta Domini mandatum,
renuntiarit, gratis exercere bonitatem inter homines velit. Nam quicumque non fue-
runt hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam
ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogan-
tia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiisse, nisi vt superbiendi ha-
berent materiam. At qui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatori-
bus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mer-

cedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum nō abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remediū inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantū quærenda quia illi placent.

- 3 Alibi distinctius idè Paulus singulas vitæ bene compositæ partes, quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt a legata impie- Tit. 2. c. 11.
te & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsentī seculo, expectantes beatam spem, & manifestationē gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, et purificaret sibi populum peculiare, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verè colendum viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quā natura sumus nimium procliuēs, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem non modò superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis affectus. Ita quo ad vtranque Legis tabulam iubet nos propriū ingeniū exuere, & abnegare quicquid ratio & volūtas dicat. Iam omnes vitæ actiones ad tria mēbra restringit, sobrietatē, iustitiā, & pietatē. ex, quibus sobrietas haud dubiè tam castitatē & tēperantiā quàm purū & frugalē temporaliū bonorū vsum, & inopiæ tolerantiam denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamento segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verum quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari: Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: nō frustra nos certare admonens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus, vt decet, ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.
- 4 Porro in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (idque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorē nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti, statim animos tollimus: nec tantum intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulo apud alios, & nobis ipsis leuia minutaque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eadem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: si qua sunt vitia, seuera acrique animaduersione ea obseruare non contenti, odiose amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrum, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebei nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quo sibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotus quisque est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima πῆς φιλοεμίας καὶ φιλαυτίας pestis: quæ admodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim instituimur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus si qui superbiant, ingratitude suam produnt. Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris ac si tibi data non essent? Deinde assidue vitiorū nostrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis re- 1. Cor. 4. b. 7

stabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quæcunque in aliis respicimus Dei dona, sic reuereri ac suspicere vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. Ad vitia autem docemur conuiere, non equidè vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis sit, non tantum moderatè nos & modestè, sed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via peruenies quàm si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

5 Iam in quærenda proximi vtilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renuntiaueris, vt aliis totum te ad dicas? Caritas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, non inuidet, non inflatur, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnum si exigatur, ne quæramus quæ nostra sunt, non tamè minima vis erit afferenda naturæ: quæ sic in solam nostri dilectionem nos inclinât, vt non tam facillè patiat nos ac nostra negligenter transire, quo alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro sponte cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur. ideoque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ cõmissa vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vltèrius etiamnum pergît Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt humani corporis mēbra. Nullū membrū suā facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat: sed ad socia membra trãsfundit: nec vllā inde vtilitatē capit nisi quæ ex communi corporis totius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatim consulendo quàm vt ad communem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignitatem beneficentiã que methodus: quicquid in nos Deus cõtulit quo proximū queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem astringimur. Eam porrò demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniungamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateat, eam esse legem ritè administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum sanctificentur nobis Dei dona postquam ipsi authori manu nostra ea dedicauimus: impurū esse abusum cõstat qui non eiusmodi dedicationē redoleat. Atqui Dominū frustra rerum tuarum communicatione locupletare cõtendas. ad eum igitur quū peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est. ideoque sacris oblationibus cõparantur elemosynæ, vt legalibus illis nūc respõdeant.

6 Porrò ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatem, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimètur: sed hîc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentius obseruãdam, quatenus per Christi Spiritum renouata est & instaurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam nõ habes cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum esse. at Dominus notam illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione verat carnem tuam despiciere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse obæratum. at eum velut in vicem suam substituit Deus, erga quem tot actanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa vel minimum labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hac

1. Cor. 13. b. 4

Exod. 22. d. 29,
& 23. d. 19.Psal. 16. 2. 3
Hebr. 13. c. 16
1. Cor. 13. a. 4

Galat. 6. c. 10

Iesa. 58. b. 7

Matt. 6. b. 14,
& 18. d. 35.
Luc. 17. 2. 3

profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ profus aduersum est, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensemus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliterated eorum delictis, ad eos amandos amplexandósque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

Matt. 5. g. 44

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locum, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiam si nullum prætermittat: sed qui ex sincero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidem ad plenum omnibus quod debet, quantum atinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ, saltem à maxima parte hominum, sine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidè tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatem in vultu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primùm, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atque humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrem, cui benefacit, vel tanquam opis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro, insultamus, cui refocillando reliquū corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra communicatio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officii defunctus fuerit: quemadmodum vulgo fieri solet vt diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque cogitabit, se, quantum quantus est, proximis debitorē sui esse: nec aliū exercēdæ erga ipsos beneficentiæ statuendum esse finem nisi quum facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficet tractare quatenus ad æquanimi-tatem tolerantiãque nos format. Principiò igitur in quærenda vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostraque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorésque expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulãdas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompãque facere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam proprio consilio componunt: quo scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quo pauperiem humilitatẽque defugiant. Piis ergo hominibus, ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideòque in eam se tutò ac confidenter reiciant ac reclinēt. Nam vt cunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opesque contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio etiã per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum faustumque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentix nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem fœlicitatis particulam degustant quibus incumbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnè prosperi successus atq; optabilis ratiõnè in sola Dei benedictione credimus esse positam, qua absente miseriæ nos omne genus & calamitatis maneat: restat etiam vt ne

propria vel ingenii dexteritate vel sedulitate freti, ne hominū fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione confisi, ad opes honorésque cupidè contédamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quancunque ille prouiderit sortem deducamur. Itaprimùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes rapinas, aliásque nequitix artes, auxilium? Nam vt illa nisi purè cogitantem ac rectè agentem non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauis que facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe non succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd scimus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solèt, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prospere acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ: sed Deo auctori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocre successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentix vel potentix fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectū videmus, qui dum sequitur Deum, seque ei regédum tradit, similem se testatur puero ablaetato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

Plas. 131. a. r.

- 10 Neque in hac tantum parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerántia: verū ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens vita, extendatur necesse est. Ergo nemo se rirè abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alii atque alii morbi nos identidem infestant: nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu aut grâdo, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & sæuitiæ accusant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei cleméntiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationē se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educata: ille igitur alimenta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorūpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratoque animo suscipiet, ne cōtumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suaque omnia semel permisit. Faceat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quòd ἀσύνετος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

Plas. 79. c. 13.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

CAP. VIII.

VIN altius etiamnum conscendere piam mentem decet. nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscuque enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ii se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus refertam vitã præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis exper-

Mat. 16. d. 24

imentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem profequitur. nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obediẽtiã discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatũ finẽ docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiã insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimãtur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodũ ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehẽdimus potentiam resurrectionis: ac dũ conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosã resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quo magis rebus aduersis afflictamur, eo certius confirmatur nostra cum Christo societas: cuius cõmunionem passiones ipsæ non modò benedictæ nobis sũt, sed ad promouendã quoque nostrã salutẽ multũ afferũt adiumentum.

Mat. 3. d. 17, & 17. 2. 5.

Rom. 8. f. 1.

Act. 14. d. 22
Philip. 3. b. 10

2 Adde quòd Dominus noster crucẽ ferendã suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandã approbandãque Patri suam obediẽtiã. nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitã degere. Primũ (vt natura nimĩu propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuẽda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demõstrata fuerit, faciliẽ virtutẽ nostrã supra iustũ modũ aestimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, cõtra omnes difficultates infractam fore & inuictã. Vnde in stolidã & inanem carnis cõfidentiam euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbumus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere nõ potest quàm dum experimẽto nobis cõprobat quanta non modò imbecillitate, sed etiã fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quãtum ad nos attinet, mox succubimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutẽ: quæ sola sub põdere afflictionũ cõsistere nos facit. Quinetiã sanctissimi, vt cũque Dei gratia nõ propriis viribus stare se nouerint, de sua tamẽ fortitudine & constãtia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitiorẽ sui notitiã adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepfit, Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Ie-

Psal. 30. a. 7

3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probatio- nem. Nam quòd Deus promisit fidelibus se ad futurũ in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa dum opus est exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quãdo ingratitude nimia foret, non expectare in posterũ quam constantẽ ac firmam experti sint Dei veritatẽ. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quã falsò de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostrãque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec succumbamus. Victoriã autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatẽ stabilit. Sanẽ vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: vt imbecillitatis tuæ conscius propè fias.

Rom. 5. a. 3.

Imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

4 Alium quoque finem habet Dominus affligēdi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quod possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiã, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ sunt locutiones, quod tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quod non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem nostrã tribulationibus docet probari, quàm aurũ in fornace igni examinatur. Quis autem nõ expedire dicat vt præstantissimũ patientiæ donũ, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producat, vt certum manifestũque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quod si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceant ac depercant quas fidelibus suis virtutes contulit iure facit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habent sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorũ patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirēt quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbium, quũ ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè de mum ingum Dei subire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod si æquissimum est vt cælesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatque mollius aliquantisper atque indulgentius habita est. Idẽ enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginantur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec sessorum recognoscunt, cuius imperio vtrunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pingue facti & adipe obducti recalcitremus aduersus eũ qui nos aluit & enutriuit. Debat quidẽ nos Dei beneficentia ad reputandã ac deamandã eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius corrumperemur: plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opũ abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrenat. Idque variis modis: quantum scilicet unicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alii alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remediis purget cælestis medicus, dum vult omnium sanitati cõsulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbosos.

6 Adde quod non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire protinus in mentem debet antea actæ vitæ recordatio. ita procul dubio reperiemus, nos admisisse quod dignũ eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam Scriptura meliorem longè considerationẽ suppeditat, quum dicit rebus aduersis nos à Domino corripit, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate Patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quũ ab eo argueris. Quẽ enim diligit Deus, corripit: & cum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulã Patris agnoscimus, an nostrũ non est obedientes potius docilẽsque filios exhibere, quàm cõtumacia desperatos homines imitari, qui maleficis induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat. vt recte ille dicat, nos spurios esse, nõ filios, si extra disciplinã sumus. Peruerissimi ergo sumus si ipsũ ferre non possumus dum suã nobis beneuolentiã & quã habet de salute nostra curã declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quod illi, velut inueteratæ recoctæque nequitie mæcipia, flagellis deteriores modo ac obstinatioris

Gene. 22. a. 1, &
c. 12.
1. Pet. 1. b. 7.

De vita be.
cap. 15.

Deut. 33. 15.

1. Cor. 11. a. 8.
g. 32.

Prou. 3. b. 11.

Hebr. 12. c. 3.

fiūt: hi, ceu filii ingenuitate præditi, ad pœnitentiã proficiūt. Eligendũ nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniã de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finẽ faciam.

7 Porro singularis illa est consolatio, vbi pro iustitiã persecutionẽ patimur. Succurrere enim tũ debet quanto nos honore dignetur Deus, quod ita nos peculiãrĩ militiã suã nota insignit. Persecutionem pati pro iustitiã dico, non tantũ qui pro Euãgelii defensione, sed qui pro quolibet iustitiã patrociniũ laborãt. Siue ergo in asserẽda aduersus Satanã mēdaciã Dei veritate, siue in suscipienda honorũ atque innocentũ contra improborũ iniurias tutela, necesse est incurrere in mũdi offensiones & odia, vnde aut vitã nostrã, aut fortunis, aut honori periculũ imminet: ne graue sit nobis aut molestum eatenus impẽdere nos Deo, aut ne miseros in iis nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronuntiauit. Paupertas quidẽ, si in se ipsa aestimetur, miseria est: similiter exiliũ, contẽptus, carcer, ignominia: mors denique ipsa extremũ est omniũ calamitatũ. Verũ vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorũ quod non in fœlicitatẽ nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quã falsa carnis aestimatione. Ita fiet vt Apostolorũ exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine cõtumeliã patiamur. Quid enim? si innocẽtes ac nobis bene conscii impiorũ scelere exuimur facultatibus, ad inopiã quidẽ redigimur apud homines: sed verẽ apud Deum in cœlis diuitiã ita nobis accrescunt, si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiã. si vexamur & contẽnimur, eo firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatã vitã. Pudeat nos minoris aestimare, quibus tantũ pretiũ Dominus statuit, quã vmbrales & euanidas vitã præsentis illecebras.

Matth. 5. a. 10

Act. 5. g. 41.

8 Quum ergo his & similibus monitis abudẽ soletur Scriptura quas pro iustitiã defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus. præsertim quũ sit hæc crucis species fidelium maximẽ propria, qua vult Christus in nobis glõrificari: quemadmodũ & Petrus docet. Quia vero ingenuis naturis acerbius est cõtumeliã quã centũ mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiã probra, quia speramus in Deũ viuũ. Sicut alibi suo exẽplo ambulare nos iubet per infamiã & bonã famã. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas quã omnẽ acerbitalis dolorisq̃ sensũ tollat. alioqui nulla in cruce esset sanctorũ patientia, nisi & dolore torqueretur, & angeretur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia pũctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea sũsque deque habere? At quum vnũquodque ipso ingenuitate sibi amaritudine nostros omniũ animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu rētatus, vtunque grauer laboret, fortiter tamen obsistendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter extimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spiritali Dei consolatione acquiescit.

1. Pet. 4. c. 11.

1. Tim. 4. c. 10

1. Cor. 6. b. 8

9 Hunc conflictũ, quẽ aduersus naturalẽ doloris sensum sustinẽt fideles, dum paciẽtiã ac moderationi studẽt, eleganter descripsit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at nõ anxii reddimur: laboramus, at nõ destituimur: persecutionẽ patimur, at in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt paciẽter ferre crucẽ, nõ sit prorsus obstupescere, & omni doloris sensũ priuari. quemadmodũ Stoici magnanimũ hominẽ stultẽ olim descriperũt qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis: tristibus perinde ac lætis afficeretur. imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapiẽtiã profecerũt: nepe simulacrũ sapiẽtiã depinxerũt, quod neque repertũ est vnquã inter homines, neque extare potest. Quin potius dũ nimis exactã ac præcisã paciẽtiã habere volũt, eius vim sustulerunt è vita humaua. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & sollicitũ esse vitiosũ est. Atque hæc quidẽ paradoxa ferẽ ab otiosis hominibus procedũt, qui speculãdo magis quã agendo se exercẽtes, nihil quã talia paradoxa parere nobis queũt. At nihil nobis cũ ferrea ista philosophia, quã magister ac dominus noster non verbo tantũ, sed exẽplo etiã suo danauit. Nã & suis & aliorũ malis in gemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: vos autẽ lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronuntiauit qui lugẽt. nec mirũ. Nã si improbantur omnes lachrymã, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguinẽ lachrymã distillarũt? Si quilibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorẽ illũ quo non leuiter consternatũ fuisse legimus: si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quod animã suã fateture esse tristẽ vsque ad mortem?

1. Cor. 4. b. 8.

Iohan. 17. c. 20

Matth. 5. a. 4.

Luc. 21. c. 44.

10 Hæc eo dicere volui vt pios animos à desperatione reuocare, ne studio paciẽtiã ideo proterius renũtiant quã naturalẽ doloris affectũ exuere nõ possũt. Quod necesse est euenire iis qui ex paciẽtiã stuporẽ; ex homini forti & cõstanti stiptitẽ faciũt. Sanctis enim tolerantia laudẽ defert Scriptura, dũ ita malorũ duritia afflicti sunt vt non frangantur nec concidant: ita ama

litudine punguntur, vt simul perfundantur spiritali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa repugnãtia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quòd libebat. Quum autem senueris, præcinget te alius, & ducet quòd non voles. Non est sanè verum simile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum per mortem, inuitum ac resistentem eò tractum esse. alioqui parum haberet laudis eius martyrium. Verum vtunque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi pareret, quia tamè humanitatem non exuerat, duplici voluntate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quam erat obiturus, per se reputabat, eius horrore percussus, libenter effugisset. Rursum dum succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, eucto ac proculcato timore, libenter atque adè hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constanter retineamus. Res enim ipsæ aduersæ habebunt suam asperitatem qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatem expectemus: sic egestate pressi, sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominie, contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorum de bitas naturæ lachrymas exoluemus. sed hæc sæper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatē sequamur. Imò inter ipsas doloris punitiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet

11 Quoniã autem præcipuã crucistolerandæ rationē à diuinæ volutatis cõsideratione sumptissimus, paucis definiendū est quid inter philosophicã ac Christianã patientiam intersit. Equidẽ paucissimi ex philosophis eò rationis cõscenderunt vt manu Dei nos exerceri per afflictiõnes intelligerēt, & Deo hac in parte obtèperandum cõserent. sed illi quoque ipsi non aliã afferunt rationē, nisi quia ita necesse sit. Quid autẽ istud est dicere nisi cedendū esse Deo, quia frustra cõtendas obluẽtari? Nã si Deo tantum paremus quia necesse est: si euadere liceat, parère desinemus. Scriptura autẽ longè aliud in volutate Dei cõsiderare iubet, nèpe iustitiã primũ & æquitatem: deinde salutis nostræ curã. Huiusmodi ergo ad patientiã sunt Christianæ exhortationes. Siue paupertas, siue exiliũ, siue carcer, siue cõtumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogitandũ nihil istorum accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere. Quid enim? annon innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari quàm quæ nobis ab eius clemẽtia infliguntur? An non æquissimũ est carnẽ nostrã domari, & veluti iugo assuefieri, ne libidinose pro suo ingenio ferociat: annò digna est iustitia & veritas Dei cuius causa laboremus: Quòd si indubia Dei æquitas in afflictiõibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluẽtari. Nõ audimus iam illã frigidam cãtionē, Cedendũ quia necesse est: sed viuidã ac plenã efficaciz præceptionē. Obtèperandũ, quia resistere nefas est. Patienter ferendũ, quoniã impatientia sit aduersus Dei iustitiã contumacia. Iam verò quia illud demũ amabile nobis est quod salutũ ac bono esse nobis agnoscimus, hæc etiã parte consolatur nos optimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, salutẽ nostrã cõsulere. Quòd si salutare nobis tribulationes esse cõstat, cur non grato placidòque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferẽdo nõ succubimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ in quã cogitationes faciunt, vt quantum animi nostri contrahuntur in cruce, naturali acerbitalis sensu, tantum spiritali lætitiã diffundatur. Vnde & gratiarũ actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarũ actio nõ nisi ab hilari lætòque pectore emanare potest: nihil autẽ est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessariũ sit, crucis amaritudinẽ spiritali gaudio tẽperari.

De meditatione futuræ vitæ.

C A P. I X.

Q V O C V N Q V E autẽ tribulationis genere premamur, respiciendus semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ cõtẽptũ, indeque ad futuræ meditationẽ excitemur. Quoniã enim optimè nouit Deus quãtopere in belluinũ mudi huius amorẽ simus natura inclinati, aptissimã rationẽ adhibet ad nos retrahẽdos & torporẽ excutiẽdũ, ne nimistena ceter in eo amore inhærescamus. Nemo quidẽ est nostrũ qui nõ videri cupiat ad cælestẽ immortalitatẽ toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enĩ nos nulla re atecellere brutas pecudes: quarũ cõditio nihilo nostra inferior futura esset nisi spes æternitatis post mortẽ nobis supersit. Verũ si cõsilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quã terrã. Inde autẽ stupiditas, quòd mēs nostra fulgore inani opũ, potẽtiæ, honorũ, perstrieta hæbetatur, ne lógius cernat. Cor etiã avaritia, ambitione, libidine occupatũ degrauat, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatẽ

in terra suam quaerit. Huic malo ut occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de praesentis vitae vanitate edocet. Ergo, ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari saepe infestarique permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terrae, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certe in mediocritate continet. Ne nimium placide in bonis coniugii delicietur: aut vxorū improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quod si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescat, vel confidentia exultet, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quaecūque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se aestimatur, inquietam, turbulentam, in numeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quae aestimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multisque admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hinc quaerendum aut sperandum quàm certamen: attollendos in caelum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquam serio ad futurae vitae deyderium ac meditationem erigi animum, nisi praesentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui victos nos detineat. Proinde si qua aeternitatis cura est, huc diligenter incumbendum ut malis istis compedibus nos explicemus. Porro quoniam plurimas blanditias habet praesens vita quibus nos pelliciat: multam amoenitatis, gratiae, suauitatis specie qua nos demulceat: magnopere nostra refert idèdem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac foelicitatis concursu hic fruermur: quam assiduis malorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam: Vitam humanam fumi vel vmbrae instar esse, non modò eruditus notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbiū nullum magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilè, multis insignibus sententiis commendarūt. Verum nulla ferè res est quam vel negligētius expendamus, vel minus meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra cōstituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tūc oculis obuersatur mortis simulachrū, egregiè, fatetor, de vitae huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiūt ista omnia. Verum vbi accidit, momèanea est philosophia, quae, simul atque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantum, sed mortalitatis quoque ipsius obliui, ac si nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenae immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbiū occinat, hominem animal esse εἰσήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, ut perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestri vitae cōditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stultaque eius admiratione obstupescere, ac si vltimam bonorum metam in se contineret? Quod si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officii est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: ut contempto mundo, ad futurae vitae meditationem toto pectore contendamus.

3 Sed enim ad talem praesentis vitae cōtemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitude. Siquidem haec vita, vtcunque infinitis miseriis referta sit, cēsetur tamen merito inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficii, rei iam sumus non paruae in Deū ipsū ingratitude. Praesertim verò fidelibus testimoniū esse debet diuinæ beneuolētiæ: quādo ad salutē eorū promouendā tota est destinata. Prius enim quàm aeternae gloriae haereditatē nobis palam exhibeat, minoribus documētis se nobis Patrē vult declarare. ea sūt quae quotidie ab ipso nobis cōferuntur bona. Quū ergo nobis seruiat vita haec ad intelligendā Dei bonitatē, fastidiemur ne eam quasi nullā boni micā in se haberet? Hunc igitur sensū atque affectū induere nos oportet, ut ipsi reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nā si deessēt Scripturae testimonia (quae plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendā Domino gratiarū actionē quod in eius lucē nos protulit, quod vsurā nobis cōcedit, quod omnia ad eā cōseruandā necessaria praesidia largitur. Et multo illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriā regni caelestis quodāmodo praeparari. Sic enī Dominus ordinauit, ut qui olim coronādi sunt in caelo, certamina prius in terris obeāt, ne tri-

umphant nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria, Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quòd spes ac desyderium nostrum acuatur ad plenam eius reuelationem expetendam. Vbi constitutum illud fuerit, diuinæ clementiæ munus esse quòd terrenam vitam viuimus, cuius gratia ut sumus illi obligati, ita memores gratosque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miseriam eius conditionem: quo scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, ut dictum est; vltro natura propendemus.

4 Porro quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desyderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimū non nasci: proximū, quàm citissime aboleri, siquidē Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterāt nō infautum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequabantur. sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomodo piis in bonum cedat quod per se nec beatum nec desyderabile est. itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimanda mortali vita, ut dum intelligunt nihil per se quàm miseriam esse, eo alacriores & magis expediti totos se ad futuram illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparisonem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si cælum patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mūdus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatē, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema scelicitatis summa est, nōne ea carere miserū: Atqui donec è mūdo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum cælesti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnenda & proculcanda sit. Odio certè habenda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quanquam ne illud quidem odiū propriè in ipsam conuertendū est. Vt cunque sit, nos tamē ita eius vel tædio vel odio affici decet, ut finē eius desyderātes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere. quo scilicet tædium nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instar stationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conseruanda quoad ille reuocarit. Deslet quidem sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desyderio. nihilominus, ut Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunque profitebatur: quia se id Deo debere agnoscit ut nomē eius vel per mortē vel vitam glorificet. ipse autē est statuere quid maximè ad gloriā suā expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ira, ut & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

5 Hoc verò portenti simile, quòd pro illo mortis desyderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, ut ad quālibet eius mentionem contremiscant, velut rei penitus ominosæ & infausæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audita nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum, non esse in pectore Christiano pietatis lumen, quod maiori consolatione qualēcunque illum timorem superet ac supprimat. Nā si cogitemus hoc instabile, vitiosū, corruptibile, caducū, emaridū, putre corporis nostri tabernaculū ideo dissolui ut in firmā, perfectā, incorruptibile, cælestē denique gloriā mox instauretur: an nō ardētē fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortē ab exilio nos reuocari ut patriā, & cælestē patriā incolamus, an nihil inde solatii cōsequemur? At nihil est quod nō permanere appetat. Fateor sanè, atque ideo ad futuram immortalitatem respiciendū nobis cōtendo, vbi stata cōditio obtingat, quæ in terra nusquā apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortē pergere docet, non quia velint exui, sed quia superindui cupiāt. An verò bruta animalia, atque ad eam inanimæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides, præsentis suæ vanitatis sibi conscia, in vltimū resurrectionis diem intetæ erunt ut cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenii luce præditi, & supra ingenium, Dei spiritu illuminati, quum de essentia nostra agitur, non atollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verum non est huius instituti aut loci contra tantam hanc peruersitatem agere. Et iam initio professus sum me locorum communium fusiorē: ræ rationē hic minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderē ut Cypriani libellū de mortalitate legerēt, nisi digni essēt qui ad Philosophos ablegarētur: ut inspecto quē illi præ se ferūt mortis contēptu, erubescere incipiāt. Hoc tamē habeamus cōstitutū, neminē bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diē cū gaudio expectet. Nā & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiare est quoties

2. Cor. 5. b. 6

Rom. 7. d. 24

Philip. 1. d. 23

2. Cor. 5. a. 1.

Rom. 8. d. 19.

Tit. 2. d. 13.

solida lætitiæ argumentum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) Luc. 11. f. 18 & leuate capita vestra. appropinquat enim redemptio vestra. An rationale, quæso, est vt quod ille tantùm valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationem pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitam & gloriæ suæ hereditatem inducat.

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquam oues maectationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent nisi in cælum mente erecta, superarent quicquid in mundo est, & præsentem reum faciem traicerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiam si videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsantur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si aliam quauis libidine vententur: non difficulter se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quiete fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiæ fletu stridorèque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subiiciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniuste afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus de cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit despondere animum, aut vanis mundi solatiis in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confitetur, dum in præsentibus impiorum prosperitate reputata nimum immoratur: neque potuisse aliter consistere quam dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Quomodo vtendum præsentibus, eiusque adiumentis.

C A P. X.

ALIBVS rudimentis probe nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quam necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. cum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem, quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quam morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuem ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiam ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium: sed impendio austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientias quam quibus verbo Domini stringerentur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie, dum prætextum quarunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuienti viam sternere volūt: pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem: sed permittendum cuiusque conscientiæ vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidè fateor nec debere nec posse conscientias statis præcisisque legum formulis hinc

alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certè limitandus nobis est.

2 Sit hoc principium, vsum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonū nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem alimēta creauerit, reperiemus non necessitati modò, sed oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in vestibus, præter necessitatē, finis ei fuit decorum & honestas. In herbis, arboribus & frugibus, præter vsus varios, aspectus gratia, & iucunditas odoris. nisi enim id verum esset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quòd vinum lætificat cor hominis, quòd oleum splēdidam eius faciem reddit. Non commemorarēt passim Scripturæ, ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerū dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quæ in olfactum instueret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua præ aliis aut metallis aut lapidibus pretiosa redderentur? Denique annon res multas, citra necessarium vsum, commendabiles nobis reddidit?

Psal. 104. b. 15

3 Faceffat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullum nisi necessariū vsum concedit ex creaturis, non tantum malignè nos priuat licito beneficētiæ diuinæ fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipitem redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrēdū est carnis libidini: quæ nisi in ordinē cogitur, sine modo exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænum illi vnum iniicitur, si statuatur, ideo condita nobis esse omnia vt cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, si caro ex nimia abundantia in scædam libidinem ebulliens, mentē impuritate sua inficit, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestibus gratitudo erga Deum, si sumptuoso earū ornatu & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, si in earum splendorem defixæ sint mentes? nam totos suos sensus multi sic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quasi in metalla, similes sint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorum suauitas alios obstupescit, nequid spirituale olfaciant. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quamobrem constat hîc iam abutēdi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis curam agamus ad eius concupiscentias, quibus si nimium conceditur, sine modo vel temperie ebulliunt.

Rom. 13. d. 14

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quàm quæ nobis fit à præsentis vitæ contemptu & cælestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mūdo, perinde affecti sint, ac si non vterentur: qui vxores ducunt, ac si non ducerēt: qui emunt, ac si non emerent, quem admodum Paulus præcipit. Deinde vt non minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mensis, ædificiis, vestibus nimiam mollitiem, ambitionem, superbiam, fastum, morositatem excindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediât à cælestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictū est, Cultus magnam curam, magnā virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, fere animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contra, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacua copix apparatus, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiuuentis sibi faciunt impedimenta.

1. Cor. 7. d. 31

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patiēter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate sollicitentur, quam qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probe qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui for-

didā veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contētus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperāter quoque lautitiis illis abutetur, si contingāt: qui priuatam humilēmque conditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores concēdat, à factu haudquaquam abstinebit. Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis studiū est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abūdare, & penuriam pati. Habet Philip. 4. c. 18 præterea Scriptura & tertiā regulā, qua rerum terrenarū vsum modificat: de qua nonnihil dictum est quū præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddēda sit olim ratio. Sic ergo dispensare oportet vt assiduè auribus nostris insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat, à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quæ sit cum charitate coniuncta, qui delicias quasi libet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mētem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit.

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquenque nostrum in cunctis vitæ actionibus, in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm desultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida sit, ad res diuersas simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra, omnia sursum deorsum miscerētur, distinctis vitæ generibus sua cuique officia ordinauit. Ac nequis temere suos fines transiliret, eiusmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suū ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temere totò vitæ cursu circumagantur. Adeò autem necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostræ inde coram ipso æstimentur, ac sæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarū facinus habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriā. atqui voce cælestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manū tyranno intulerit. Verum nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus vocationem Domini, esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecūque sit in cōspectu hominum, apud Dei thronum respicietur. deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita quum ad hunc scopum dirigetur. quia nec quisquā propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas non esse transilire suas metas. Qui obscurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis aliisque oncribus nō parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducē. Libentius magistratus partes suas obibit: paterfamilias se ad officiū astringet: quisque in suo vitæ genere incommoda, sollicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullū erit tam sordidum ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod non coram Deo respiciēdat & pretiosissimum habeatur.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.

C A P. X I.

IAM mihi satis diligēter exposuisse suprā videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicū recuperandæ salutis restet in fide subsidiū. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominū Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus edat. Summa autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participatione duplicem potissimū gratiam recipiamus: nempe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitiū habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatēque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantum sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuius ideo attracta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primū & quàm otiosa non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam, Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutiēda: & ita discutienda vt meminimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quo maiorem attentionem curāque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco, & quale de te sit illius iudicium, tenes: vt nullum habes stabiliendæ salutis fundamentum, ita nec erigē-

dæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi melius ex cognitione ipsa elucescet.

2 Porro ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ locutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicumque peccatum est, illic etiam se profert ira & ultio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoque nomine cõsistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodũ si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exẽptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicitur in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptiõnem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

3 In huius rei confirmatione extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hanc esse propriam & vsitatissimã verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse. per se enim facile obseruabunt. Paucos tantum producam, vbi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conetur: neque hic etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiusque doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quòd seipos iustificet, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ qua vacui sunt famam. Huc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscii sunt sceleris, sed qui iudiciũ damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dũ se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositũ iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex cõtextu tamẽ facile patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, nõ autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturã præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quũ dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipsorũ impietas merebatur? Apertius etiamnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret; Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocínio Christus defendit? Iustificare ergo nil aliud est, quàm cum qui reus agebatur, tãquam approbata innocentia à reatu absoluere. Quum itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propriæ innocentia approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis nõ sumus. Sic Acto- rum 13, in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiat remissio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus nõ potuistis iustificari in Lege Mosis, omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides post remissionem peccatorum iustificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro absolute sumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Christi beneficium esse: vides fide percipi: vides denique interponi satisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iustificari per Christum. Sic quum publicanus dicitur iustificatus è templo descẽdissè, non possumus dicere aliquo operum merito consequutum esse iustitiam. Hoc ergo dicitur, post impetratam peccatorum veniam, pro iusto esse coram Deo habitum. Iustus ergo fuit non operum approbatione, sed gratuita Dei absolute. Quare eleganter Ambrosius, qui peccatorum confessionem vocat iustificationem legitimam.

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipsam si intuemur qualiter nobis describitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptiõnis nomine certè iustificationem

Luc. 7. e. 11
Ibidem, 37

Luc. 16. d. 15

1. Reg. 1. c. 11

Galat. 3. a. 8

Rom. 3. d. 16

Rom. 8. f. 33

Act. 13. f. 38

Luc. 18. e. 14

In Psal. 118
Serm. 10

designat, quum dicit ad Ephesios 1. a. 5, Destinati sumus in adoptionem per Christum, secundum beneplacitum Dei, in laudē gloriosæ ipsius gratiæ, qua nos acceptos vel gratiosos habuit. Id enim ipsum vult quod alibi dicere solet, Deum nos gratuito iustificare. Quarto autem capite ad Romanos, primū appellat iustitiæ imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remissione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iustitiam sine operibus: sicut scriptum est. Beati quorū remissæ sunt iniquitates, &c. Illic sanè nō de iustificationis parte, sed de ipsa tota disputat. Eius porrò definitionem à Dauide positam testatur, quum beatos esse pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iustitiam hanc de qua loquitur, simpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille est omnium optimus vbi hanc esse summam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipse nos per Christum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sedulo expendant lectores totum contextū. nam paulo pōst exegeticè addens, Christum, qui peccati expers erat, factum esse pro nobis peccatū: vt modum reconciliationis designet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iustificari. Nec sanè quod alibi tradit staret, obedientia Christi nos constitui iustos, nisi in ipso & extra nos iusti reputamur coram Deo.

Rom. 3. c. 24.

Rom. 4. a. 6.

2. Cor. 5. d. 18.

Rom. 5. d. 19.

5 Verū quia Osiander monstrum nescio quod essentialis iustitiæ inuexit, quo etsi noluit abolere gratuitam iustitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas serio gratiæ Christi sensu priuet: antequam ad alia transeo, hoc delirium refellere operæpretium est. Primò hæc speculatio meræ est ieiunæque curiositatis. Multa quidem Scripturæ testimonia accumulatur, quibus Christum probet vnū esse nobiscū, & nos vicissim cū ipso, quod probatione non indiget: sed quia non obseruat huius vnitatis vinculū, seipsum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile est, qui tenemus nos cum Christo vniri arcana Spiritus eius virtute. Cōceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt essentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuisse formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapsum destinatus erat Christus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati studeo, in præsentia causa insistā. Dicit nos vnū esse cum Christo. Fatemur: interea negamus misceri Christi essentiam cum nostra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præstigias: Christum nobis esse iustitiam, quia Deus est æternus, fons iustitiæ, ipsa que Dei iustitia. Ignoscent lectores si nunc tantum attingo quæ ratio docendū in alium locum differri postulat. Quauis autem excuset se voce iustitiæ essentialis non aliud intendere quàm vt huic sententiæ occurrat, nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non ea iustitia contentum, quæ nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, non solum Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixturem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus Sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobisque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiā simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantum diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solum quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tāta esset excitanda contentio: sed quum principū hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atris turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbū iustificandi ad duas partes extēdit, vt iustificari sit non solum reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residēs inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiādo, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primū, Deum non tantum ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat,

relinquat quales erant natura, nihil ex vitiis mutando. Responſio perquam facilis est: ſicut non poteſt diſcerpi Chriſtus in partes, ita inſeparabilia eſſe hæc duo, quæ ſimul & coniunctim in ipſo percipimus, iuſtitiam & ſanctificationem. Quoſcumque ergo in gratiam recipit Deus, ſimul ſpiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad ſuam imaginem. Verùm ſi ſolis claritas non poteſt à calore ſeparari, an ideo dicemus luce caleſcere terram, calore verò illuſtrari. Hac ſimilitudine nihil ad rem præſentem magis accommodum eſt ſol calore ſuo terram vegetat ac fecundat, radiis ſuis illuſtrat & illuminat. hæc mutua eſt ac indiuidua connexio: tranſferre tamen quod vnius peculiare eſt ad alterum, ratio ipſa prohibet. In hac duplicis gratiæ confuſione, quam obtrudit Oſiander, ſimilis eſt abſurditas: quia enim re ipſa ad colendam iuſtitiam renouat Deus quos pro iuſtis gratis cenſet, illud regenerationis donum miſcet cum hac gratuita acceptatione, vnumque & idem eſſe contendit. Atqui Scriptura, vtrunque coniungens diſtinctè tamen enumerat, quo multiplex Dei gratia melius nobis pateat. Neque enim ſuperuacuum eſt illud Pauli, datum fuiſſe nobis Chriſtum in iuſtitiam & ſanctificationem. Et quoties à ſalute nobis parta, à paterno amore Dei, à Chriſti gratia ratiocinatur nos ad ſanctitatem & mundiciem vocatos eſſe, aperte indicat aliud eſſe iuſtificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum eſt, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iuſtitiam non operanti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, exponit iuſtum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat eodem ſuco inſicere quod nuper citauit, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. vbi de reatu & abſolutione ſimpliciter agi palam eſt, ac ex antitheſi pendere Apoftoli ſenſum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ ſuffragiis nimium futile deprehenditur. Nihilò etiam rectius de nomine iuſtitia diſſerit, quòd ſcilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iuſtitiam, poſtquam amplexus Chriſtum (qui Dei iuſtitia eſt & Deus ipſe) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipſo vitiòſè fieri vnum corruptum. neque enim iuſtitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis curſum pertinet quin potius teſtatur Spiritus, quanuis eximia eſſet præſtantia virtutum Abrahæ, diuque perſeuerando tandem auxiſſet, non tamen aliter placuiſſe Deo, niſi quòd gratiam in promiſſione oblatam fide recepit. Vnde ſequitur in iuſtificatione nullum operibus eſſe locum, ſicuti Paulus ſcitè contendit.

1. Cor. 1. d. 30.

Rom. 4. a. 5.

7 Quod obiicit, vim iuſtificandi non in eſſe fidei ex ſeipſa, ſed quatenus Chriſtum recipit, libenter admitto. nam ſi per ſe, vel intrinſeca, vt loquuntur, virtute iuſtificaret fides, vt eſt ſemper debilis & imperfecta, non efficeret hoc niſi ex parte. ſic manca eſſet iuſtitia quæ fruſtulum ſalutis nobis cõferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, ſed propriè loquendo Deum vnum iuſtificare dicimus: deinde hoc idem tranſferimus ad Chriſtum, quia datus eſt nobis in iuſtitiam. fidem verò quaſi vaſi conferimus, quia niſi exinaniti ad expetendam Chriſti gratiam aperto animæ ore accedimus, non ſumus Chriſti capaces. Vnde colligitur, nõ detrahare nos Chriſto vim iuſtificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iuſtitia. Neque tamè interea tortuoſas huius ſophiſtæ figuras admitto, quum dicit fidem eſſe Chriſtū. quaſi verò olla fictilis fit theſaurus, quòd in ea reconditū ſit aurum. Neque enim diuerſa ratio eſt quin fides, etiam ſi nullius per ſe dignitatis ſit vel pretii, nos iuſtificet, Chriſtum afferendo, ſicut olla pecuniis reſerta hominem locupletat. Inſcitè ergo fidem, quæ inſtrumentum eſt duntaxat percipiendæ iuſtitia, dico miſceri cum Chriſto, qui materialis eſt cauſa, tantique beneficii author ſimul & miniſter. Iam expeditus eſt ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum fidei, vbi de iuſtificatione agitur.

8 In Chriſti receptione longius prouehitur: nempe verbi externi miniſterio verbū internum recipi, quo nos à ſacerdotio Chriſti & Mediatoris perſona ad externam eius diuinitatem traducat. Nos quidem Chriſtum non diuidimus, ſed eundem, qui in carne ſua nos Patri reconcilians iuſtitia donauit, eſſe æternum ſermonem Dei: nec verò ab eo potuiſſe aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iuſtitiam nobis acquiri, niſi eſſet Deus æternus. Sed hoc Oſiãdri placitū eſt, quum Deus & homo ſit Chriſtus, reſpectu diuinæ naturæ non humanæ factū nobis eſſe iuſtitiam. Atqui ſi propriè hoc in diuinitatem cõpetit, peculiare non erit Chriſto, ſed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia eſt vnius quàm alterius iuſtitia. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis eſſe factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum eſſe iuſtitiam, quæ illud quod interpoſitū eſt conueniet factum eſſe à Deo? Hoc certè peculiare eſt Mediatoris perſonæ: quæ etſi in ſe cõtinet diuinam naturam, hæc tamen inſignitur proprio elogio, quo ſeorſum à Patre & Spiritu diſcernitur. Ridiculè verò in verbo vno Ieremias triumphat, vbi promittit Iehouata

Iere. 51. b. 10.

fore nostrā iustitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Christum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisisse Ecclesiam suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata esse diuinum, & diuinæ naturæ, quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumet, exultat, multâsque paginas farcit suis ampullis. quū tamen simplex sit & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germē Dauidis, fore piorū iustitiam: sed quo sensu, docet Isaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus seruus meus. Notemus Patrē loqui: Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quòd iustus sit: modum vel medium (vt loquūtur) locare in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocem *נתי* passiuè accipere cōmodius est. Hinc colligo Christū esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secundò nos iustificare quatenus obsequentem se Patri præbuit: ac proinde non secundum diuinam naturā hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniūctæ ratione. Etsi enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quā eius participatione sumus iusti: quia tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descēdere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9. Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturā, ideòque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum inscitè hallucinari. Nā etsi neque sanguine suo animas nostras purgare, neq; Patrē suo sacrificio placare, neque à reatu absolueret nos poterat Christus, nec denique inūnus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erar carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundum humanam naturam. Quomodo enim iustificati sumus si queritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitā nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sæpius citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt effemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrū illud suum essentialis iustitiæ: quum longè aliud verba sonēt, iustos esse nos expiatione per Christū facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannē confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc cōsentiat Osiander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christus, certū eius pignus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamè iustitiæ & salutis materiam in eius carne residere docent. non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palàm facerè. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigine, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu nō inficior Christū, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti. denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

10. Porro ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bonò nos priuari donec Christus noster fiat. Cōiunctio igitur illa capitis & membrorū, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergò eum extra nos procul speculamur, vt nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societate nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censerī iustitiam: quasi Christū spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locū demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac spirituali cōiunctione spreta, crassam mixturā Christi cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nōminat quicūque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia nō sentiant

Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probum hec audire ab homine superbo suisque præstigiis dedito summa gloria est. Quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago. quo sincerius hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialcm iustitiam & essentialcm in nobis Christi habitationem tam importunè exigit, huc spectat, primùm vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiã suã nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quandoquidem secundum ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multùm operam impendam diluendis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt confortes efficieremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc simus quales Euangeliũ fore promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me superfedere ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

1. Pet. 1. a. 4

1. Iohan. 3. a. 1

11

Caterùm in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tamen frigidum & icinum est, suãque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus meritò debere esse insipidum. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciã, & nos raptare supra nubes, ne gratiã expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui iustificari docet esse verbum forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiã magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli: Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos ceteri qui Deo reconciliantur. modus inferitur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formã à forense vsu. Nec verò quisquã mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idẽ sedato sit cerebro) inde ortã esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiã sine operibus in his verbis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates: sine plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam non adducit testè, ac si doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronũtians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones nõ imputat: fœlicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impii manet. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, non separari iustificandi gratiã à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, nec esse est longè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatẽ. Nam hoc secundũ sic inchoat Deus in electis suis, totòque vitæ curriculo paulatim, & interdum lentè in eo progreditur, vt semper obnoxii sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autem non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio, donec statutum sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti coram ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus eueri iustificationis doctrinam vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cum spiritali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæc reditatem non esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundens Osiander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali sua iustitiã loquens, vel de integritate quæ donatus erat (cui Osiander titulũ imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ego, quis me liberabit ex corpore mortis huius: Ad iustitiã verò cõfugiens quæ in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inedia, & gladio rebúsque omnibus aduersis insultat. Quis accusabit cõtra electos Dei, quos ipse iustificat: Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiam sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutem in solidũ sufficiat coram Deo, vt gloriã di

Rom. 4. a. 7
psal. 32. a. 1

Galat. 3. c. 18

Rom. 7. d. 24

Rom. 8. f. 33

fiduciæ non derogat ac nihil remoræ iniiciat misera illa seruitus, cuius sibi conscius sortem suam paulo antè deslebat. Hæc diuersitas satis nota est adeoque familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes metus. Quod autè obiectat Osiander, dissentaneū esse à natura Dei, in eū recidit. nam etsi duplici iustitia tāquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorū remissione neminem placere Deo. Quod si verum est, saltem concedat secundum ratā partem imputationis (vt loquuntur) iustos censerī qui re ipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitā, quæ subrogatur in locum iustitiæ? ex deuce, an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia nō licebit quantū ad fiduciā necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ non est arbiter, qui Deo legē vellet præscribere. Caterū illud stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogantia est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud respōsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Mosis intercessio, quam hac voce cōpescuit Deus, non eò tēdebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quāuis obnoxii culpæ essent, absolueret. Ac nos quidē dicimus ideo sepultis peccatis iustificari corā Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) non potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi iustitia tecti non exhorreant iudicium quo digni sunt, & dum seipfos meritò damnant, iusti extra se censeantur.

Psal. 51. a. 5

Exod. 21. d. 19

12 Monendi tamen sunt lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem cōsequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiā: & quanuis hæc non nisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Non colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed planè iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operæpretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomen hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientia & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiā Filii Dei, sed ad vsum nostrum refertur quod dicit Paulus, & humanæ Christi naturæ rite apratur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiit idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucē mundi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur, iustificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficiunt: quia nō sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnain tantum partē de Christo, & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortē subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carnē manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantum distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis foedè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus cōfert, iustitia Dei sit, quæ ab ipso proficiscitur: sed cōstanter illud tenemus nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu oneravit lectores, vbicunque fit iustitiæ mentio, debere hanc essentialē intelligi. sicuti vbi Dauid Deū iustitiam adferendas sibi suppeticas implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias porrumperere non dubitat Osiander. Nihilò etiam firmius est quod obiectat, iustitiam proprie dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum verò Deū operari in nobis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed p̄imò videndum est faciātne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filii sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abūdantia membrorum in op̄æ subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non

Colos. 2. a. 3

Iohan. 8. b. 12

Galat. 3. b. 13

Heb. 2. d. 14

Philip. 1. b. 13

ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedentē ad Deum oportet primū credere quōd Deus sit, deinde quōd remunerator sit quærentibus se. Sed non animaduertunt quis sit quærendi modus. In nomine verō gratiæ eos hallucinari palām fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primū, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficiamur: deinde quōd per eādem extinctum est peccatū, quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipue in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiam à recta imitatione multū deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarūt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendā Pelagianismum. Ac nec Augustini quidem sententia, vel saltem loquēdi ratio, per omnia recipienda est. Tametsi enim egregie hominem omni iustitiæ laude spoliât, ac totā Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Heb. 11. 3. 6.

Lib. 3. Sent. dist. 16. c. 11.

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantū respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quōd principio peccatorem hominem mera gratuitâque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi beneficiat, quōd peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus diffusus, totā salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiiciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelii doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quōd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuā sententiæ nostræ explicationem reddēt. Quanquam alio quàm proposita sint ordine melius digerentur. Sed parum interest, modo inter se ita cohæreant vt rem totam ritè expositam certoque confirmatam habeamus.

17 Hic memoria repetere conuenit quam prius relationem constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quōd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quōd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod quum aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quōd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidēsne vt Legis & Euangelii discrimen hoc faciat, quōd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operū subsidium gratuitam largiatur: Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quæ nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugantiæ specie promissionem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est ex promissione, & quæ eodem capite in hanc sententiam habentur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quōd gratuita sunt, ac sola Dei misericordia suffulta, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hîc obganniat quispiā, repudiari quam ex proprio Marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantū ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quū ad eam nos formet Spiritus Dei, Cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quōd in sanctis etiam mutua est, ideoque per se nihil pretii meretur?

Rom. 10. 2. 9

Gal. 3. c. 18

Rom. 8. a. 2

18 Secundus locus est, Quōd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quōd ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione

Galat. 3. b. 12

- apparet, citra operum meritum, imò extra operù meritù iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Simile est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationē subiicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera quibus debeat merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vititur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquanto post, ideo ex fide nos obtinere hæreditatē, vt secundum gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operù adminiculo, tota in Dei misericordiam recubet?
- Rom. 4. a. 2
- Rom. 3. c. 21
- 19
- Rom. 4. a. 2
- Rom. 1. b. 17
- Rom. 3. c. 21, & 24.
- Galat. 3. b. 10. 11
- Rom. 3. c. 20, & 4. c. 15
- Galat. 3. d. 11
- 20
- Galat. 3. c. 17
- Rom. 4. a. 6
- Galat. 5. a. 6
- Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominē quia toties in Scriptura recurrit, negare nō audent: sed quum nusquam exprimat Sola, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itaque sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent, quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari: Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiversatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amabo, volūt istæ locutiones, Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominē, & sine operibus Legis? Hic ingeniosum subterfugium habent: quod tamen non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterù sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assidue rixando vt ne prima quidē dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui nō impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremonialium cultoribus, nec denuntiatam maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubiū quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eodē spectant istæ ratiocinationes quibus vititur, Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo nō iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiā. Quia Lex certam nō potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiā conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo nō est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus cōclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur credētibus. Nugetur, si audiant, in ceremonias ista cōpetere, non in mors. atqui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudētiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.
- Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in pròptu est ratio. Siquidem vt tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quam à propria dignitate illud habent. Quis enim operù iustitiam Deo vendere audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquam illis debitam reposcere mercedē, nisi quam ille promiserit? Habēt ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringentis demū & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderent huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus non nisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrachere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdum opera excipit, vt quum Dauidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolâ subtilitatem captāt, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, nō aliam fidem iustificare quàm illam charitate

efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Ei qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentius loqui quàm sic agendo: nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeat merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

Rom. 4. a. 4

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Sæper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseuerat. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreviata manus Domini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestrae dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercii habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperietur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos puròsque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd absterfis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

Iesa. 59. a. 7

Rom. 5. b. 8

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitavi, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum nõ nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationem hinc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare, nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quum asserat in remissione peccatorum consistere, nõ est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequuntur Paulus in concione quã de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus nõ potuistis iustificari in Lege Moïsi, in hunc omnis qui credit, iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde merito ratiocinatur, gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissionem cõstat quàm perfectionem virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiam in absolute, ideòque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

2. Cor. 5. d. 19

Ibidem, 21

Rom. 4. a. 6

Luc. 1. g. 77

Act. 13. f. 38

Lib. de Ciuitate Dei, cap.

27.

Serm. 23. in Cant.

Serm. 22.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur. Quod perinde valet ac si diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo comunicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Siquidem euanescent nugamentum illud, ideo iustificari hominem fide, quoniã illa Spiritum Dei participat quo iustus redditur, quod magis est contrarium superiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quærere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum nõ nouerat, pro nobis hostiam peccati expiaticæ esse factum, vt efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantum eo iure cõpetere quia Christi sumus participes. siquidem omnes eius diuitias cum ipso

2. Cor. 5. d. 21

Rom. 8. a. 3

Rom. 8. a. 3 possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, ut iustitia Legis completeretur in nobis. ubi non aliud complementum designat quam quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, ut mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non sensisse abunde liquet ex altera sententia, quam paulo ante posuerat, Quemadmodum per vnius inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnius iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, ac si nostra esset? Quare mihi elegantissime videtur Ambrosius huius iustitiae paradigma in benedictione Iacob statuisse. nempe quemadmodum ille primogenituram a seipso non meritis, habitu fratris occultatus, cuiusque veste indutus, quae optimum odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet: ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa puritate delitescere, ut testimonium iustitiae a conspectu Dei referamus. Verba Ambrosii sunt, Quod Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide. quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quae meretur veniam delictorum. Et sane ita res habet. nam quo in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

Ut serio nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.

C A P . X I I .

HAE C omnia tametsi luculentis testimoniis verissima esse patet, tamen quam necessaria sint, non prius nobis clare constiterit, quam ea nobis ob oculos posuerimus quae totius disputationis fundamenta esse debent. Principio ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed caelestis tribunalis, sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum meriamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quanta temeritate & audacia id vulgo definiatur. Quinetiam videre est ut nulli confidentius & plenioribus, quod auit, buccis de operum iustitia garriant, quam qui vel palpabilibus morbis prodigiose laborant, vel intercutibus crepant vitis. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certe ultra modum floccipenditur, si talis tamque perfecta non agnoscitur ut nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullaque forde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit unquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum umbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed ubi in conspectum Dei ventum est, facebant tales deliciae oportet. quia res illic agitur serio, non ludicra *πορομαχία* exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo caelesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellae, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendae iustitiae nec Angeli pares sunt, qui innocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat usque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio nequis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, ut alibi scribitur, Nunquid homo Dei cōparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis quae habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tineis? A mane usque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & caeli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiae quae excelsior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operae pretium est: quia etiam si quis Legi satisficeret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiae quae sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attingi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantum dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptae Legis, nos esse plusquam

Vide praecipue librum Iob.

Iesa. 33. b. 14

Psal. 130. a. 3

Iob 4. d. 17

Iob 15. b. 15

focordes nisi horrēda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atq; inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui nō māserit in omnib⁹ quæ scripta sūt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reū sistat corā cælesti iudice, & de sua absolutione sollicitus, vltro se prosterneat ac exinaniat.

Deut. 17. d. 16

Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potius disceremus, quàm in aniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, vt se quisque habere se putet quod alii cōtemnere non debeant: sed vbi ad Deum atturgimus, corruit dicto citius ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum vsu venit, quod erga visibile cælum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicentiæ suæ documenta capit: si in solcm dirigitur, nimio eius fulgore perstrieta & obstupescata, nō minore in eius intuitu debilitatē sentit, quàm in rerū inferiorū aspectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiā si reliquis hominibus vel pares vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocāda est ista cognitio. Quod si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respondebit nobis quod Phariseis dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è cælo abominetur. Quid autem serui Dei, verè eruditi eius Spiritu: Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu paulum diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere vnum pro mille. Hic iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia cui scilicet nullis humanis operibus satisficit: cui mille scelerum nos interroganti, vnus purgatio afferri non poterit. Talem nimirū iustitiam bene animo conceperat dētū illud Dei organū Paulus, quū profiteretur se nihil sibi consciū esse, sed nō in hoc iustificari.

Luc. 16. d. d. 19

Psal. 143. a. 2

Iob 9. a. 1

1. Cor. 4. a. 4

Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pii scriptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna spes est, quod Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmaque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tanto illic securior habito, quanto potētior est ad saluandū. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur. Non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatū graue. Turbatur cōscientia: sed non perturbabitur, quia vulnerū Domini recordabor. Postea ex eis concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quod si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo. Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriā prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid sollicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiorque gloriandi ratio? Sic non est quod quæras, quibus meritis speremus bona: præsertim quū audias apud Prophetā, Non propter vos faciā, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritū scire quod nō sufficiant merita: sed vt ad meritū satis est de meritis nō præsumere, sic carere meritis satis ad iudiciū est. Quod merita liberè vsurpat pro bonis operibus ignoscendū est cōsuetudini. In fine verò consiliū eius fuit terrere hypocritas, qui peccādī licētia cōtra Dei gratiā proteruūt: sicuti mox se explicat, Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendū non præsumēdum. Ipsum non præsumere nonne promereri est? Ergo eo præsumit securius quo nō præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

Lib. ad. Boni
3. cap. 5Super cant.
Ierm. 61In Psal. Qui
habit. ser. 15
Serm. 13. in
Cant.
Serm. 68.Ezech. 36. 6.
22. f. 32.

Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asyllum, in quo respirare tutò possint, sentiunt exercitata conscientia, vbi cum Dei iudicio negotium est. nam si, quæ lucidissima videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentia futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimum illud examē, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarū, & abscondita cordium retegat: quod latitantem & restitantiem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Urgebit accusator Diabolus, cōsciū omnium flagitiorum ad quæ

1. Cor. 4. a. 5

perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externa bonorum operum pompa, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis synceritas. Quare hypocrisis, non modo qua homo coram Deo sibi malè conscius, ostentare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandósque procliuēs) cōfusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatae, expergefactis euanescent. Qui autem serio, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta esse & sordes: & quæ iustitia vulgo habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatē: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcōue amoris affectu respiciendos descēdere ne pigeat. Mirum enim non est si tātopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti erga se indulgentia nemo nostrum caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hæere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autē? an ista hallucinatione absoluitur: imo verò (quemadmodum ibidem subiūgit) Dominus ponderat corda. hoc est, dum homo ob externā quam præ se fert iustitiæ laruā se demulcet, interim Dominus latentē cordis impuritatem trutina sua examinat. Quū ergo talibus blādimentis adeo non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostrā perniciem. Quo autē nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocāda est nostra cōscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegēda, quæ alioqui nimis profundè latēt, prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longe abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tāquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo cōceptum semine: ne vnus quidem. Tum & idipsum experiemur quod de se Iob dicebat, Si innocētem me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum, prauum comprobabit. Neque enim ad seculum vnum sed ad omnia pertinet, quod Propheta de Israele olim querebatur, omnes quasi oves errasse, vnumquenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic comprehendit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eousque procedere debet istius examinis rigor, donec in plenam consternationem nos subegerit, eoque modo ad recipiendā Christi gratiam compararit. Fallitur enim qui putat se huius fruendæ esse capacem, nisi omnem prius animi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum superbos cōfundere, humilibus dare gratiam.

6 Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi vt toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locū demus? Non enim humilitatē voco, siquid nobis residuum esse putamus. Et hætenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxere, humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contrā quàm sentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non possumus vt decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superborum: primū cogita, ad salutem non patere accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocātur coram hominibus qui nec se fastuose efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionem non simulatam animi serio miseriæ inopiæque suæ sensu consternati. sic enim vbique verbo Dei describitur. Quum Dominus apud Zephaniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint humiles? Nempe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacēt. Contrā superbos vocat exultantes, quod rebus prosperis laeti homines soleant exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi vt sperēt in Domino. Sic & apud Iesaiam, Ad quem autem respiciam nisi ad pauperem & contritum spiritu, ac trementem sermones meos: Item, Excelsus & sublimis, habitans æternitatem, & sanctū nomen eius, in excelsis & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: vt viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties cōtritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratum esse cor tuum decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiā, exaltari. Id si nō fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorē & dedecus.

Prou. 21. a. 3,
& 16. a. 2

Iob 15. b. 16.
Iob 14. a. 4.
Iob 9. c. 20.

Iesa. 53. b. 6.

1. Pet. 5. b. 5

Pfal. 18. c. 28.

Zepha. 3. c. 11.

Iesa. 66. a. 2.
Idē, 57. c. 15.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola, velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis repræsentauit. Publicanū enim profert, qui procul stans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo plañctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc fictæ modestiæ signa, quòd cælū nō audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangēdo peccatorē se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerto Pharisæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniā bis ieiunaret in sabbato, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta cōfessione agnoscit esse Dei donum quam habet iustitiam: sed quia iustum se esse confidit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quanta sit humiliationis nostræ gratia corā Domino: vt non pateat suscipiēdæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum hoc mandato dimissus est Christus à Patre in terrā, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, consolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud mandatum, non nisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis à nobis tum arrogātia, tum securitas. Illa ex stulta propriæ iustitiæ persuasione nascitur, vbi homo habere se aliquid putat cuius merito apud Deum commendetur. hæc etiam sine vlla operum persuasione esse potest. Multi enim peccatores, quia vitiorū dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitāt, tanquam veterno quodā obstupescati iacent, ne aspirēt ad oblatā sibi misericordiā. At verò non minus excutiendus talis torpor quàm abiicienda quæuis nostri confidentia, quo expediti ad Christū festinemus, quo vacui & ieiuni impleri ipsius bonis queamus. Nūquam enim illi satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi: nunquā in ipso satis animos erigemus, nisi prius in nobis deiectos: nunquā in ipso nos satis solabimur, nisi in nobis desolati. Gratia ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorsus nostri fiducia, freti verò sola bonitatis eius certitudine, idonei sumus, dum (vt ait Augustinus) nostra merita obliui, Christi dona amplectimur. quia si in nobis merita quæreret, non venirem⁹ ad eius dona. Cui pulchrè succinit Bernardus, seruis infidis cōparans superbos, qui meritis suis vel minimum arrogant: quia laudem gratiæ per se transeuntis improbè retinēt, perinde ac si paries radium se parturire dicat quem suscipit per fenestrā. Ne longius hîc immoremur, habeamus breuem sed generalem certāque regulam, cum ad participandos diuinæ misericordiæ fructus comparatum, qui seipsum non dico iustitia (quæ nulla est) sed vana venrosāque iustitiæ imagine penitus exinaniuit. quia tantū quisque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ quantum in seipso acquiescit.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

C A P. XIII.

T QVE omnino quidem duo hîc præcipuè spectāda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti facta tecta sua gloria, cōscientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quam sollicitè Scriptura nos hortetur ad reddendā soli Deo laudis cōfessionē, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hūc finē Domino fuisse testatur Apосто-

lus conferendæ nobis in Christo iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demōstratio subiungit: nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Vides iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerētibus iustitiæ gratiā cōmunicet? Hac ratione vult omne os obthurari, & obnoxiiū sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ non nihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quātopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerū quibus polluti estis: & displicebitis vobis in cōspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundum scelera vestra pessima. Si hæc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tētamus vel vllam particulam ex ista gratuita benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias, dum clamat, Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino gloriatur. annon inuit de gloria Dei nō nihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsū Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christū

depositas esse tradit, ut non nisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillum de suo se habere putat.

2 Ita est sanè: nunquam in ipso verè gloriāmur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicumque in se glorian-
 Rom. 1. c. 19. tur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mūdum censet Paulus dum prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationē Israel in
 Iesa. 45. c. 25. Deo fore denūtiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos ut in ipso non alibi gloriantur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe ut iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinē nostram. Obserua non exigi simplicem confessionē, sed iuramēto confirmatā: ne ficta nescio qua humilitate defungendū putes. Neque hīc causetur quispiā se nequaquā gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit. talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectādum, ut illius laus penes Dominū solida integrāque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suam, teste Apostolo, in nos effudit, quo sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset Dominū nobis salutē cōtulisse, quo nominis sui gloriam illustraret: postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, nō operibus, ne quis gloriatur. Et Petrus, dū admonet nos in spem salutis vocatos esse, ut virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, haud dubiè vult ita personare in aure fidelium solas Dei laudes, ut alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominē sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vindicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

3 Iam si quærimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperimus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicit, Mundavi cor meum, purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluue obruatur. In suam ergo conscientiam descendat, vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet, ac non potius diris tormentis lacerebitur quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimeretur, residere sentiet? Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia differendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quo & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demū nos non fictitiā iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tā opere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, ex inanita est fides, abolita est promissio. Prius infert, ex inanitā & euacuata esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquā enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est ut certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, ut certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos recessus & tenebricosos hominū mētes defodiat hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent ut opponere suas blāditiās non dubitent Dei iudicio: quasi iustitium quoddā illi indicerent. Fideles autem, qui sincerè seipso excutiunt, longe alia sollicitudo angit & excruciat. Igitur in omniū animos subiret primū hæsitatio, demū & desperatio: dum pro se quisque subduceret quāta debiti mole adhuc premeretur, quāque longè distaret ab imposta sibi cōditione. En iam oppressam extinctāque fidē. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspēsū teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constāti certitudine ac solida securitate animū obfirmare, haberēque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiūgit, irritam & euanidam fore promissionem. Si enim eius complementū à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit ut Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore cōsequitur. siquidem non implebitur promissio nisi iis qui fidē illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissio nis residua erit. Ideo ex fide hæreditas, ut secundū gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim cōfirmata est dū sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu cōiunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcūque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic David, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primū statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordiæ tuæ, salus tua secundū

eloquium tuum Et merito: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itaque hinc spem totam sistere conuenit & velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quo ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agendum præcipit: ne hinc nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promissit Deus, hoc dixit Deus. si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc unica consolatio, hæc tota ratio spei nostræ. Sed de possibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hinc iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hinc oportet succurrere veritatè: ut quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quod filii Dei sumus. Persuadeat autem vocatio & iustificatio gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scriptura non esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientiam fiducia arripiatur. vbi quæque est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat. rursus nihil quam vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbit. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in considerationem opera, sed sola fides locum habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationem auertere ob omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quod vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum suam. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles, quam post impetratam peccatorum remissionem. Tenenda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno differunt, externas Dei benedictiones quasi Spiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscientiam agitationes sedat. Modus si quaeritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quam in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quaerenda

In Psal. 88,
Tract. prior.Serm. 5. in de-
dicat. templi.Eccles. 9. a. 1
1. Cor. 2. d. 16

Zach. 3. d. 9

Iesa. 9. b. 6
Ephes. 2. c. 14

Rom. 5. a. 1

Ibidem. 5

Psal. 23. a. 4

Galat. 4. a. 5

5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbi que Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conscientis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autem illa certitudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum sanctum: ac si diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certo persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex priorum omnium persona, Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanque auram trepidabimus donec appulerimus ad portum illum: securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pascorè Deus ostendet. Ergo quicumque garrunt nos fide iustificari, quia regeniti, spiritualiter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiam dulcedinem, ut Deum sibi propitium fore considerent. Vnde etiam sequitur, rite orandi modum nihilo magis eos scire quam Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neque enim, teste Paulo, vera est fides nisi dicat & suggerat suavissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba Pater. Quod alibi clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod ut mutilum semper est in hac carne, ita multiplicè dubitandi materia in se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, ut statuunt fideles non alio iure speradam sibi esse hereditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est merè passiva fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Quale initium iustificationis & continui progressus. CAP. XIII.

Qures dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus. quadruplicè verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quæ ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus cæsendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsque pedis scintilla boni non reperietur: nisi forè volumus insimulare falsi Scripturam, dum hisce elogis vniuersos filios Adam

Iere. 17. b. 9. commendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum
 Genes. 8 d. 21. malū sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ o-
 Psal. 94 b. 11, culis non habeant, quòd nemo eorū intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint:
 & 14. a. 2. quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia,
 Gene. 6. a. 3. impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitia, cōtentiones, æmulationes,
 Galat. 5 c. 19. iræ, iixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominatio-
 nis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire debeant. Quòd si qui
 inter eos ea morū honestate pollent quæ speciem aliquā sanctitatis habeat inter homines:
 quia tamen scimus Deum nō morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum pe-
 netrandum est, si quid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum, inquam, penitus est
 ex qua affectu cordis opera ista prodeant. Quanquam autem latissimus hīc dicendi cam-
 pus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in do-
 cendo compendium.

2 Principiò, nō inficior esse Dei dona, quæcūque in incredulis apparēt egregiæ dotes. Ne-
 que verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse contendam inter Titi & Traiani
 iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem,
 intemperiem, sæuitiam: inter obscenas Tiberii libidines, & Vespasiani hac in parte conti-
 nentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legūm
 que obseruationem ac contemptum. Tantum enim est iusti & iniusti discrimen vt vel in
 mortuo illius simulacro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se
 confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modò
 singulorum mentibus Dominus inculpfit, sed prouidentia quoque suæ dispensatione
 sæpe confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur
 eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum
 eius beneficium mereatur: sed ita placet illi approbare quantopere cordi sit sibi vera iusti-
 tia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vn-
 de sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunque istas virtutes aut virtu-
 tum potius imagines: quando nihil est vlllo modo laudabile quod nō ab ipso proficiatur.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnus religione
 Lib. 4 contra alienos, vt cunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò nulla remunere-
 Iul. ratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contami-
 nant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, tē-
 perantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè
 exequuntur: quia nō sincero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio
 quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate,
 velut à sua origine, corrupta sint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ
 ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse
 meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit
 recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tamen si
 officio bonum videtur quod agunt, sine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, o-
 mnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse quòd
 quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt.
 non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra filium Dei: qui partem in
 1. Ioha. 5. c. 12 Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen
 æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Au-
 Lib. ad Bonif gustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discer-
 3. cap. 5. nit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse
 Præf. in Psal. alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui comparat. Quo enim magis strenuè
 currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, ideòque fit miserior. Quare melius esse
 contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremò malas esse arbores con-
 stat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu
 speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cer-
 nimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiam pretii, sed certi in damnationem
 meriti, quicquid cogitat, meditat, perficit homo, antequam Deo per fidem recòciletur.
 Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio Apostoli,
 Heb. 11. b. 6. impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiamnum apertior lucebit si naturali hominis cōditioni Dei gratia ere-
 gione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad
 benefaciendū illi incitetur, sed gratuita sua benignitate illū præuenire. Quid enim ad vi-
 tam possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitare, Iohan. 5. e. 25
 ac nouam creaturā facere. Hoc siquidē titulo (præsertim apud Apostolū) videmus sæpe Dei Ephes. 2. a. 4.
 erga nos benignitatē cōmendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multā
 charitatē qua dilexit nos, etiam quū essemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos in Christo,
 &c. Alibi dum sub typo Abrahæ generalē fideiū vocationē tractat, Deus est, inquit, qui vi- Rom. 4. c. 17
 uificat mortuos, & vocat ea quæ nō sunt tanquā sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus?
 Quare arrogantiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, Quis præ- Iob 41. a. 2.
 uenit me, & retribuam ei? omnia enim mea sunt. Quam sententiā explicans Paulus eò con- Rom. 11. d. 35
 fert, ne putemus nos aliquid ad Dominū afferre præter merā inopiæ & vacuiratis ignomi-
 niā. Quare loco suprā citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in spē salutis nos per- Ephes. 2. b. 10.
 uenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniā regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona o-
 pera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Ac si diceret, Quis nostrum iactet se sua iustitia
 Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agendū potentia ex regeneratione fluat? Vt
 enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonū exprimeretur.
 Mirum profecto si homo, tantæ ignominiaæ damnatus, audet sibi adhuc reliquum aliquid
 facere. Fateamur ergo cū præclaro isto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione san-
 cta: non secundū opera nostra, sed secundum propositum ac gratiam eius: ac benignitatē
 dilectionemque erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia nō ex operibus iustitiæ quæ
 fecerimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia,
 hæredes efficeremur vitæ æternæ. Hac confessione, omni iustitia vsque ad minimā parti-
 culam hominē spoliamus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit:
 quando, si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia iustifi-
 cari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quum gratuitam asseruit iustificationem, qui alio Rom. 11. a. 6.
 loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeant. Et quid aliud si-
 bi vult Dominus, quū negat se venisse ad vocādos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores
 admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

6 Redit eadē mihi subinde cogitatio, periculū esse ne Dei misericordia sim iniurius, qui
 tanta anxietate in ea asserenda laborē, perinde ac si dubia obcurāve foret. Sed quoniā ea est
 nostra malignitas, quæ nunquā nisi validissimè depulsa, concedat Deo quod suū est, cogor
 paulo lōgius insistere. Quia tamen satis perspicua est in hac re Scriptura, eius potius verbis
 quàm meis pugnabo. Iesaias, vbi descripsit vniuersale generis humani exitiū, pulchrè ordi- Iesa. 59. c. 15
 nem restitutionis subtexit, Vidit Dominus, & malū apparuit in oculis eius. Et vidit quia nō
 est vir: & admiratus est, quia nō est qui intercedat: & salutē posuit in brachio suo, & iustitia
 sua se confirmauit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verum est quod ait Propheta, neminē esse qui
 in recuperāda sua salute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominū de reconcili- Osee. 2. d. 19,
 andis sibi peccatoribus agentē inducit, Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuū in iustitia, & 23.
 iudicio, gratia, & misericordia. Dicam misericordiam non cōsequatæ, Misericordiam cō-
 sequuta. Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo cōiunctionem constat, si mi-
 sericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et verò intellige-
 re ex iis qui hominē cum aliqua operum iustitia Deo obuiam procedere fingunt cupiam,
 an omnino vllam iustitiā esse putēt nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insanū est: quid
 Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus suis factis auersatur? Om-
 nes, inquam, nos esse capitales ac professos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iusti- Rom. 5. a. 6
 ficati, in amicitiam recipimur. Si principiū dilectionis est iustificatio, quæ operū iustitiæ
 illam præcedent: Ita vt pestilentem illam arrogantiam auertat Iohannes, diligēter nos mo- Coloss. 1. c. 21
 net quomodo nō priores eum dilexerimus. Et id ipsum iam olim per Prophetam suum
 Dominus docuerat. Diligā, inquit, eos spontanea dilectione: quia conuersus est furor meus.
 Operibus certè nō instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominū
 vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redēptionem nostram perageret Christus ne-
 mo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeam⁹, operibus nostris adiu-
 uari. Imò verò, vtcūque à Christo redēpti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur
 in illius cōmunionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduersarii sumus. Non enim ab
 immunditiis nostris purgari nos & ablui Paulus docet Christi sanguine, nisi dum purgati-
 onem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus san- 1. Cor. 6. b. 11
 ctificationem valere in obedientiam, & asperisionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine 2. Pet. 1. a. 2
 f.iii.

in purificationē per Spiritū aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quā est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quādam velut à morte in vitam resurrectionem: quia ubi propter Christū nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione supra posita notatus fuit hominum ordo, comprehenditur. Conscientiæ enim impuritas utrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet, Deo nondū reconciliatos, nondū in eius cōspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confidentia cum impii omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quod utcunque totū cor suum obscœnitate scatere norint: si qua tamen edūt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quod sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt ut se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscentes, quia inficiando non sunt, iustitiā tamen nonnullā sibi arrogāt. Hanc vanitatē egregiè Dominus refutat per Prophetā, Interroga, inquit, Sacerdotes, dicēs, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimēti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderūt autem sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horū, nōne contaminabitur? Responderūt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus, Sic populus iste ante faciē meam, dicit Dominus: & sic omne opus manū eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt: Utinam hæc sentētia vel plenā fidem posset obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quālibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hīc Dominus clarè pronūtiat. Simul ac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptū ferri. at Dominus reclamatione, nullā inde acquiri sanctificationē nisi corde prius bene purgato. Neque eo contētus, cōtaminari cordis impuritate, quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Faceat ergo nomen iustitiæ ab his operibus quæ pollutionis, ore Domini damnātur. Et quā elegātī similitudine illud demōstrat: poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrā opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcicia contaminantur: quum sacrum atrectando, immunda manus profanet.

Hagg. 2. b. 12.

8 Eandē enim causam egregiè apud Iesaiā persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificiū frustra: incensū abominatio est mihi: Calendas & solēnitates vestras odit anima mea: facta sūt mihi molesta, laboravi sustinēs. Quum extēderitis manus vestras, auertā oculos meos à vobis: quū multiplicaueritis orationē, non exaudiā. manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferite malū cogitationū vestrarū. Quid istuc sibi vult quod Dominus ita nauseat ad obsequiū suæ Legis? Imò verò nihil hīc respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initiū esse ubique docet, syncerū sui nominis timorem. Illo sublato, non modò nugæ sunt quæcūque illi offerūtur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nūc hypocritæ, & inuolutā corde prauitatē retinentes, Deum operibus studeant demereri.

Iesa. 1. d. 13.

Vide ca. 58. a.

Prouer. 15. b. 8.

Atqui magis ac magis hoc modo irritabūt. Execrabiles enim illi sunt impiorū vitia: sola rectorū oratio accepta est illi. Cōstitui mus ergo extra dubiū, quod vulgatissimū esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel sūmo splendore cōspicua sunt opera in hominibus nondū verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia corā Domino, ut peccata cēseantur. Ac proinde verissimè illi qui nō cōciliari personæ apud Deū gratiā per opera tradiderūt: sed ecōuerso tū placere demū opera ubi persona gratiā prius in Dei cōspectu inuenerit. Religiosèque est obseruādus hic ordo ad quē Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominū ad Abel, scribit Moses, & ad opera eius. Vides ut Dominū hominibus propitiū designet antequam ad eorū opera respiciat? Quare purificationē cordis præcedere oportet, ut quæ à nobis prodeūt opera, benignè à Deo excipiātur. quia sēper viget illa Ieremiæ sentētia, oculos Dei respicere veritatē. Porò solam fidem esse qua corda hominū purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primum esse in vera viuā que fide fundamentum.

August. lib.
De penit. &
Grego. cuius
verba referū
tur 3 quæst. 7
Genes. 4. a. 4.
Act. 15. b. 6.
Iere. 5. a. 3.

9 Inspiciamus nunc quid habeāt iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedēte Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorū remissione donatos pro iustis habet: cū eiusmodi misericordia coniunctā simul esse hæc eius beneficentiam, quod per Spiritū suum sanctū in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis in dies mortificātur: nos vero sanctificamur, hoc est cōsecramur Domino in verā vitæ puritatē, cordibus nostris in Legis obsequiū formatis. Ut hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere.

Enimuero etiã dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamẽ nostri obli-
ti animos tollamus, remanẽt imperfectionis reliquiã, quã nobis humilitatis argumentum
præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualẽ ergo iustitiã
ex suis operibus etiã obtinebũt? Primum dico, quod optimum ab illis proferri potest,
aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquã aliquid faci-
cis admixtũ habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod in eius cursu
maximẽ eximiũ se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet proculdubio
alicubi quod carnis putredinẽ sapiat: quando nunquam ea est nostra alacritas ad bene agẽ-
dum quã esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quanquam non obscuras esse
maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorum, fac tamen minutissimos esse nauos
duntaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, coram quibus ne stellã quidem purã sunt: Ha-
bemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam oppro-
brii mercedem.

1. Reg. 3. c. 46

10 Deinde etiã si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutãque opera, vnũ
tamen peccatum satis est ad delendã extinguentãque omnem memoriam prioris iusti-
tiã, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omniũ
reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiã
à nobis comparatum foret, id sequẽtibz identidem peccatis corruptum, oppressum, & per-
ditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Denique vbi
de operũ agitur iustitia, nõ opus Legis respiciendũ est, sed mandatũ. Ideo si ex Lege iustitia,
quæritur, frustra vnũ aut alterũ opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obediẽtia
Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorũ remissionẽ non semel (vt multi stolidẽ opinã-
tur) nobis in iustitiã Deus imputat, vt impetrata præteritã vitã venia, postea in Lege iustitiã
quæramus: quod nihil quã in spẽ falsam inductos rideret ac luderet. Quũ enim perfectio
nulla obtingere nobis possit quãdiu hac carne induri sumus, Lex autem mortem ac iudi-
cium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper
quo nos accuset reosque agat, nisi contrã occurreret Dei misericordia, quã assidua peccato-
rum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principio diximus,
Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamẽ cum
omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

Eze. 18. e. 24
Iacob. 2. b. 10

11 Duobus his fortiter insistendũ, nullũ vnquam extitisse pii hominis opus quod si se uero
Dei iudicio examinaretur, non esset dãnabile. Ad hæc si tale aliquod detur (quod possibile
homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorẽ ipsum certũ est, vitiatũ ac iniqui-
tatum gratiã perdere. atque hic præcipuus est nostrã disputationis cardo. Nam de princi-
pio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugna est, quin peccator gratui-
tò à damnatione liberatus iustitiam, obtineat, idque per remissionem peccatorum. nisi
quod illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum
Dei reformamur in Legis obedientiam. iustitiam verò hominis regenerati sic describunt,
quod homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur a-
pud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verũ Dominus contrã, se fidem imputasse Abra-
hã in iustitiã pronũtiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam
annis vitã sanctitate excellisset. Diu ergo coluerat Abrahã Deũ ex puro corde, & eã Legis
obedientiam præstiterat quã ab homine mortali præstari potest: habet tamẽ adhuc reposi-
tam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secũdum Pauli ratiocinationem, non ex operibus.
Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impiis & profanis ha-
betur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur,
& iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnẽ scrupulum soluit, quum pro confirma-
tione illius sententiã istum Dauidis versiculum sumit, Beati quorum remissã sunt iniqui-
tates. Certum est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia
ex cõscientiã suã sensu loquebatur. Ergo hæc beatitudinẽ nõ semel habere, sed tota vita te-
nere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnũ
aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam
iustitiam ad finem vsque vitã habent fideles quã quã illic describitur. Manet enim per-
petuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliat: ac perpetua est mortis eius effica-
cia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates om-
nes nostrã conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia
sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus: ne quis gloriatur.

Rom. 4. c. 17

Habac. 2. a. 4

Rom. 4. a. 7.
Psal. 32. a. 1.

2. Cor. 5. d. 18

Eph. 2. b. 8

12 Quã ad euadendum subterfugia quærunt hĩc scholastici, eos non expediunt. Aiunt
non tanti, esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam comparandam sufficiant:

sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hinc semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur: sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis cõpensari. Acceptatẽ enim quam vocant gratiam, non aliam esse respõ deo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo cõplectitur Pater: dum innocentia Christi nos induit, eamque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectũ sustinere potest) pro nobis silti oportet, ac iudicio repræsentari velut sponsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorũ remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velata nostræ sordes & imperfectionũ immũditia, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confectio in nobis ac planè extinctio veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, trãferamur.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososque reddere queunt: ac ne ipsa quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionẽ obtinet. Non enim certis operibus promisit deus vitæ mercedem: sed tantũ pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionẽ illam celebrẽ oppo-

Leuit. 18. a. 5

nens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur commẽtum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrere solèt de sufficienda per supererogationis opera cõpensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi: eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse: Quod illis nemo sani iudicii concesserit, nimis impudẽter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operũ iustitiam nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamus, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorũ operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satisfactiões conari? Satisfactiões iam potenter dirutæ suprã fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tãtũ dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis peccatum. intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnus compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactiões facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfaciunt: cui nihil gratum acceptũve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitã esse peccatorum remissionem: quam sceleratè blasphemant qui satisfactiões vllas ingerũt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retrò sunt obliuiscetes, ad ea autè pergẽtes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendẽtes ad palmã supernæ vocationis.

Philip. 3. c. 13

14

Luc. 17. c. 10

Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptũ est, vt quum fecerimus quæcũque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quàm quod debuimus: Dicere coram Deo, nõ est simulare aut mêtiri: sed quod pro certo habeas apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos syncerè sentire, & nobiscũ reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi non possumus, etiam si omnes nostræ cogitationes omniãque membra in Legis officia, verterẽtur. Ideoque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet ac si plusquam omnes hominum iustitiæ vnus forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensurã? Nec est quòd excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studiũ qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionẽ cõferat, in mentem venire posse, quod nõ sub Dei Lege comprehẽdatur. Quod si pars est Legis, ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

15

1. Cor. 9. a. 1

Ibidem, b. 12

Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantũ impẽderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officii finem largitus sit. Atqui animus aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne in firmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulẽti que operarii, quo & fauorẽ fonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt necesse

Paulo fuerit, vel in periculū accersere Christi doctrinā, vel eiusmodi artibus obuiare. Agēdū, si res est homini Christiano media, offendiculū incurrere, quū abstinere liceat, fateor Apostolū aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudēti Euāgelii dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiam si talis causa non apparet, verū tamē semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eādē habere conditionē cum seruorū peculiis, quæ iure ipso deberi domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola. interrogat enim quā gratiā habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiore industria incubuerit quàm ausi fuisset exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione seruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt. nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit, neque approbat, nec quū reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demū significatione cōcedemus esse supererogationis opera, vt-

Luc. 17. b. 7

pote de quibus apud Prophetam dictū est, Quis quæ fuit hæc de manibus vestris: Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appēditis argentū vestrū, & non in panibus: laborē vestrum infumitis, & non in saturitate: Non est quidem valde laboriosum otiosus istis rabbinis hæc sub vmbra in mollibus cathedris disputare. at quū summus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc quaerendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciā afferre, nō quid in scholis & angulis fabulari possumus.

Iesa. 1. d. 12.
Idem 55. a. 2

16 Duæ sunt potissimum nobis abigendæ hac parte ex animis pestes: nequid in operum iustitia fiduciā ponant, nequid illis gloriæ adscribant. Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fœtere in Dei cōspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem posse, nisi misericordix eius indulgentia sustineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciunt, nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationē à seruis suis reposcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: si autē iustè, nec sic erigam caput: quāquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venit, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantum pertinet quòd cedere vltro malit quàm cum rigiditate Dei periculose certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem faceffere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum cōfidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quòd nos vocat Iesaias, vt in Deo laudetur ac gloriatur omne semen Israel: quia verissimum est; quod alibi dicit, nos plantationē esse gloriæ Dei. Ritè ergo tū purgatus erit animus, quū nec in fiducia operū vlla ex parte recūbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autē & mendacis istius fiduciæ statū stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

Psal. 143. a. 2
Iob. 10. c. 15Iesa. 46. d. 20
Iesa. 61. a. 3.

17 Verūm, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerum effectu considerare præcipiunt philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionē: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit. formalē quoque vel instrumentalē quam esse dicemus nisi fidē? Atque tres simul istas vna sentētia cōprehendit Iohānes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum nō pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerūt, & egent gloria Dei. iustificātur autem gratis ipsius gratia: hīc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hīc habes veluti materiam qua nobis iustitia conficitur: Per fidem in sanguine ipsius: hīc causa instrumentalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc reconciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam ex mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehēdi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare

Iohan. 3. b. 16

Rom. 3. c. 23

velint. In materiali & formali fucū faciunt, quasi dimidiatū cum fide Christi que iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante: quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri.

18 Quod autem innocentiae integritatisque suae memoria sapiuscule sancti se confirmāt ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quod bonā suam causam cum mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suae iustitiæ cōmendatione quā iusta meritāque aduersariorū damnatione: vel quod etiam sine aliena comparatione dum se corā Deo recognoscunt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriae conscientiae puritas. De priorē ratione postea videbimus: nunc de posteriorē breuiter expediamus, quomodo cum eo conueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porro cōuenientia est, quod sancti, quum de fundanda constituendāque salute sua agitur, citra operū respectū in solā Dei bonitatē oculos intendunt. Neque ad eā modo ante omnia, tanquā ad beatitudinis principiū, se cōuertūt: sed tanquā in cōplemento cōquiescunt. Sic fūdāta, erecta, stabilita cōscientia operū quoque cōsideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitātis ac regnantis. Quando igitur isthæc operū fiducia locū non habet, nisi totā prius animi fiduciā in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pēdet. Quare dum operum fiduciā excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidiū, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissionē. Nō vetamus autē ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciar & cōfirmet. Nā si dum memoria repetuntur quæcunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summā illam bonitatis lucem contemplandam: multo magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

19 Quum igitur à conscientiae innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quā à fructibus vocationis se in filiorum locū à Domino cooptatos esse reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quod interdum hanc obtestationem sancti vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ cōscientiae fundamento nullum habet: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis cōscii sunt cui multæ carnis reliquiae adhuc sunt permixtæ. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumētum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quū in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primū Dei bonitatē, nulla alia quā promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam aestimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per se opera aestimentur, non minus iram Dei sua imperfectione arguent, quā vtcunque inchoata puritate beneuolentiam restantur. Denique sic Dei beneficia prædicant vt tamen non defleat à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus lōgitudinē, latitudinem, profunditatē & altitudinem sitam esse, quasi diceret, quocunque se vertant priorum sensus, quantumuis altè conscēdant, quantumuis longè & latè se extendāt, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideoque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quāto pere nos Christus dilexerit, impleri in omnē plenitudinē Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Prou. 14. c. 16
Gen. 24. c. 40
2. Reg. 20. a. 3.

Ephes. 3. d. 18.

Ibidem, 19.

Rom 8. g. 37.
20

Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quā Dei dona intuentur, vnde eius bonitatē recognoscant, non aliter quā vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuita, quam in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed elegāter significat, quū scribit, Nō dico Domino, Opera manū mearū ne despicias. Exquisiui Dominū manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manū mearum non cōmendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quā merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non ausit sua opera Deo venditare, quia siquid bonorum operū habet, illic nihil videt suum: de inde quia id quoque peccatorū multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & con-

sternationis sentiat conscientia, quã securitatis. Ergo non aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit perficiat.

21 Quòd autem præterea bona fidelium opera, Scriptura causas esse ostēdit cur illis Dominus beneficiat, id sic intelligendum est, vt stet incòcussum quod antea posuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filii obedientia: instrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei benignitatis gloriam. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquam causas inferiores amplectatur. sed vnde id: nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternã deducit. non quòd illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolũ docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatũ mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim ritè constatura erat antithesis, quæ ista variatione non nihil abrumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositã. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid adlocupletandos seruos suos omitat: atque ita liberalitatem suam profequitur, vt tamẽ gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte procedunt, amat: nostrum tamẽ est gratuitam illam acceptationem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest. quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

Rom. d. f. 30.

Rom. 6. d. 13.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere. C A P. X V.

AM quod præcipuum est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à còspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi còmunicatione, ideòque sola fide contineri. Præcipuũ autẽ hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur còmuni non vulgi modo, sed doctorũ etiam hallucinatione. Simul enim atque queritur de fidei operũque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritũ corã Deo tribuere videntur: perinde verò ac si euicta foret operũ iustificatio, si probatũ fuerit alicuius esse apud Deũ pretii. Enimuero suprã clarè ostēdimus, in perfecta tãtũmodo, absolutãque Legis obseruatione còsistere operũ iustitiã. Vnde sequitur, nõ iustificari operibus hominẽ nisi qui ad summũ perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vt cunque ad iustificandum hominẽ minimè sufficiant opera, ànnon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

2 Primũ de meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicũque primus illud operibus humanis ad Dei iudiciũ còparatis aptauit, eum fidei synceritati pessimè consuluisse. Equidẽ à logomachiiis libẽs abstineo, sed cuperẽ eam seruata fuisse sèper inter Christianos scriptores sobrietatẽ, ne vsurpare, quũ nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animũ induxissent quæ multũ parerẽt offendiculi, fructus minimũ. Quorsũ enim obsecro, opus fuit in uehi nomẽ Meriti, quũ pretiũ bonorũ operũ significatẽ alio nomine citra offendiculũ explicare posset? Quantũ autẽ ipsũ offensionis in se cõtineat, magno cũ orbis detrimẽto patet. Certè vt est fastuosissimũ, nihil quã obscurare Dei gratiã, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vtinã vculæ vnus abusu erroris materiã posteris nõ præbuisent. Quanquã nõnullis ipsi quoque locis testatur, quam nõ præiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Augustinus, Humana merita hĩc cõticescãt, quæ perierunt per Adã: & regnet Dei gratia, per Iesũ Christũ. Itẽ, Meritis suis nihil tribuũt sancti: totũ non nisi misericordiæ tuæ tribuent ò Deus. Alibi, Et quũ viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totum quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adẽpta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatẽ prosternat. Chrysostomus autem, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitũ: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso tamẽ nomine, rem potius cernamus. Citauimus quidem antea ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere:

De prædest. sanct. In Psal. 139. In Psal. 88.

Homil. 33. in Gene. suprã 68.

fic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructū speres Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitude, præsumptionis. Felix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulo antè abundè ostenderat quàm pio sensu vteretur. Nā de meritis, inquit, quid sollicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiorque existit gloriādi ratio: Non potest se ipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si non est quod quæras, quibus meritis speremus bona: præsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

Ezech. 36. e. 22
f. 32.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit quū Dei conspectū ferre posse negat quia immūditia sint plena. quid deinde promeritura sit perfecta Legis obseruatio, (siqua reperiri posset) quum præcipit vt nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitū impēderimus Domino, sed debitis obsequiis tantum defuncti simus, quibus non est habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animosque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatē vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur. nullam esse guttam quā propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serioque agnoscimus, euanescent quælibet meriti non fiducia tantum, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (vt sophistæ faciunt) inter Deum & hominē partimur: sed totam, integram ac illibatā Domino seruamus. Tantum hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit & cōtaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfectò, quod non sit aliqua macula inquinatū. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscat, hominis verò dedecus & probum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex se ipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quæ nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione vltra cōtendere, vt operū meritis videatur rependi quod diuinæ totū est munificentiæ? Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui vsum fructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicet: annon huiusmodi ingratitude eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se vendit: annon dignus est qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficii vsus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni authorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus vt residere quodāmodo apud eum videatur quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeat.

Luc. 17. c. 10

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiā, Misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici authoritate ius meum nūc remitto. Nego tamen fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicumque fuerit ille scriptor. sic enim habet Græcum exemplar, *πίση ἐλεημοσύνη πείσσει πόσι. ἕκαστος ἰδὸν κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ βούσσει.* Omni misericordiæ faciet locum. vnusquisque enim secundum opera sua inueniet. Atque hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis contextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendāt. quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptæque esse Deo. Id vnum abunde sufficere debeat ad compescendam retundendamque nostræ superbæ insolentiam, nequam operibus dignitatem vltra Scripturæ formulā affingamus. Porrò Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis succenseat. tantum abest vt vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamē illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere ac si purissima essent, ideòque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum præsentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris positam distinctionē recipio, meritoria esse bona opera earum quæ no-

Ecclesi. 1. 6b. 14
Hebr. 13. a. 2

bis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmium esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, ut gratiæ adimatur quod aliis super alias gratis à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tamen enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratiæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitiētes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite absque argento & absque vlla cōmutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Mat. 25. b. 21,
& c. 29.

Iesa. 55. a. 1.

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent anteaetis seculis, nunquam tantum turbatum ac dissensionem ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est: an quod initium nobis salutis fuit, ut complementum à nobis sequeretur: & viam aperuit tantum per quam ipsi nostro Marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulo antè posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quo ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed ut ipse sit nostra iustitia. Nimirum quod in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quod eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quod in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quod per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quod illi in custodiam dati, pereundi excidendique periculo eximimur: quod illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Necdum finis: quod talem eius participationem adepti, utcumque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: ut peccatores simus, ipse nobis iustitia: ut immundi simus, ipse nobis puritas: ut infirmi simus, ut inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conerit, & inferorum portas confringat: ut corpus mortis adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quod omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

1. Cor. 3. b. 11

1. Cor. 1. d. 30

1. Cor. 1. d. 30.

Ephes. 1. a. 4.
Colof. 1. b. 14,
& c. 20.

Iohā. 10. c. 28.

Mat. 28. d. 18

6 At longè aliter iam pridem institutus est orbis. reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inferantur. Quasi verò mētur Scriptura quæ dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generaret? Quasi nihil illud valeat, peccatum esse quicquid fit extra fidem. quasi a boris malæ possint extare boni fructus. Christo verò vbi suam virtutē exerat quid pestilentissimi sophistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiam, hoc est occasionem merendi: esse iam nostrarum partium, occasione oblata non deesse. O proiectam impietatis impudentiam. quis expectasset ut Christi nomen professi, illum ita denu datum sua virtute, tantum non proculcare audent? Hoc testimonium illi passim redditur, quod iustificati sint quicumque in eum credunt: isti nihil aliud beneficii ab eo prouenire docent nisi ut singulis ad seipsos iustificandos aperta sit via. Utinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententiæ, Vitam habere quicumque Filium Dei habeant: Quicumque credit, trāsisse à morte in vitam: Iustificatos esse nos illius gratia, ut hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhæreant: participes vitæ eius, sedere cum ipso in cælestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem consequutos: & similes innumeræ. Non enim aut comparandæ iustitiæ, aut salutis tantum acquirendæ facultatem fide Christi obtingere significant, sed vtrunque nobis donari. Proinde simulatque per fidem infertus es Christo, iam filius Dei factus es, cælorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quo melius eorum mēdacia coarguantur) non adeptus merendi opportunitatem, sed omnia Christi merita: siquidem tibi communicantur.

1. Iohā. 5. c. 12.
Rom. 14. d. 23

1. Iohā. 5. c. 12.
Iohan. 5. d. 24
Rom. 3. c. 24
1. Iohā. 3. d. 23
Ephes. 2. b. 6.
Colof. 1. b. 13.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei, quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata hominem, sed id postea interpretatur, quoniam à fide habent bona opera ut ad iustitiam valeant: ut penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia sine ingenti inuidia sileri non poterat, quum

toties à Scriptura repetatur. Nec dum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffuramur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem proprie vocari, si diuinæ gratiæ fructus censeantur: ex vi liberi arbitrii ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidem causam in gratia esse non negant: sed eo tamē cōtendunt non excludi liberū arbitriū, per quod sit omne meritum. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatē fuit, quum Augustinū toties in ore haberet, non vidisse quanta sollicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominē deriuaretur. Suprà, quū de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum nō nisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiā, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minus mirum: in qua non ita feliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clarius isto Apostoli verbo. interdicta enim Christianis omni: gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dum assidue inculcant bona opera, sic interim cōscientias instituunt, vt confidere nunquam ausing Deum se propriū ac fauētē suis operibus habere. Nos autē contrā, nulla meriti mētionē, singulari tamē consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dū eos docemus in suis operibus Deo placere, indubiēque acceptos esse. Quinetiā hīc exigim⁹ vt nullū quisquā opus tētet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia prius definiat Deo placiturū.

8

Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguē patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectē atque ordine superædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonēt quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritū tēpus implēdis Gentium desiderii: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorē, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velut Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omnium radicē execut, ne amplius quærat quæ sua sunt. Qui crucē suam sustulit, ad omnem patientiā ac mansuetudinē se comparauit. At Christi exemplū & hæc & alia omnia pietatis ac sãctitatis officia cōplectitur. Ille se Patri obedientē præstitit ad mortē vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriā toto pectore spirauit. ille animā suam pro fratribus posuit. ille hostib⁹ suis bene & fecit & precatus est. Quod si cōsolatione opus fuerit, misericā afferent cōsolationem: quòd affligimur, non tamen anxii reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si cōpatimur, & conregnabimus. quòd ita cōfiguramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinē: quādo Pater prædestinauit cōformes fieri imaginis Filii sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonū ac salutē cedent omnia, Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouā creaturā fieri: vt ex regno peccati, trāseant in regnū iustitiæ, atque hoc testimonio certā facere suam vocationē, & tanquā arbores à fructibus iudicari.

Refutatio calumniarū quibus hanc doctrinā odio grauare conātur Papistæ. C A. X VI.

OC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudētia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorū studio abducere homines, quū dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæc, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Superfedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtreant. Licet illis tam impune conuiciari quàm licentiose vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excideret suo gra

Ib. 2. Sent.
c. 28.

In Psal. 144
Ips. 105

Ephes. 2. b. 10

1. Ioh. 3. b. 3
1. Petr. 4. c. 3
2. Tim. 2. c. 10
Luc. 9. c. 23

1. Cor. 4. d. 8

2. Tim. 2. b. 11
Philip 3. b. 10
Rom. 8. f. 29

Ibidem, g. 39

2. Pet. 1. b. 10.

du. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuum, aut iustificationem quæ sine iis constet. hoc tantum interest, quod quum fide & bona opera necessario inter se coherere fateamur, in fide tamè non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione, facile explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totà vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehédimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantum quæstio est, in iis in sistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps. quia in frustra discerpi non potest. Quum ergo hæc beneficia, non nisi seipsum erogando, fruenda nobis Dominus cõcedat, vtrūque simul largitur: alterum nunquã sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos nõ sine operibus, neque tamè per opera iustificari: quoniã in Christi participatione, qua iustificamur, nõ minus sanctificatio cõtinetur quàm iustitia.

1. Cor. 1. d. 30.

2. Illud quoque falsissimũ est, abduci hominũ animos ab affectu bene agendi quũ illis merendi opinionem tollimus. Obiter hinc monendi sunt lectores, insulse eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarius explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minus liberalè esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatè largitur. Hoc tamè in suum locũ differre malo. Nunc quàm infirma sit eorum obiectio attingere satis erit, quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullã fore curã bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisã omni spe recipiendæ mercedis, colere tamè eum non desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitude non mutuo redamre eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emũdari ab operibus mortuis cõscientias nostras, ad seruiendũ Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mundati, nouis sordibus nos inquinantes, sacrũ illum sanguinẽ profanamus. Liberatos esse nos è manu hostium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse vererem nostrum hominẽ, vt in vitæ nouitatem resurgamus: Item, si mortui simus cum Christo (vt decet eius mēbra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mũdo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiã Domini vt abnegata omni impietate, & mũdanis desideriis, sobriè, sanctè, & piè viuam⁹ in hoc seculo, expectãtes beatã spem, & apparitionẽ gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non esse constitutos vt iram nobis concitemus, sed vt salutẽ consequamur per Christum. nos esse tẽpla Spiritus sancti quæ profanari sit nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, sed ad sanctitatẽ. quia hæc sit voluntas Dei, sanctificatio nostra, vt nos abstineamus ab illicitis desideriis: vocationẽ nostram esse sanctam, ei non responderi nisi vitæ puritate. in hoc nos esse liberatos à peccato, vt iustitiæ obediamus. An incitari ad charitatẽ vllò viuaciore argumento possimus quàm illo Iohannis, vt mutuo inter nos diligamus, quemadmodũ dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manet: Illo item Pauli, Nos, si Christo adhæremus, vnius esse corporis mēbra, quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat: An ad sanctitatẽ fortius prouocari, quàm dum rursus ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc spem, sanctificare seipsos, quoniam Deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promissione freti mũdemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus: quàm dum Christum audimus se nobis exemplar proponentem vt sua vestigia sequamur?

Hebr. 9. d. 14.

Luc. 1. g. 74

Rom. 6. c. 18

Ibidem, 2. 6

Colof. 3. a. 1

Tit. 2. c. 11.

1. Theff. 5. b. 9

1. Cor. 3. c. 16

Ephes. 2. d. 11,

& 5. b. 8.

2. Cor. d. 16

1. Theff. 4. b. 7

& a. 3.

2. Timo. 1. c. 9

Rom. 6. c. 18

Iohan. 13. a. 10

1. Iohã. 2. b. 11.

1. Cor. 6. d. 17.

& 12. b. 12.

1. Iohã. 3. a. 3.

2. Cor. 7. a. 1.

Atque hæc quidem pauca tantum in gustum proposui. Nam si singula persequi esset animus, longum volumen cõtexendum foret. Toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum instituunt, idque citra meriti mentionẽ. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quod nullo nostro merito, sola Dei misericordia stet nostra salus. Quemadmodum Paulus, vbi tota episto-

Rom. 12. a. 1 la differuit nullam esse nobis spem vitæ nisi in Christi iustitia, vbi ad paræneses descendit, per illam Dei miserationem qua nos dignatus est obsecrat. Et sanè hæc nobis vna causa
 Matth. 5. b. 16 satis esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quòd si qui Dei gloria non adeò vehemè
 Chrysoft. ho ter afficiuntur, memoria tamē beneficiorū eius sufficientissima est, quæ tales ad benefaciē-
 mil. in Gene. dum incitet. Verūm isti quia seruilia fortè aliqua coactaque Legis obsequia ingerēdis me-
 ritis extundūt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia non ea-
 dem ingredimur via. Quasi verò talibus obsequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur se
 2. Cor. 9. b. 7 hilarem datorem diligere, & quicquam dari quasi ex tristitia aut necessitate vetat. Neque id
 dico quòd id vel respiciam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero
 vsurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Cōmemorat enim mercedem
 quam Deus redditurus sit vnicuique secūdam opera sua: sed illud vnicum atque etiam in
 multis præcipuum esse nego. Deinde exordium inde sumendum non concedo. Ad hæc, ni-
 hil facere ad erigēda quælia isti prædicant merita contendo: quemadmodum postea vide-
 bimus. Postremò neque vsui esse nisi doctrina illa præoccupauerit, Solo Christi merito,
 quod per fidē apprehenditur, nos iustificari, nullis autem operū nostrorum meritis, quia nul-
 li ad sanctitatis studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hæc prius imbibierint. Quod &
 Psal. 150. a. 4 Propheta pulchrè innuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est propitiatio Domine, vt ti-
 mearis: nullum enim esse Dei cultū ostendit nisi agnita eius misericordia, qua sola & fūda-
 tur & stabilitur. Quod apprime notatu dignū est, vt sciamus nō modò principium Dei rite
 colendi esse fiduciam misericordiæ eius, sed timorē Dei (quem meritorium esse volūt Papi-
 stæ) ideo nō posse meriti nomine censerī quia fundatus est in peccatorū venia & remissione.
 4 Longè verò futilissima calumnia, inuitari ad peccandū homines quū gratuitam pecca-
 torū remissionem, in qua collocatā dicimus iustitiā, affirmamus. Tanti enim esse dicimus
 vt nullo nostro bono pēlari possit: deo que nunquam impetrandā, nisi gratuita foret. Porrò
 nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno constitit: nepe suo sacratis-
 simo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium fuit quod Dei iudicio solueretur.
 Hæc quū docentur homines, admonentur per ipsos non stare quominus toties sacratissimus
 ille sanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eam esse nostram fœditatē quæ ni-
 si huius purissimi sanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt annon maiorem de-
 bent concipere horrorem peccati, quàm si bonorum operum aspersione abstergi diceretur?
 Et siquid Dei habent, quomodo non horreant semel purificati, denuò se in lutum prouol-
 uere, quo huius fontis puritatem quantū in se est conturbent & inficiant? Laui pedes meos,
 Cant. 5. a. 3 (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursus inquinabo illos? Nunc palam
 est vtri & viliorem peccatorum remissionem faciāt, & iustitiæ dignitatem magis prostitu-
 ant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est stercoreibus, placari nugātur, nos graui-
 orem asserimus esse peccati noxam quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei
 offensam quàm quæ his nihili satisfactionibus remittatur. proinde hanc solius sanguinis
 Christi prærogatiuam esse. Illi iustitiam, sicubi deficiat, instaurari dicunt ac reparari satisfra-
 ctoriis operibus: nos pretiosorem esse putamus quàm vt æquari vlla operum compensati-
 one queat, ideo vt restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendum esse. Cætera quæ
 ad peccatorum remissionem pertinent, ex capite proximo petantur.

Promissionum Legis & Evangelii conciliatio. C A P. XVII.

N VNC persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites
 fidei iustificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excussum es-
 se puto calumniatoribus, ne nobiscum perinde agant atque bonorum operum
 inimicis, siquidem operibus detrahitur iustificatio, non vt nulla bona fiant o-
 pera, aut bona esse negentur quæ sunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne sa-
 lutem adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc glōria, & vnica salutis anchora, quòd
 Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filij Dei regni que cælestis hæredes, Dei
 benignitate, non nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præ-
 terea machinis, vt dictum est, nos impetūt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. Pri-
 mùm redeūt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus: & rogant
 velimūsne irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniā absōnū ac ridiculū fuerit,
 pro cōfesso assumūt, alicuius esse efficacitæ. Hinc ratiocinātur, nō sola fide nos iustificari. Sic
 enim Dominus loquitur, Eritque si audieris præcepta & iudicia hæc, custodieris que ea & fe-
 ceris, custodiet etiam tibi Dominus pactū & misericordiā quam iurauit patribus tuis: dili-
 get te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Itē, Si bene direxeritis vias vestras & studia ve-

stra, non ambulaueritis post deos alienos, iudiciũ feceritis inter virum & virũ, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdẽ formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Sũma, propositã testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitã. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem istam otiosam infructuosãque fieri, aut non solius esse fidei iustificationẽ. Iam suprà ostendimus quomodo si in Lege hæreamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quæ vniuersis trãsgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt soluantur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalẽ quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & consternatam conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vincit ac contrictam premebat. Hanc à subiectione Legis liberationẽ, & vt ita dicam, manumissionem assequimur quum per fidem, misericordiã Dei in Christo apprehendimus, qua securi certique reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebat nos Lex ac mordebat.

Deut. 11. d. 26.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerrebãtur promissiones, inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipsæ pendeat, & à qua demum præstandæ sunt, nunquam implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquẽdo, partem ex sua indulgentia sufficiens: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ completẽto assignat. Nam Apostolus præfatus se aliõsque Iudæos, scientes quòd ex Legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse: rationẽ subiicit, non vt adiuarẽtur ad iustitiæ summã, ex fide Christi: sed vt illa iustificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidẽ demigrant, vt in hac iustitiã inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplifcet nunc qui volet retributiones quæ Legis obseruatore manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri ne fructũ inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiã fuerimus adepti. Sic David, vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19. d. 12, magnificè Legis beneficia deprædicat: sed cõtinuò exclamat, Delicta quis intelliget: ab oculis meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatẽ timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositã quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

Galat. 2. c. 16

Psal. 35. b. 10.

3 Quid ergo: an datæ sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ. dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quandiu ad operũ merita respiciunt. quare si in se considerentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit, viuet in ipsis: nullius momẽti esse Apostolus docet si in ea resistamus, nec p̄lo plus profutura quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à Legis completẽto, multis verò transgressionibus sunt circumdati. Sed dum promissiones Euãgelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorũ remissionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipsi Deo accepti simus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia. neque hoc tantũ, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiã, quæ ex pacto debebãtur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promissit: verũ in hac retributione, considerata semper est causã quæ gratiã operibus cõciliet. Eam porrò triplicẽ esse cernimus. Prima est, quòd Deus auerso à seruatorũ suorum operibus intuitu, quæ probrũ magis quàm laudẽ perpetuò merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidiũ reconciliat sibi. Altera quòd opera, non æstimata eorum dignitate, paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris atollit vt alicuius pretii habeat. Tertia, quòd ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerẽt, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tanti æstimauit. Atqui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse volebant, quantũ abessent à promissionũ condi-

Leuit. 18. a. 5
Ezec. 10. b. 11
Rom. 10. a. 5

tionem, nisi & iustificatio sola fide subnixâ, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abstergeri necesse habet, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit ut accepta sint fidelium opera, vnam tantum annotabât: duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

- 4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat, In veritate comperio quòd non
 Act. 10. c. 34 fit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minimè dubium esse videtur, colligunt, si reâ studiis cõciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficium quòd salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, ut operibus ad misericordiam flectatur. Verum Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptionem obserues. Qualis enim naturâ est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter unicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contra malorum genere refertum & oneratum hominem si cõstat esse, ubi primùm à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum cælesti vocatione dicemus: Faceat ergo inanis meritorum imaginario ubi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorqueatur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiæ illuminatû fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum, qui iustitiæ cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest ut ad eam recipiendam illis suo Marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur quæ non huic doctrinæ cõsentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult, suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus ut ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tantoque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.
- 5 Postquam verò Dominus hominem ex abyssu perditionis reducitur, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam ut nouam creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur. Hæc illa est acceptio cuius meminit Petrus, quæ post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis efficit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem suam augendo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quòd Dominus illos, quemadmodum vasa in honorem elegit, ita vult vera puritate exornare: Vnde etiam bona reputatur ac si nihil illis deesset: nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniam benignus Pater indulget: In summa nihil aliud significat hoc loco quàm gratos esse Deo & amabiles suos filios in quibus notas & lineamenta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationem in nobis esse docuimus. Quoniã ergo ubicunque faciem suam Deus cõtemplatur, & meritò amat, & in honore habet: non sine causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatem & iustitiã composita. Sed quia pium mortali carne circumdatus, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplectetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordem iustitiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se; & custodiens præcepta sua, in mille generationes. quæ sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solenni præcatione, Domine Deus Israel, qui custodis pactum & misericordiam seruistis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem ut in omnibus misericordiam suam pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, neque quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animam suam, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minus fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quauis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notauit præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: ubi ita commendat causam suam bonitatem, ut nihil deroget gratuitam misericordiam, quæ dona omnia, quorum origo est, præuenit.
- 6 Atque hic obiter notare profuerit quid distent istæ loquendi formæ à Legalibus promiss-

Galat. 5. a. 5

Deut. 7. b. 9

1. Reg. 8. c. 23

Nehem. 1. b. 5

Deut. 29. c. 18

2. Sam. 22. b. 2

tionibus. Legales promissiones appello, nō quæ ubique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quādo in illis quoque Evangelicæ multæ occurrūt): sed quæ propriè ad Legis ministeriū pertinent. Eiusmodi promissiones, quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodire pactum misericordiæ iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimat causa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demonstrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiæ in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuearemur & colamus beneficiorū auctorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suā obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuū esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitendum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pēdere ab operibus fidelium complementum misericordiæ Domini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere iis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demū filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonū reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15. a. 1. de civibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mūdo corde, &c. Item apud Iesaiā, Quis habitabit cum igne deuorāte? Qui facit iustitiā, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regnōque suo reddat conformes. Ergo si prima causa quaratur vn de patefiat sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt cōsistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæstio est, tum ad regenerationem est descendendum, eiusque fructus qui Psalmo illo recensentur.

Iesa. 33. b. 14

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominē illis asserūt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorū obseruationes, iustificationes vocātur seu iustitiæ. Alterius generis exemplum est quod apud Moysen habetur, Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. Ac si promissionē esse legalē excipias, quæ adnexa cōditioni impossibili, nihil probet, sunt alia de quibus idem respōdere non possis, quale est illud, Eritque tibi id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisei nostri temporis amplam insultandi materiam hīc se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentātur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt Lectores, Græcos parum aptè vocem Hebraicam *δικαιοσύνη* vertisse *δικαιοσύνη* pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectā iustitiā cōtineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omniū quæ præcipit, etiam plena eius obediētia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamē eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutā Legis obedientiam esse iustitiam: mādati vniuscuiusque obseruationē, esse iustitiæ partem: si quidem in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem, nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. sanè dū ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quā propria ipsorum conditione. Et si rursus hīc obseruandū quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendā. Deus enim ea quæ Lege continētur mādauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruādo. qualibet enim trāsgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiam præscribat, si in ipsam respiciamus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis transgressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

Deut. 6. d. 25

Deut. 24. c. 13
Psal. 106. c. 30

Luc. 1. a. 6

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum ha-

Galat. 4. a. 4
 Phil. 106. d. 31

bet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suã pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarii nostri, quasi re euiãta, constituunt nos quidẽ sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iustitiam nostram impleant. Ego hinc pios obtestor, vt si veram iustitiæ regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiose & seridò expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationem suffugium esse iis qui propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operum exclusos quicumque fide iustificantur. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus itatuendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum gloriatur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porrò iustitiam definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus, peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid nauorum est aut sordiũ, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicii diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratũ proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare solet: quæ sũt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

9 Nunc mihi si quis istud obiecerit ad impugnandam fidei iustitiam, primùm interrogabo num homo iustus censeatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidẽ est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem cõtendere audebit; reclamante Legis sanctione, maledictõsque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc vltra progrediar, si ne vllum opus quod nullius impuritatibus aut imperfectionibus argui mereatur. Et quomodo esset corã iis oculis quibus nec stellæ satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti: Ita nullum extare bonum opus cõcedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iactatione destruere illam moliantur quæ si non esset, hanc frustra iactarent? Vipereũmne partum facere volunt: Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem principium, fundamentum, causam, argumentum, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiã reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur. si à fidei iustificatione depedet qualiscunque tandem censetur operum iustitia, non modò per hanc nihil imminui, sed potius confirmari. quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commendari post gratuitam iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedat, aut eiusmodi officium cum fide partiantur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegatur. Nihil autem absolum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censentur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarii volũt) sed perinde approbari Deo ac si perfecta absolutaque foret. Sed si meminerimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratium enim opus tunc demum esse incipit vbi cum venia suscipitur. Porrò vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur: Quemadmodum ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliàs vitii in ipsis est, Christi puritate sepultũ, non imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tantum nos sed opera etiam nostra iustificari. Iam si ista qualiscunque operum iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eam includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquar) subordinari. tantum abest vt erigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus,

vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus cōstare, vrget maxime illud Dauidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrā obrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationē: beati qui custodiunt iudicium, immaculati, pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. non efficiunt quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniam enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserū semper esse hominē nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita cōcidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hanc esse non modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis enervari quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorū, quæ fidelibus plærūnque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studiū magis incumbāt quàm iustitiam ipsam impleāt, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

Rem. 4. a. 7.
Psal. 32. a. 1.

Psal. 112. a. 1.
Prou. 14. c. 21.
Psal. 1. a. 1.
Iacob. 1. b. 12.
Psal. 106. a. 3,
& 119. 1.
Matth. 5. a. 3.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotii nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur pertrahent ne in certamen Paulū cum Iacobo? Si Iacobū pro Christi ministro habēt, sic accipienda est eius sentētia, ne à Christo per os Pauli loquēte dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abrahā fide, non operibus iustitiam fuisse consequutū: nos quoque fide docemus omnes sine operib⁹ Legis iustificari. Idē Spiritus per Iacobū tradit, & Abrahæ & nostrā iustitiam operibus, non fide tantū cōstare. Spiritum secū non pugnare, certum est. Quæ erit ergo istorum cōcordia: aduersariis abundè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientis tranquillitatē reddere, non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationē arrodere, sed nullā interim constituere iustitiæ metam vbi cōscientiæ sistantur. Triumphēt ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miserā quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autē stabit Dei veritas, nihil proficiunt. Nègo itaque Iacobi sententiam, quam assidue tanquam Achillis clypeum nobis obtendunt, illis vel rātillum suffragari. Id quo planum fiat, intuentus primum erit Apostoli scopus: deinde obseruandū vbi hallucinētur. Quoniam tum erāt plerique (quod malum in Ecclesia perpetuū esse solet) qui infidelitatē suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: stolidā talium fiduciā hinc eludit Iacobus. Non est ergo illi propositū veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostēdere quā ineptè nugatores isti vacuæ eius imaginī tantū arrogarēt, vt hac contenti, securè diffuerent in omnē vitiorū licētiam. Hoc statu concepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarii. Incidunt enim in duplicem paralogismū: alterum in fidei vocabulo, alterum in verbo iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionē procul à fidei veritate distitā, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fidē dicat se habere, opera autē nō habeat: non dicit, Si fidē quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clarius etiā paulo post, vbi deteriorē diabolica notitia per ludibriū facit: postremo vbi mortuā vocat. Sed à definitione sufficienter deprehēdas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est. sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deū esse, iam nihil mirū est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquā derogari putemus fidei Christianæ, cuius lōgè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo cōglutinat, vt vnū cū illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur: non ergo eo iustificat quòd diuinæ essētiae notitiā cōcipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recūbit.

Iacob. 1. b. 12.

12 Nondum scopum attingimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. si quidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibi ipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, iustificandi verbum alio significato accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum oblitterata iniustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubēte Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illū credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum esse sua causa priorem, aut falsò testatur Moses eo loco, imputatā fuisse Abrahæ fidem in iustitiam, aut ex ea

quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit premeritus. Nondum con-
cepto Ismaele, qui iam adoleuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abra-
ham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu post sequuta iustitiam sibi coparasse? Qua-
re aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit
dicere, quasi premeritus sit ut iustus censeretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione,
non autem imputatione ipsum loqui apparet. acsi diceret, Qui vera fide iusti sunt, si suam
iustitiam obedientia bonis que operibus probat, non nuda & imaginaria fidei larua. In sum-
ma, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et
quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hic iustos ha-
beri non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo ex-
trahit. nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarii, quod putant Iacobum iustificatio-
nis rationem definire: quum nihil aliud studeat quam prauam eorum securitatem diruere
qui excusando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet
in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententiâs expriment, Inane fidei spe-
ctrum non iustificare, & fidelum, tali imaginatione non contentum, operibus bonis suam iu-
stitiam declarare.

13 Quod autem ex Paulo in eundem sensum citant, minimè eos iuuat, Factores Legis, non
Rom. 2 b. 13 auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosii euadere, ideo esse illud dictum quia comple-
mentum Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est
ubi aperta patet via. Illic stolta confidentia Iudæos deiecit Apostolus, qui sola Legis agni-
tione se venditabant, quum interitum summi essent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis
peritia tantopere sibi placeret: admonet, si ex Lege quærat iustitia, non eius notitiam sed
obseruationem quæri. Nos certè istud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat
in operibus: ac ne illud quidè, quin consistat in operum dignitate & meritis iustitia. Sed nõ-
dum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliquem proferant qui Legem imple-
uerit. Non aliud autem sensisse Paulum erit satis amplo testimonio orationis cõtextus. Post-
quam Gentes ac Iudæos in commune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descen-
dit, ac dicit eos qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui ve-
rò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porro quoniam illi suis
præuaricationibus committentes, sola Lege superbiiebant: adiungit quod optimè congruebat,
non ideo latam esse Legem ut audita solummodo eius voce iusti redderentur: sed tum demum
si obedirent. ac si diceret, In Lege quæris iustitiam? ne auditum eius prætexas, qui parui est
per se pòderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quo-
niam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque contrarium
potius ex mente Pauli argumentum formandum est, Iustitia Legis in operum perfectione
sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio
Psal. 7. c. 9. audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine
Psal. 17. a. 1. secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi
Deus iustitiam meam. Prebasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniqui-
tas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem ma-
Psal. 18. d. 21. nupum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo.
Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me Domine, quoniã
Psal. 16. a. 1. in innocentia mea ambulauit. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non
introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In
Ibidem, e 9. quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem in-
nocenter ambulauit. Dixi supra de fiducia quam sibi sancti simpliciter ob operibus sumere
videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impediunt si secundum
suam *περίστασις*, hoc est complexum, vel, (ut vulgo loquuntur) circumstantiam, accipiantur. Ea
porro duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, ut pro totius
vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptan-
dam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum compa-
ratione iustitiam sibi arrogant. Primùm, quum de homine iustificando agitur, non tantum
quæritur ut bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandã tota vi-
ta iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iu-
dicium implorat, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpato offerunt: sed
quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem paupe-
rum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimun-

tur, illi commédant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatemque suam Deo còpertam gratamque esse norunt: non reformidât, inter se & illos iudicè inuocare. Sic quum David Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicique secundû iustitiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præ vt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonû habeat conscientie testimonium, se cum simplicitate & integritate versarum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorû calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanâ lippitudinè longè trãscendere. Vt cûque ergo pii contra impiorû hypocrisin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudiciû cum seruis tuis: quia non iustificabitur in còspectu tuo omnis viuens. suisque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

15 Sunt & alii non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, cum qui ambulat in integritate sua, iustum esse. Item, In semita iustitiæ esse vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vira victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorû vel inficiamur, vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereât à còspectu Dei oportet, aut ad misericordie asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto salutis comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptance euehi. Ego autem dico, ea, tum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitam homini iustitiam largiri. Neque répestiuè hic obtruduntur illæ Apostoli preces, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendâ. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinû respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie. sed quia optima & præstâtissima vitæ præfctis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus. Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectâ, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Ex mercede malè colligi operum iustitiam. CAP. XVIII.

RANSEAMVS nunc ad eas sententiâs quæ affirmant Deum vnicique redditurû secundû opera sua. cuiusmodi sunt, Vnusquisque referet quod gessit in corpore, siue bonû siue malû. Gloria & honor operanti bonum. tribulatio & angustia in omnè animâ operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in resurrectionem vitæ: qui malè fecerint, in resurrectione iudicii. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibû: sitiui, & potû tribuistis, &c. Atque illis quoque eas coniugamus quæ mercedè operû appellât vitam æternâ: quo in genere sunt, Retributio manû hominis restituetur ei. Qui timet mandatû, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce merces vestra copiosa est in cælis. Vnusquisque mercedè accipiet secundû laborè. Quòd vnicique dicitur redditurus Deus secundû opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinem enim còsequentiæ magis quàm causam indicat locutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordie suæ gradibus salutem nostrâ consummare dum electos ad se vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit, per bonor operum stadium, vt quo destinavit ordine suum in illis opus impleat: nihil mirû si secundû opera sua dicuntur coronari: quibus

haud dubiè ad recipiendâ immortalitatis coronam præparâtur. Quin hac ratione appositè dicuntur salutē suam operari, dum bonis operibus incumbendo, vitam æternā meditâtur. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirūt: & tamē mox additur, Quem filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac proinde nō sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorū operibus eam emanare. Quid ergo: simul atque per Euāgelii notitiā, & Spiritus sancti illuminationē adsciti sunt in Christi cōsortiū, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonū opus inchoavit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porrò, quum iustitia & sanctitate Patrem cælestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant.

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principio istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatē: quam soli potentur qui à Domino in filios cooperati fuerint: neque ullam aliam ob causam quàm ob hanc adoptionē. Non enim erit hæres filius ancilla, sed filius liberae. Adeoque in iis ipsis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatem nominatim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic Christus opera recenset, quæ cæli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit, hæreditatis iure possidendū. Sic Paulus iubet seruos, fideliter agentes quod officii sui est, sperare retributionē à Domino: sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis diligēter caueant ne acceptam feramus operibus æternā beatitudinē, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionē faciunt? Vno Scripturæ exēplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatē Isaac, promissum erat Abrahamæ semen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: seminis propagatio quæ æquatura esset stellas cæli, & arenas maris, aliâque similia. Multis post annis, vt erat oraculo iussus, Abraham ad filium immolandū se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionē. Per memetipsum iuravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semē tuum sicut stellas cæli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorū suorū, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua promeritus est benedictionē Abraham, cuius promissionē receperat antequam ederetur præceptū: Hic profecto citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat: nihil dum causæ habens cur ipsis beneficeret nisi suam misericordiā.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandā eorum quæ promisit exhibitionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt contendamus ad beatam spem nobis propositam in cælis, ritè & illis assignatur promissionum fructus, ad cuius maturitatem nos producant. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quū diceret officiis charitatis studere Colossenses, propter spem in cælis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonē veracis Euangelii. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in cælis repositam, declarat solo Christo, nullis autem suffultā operibus. cui concinit illud Petri, Custodiri pios Dei virtute per fidem, in salutē quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendū esse fidelibus toto vitæ spatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolā proposuit, in qua se fecit patrēfamiliās, qui quoscūque habet obuios, mittit in vineæ suæ culturam: alios quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vesperi repēdit omnibus æquale pretium. Cuius interpretationē breuiter & verè complexus est quicumque sit ille tādē vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosii nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operariis exaquantur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiā, in defectu diei, & conclusionē vitæ, diuina indulgentia muneravit: non labori pretiū soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore sudarūt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligāt donum se gratiæ non operum accepisse mercedē. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatē, quum nos paterna beneuolentia in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant,

sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futurum vitam æternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in resurrectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioquin autem quemadmodum alienatio à Deo æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur et communicatione eius fruatur, unumque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod fit solius adoptionis beneficio. Et si more suo pertinaciter urgeant operum mercedem, regere illud Petri licebit, vitam æternam fidei esse mercedem.

Marc. 10, d. 31
Matt. 25, d. 34
Rom. 8, d. 18

1. Pet. 1, b. 9.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione commendare operum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est ut arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deiiciat, & profus conterat. Verum nostram imbecillitati sic occurritur: quæ statim alioquin collaberetur ac cõcideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primum quàm durum sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputet pro se quisque singuli. Et tamè hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus inicit. Deinde sic per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adiciant ad bonorum presentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, ut quocumque flectant oculos quàm longè hic mundus patet, non nisi desperationem sibi ubique obuersantem habeant. ut Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet ut altius caput exerant, & longius oculos coniciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperiuros. hanc beatitudinem, præmium, mercedem retributionem vocat: non operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternam remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quod in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperum & optabilem statum, ex mœstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam, ex ignominiam in gloriam recipiat. omnia denique quæ perpeffi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodum si vitam sanctitatem, existimemus esse viam: non quidem quæ aditum aperiat in gloriam cælestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur. Quando hæc bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantum ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophistæ, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præposterum est, ubi in unum finem vocat nos Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem, non autem ad inflandam gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

1. Cor. 15, c. 19

Rom. 8, f. 30

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantum cum Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderetur nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiam addo, Quomodo iustitiã imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, abscederet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis poena dignum est, immensa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltra humiliat & simul erigit. Nam præterquam quod in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul facibus quibusdam semper inquinata esse docet: ut Deo satisfacere non possint si ad iudicii eius regulam examinentur: sed, ne cõcidat nobis alacritas, mera venia placere. Et si autem paulo aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitam usque ad miraculum sanctam & absolutam: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen admodum perfectum quin desiderari in eo multum queat: tandem infert, Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidem ex qua viuit & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuens ignominiam, illi gloriam: atque ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectè factorum, de hac vita liberandus, in consortium Christi migrat. Quare, nisi propter fidem: quæ licet sine operibus neminem saluat (ipsa enim est non reprobata fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluuntur, quia iustus ex fide viuit. sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certè non obscure faretur quod tanto opere contendimus, inde pendere bonorum operum iustitiã quod per veniam Deo approbatur.

2. Tim. 4, b. 8.
Augustin. ad
Valent. De
gratia. & lib.
arb.

Cap 5.

Habac. 2, a. 4.

- 6 Superioribus locis proximum sensum habent isti: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius seculi præcipe nõ superbè sapere, neque sperare in incertis diuitiis, sed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respondeo, nos ad veram eorum intelligentiã nunquam accessuros nisi oculos in scopũ cõuertamus quòd sua verba Spiritus dirigit. Si verum est quod ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: quemadmodum filii seculi intenti esse solent ad ea cõparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum est, postquam hanc vitam instar somnii mox euanturã didicerunt, ut ea quibus verè frui volunt, eò trãsmittant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare instituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandũ est. præmittũt illi suas facultates, neque illis ad tempus ægrè carent: quia se beatiores eo putant quo plus habent bonorum vbi diu sunt futuri. Nobis si cælum patriam esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras cõuenit, quàm hîc retinere vbi subita migratione peritura nobis sint. Quomodo autem transmittemus: nempe si pauperum necessitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, sibi datũ Dominus imputat. Vnde egregia illa promissio, Qui largitur pauperi, Domino sceneratur. Item, Qui benignè seminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, ut est bonæ fidei depositarius, olim restituet cum copioso scenore. Ergone tanti sunt apud Deum nostra officia ut sint in eius manu quasi reconditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id testetur Scriptura: Cæterum si quis à mera Dei benignitate transilire velit ad operum dignitatẽ, his testimoniis ad errorem altruendũ nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quãdoquidem quo nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum finit.
- 7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Thessalonicenses in tribulationibus cõsolatur, eas immitti illis docet ut digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidẽ, inquit, iustum est apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionẽ: vobis autem relaxationẽ nobiscum, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Author verò epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus Deus ut obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum respondeo, Nullã illic meriti dignitatem significari: sed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Christo primogenito cõformari: sicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in gloriam sibi destinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Christi nomine, quædã veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis sui Deus signare solet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia stigmata Domini nostri & magistri portamus in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Huc & illæ sententiæ pertinent, Nos circumferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro: ut vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus eius conformari, ut perueniamus ad similitudinem resurrectionis ex mortuis. Quæ subiicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, sed spem regni Dei confirmandam pertinet: ac si diceret, Ut iusto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni non mandare, ut propè iniustum fore innuat si obliuiscatur, hanc rationem habet: Deus, quo segnitiam nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper meminerimus, hanc promissionem, ut cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incuberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequiis etiam nostris quãlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione ut nos confirmet Apostolus, Deum asserit non esse iniustum, quin constaturus sit fidei semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem sensum in signe est dictum Augultini: quod ut vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignũ iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, sed omnia promittendo.
- 8 Adducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeam omnem fidem, ita ut montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Item, Nũc manet spes, fides, charitas:

Luc. 16. c. 9.
1. Tim. 6. d. 17

Matth. 6. c. 21

Matth. 25. d. 40
Pro. 19. c. 17.

1. Cor. 9. b. 6

1. Thef. 1. b. 5
Heb. 6. b. 10

Rom. 8. f. 19.

Luc. 24. d. 26.

Act. 14. d. 22.

Gala. 6. d. 17.

1. Cor. 4. c. 10

Rom. 8. f. 19

In Psa. 32. 109
& alibi sæpe.

1. Cor. 13. a. 2,
& d. 13.

sed maxima in his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ est vinculum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisei charitate nos iustificari potius quam fide: virtute nimirum, ut ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Expositum enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatē dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei usus ad tempus consistat. Si excellentiā spectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hic sermo Paulo non est. Siquidem vnum istud vrget ut mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamen sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interrogas quo sensu iustificationē charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis tribuemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christoque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceò quàm lutorem, quia sit infinito præstantior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellat cur fidei nomē tantulo intervallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia *εἰς ἀπολαύσει* sub nomine fidei & spei cōplectitur. ac si diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopū ut nos ad cognitionē Dei deducāt. Deum autem non nisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul cōprehendo. Manēt itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quæcunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, ut omittamus perfectionē illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ mēbra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indèque inferam, quum omnes à charitatis cōplemento sint remotissimi, spem omnē illis perfectionis abscissam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temere (ut quodque primū obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula ut nec commemorare ipse possim, nisi velum haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modum sibi placent. Respondet enim Legis consulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltiā, inquit, volumus, quum ab ipso gratiæ auctore per mandatorū obseruationem acquirete iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum iis responsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat ut sic responderet. Ille persuasione legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus cōparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mādara, si in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cogniti necessaria est Christianis. quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerēt quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant? Tum igitur demum recuperandæ salutis asylum in Christo esse admonentur, dum cernunt quātum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione cōtinetur, dissidium. Summa hæc est, si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata quibus institumur ad perfectam iustitiam. Sed non est hic hærendū nisi velimus in medio cursu deficere. nemo enim nostrum seruādis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem ut hic Dominus quem vana operum confidentia turgere

Math. 19. 17

nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium. Sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi, *Matth. 11. d. 29* omiſſa Legis mentione, gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertiendo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinæ voluntatis, ſuo merito iuſtitiam nobis conciliat: ac non potius, quòd Dei miſericordiam amplectendo, Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelii prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi non immoror, veniam dabunt lectores. ipſæ enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectione tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquam rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus non ad eò exercitatis negotium faciat. Quum eandem eſſe contrariorum regulam dicet ſenſus communis, ac peccata ſingula iniuſtitia nobis vertantur, conſentaneum eſſe aiunt, ſingulis quoque bonis operibus iuſtitia laudem tribui. Qui reſpondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non ſatiſſaciunt. Equidem illis aſſentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem eſſe. Eſt enim prima à Deo defectio, quam ſequuntur deinde particulares contra Legem tranſgreſſiones. Sed quòd videntur eandem ſtatuerè bonorum & malorum operum rationem in æſtimanda iuſtitia vel iniuſtitia, in eo cogor ab ipſis diſſentire. Iuſtitia enim operum eſt perfectæ Legis obedientia. Ita que iuſtus operibus eſſe non potes niſi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore ſequeris. Ab ea vbi primùm deflexiſti, in iniuſtitiam prolapsus es. Hinc apparet, iuſtitiam non ex vno aut paucis operibus cõtingere, ſed ex inflexibili indefeſſaque obſervatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniuſtitia multo diuerſiſſima eſt ratio. Qui enim ſcortatus eſt, aut furatus, vno delicto, mortis eſt reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo noſtri iſti argutiores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animũ, *Jacob. 2. b. 10.* Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam eſſe: quia qui veruit occidere, veruit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iuſtum eſſe vniuſcuiusque peccati ſtipendium: quia iuſta Dei indignatione ac vltione digna ſunt ſingula. Sed inuſus eris ratiocinator ſi ex aduerſo inferas, vno opere bono conciliari poſſe hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

De libertate Chriſtiana.

CAP. XIX.

RACTANDVM nunc de Chriſtiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui ſummam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propoſitum ſit. Eſt enim res apprime neceſſaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè ſine dubitatione aggredi conſcientiæ audent: in multis hæſitant & reſiliunt, ſemper variant & trepidant. præſertim verò appendix eſt iuſtificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum ſeriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impii & Lucianici homines lepide ſuis diſtertiis exagitat: quia in ſpirituale ebrietate, qua correpti ſunt, quæuis proteruita illis eſt licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde plauſiorem eius diſputationem (nam leuiter aliquoties ſuprà à nobis atacta eſt) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia ſimulatque iniecta eſt aliqua mentio Chriſtianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut inſani motus ſurgunt, niſi maturè obuiam eatur laſciuis ingeniis iſtis, quæ alioqui optima quæque peſſimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnè Dei obedientiam excutiunt, & in effrænata licentiam ſe proripiunt: partim indignantur, purantes omnem moderationem, ordinem, rerumque delectum tolli. Quid hinc agamus, talibus anguſtis circunſepti? An Chriſtiana libertate valere iuſſa, huiusmodi periculis opportunitate præcidam? Atqui, vt dictũ eſt, niſi ea tenetur, nec Chriſtus, nec Euangelii veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Dãda potius opera ne ad eò neceſſaria doctrinæ pars ſupprimatur, & occurratur tamè interim abſurdis illis obiectionibus quæ inde enaſci ſolent.

2 Chriſtiana libertas in tribus (vt ego quidem ſentio) partibus ſita eſt. Prima, vt fidelium conſcientiæ, dum fiducia ſua coram Deo iuſtificationis quærenda eſt, ſeſe ſupra Legem erigant atque efferant, totamque Legis iuſtitiam obliuiſcantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonſtratum eſt) neminem iuſtum relinquat: aut ab omni ſpe iuſtificationis excludimur, hinc ab illa nos ſolui oportet: ac ſic quidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum ſe afferre debere ad obtinendam iuſtitiam cogitat, non poteſt modum aut finem præfigere: ſed debitorem vniuerſæ Legis ſe conſtituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione ſepoſita, vnam Dei miſericordiã amplecti cõuenit

quum de iustificatione agitur : & auerso à nobis aspectu, vnum Christū intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus : sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinē aliquam assequi volūt cōscientiæ, nullū Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tamen si apud Dei tribunal in eorum cōscientiis locum non habet. Hæc enim duo vt multo diuersissima sunt, ita probè diligentèrque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis meditatio esse debet : quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officii sui admonendo, ad sanctitatis & innocentiae studium excitet. At vbi cōscientiæ sollicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur : ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

Ephes. 1. a. 4.
1. Theff. 4. b. 5

3 In hoc cardine totum ferè argumētum Epistolæ ad Galatas vertitur. Nam in sulfos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantū libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit pro nobis ex cratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus vos liberauit, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circūciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicumque per Legem iustificamini : à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublinius continetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare : quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbas, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebātur. Verū ad hanc quæstionem expediendam disputandi erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primū, quia vmbis illis Iudaicis obscurabatur Euangelii claritas, ostēdit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Mosaicis ceremoniis adumbrabātur. Deinde quia illi impostores pessima opinione imbuebāt plebem, quòd hæc scilicet obedientia valeret ad promerēdam Dei gratiam : hinc plurimum insistit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliās impēdet, esse per crucem Christi liberos : vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò cōscientiis fidelium suam asserit libertatem, nequa religione in rebus non necessariis obstringantur.

Galat. 3. b. 13,
& 5. a. 1.

Galat. 4. d. 30

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt cōscientiæ non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur : sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vltro obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quandiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perspicuè assequemur quòd hæc pertineant. Legis præceptū est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multum progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deum ex animo diligunt, & sincero cordis affectu : multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergāt. Multo quidem conatu contēdunt : sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hinc faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur : sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditātur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectū, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionē damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum concideret, quod pro parte bonum videri volebat : & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

Deut. 6. a. 3

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo non nisi maledictionem se referre posse considerēt? Rursum si ab hac seuera Legis exactione, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui

Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies, operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audēt, nisi exactus operarum modus constiterit. Filii verò, qui liberalius, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitii habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiam si minus exactè effecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcā eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conuenire positum constat, quum simul obsequii meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem quò possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendaturne Deus, an colatur nostro opere?

Malac. 3. d. 17

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatū in eorum mortali corpore regnaret, nè exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam cōcupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate. ac si diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandū inferunt, quia non sumus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Hebr. 11. a. 2
Rom. 6. c. 12

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀσθενεῖς, religione coram Deo teneamur quin eas nunc vsurpare nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquam nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carniū, de libero feriarum vestiūque vsu, & similibus, vt illis quidē videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgo creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an sibi in linteis, indutiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicut paulo delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mētem venit, se vilioribus adhuc cibus posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mūdiorēque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transfuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hīc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius volūtas consiliiis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicumque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbiq̃ conscientiæ offensionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiens) nisi qui existimat aliquid cōmune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verum si qua supersticiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subiicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porro quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias qui omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nonne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarū actione, qua tamē sola nobis omnia in vsu nostrum sanctificari testatur Paulus.

Rom. 14. c. 14

Ibidem, d. 21

1. Tim. 4. b. 5.

Intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus videntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nempe ut Dei donis nullo conscientie scrupulo, nulla animi perturbatione utamur, in quem utum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatē agnoscant. Hic enim comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoniæ, nequa necessitate ad eas obseruandas conscientie astringantur: sed earum usum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

9 Et autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientis coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac sollicitæ, siue anxie sint verum opera imperfecta & vitis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentiũ usu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, ut bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus usurpatam: ideoque in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quæ non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lauitiarum genere inter alios emicare velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Atunt res esse indifferentes. fateor: modo iis indifferenter quis vtatur. Cæterum vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitis cœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vñibus permissæ: imò Dei providentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem, sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitate, mætem & animum inebriare presentibus voluptatibus, nouisq; semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei usu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conscientia, Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursus hæc moderatio, plebæ communisq; delicia nimis sunt. Nam illud verè dicitur, In hurro & rudi panno sæpe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpurea simplicem humilitatem latere. Ira in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendidè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur, ac legem hanc Christianæ libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbiq; & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

Tit. 1.d.15
Luc. 6.d.24
Amos. 6.a.1.4
Iesa. 5.b.8

Philip. 4.c.12

10 Errant & in eo plerique, quod perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vsurpatione infirmos fratres sæpenuero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carniũ die Veneris in eius possessionem venerint. Quod edunt non reprehendo: sed exigèda est ex animis falsa isthæc opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum cõsequi in hominum cõspectu, sed apud Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt vescantur carne an ouis, rubrisne an nigris vestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiam si posthac carnis tota vita abstineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè verò labuntur quod fratrum infirmitatem nullius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet nequid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verum interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

11 Dicam hic itaque de scandalis non nihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda,

quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quod significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, nõ ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillèscque offendantur, scandalum abs te datum dicitur: quoniã tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offēsiõ suscitaretur. Ac omnino scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admissa, maleuolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Non enim hîc datum erat scandalum: sed sinistri illi interpretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scādalum infirmorum, alterum Pharisaorum: ac sic libertatis nostræ vsum temperabimus, vt fratrum infirmorū ignorantiæ cedere debeat: Pharisæorū austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abundè multis locis ostendit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verum illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco perit fatius est quàm hic referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisque nostrum proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte nequo modo facultas vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in mercato venduntur edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porro conscientiam vestram dico, non alterius. Denique tales estote vt nullum præbeat offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatē seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habentes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

12 Res tamè adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habèdi infirmi, & qui Pharisæi. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsum, qui nunquã sine summo periculo foret. Verum mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tũ doctrina tũ exēplis quatenus vel moderada sit libertas nostra, vel offendiculis redimèda. Timotheum quũ in consortiũ suũ assumeret, circumcidit: Titum vt circumcideret adduci nõ potuit. Diuersa facta: nulla consilii nec animi mutatio. nempe in circumcidendo Timotheo, quũ liber esset ab omnibus, omnibus se metipsum seruũ fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quèadmodũ alibi scribit, Habemus iustã libertatis moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit quũ Titũ circumcidere fortiter abnuuit, ipse testatur, sic scribès, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, cõpulsus fuit circumcidi: propter obiter ingressos falsos fratres, qui subintroierant ad explorandũ libertatē nostrã quã habemus in Christo Iesu, quo nos in seruiturè adigerent. quibus ne ad tẽpus quidè cessimus per subiectionē, vt Euãgelij veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatè vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudopostolorũ, ea infirmis in cõscientiis periclitatur. Vbique studendũ charitati, & spectãda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licèt: at non omnia expediunt. omnia mihi licèt: at non omnia ædificant. Nemo quod suũ est quærat, sed quod alterius. Nihil iã hac regula expeditius, quàm vtendũ libertate nostra, si in proximi nostri ædificationem cedat: sin ita proximo non expediat, ea tunc abstinentũ. Sunt qui Paulinã prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quàm in officia charitatis eam cõferentes. Sux enim quieti vt cõsulant, omnem libertatis mentionē sepultam optat: quum non minus intersit proximorum libertatē in eorum bonũ & ædificationem interdum vsurpare, quàm pro ipsorum modo, eam loco moderari. Pii autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatem ideo esse concessam quo sit ad omnia charitatis officia expeditior.

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hîc charitatis rationē haberi decet, sed vsque ad aras: hoc est

ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offenculo. quasi non interim proximorùm conscientias in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hæret luto. Et suauis homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascendū esse, quum pessimis exitialibusque opinionibus imbuūt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa, an sacrificasset, ad præbendum ipsis lactis potum? At lac venenum non est. Mentiuntur ergo se alere quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque vt demus probandā ad tempus istiusmodi dissimulationem: quousque tandē pueros suos eodem potabunt lacte: Nam si nunquā grandescunt, vt vel tenuē saltem aliquem cibū ferre possint: nec lacte fuisse vnquā educatos certū est. Cur nunc acrius cum illis non congregiar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abunde præstiti, nolo actum agere. Tantūm hoc teneant lectores, quibuscunque scādalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præscribit, strenuē nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discriminum impendat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deficere ab eiusdem Dei imperio, nec vlllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

1. Cor. 3. a. 3

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descripsimus, donatæ fideles conscientia id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constit. tuimus. Est enim indignū aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientia ipsi fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constituisse: vt pote quam non auro aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christū nobis obscurari, vel potius extingui, nisi in sua libertate stent conscientia nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominū arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verūm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingētes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus comouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

1. Pet. 1. c. 18

Galat. 5. a. 1. 4

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primū animaduertamus duplex esse in homine regimē: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultū Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdicctio spiritualis & temporalis, non improprie nominibus. quibus significatur, priorē illam regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantūm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè modesteque exigit. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autē externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varii reges & variæ leges præscē possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: ac si minus secundum externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorū conscientia: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiā ipsas discernere oportet quæ legitimæ habedæ sint, vt Dei verbo cōsentaneæ: quæ rursus locū apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeo obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientia forū non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solū metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque le-

Rom. 13. a. 5

& b. 5

gibus obstringi cōscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid paulo antè diximus, ac iam dicturi sumus de spiritali regimine. Vt hic nodus solvatur, primò operæ pretiū est tenere quid sit conscientia, ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quū mente intelligentiāque homines apprehendunt rerum notitiā, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur cōscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed consueque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul attestat i hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbiū, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientiæ interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius cōscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

Roma. 2. c. 15

1. Pet. 3. d. 21

Hebr. 10. a. 2

16

2. Tim. 1. a. 5

Act. 24. d. 16

Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur. vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostēdit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extēditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona cōscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autē loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere cōscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominē ligat, sine hominū intuitu, vel nō habita eorū ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animū purumque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quilibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mūdo homo viueret, cōscientia mea subiicitur. Ita qui se intēperanter gerit, non tantum eo peccat quòd malū exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerere enim debemus siquod pariant offendiculū: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vt cunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à Deo præscribitur, non tamen cōscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

1. Cor. 10. f. 28

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.

CAP. XX.

His quæ hætenus disputata sunt, non obscure perspicimus quàm sit homo bonorū omnium egenus ac inanis: vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærat quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliuude ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem cœli citatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditæque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquā verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobisque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnē suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberissimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere ad eò non prodesset, vt perinde id futurum sit ac si quis indicatum thesaurum, humi sepultū ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse

non posse veram fidem, hunc ordinē posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelii cordibus nostris obsignat, Rom. 8. c. 16 erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter dūtaxat antè dictum & quasi leuiter attactum est, nunc fufius tractari conuenit.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad cas quæ nobis apud cælestem Patrem repositæ sunt opes penetremus. Est enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua sanctuarium cæli ingressi, de suis promissis illum coram appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuisse vanum, vbi necessitas ita postulat experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare. adeo verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis vtilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profecto quòd cælestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiam eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, vt se nobis præsentē exhibeat accersimus. Hinc eximia conscientiam nostris requies ac tranquillitas nascitur. siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abundè quiescimus, quòd illum nihil malorū nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi simus.

3 Sed enim, dicet quispiam, annon sine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris sollicitari, perinde atque conuiuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam sua ipsius, quam nostra potius causa ordinauit: Vult quidem, vt æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam vtilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificii quo ipse colitur vtilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quo Dei beneficia apud se & alios confidentius iactarunt, eo acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit, qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam nō temere pollicitus est, anxie tamē inter genua precatur, famulumque septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officii sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. Quare tametsi nobis ad miseras nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit non rogatus: nostra tamen plurimum interest assiduè ipsum à nobis implorari, vt serio ardentique eius semper quærendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacram anchoram, in omni necessitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullumque omnino vortum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis sistere, adeoque totum cor effundere discimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus cōsequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad meditantam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò vt eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet: dum intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vltro ad se appellandum in ipso necessitatis articulo ptaefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuandos: nec laetare eos verbis, sed præsentis ope tueri. Eas ob res clementissimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpear, dormientis tamen torpētisque speciem plærunque præbet, quo ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimum ergo insulset illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiam excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garriunt: quum non frustra Dominus contrà testetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Nihilò secius est quod alii nugantur, superfluam esse eorum petitionem quæ vltro largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spon-

Pfal. 34. c. 16

tanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quod testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum salutis intentam sic commendat, ut tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur cordia ex hominum animis. Vigilantergo Dei oculi ut cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quo suum erga nos amorem melius probet. Atque ita vtrunque verum est, non dormire neque dormire custodem Israelis, & tamé cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Pfal. 111. 4

4 Porro rite probéque instituendæ orationis esto hæc prima lex, ut non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animoque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibusque expedita, quibus à recto puroque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hîc requiro ita explicitam ut nulla sollicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contra multa anxietate, orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum sollicitudines videmus testari, quum è profunda abyssu atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigédas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circumferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & stolidi nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

5 Vtrunque notatu apprime dignum, ut quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiâque applicet, neque (ut fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas. testis illa licentiæ nimium lasciuiantis & ab omni metu solutæ. Qua in re tanto enixius laborandum est quanto magis difficilem experimur. nemo enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morètur. Hîc verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, sacra profanis miscendo, dum eius reuerentiæ mentes nostras sibi deuinctas non tenet: sed perinde ac si nobis sermo esset cum homine vulgari, inter orandum, omisso illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probéque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, ut expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Adque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, ut meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollât. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuavi animam meam. Et sæpius hanc loquendi formam

Pfal. 25. a. 1

vsurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis facibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans ut in sinum suum curas nostras exoneremus, minus nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nosque ad se trahit, ut studia sensusque nostros seriò ad orandum applicemus. quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus

Pfal. 61. c. 9

nisi quantum nobis Deus permittit. Etsi enim iubet nos effundere corda nostra, non tamé stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum voluntatem, non eousque procedit indulgètia, ut eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur: neque enim modò temere sine fronte, sine reuerentia Deum plerique de suis ineptiis interpellare audèt, & quicquid per somniù adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, ut spurcissimas quasque cupiditates obtrudere Deo ausint, quarum conscios facere homines vehemèter pudeat. Audaciâ hanc riserunt atque etiâ detestati sunt quidam profani homines, vitiù tamen ipsùm semper regnavit: atque hinc factum est ut ambitiosi Iouem sibi patronum asciscerent, avari Mercurium, Apollinè & Mineruâ doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerè libidinosi. Sicuti hodie (ut nuper attigi) maiorè licentiâ illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgèt, quàm si pares cum paribus iocose fabularètur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vèdicans, vota nostra suo imperio subiicit & freno coercet. ideo tenendum est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra, quòd siquid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Cæterum quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, quarum est remedium

1. Iohã. 5. c. 14

quod subueniat. Quemadmodū mentis acie in Deum intēdere conuenit, ita cordis affectū eodē sequi necesse est. Vtrūque verò longē infra subsistit, imò verius fatiscunt & deficiunt, aut in contrariū feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurat Deus, spiritū in precibus nobis dat magistrū, qui dicet quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandū sit quēadmodū oportet nescimus, in subsidiū ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, nō quòd ipse reuera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciam, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquā sufficerent naturæ vires. Neque abs re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittūt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eo dicuntur quod nos ipsi propriæ desidie fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus procliuus: (qualiter impiæ quorūdam voces audiuntur, oscitatè esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauia socordiamque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus quum iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significās ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrū minimè impediatur vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quā efficaciter corda nostra impellat fides.

Rom. 8. 26

2. Cor. 14. c. 16

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopia nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, serium imò ardentem impetrādi affectum iungamus cum ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant, ac si pèsūm Deo soluerent: & quanquā fatentur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos sollicitat quasi in re præsentī, vt egestatis suæ leuamen petāt. Porro quid odiosius aut etiam Deo magis execrādum putamus hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitās, aut certè peccatorem esse non cogitās: nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est hominum genus, vt defungēdi causa per multa sæpe flagitent à Deo quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurēt qui tātūm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quòd & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obrinere cupiunt. Quinetiam tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderii feruore & vchementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardentè (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandū, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret qui lætus est, canat. Ergo dicat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos acrius à Deo pungi ad strenuè orandū. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt molestiæ, incōmoda, timores, aliæque species tentationum, ac si nos Deus ad se accerferet, liberior patet accessus. Interea non minus verum est illud Pauli, omni tēpore orandum esse: quia vt cunque ex animi nostri sentētia res prosperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandū inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui nō potest, non impediunt cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualibus melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscii, nos securos cessare sinēt quin suppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedūt quin ad auxilium properemus? Ad hæc regni Dei & gloriæ studium non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadem semper nos maneat opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseverantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orādum admonēs, socordiam nostrā coar-

Iacob. 5. c. 17

Psal. 31. b. 6

Ephes. 6. c. 18

guit: quia non sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mētendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquū est vt Dei aures claufas inueniāt qui obserant corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie prouocāt eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hūc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiā: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiā, Clamaui, & renuerunt audire: clamabūt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactari fœdus suum ab improbis, qui sacrum eius nomē tota vita polluūt. Vnde apud Iesaiam conqueritur, quum labiis ad se Iudæi accedāt, cor eorum esse lōgè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & nō accipitis: quia malè petitis, vt in voluprates vestras infumatis. Verum quidem est (vt paulo post iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen superuacua est Ioannis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidē mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur nec rite precari, nec exaudiri nisi synceros Dei cultores. Displiceat igitur sibi in suis malis quisquis se ad orandum comparat: & (quod sine pœnitentia fieri non potest) induat mendici personam & affectum.

Iesa. 1. d. 15

Iere. 11. a. 7. 8.
& b. 11

Iesa. 29. d. 13

Iacob. 4. a. 3.

1. Iohā. 3. d. 22

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisquis se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectione sui gloriam Deo in solidum. ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius summissio- nis, quæ omnem altitudinem prosternit, frequentia exempla in Dei seruis habemus: quorum vt quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commēdauit, Non in iustitiis nostris, dicebat, coram te fundimus preces: sed in misericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitijs sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter temetipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum sanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fatetur, supplēxque ad veniæ asylum confugit: sicuti disertè pronunciat, Quum ego cōfessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem suo exemplo præscribit Dauid, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Iesaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo seruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus fœdatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi folium, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomen tuum: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniam abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne iras caris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populus tuus. Vide vt nulla prorsus fiducia nitantur nisi hac vna quòd se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocūque tandem sit) quod ab incerto authore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus misericordiam, Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostri, quia peccauimus coram te.

Dan. 9. e. 18

Ibidem, 20

Psal. 143. a. 2

Iesa. 64. b. 5

Iere. 14. a. 7

Baruch 1. d. 18

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione. Neque enim sperandum est vt quicquam à Deo impetret vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest vt alijs Deus sit propitijs nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac clauē ianuam sibi fideles aperiant ad orandum. quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Dauid enim aliud postulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgressionum mearum ne memineris. secundum misericordiam tuam reminiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Re-

Psal. 25. b. 6

Ibidem, d. 18

Spice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, nisi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem induc&a videri poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vnum graue cōfessus, hac occasione vsque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem cōtraxerat: non vt culpam ex natur& corruptela extenuet, sed vt totius vit& peccata accumul&s, quo seuerior est in se damnando, magis exorabilem Deum reperiatur. Et si autem non semper expressis verbis peccatorum remissionem postul&t sancti,

Psal. 51. b. 7

si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facile quod dico occurret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam conscientiam interroget, t&tum abest vt audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, vt ad omnem accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. Est quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarum leuationem optant, vt simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli velle, manente causa. Cauendum enim est ne stultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantum accidentibus solliciti, radicem ipsam morbi negligunt. Quin prius danda opera est vt nobis propitius sit Deus qu&am vt fauorem suum externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficum, nisi conscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiam monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare decretum esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod precipue optandum est, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Ceterum præter specialem illam præsentis reatus cōfessionem, qua fideles pro impetranda cuiusque culpæ & pœnæ venia supplicant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quod referrî potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione cōsecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita cōmonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Matth. 9. a. 2

1. Ioh. 1. d. 9

10 Quod autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quod ambulauî coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt qu&am ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Quibus sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatae integritatis & innocentiae probè consci sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in sinceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspi-ret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentiae mentionem iniiciunt, quod sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde tum fere vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quo ex causæ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppeticas Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis cōscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprii meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus.

Psal. 86. a. 2

1. Reg. 10. a. 4

Psal. 34. c. 16

1. Ioh. 3. d. 22

Iohan. 9. f. 11

11 Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi adorandum animemur. Res quidè in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei cōiungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè cōueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamè altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit, in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo

Psal. 5. b. 8

in templo Sanctitatis tuæ cum timore, Sub Dei bonitate fidē complectitur timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiz & securitatis oblitos sub metu nos cōtinet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suavi & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluctibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vruntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctus est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiz difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pii hominis oratio conuenit, vtrunque etiam contineat & representet: nempe vt malis præsentibus ingemat, & à nouis sibi anxie timeat: tamen confugiat simul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidentia nostra irriteretur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præuentem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat, hæc sententia, Dico vobis, quæcunque petitis, credite vos accepturos, & eueniet vobis. Idem & alibi cōfirmat, Quicquid petieritis in oratione credetes, &c. Cui cōcinit Iacobus, Si quis indiget sapietia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autè in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitacioni fidē opponēs, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiã notandū quod addit, nihil proficere qui Deū perplexi & dubii inuocāt, nec statuūt in animis suis exaudiendi sint nec ne. Quos etiã fluctibus cōparat qui variè mouētur à vèto & circūferūtur Vnde alibi orationē fidei pro legitima nūcupat. Deinde quū Deus secundū suā cuique fidē se daturū toties affirmet, citra fidem nihil cōsequi nos posse innuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid oratio conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam inspidi homines parū attendūt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè contendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelii prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarii nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere, Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profecto, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deum rite inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum eiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus certitudo, ex inuocatione potissimum discitur. quod qui non videt valde, stupidam habere se cōscientiam prodit. Nos igitur, omissa hoc cæcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hæreamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitā habet, & eam sibi paratā esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio: O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cælestem cum fiducia, vt gratiā consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modo fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuè quidem nobiscū orāt, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam cōditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc scio quòd Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam ante-

Mat. 11. c. 24

Matth. 21. b. 22

Iacob. 1. a. 5

Iacob. 5. c. 15

Rom. 10. c. 14

Hebr. 4. d. 16

Ephes. 3. c. 12

Psal. 33. d. 22

Psal. 56. b. 10

Psal. 5. a. 5

quam fideles ad precandum in spiritu sollicitet omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Memoria porro hinc repetat lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem; vbi cum miseriam, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione connectitur. Quantumvis enim graui scelerum mole premi se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen desinunt se offerre, neque terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quãdo non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram Deo offeramus, aut quicquam nostrum magno æstimemus, sed qua reatum nostrum confessi, ærumnas nostras apud eum deploramus: quemadmodum filii apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potius immensa malorum nostrorum cogeris calcaribus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter etiã nos suo exemplo docet Propheta, Sana animã meam, quia peccaui tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones nisi Deus succurreret: verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater tempestiuum remediũ addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas leniens, merus abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem viam sterneret.

Ephes. 6. c. 16.

Psal. 41. a. 5.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipso præcepto nos coarguit impiæ contumaciæ, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendat Scripturæ, non est quòd longius hinc immorer. Petite (inquit magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquã hinc præcepto adiungitur etiam promissio, vt necesse est. etsi enim præcepto esse obediendum fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocãtem, nisi se exorabilem adeoque obuium fore promitteret. His quidẽ duobus positis, certum est quicumque tergiuersantur ne rectã ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiã incredulitatis cõuinci: quia promissionibus diffidunt. Quod eo magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogat: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiavit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatẽ nos animat, nulli sunt tã speciosi dubitandi colores qui nos excusent. Quæcũque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse anteuerneret nos vocando. itaque viam nobis sua voce patefacit: Dicã illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velitque subsequi, ideoque timendũ non esse ne parum suaui sit hæc melodia quã ipse dicat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus, Tu Deus exaudiens precationem: ad te vsque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere: Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis sed cunctis mortalibus: quia etiã omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret. Vnde colligimus pavidum fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduerte re licet, quasi abrupto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inferens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: ideoque minimè inter precandum superuacua est tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exẽplo Dauidis inferere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Psal. 50. c. 15.
Math. 7. b. 7.

Zach. 13. c. 9.

Psal. 65. a. 3.

Psal. 50. f. 15.

2. Sam. 7. d. 17.

Psal. 145. d. 19.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruabitur. Ioel verò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiã

Prou. 18. b. 10.

- Ioe. 2. g. 32 . subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quã scimus propriè ad cursum
 ♦ Euangelii spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Cla-
 Iesa. 65. d. 24 mat ipse per Iesaiam, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis responde-
 bo vobis. Hoc quoque eodẽ honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad
 Psa. 91. d. 15 omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribu-
 latione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est:
 sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat,
 & quã arctis vinculis constricta sit nostra ingratitude, vbi inter tam acres stimulos adhuc
 Psa. 145. d. 18 pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hæ voces, Propè est Do-
 minus omnibus inuocãtibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaiã & Ioele cita-
 uimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeoque oblectãri
 quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum coniecimus. Hunc singularem per-
 cipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè cõcipimus preces: sed
 eius verbo freti cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quan-
 do hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præ-
 diti, sciamus inde satis esse nobis materiã ad exorandum: quando preces nostræ nullo me-
 rito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrãdi fundata est in Dei promissionibus,
 atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circumspi-
 ciat. Ita que cum animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ
 laudatur in sanctis patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis o-
 randi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum esse
 socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians,
 miseris quibusque spem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ sunt
generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tan-
tum ad sit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei
nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se
 2. Sam. 7. d. 17 venire hortatur, sed quibuscunque potest modis sollicitat. Hinc illa precandi ratio Dau-
 dis quam nuper recitauit, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum
 hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus,
 Psa. 119. 76 & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis. incipe ergo & fac. Sicut e-
 tiam alibi, Præsta seruo tuo secundum eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties
 se fœderis recordatione muniunt, satis declarãt non esse timidè orandũ, vbi Deus ita præ-
 scribit. atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui post quam con-
 fessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamen
 Gen. 32. c. 10 postulanda se animari dicit, quia Deus se facturum promiserat. Quoscuquẽ verò colores
 obtendãt increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non re-
 quirunt, nec eius opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm si
 fabricarent sibi novos Deos & idola: siquidem hoc modo Deum sibi bonorum omnium
 authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm ar-
 mari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediãt dum morè gerunt Dei mādato,
 qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clarius elu-
 cescit, probè cum metu, reuetentia, sollicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum,
 neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter se consentiunt
 quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere pre-
 ces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in cõspectu Dei, vt misereatur residuæ
 Dan. 9. c. 18 plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetã
 Iere. 42. a. 2 rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incẽ-
 2. Re. 20. b. 10 sum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant,
 Psa. 141. a. 2 nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta
 fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen sup-
 plices maneant in sui deiectione.
 15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdã Deum morè ges-
 sisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de cau-
 Iudic. 9. c. 20 sa. Ioatham incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamè feruore ira-
 cundiæ & vltionis accensus morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordi-
 Iudic. 16 g. 28 nates probare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt
 sumam vltionem de incircuncisis. Etsi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida ta-
 men atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuat Deus. Vnde colligi

posse videtur, quanuis ad verbi præscriptum formatae non sint preces, effectum tamen cōsequi. Respōdeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales interdum morus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplū Eliæ inconsideratē amulari cuperent, eos nescire quo spiritu essent præditi. Luc. 9. 8. 55 Cæterum vltra progredi necesse est, nō semper placere Deo vōta quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palam fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuste afflictū opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimoniae, quanuis indignae quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum fauitia, rapinis, violentia, libidine aliisque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aerem verberabant? Et Psalmus vnus clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Psal. 107. Colligit enim quas incredulis non minus quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamē Deum propitium esse ex euentu demonstrat. An quia tali facilitate grata sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circumstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à lege sibi diuinitus imposta, vel inuideant incredulis, quasi magnū lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Ideoque in Psalmo cum Iudæis exostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenii sui peruicaciam paulo post reuersi sint. Quod etiam ex Iudicū historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymæ, fuisse tamen ereptos ex hostiū manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimenta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorū alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadē ratio Ieremiæ, qui vrbis excidium deprecatus est. quāuis enim repulsam passi fuerint, duru tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciēt: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quāuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt petant à Deo cōtra quàm decreuit? nempe quia secundum voluntatem eius orant, non illam absconditam & incōmutabilem, sed quā illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo. sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehensibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicitæ sunt. Neque tamen hoc ad imitationē magis valere debet quàm sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus. Quòd pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet. Lib. de ciuitate Dei 22. cap. 2.

16 Hoc etiam notare operæ pretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus disserui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votisque rectè cōpositis. Diximus, quanuis oratio familiare sit piorū cum Deo colloquium, seruandā tamen esse reuerentiā & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupiscamus nisi quātum Deus permittit. deinde, ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castamque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniae intēperiem sapiunt! nō quòd consultò vel exostulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obstrēpere: sed quia præ infirmitatē fatiscens non aliud inuenit melius solatium quàm si dolores suos in illius sinum cōiiciat. Quinetiam toleratur à Deo nostra balburies, & incitiæ datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precandi libertas. Cæterum quanuis Danieli animus esset Dei se arbitrio totū subiicere, nec minore patientia quàm impetrādi studio oraret, emergunt tamē, imò interdū ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parū distant. Maximè ex clausula Psalmi tricesimi noni conspiciere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modū

statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam, & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud ex petere nisi vt cessante Dei manu in suis malis putrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantum conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilē. In illis etiam tentationibus sæpe effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castigent seiplos, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpe luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad seriò precandum. Iam sæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non esse preces nisi mentibus sursum sublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnibus seculis & gentibus trita fuit, sicuti adhuc viget: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petendam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificii partē se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus afflictus. cor cōtritum & humiliatum Deus non despicias. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscii sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat, nisi succurreret Dei indulgētia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpe suos exercet, ac si data opera fidem eorum vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? ac si preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quū dicit Ieremias, Exclusit Deus orationē meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse cōcussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quòd optandum est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis novos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non meritò fastidiat Deus, nisi ad maculas conuiueat quibus omnes asperæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè cōdonent, sed vt seiplos seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perumpant, certò persuasi, vt cunque non omnibus remoris expediti sint, conatus tamē suos Deo placere, votaque sua probari, modò contendant & nitantur quòd non statim pertingunt.

17

Quando verò nemo est hominū dignus qui se Deo representet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deicere debebāt, Filium nobis suum donauit Iesum Christum Dominū nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari potest. Atque huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti promissio Christum mediatorem nobis commēdat, ita nisi spes impetrandi eo subnixæ sit, orandi beneficio se priuat. Nam simulac in mētem venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solium formidabilis gloriæ in solium gratiæ commutet: sicuti etiam docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiam consequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exauditū iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus, inquit, non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciā, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine controuersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promissionem habere quicquā impetrādi. Siquidē, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiā & amen: id est cōfirmantur & implētur.

Psal. 51. d. 19

Psal. 80. a. 5
Thren. 3. a. 8

1. Tim. 2. b. 5

1. Iohan. 1. a. 1

Hebr. 4. d. 16

Iohā. 14. b. 13,
& 16. c. 24

2. Cor. 1. d. 20

18

Ac diligenter notanda est circumstantia temporis, dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cœlum ascēderit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem est ab initio non fuisse exauditos quicūque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediēs gestaret in humeris nomina tribuum Israel, & totidem ante pectus lapides preciosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua cōiungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificium vt ratae essent ac firmæ preces. Ergo illa vmbra-tilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nōsque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui nūquam for-
dibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustū tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouā horam assignat Christus qua in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia; vt est hodie illustrior, ita plus cōmendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulo antè dixerat, Haecenus non petistis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorsus tenerent (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nondum liquidò cognouerant, Christum suo in cælum ascensu certiore quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentia suæ dolorē vt aliquo nō vulgari fructu sole-
tur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hæcenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dum eius patrociniō fulti liberius Deum inuocabūt. sicut dicit Aposto-
lus, viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. Quo minus excusabilis est nostra pra-
uitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque, (vt aiunt) brachio amplectimur.

Iohā. 16. d. 26

Exod. 28. b. 9.
12. 21.

Hebr. 10. d. 20

19

Porro, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserūt, iis neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis signauerit, qui ab eo vlllo modo declinant vel obliquant, conātur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & suæ sanctis intercessionibus relinquūtur, quibus alii aliorū salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: sed tales quæ ab vnica illa dependant: tantum abest vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citròque amplectimur, ceu vnus corporis membra: ita etiā ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminē vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari? Atque vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixū maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessiones in illam vnicam esse dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitude est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscēs, non tantum singulis pro se orare permittit, sed etiā alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim superbix esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

1. Tim. 2. 2.

20

Porro merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistæ, Christum esse redemptio-
nis Mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi verò Christus temporaria mediatio-
ne defunctus, aeternam & nunquam intermorrurā ad seruos suos reiecerit. Benignè scili-
cet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scri-
ptura, cuius simplicitate, ommissis istis impostoribus, contentum esse pium hominem con-
uenit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem,
Christum Iesum: an patronū olim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi in-
tercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis
intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nū-
cupat, annon ad preces respicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro om-
nibus hominibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ cōfirmationem mox subne-
ctit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorē. Neque verò aliter interpretatur Au-
gustinus, quū sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis.
Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque Mediator est.

1. Iohan. 2. a. 1

Rōm. 8. g. 34

1. Tim. 2. b. 5

Lib. contra
Parmeni. 2.
cap. 8

Paulus Apostolus, quāquam sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiora caeli ad sanctitatem nō imaginariam sed æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem sollicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutua pro se inuicem orationes ascendunt ad caput quod præcessit in caelum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. ac si multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super caelos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verum cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium caeli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminens in atrio residentis vota ad Deum deferat.

- 21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationē attribuimus, ne iis quidem ipsis somniamus aliam esse rogandi Dei viam, quā Christū, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam caelestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimii stuporis fuit, ne dicam insanix, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hodiēque vbicūque Papismus viget, factitari? Ad conciliandā Dei beneuolētiam eorum merita subinde obruduntur: atque vt plurimum, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæ so, est, munus vnice illius intercessionis quā Christo supra asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit: in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius cōmunicandæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelleretur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde ac si hinc Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Qua primū perplexitate Christum inhonorat, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quò nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitat. Quare illum vnice Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finire hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quā si ea penitus omissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litanis, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

- 22 Eo autem vsque progressa est stoliditas, vt hinc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiedi finem facere solet. Nam postquam conceptum fuerat in sanctorum intercessionē respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotii diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiāres sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atque tutelarium deorum, fidem se contulerunt. Neque modò (quod olim Israeli exprobrabat Propheta) secundum vrbium numerum dii sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnā Dei voluntatem desideria sua omnia referat, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & car-

Rom. 15. 8. 30
ephef. 6. d. 19
coloff. 4. a. 3
1. Cor. 12. d. 25

Ephes. 4. a. 3
In Psal. 94

Lib. de Isaac
& anima.

Iere. 2. f. 18,
& 11. c. 13.

qualiter atque etiam contumeliose de iis cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quam qua Dei regnum aduenire expetant. à quo longissimè abest quod illis asingunt, vnumquè que priuato affectu in suos cultores esse propensorem. Tandem nec ab horrendo sacrilegio abstinerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præfides, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua statione, hoc est Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis môstra, in quibus tametsi Deo, Angelis & hominibus iunt detestabiles, eorum tamen nondum ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturâ Barbaræ, Catharinæ, & similibus demurmurant Pater noster. Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum curent, vt quæstus odore allacti, plausu suo cõprobent. Verùm vt tam foedi criminis inuidiam à se deriuët, hoc tamen quo colore defendët, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo: sanctam Virginè vt Filium facere iubeat quod petunt: Olim veritum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis non possent in totum compescere, hâc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quanto autem longius euasit diabolica eorù importunitas qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat:

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ autoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquit, orationes leguntur sa pius. neque id modò: sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis sanctos præfenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit esse administratoris Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis nostris, qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quàm præposterè Angelis sanctos mortuos inuoluât, satis superque ex tot diuersis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admissus: Vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur? Voluit Deus Angelos curandæ nostræ salutis præficere. vnde & sacros cœtus frequentant, & Ecclesia illis theatrum est, in quo mirantur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferūt, certè ordinem à Deo positum, qui inuiolabilis esse debebat, confundūt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istū. Quomodo sic de mortuis (inquit) loquutus foret, nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neque Mosen neque Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si intercesserint: ego longè speciosius argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile fit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna sollicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis se non parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorū precibus se tantopere indulgètem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabūt in sua iustitia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingerat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolefcentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimè. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruuisse.

Heb. 1. d. 14
Psal. 91. b. 11
Psal. 34. b. 8

Iere. 15. 20

Ezech. 14. 14

Act. 13. e. 38

24 Excipiunt rursùm, Ergo eos omni pietatis voto exuimus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt: Equidem, vt curiosius excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circumferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare, quod non minus impiorum interitu quàm fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum

quoque charitatē in cōmunionē corporis Christi non dubium est cōtineri, nec latius patere quān fert cōmunionis illius natura. Iam verò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahātur in terrenas curas: ac multo minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendū ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alii aliorum precibus commendate se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiantur, & mutuò suscipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur: quæ duo semper in oratione primas tenēt. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantū assequi licet cōiecturis. Quòd si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eousque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis vmbis nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verūm id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri semina velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

Eccle. 9. b. 5. 6

Rom. 8. b. 6

25

Gene. 48. c. 16

Iesa. 4. a. 1

Iesa. 63. d. 16

Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrūmque Abraham & Isaac nomen super suam posteritatem inuocetur rogat. Primūm videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi supplicas implorantes sed Deum obtestantur quo seruorū suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinator qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verūm quia stipes isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuecandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit. Iesaias enim virorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eūmque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id facit Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate sollicitus: sed quum totam posterorū beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quān fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessionem mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationē obiiciūt, quo clemētissimus Pater illis se propitium ac beneficū fore, in Abraham, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quān parum in Patrū merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemptor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullā tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus: cuius potius nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volunt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham, Ecclesiæ pater. Ex qua colluie sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem cuexit in summū honoris gradum, negligi ac supprimi quān consentaneum sit mihi respōdeant. Nempe quum palam esset talem vsum veteri Ecclesiæ fuisse incognitum, placuit, occultadæ nouitatis causa, de antiquis Patribus silere: ac si nominum diuersitas recentē & adulterinum morem excusaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi miseretur, adeo non suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationē maximè sit efficacis. Nam si expendimus quam personam sustinuerit Dauid: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit stabiliat. Ita & fœderis potius quān hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Dauidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

26 Sed hoc quosdā scilicet mouet quòd sanctorum orationes sæpe leguntur exaudita. Cur?

Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, contrā quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditum iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & prece precatus est, ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò. sed vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orandum exhortetur. Nam Dei pròptitudinè ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiore promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatum fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eo minus excusabilis est inscitia hæc quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudeant iusti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Quem locū eo libentius citaui quòd nō puduit rabulas, qui opera in linguæ meritoria ad defensionem Papatus locant, eum obtinere ad probandam mortuorum intercessionem. Quasi verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clemètia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendū est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrēt. Hoc idem suo exemplo prius docuerat Iacob, Minor sum cunctis miseracionibus tuis & veritate quā præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istū: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam: quin simul effectum coniungit, quo animosius in futurum cōfidat eundem erga se Deum fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: sed à propria natura æstimādus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit, adiūgit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudeat, vel nos frustretur.

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officiū exigat) non sine manifesto sacrilegio orationē ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expādimus manus nostras ad Deum alienum, nōne Deus requiret ista: Deinde quum Deus nō nisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui, orationes formari iubeat: denique quū fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vèdicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse preceationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citròque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnica Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo cōmendāt. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mādatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officii vices: de mortuis ne syllaba quidē. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alii pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temere patronos sibi asciuit superstio, qui diuinitus dati non erant. Nam quū multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrociniū, quàm

dum obiiciūt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimū quidem esse fateamur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes larvæ.

28

Esti autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehēdi queant. Nam quas Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogādo & precādo desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratiis agendo, benefacta eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostrā esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicēsque eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamen quosque stimulare debet seclerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendū remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos penè obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, qua quauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opēsque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostrāque omnia oportet cōmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilii eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriūsue cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius volūtatē, ipsōque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictū sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, sic ex manu eius suscipienda esse illa omnia vt assidua gratiarū actione prosequamur: nullamque esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio finē ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, nisi etiam in laude eius confitēda & gratiis agendis assidui simus. Paulus enim, dum testatur per verbum & orationem sanctificari, simul innuit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse. per verbum scilicet fidē metonymicè intelligēs. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat. quo scilicet innuit, malignum esse silentium, si quod eius beneficiū sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam Iesaias, singularem Dei gratiam prædicans, ad canticū nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc sibi liberationis finem testantur fore, vt canticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legē Dauid generalitèr piis omnibus præscribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem salutem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam sequitur Ecclesia alio Psalmo, Saluos fac nos Deus noster, vt cōfiteamur nomini tuo, & glorietur in laude tua. Item, Respexit ad preccm solitarii, & non contempsit preces eorum. Scribetur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrant Deum fideles vt faciat propter nomen suum: sicuti indignos se profitētur qui obtineant quicquā proprio nomine, ita se obligant ad gratias agendas: & hunc sibi rectum beneficentiæ Dei vsum fore promittunt, vt eius sint præcones. Sic Oseas, de futura Ecclesiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatem ò Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modò linguæ præconium sibi vèdicant Dei beneficia, sed amorem sibi naturalitèr conciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem deprecationis meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligā te Deus fortitudo mea. Nec verò vquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quinetiam tenendum est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse quibus non annexa est gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Nam quia multos impellit morositas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affe-

Psal. 50. c. 15

Iac. 4. d. 14
Iesa. 30. a. 1,
& 31. a. 1

1. Tim. 4. a. 5

Psal. 40. a. 4

Iesa. 2. b. 10
Psal. 50. d. 17
Iesa. 38. d. 20
Ionæ 11. d. 10
Psal. 116. b. 12Psa. 106. g. 47
Psal. 110. c. 18

Oseas 14. a. 3

Psal. 116. a. 1
Psal. 118. a. 1

Philip. 4. a. 6

aus, vt fideles, antequam adepti sint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo sanctiore vinculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiã laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen bñs non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiòse fascinosos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omniũ vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandique argumenta nobis offert.

29 Hæc autem orandi assiduitas, etsi præsertim proprias ac priuatas cuiusque respicit, nõ nihil tamè ad publicas quoque Ecclesiæ orationes pertinet. Atqui nec assidua esse possunt, nec aliter etiã fieri debent quàm ex politia quæ cõmuni inter omnes consensu conuenerit: Fateor sanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstituuntur, vt apud Deũ indifferentes, ita hominum vsibus necessariæ, quo sit omnium commoditati prospectum, & omnia decenter & compositè, iuxta Pauli sententiam, in Ecclesia administrantur. Sed enim istud nihil obstat quominus vnaquæque Ecclesia, cum subinde ad frequentiorem precationum vsu se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseverantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil ad βασιλολογίαν, qua interdictum nobis Christus voluit. nõ enim diu, nec sæpe, nec multo cum affectu insistere precibus verat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obtudèdo, ac si humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia nõ reputant sibi negotiũ esse cum Deo, non secus pòpas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Pharisæus ille qui gratias Deo agebat quòd non esset aliis similis, sibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, ac si vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc βασιλολογία illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dum alii preculas easdem iterando tempus frustra terunt, alii longa verborum congerie apud vulgus se venditãt. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, nequid illic personet nisi serium & profectũ ex corde intimo. Huic corruptelæ vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa veniantur multos testes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse. vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectũ, qui apud Deum, cordiũ scrutatorẽ, effunditur & exponitur. Quãobré (vt iam dictũ est) cælestis magister, quũ optimã orandi legẽ ferre vellet, iussit intrare in cubiculũ ibique ostio clauso orare Patrẽ nostrũ in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarũ exemplo abstraxit, qui ambitiosa precũ ostentatione hominum fauorẽ captabant, simul adiicit quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) secessum, qui nos eò iuuet vt totã cogitatione in cor nostrũ descẽdamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationẽ, quæ & in animo potissimũ locata sit, & eius tranquillitatẽ, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligẽda istæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, à precando abstinebat: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatum orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cõtus publicos, ventosas tantũ preces illic cõcipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuã cultus sui par-

Heb. 13. c. 16

1. Thef. 5. c. 13

1. Cor. 15. g. 46

Matth. 6. a. 7

Matth. 6. a. 6

1. Tim. 2. c. 8

Iesa. 56. c. 7

tem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectū illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat, Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesiæ preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessauit legales umbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promissio, quam & Christus ore suo sancit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsi peragendis destinata esse oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quod isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, quo Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palam conceptas preces se minime aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriolæ aucupiū, modò adsit sincera veraque affectio quæ in cordis arcano habitat. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rursum ne aut (quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, ynde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis affingamus sanctitatem, quæ sacrationem apud Deum orationem reddat. Vera enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiam Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus umbris figurata delitescerat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo hæere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commédatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerēt, sed quo ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à Iesaiâ & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare vlllo modo putarent.

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cātum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quādo id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habere, sicuti ex Iesaiâ verbis elicimus, quæ etsi latius patēt, ad hoc quoque vitium coarguendū pertinēt. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominū. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupèdum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorū euanesceat. Neque tamen vocē aut cātum hîc damnamus, quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mētem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facilè remittitur, & in varia distrabitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, cōuenit præsertim linguam huic ministerio addictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandamque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eadēque fide colimus, communi vna voce & veluti eodē omnes ore pariter glorificemus. idque palam, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

32 Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) nō modò vetustissima esse constat, sed Apostolis quoque in vsu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam spiritu, canam & mente. Item ad Colossenses, Docētes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, psalmis & canticis spiritualibus, canentes cum gratia in cordibus vestris Domino. Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat, quibus se mutuò pii ædificant. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum fauente aduersus fidem orthodoxam Iustina Valentiniani matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulo enim antè dixerat ab orientalibus profectū fuisse hunc morem. Indicat etiam lib. Retractationum 2, sua ætate fuisse in Aphrica receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius, morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum distribueretur populo quod fuisset oblatum, maledica re-

prehensione vbicunque poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectum decet, grauitatem attemperatus sit catus, cum dignitatem & gratiam sacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardoremque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores sint aures quàm animi ad spiritualem verborum sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminisceretur quantam sibi vtilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione, nihil dubium quin sanctissimū sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicumque ad suauitatem duntaxat auriumque oblectationem cōpositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decent, nec Deo non summopere displicere possunt.

Confess. lib. 10. cap. 33.

33 Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hæcenus passim factitatū est) sed populari sermone cōcipiendas esse publicas orationes, qui vulgo à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ii saltem Pauli autoritate moueri aliquantulū debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionē respōdebit Amen, quandoquidē quid dicas nescit? nam tu quidē gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrahem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas precēs reboare non formidāt, in quibus nec syllabam vnā ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt: Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo: (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mēte. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebātur, quum à mente, hoc est intelligentia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mētem esse debere incitatam, quo totum longe superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam et si ~~optima interdum orationes~~ voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gesticulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiūtur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatōne obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

1. Cor. 14. e. 16

Ibidē, 14. e. 19

1. Sam. 1. b. 13

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immēsam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filii in parētum fidē, quoties vlla anxietate affliguntur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquū postulare, quid è re nostra esset, huic etiā nostræ ignorantia occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulā, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram cōducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienū aut importunū, nihil denique non illi acceptū postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogāmus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferēdis, quibus concessis pessimè illis sapius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectā orandi normam nos Spiritus instituat. Quo

Matth. 6. b. 9
Luc. 11. a. 1

In Alcib. 1.
vel De voto.

Rom. 8. e. 16

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam

August. In
Enchirid. ad
Laurent. cap.
116. Chrysoft.
autho. ope.
imper.

qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euāgelista duo illa membra veluisse inter se colligere. ac si dixisset, Ne rēratione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberares, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegericè ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habēda sit: priores tamē tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quā solā in illis intueri nos oportet, nullo cōmodi nostri (vt aiūt) respectu. Tres reliquæ nostri curā gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratisne an spe mercedis ametur à nobis & colatur, nihil tum de nostro cōmodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnā intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum cōmodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictū est) cōiungere ac quodāmodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisā esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinet, à nobis optari & precibus postulari non desināt. Vt in exēplis Moysi & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mētēs & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensōque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrū quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi: tamē hīc quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus. vt ne petaturi quidem simus nisi in eius gloriā vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationē aggrediamur.

Exodi 32. g. 32
Rom. 9. a. 3

Pater noster, qui es in cælis.

Iohan. 1. b. 12

1. Iohan. 3. a. 1

Psal. 27. d. 10

Iesa. 63. d. 16

1. Tim. 2. b. 13

Matth. 7. b. 11

Iesa. 49. d. 15

36 Primū, in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi cōmēdari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi præcedimus. qua enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsurparet honorem filii Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quū verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quomodo Iohānes ait datam esse potestatem iis qui credunt in nomē vnigeniti Filii Dei, vt filii Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tāta nominis suauitate, omni nos diffidentia eximens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in Patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filii Dei nominamur. Ipsius verò charitas tanto ergo nos maior præstantiorque est omni parentū nostrorū charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniā seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quū mali sitis, vestris bona dare filiis vestris: quāto magis Pater vester qui in cælis est? Itē apud Prophetā, Potestne mater obliuisci filiorū? Etsi obliuiscatur, ego tamē non obliuiscar tui. Quòd si filii eius sumus, vt filius in fidē extranei alienique hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sœuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non possum⁹, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatū inopia, vel sœuitia nimia que austeritate.

1. Cor. 1. a. 3

Luc. 15. e. 10

37 Nec causamur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quantum clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suā apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? annon potius filiorum pro se deprecātium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm qua uis aliorū patrociniā? ad quorū subsidiū ideo pauidi suffugiūt, non sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui mansuetudine ac clemētia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiā nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filiū, qui ab eo se alienauerat, qui substantiā eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eū deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse antecurrit,

redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens, docere nos voluit quàm effusiores expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius misericordiam nos coniciamus. Ac quo certiores fidem faceret se huiusmodi Patrè nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: ac si in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendū facilitate, nos filii tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immenstatem non capiunt cordis nostri angustia, non modò adoptionis pignus & artha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua curatio, petere ab ipso meminerimus vt correctæ nostræ timiditate spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Galat. 4. a. 6

38 Quòd autem non ita institui mur vt suum quisque patrem peculiariter nomet, sed potius vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quàm fraternæ dilectionis affectū inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratiæ liberalitatis iure, pariter sumus filii. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus quàm si optimi Patris curæ ac prouidentia commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiars verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia cõplectitur: ad hunc modum, quo sumus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populū, eius familiam, eius denique hæreditatē ostendere conuenit: quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filii sui vocauerit. Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigit, vt cõmunes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solū quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quòd illis optima optare & sperare non minus pium quàm humanum est. Et si præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Matth. 23. a. 9

Ephes. 1. d. 14

Galat. 6. c. 19

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiuntur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinunt. Id totum similitudine facile intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamè obediunt qui in eum finem eorū inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiãsi multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ii voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri non nisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis distiti sint. Id autem fit per generalem illam precationis formulam qua omnes filii Dei continètur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puras manus vbique tollant absque contetione: quia dissidium precibus ianuam claudere admonens, vnanimè vota sua in commune vult conferre.

1. Tim. 2. c. 8

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circumferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circumscriptum alligari. Siquidem & Solomon cõstitetur cælos cælorū eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verùm quia aliter inenarrabile eius

1. Reg. 8. c. 37

Iesa. 66. a. 1

Act. 7. f. 49,

& 17. f. 24

gloriam mens nostra pro sua crassitie concipere non poterat, nobis per cælum designata est, quo nihil augustius aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur ubicunque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, affigere illic solent: extra omnē locum Deus statuitur: ut dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hac loquēdi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuersum orbem complecti & cōtinere, suāque potentia moderari significatur. Quare hoc perinde est ac si dictus esset infinita magnitudinis aut sublimitatis, incomprehensibilis essentia, immensa potentia, aternæ immortalitatis. Id verò dū audimus, exerēda est altius nostra cogitatio, quā de Deo sermo est: ne quicquā terrenum aut carnale de eo somniamus: ne ipsum nostris modulis metiamur, neve eius voluntatē ad nostros affectus exigamus. Simul erigēda est nostra fiducia in ipsum, cuius prouidētia & virtute cælum & terrā gubernari intelligimus. Sūma sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illum qui in imagine sua nobis apparuit, ut certa fide inuocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen, verūm etiā ad retinēdas mētes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum & Ecclesiæ Patrem conscendant: deinde quòd solium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsentī cura sponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deū esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum quærunt. Virumque hīc Christus Patri suo asserit, ut in ipso sistatur fides nostra. deinde ut certò persuasi simus salutē nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentia extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad rite orādum comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re sitis solliciti: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

Hebr. 11. b. 6

Philip. 4. b. 6

Psal. 33. d. 18

41

Prima petitio est, Ut sanctificetur Dei nomen, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignū quā ut Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitude, partim malignitas: audacia verò & furiosa proteruia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes inipii cum sacrilega sua libidine, refulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam ubicunque innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quæ in eius admirationē nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere. Summa est, ut optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, ut nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimium in mūdo vulgaris fuit, ut hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocris inter nos pietas vigeret, superuacua esse decebat. Quòd si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab aliis omnibus segregatum meram gloriam spirat, hīc non tantūm petere iubemur ut Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam ut ad eius reuerētiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quā si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atque ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudē suam apud nos minus obtineat eius seueritas quā clementia: quando in multiplici operum diuersitate gloriæ suæ notas inculpsit, quæ confessionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet ut Scriptura iustam apud nos auctoritatem obtineat, nec vllus euentus impediatur benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam rursus tendit petitio, ut omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcūque hanc sanctificationē obscurant, aut diminuunt tam obtreccationes quā ludibria faceffant: ac dum sacrilegia omnia compescit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

Psal. 43. a. 11

42

Secunda petitio, Ut adueniat regnum Dei: quæ etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimū esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deum rogare iussi sumus ut agat in ordinem, ac tandem profus deleat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votum, ut regnum eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antiè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam sui abnegatione quā mundi terrenæ

que vitæ contēptu illius iustitiæ se addicūt, vt ad cælestē vitam aspirent. Ita duæ sunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim cōtra eum bel ligerantur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperii sui obsequium. Itaque non alii legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quæ tranquillū regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regii est, precari hīc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficiā verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore, eius imperio resistunt. Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliādo, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuas domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est, vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propagēt atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet nō frustra nobis præcipi studiū quotidiani progressus: quia nūquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatisque vitiorū sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum pro tenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerātiā nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enini regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regni que eius tenebræ ac mendacia euanescent, extinguantur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseverantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandem Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnemque impietatem illustratione aduentus sui deleat.

1. Cor. 15. d. 28

43 Tertia petitio est, Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, non frustra tamē seorsum additur propter nostram ruditatem quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntati subiiciunt. Porrò non agitur hīc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quauis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solūm flectere eorum impetus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hīc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideòque nominatim confertur cælum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad excquenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidè que Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideris renuntiamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat, eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solūm, sed etiam vt nouas mentes nouosque animos, nostris in nihilum redactis creet, nequem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum cōsensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicumque eius voluntati repugnāt affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hīc tamē à nobis quarēdanon est. Hæc autē omnia quauis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petētibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino patrique debetur) quantū in nobis est studentes, verè que & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomē Dei sanctificetur, vt eius regnum ad-

Psal. 103. d. 20

ueniat, vt fiat voluntas eius: ii neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

44   Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem
 2. Cor. 10. 8. 31   vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectanda est) tantum quæramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota sibi vèdicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamen lege nequid nobis expectamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent. quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterum hac in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modo quo aliamur ac vestiamur, verum etiam quicquid omnino nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentia committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquæ, expectamus. Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ sollicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audet Deo de anima fidere, sunt tamè adhuc de carne solliciti, adhuc hæsitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidat. Tanto pluris nobis est huius momentanea vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neque parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Quod porro de pane super substantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum conuenire, imò nisi in hac etiã caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nã mis est profana: non esse consentaneum vt filii Dei, qui spirituales esse debent, non modò adiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit pietatem habere promissiones non tantum futuræ vitæ sed etiam præsentis. Et si autem peccatorum remissio longè pluris est quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat prior loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitæ: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus demenso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neque artibus illicitis luerum captemus. Interea tenendum est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosén) nobis per se quicquam acquirunt nisi ad sit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quàm egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula Hodie vel quotidie, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiose in voluptatem, delicias, ostentationem, aliásque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quàm necessitati nostræ satis est, & velut in dié, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater, neque crastino defuturum. Quantaunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fecundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur, vsúmque permittit. Id quia ægerimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutem esse qua sustentatur vita & vires: tametsi eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, baculum) quoties libet cõfringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arefcant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & di

1. Timo. 4. c. 8

Leuit. 16. a. 10

Deut. 8. 2. 3.

Matth. 4. a. 4

Leuit. 16. d. 16

uitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicat, nihil quam ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quatumque possunt, avaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio tota ipsam mentem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, ut diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attigi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quaesitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vnde cunque nobis adueniat: etiam ubi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quaesitus, ac manibus nostris comparatus. quando sola eius benedictione efficitur ut laboribus nostris rectè succedat.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua peritione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad caelestem vitam facit. quemadmodum his tantum duobus membris constat spirituale foedus quod Deus in salutem Ecclesiae suae pepigit, Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hic à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiungit secundam gratiam, ut nos Spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, ut inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat quòd eorum poenam debemus, nec satisfacere vllò modo possemus, nisi hac remissione solueremur. quæ venia est gratuita misericordiae eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratuita condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quam in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constat quoscunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneat Dei iudicio obnoxii. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum ut omnibus officii nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, ut semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro autoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentiae spectro, simplicium oculos perstringere conantur, ut se ab omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quam mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti foedus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus laefaciunt: non tantum in eo sacrilegi quòd separant res adeo coniunctas, sed etiam impii & crudeles quòd miseras animas obruunt desperatione: in seipsos quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiae ex diametro aduersam. Quòd autem obiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hic autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se cõueniunt ut aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, ut ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, ut omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facti iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quod solius Dei est: verum hæc nostra est remissio, iram, ostendium, vindiçtæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurii vel sunt vel fuerunt. Si qua verò odia animis retinemus, vltiones meditamus, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam ipsosque omni officiorum genere de-

Jerem. 31. 2.
33. & 33. a. 8

Rom. 3. c. 24

1. Iohã. 1. d. 10

Iesa. 43. d. 25

mereri, nobisque cōciliare nitimur: hac precatōne Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat, quam aliis facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quā alii facimus, remissione, eius remissionē mereamur, ac si notata esset causa: verum hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatē. addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscii sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatusque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausingant. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durisque & arduis certaminibus Deo paremus, hinc petimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo mone-mur non tantum nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi conceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel Diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominū aciem præstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vt tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contèptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatèque offensi animos despondeant, fiduciã ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafricia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat, à Deo Patre nostro precamur. Verum vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quo eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtrâque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflectamur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamen hinc postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tētat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur cōfirmet: eorum carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hūc modum coarceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentū, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine Diabolum an peccatum intelligamus quam minimum refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentationibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus: quod est non succumbere tētationibus, vt in eius custodiam ac fidem suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorū portas, & totum Diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduerten dum est, non nostrarum esse virium cum Diabolo tanto bellatore congregi, nec vim eius atque impetū ferre. Alioqui frustra aut per ludibrium à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore infani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dentibus ac vnguibus discerpendi, eius faucibus deglutendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Confidant alii vt volent propriis liberi arbitrii (quas à se habere sibi vi-

Iacob. 1. a. 2,
& b. 14
Matt. 4. a. 1. 3
1. Thef. 3. b. 5

Psal. 16. a. 2
Gene. 22. a. 1
Deut. 8. a. 2,
& 13. a. 3

1. Cor. 10. c. 13
1. Pet. 2. b. 9
1. Petr. 5. c. 8

Psal. 60. b. 14

dentur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valeamus. Plus autem ista precatio complectitur quàm prima specie præ se ferat. nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatè exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat, quando eius naturæ còtrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quòd omnium tentationũ quibus vincimur, còcupiscentia nostra propriè causa est, adeoque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus quàm frustra & iniuste in Deum vitia transcribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorũ nobis còscii. Cæterum hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanæ mæcipet, proiciat in sensum reprobum foedalesque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamè occulto: quia sæpe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse impropria loquutione, si persuasi sumus non absque ratione ipsum toties minari, quum percutiètur cæcitate & obduratione cordis reprobis, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

Iacob. i. c. 13
Ibidem, c. 14

47 Tres istæ preces, quibus peculiariter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quod antea diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionisque fidelium profectum spectare: Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verum omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinèdi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamè appositè hinc quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ requies. nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commèdandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc; vt miserimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderii exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse; & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc còuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos; aut iustitiam nostram: qua non tantum finem votorũ suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiã possumus, descriptũ hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis Doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilii hominibus datus est. Atque adeo numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienumque additur, quod ad eã referri nõ possit, impiũ sit & indignũ quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique còcedere ipse velit. Quamobrè qui vltra progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primum quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longius cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquam assequuntur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hinc abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regulã suis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valèt aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuntiauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacitè indicans.

Matth. 17. a. 5

Iesa. 41. a. 2

Vide Aug. de oratione ad Probam.

De fuga in persecutione

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbũ aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde vtilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggeruntur, quæ verborũ similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud quærat, expectet, aut postulet, quàm quod hac oratione summarim comprehensum est: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quo modo omnes & quæ in Scripturis habentur, & quæ

ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc cōferri certum est. nullam sanè reperire vquam liceat, quæ huius perfectionē æquare, nedum superare possit. Nihil hīc omissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mētem venire debeat. & adeo quidem exactè, vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentandi. In summa, meminerimus hanc diuinæ sapiētīæ esse doctrinam: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

50 Quanquam autem suprà iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is nostri torpor qui calcaribus excitari opus habeat: cōuenit vt sibi quisque nostrum exercitacionis causa peculiare horas constituat quæ non sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum mane surgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad pastum discubimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit non superstitiosa horarum obseruatio, quibus, ceu pensum Deo soluētes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim sollicitè curandum est, quoties aliqua rerū angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eū statim citatis nō pedibus sed animis recurramus: deinde nequam aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarū actione manum eius agnoscere nos testemur. Postremò, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstātiis Deum alligare velimus, nec illi præscribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit, faciat. Propterea antequam vllā pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius volūtati nostram subiicimus. quo non secus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præsumat, sed eum votorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuatur.

51 Si animis in hanc obedientiam compositis, prouidentīæ i uinæ legibus nos regi patimur, facilè discemus in oratione perseuerare, ac suspensis desideriis patienter expectare Dominum: certi, etiam si minimè apparet, nobis tamè semper adesse, suoque tempore declaraturum quàm non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ videbantur. Erit verò istæ præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, si quando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quem admodum solent qui dum suo tantum ardore feruntur, sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentè opem attulerit, statim iratum sibi infensumque fingant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostrā benè temperata animi æquitate differendo, in eam perseuerantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalms frequenter videre licet vt David & reliqui fideles, dum precando fere lassii videntur aerem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei autoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. quod multis solenne est, qui non nisi certa conditione cum Deo paciscuntur, & perinde ac si suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumulcuantur. Talibus ergo saepe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filii Israel, quibus fatius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

Num. ii. d. 18,
& g. 33

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationē possideamus. Nam vt deficient omnia, Deus tamen nunquam nos destituet, qui expectationē ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se completitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicii, quo regnum suum planè manifestabit. Adde quòd etiam si nobis annuat Deus, non tamè semper ad disertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Ioannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo.

1. Iohan. 5. c.
15

Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprimè utilis est declaratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nūquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentant cuiusque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recūberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hæere sinit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna; Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hinc possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semi-mortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore: Vt cun- que tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quandoquidem, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

1. Sam. 2. b. 6

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinavit.

CAP. XXI.

AM verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicii altitudo se profert. Nec enim dubiū quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruetur. Quòd si palam est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur salus, alii ab eius aditu arceantur: hic magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediunt, ex contextu postea liquebit. Adde quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò utilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuita misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. Huius principii ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palam est. Atqui quòd ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus, omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tēpore reliquæ secundū electionē gratiam saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocādi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in se est obscurant quòd magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratuite ascribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem repēdere, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt, nequis ad gustū huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt patet est humiliandos quicquam aliud sufficet, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ fultura, etiā Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales consiliatus omni metu liberet, inuictosque reddat, saluum fore promittit quicquid à patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus cōtinua trepidatione miseros fore quicumque se peculiū Dei esse ignorant: ac proinde eos pessimè sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas notauimus utilitates excutiendo, salutis nostræ fundamētum è medio sublatum cuperēt. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non posset inueniri, nec inter creaturas agnosci: quia miro utroque modo latet intra gremiū beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem ipsam ingrediatur, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Disputationē de prædestinatione, quum per se sit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò periculosam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis cohiberi potest quin & in vetitas ambages euagetur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quòd non scrutetur atque euoluat, Deo relicta. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: opportunè admonendi sunt quis sit in hac parte officii sui modus. Primum ergo meminerint, in prædestinationem dum inquirunt, se in diuinæ sapientiæ adyta penetrare, quòd si quis securè ac confidenter prorumpat, nec quo suam curiositatem satiet assequetur, & labyrinthum ingreditur cuius nullum re-

Rom. 11. a. 5

Ioh. 1. 2. 25

Ioh. 11. c. 25

Serm. in Can. 78.

periet exitum . Neque enim æquum est vt quæ in seipso abscondita esse voluit Dominus, impune homo excutiat : & sapientiæ sublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit , vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate eucluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prouidebat.

2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ absconditi. Non enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicere... : sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, proficiendum est, crescendo est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modo non possumus . Quod si nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hinc non potuimus. Hac cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quæ ad inuestigandum quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspicendum quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facile nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem, necesse sit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiam appetere quam quæ verbo Dei explicatur, nõ minoris esse insaniam, quam si quis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea se nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab eius scientiæ inquisitione absterneamus, cuius est cum stulta tum periculosa, atque adeò exitialis affectatio. Quod si nos sollicitat ingenii lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest.

August. homil. in Iohan. 35. Iohan. 8. d. 26

Prou. 25. d. 27

3 Sunt alii, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubet omnem prædestinationis mentionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docet. Quorum tamen iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium, quod se coerceri non temerè patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducatur. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgari quæ vtile sit vlllo modo suppressi. Permittamus, inquam, Christiano homini cunctis qui ad eum diriguntur, Dei sui monibus mentem auresque referre, modò cum hac temperatã, vt quum primùm Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tantum est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dicit: quærèda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studiũ doctrinæ Legis populo commendat tantum à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

Prou. 25. d. 21

Deut. 29. d. 29

4 Arripiunt subito, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refrætarium ingenium non minus insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec absternebunt à cachinnis quum intellexerint paulum supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis suis impetant. Quo hæc sacrilegia compescamus, an de Filii & Spiritus diuinitate tacendum; an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte

& vbiq; Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono persecutantiã validè contendit. Videmus enim pseudo-
 apostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eũ
 ipsius pueret. Quod autem piis quoque mètib; periculosa esse dicunt totam hanc dis-
 putationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum con-
 turbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum nõ distulit Augusti-
 nus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quod illi præceptũ erat, abũ-
 dè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnã quancũque
 suo loco diluendam seruare malimus. Tantum illud & vniuersum obtinere apud eos
 cupio vt quæ in occulto recondita De minus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum pro-
 tulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimia curiositatis: aut ex altera, ingratitude da-
 mnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ
 velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatè nostram delectat. Qui verò tam
 cauti sunt vel timidi vt prædestinationè obrutã cupiãt, ne debiles animas conturbet: quo-
 nam obsecro colore regent suam arrogãtiam, quum obliquè Deum in simulèt stultæ inco-
 gitantiæ, quasi periculum, cui prudèter occurrere sibi videntur, non præuident: Quisquis
 igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: ac si in conspici-
 te ei elapsus foret quod est Ecclesiæ noxium.

Cap. 15. vsq; ad 20.

De bono Persecr. cap. 14

Lib. 5. De. Gene. ad literam

Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ mor-
 ti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audeat: sed eam multis cauillis inuoluũt,
 præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quicquid vtraque in Deo
 statuimus: sed præ posterè dicimus alteram alteri subici. Præscientiam quum tribuimus
 Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius noti-
 tiã nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidè præsentia, vt non
 ex ideis tantum imaginetur (qualiter nobis obuersantur ea quorum memoriam mens no-
 stra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præsentia ad
 vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem voca-
mus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homi-
ne fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis da-
 mnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel
 ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in singulis
 personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahamæ sobole edidit, vnde palam fiet, in
 eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quũ diuideret Altissimus gen-
 tes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. Ante
 omnium oculos est segregatio: in Abrahamæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus a
 aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò nõ apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam
 gloriãdi præcidat, gratuito tantum Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc
 assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post eos. Explicius
 alio capite, Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis vt vos eli-
 geret: sed quia dilexit vos. Sæpius eadè apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei
 tui cælum est, terra, & quacũque in ea sunt: & tantummodo cõplacuit sibi in patribus tuis,
 & amauit eos, elegitque vos semen eorum. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd e-
 lecti sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa.
 Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Ia-
 cob què dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorè tran-
 scribunt: non modò quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Pa-
 triarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam ac-
 quireret. Et, quo validius conterat omnem superbiam, exprobat nihil tale fuisse promer-
 itos, quum populus sit contumax ac duræ ceruicis. Sæpe etiam odiosè & probri loco hanc
 electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter descuerant. Quicquid sit,
 nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum,
 vel operum meritis. Quum videant gentem vnã aliis omnibus præferri, audiant nullo
 respectu adductum fuisse Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immori-
 geros esset propensior: cum eone litigabunt, quia tale misericordiæ documentum profer-
 re voluit: Atqui neque obstrepèris suis vocibus opus eius impediẽt, nec conuiciorum lapi-
 des in cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent, quin potius in eorum capita reci-
 dent. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo
 agenda sunt, vel spes in futurum tẽpus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Pro-

Deut. 32. b. 8

Deut. 4. f. 37

Deut. 7. b. 8

Deut. 10. c. 14

Deut. 23. a. 5

Psal. 47. a. 5

Deut. 9. b. 6

Psal. 95. b. 7

pheta) populus eius, & oves pascuorum eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse auctorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abraham, serui eius: filii Iacob, electi eius. Et postquam còtinua Dei beneficia recensuit tanquàm electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ canticum, *Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis.* Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcanae segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur alibi David, *Beata gens cuius Ichoua est Deus, populus què elegit in hæreditatè sibi.* Ad bonam spem verò animat Samuel, *Non deseret vos Deus propter magnum nomè suum: quãdo placuit ei vos sibi creare in populum.* Quomodo & seipsum David, dum impetitur eius fides, ad pugnam se armat: *Beatus quem elegisti, habitabit in atris tuis.* Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secunda aliisque intermediis beneficiis sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Iesaiam. *Miseretur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel.* quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, *Elegi te, & non abieci te: còtinuum insignis liberalitatis paternæ benevolentia cursum commendat.* Apertius apud Zachariam Angelus, *Eliget adhuc Deus Ierusalem.* quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodem genere Abraham alios repudiavit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael parem initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus ob signatum fuerat symbolo Circumcisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob duravit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prædicatur, *Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda.* Quod aliquoties sacra historia repetit, quo melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat conditio, vt si deliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, *Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis.* Cæterum hîc duos gradus notandos esse nò temere dixi: quia iã in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberum esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratitude amplificat, quòd non tantum ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati, perfidè & impiè Deum tam beneficum Patrem spernant. *Nónne frater erat Esau Iacob: inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob non fuisse vulgariter obstructos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

7 Quamquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondum tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas vetum fuerit, quibus Deus non modò salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abraham fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abraham enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamen membris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scitè itaque Paulus ex Malachia loco quem nuper citavi ratiocinatur, vbi Deus, interposito vitæ æternæ pacto, populum quèpiam ad se inuitat, specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur,

Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchæ, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen non obstat quominus in persona vnus hominis specimé electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hos Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitudine plerisque dilabi & euanescere, vt sæpius maneat exigua tantum portio. Quòd autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus paciscitur Deus, non protinus eos donat spiritu regenerationis, cuius virtuté vsque in finem in fœdere perseuerent: sed externa mutatio absque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quiddam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrem & redemptorem illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruauit, vocationem eius apparuit esse absque pœnitentiâ. Nam quòd sibi Deus Ecclesiam subinde ex filiis Abrahæ potius quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis sui: quod ab ipsa multitudine violatum ad paucos restrinxit, ne prorsus intercideret. Denique communis illa adoptio seminis Abrahæ, visibilis quædam imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus est. Hæc ratio est cur tam sedulò discernat Paulus filios Abrahæ secundum carnem à spiritualibus, qui exemplo Isaac vocati sunt: non quòd simpliciter esse Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuosa (quod non sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis posterioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vtranius partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit, dicimus æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assumere vellet in salutem, quos rursus exitio deuouere. hoc consilium quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo humanæ dignitatis respectu. quos verò damnationi addicit, his iusto quidem & irreprehensibili, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem statuimus, electionis testimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbolum, donec ad gloriam in qua eius completum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Dominus signat, ita reprobos vel à notitia sui nominis, vel à Spiritus sui sanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis aperit. Multa hinc præteribo figmenta, quæ ad euertendam prædestinationem commenti sunt stulti homines. Non enim refutatione indigêt, quæ simulac proferuntur, suam ipsa falsitatem abundè redarguunt. In iis tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ difficultatè simplicibus adferre possint, vel quæ speciosè ad suggillandam Dei iustitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.

CAP. XXII.

HÆC omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maxime gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, prout cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis dånationi deuouere. Sic interposito præsciētia velo electionem non modò obscurant, sed originè aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos auctores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hic Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum autoritate. Alii verò neque in Scriptura exercitati, neque vllò suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruitia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non querã unde aliis posteritas Abrahæ præcellerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causæ non inuenitur. Respondent cur homines sint magis quàm boues aut asini. quum in manu Dei esset eanes ipsos fingere, ad imaginem suam formauit. Concedentne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certè prærogatiua quam nullis meritis a-

depti sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm Deum sua beneficia pro iudicii sui mensura variè distribuere. Si ad personas transfiliant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam securre garriant. Concipitur ex femine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus pro meritum fuisse dicent vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimum esse gratuita electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iuste viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hic si quis quærat cur non alii quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quòd datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet scriptura operæ pretium est attendere. Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creatione, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est acsi diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

2 Quo solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæ pretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit, quare nimis fædo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemque extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos. quâdo videmus non omnes esse Christi membra. Quod additur, fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit. quâdo reclamatione Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, & antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidè hic non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipso met. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tēpora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hic cauillum quò subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen cōcedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electione habuisse exordium. Et quomodo quãdrabit istud verbū, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse: Id ipsum quod dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semetipso propoluisse, perinde valet acsi diceretur nihil extra se cōsiderasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam

August. De
corr. & gra-
tia ad Valen-
tinū, cap. 15.
Item De bo-
no perseue-
rantia, cap.
vltimo.
August. de
verbis Apo.
Serm. 8
Ephes. 1. a. 4

Colos. 1. b. 12

Ephes. 1. a. 4

1. Tim. 1. c. 9

Ephes. 1. a. 5

electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola prædicari in electione nostrâ meretur, nisi hæc gratuita sit. Porro hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi non præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiatur, quo ipsis concilietur.

Iohan. 15. c. 16

Rom. 11. d. 35

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altius, & fusius prosequitur, negat omnes esse Israëlitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti; successio tamen non ad omnes peræquè transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacique gloriatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelii. Sicuti hodie libenter Papistæ fictio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerisque: neque id modo quia degeneret, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratâ illius adoptionem facit. Si aliosua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectio & absurdè Paulus ad arcanam vsque electionem lectores eueheret. Iâ si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neque apparet neque quærèda est) alios ab aliis discernit, vt nõ omnes filii Israel sint veri Israëlita, frustra cuiusque conditio in ipso initiũ habere fingitur. Lõgius deinde rem prosequitur sub exẽplo Iacob & Esau. nã quũ ambo essent filii Abrahæ, pariter inclusi in vtero matris, primogenituræ honorẽ transferri ad Iacob, portetõ similis fuit mutatio qua tamen Paulus contedit testatam fuisse electionem vnius, & alterius reprobationem. Quæritur origo & causa quam præscientiæ doctores in hominum virtutibus & vitiis expositã esse volunt. Hoc enim illis facile compendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos: siquidem audacter illi. Paulus autem quid? quum nondum nati essent, nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundũ electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictũ est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Siquid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electum, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondũ fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil dum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, suum illis pretium meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde ac si adoleuisset. Atqui in expediendo nodo pergit Apostolus, docetque adoptionem Iacob, non ex operibus profectã esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurũ vel præteritũ tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterũ disertè euertere volens. ac si diceret: considerandum esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis homines. Postremò certũ est electionis & propositi vocibus, quascũque comminisci homines solent causas extra arcanum Dei consilium, ab hac causa remoueri.

Ibidem, c. 7

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione assignant? Hoc enim est prorsus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendere fratrum discrimen: quia inter nondum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorum argutia, siquid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deũ præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, vt opera bonæ causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solus diuinæ electionis arbitrio fundatã esse fidelium salutem. neque illum fauorem operibus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi ἰστορία. Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim assumit, alterum reiecit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animum ad Isaac adiecit. Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam iuterpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendũ

esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honoré euctus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorsit in his testimoniis citandis) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsus fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim cõcessam illi primogenituram ad futurum seculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incõmoda, triste exilium multasque tristitiæ & curarû acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobendam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaâ annexum fuisse cælestis domicilii pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosis dictum sit, Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. idèoque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuatur, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi tuam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitatione in tua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sape legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucã, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculãtem Deum inducit, sed salutis nostræ auctorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, proprie exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum vbiq; fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum auctor est nostræ salutis, non egredi extiã seipsum docet. Quo sensu in eodè capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim in insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde vètura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turba pei mixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantum obiecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abraham: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum cõspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quauis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstat eadem mune sedus quominus paucitas illa ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere se volens, precise negat se vni potius quàm alteri fore misericordem nisi quia ita lubuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiam cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me venit. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hinc fortè quispiam circulum, atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Christus, etiam si defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælisque ipsi stabilis fore consilium Dei ne vquam labascat electio. Electi dicuntur ante fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si

Rom. 9. c. 15

Rom. 11. a. 2

Act. 2. d. 23.

1. Pet. 1. a. 2

2. Tim. 2. c. 19

Iohan. 6. d. 37

Iohan. 6. c. 44

promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris peculium, paulo post addit, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quod à maledictione, & ira Dei ac morte æterna nõ multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inferat, sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cū Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi respondet, Ex mūdo, quæ à precibus suis excludit vbi discipulos Patri commēdat. Hoc quidem tenendum est, vbi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, multos proprio Marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabolus esset, hoc tantum refertur ad munus Apostolicum, quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se cōtinet æternæ salutis. Poruit ergo Iudas, quū perfidè Apostolatū gereret, Diabolo esse deterior: sed quos inseruit semel Christus in cōpūs suum, eorum neminem perire sinet: quia in cōseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nepe exeret Dei potētiam quæ maior omnibus est. Nā quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo perit nisi filius perditionis, etsi *καταχρηστικῶς* est loquutio, nulla tamē ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoprione creare quos vult habere filios: eius verò intrinsecam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

Iohan. 17. b. 9

Iohan. 13. b. 18

Iohan. 15. c. 19

Iohan. 10. e. 38

Iohan. 17. b. 12

Lib. Retract.

1. cap. 11

Epist. ad Six-

tum 106

Homil. in

Iohan. 8

Iohā. 15. e. 16

Exod. 33. d. 12

In 1. Sent.

Tract. 15.

quæst. 23.

8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare prout ea quenque bene vsurum præuiderit. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non retractauit modò vt euidenter falsam, sed fortiter confutauit. Quin & post retractationem, Pelagianos præstringēs, quòd in eo errore persisterent: Quis istum, inquit, acutissimum sensum Apostolo defuisse non miretur: Nam quū rem stupendā proposuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obiiceret: Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum præuidisse vtriusque merita: non tamen hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiā Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionē, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non se ipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiā præsciuisset quòd eramus eū electuri, & quæ in eam rē sequuntur. Valeat Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrum autoritate acquiescunt. Quamquam non patitur Augustinus se à reliquis disungi: sed claris testimoniis diuertit hoc, cuius inuidia grauabant eū Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de Præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex inuocatis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi nõ nisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat, Num iuste faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur. qua se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potius continet qui in eadē difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit: non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis fauere Deum, quia velit: ideo misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor, cuius miserebor: & miseratione cōplectar, quem miseratione complectar: acsi diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiā Dei non inuenire eligendos, sed facere.

9 Ac ne illam quidē Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodāmodo sic vocari posse, nempe secundum particularem prædestinationis æstimationem. vt quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiā ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, si quis plus aliquid prospicere hinc cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd

si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse cōtendit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prædestinat Deus quæ gloriam mereantur. Quid si cōtrā excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esseque eius veluti pedisequā? gratiam iis prædestinari quibus gloriæ possessio iam diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potius esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeant hæc certamina, vt sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducent. Verè enim illud ab Eccelesiastico scriptore olim dictū fuit, qui Dei electione meritis assignant, eos plusquā oportet sapere.

Ambr. de vo
cat. Gen. lib.
1. ca. 2.

10

Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionū vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundū eos, tollit. atque ita loquuntur moderati quidā homines, non tā opprimēdæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorū curiositatē. Laudabilis volūtas: sed consiliū minimè probandū: quia nunquā excusabilis est tergiuersatio. Eorū verò qui proteruius insultāt, nimis certè putidū cauillū, vel nimis pudēdus error. Quomodo Scriptura hæc duo cōciliet, externa prædicatione vocari omnes ad poenitentiā & fidē, neque tamen omnibus dari respicientiæ & fidei spiritū, alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulat illis nego, vt duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super urbem vnā pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertēs in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurū hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nā de illis tantū, non autē indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde cōstat perperā quibuslibet prostitui salutis doctrinā vt efficaciter profit, quæ solis Ecclesiæ filii seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compellet vox Euangelii, rarum tamen esse fidei donū. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ cōsiliū est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatē fontē esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantū admonet, quia fides singulare donū est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim solāne prædicatione filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicumque credunt in Filium Dei vnigenitū, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. Nempe vbicumque est fides, sed semē inter spinas cadere, vel in locis lapidosi, nouum non est: non solū quia maior pars cōtumax reipsa apparet aduersus Deum, sed quia nō omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecū? Mirare mecum, & exclama, Q altitudo. Ambo cōsentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarū & effectuum facile colligitur, vbi dicit Paulus nos esse repletos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mūdi creationē: ideo non omnibus esse cōmunes has diuitias, quia elegerat Deus tantū quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidē electorum cōmendat, ne quisquā putetur fidē sibi proprio motu acquirere, sed penes Deū resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Recte enim Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiūt, quibus

Amos 4. b. 7.
& 8. d. 11
Act. 16. b. 6

Iesa. 8. e. 16

Iesa. 53. a. 1

Iohan. 1. b. 12

August. de
verb. Apost.
Serm. 11.

Ephes. 1. a. 3

Tit. 1. a. 1

Ad Thomam
præpositum
Benerlæ, e-
pist. 107.

Iohan. 6. c. 46

& loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit cōformes fieri imagini Filii sui. magnum secretū que innotuit consiliū, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tantæ participatione mysterii, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo post cōcludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternū super timētes eum: ab æterno, ob prædestinationē: in æternū, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciēs. Sed quid Bernardus citare testem opus est, quando ex magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo nō sunt regeniti, ad splendore vultus eius obstupescere. Ac electioni quidē aptè coniungitur fides, modò secundum gradum

teneat. Quem ordinè clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodè illis præficeret Filium, & omnes in eius corpore sacro fidei vinculo infereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autè ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures: Nemo enim se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutè nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimoniis quæ citauimus exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

II Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriã irrogamus Apostolo, quasi id ipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihil dum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisse iustitiæ eius patrocinium, non vsurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quòd in hunc finè excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam, Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides vt in solum Dei arbitrium vtriusque conferat? Ergo si non possumus rationè assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobatis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonetur homines nihil causæ quærere extra eius voluntatem.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.

C A P. XXIII.

MAE C verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruitia quin velut ad canticum classici, variè & supra modum tumultuctur. Ac multum quidem, ac si inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatètur vt negent quenquam reprobari. sed inscitè nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuitò alios adipisci, vel sua industria acquirere quod sola electio paucis confert, plusquam insulsè dicitur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de causa nisi quòd ab hæreditate quam filiis suis prædestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum proteruitia, si Dei verbo frænari se non sustinet, vbi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuius indurationem non minus in manu Dei & arbitrio esse quàm misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxie laborat vt mendacii patrocinio Deum excuset: tantum admonet figmèto nefas esse cum fectore suo rixari. Iam qui non admittunt, vllòs à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exitio addici & deuoueri audiunt quoscunque cælestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cū Deo, si ab vna parte volens ostèdere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in muta tolerantia & lenitate vasa iræ apparatus in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obseruent lectores, vt ansam susurris & obtrectationibus præcidat Paulus, summum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum est calculo nostro subijci profunda illa iudicia quæ sensus omnes nostros absorbent. Quod respondent aduersarii friuolum est, Deum non prorsus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspensio manere erga eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit apertos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantia adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici apparatus ad interitum, vasa autem misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo

Rom. 9. d. 10
Matth. 15. b. 13

Rom. 9. c. 32

Lib. contra
Iul. 5. cap. 5

adscribit & vendicat: perditionis culpam reicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi acceperunt. Sed ut illis cōcedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris mēbri: minimē tamen consentaneum est, preparationem ad interitum aliō transferre quā ad arcanum consilium Dei: quod etiam paulo antē in cōtextu asseritur, Quod Deus exci-tauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deū oues facit, gratia potentiore eos reformare, ut dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potētiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

2 Hæc quidem piis & modestis abunde sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciem virulenti isti canes euomūt contra Deum, ad singulas, prout res feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneāt suis criminationibus obnoxium. Primum ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antē offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quā legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo exoptulēt homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabūtur, si reputent quantæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & meritò esse debeat. Nam si vllā causam habet, aliquid eam antecedit oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Ad eò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, ut quicquid vult, eo ipso quod vult, iustum habēdum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, respondendum est, Quia voluit. Quod si vltra pergās rogado cur voluerit, maius aliquid quæris, & sublimius Dei volūtate, quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: ut ne fortē id quod est non inueniat. Hoc, inquam, frāno bene continebitur quisquis de arcānis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciam, qui Deo palām maledicere nō formidāt, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorū conscientias omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reāsque peraget. Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potētiæ: quod sicuti profanum est, ita meritò detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum ex legem, qui sibi ipsi lex est: quia (ut ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verum negamus obnoxium esse reddēdæ rationi: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus vltra quā licet, metum incutiat illa comminatio Psalms, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

3 Tacendo potest Deus ita compescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde si quis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinavit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerāt: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus quid Deum homini debere existiment, si cum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrannica sæuitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quod si iudicio mortis obnoxii sunt omnes naturali conditione, quos ad mortē Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniant omnes filii Adam: cum suo creatore contendant ac disceptent, quod æterna illius prouidentia, ante suam generationē, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionē contrā vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sunt, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perducere, velint nolint ipsi sentiunt. Vnde apparet quā peruersa sit obstrepenti affectatio, quod data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, ut Dei prætextus eos liberet. Atqui ut centies Deum esse authorem confitear, quod verissimum est, non protinus tamen crimē eluunt quod eorum conscientias insculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nōne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati antē fuerāt? Quum ergo in sua corruptione perirent, nihil aliud quā pœnas luunt eius calamitatis in quā ipsius prædestinatione lapsus

Lib. 1. de prædest. Sanct. cap. 2

Hoc ex Augustino sumptū lib. 1. de Gen. contra Mach. cap. 3

Psal. 51. a. 6

est Adam, ac posteros suos præcipites secū traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam. atque id est quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obtræctationi Deum subiaccere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo? tu quis es qui disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorè, aliud in cõtumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiã, sed subterfugim captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hïc aliud dici videtur quàm Deo esse potētiam quæ impediri nequeat quominus, provt libitum fuerit, quiduis agat? Verùm longè secus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiore esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metiēda sit, vel ingenii humani tenuitate possit comprehendī. Fateatur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatē, à qua mētes omnes hominū absorbēdæ sint si conētur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignū sit ad eam legē redigere Dei opera, vt simulac eorū ratio nobis non constiterit, improbare audeamus? Notum est dictum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnā sumere de stultis & transgressoribus, quāuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

Rom. 9. d. 26

Prou. 16. b. 16

1. Tim. 5. d. 23

5 Age, ad sit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ prouidentiae calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam: quia magnitudine sua intelligētiam nostram longe superet. Quid mirum? aut quid absurdum? velitne Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendum valeat quàm mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitiū ituros sine dubitatione præsciebat. idque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui cōprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebūt, identidem repetere, Quinam estis miseri homines, qui Deo accusationem intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinē ad ruditatem vestram non attemperat: Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundā abyssum. nunc ingenii vestri angustias cōsulite, an quod decreuit apud se Deus, capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quā vobis exitiale fore ratio ipsa dicat? Cur nō vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicat: Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum: & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quàm temeraria scientia. Quare merita: non inuenies nisi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit. ô altitudo! Quaris tu rationē? Ego expaucscam altitudinē. Tu ratiocināre, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vterius procedendo nihil proficiemus. nā nec satisficit eorū petulantia, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritū suum vñs est. qui per os Pauli loquebatur: & ipsi dediscimus bene loqui vbi cū Deo loqui desinimus.

Psal. 36. a. 7

Aug. de ver.
Apost. Ser. 20

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei suggillationem quàm ad peccatoris excusationem rectā spectat. Etsi, qui à Deo damnatur peccator, non nisi cum iudicis ignominia iustificari demū potest. Sic ergo profanæ linguæ obgannunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestina-

tionem imposuit: Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinerebo à defensione ad quam fere scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quãdoquidem illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim hinc subsisteret cauillatio, sed potius vrgeret, Deum tamẽ malis quæ præuiderit potuisse occurrere, si voluisset. quum non fecerit, destinato cõsilio creasse hominẽ in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quod si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate suscipiat. Ergo videamus quomodo rite nodus expediiri debeat. Primum emniũ constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malũ. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutuque suo ita ordinat, vt inter homines nascantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent. Siquis causetur, nullam eis inferri necessitatẽ ex Dei prouidentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione vti veteres, sed quasi dubitãter. Scholastici verò in ea quiescunt, ac si nihil contrã opponi posset. Equidem præscientiam solam nullã inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tametsi non omnes assentiantur. sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verum mihi acutius ac prudentius videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodũ exercitatus, qui superuacua esse hanc contentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiões. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponderet ac ordinaret, tum non abs re ageretur quaestio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia. sed quum non alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ita vt fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouetur, vbi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo vt sua defectiõne periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quẽ Scriptura prædicat facere quæcũque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimã ex suis creaturis. Liberi arbitrii fuisse dicunt vt fortunã ipse sibi fingeret: Deum verò nihil destinasse nisi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum cõmentũ si recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua secundũ arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter vt à salute exciderẽt omnes, vnus parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere cõcedunt? Quid enim tergiuersando luderent operam? Cunctos mortales in vnus hẽminis persona morti æternæ mãcipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimẽ obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hæere in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdũ est. Iterũ quaero, Vnde factum est vt tot gẽtes vnã cum liberis eorũ infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est: Hinc obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinarat. In præscientiam Dei si quis hinc inuehatur, temere & inconsultẽ impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cælestis iudex quia non ignorauerit quod futurum erat: In prædestinationem competit siquid est vel iusta vel speciosa querimonia. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quaestionem Augustinus, vt alias, scitẽ expedit, Saluberrimẽ confitemur quod rectissimẽ credimus, Deum Dominũque rerum omnium, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exitura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotẽtissimam bonitatẽ pertinere etiam de malis bene facere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorũ & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

8 Hic ad distinctionem voluntatis & permissionis recurritur, secundum quam obtinere volunt, permittente modò non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere di-

Preu. 16. a. 4

Enchir. ad
Laurent.

cemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione, nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessario futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ præuiderit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ, vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatē, qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpata, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc, sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperitur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur celsuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter celsuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde merito illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulo antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, clogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrumpit, sua ruina totam posteritatem in exitium secū attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplerur, quàm absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur, nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, infantiæ species.

Lib. 6. de Genes. ad literas cap. 15.

Genes. 1. d. 31

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem cōpesceret. Ego verò ne id quidē effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamen dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantum, sed prætextū quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia eua dere nequeunt peccandi necessitatē: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus ritè excusari, quandoquidē Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua cōstet æquitas: nobis quidē incognita, sed illa certissima. Vnde cōstituimus, nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærdam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilii adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit, conniueant. Hanc autem imputare ne Deo possint obstat quòd suæ creationi testimonium reddat. Tamen si enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationē infamant eius aduersarii. quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptio-nem personarū: quod vbique Scriptura negat. Ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneā, vel in electione Dei esse meritorū respectum. Primum, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant. siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potètia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia nō discernat inter Iudæum & Græcum, quo solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem verbis utitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. Proinde nihil repugantiæ erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamē sic explicari potest, vt plenius satisfiat. Quærunt qui fiat vt ex duobus quos nullum meritū discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo,

Act. 10. c. 34
Rom. 1. b. 10
Galat. 3. d. 18
Iacob. 2. a. 5
Colos. 3. d. 25
Ephes. 6. b. 9

Vide Auguft.
lib. ad Bonif.
1 cap. 7

1. Cor. 1. d. 16

putentne in eo qui affumitur esse aliquid quod Dei animū ad ipsum inclinet. Si nihil fa-
tebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate ratio-
nem petere cur illi beneficiat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id
non prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet pro-
ferre se & exerere vbi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio voca-
tos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam. tantum
abest vt personis deinctus fuerit eius fauor.

- 11 Quare falsò & pessimè Deum in aqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eun-
dem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios depre-
hendit, per æque omnes puniat: si insones, ab omnibus iudicii rigorem abstineat. Atqui
perinde cum ipso agunt ac si vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri,
cogatur in totum iudicio renūtiare. Quid est quod flagitant: si omnes sunt noxii, vt simul
eandem omnes luāt pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam suc-
currere Dei misericordiam. Succurat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum esse vt pu-
niendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel
miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iu-
dicio se prorsus abdicet: Quare pulcherrimè quadrant ista Augustini sententiæ, Quum in
primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluerit, quæ fiunt ex ea va-
sa in honorem, nō propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiae vasa esse. Quòd verò alia fiunt in
contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat,
debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusa-
tione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exi-
gere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non om-
nibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam o-
stendere gratiam: non omnibus dando, quid mereatur omnes declarare. Nam quum Deum
scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addendum est ne-
mini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuū exigat.

Epist. 166. De
prædest. &
gratia.
De bono per-
seu. cap. 12

Rom. 11. d. 31

- 12 Hoc quoque ad euertendam prædestinationem exagitant, quòd ipsa stante concidat
omnis sollicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, aeterno & immuta-
bili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, ni-
hil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat
Dei prædestinatio? Ita omnes proiciunt se, & deploratum in morem, quocumque libido
tulerit præcipientes ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur. sunt enim plerique por-
ci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemis cōspurcant, atque hoc etiam
obscuro admonitiones & obiurgationes quasi libet eludunt, Scit Deus quid de nobis age-
re semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem desti-
nauit, frustra contra tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia
& religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit,
tum scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eo
commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeri-
tate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, misericordiam
suspiciere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autè fœdus porcorum grū-
nitus à Paulo ritè cōmpescitur. Securos se in vitis pergere dicunt: quia si sint è numero e-
lectorū, nihil ob futura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hęc
finem electos esse nos Paulus admonet, vt sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si e-
lectionis scopus est vitæ sanctimoniam, magis ad eam alacriter meditandam expergefacerere
& stimulare nos debet, quàm ad desidiam prætextū valere. Quātōpere enim hæc inter se dis-
sident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse fi-
nem vt in bonorum studium incumbamus? Facestant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totū
electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longius extendūt,
dum cum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocentia & probitate
vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacii conuincuntur. Vnde
enim tale studium oriri possit nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reproborum nu-
mero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei
in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium,
tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

Ephes. 1. d. 4

- 13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alii, ac si omnes ad
piè viuendum exhortationes euertent. Quæ de re magnam olim inuidiam sustinuit Augu-

stinus, quam absterfit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles facile placabit. pauca tamen hic libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisfaciunt. Quam apertus & vocalis præco electionis gratuita fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monendo & hortando frigidus: Conferat boni isti zelotæ eius vehementiâ cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupulos omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiam, sed vt quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum, creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione intelligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Praecipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cuius sum igitur suum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseverantia cõtineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino gloriantur. Non abs re dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, Vt audientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non: quis cognouit sensum Domini: nunquid ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendere non potest quod occultum est: Hæc fideliter ex Augustino retuli. sed quia plus fortè autoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiemque vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est: Nonne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur. & si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur: Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda: tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores: Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum: nonne potius est dicendum verum, vt qui potest capere, capiat: quàm tacendum, vt non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent: Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiâ breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt Ecclesie doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè dissererent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quod inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur: Imò prædicandum est profus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit: Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se gloriatur.

1. Thef. 4. b. 7
Ephes. 1. b. 10

Iohan. 6. g. 62

Matth. 13. b. 9

Iesa. 6. c. 9.

Lib. De bono
perseu. cap. 15

Cap. 16

Eiusdem lib.
cap. 20

12

Et tamen vt singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri ratione temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensus. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Augustinus non immerito tanquàm vel insulos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidè verè alibi contendit, quod tunc correptione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: abs sit vt dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantantè & irrigante dat incrementum: cui vo

lenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitan-
dum, voluntati Dei (qui in caelo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura
sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quan-
doquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere ho-
mines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mo-
uet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subicit,
minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel
non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis no-
bis occurret, cum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis re-
quiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris
& seuera initar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autè erit illis vtilem facere quos
præsciuit & prædestinavit.

Electiōne sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui
destinati sunt, interitum.

C A P. X X I I I I.

ED vt res melius elucefcatur, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione
& induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid dis-
serui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æ-
quate totum humanum genus. Atqui non absquæ delectu electionem, quam
in seipso alioqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manife-
stat. quam ideo appellare proprie licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præ-
finit conformes fieri imaginis Filii sui: quos autem præfinit, eos & vocauit: quos vo-
cavit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in filiorum locum
Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum
vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruatur electionis suæ communicatione. Qua ra-
tione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arthabonè hæredi-
tatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem
suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euangelii prædicatio ex fonte electionis sca-
turit, quia tamen reprobis etiã cõmunis est, nõ esset per se solida illius probatio. Deus au-
tè efficaciter electos suos docet vt ad fidè adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi.
Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus
quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum.
Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis
qui didicit venit: quisquis non venit, profecto nec didicit. Non est igitur cõsequens vt qui
potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non
solum potest venire, sed etiã venit. vbi iã & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus &
actionis effectus adest. Alibi etiã clarius, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, ve-
nit ad me: nisi, nullus est qui audiat & discat à Patre, & nõ veniat ad me: Si enim omnis qui
audiuit à Patre & didicit, venit, profecto omnis qui nõ venit, nõ audiuit à Patre nec didicit.
nã si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pa-
ter auditur & docet, vt veniatur ad Filiũ. Paulo post, Hæc gratia quæ occultè humanis cor-
dibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia pri-
mum auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, auferit cor lapideum, & dat cor car-
neum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in glo-
riam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, mi-
sericordia docet: quos autè non docet, iudicio non docet: quoniam cuius vult miseretur, &
quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vo-
cando porrò, in familiam eos suam asciscit, ac seipsum iis coadunat, vt simul vnum sint.
Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea
nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim quærimus quos vocet,
& qua ratione: respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venit, sola illic mi-
sericordia vndeque apparet. Atque adeo vere hinc locum habet illud Pauli, Non esse volentis
neque currentis, sed miserentis Dei. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter
Dei gratiam, voluntatem, cursumque hominis partiuntur. Exponunt enim, desiderium
hominis ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prosperetur: sed
quum adiuuantur illius benedictione, habere suas quoque partes in cõparanda salute con-
tendunt. Quorum cauillum Augustini verbis refellere quàm meis malo, Si nihil aliud
voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus:
retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordiæ, nisi adsit voluntas & cursus.

Rom. 8. f. 29.

Ibidem, c. 15.
Ephes. 1. c. 13,
& alibi.

Iohan. 6. e. 46
Iohan. 17. a. 6
Iohan. 6. e. 44
Lib. 1. De gra-
tia Christi cõ-
tra Pelag. &
Cælest. cap.
14, & 31
Lib. De præ-
dest. sancto-
rum cap. 8

Rom. 9. d. 16

Enchir. ad
Laurent. cap.
31.

Quod si aperitè impium est, non dubitemus Apostolū omnia misericordia De mini dare, nostris autē voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille factus vir. Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid esset in homine reputavit: sed quum videret quosdā salutis partem hominum industria assignare, simpliciter eorū errorem damnauit priore mēbro, deinde totā salutis summam Dei misericordia vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm, vt gratuitam Dei vocationē perpetuò depradicent?

2 Ad hæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbū suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non quærentibus me: palā apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiā pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpsit patrem eorum Abrahamā, quum ipsum sibi conciliare dignatus est. nimirū ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demersus erat. Verbi sui luce dum immerentibus primū affulget, eo gratuita bonitatis suæ specimen satis luculētum exhibet. Hic ergo iam se exerit immensa Dei bonitas, sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauius iudicium, quòd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quòd pertinet illud Iohannis, In de agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne gloriatur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendū esse aures, nullos ad videndum oculos affirmat, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ concionem audiunt communiter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narratur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Quia fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimā vsque partem sola regnat electio?

Iesa. 65. a. 1

Iosue 24. a. 3

1. Iohā. 5. d. 24

Act. 13. g. 14

3 Duo autem errores hīc cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat. ita secundum eos voluntas hominis superior est Dei cōsilio. Quasi verò Scriptura doceat tantū nobis dari vt credere possimus, ac nō potius fidem ipsam. Alii, quanquam non ita eneruāt gratiam Spiritus sancti: nescio tamē qua ratione inducti electionem à posteriori suspēdunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suūque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petēda. quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altius conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent: Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, inītiū à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidā vt de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiūt. Cohibēda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediatur canalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorè obtineat.

Deut. 30. c. 14

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euāgelii, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimū tenebimus ordinem si in quæreda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dū ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perumpere homuncio conatur, & quo intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abisso se adobruit. Sic enim aquū est horribili ruina ingenii humani stoliditatē puniri, vbi suo opte Marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eoque exitialisior est hæc tētatio, quòd ad nullā aliam propensiores sinus fecerunt omnes. Ra. 11. 1. 1. 1. 1.

cuius non interdum animus hac cogitatione feriat, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio: Quæ si apud quompiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò ex cruciat, aut red dit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidè nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timeamus, sollicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exito impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum te ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt cōsolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quamquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recòdita illa adoptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea cœca testera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re appositè Bernardus. postquã enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulãs mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo post, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfectã. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hic verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Primùm, si paternam Dei clementiam propitiũque animũ quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora, & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimum tamen eius scopum non vltirà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, nõ in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia non nisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobis ipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quũ enim is sit cuius corpori inferere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius mēbra recognoscit, satis perspicuũ firmũque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo cōmunicamus. Porrò ille certa sui communionem nos donauit, quum per Euāgelii prædicationem testatus est se nobis à Patre datum, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non peperit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur trãsiisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternũ. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitũ iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hæredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam consequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendũ ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præ posterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quãdo suis promissionibus vult nos esse cōtentos, neque alibi quæ-

Iesa. 25. 2. 1

Matth. 3. d. 17

Ephes. 1. a. 4

Rom. 8. f. 32

iohan. 3. b. 15

Iohan. 5. d. 14

Iohan. 6. d. 35

rere futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet si in rectum usum accom modare scimus quod rectè scriptum est: non autè inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

- 6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si resçire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit, dum se pastore spon te offert, ac in ouiu suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege suo recensabit, & inter sua septa conclusos tenebit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Infertus es in populù Dei: noli superbire, sed time. potest enim Deus rursus succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis docemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseverantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista sollicitudine liberavit nos Christus: nam in posterù certè respiciunt istæ promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eũ qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicè in Deo habent. Cui cõsentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia & futura: quam in dono perseverantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi. Sicuti etiam David, quũ labasceret eius fides, in hanc futurã recubuit, Opus manuũ tuarũ nõ deseret. Iam verò neque hoc dubiũ est, quũ orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquã deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculũ defectionis esse, quia eorũ pietati constantiã postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?
- 7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursus deficient ab eo, & corruant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminem periisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit ramentum filium perditionis. Verum est id quidem: sed æquè etiam certũ, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhæsisse qua nobis electionis certitudinẽ stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohãnes, sed è nobis non erãt. Si fuissent enim è nobis, permansissent vtique nobiscum. Nec inficior quin habeant vocationis similia cum electis signa: sed illud certũ electionis stabilimẽtum, quod fideles à verbo Euangelii petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrẽ eiusmodi exempla nequaquã nos permoueant quominus in Domini promissionẽ tranquillè recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorũ nemo, se custode ac pastore, periturus sit. De Iuda mox dicitur. Paulus nõ simplicè securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutã carnis securitatẽ, quæ fastũ, arrogantiam, aliorum contẽptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæque gratiæ obliuionẽ inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudæis superbè & inhumaniter insultandum ideo quia ipsi abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillèt, sed qui ad suspiciendam humiliter Dei gratiam nos instituẽs, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum est. Adde quòd non singulos, sed generatim sectas ipsas alloquitur. Nam quũ diuisa esset Ecclesia in duas partes, & amulatio dissidiũ pareret, admonet Paulus Gentiles, quòd subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erãt vétosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus

extēdi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

7 Illa Christi sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil crit ambiguū si tenemus quod debet ex superioribus liquere, duplicè esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Est altera specialis, qua vtplurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat: Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde suæ ingratitude merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circumquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd si quem reperiat veste nuptiali non ornatū, minimè passurum vt conuiuii festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut *καρπυρώματα* non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudine, extra proiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimādā suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritū regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ non secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronūtiat Christus eiectum tādē iri ex loco quem male occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: Innocens manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne agrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tādē detracta larua cum dedecore eiicientur.

Ephes. 1. c. 13.

14

Psal. 15. a. 1

Psal. 14. b. 6

8 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem periisse nisi filium perditionis. est quidē impropria loquutio, sed minimè obscura. Ille enim non reputabatur inter oues Christi, quia verè esset: sed quia locum tenebat. Quod porrò ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministerium refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arceret, Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulum electionis vtrobi- que cōfundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciosè Gregorius, dum vocationis tantum nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. vnde ad formidinē & trepidationē omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiam si quales hodie simus sciamus, quales tamen simus futuri, nescimus. Verum eo loco satis declarat quomodo in hūc scopum impeggerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiiciendis animis plus satis illi suppetebat causa: cōfirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si ritè cogitetur, non fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum sensus nostri interdum accommodare sermonē. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo seruorum meorum non scribētur. Ac si Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenset in numero suorum: quum tamen sciamus vel teste Christo, scripta esse filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Ezech. 13. b. 9

Philip. 4. a. 3

Psal. 69. d. 19

9 Enimuero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare, in ouile Christi per vocationem aggregantur. Ante verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrāt: nec ab aliis quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniè, quæ

communem massæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id non fit aliquà illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius virtute semper ad pietatem timoremque Dei sint inclinati, nec Scripturæ autoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisæismo vixisse irreprehensibilem: Cornelium elemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi desset præter perspicuam Euangelii reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt: electosne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quàm si quis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curi, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deseruntur, sanctimonia & probitatis fuisse studiosos. Quin etiam Scriptura non vno in loco illis palam reclamat. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum offendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filii iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote quòd sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filii lucis ambulat. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei qua electos antequam vocentur, detineri non negant. Quanquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendū, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, vbi quum denūtiasset, neque scortatores, neque idololatrias, neque adulteros, neque molles, neque prædicatores, neque fures, neque auaros regni Dei fore hæredes: continuo subiungit, illos iisdem flagitiis fuisse, ante Christum cognitū, implicitos: nunc verò & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quemadmodū præbuiſtis membra vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc merito erubescitis: & cætera.

Philip. 3. a. 5
Act. 10. a. 2

Ephes. 2. a. 6

Ibidem, c. 12

Ephes. 5. b. 8

Ephes. 4. e. 28

1. Cor. 6. b. 9. 11

Rom. 6. d. 19

11 Quale tunc, amabò, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariâ contaminati, quasi desperata nequitia, volubantur in flagitio omnium maxime nefando, & execrabili? Secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tantas foeditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contra autè admonet, suffecisse præteritum tempus Gëtium libidinibus consummandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in Rahab meretrice ante fidem? in Menasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus, de respicientia cogitauit: Faceſſant ergo hæc argumenta, quæ sibiipsis homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum, instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando erueret Dominus statuit, eos in suam opportunitatē differret: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

1. Pet. 4. a. 3

Iosue 2. a. 1

2. Reg. 21. c. 16

Luc. 23. f. 42

Iesa. 53. b. 6

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quã eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ cõtumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quòd est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Siquis respondeat, tanti beneficii cõpotes ideo nõ fecisse quia indignos iudicari: nihilo erunt digniores posteri. cuius rei præter experienciã testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemis permistã coarguens, venturum tamen redemptorem denunciat. Cur ergo his potius quàm illis datur? frustra se torqueat qui hic causam requirat arcana & inscrutabili Dei consilio altiorum. Nec est timendum nequis Porphyrii discipulus Dei iusticiam impunè arrodat, no-

Malach. 4. a. 5

bis pro ea nihil respondentibus. Quum enim afferimus nullos petire immerentes, gratuita esse beneficentia Dei quod nonnulli liberantur, abunde pro illustranda eius gloria dictum est, ut nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, ubi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cum extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alii vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. Siquis respondeat, diuersitatē ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nõdum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideoque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit: Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios aliis præcellere.

2 Cor. 4. b. 7

13

Act. 13. g. 48

Lib. 2. de Gen. ad literam, cap. 10

Homil. de cõuerf. Pauli

Act. 16. c. 14

Exod. 4. e. 21

Ezech. 2. b. 3

& 12. a. 2

Iere. 1. b. 10

Iesa. 6. c. 9

Iohan. 21. f. 39

Matth. 13. b. 11

Rom. 9. d. 17

1. Sam. 2. e. 15

Iohan. 12. f. 38

Cur ergo gratia illis largiendo, hos prætermittit? De illis causam reddit Lucas, Quia ad vitã sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliã? Quare ne cum Augustino loqui nos pigeat, Possset (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Possset planè. Cur ergo nõ facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet. multoque id fatuus est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quòd volentem trahat & manũ porrigẽtem, ne discrimen in Dei iudicio, sed solo hominũ arbitrio situm videatur. Adeò quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, ut piis quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, ut attenderet doctrinã Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed ut sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanũ Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorũ cæcitatē magis velit aggrauari. Quorsum enim tet mandata deferri iubet ad Pharaonem an quia sapius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequã inciperet, exitum & nouerat & prædixerat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatem meam. ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielẽ suscitauit, præmonet se mittere ad populum rebellem & cõtumacem: ne terreatur si sui dis se canere videat. Sic Ieremiã prædicat, futuram eius doctrinam in ignem, ut populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiam num premit Iesaïæ prophetia. sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & nesciatis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: ut ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, sed ut magis obsurdescant: lucem accedit, sed ut reddantur cæciores: doctrinã profert, sed qua magis obstupescant: remedium adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducens Iohãnes, Iudæos Christi doctrinã non potuisse credere asserit quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiat, nisi ut in maiorem hebetudinẽ truantur. Testatur enim Christus se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquires, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad conuincendam impiorum conscientiam.

14

Restat nunc ut videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitude sua meriti sunt homines: bene id quidem & verè dicitur: sed quia nõdum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose annotauit Paulus transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitauit Dominus ut ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperant reprobi, probè id in malitiam prauitatemque cordis eorum reiiicitur, modò simul adiiciatur, ideo in hæc prauitatē addictos quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio suscitati sunt, ad gloriam eius suã damnatione illustrandam. Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipsorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deserti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quũ tãta signa fecisset, nemo credidit in eũ: ut sermo Iesaïæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etsi enim à culpa nõ liberat peruicaces, contectus est tamẽ illa

ratione, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus saporem afferat. Et Christus Iesaiæ variciniû citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos, quia sunt indociles. nec aliã causam affert nisi quòd ad eos non pertineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nepe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulo antè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulo post docet à Deo electos esse. Hæc dum impii audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sauitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cûctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus vt de mille interrogati ne in vno quidem satisficere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd rationem ad liquidû non assequimur, aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatẽ attollit:

15 At quoniam obici solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstramus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad resipiscentiam non sollicitat, quorû animi ad obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Christo, Euangelii prædicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Quî fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat: Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantùm spem veniæ resipiscencibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiã. Experientia autè docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat. vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externã tantùm inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur, verè tamẽ censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pii, simulac pœnitentiã tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impii verò sentiant duplicari crimen suum, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentiã quibus detur, tam omnes Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent. Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primum ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quæ gens est tam inclytã, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factû est vt priuauerit Deus Euangelii luce multos populos, quã alii fruebantur? Quî factum est vt nunquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alii vix obscura quædam rudimenta gustauerint: Hinc iam elicere promptum erit quorsum tédât Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia preces pro regibus & principibus concipere. quum autem absurdum non nihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum rotis viribus enitebatur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quò nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratã denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenacius vrgeant quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrã excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit: Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non

omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominū ordinibus illic agi, faceſſat lōgior diſputatio. Quanquam ſimul notandum eſt, Paulum non aſſerere quid ſemper & vbiq; & in omnibus faciat Deus: ſed liberum ei relinquere vt re- ges tandem & magiſtratus participes faciat cæleſtis doctrinæ, quanuis aduerſus eam pro cæcitate ſua inſaniant. Videntur fortius vrgere obiecto Petri locò, Deum neminem velle perire, ſed omnes recipere ad pœnitentiã. Verùm nodi ſolutio iam mox in ſecundo verbo occurrit: quia volũtas recipiēdi ad pœnitentiã non alia intelligi potèſt niſi quæ paſſim tra- ditur. Sanè conuerſio in Dei manu eſt. an velit omnes conuertere, interrogetur ipſe: dum paucis quibuſdam ſe daturũ promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Ve- rum quidem eſt, niſi recipere paratus eſſet qui eius miſericordiã implorãt, concidere il- lam ſententiã, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. ſed dicò neminem mortalium ad Deum accedere niſi qui diuinitus præuenitur. Ac, ſi in hominis arbitrio eſſet pœniten- tia, non diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiã. imò niſi idem Deus qui ad pœniten- tiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, nõ diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertifti me, egi pœnitentiã.

16 Sedenim (inquies) ſi ita eſt, parum erit fidei promiſſionibus Euãgelicis, quæ quũ de vo- luntate Dei teſtantur, eum velle aſſerũt quod inuiolabili eius decreto aduerſetur. Minimè verò. quãlibet enim vniuerſales ſint ſalutis promiſſiones, nihil tamen à reprobatorũ præ- deſtinatione diſcrepant: modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum eſſe demum promiſſiones ſcimus vbi eas fide recipimus: vbi contrã exinanita eſt fides, ſimul abolita eſt promiſſio. Ea ſi eſt natura ipſarum, videamus iam nunquid inter ſe hæc diſſideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinãſſe quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd ſalutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidem di- co optimè conuenire. ſic enim promittendo, nihil aliud vult quàm omnibus expoſitam eſſe ſuam miſericordiã, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alii faciũt niſi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædeſtinauit ad ſalutem. His (inquam) con- ſtat certa & inconcuſſa promiſſionum veritas, vt dici nequeat aliquid eſſe diſſenſionis in- ter æternam Dei electionẽ, & quod fidelibus offert gratiæ ſuæ teſtimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quo tutius piorũ conſcientiæ acquieſcant, dum intelligunt nullam eſſe peccatorum differẽtiã, modò adſit fides: impii autem non cauſentur ſibi de eſſe aſylum, quò ſe à peccati ſeruitute recipiant, dum oblatũ ſibi ingratitude ſua reſpuunt. Ergo quũ vtriſque Dei miſericordia per Euãgelium offeratur: fides eſt, hoc eſt Dei illuminatio, quæ inter pios & impios diſtinguit: vt Euãgelii efficaciam illi ſentiant, hi verò nullum inde fructum conſequantur. Illuminatio quoque ipſa electionem Dei æternam pro regula ha- bet. Querimonia Chriſti quam citant, Ierusalẽ, Ierusalem, quoties volui congregare pul- los tuos, & noluiſti: nihil illis ſuffragatur. Fateor Chriſtum non tantũ in perſona homi- nis loqui, ſed exprobrare quòd ſeculis omnibus repudiauerint ſuam gratiã. Sed definienda eſt illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obſcurum eſt quàm ſedulò incubuerit Deus ad retinendũ illum populũ, & quanta peruiacia à primis ad vltimos vagis ſuis cupi- ditatibus dediti collectionẽ reſpuerint: ſed inde non ſequitur irritum fuiſſe cõſilium Dei hominum malitia. Excipiunt, nihil minus eſſe conſentaneum Dei naturæ quàm vt ſit du- plex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri ſint interpretes. Sed cur non cõ- ſiderãt tot teſtimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra ſuã maiestãtẽ descendit?

Ieſa. 65. a. 2 Dicit ſe protenſis brachiis rebellem populũ vocaſſe, manẽ & ſerò dediſſe operam vt eum ad ſe reduceret. Hæc omnia ſi Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ ſuperuacuz contentiones emergẽt: quas vna hæc ſolutio componit, quod humanũ eſt ad Deum tranſ- ferri. Quanquam ſolutio alibi à nobis adducta abundè ſufficit, quanuis multiplex ſit Dei voluntas quo ad ſenſum noſtrum, non tamen eum hoc & illud in ſe velle, ſed pro ſapientia ſua variẽ multiplici (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere ſenſus noſtros, donec cogno- ſcere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur eſſe volũtati eius aduerſum. Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium ſit pater, iniuſtum eſſe vt quenquam abdicet niſi qui ſua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vſque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd ſi de humano genere agitur, reſpondeant cur Deus ſe- ſe deuinxerit vni populo, vt eius eſſet pater: cur etiam exiguum inde numerum quaſi flo- rem decerperit. Sed cõuitiatores iſtos impedit ſua maledicēdi libido ne cõſiderent Deum ita ſolẽ ſuum producere ſuper bonos & malos vt paucis reſoſita ſit hæreditas, quibus olim dicitur, Venite benediãti Patris mei, poſſidete regnum, &c. Obiiciunt etiam, Deum nihil odiſſe eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, ſaluum tamen manet quod doceo, repro-

Ezech. 36. f. 26
Zach. 1. 2. 3
1. Tim. 2. d. 25
Iere. 31. c. 18
Matt. 23. d. 37
Ieſa. 65. a. 2
Ephes. 3. b. 10
Matt. 5. g. 45
Matt. 25. c. 34

bos Deo exosos esse, & quidē optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, idēque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt neini sit obstructus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtēdunt diluitur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordix suæ vult adscribi: quanuis non omnibus sit commune hoc beneficium. Porrò vbi multa vtrò citròque adducta fuerint, sit hæc nobis clausula, ad tātā profunditatē cum Paulo expauescere: quod si obstrepāt perulātes linguæ, non pudefieri in hac eius exclamatione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verē enim Augustinus peruersē facere contendit qui iustitiæ humanæ modo diuinam metiuntur.

Rom. 9. e. 24

Rom. 11. d. 22

Rom. 9. d. 20
De prædest.
& grat. cap. 2

De resurrectione vltima.

CAP. XXV.

T S I Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucēs, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur trāsisse à morte in vitā, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorū & domesticī Dei, qui nos cum ipso vnigenito federe fecit in cælestibus, vt ad plenā felicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partæ fructus cōstaret, tenendū est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque, vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerū inuisibilium: quādiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. Quia ratione alibi dicit idem Paulus nos esse mortuos, & vitam nostram cum Christo absconditam esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tūc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iustè & piè viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nōstri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retroflectamus cursum, vel stationem nostrā deseramus. Itaque quicquid hætenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cælum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitiā inenarrabili & gloriosa, donec reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Quia ratione Paulus fidem & charitatem piorū respicere dicit ad spem quæ in cælo est reposita. Quum ita oculis in Christum defixis è cælo pēdemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos ferant, impletur verē illud, cōr nostrum esse vbi est thesaurus noster. Hinc tam rara in mundo fides, quod tarditati nostræ nihil magis difficile est quàm per innumera obstacula transcendere pergendo ad palmam supernæ vocationis. Ad ingentem miseriæ cumulum, quo ferè obruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur nostra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntiātes, videmur beatitudinē, quæ nos latet, quasi fugitatem vmbra captare. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos tentationes obsidēt, quibus sustinēdis longè essent animi nostri impares, nisi expliciti rebus terrenis, cælesti vitæ, quæ in speciem procul remota est, deuincti essent. Quare ille demū solidè in Euāgelio profecit qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem assuefactus est.

1. Tim. 1. c. 10

Iohan. 5. d. 24

Ephes. 2. d. 19,
& 2. b. 6

Rom. 8. e. 28

Hebr. 11. a. 1

1. Cor. 5. b. 6

Colof. 3. a. 3

Tit. 2. e. 11

1. Pet. 2. b. 8

Colof. 1. a. 5

Matth. 6. e. 11.

De summo fine bonorum anxie disputarūt olim philosophi, atque etiam inter se certarunt: nemo tamē, excepto Platone, agnouit summū hominis bonum esse eius cōiunctionē cum Deo. qualis autem hæc esset, nē obscuro quidem gustu sentire potuit. nec mirum, vt qui de sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda nostra magis ac magis quotidie accēdit, donec plena fruitio nos satiet. Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum nō percipere nisi qui ad resurrectionē animos attollūt. Sicuti hunc scopū præfigit Paulus fidelib⁹, ad quē se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eò perueniat. Quo nos quoque alacrius eodē cōtendere oportet, ne si mūdus hic nos occupet tristes desidix nostræ pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac nota, quod eorū cōuersatio in cælis sit, vnde & seruatorē suū expectāt. Ac ne flaccescāt animis in hoc cursu, idem illis omnes creaturas adiūgit socias. Nam quia vbique deformes conspiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra sunt eniti ad renouationē. Nam quum Adam suo lapsu dissipauerit integrū naturæ ordinē, sua creaturis seruitus, cui propter hominis peccatum subiectæ sunt, molesta & grauis est: non quod prædix sint aliquo sensu, sed quia integrū statum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pudeat in nostra corruptione tabescere, ac nō imitari saltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quo autem acrius nos pungat, vltimū Chri

Philip. 3. b. 8

Ibidem, d. 10

Rom. 8. d. 19

Heb. 10. c. 12 sti aduētum vocat nostram redemptionem. Verum quidem est, iam completos esse omnes resurrectionis nostræ numeros: sed quia Christus semel oblati sunt pro peccatis, iterū absque peccato conspicietur in salutem. Quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad suum vsque effectum sustineat.

1. Cor. 15. b. 14 3 Studium nostrum acuet ipsi rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, nisi mortui resurgant, totum Euāgelium inane & fallax esse: quia miserior esset nostra quàm aliorū mortalium conditio, ut pote qui multorum odiis & probris expositi, in singulas horas periclitamur, imò sumus quasi oves maectationi destinatae: ac proinde cōcideret eius auctoritas non vna in parte duntaxat, sed in tota summa, quā & adoptio & salutis nostræ effectus complectitur. Atque ita in rem maximè omnium seriam simus attenti ut nulla diuturnitas lassitudinem afferat. Quo consilio etiam in hunc locum distuli quod de ea breuiter tractandum erat, ut discant lectores, ubi Christum receperint perfectæ salutis authorem, altius assurgere, sciāntque cælesti immortalitate & gloria vestitum, ut totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, ubi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurrectura esse. Itaque quum multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excusatio, inde tamen monemur rem esse magis arduam quàm ut hominum sensus ad se trahat. Quo tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppeditat: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam à nobis sumpserat sic peregit cursum mortalis vitæ ut nunc immortalitæ adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseris quibus obsidemur mortificationem eius circumferimus in carne nostra, ut vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis nō licet, ac ne possibile quidē est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgūt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christū non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secundū cuiusque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidē esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus non nisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrū corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ cum Christo resurrectionis societas, ut hoc pignore simus contenti, disertè affirmat Paulus ideo sedere in cælis & venturum vltimo die iudicem, ut corpus nostrū humile & abiectum configuret corpori suo glorioso. Alibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, ut specimen vnum ederet suæ virtutis: sed ut eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exeret: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finē datus est ut quod in nobis mortale est viuificet. Compēdio perstringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis satis materiæ pios lectores reperturos confido quod ad fidem eorum ædificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus ut nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Denique suscitatus est ut esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo cōspiciam nobis esse viam resurrectionis imaginē, ita sit nobis ad fulciendos animos nostros firma hypostasis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia nostrū non est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed paciēter quiescere, dum pro sua opportunitate Deus regnū suum instauret. Quò spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus: deinde qui Christi sunt: quisque suo ordine. Cæterum nequa de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omnium, moueretur quaestio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euāgelistis refertur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmant discipuli ferè exanimis? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ suæ trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectum Pilati? Cur nō etiam rediuiuū se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedēt homines profani. Respondeo, quam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: ut qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantum

ut oculati essent rei testes, sed ut audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsidē, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu quàm aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse a discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogēdæ facultas esset, vel arma suppeterēt, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur non persequuti sunt, ut ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui apposti fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdē resurrectionis præcones facti sunt. Interea personuit vox Angelorū, Surrexit: non est hic. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Dissertit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis vidētibus ascendit in cælum: nec vñdecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tantum vitæ, sed etiam summi imperii: sicuti prædixerat, Expedi vobis ut abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus nō mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potētia pollere sensit. Stephano apparuit in alium finem, ut vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentia est, sed prauæ adeoque furiosæ obstinationis.

Mat. 27. g. 66,
& 28. b. 11

Luc. 24. a. 6

Ibidem, f. 38

Act. 1. a. 3,
& b. 9

1. Cor. 15. a. 6

Iohan. 16. a. 7,
Act. 9. a. 4

Act. 7. g. 55

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus, Ut corpus nostrum abiectum (inquit) cōforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus cōsentaneum quàm hic respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inextimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, scordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semēte resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res tam difficilis esset creditu si ad miracula quæ se per omnes mūdi plagas oculis nostris ingerunt, attenti ut par est essemus. Cæterum meminimus, neminē de futura resurrectione verè esse persuasum nisi qui in admirationē raptus Dei, virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitæ auctorē, penes quem sunt exitus mortis, ut dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaueri similior quàm homini, fretus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diem illū se attollere, Scio quod redemptor meus viuic: & in nouissimo die surget super puluerem (nempe ut suam potentiam illic exerat) & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidā subtilius detorquent locos istos, ac si de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petūt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obicerent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offertur campi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnē & neruos recipere. Quàmquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelii viuificam esse docuit: quia hoc non recipiebāt Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis, audient vocem Filii Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens sit qui nobis promisit futurā vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronā iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet ut quicquid molestiarū perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuste affligimur, requiē, in manifestatione Christi cū Angelis potentia suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulo post adiungit, venturum ut glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Philip. 3. d. 10

Icfa. 26. d. 19

Psal. 68. c. 21

Iob 19. d. 15

Ezech. 37. b. 8

Iohan. 5. c. 28

1. Tim. 4. b. 8

5 Et si autem hominum mentes in hoc studio assidue occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certe de communi & recepta opinione loquitur Solomon, quum dicit canem viuum meliorem esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascēdat sursum, & anima iumentū descendat deorsum: Omnibus autē seculis graffatus est hic brutus stupor, adeoque in ipsam Ecclesiā perripit: quia palam ausi sunt profiteri Sadducæi nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu increduli semper effigiem resurrectionis habuerunt ante oculos. Quorsum enim facer & inuolabilis mos sepeliendi, nisi ut arrha esset nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc esse natum: quia & sepulturæ religio apud sanctos Patres semper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, ut obiecta resurrectionis effigies, earum torporē expergeret. Quauis autem profectu caruerit ceremonia illa, utilis tamen nobis est si prudenter finem spectamus: quia non leuis est incredulitatis refutatio, omnes simul professos esse quod nemo credebat. Atqui non modò obstupescit Satan hominum sensus, ut sepelirent vnà cum corporibus resurrectionis memoriam: sed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus est, ut tãdem intercederet. Omitto quòd iam Pauli tēpore eam cōuellere cœpit: sed paulo post sequuti sunt Chiliastæ, qui mille annis finierunt Christi regnum. Ac eorum quidem commentum periculosius est quàm ut refutatione vel indigeat, vel dignū sit. Nec illis suffragatur Apocalypsis, ex qua errori suo colorem induxisse certum est: quando in millenario numero non agitur de æterna Ecclesiæ beatitudine, sed tantum de variis agitationibus quæ Ecclesiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterum tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum supplicio. Omnium porrò rerum quæ & cōspectum nostrum fugiunt, & mentis captum longè superant, aut fides ex certis Dei oraculis p̄ceda est, aut prorsus abiicienda. Qui mille annos assignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hereditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur, ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est. si aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius soliditati innititur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christi que virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter constat nisi oblitterato peccato, & absorpta morte, vitæ æterna ad plenum instauretur. Quàm verò stolidè inepriant qui timent nimiam Deo sauitiã adscribere si æternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus, si regno suo priuauerit qui eo se indignos per ingratitude reddiderint. At peccata eorum temporaria sunt. Fa reor, sed Dei maiestas atque etiam iustitia, quam peccando violarunt, æterna est. Meritò igitur nō perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferèda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas, dum non pluris fit eius contemptus quàm animæ vnus exitium. Sed omittamus nugatores istos, ne cōtrā quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc deliria inuicta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alii putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alii, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniam aliquid attingi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm beluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euani dum facere, qui in hac tantum caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: ut melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit quum morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, Vbi terrestris domus nostrā dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quandiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstitēs essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentē vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colūt, ut non possimus esse Christi mēbra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ cor-

Eccles. 9. b. 4

Eccles. 3. d. 21

Marc. 12. b. 18

Luc. 20. e. 27

Act. 2. b. 8

Apoc. 20. a. 4

2. Pet. 1. c. 14

2. Corin. 5. a. 1

Hebr. 12. f. 23

potibus exuta retinerēt suam essentiam, ac beata gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Hodie mecū eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus, Christi exemplo, moriētes Deo cōmendare animas nostras: vel, exemplo Stephani, tradere Christo in custodiam, qui nō temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porrò de intermedio earum statu curiosus inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruuntur necne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradysum, vt consolationem percipiāt, reproborum verò animas cruciatus quales merita sunt perpeti, non vltra progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & inutilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quam corporis. Quòd sinus Abrahæ dicitur beata sanctorū Spirituum collectio, nobis abundè est ex hac peregrinatione excipi à communi fidelium Parre, vt nobiscum fidei suæ fructum communicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendere ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eousque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietē concedere, vbi cum fœlici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectant: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis verò eadem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis assignat, vinctos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt trahantur.

Luc. 23. f. 43
Ibidem, 46
Act. 7. g. 59
1. Pet. 2. d. 25

Matt. 5. a. 8. d.
26.
Iohan. 12. c. 32

Iudæ a. 6

7 AEquè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc induta sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidem perquam inutilis ratio fuit, minimè consentaneū esse vt caro quæ immūda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immūditas: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit ac si dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est: nam illud delirium, quòd naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prætereo. Tantum ostendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis est, resurrectioni non obstare. Atqui primò quū iubeat Paulus fideles se mūdare ab omni inquinamēto carnis & Spiritus, inde sequitur quod alibi denūtiat iudiciū, vt reportet vnusquisque per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur vt Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quàm animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quæ sibi in templa dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari præcipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partē tam præclaro honore dignatur cælestis iudex, cuius amentia est ab homine mortali in puluerem redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferēdum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio, quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitē. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatū mutatio? Si dictū esset, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionē cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circūdati, digito monstrans, incorruptionem illis promittit, noua fabricari satis apertè negat. Imò magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutē suam manibus teneret. Nec villo cauillo effugient quod alibi Christum fore mūdi iudicem dicens, Iesaiæ testimoniū citat, Vivo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationē vitæ reddendam quos alloquitur fore denūtiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterētur. Porrò in verbis Danielis nihil est perplexum, Multique dormientium in terra pulueris expergiscentur, hi ad vitā æternam, & illi ad opprobria, & ad cōtemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad conflandos homines, sed ex sepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam si mors, quæ originem habet à lapsu hominis, accidentaliter est: instaurationis, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cœpit. Et sanè quòd rident Athenienses dum asseritur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidē nostram valet. Digna etiā obseruatu est Christi sententia, Nolite metuere eos qui occidūt corpus, animā occidere non possunt: sed eum

2. Cor. 7. a. 2
2. Cor. 5. b. 10
2. Cor. 4. c. 10
1. Thess. 5. d. 23
1. Cor. 3. c. 11

1. Cor. 6. c. 15
1. Timo. 2. c. 8

2. Cor. 6. d. 10

1. Cor. 15. g. 53

Rom. 14. b. 11

Iesai. 49. e. 18

Dan. 12. a. 8

Matt. 10. c. 28

- metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec verò obscurior est altera eiusdem Christi sententia, Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei: & prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectione iudicii. An dicemus animas in sepulchris quiescere, ut illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Adhæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas: Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingendo: imò, ut prædixerat, Destruite templum hoc, & triduo erigā illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuisset, subrogato nouo corpore, aboleri illud quod in sacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenēda est etiam illa societas quam prædicat Apostolus, Nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm ut priuatur Christi resurrectione caro nostra, in qua circumferimus mortificationem ipsius Christi. Quod quidem illustri documento patuit, dum resurgente Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis præludium fuisse, vel potius arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus resurrectionis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.
- 8   Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placidè mecum vorabunt lectores, nequa rima ad decipiēdos simplices peruersis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri sui commentum proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulsī ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire: Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandam carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillū nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cœna ad eius fiduciā nos inuitat, dum symbola Spirituales gratiæ ore percipimus.
- Et certè tota Pauli exhortatio, Ut membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obsequium Dei, nisi fructus & mercedis essent participes: Quod suis verbis aperte confirmat Paulus, Corpus non scortationi, sed Domino: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus ut resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicuti paulo post pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus, in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expectanus redemptorem è cælis, qui corpus nostrum abicetum, conforme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpora prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter Sanctos orta est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur afflictiones in personam suam trāffert, ut viuificas esse doceat. Imò & sanctos Patres sub Lege, externa ceremoniam Deus in hac fide exercuit. Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti antè visum est, nisi ut reconditis corporibus scirent paratam esse nouam vitam? Huc aromata quoque, aliâque immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiuta fuit non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morem illum peperit superstitio: quando videmus Spiritū in narrandis sepulturis non minus diligēter insistere quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus officium hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in spectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, satis comprobatur rarum illis fuisse & pretiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò sollicitè curasset Abraham vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & utilitas mundo superior, nepe ut mortuum vxoris corpus insignibus resurrectionis exornans, suam & familiæ fidem cōfirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui ut posteris testetur ne morte quidē spem terræ promissæ animo suo excidisset, iubet ossa sua illuc referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dedisset mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos viget Scri-

pturæ autoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior desiderari potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant resurrectionis & suscitandi voces. neque enim resurgere dicemus quod nunc primum creatur: nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eodem tendit dormiendi verbum, quod non nisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, ad sobrietatē nos hortatur, & liberius argutiúsque philosophādi licentiam frænāt. Primò tenendum est quod diximus, nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadē Christi caro quæ in victimā oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotibus excellit ac si alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substātia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstātior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur, nō peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionē. Quoniam verò elementa Deus omnia præsto habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impedit quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddat. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, & equet teget amplius interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit distātiā temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere: quia in puncto temporis & niētū oculi penetrabit clāgor tubæ qui moruos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierūt in Christo. Si quis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est, vbi mutatur naturæ status, speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ dissidium, vbi erit subita immutatio.

9 Sed hîc difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanū viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pii Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicii, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respōdeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solum oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius liberalitas larga copia assiduè profluat: Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorū eius, ad impios quoque exundare: nō vt legitima sit possessio, sed quo magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impii sæpe experiuntur beneficiū, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurēt, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat, caducis & terrenis beneficiis resurrectionē non apud cōferri: hîc quoque respōdeo, vbi primum alienati sunt à Deo vitæ fonte, Daboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei consilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo absurdius videri debet, si accidentaliter est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ cōtumaciæ daturi corā iudice sisterentur, cuius in se vindictā sine fine & modo prouocarunt, Cæterum quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sapius tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnā cum cælesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

10 Quoniam autem tum demum implebitur Prophetia de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima e-

ius particula delibata fuerit. Nam ut cunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, felicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipsæ facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autè similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Propheta, quia spirituales illam beatitudinè in seipsa nullis verbis exprimere poterat, sub rebus corporeis eam ferè delineavit. Quia tamen rursus aliquo suavitatis illius gustu accendi in nobis desiderii feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur, Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se cõtenet: nihil ultra eum expetendum iis qui ad summum bonum & omnes felicitatis numeros contendunt. sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit Dauid, Portio mea lehoua: fors mihi pia clauè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles ut diuinæ fiant confortes naturæ: Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendū dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne felicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamè nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterii huius sublimitate cõferatur. Quo nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime transuolabimus, fulgor cælestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquam fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quaestiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest elici utilitas. Sed hoc scèdum dèterius, quòd qui sibi in illis indulgent, perniciosas speculationibus sese implicant. quamobrem voco noxias. Quod scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona sua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant commendat, fructum eius admonet in cælo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos, tãquam stellæ in seculum & in æternum. Ac si quis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriã multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cælo perficiet.

1. Thef. 2. d. 19

Matt. 19. d. 18

Dan. 12. a. 3.

2. Tim. 4. b. 14

Matth. 19. c. 29

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pii, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursus spinosis quaestionibus, quas sibi obstaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantum ad me spectat, non solum priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem respondendo foueam. Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat oibus reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filii Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inedia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc felicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula lōgè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quæ non sui morbi ab vsu beneficiorū Dei subinde impediunt ac prohibent: cui non sua intemperies cursum sæpe abrumpit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vicio fruitionē, quamuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, felicitatis esse cumulum. Alii se transferunt longius, & quaerunt annō scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea dissideant. Quod vt illis aliquatenus concedā, expecto cum Paulo vitiorum reparationē quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam genuit & parturiunt. Longius iterum progredere

Rom. 8. d. 22

diuntur, quamnam melior conditio maneat genus humanum, quum scolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quod tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assidue naturæ ordinem præcubit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, ubi sua cuique placita arrident, nullus est concertationis modus: hoc sit nobis viæ cōpendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quæ in caelos eundem sit curant: omnes autem quid illic agatur sene ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

- 12 Porro quia diuinæ in reprobos ultionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorē dentium, ignem inextinguibilem, vermem sine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore conturbare: ut quum dicitur preparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: statum Domini, eum torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus ut nos adiuuari oportet ad concipiendam utcumque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimū defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modo: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersum, ut effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primū eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendū iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, ut calum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suā ita Dominus palam faciet. Quare nō vulgare aliquid pronūtiavit Apostolus, quū dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metū corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quamuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicū: fferant, præludia tamen admiscent futuri iudicii in sole & luna totòque mundi opificio. Quare nullā requiem inueniūt infelices conscientiæ, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discipi sentiant, & cōfixa mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescāt, & conterantur onere manus eius: ut abyssos & voragine quælibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum. quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vigen: Quare de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiā. quamuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilū redigat, cultores tamen suos, quo magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, ut cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

Matth. 8. b. 12,

& 22. b. 13

Ibidem, 3. c. 12

Marc. 9. g. 43

Iesa. 66. g. 24

Iesa. 30. g. 33

1. Theff. 1. c. 9

INSTITVTIONIS CHRIS- tianaë religionis Lib. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL AD- miniculis, quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum om-
nium mater est. CAP. I.

RIDE Euangelii Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salu-
tis æternæ que beatitudinis nos fieri participes, proximo li-
bro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnitias (ad-
do etiam ingenii vanitatem) externis subsidiis indiget, qui-
bus fides in nobis & gignatur & augetur, & suos faciat pro-
gressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quo infir-
mitati nostræ consuleret, atque ut vigeret Euangelii prædi-
catio, thesaurum hunc apud Ecclesiam deposuit. Pastores insti-
tuit ac doctores, quorum ore suos doceret: eos autoritate in-
struxit, nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consen-
sum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta insti-

tuit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & con-
firmadam fidem. Nam quia erga stultum carnis nostræ inclusi ad gradum Angelicum non-
dum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua prouidē-
tia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docen-
di ratio ut nunc de Ecclesia eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tra-
ctemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corru-
ptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinaue-
rat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò ut
eius opera & ministerio alantur quâdiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiã materna regan-
tur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit sepa-
rari fas non est, ut quibus ipse est Pater, Ecclesia etiã mater sit: neque id sub Lege modò, sed et-
iã post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cælestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

In Symbolo, vbi profiteamur nos credere Ecclesiam, id non solum ad visibilem, de qua
nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehen-
duntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & credendi verbum ponitur: quia nullum sæ-
pe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia no-
tari potest. Nam quod particula *IN* à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor
quidem esse vsitatum, & vetustatis etiam suffragio non destitutum: quando & symbolum Ni-
cenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex
scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum ut dicerent
se Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quis-
quis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, de symboli ex-
positione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si præpositio atte-
xatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum
nos testamur, quod & in ipsum ut veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in
ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodum nec in remissionem
peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim ta-
men loquendi proprietatem sequi, quæ aprior sit rei exprimendæ: quàm formulas affecta-
re quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, ut sciamus, quâuis ad diruendam Christi
gratiã omnes lapides moueat Diabolus, & eodè etiam ferantur vesano impetu Dei hostes:
non posse tamen extinguì, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum ali-
quem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit

Ephes. 4. c. 11

Marc. 10 b. 9
Galat. 4. d. 26

2

qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet: nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contèptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ cògerie, soli Deo permittèda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorùm turbam cogitatione animòque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse inuitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus mèbris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage coherentes qua eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitatè, eodè Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnus Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quauis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruauim i.Reg.19.d.18

3 Quamquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrum in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur auctoritatem. denique se ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optime exprimit. quasi dictum esset hac lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus cõfert, inter se mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causæ, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentiũ esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnũ corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum cõmunem sibi omnibus patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vltro citroque sua cõmunicent. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam, vt certò persuasi simus nos esse eius mèbra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidisque fulcris, vt etiam si tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primum stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam cõmoueatur. Tãtum potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine communionis plurimum est consolationis: quòd dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterum ad amplexandam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpate: quin potius eo quòd in fide sita est, admonemur nihilo minus cogitandam esse, dum intelligentiã nostram præterit, quàm si palam appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quãdo hinc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clemètia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse consortes.

4 Verum quia nunc de visibili Ecclesia differere propositum est, discamus vel vno matris elogio quàm utilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitã ingressus nisi nos ipsa cõcipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesaja & Ioele. quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum in-

Act. 4. f. 32
Ephes. 4. a. 4

Ioel. 2. g. 32
Abd. f. 17
I. sal. 46. a. 6

Matt. 22. e. 30
Iesaja. 37. f. 32
Ioel. 2. g. 32
Ezech. 13. a. 9

scribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehoua in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimoniū ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

5 Cæterum quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, Ephes. 4. c. 11 vt impleret omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euāgelistas, alios autē pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta est cælestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt manfucto & docili spiritu regen dos se doctoribus in hunc vsam creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Iesaias, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nunquam discedēt neque ex ore tuo, neque ex ore sceminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicumque spiritualem animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euan gelii sui organo. sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum: sed eam in Euangelii prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuariū eius domicilium, vbi dicitur sedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatem cælestis doctrinæ ministerio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferrī inæstimabilē thesaurū, Deus ipse in mediū prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentē in sua institutione agnosci. Itaque postquā auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantia aliisque superstitionibus suos vetuit dare operā, subiicit se daturū quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nūquam destitutū iri. Sicuti autem veterē populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit è terra, qui verè præstarēt munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. Ac sicut olim non contētus fuit sola Lege, sed sacer dotes addidit interpretes, ex quorū labiis populus inquireret verum illus sensum: ita hodie non tantūm vult nos esse lectōni attentos, sed magistros etiam præficit quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex est vtilitas. nam ab vna parte optimo examine obedientiā nostrā probat, vbi eius ministros, nō secus atque ipsum, loquētes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonādo à se abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docēdi ratio, sentiunt omnes pii ex formidine qua meritò illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, contemptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitude suam produunt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quòd dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicissim & nos obediēter amplecti pigēat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis medijs alligata non est Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recusant tenere fanatici homines, multis se exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, vt sibi persuadeant priuatim legendo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnāt publicos cœtus, & prædicationem superuacuam ducant. Quoniam autem facium vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impii huius diuortii pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac teterrimis deliriis fascinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei simplicitas, ne vti grauemur hoc pietatis exercitio, quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commēdat. Deo qui aures diceret claudēdas esse nemo vnquam vel expetulantissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & piis doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceātur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario quarere iussi sunt, idque toties repetitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Propheticæ exhortationes erant illis viua Dei imago. sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit glo

Psal. 106. a. 4

Ephes. 4. c. 11

Iesa. 59. d. 21

Rom. 10. c. 17

Psal. 132. d. 14

Psal. 80. a. 1

1. Cor. 4. b. 7

Leuit. 19. f. 31

Psal. 105. a. 4

1. Cor. 3. b. 6

riam Dei in facie Christi. Quo magis detestabiles sunt apostatae, qui scindendis Ecclesiis inhiant, perinde ac si oves abigerent à caulis, ac proiiceret in fauces luporum. Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter aedificari quam externa praedicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum vno consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiae à Deo praescriptum colunt. In hunc praecipue finem, ut dixi, iussi sunt olim fideles sub Lege confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locum nominis appellat ubi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo aperte docet nullum sine pietatis doctrina esse illius usum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione David ingenti spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sauitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quod minimum iactura fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppeterent aliae deliciae. Hac tamen vna molestia, anxietate & moestitia se vri & cruciari & propè absumi deplorat: nempe quod fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suae doctrinae ita semper se ostendisse sanctis Patribus, ut spiritualis esset cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendae causa) scabellum pedum vocatur. Atque hic est foelix ille occurus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio aedificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudaei. quod illis ex ore Iesaei Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum usum sanctificat. Et siquid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhaerescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Graeciae templa exussit, vel diruit: quod absurdum putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, ut nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis: sed potius vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad caelestem suam gloriam, quae sua immensitate omnia replet, tum verò caelos altitudine superat.

6 Porro quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia ministerii, dum eius dignitatè hyperbolicè amplificanti alii, alii cõtendunt perperam transferri ad hominè mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mētēs & corda, ut tam illatum caecitatem quam horum duritiem corrigant: recta huius controuersiae definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo negotio facile transigetur, locos disertè obseruando, ubi Deus author praedicationis Spiritum suum cum ea cõiungens, fructum inde promittit. vel rursus ubi se ab externis subsidiis separans, tam initia fidei quam totum curium sibi vni vendicat. Officium secundi Eliae fuit, teste Malachia, illuminare mentes, & conuere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudentiam iustorum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, ut fructum afferant ex labore suo. quis autè sit fructus ille, breuiter definit Petrus nos, regni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euangelium genuisse Corinthios, eosque apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantum sonitu vocis aures percusserit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tantum in sermone, sed in virtute. Afirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat cõferendae salutis. Haec certè omnia nunquam eo protulit ut vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro circa Circumcisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Caterum quam nihil separatim ministris residuum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quae mihi aderat. Et certè retinere sententias illas oportet, ubi Deus sibi ascribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus praeficit, se quisque docile offerat, ex fructu cognoscat non frustra placuisse Deo huc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiae impositum esse.

Exod. 10. d. 24

Psal. 34. a. 8

Psal. 132. b. 7
Psal. 99. a. 5
1. Paral. 18. a. 2

Act. 7. f. 48

Malach. 4. a. 6

Iohan. 15. c. 16
1. Pet. 1. 1. d. 23
1. Cor. 4. c. 15

1. Cor. 9. a. 2

2. Cor. 3. b. 6

1. Cor. 1. a. 4

Galat. 3. a. 2

1. Cor. 3. b. 9

1. Thess. 3. b. 5

Galat. 2. b. 8

1. Cor. 3. b. 7

ra est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filii Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantum sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: consensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium cõferuat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurius vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quomodo ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis cõspiciam Ecclesiam credere necesse est, ita hæc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiúsque communionem colere iubemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidẽ singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt supra citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente quàm longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planèque deplorati fuerat, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundum occultam Dei prædeterminationem (vt inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oves, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex iis autem qui palam eius ferunt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione sancti sint, & in finem vsque perseueraturi: quod demum est salutis caput. Rursum tamẽ, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habendi pro ipsius filiis essent, hac in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco substituit: quo pro Ecclesiæ membris agnoscamus qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatione eundem nobiscum Deum ac Christum profiterentur. Ipsius autem corporis notitiam quo magis salutis nostræ necessariam esse nouerat, eo certioribus notis commendauit.

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesiæ facies. Vbi enim cunque Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbicunque duo aut tres cõgregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum dissita & dispersa, in vnâ tamen diuinæ doctrinæ veritatẽ cõsentit, & eiúsdẽ religionis vinculo colligata est. Sub hac ita comprehendendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Ecclesiæ, iure obtineat. singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censentur, etiam si ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quamquã paulò diuersa est in priuatis hominibus atque in Ecclesiis aestimãdis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamẽ instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter cõmunem Ecclesiæ consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesiæ membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censeretur meretur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesia vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua authoritate fraudamus.

20 Symbola Ecclesiæ dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramentorumque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquã esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, ubicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statim habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vtunque, vbi reuerenter auditur Euangelii prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesiæ apparet facies: cuius vel authoritatẽ spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo

minus ab ea deficere, ac eius abrumpere unitatem. Tanti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, ut pro transfuga & desertore religionis habeat, quicumque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius auctoritatem commendat, ut dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercitat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patrem familias, dum nos Spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregatæque dicitur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quo magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantùm in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

1.Tim.3.d.15

Ephes.5.f.27

Ephes.1.d.23

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc ut notis istis abolitis & deletis, veram germanamque tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc ut iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est ut pura verbi prædicatio aliquot seculis euauerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandũ ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, ut illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceterum ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non faller: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursus verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiæque fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, ut tutò possimus societatem in qua vtrunque extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet ut nusquam abiicienda sit quandiu in illis persiste rit, etiamsi multis alioqui vitiis scateat. Quinetiã poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitii quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius cõmunionem non debeat. Non enim vnus sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu ut fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamen unitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterum viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicumque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidii materiam esse non debere inter Christianos? Primum quidem est ut per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantia nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem cõdonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, ut blandiendo & conuiuendo censem fouendos: sed dico, non temere ob quaslibet dissensionculas deferendam nobis Ecclesiam; in qua duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emendare quod displicet, facimus id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mensura gratiæ suæ, modò decenter & secundum ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite compositam turbemus.

Philip.3.c.19

1.Cor.14.f.30

13 In vitæ autem imperfectiōne toleranda multò longius procedere indulgentia nostra debet. hîc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimonix persuasione imbuti, tanquam acrii quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alii sunt qui inconsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annuntiat, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidè est offensio, & cui plus satis occasiois hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictâ nostram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauib; flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conscientix. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensionis suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clemētiam exigit, omiſsa illa, totos se immoderatæ seueritati tradūt. Quia enim non putant esse Ecclesiam vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerū odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctā esse. Verum, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in littore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge consitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduectā fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicii laboraturā Ecclesiam pronūtiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo nauo inspersam quærūt.

14 Sedenim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus: hoc est, celestis Spiritus organū, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit? an eos à Christi regnō abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: sed Ecclesiā Christi sanctorūque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent cōtentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter præscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruiſit Euangeliū: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiūt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd mīnisterium verbi & sacramentorum illie non repudiatur: quis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tāta morositate sæuiunt in præſentes Ecclesias, quid quæſo Galatis fecissent tantum non Euangelii desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias reperiebat?

1. Cor. 1. b. 11,
& 3. a. 3, & 5. a.
1, & 6. b. 7, &
9. a. 1, & 15.
b. 12

In principio
epist.

1. Cor. 5. a. 2

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalē sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probosæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamāt, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere quī liceat? Fateor certè magnum probrum esse si inter filios Dei locum habeāt porci & canes: multo etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erunt Ecclesiæ, sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verum quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellent seueritatem exercere possint: fit vt non semper submoueātur etiam palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verum etiam si Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quīn pii hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere cōtubernium: aliud, ipſorum odio, Ecclesiæ cōmunionem renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Do

mini, in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno cõmunicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circumspicere annon aliquis in multitudine, esset cuius immūditia pollueremur. nūc quum probationē sui ipsorum solū à singulis requirit, ostēdit minimè nobis obesse si qui indigni se nobiscū ingerant. Nec aliò spectat quod postea subiicit, *Qui indignè māducat, iudiciū sibi māducat & bibit.* Nō dicit aliis, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorū arbitrio sitū esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusius postea dicitur. Iniquū ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest nec debet.

1. Cor. ii. f. 18

Ibidem, g. 29

16 *Quamquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatē ex superbia magis & fastu falsaque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veròque eius studio nasci.* Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ii vt plurimum nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, *Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, & quo non custoditò, medicinæ vindicta non tantum superflua; sed etiam perniciosa, & propterea iam nec medicina esse cõuincitur: illi filii mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostendatur, umbrā rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitatem, ad corrigenda fraterna vitia, moderatori curacione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis, & occasionē præcisionis vsurpant.* Piis autem & placidis hominibus hoc cõsiliū dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patiēter ferant, & cū dilectione gemāt atque lugeant: donec aut emēdet Deus ac corrigat, aut in messe eradicez zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pii omnes studeant, ne, dum strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, à regno cælorum, (quod est vnicū iustitiæ regnū) desciscant. Nam quia in hac externā societate, Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit; viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum cõmunionem lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes corā oculis Domini, qui aspectum suū fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi vidētur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expergefati, ad integritatem maiorem adspirant. Cogitent non ferēdum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdū grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participatiōni; quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa rota euanescere, queat. Postremò reputent; in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Lib. 3. contra Parm. cap. 1.

Eiusdē lib. 1. cap. 2.

17 *Quod etiam obtendunt non abs re sanctā vocari Ecclesiam, perperidere cõuenit quæ excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam; nullam relinquamus.* Verum quidem est quod ait Paulus, *Christū seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret: mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c.* Nihilo tamen & istud verius est; Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatē. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusius explicabitur. Quod ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetæ, per quā alieni non sint transitori: sacrosanctū templum, quod impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nullus in Ecclesiæ membris nauus resideret. sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirāt, mundities illis quam nondum plenè cõsequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quamquam rara sapius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendū tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tēpus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationē vsque seculi, quo non sit habiturus. Nā et si statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat: ne vlla sit ætas quæ non suam mi-

Ephes. 5. c. 15

Ioel. 3. d. 17
Iesa. 35. c. 8

- Pfal. 89. a. 4
Pfal. 131. c. 13
Iere. 31. f. 35
- fericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamentum electis meis: iuravi David seruo meo, Vsq̄ue in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitatione sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.
- 18
- Iefa. 1. b. 10
- Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrédæ sunt illæ descriptiones quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alii Ecclesiæ Ierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsque adeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Ierosolymam Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes, & similia scelera. Neque tamè propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescûque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, cætius potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruandæ vnitatis studium. Quèd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera non vnus aut alterius hominis, sed prope modum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communionem deficere vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.
- 19
- Lib. 3. Epist. 5
- Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorû impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vteretur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi videtur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterùm fictilia vasa confringere, folium Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquã sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad arcam ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniã que omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis cum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbû prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorum vel multorum vitia, quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia cōscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris atreſcentur.
- 20
- Iefa. 33. b. 14
- Ultrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque nauis purã, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorû onere gemere doceant, & ad veniam cōfugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci: Fateor quidè in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborandum, ac multo minus cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse cōmentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorum remissio appositè subnectitur. hanc enim nõ consequuntur nisi soli illius ciues ac domestici; quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicumque ad eam conuenerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communionem. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum cõteram de terra, & dormire faciam homines absque tẽrrore. Desponsabo vos mihi in sempiternũ. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiam nos sibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicat recollit.
- Osez 2. d. 18

gendum populum, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccarunt mihi. Quare in Ecclesie societatem ablutionis signo initiamur: quo doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primum eius bonitate sordes nostrae abstergantur. Ier. 33. a. 8.

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modò semel recipit & cooperat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autem & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel dütaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circüferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentù vnum in Ecclesia vix persistemus. Vocauit autè suos Dominus in æternam salutem. suis ergo illi peccatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorù gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesie corpus asciti & inserti sumus.

22 Ad hoc bonum nobis impartendum clauis Ecclesie datæ sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittèdi peccata, hoc tantum voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesie ministros, quo subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandum Deo. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesie ministerio nobis assiduè remittuntur peccata, quò Presbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus commissum est, pias consciètijs Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant. idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigēt. Et Paulus non tantum pro communi concione, sed etiam per domos testificatum se refert fidem in Christù, & vnúquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hinc nobis obseruanda sunt: Primum, quantalibet sanctitate polleant filii Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorù remissione consistere nequeant corà Deo. Deinde, hoc beneficiù sic esse Ecclesie proprium, vt non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communione. Tertiò, per Ecclesie ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelii prædicatione, vel Sacramètorum administratione. atque hac in parte maximè eminere clauium potestatem quam Dominus fideiù societati contulit. Proinde vnusquisque nostrum hoc officii sui esse cogitet, non alibi quærere remissionem peccatorum quàm vbi Dominus eam posuit. De publica recòciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicetur. Mat. 16. c. 19,
& 18. c. 18
Iohã. 20. e. 23
2. Cor. 5. d. 20
Act. 20. d. 20

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchorã eripere Ecclesie conãtur: aduersus tam pestilentem opinionè fortius roborandæ sunt cõscientiæ. Nouatiani olim isto dogmate Ecclesias exagitarunt: sed Nouatianis non multù dissimiles nostrum quoque seculù habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis fordibus vitietur. Quòd si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorable Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam lapsò spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primum regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorumque perniciem insaniant. Principiò, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precè, Remitte nobis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum promissione obsignauit. Quid vltra volumus: peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagies septies: annon fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur: Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorù Matth. 6. b. 7
Matth. 18. c. 23

agnitione consternati, ad eum suspirant.

- 24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur) Patriarchæ circumcisi erant, in
 Gen. 37. d. 13 fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quum in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum. Tandem mansuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio d. mnata, in Sichimitas sæuierunt. Ruben cubile paternū spurci ssuma libidine contaminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tatum abest quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigatur. Quid porro Dauid? quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogis Domini ornatus. quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetravit: & veniam tamen est cõsequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prohetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Deum: Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.
- 25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nūquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellionis diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuerte tamè ad me & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix, non auertam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè nō alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Idco quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque vsū destinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filii tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes, Peccauius, inique egimus: & orauerint versus terram quam dedisti patribus eorum, & versus templū hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorū quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.
- 26 An aduētū Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptū est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare: ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in Veteri testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonādis, nunc è medio sublata dicitur? Quod si Scripturis fidem habemus, discite clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multo benignior nobis clementia cælestis Patris exuberet potius quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neque verò defunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomē Christi non esset cõfessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Thessalonicenses, sic castigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius iubetur bene sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.
- 27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauissima peccata occuparunt à quibus tamen eas Paulus clemēter potius extricauit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocre erat delictum: Corinthii eo minus illis erant excusabiles, quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim æternūque manebit inuiolabile pactum Domini, quod sollemniter cum Christo vero Solomon, eiusque membris fanciuit his verbis, Si dereliquerint filii eius Legem meam, & in iudiciis meis nō ambulauerint: si iustitias

meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quod Ecclesia velut constituta remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquanto prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impegit. Porro sic loquentes peccatū nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verum quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantibus redimendis mandavit offerri sacrificia: quantæ est improbitatis voluntatio peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicū Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tātōpere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterii & homicidii crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerāt Corinthii, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eiurare? Ergo Dei misericordiae tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus.

Leuit. 4

29 Equidem non me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: poenitentiam verò solennè, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum. quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima poenitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sapius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdū excidere, in iram nonnūquam efferuere, imò prorumpere ad manifesta vsque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quod autem ad eò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, non id eò fiebat quod difficilem illis apud Dominum veniam putarent: sed hac seueritate volebant alios deterrere ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione alienarētur. Quamquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certè moderationem præscribit. Siquidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeat à tristitia is cui præcipuè consultum oportet: vt fusius supra differuimus.

Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.

CAP. II.

VANTI apud nos valere verbi & sacramentorum ministeriū, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est. Nempe vbicunq; integrum extat & illibatū, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum aestimetur. Porro errores quibus talis debeat venia, eos esse indicatum est quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimātur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui, simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariæ doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corrumpitur: certe Ecclesiæ interitus consequitur. perinde atque de vita hominis actum est, iugulo transfixo, vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quū docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarū, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercudit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

Ephes. 2. d. 20

1. Tim. 3. d. 15

In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic superstit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quæ puram lucē partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, foedissimum sacrilegium subiit; cultus Dei varia & non ferēda superstitionum congerie deformatus: do-

doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius, quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam cõmendant, ne qua alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione cõseruatã fuisse ne intercideret. Cõmemorant quanti hãc successione fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alii. Quàm friuola sint ista & plerumque ludicra, faciã vt nullo negotio intelligat ii qui mecum ea paululum expedere volent. Equidẽ eos quoque hortarer vt huc animum ferio aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse considerẽ. sed quando illis, ommissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt via re suam agere, pauca tantum dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captationibus expedire queant. Primum ab illis quaero cur non Africam citent, & Aegyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse coepit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios alius successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quaero igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos periisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica, eorum opinione, Ecclesiæ custos & cõseruatricis. Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multo magis perdere merentur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euaniidum esse prætextum successione, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posteris retineant, ac in ea permaneant.

- 3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses quam Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitate, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longe sæpe absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quam quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne gloriantur in verbis mēdacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quãdo nihil Dominus vsquam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiose obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eamque sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi cõsecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est cõtentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum videretur esse populus Dei, Euangelii doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hãc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos, veritatis hostes, esse Ecclesiam: vt cunq̃ue nihil eis deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideoque negat quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas: vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodiit: sic multi feruili-ter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despi- eiunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoque ex opposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Eice ancillam & filium eius, hoc inuiolabili decreto fre-

Iere. 7. a. 4

Ezech. 10. a. 4

Galat. 4. c. 22.

Gene. 22. a. 10

ti fortiter spernamus insipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circumciscus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si causa quæritur, eam Paulus assignat, non cenferi inter filios nisi qui Rom. 9. b. 8
geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundum hanc rationem negat se Deus impijs Sacerdotibus obtrictum esse, quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant insurgere cõtra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotii in singulari pretio habenda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac cõditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit: dum autem ipsi mutuo non respondent, repudiari merentur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac conuerti fuerint desciscuisse à sua origine, omni honore priuentur. Nisi fortè quia Caiphas multis pijs Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) ideò sceleratus ille cõetus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperijs hoc ferri posset, vt verus Republicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similibus, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolum, quàm omiſsa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus Sanctis doctoribus, quos falso nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hæreditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alii alijs subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, iuniebãt quòd omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constanter & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cur fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem ventum est, non modò a aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hærent in suo luto: quia foetidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia Ad Vincent. epist. 48
loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur multitudine scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quæta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi aduersarij. Quauis igitur templum, sacerdotium, & reliquas huiusmodi laruas obtendãt, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiam esse recipiamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, Iohan. 18. g. 37
inquit, audit vocem meam. Item, Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocẽ meã audiũt, & ego cognosco eas, & sequũtur me. Paulo autem antè dixerat, Oues pastore suum sequi, quia nouerunt vocẽ eius: alienũ autẽ non sequi, sed effugere ab eo, quia nõ nouerunt vocẽ alienorũ. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quũ eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quòd vbicũque spectatur, fallere non potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quòd verã Ecclesiæ significationem dare possit: Nõ enim super hominũ iudicia, nõ super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione hoc discriminẽ dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea nõ auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille non nisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mendacis verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

5 Iam verò quòd reos schismatis & hærescos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus non pareamus, & seorsum conuētus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliãsq; sacras actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquã longa aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur qui dissidio factò, Ecclesiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei sinceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum dirumpant. Verũ id quoque notandum est, hanc charitatis coniun-

tionem sic à fidei vnitare pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitatis nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo beneuolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnã fidem, & vnũ Baptismum. Imò vbicunque nos idem sentire & idem velle docet, continuò addit, In Christo, vel, secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Ephes. 4. a. 5
Philip. 2. a. 2
& 5

6
De simplicitate Prælatorum.

Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordie fontem ab vnico Christi episcopatu ducit. postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur: quo modo solis radii multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riuus plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copie largitate, vnitatis tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitatis non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcitus arefcit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamẽ lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habet inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, quibus cum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt a synagogis propter nomen suum eiicerentur. Illæ porro synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos cõstet, idque propter Christi nomen fuisse factum parati sumus ostendere, de causa certè prius quærendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abundè enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

Iohan. 16. a. 2

7 Sed apparebit etiamnum certius quo loco nobis esse debeat Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus persistarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circumcisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competere in eorum societate elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum iis præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruationem deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum ceterum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palam & impune conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus neruus, atque adeo anima Ecclesiæ, dissipatur?

8 Quid ergo? (dicit quispiam) nullane igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primùm dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam. neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam, quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum nõ licitum dedicaret, religionem prorsus corrupit. Iudæi prius se impiis moribus & superstitionis inquinarunt quàm statum in externa religionis formam perperam mutarent. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas cere, monias vulgò sibi ascuerant, quia tamen Ierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pii tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restituta, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquanto meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt. omnes autem ad vnum impii & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alii reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alii dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum viciatúmque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiolem: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicumque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erūt testes, & res etiã ipsa declarat quàm nihil hîc amplificè. Iam quũ ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volūt, duo postulant à nobis: primùm vt precibus, sacrisque, & ceremoniis suis omnibus cõmunicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quũ res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cõtus. Habebant enim Dei mandatum, quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebãt quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo nõ aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarũ qui vt impiorũ sacris interesset, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebãtur nisi à Deo institutas. Ac, si exẽplũ omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secũdũ institutũ Iarobea manebat circũciso, fiebãt sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quẽ à Patribus acceperãt: sed propter cõmẽtitios ac vetustos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac dãnabat. Cedò mihi Prophetã vnũ, vel piũ aliquẽ virũ, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrũ fecerit. Nouerãt enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se cõtaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ cõmunionẽ, vt si illa ad profanos pollutosque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Exod. 19. b. 9

1. Reg. 12. g. 31

10 Verũ de altera parte magis etiam nõ contẽdimus. nam si Ecclesia secũdum eum modum cõsideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parẽre, cuius castigationibus cõmoueri, cuius cõmunionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiã illis cõcedere non possumus quin subiectionis & obediẽtiæ necessitas nos maneat. Libẽter tamẽ eis cõcedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederũt Prophetæ, quũ res aut in pari statu aut etiã meliore illic essent. Videmus autẽ vt passim clament profana esse cõuenticula, quibus nõ magis cõsentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerũt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidẽ Heliã, Micheã, & similes: in Iuda autẽ Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircuncisis oderant & execrabãtur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentũ mendacii: non tabernaculũ Dei viuẽtis, sed idolorũ receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cõtũ consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersus Deũ conspiratio. Eadẽ ratione si quis præsentis cõtus idololatria, superstitione, impia doctrina cõtaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarũ plena cõmunionem perstãdum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ cõsensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauũ penes ipsas est. atqui clauẽs indiuiduũ habent nexũ cum verbo, quod illinc profligatũ est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcũque ligaueritis, &c. Contrã autẽ, abdicãt à sua cõmunionem quicũque se Christi seruos nõ fide profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut nõ sunt, hoc saltẽ intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habet scholas impietatis & errorũ omne genus sentinã. Proinde aut Ecclesiæ, secũdũ hãc rationẽ, nõ sũt: aut nullũ restabit symbolũ quo legitimi fideiũ cõtus à Turcarũ cõuentibus discernãtur.

Iesa. 1. d. 14

1. Tim. 3. d. 15

Mat. 16. c. 19,

& 18. c. 18

Iohan. 20. e. 23

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiare quædam Ecclesiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papistis adimimus quæ superesse ex dissipatiõne vestigia Ecclesiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus suum semel pepigerat Deus. id sua magis ipsius firmitate subnixum contra eorum impietatem eluctando persistebat, quàm ab illis cõseruabatur. Quæ itaque certitudo est ac cõstantia diuinæ bonitatis, residebat illic fœdus Domini: nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circuncisio poterat quin simul verum esset signum & sacramentũ eius fœderis. Vnde liberos qui illis nascebãtur, suos Dominus vocabat: qui nisi speciali benedictiõne, nihil ad eũ pertinerent. Sic quum fœdus suum in Gallia, Italia, Germania, Hispania, Anglia deposue-

Ezech. 16. c. 20

rit: vbi illæ prouinciæ Antichristi tyrannide oppressæ sunt, quo tamē fœdus suum inuio-
labile maneret, Baptismū primò illic conseruauit, fœderis testimonium, qui eius ore con-
secratus, inuita humana impietate vim suam retinet: deinde sua prouidētia effecit vt aliæ
quoque reliquiæ extarent, ne Ecclesia prorsus interiret. Ac quemadmodū ita sæpe diruuntur
ædificia vt fundamenta & ruinae maneat, ita non passus est Ecclesiam suam ab Anti-
christo vel à fundamēto subuerti, vel solo æuari (vtcunque ad puniendam hominum in-
gratitudinem, qui verbum suum contempserant, horribilem quassationē ac disiectiōem
fieri permiserit) sed ab ipsa quoque vastatione semirutum ædificium superesse voluit.

12 Quum ergo Ecclesiæ titulum non simpliciter volumus cōcedere Papistis, non ideo Ec-
clesias apud eos esse inficiamus: sed tantūm litigamus de vera & legitima Ecclesiæ constitu-
tione, quæ in cōmunionē cum sacrorū, quæ signa sint professionis, tum verò potissimūm
doctrinæ requiritur. Antichristum in templo Dei sessurum prædixerunt Daniel & Paulus.
Dan. 9. g. 27
2. Thef. 2. b. 4
illius scelerati & abominandi regni ducem & antesignanū apud nos facimus Romanum
Pontificem. Quòd sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum
quod nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin
sub eius quoque tyrānide Ecclesiæ maneat: sed quas sacrilega impietate profanarit, quas
immani dominatione afflixerit, quas malis & exitalibus doctrinis, ceu venenatis portioni-
bus, corruerit, & propemodum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum
Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint
cōturbara, vt Babylonis potius quàm ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa,
Ecclesias esse dico, quatenus populi sui reliquias, vtcunque miserè dispersas ac disiectas, il-
lic mirabiliter Dominus cōseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesiæ symbola: atque
ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere po-
test. Sed quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere
debemus, dico vnumquēque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio. C A P. III.

Matth. 26. a. 11
A M de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Domi-
nus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque
præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque admini-
strari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt volunta-
tem nobis suam ore coram declaret, hominum ministerium in hoc adhibere
diximus, & quasi vicariam operā, non ad eos ius suum honorēque transferendo, sed tan-
tūm vt per os ipsorū suū ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendū instrumēto uti-
tur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Possit id quidē vel per seipsum
sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures
sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primūm dignationem erga nos suam
declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungātur, qui arcanae
suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experi-
mento comprobatur non vanum esse quòd passim nos vocat templa sua, dum ex ore homi-
num, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimū ac utilissimūm
ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendū verbo suo assuefacit, vtcunque
per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipse
loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerē-
ter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret: quis non
ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur: quis non immenso illo fulgore cō-
funderetur? Verūm vbi homuncio quispiam ex puluere emerfus in nomine Dei loquitur,
hic nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruātiā optimo testimonio declaramus,
si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur e-
tiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac lutis abscondit, quo cer-
tius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam chari-
tatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pa-
stor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubētur, communem ex vno ore do-
ctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ super-
bia est humani ingenii) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur
firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam ad-
strinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum ma-
nus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus,
vnus Spiritus, quemadmodū & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus,

Lege Aug.
lib. 1. de doct.
Christiana.

2. Cor. 4. b. 7

Ephes. 4. a. 4

vna Fides, vnū Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verūm vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autē Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensurā ætatis plenè adultæ: vt non amplius simus pueri, qui circumferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christū, in quo totum corpus coagmētatum & compactum per omnem commissuram subadministrationis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui ipsius per charitatem.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vtitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumē seruari Ecclesiam posse quàm si his præsiidiis fulciatur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum. (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implendi ratio, quòd per ministros, quibus officium hoc mandauit, & muneris obeundi gratiam cōtulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: sc̄que adeo ipsum præsentem quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutē in sua hac institutione excendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratione sanctorum peragitur: sic ædificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eum qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatē Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessariū eleuat. Neque enim vel solis lumē ac calor, vel cibus ac porus tam sunt præsentis vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conferuandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

3 Proinde supra admonui, Deum quibus potuit clegiis eius dignitatem nobis sæpe cōmendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduentum annuntiantium pacem: quū Apostolos lucē mundi & salē terræ nominat. Nec splēdidius ornari poterat hoc officium quàm quū dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secūda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contēdit ergo nihil Euāgelii ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum sanciuit, apud nos vilescat, ac ipso tādē contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum e cælo misit qui ad eum Petrum amādaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inferere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationē percipiat. Si non temere sit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominē verò iubet accersiri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis ministerio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius ysum talibus documentis testatum facere Deus voluit?

4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsent, nominantur à Paulo primūm Apostoli, deinde Prophetæ, tertio Euangelistæ, quarto Pastores, postremò Doctores. Ex quibus duo tantum vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitauit etiam interdum, prout temporū necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicumque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatam approbare vellet, se non vnā aliquam vrbe Christo acquisuisse, sed longè latèque propagasse Euāgelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini no-

men, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnumque eius ubique Euangelii prædicatione constituerent: vel, si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellabant: quales nunc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, ad eoque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non idè institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tēpus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdū excitavit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locū non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsumunt, sed Scripturæ tantum interpretationi: vt sincera sanæque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autè munus hæc omnia in se continet.

Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium simile ferè rationem & vnum prorsus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelii prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate ceteros antecesserunt. Tameñ enim ex ratione & etymo verbi rite Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, cuiusque sunt nuntii: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum propriè loqui vult, non nisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ vsus. Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porrò quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea autem mādauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplum suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuamque legem impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelii prædicatione & sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personam. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacem esse eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorum quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantum cōcionibus consistit, sed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorum quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulo post, Quòd non destiterit cum lachrymis monere vnumquèque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantum indicare quid profiteatur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina populum ad veram pietatem instituant, sacra mysteria administrent, rectam disciplinam conferuent atque exerceant. Quicumque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, si quis per ignorantiam, eorum negligētia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisitum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Vx mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique, quod orbi

vniverso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

7 Et si dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid inciderit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesie pacem necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua commoditate magis quam de Ecclesie ædificatione sunt solliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuētum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensum, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum Colossensem Episcopum commemorat. Et extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesie Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesie vnus regimē ac curam susceperit, huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quod veluti glebæ additus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere ne queat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat. sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam auctoritatem.

Act. 14. d. 12

Tit. 1. b. 5

Philip. 1. a. 1

Colof. 4. d. 17

Act. 20. d. 18

8 Cæterum quod Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocauit qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicumque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constituere Presbyteros oppidatim, continuò subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutatur. Et in Actis refertur cõuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandum est, nos hætenus non nisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verum in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in sollicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatam, cõscriptum ex viris piis, grauibus & sanctis: penes quæ erat illa, de qua postea loquemur, iurisdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiusmodi ordinem non vnus seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

Tit. 1. b. 5

Philip. 1. a. 1

Act. 20. d. 17

Rom. 12. b. 7

1. Cor. 12. d. 28

Rom. 12. b. 8

9 Cura pauperum diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate quum de publicis Ecclesie muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro diaconos designat, qui elemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheum. Nullum enim aliud publicum officium obire mulieres poterant, quàm si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesie seruiant. Tametsi autem nomen ipsum *διακονίας* latius patet, hos specialiter tamen diaconos Scriptura nūcupat quos elemosynis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia, & velut publici pauperum ararii œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quod in pauperum ministerio eorum viduæ negligenterentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtriq; muneri, & prædicationi verbi & mensarum ministerio, petierunt à multitudine vt eligerentur viri probi septem, quibus id operæ demandarent. En quales habuerit diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat.

Ibidem.

1. Tim. 5. b. 10

Act. 6. a. 3

110 Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo id seruari diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est siquid inordinatè geritur. Ita que, ne homines inquieti ac turbulenti (quod a-

1. Co. 14. g. 40

liàs futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo ut quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde ut suæ vocationi respòdeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sapius licet: qui vbi suum Apostolatam vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister auctoritatem sibi arrogare non audet ut in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, utroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet: Verùm quia de obcundi muneris necessitate superius attigimus, nunc de vocatione tantum agamus.

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: ut sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quæve ceremonia iniriandi. De externa & solenni vocatione loquor quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque avaritia, neque vlla alia cupiditate, sed sincero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem unicuique nostrum (ut dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamè ritè nihilominus vocatus est qui mala còficientia eò accessit, modò non sit apèrta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius iis armis instruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officiis vellet disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est primùm ex quatuor capitibus quæ proposui, cò ià pergamus.

1. Cor. 12. a. 7

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. Summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat auctoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum, impares sint aut inepti, hoc est ut instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariae. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo, seipsum contamine. Particulam Qualiter non ad ritum eligendi, verùm ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & sollicitudine. Potissimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilii & discretionis à Deo peterent.

Tit. 1. b. 9

2. Tim. 3. a. 1

Luc. 21. c. 15

& 24. g. 49

Marc. 16. c. 15

Act. 1. b. 8

1. Tim. 5. d. 22

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ non nihil habuit à còmuni reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, ut aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in mediùm producunt, ut Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere conuenit quod negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolū, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus. Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius auctoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quo saluam prædicationi suæ dignitatè vendicaret, cui infidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnus Episcopi, delictum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

Act. 1. d. 13

Galat. 1. b. 12

- 14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitima: vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamatur illud Pauli, vt dictum est, se nõ ab hominibus neque per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulũ & Barnabã in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthac segregatio & manuum impositio, postquam suam electionem testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamẽ ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum fors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.
- 15 Quæritur nunc à totãne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantum & senioribus qui censuræ præsumunt, an verò vnius autoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponderet. Præfuerunt enim tantum vt bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non vt soli, exclusis aliis omnibus, agerent quod placeret. Ac nequid fingere videar, planũ id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis. *Χρονησαστες*, inquit, *ὑπεβιτίσας καὶ οὐκ ἐνιαυτῶν*. Creabant ergo ipsi duo: sed rota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quẽ habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse novos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de cõmuni Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum cõtendit ex diuina autoritate descendere vt sacerdos plebe præsentem sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur.
- 16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos non alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quàm manuum impositionem. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi representabant. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias conferebant. Vtcunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cum ministerii dignitatem populo commẽdari, tum eum qui ordinatur ad

moneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesie in seruitutem additum. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hæc ceremoniam, quæ ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in supersticiosum abusum non vertatur. Hoc postremò habendū est, nõ vniuersam multitudinẽ manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quamquam incertū est an plures semper manus imposuerint necne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdã aliis factum fuisse cõstat. Sed Paulus ipse alibi se, non alios cõplures, Timotheo manus imposuisse cõmemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionẽ manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterii dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quæ te Presbyterum crearem, non sit irrita.

De statu veteris Ecclesie & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.

C A P. IIII.

HACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesie, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nũc quo ista omnia clarius ac familiarius patefiat, ac melius etiam in animis nostris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesie formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quãdam oculis representabit. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facillè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem cõseruare, & ab ea non multũ aberrarunt, plurimum cõducet hinc breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis cõmendari in Scriptura, ita quicquid ministrorũ habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit, nã ex ordine Presbyterorum partim eligebãtur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morũ & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & elemosynarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerũ: verũ quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitiis assuefaciebãt ad seruiendum Ecclesie, quo melius intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederet: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesie ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

- 2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabãt Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnũ eligebant, cui specialiter dabant titulũ Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominiũ in collegas haberet: sed quas partes habet Cõsul in Senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortandò, aliis præeat, autoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque id ipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatetur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam Diaboli instinctu dissidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, cõmuni consilio Presbyterorum Ecclesie gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesie consuetudine, ei qui præest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum. dicit enim Alexandria, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex selectum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erãt ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quo semen post se relinquerent, iunioribus qui sacre militie nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesie illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politie tantum & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate

Act. 6. b. 6,
& 13. a. 3
2. Tim. 1. b. 6
1. Tim. 4. d. 14

In Iesaiam
cap. 9.

Epist. ad E-
uagrium.

Tit. 1. c. 9

antecedebat vt fratrum cœtui subiiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum representabant.

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandria tantum (quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter cõcionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9° Tripertitæ historiæ. Quod tamẽ ipsum Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, si quis se pro Episcopo vendidisset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnus tantum ætatis morem refero: siquidem ne Gregorii quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à cõcionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundum esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm cõueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu edificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Epist. ad E-nagrium.

Epist. 24.

Homil. in Ezech. 11.
Act. 20. c. 16

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri nõ potest quod rarissimi erat vsus. Ob hæc igitur causam potissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod nõ posset bene à paucis expediti, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiore quoque discussione postularer, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Caere enim voluit Spiritus sanctus ne quis principatũ aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verum si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus verbo suo præscripsit.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui & œconomix suæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam sollicitudinem gesserit: sed quia ipse erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officii sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multo magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni sollicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorii epistolis constet, illo quoque tempore quo alias Ecclesiasticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creati tunc cœperunt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem administrandi rationem postularer: quanquam Hieronymus iam ætate sua fuisse commemorat. Erat autem penes eos summa reddituum, possessionum, suppellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archi-

Cap. 35.

Epist. ad Nepotianum.
Epist. 10. lib. 1

diacono denuntiat reatu constrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiae vel negligentia vel vilius fraude deperierit. Quod autem Euangelii ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quod item ad porrigendum in sacra Coena calicem adhibebantur: ad muneri ornandi causa fiebat, quo maiori religione ipsum obirent, quum admonebantur talibus symbolis non esse profanam aliquam villicationem quam gererent, sed spirituales & Deo dicatam functionem.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum usus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaque subinde illic haec cantilena Episcopis & Diaconis canitur, ut meminerint se non proprias opes sed pauperum necessitati destinatas attrahere: quas si mala fide supprimant aut dilapident, rei sanguinis futuri sint. Unde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illae apud Chrysostomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues obtestationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum autem aequum sit, & Domini etiam Lege sancitum, ut qui suam Ecclesiae operam impendunt, publicis Ecclesiae sumptibus alantur, & nonnulli etiam eo seculo Presbyteri patrimonii suis Deo consecratis, voluntarii pauperes facti essent: talis erat distributio ut nec ministris deessent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent unde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quo suam inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt clerici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt: & per abusum eiusmodi, iudicium sibi manducant & bibunt.

Refert cap.
Clericos. 1
& 2.

7 Principio libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fideles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientiae integritas vitaeque innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad haec vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiae redditus in quatuor partes diuiserunt, quarum unam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris adibus & aliis adificiis factis & ad tuendis, quartam vero tam aduenis quam indigenis pauperibus. Nam quod haec postremam Episcopo attribuunt alii Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius esse volunt, ut vel solus ipse ingurgitet, vel quod libuerit profundat, sed ut hospitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicat, nisi ut captiuis & peregrinis largiri queat. Et clarius etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicae sedis, ordinato Episcopo praecipua dare, ut de omni stipendio quod prouenit quatuor fiant portiones: una videlicet Episcopo & familiae eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo Episcopo in suum usum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalemque victum ac vestitum satis esset. Quod si quis inolescere coepisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim a collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

1. Timo. 3. a. 2

Cap. Praesulium, 16. quaest. 3
Refert. cap. Mos est, 12. quaest. 11.

8 Porro quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primo erat: deinde quum paulo ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniae illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum famis Hierosolymorum provinciam occupasset, nec posset aliter inopiae subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acacius Amidae Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, & habita praecleara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit unde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa Exuperium Tholosae Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum vero pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acacius dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarerit Arriani quod in redemptionem captiuorum sacra vasa cofregisset, pulcherrima hac excusatione usus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non ut seruet, sed ut erogat, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuvat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrii sustulerint? Nonne melius conflatur sacerdos propter ali-

Tripart. hist. lib. 5
Lib. 11. cap. 16

Ad Nepotianum.

Lib. 1. De officio. cap. 18.

moniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis: Nonne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori: & certè habebas aurum, unde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redèpti: Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metalloium. His non poteris reiposum dare. quid enim diceres: Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quarunt neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

Lib. 5. epist.
35, & 33

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædam præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinqueret, adulescentes, qui ex parentum consensu & autoritate, militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiã disciplinam: eosque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidè aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutũ sanctũ ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur, nequis, nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adulescètia tum sanctã doctrinã imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorisque vitæ habitũ quendã induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curisque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodũ autè militiæ tyrones vmbartilibus pugnis instituuntur ad verũ seriũque certamè, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primũ aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eũque perpetuò comitarentur, primũ honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectũ, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suã sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantũ volo, fuisse hæc tyronũ rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis accenserentur.

1. Pet. 5. 23

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cũ summa reuerentia ac sollicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligèdorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantũ peccarunt hinc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerunt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatum. Verũ in cæteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis. vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verũ quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnã probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desuit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudiciũ delectũque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochiis noui Presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinẽ nominatim cõsentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minus sollicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tũc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterii honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi ocu-

1. Tim. 3. 2.

Lib. 1. epist. 4

lis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quamquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus, quod etiam testatur Canon primus distin. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit cōseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Itē, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cū metropolitani iudicio consecratur. Adeo autē cauerunt sancti patres ne vlllo pacto immi-
nueretur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Constantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est. Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non aliter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulã quoque habes apud Augustinũ in nominatione Eradii. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatum, continuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populũque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Epist. 90. capite 2.

Epist. 110. Habetur apud Theodoritum, lib. 4. cap. 20.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodicensi concilio, ne tur-
bis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno sensu rem aliquam bene componant. & ferè illud verum est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verũm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primũ enim soli clerici eligebant, quem elegerat, offerebant magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionẽ, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebat alium quem magis probarent. tũ ad multitudinẽ res deferebatur, quæ tametsi præiudiciis illis nõ alligaretur, minus tamẽ tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantũ id fiebat vt sciretur quem potissimum expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quẽ vellent præficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio finit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, siquando opus fuerit, reprimant.

Epist. 87.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorii valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant. quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem, interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursionem barbarorũ multi Mediolanensium Genuã confugissent: non aliter fore legitimam electionẽ putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensu fuerint. Imò nõdum anni quingenti effluerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citauimus Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quòd si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantum Ecclesiis requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperii sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris autoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutũ esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum

Id quoque epist. compluribus.

Lib. 2. Epist. 69.

Distinct. 23, capite, in nomine.

Epist. 5. lib. 1.

aliquem designassent ordo clerus ac populus, ad imperatorem statim referret ille, ut vel scisceret electionem suam approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quae à Gratiano colliguntur, ubi nihil aliud dicitur quam nullo modo ferendum esse ut sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitano non esse consecrandum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, ut totum ad unius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, ut sua autoritate legitimam electionem confirmet.

14 Sequitur iam ut tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiae ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Graeci *ἁποτίαν*, interdum etiam *ἁποτίαν* vocarunt: licet *ἁποτίαν* id genus electionis proprie dicatur ubi declarantur suffragia manu elevatione. Extat autem decretum Niceni concilii, ut Metropolitano cum omnibus provinciarum Episcopis conveniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, ut tamen tres minimum conveniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renovatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicumque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quo gravius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem ut essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto post subiungit, Propter quod diligenter de traditione divina atque Apostolica servandum est & tenendum (quod apud nos quoque & fere per provincias universas tenetur) ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui praepositus ordinatur, Episcopi eiusdem provinciae proximi quique conveniant, & Episcopus deligatur plebe praesente. Sed quum tardius interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuteretur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent.

Epi. 2. lib. 1

15 Hoc quum ubique sine exceptione fieret, paulatim mos diversus inolevit, ut metropolitano ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti depravatione factum est, quam bona aliqua ratione. Nec multo post, aucta iam Romanae sedis autoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, ut totius fere Italiae Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animadvertere licet ex epistolis Gregorii. Paucis tantum civitatibus, quae non ita facile cesserant, antiquum ius servatum erat. ut de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solae metropoles retinuerunt suum privilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes provinciales Episcopi convenire in ipsam primariam civitatem. Caeterum ritus erat manuum impositio. Nihil enim praeterea caeremoniarum adhibitum lego: nisi quod aliquem ornatum in solenni coetu habebant Episcopi, quo à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen praebat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc saepe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum nisi quia ordinandi potestatem non habeat.

Lib. 2. Epist. 69, & 76.

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus. CAP. V.

NVNC ordinem gubernandae Ecclesiae, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totamque hierarchiam illius quam perpetuo in ore habent imaginem ob oculos ponere operae pretium est, ac cum illo quem descripsimus, primae ac veteris Ecclesiae conferre: quo ex comparatione eluceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos gravandos vel potius obruendos ferociunt. Praestat autem à vocatione incipere, ut videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quam fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus utinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quae ad simplicem doctrinam composita esse debet, ultra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdidit, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi

de doctrina nimis obsoletū est. quòd si quis habetur doctrinæ respectus, iuriconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimū quenuque fuisse electū qui sacra doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsentī modò Ecclesia nobis quaestio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodū nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longe absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quòd ad ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiois fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

2. Iam in eligēdo totum illud ius populi sublatum est. Vota, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euauerunt. ad solos Canonicos integra potestas trāsata est. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum, eum mox in conspectum plebis produunt: sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamatione Leo, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. Cyprianus quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. Tet synodorum decreta ne secus fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verum etiam si nihil aliud mali foret, quàm tamen hoc excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? Atqui ita, inquit, exigebat temporū corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectū sanūque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verum vbi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo succurritur? Sed est, inquit, ipsis Canonicis exactè præscriptum quid sequi in electione debeāt. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus olim plebs se astringi intelligeret, quum videret sibi regulā è verbo Dei propositam, dum ad Episcopum eligendum conueniret? Si quidem illa vna vox Dei qua describit veram Episcopi effigiem, meritò plura esse debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, pessimo affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etsi optimæ scriptæ sunt leges, manent tamen in chartis sepultæ. Interim vt plurimū moribus receptū est, & (quasi ratione fiat) etiam approbatum, vt ebriosi, scortatores, alcores passim ad hunc honorem promoueantur. parum dico: vt Episcopatus aduulteriorum & lenociniorum sint præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vllō modo excusare, nimis improbum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad istos trāsata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursus non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinose, auarè, ambitiose, humana diuinis commiscunt & confundunt?

1. Tim. 3. 2. 1

3. Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedii loco fuisse inuentum. Sæpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vires legimus: nemo tamen vnquam de auferēdo ciuibus iure cogitare ausus est. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarēt his vitiis, vel iam admissa corrigerent. Verum dicam quid sit. Quum populus in delictu habendo negligentior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minus sibi congruētē, in presbyteros reiceret, illi hac occasione ad tyrannidē sibi vsurpandam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt. Ordinatio autem nihil aliud est quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic ostentant, adeo inanis est & ieiuna, vt omni etiam fuce careat. Itaque quòd al. cubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipsi Episcopos, in eo nihil noui damni fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta est. Est hoc sanè foedissimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & piorum principum effect à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit, vel saltem libera voce approbarit. Verum inordinatus ille mos qui in Ecclesiis iam pridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentati-

onem Episcoporum, sibi fumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium, quam eorum in quos nihil plus id competebat, & qui non minus perperam eo abutebantur.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicunt. Sed in hoc pessimè corumpunt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regat ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificent. Similiter quum Diaconos consecrât, nihil agunt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonensi contra sancitum est, ne fiat absoluta ordinationes, hoc est, quin locus simul assignetur ordinatis ubi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtilissimum est, Ne onerentur Ecclesiæ superuacuo sumptu, & in homines otiosos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde ut ii qui ordinantur, cogitent non se ad honorem promoueri, sed munus sibi mandari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Romanenses magistri (qui nihil in religione curandum putât præter ventrem primò titulum interpretantur) reditum qui ad alimoniam sufficiat: siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil solliciti ubi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, ut titulus quem requirit concilii decretum, sit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quo sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicūque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt. ut quum alii inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, unde quinque asses annuatim conficere nequeant. alii sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria.

Distinct. 70.
cap. 4.

5 Verùm etiam si illi abusus crassiores tollerentur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes: neminem enim ordinât nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubnationem: Diaconi, ad elemosinæ procuracionem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quo specie ipsa venerationem apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt ista larua, ubi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibet vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autè examine (vmbra enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbra voco ridiculas illas gestulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationem doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius significationem noverint. neque enim necesse est ut vel vnius versiculi sensum reddere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendacionem artulerint. Eiusdem farinae est quòd quum ad altare admoventur ordinandi, quaritur ter voce non intellecta, sintne digni honore. Respondet vnus (qui eos nūquam vidit, sed nequid formulæ desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Patribus accuses, nisi quòd in tam apertis sacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei possessione sunt, putant id sibi iam licere. Quisquis enim contra hæc tam clara tamque atrocita flagitia hiscere audeat, quasi qui sacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quem putarent esse Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorsus est separata) quanto melius se gerunt? Est autem apud eos multiplex ratio. neque enim soli Episcopi conferunt sacerdotia. & in his etiam, quorum vocantur collatores, non semper plenum ius habent: sed alii præsentationem habent, ipsi autem collationis titulum retinent, honoris causa. Accedunt etiam nominationes ex scholis, resignationes, vel simplices, vel permutacionis causa factæ: rescripta commendatitia, præuentiones, & quicquid tale est. Verùm ita se omnes gerunt ut nullus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic contentendo: vix centesimum quodque beneficium hodie in Papatu sine simonia conferri: qualiter simoniam veteres definerunt. Non dico omnes numerato pretio emere: sed cedo mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum authoritas: alii obsequiis fauorem sibi con-

ciliant. Denique in hunc finem cōferuntur sacerdotia, non vt Ecclesiis sit prospectum, sed iis qui accipiunt. Itaque beneficia appellant, quo nomine fati declarāt se non alio loco ea habere quā principū donatiua, quibus vel conciliant fauorē militū, vel eorum labores remunerantur. Omitto quòd in tonsores, coquos, muliones, atque eius facis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstrepunt iudicia quā ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quā prædam esse canibus obiectam ad venationē. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruperint? qui forensibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vix dum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patris & cognatis, interdum etiam à patribus spurii creuerint?

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex legis, licentia? Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex Ecclesiis gubernandis præficitur. Videre est hodie in aulis Principū adulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim verò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullam prorsus nisi in recipiendo prouentu curā habent. Non obiciā, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem desit apud eos habere tantillum momenti. Non obiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hæc improbitatē esse factas. nā has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitiū, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini prorsus aduersetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiā si velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudētia) tam abominandas scditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quo ab omni reprehensione eximant. Quinetiā, si Deo placet, in istis nequitias continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectū esse iactāt ne Ecclesia periret.

8 Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quā fideliter munus suū exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic creantur, alii sunt Monachi, alii quos vocant Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Ecclesiæ. & habere talem in Ecclesia locum, adeò cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in clerum cooprarētur, monachi esse desinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tempus multum facis habuit, hanc tamen confusionē fieri passus non est. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus simul esse & clericus ritè nemo queat: quum alterum alteri sit impedimento. Nunc si interrogem quomodo munus suum bene impleat quem Canones non esse idoneum declarant: quid, obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi scilicet abortiua illa decreta Innocentii & Bonifacii, quibus monachi ad sacerdotii honorem & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis maneant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis a sinu, simulac Romanam sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verūm de hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse in Ecclesia puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus se officium sacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: seque vnū ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verūm, vt hoc illis demus, quid tamen officii faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibulis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris naturā patiat. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiā regere, an non impia est profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinātur, nominatim vetātur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquē Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarii sunt (vt loquūtur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locāt missando vel canēdo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficia aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellanix, & similia. Quāquā, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatix & Prioratus non tantum secularibus Presbyteris, sed pueris quoque (priuilegio, id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quā quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum: præsertim in tanta

multitudine quanta nunc orbis scateret. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent se parum profecturos, velut canes famelici circumeunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiæ, eò rediisse honorem & munus Presbyterii, nullus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitiosæ indignitati respòdeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habêt, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimũ habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullã plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificet. quod non est Deo, sed dæmoniis litare, vt alibi videbimus.

1. Cor. 4. 2. d

10 Non attingo hîc extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodẽ loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpositos, & quicumque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam verbi prædicationem, curam disciplinæ, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo habêt reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si cõsuetudinem, si vsus, si longi temporis præscriptionem allegant: ego cõtrà Christi definitionẽ regero, qua & veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulæ subiiciant, patiantur saltem hanc causam ex autoritate primæ Ecclesiæ decidi. At nihilo melior erit ipsorum cõditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius essent in munere pastorali. Dignitates illæ capitulares quas vocant, nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiæ gubernationem: multo minus Capellani, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi, & veteris Ecclesiæ obseruatio eos à presbyterii honore excludit. Presbyteros tamen se esse contendunt: sed detrahenda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia requisitũ fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscunque titulis insigniantur, nouitii quum sint, certè nec Dei institutione, nec antiqua Ecclesiæ obseruatione suffulti, locum nullũ habere debent in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius cõsecratum Ecclesia recepit. Aut (si rudius ac crassius me loqui malunt) quãdo Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farinae otiosi ventres ne minimo quidem digito particulã vllam attingunt eius officii quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum vt fallò sibi honorẽ vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

11 Superfunt Episcopi & parochiarũ rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis cõcederemus, eos habere pium & eximium munus, si quidẽ eo defungeret: sed quum Ecclesias sibi commissas deserendo, earũque curam in alios reiiciendo haberi pastores volunt, perinde faciũt ac si munus pastoris esset nihil agere. Siquis feenerator, qui nunquã pedẽ vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nunquam vidisset, pro iuriscõsulto se venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto absurdus istis faciũt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesiæ pastores, & tamẽ esse nolunt. Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesiæ suæ regimen obeat? Plurimi Ecclesiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquã accedũt. Alii semel quotannis aut veniunt ipsi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione deperat. Quum hæc corruptela primũ obreperet, priuilegiis se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat. æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorẽ esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquã viderit.

12 Iam ætate Gregorii apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauiter alicubi cõqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. Item, Quia charita-

Homil. 17.

tis viscera non habent, de mini videri volunt: patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutât. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedem consequimur, & operarii non sumus: Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministeriû prædicationis relinquimus: & ad poenâ nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quû tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantùm erant in officio minus assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimû quenque suggestû semel tota vita conscendere: Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimeretur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm accerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamè credibile est fuisse tunc non paulo integriorem quàm nunc sit.

- 13 Quòd si quis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licetiosius sine Lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cû natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (ut quiû) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarii, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, isti ineptis perpetuò superbiû. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis cõmune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidè Antichristi esse asserimus, continuò excipiunt, esse venerabilè illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deformæ & vastitatis plenum chaos somniarēt, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudiméta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & siqui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm futor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipacione sic cõfusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

- 14 *Matth. 5. b. 14* Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? vbi sal terra: vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum. nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, prodicionis, perfidiæ magistrum, nusquam tantum ad nocendû vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatē, sæuitiam. Taceo dissolutâ in omnibus vitæ partibus licetiã. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verèdum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipsi quidem poterût. Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarum præfædis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundû veteres Canones sententia, non sit vel excõmunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quæ exactiorē censuram de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nunc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine gloriantur. Certè quem habet, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

- 15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorû distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de cleemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de rota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in Missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionē se mutuò oscularentur fideles, & cleemosynas ad altare offerrent: ita simbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatē suam declarabant. Diaconus, qui æconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribuere. Nûc ex illis cleemosynis nihilo plus per-

uenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habet. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita cõposuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus, prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni: quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantum conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitione tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorù dimidia saltè ex parte fuerat. Nominatim enim quarrã partè canones illis attribuunt: alteram verò quartã, ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam cõferre debuerint: nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnã timoris Dei in corde haberent, sustinerentne hanc conscientiam, quòd quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltè cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam depredationem palàm conuersa est.

17 Sed hic vtuntur pulcherrimo colore. dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, sic demùm adimpleri vaticinia illa quibus splendorè regni Christi describunt veteres Prophetæ vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Nò frustra, inquit, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne inèptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet. Quæro tamè, Si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorù verba, nunquã minus abudauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatètur. Quid ergo sibi voluit illæ sententiæ? Quicquid vsu est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subiici. Quòd autè nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecraturus Ecclesiæ, quando verius ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperii insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit: quàm quum ipse & alii similes pii Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mésarum deliciis, vestium nitore, magno famulatio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam, quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

18 Verùm ne hic simus lógiore, iterum in breuè summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quòd in templorum ornatum cõfertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus què & ipsa natura sacròrum præscribit, & Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrina tum exemplis præscri-

perunt. Atquid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid, non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respicitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest ut viuorum templorum iustam habeant curam, ut potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quam minimum calicem aut vrcolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem, hoc tantum pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint diuiri. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò trãfferri. Ut taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiam si nulli sint pauperes) multis modis noxios, vtilis verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quã præter eius mandatum profuderunt. Quanquam (ut verum fatear) non multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deceditur. Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abbatia, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere, populũ superstitione inducunt ut quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasa, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ elemosynæ absumuntur.

19 De reditu quæ ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrat qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ infania est Ecclesiasticum ordinem hîc quærere? An in satellitii numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabileque Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemunt, quid respondebunt ad vultu illa Synodorum decreta: quibus statuitur ut Episcopus non procul ab Ecclesia hospitium habeat, vilè mensam, & supellestem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, ut mensulã eius pauperes & peregrini & cum illis Christus cõuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominia condamnent. Sed non est necesse durius hîc eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iam pridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commendationem superbiant. Quod me abundè fecisse existimo.

De primatu Romanæ sedis.

C A P. VI.

HACTENVS eos recẽsumus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud sunt quàm larvæ. ut ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attingimus. quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumpsit originem, ut illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, ut temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, sultura potissimum nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quod retinet caput ex quo pedit Ecclesiæ vnitatis, & sine quo dissilire eã ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axiomate sumunt exordium: Romanum pontificem (tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium) eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliter bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale

Tit. i. b. 7.

Concil. Carthag. 4. cap. 14. & 15

fit excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat.

2 Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiæ astiti-
ci ordinis rationem necesse sit sedem vnam inter alias & dignitate & potestate eminere,
vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiam, si hanc
ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarii quod postulât,
ostendere eos primùm oportet œconomiam hanc à Christo esse institutam. In hanc rem
citât ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis
instituit. At facilis est solutio, eaque multiplex, si quidē vna illis non satisficiat. Primùm,
quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò
gentis vnus & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatriæ septi erât
Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus
collocavit. illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quo melius in vnitatem
continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Oc-
cidētis moderationem, quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac si quis
contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfe-
ctos habeat. Sed est altera etiam nū ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Sum-
mum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat. nunc translato sacerdotio,
ius illud trāfferri conuenit. Ad quem porrò trāslatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse im-
pudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christum, qui vt solus mu-
nus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non en-
nim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa
intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

Heb. 7. b. 18

3 Non est igitur quòd exemplo isto, quod temporarium fuisse videmus, quasi perpetua
lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quod in sententiæ suæ confir-
mationem proferant nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo
Ecclesiam meam. Item, Petre amas me? pascere oues meas. Verùm vt firmæ sint istæ proba-
tiones, ostendant in primis oportet, ei mandari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere
Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui
vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascât
Ecclesiā. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datū esse Petro: aut Petrū,
ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habe-
mus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere &
remittere peccata. Modū verò ligandi & soluendi cum Scriptura tota passim ostēdit, tū Pau-
lus optimè declarat, quum dicit Euāgelii ministros habere mandatū reconciliandi homi-
nes Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficiū hoc respuerint.

Mat. 16. c. 18

Iohan 21. c. 15

1. Pet. 5. a. 2

Iohā. 20. c. 23

2. Cor. 5. d. 18;
& 10. b. 16

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cum a-
libi perstrinxi, tum fusius paulo pòst explicandum erit. Nunc tantum quid ex celebri il-
lo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operæpretium est. Promisit ei claves regni
cælorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauum voce &
ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam & Papa libenter
iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias
absque lucro excuteret. Quoniam Euangelii doctrina nobis cæli aperuntur, eleganti me-
taphora insignitur clauum nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines,
nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tan-
tū sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamē moueat. Sed quia
hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquā Papæ arridet, iā indenascitur litis prin-
cipium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex re ipsa colligo nonnisi muneris Apostolici
dignitatem notari, quæ ab onere disiungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui defi-
nitio (quæ nonnisi impudenter reiici potest) nihil Petro hîc datur quod non fuerit collegis
etiam commune. quia alioqui nō modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctri-
næ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque e-
nim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euangelii iniuncta fuit prædicatio,
ita etiam communiter ligandi & soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquit) Pe-
trum Ecclesiæ vniuersæ principem constituit, quum datum se illi promisit claves. Atqui
quod vni tunc promisit, alibi reliquis simul omnibus conferri & quasi in manum tradit. Si
idem iuris concessum est omnibus quod vni promissum, qua in re erit ille collegis supe-
rior? In eo, inquit, excellit, quòd & communiter & seorsum accipit: quod aliis non da-
tur nisi in commune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse

Mat. 16. c. 19

Mat. 18. c. 20

Iohā. 20. c. 23

Christum ut hominem unum aliis præferret, sed ut Ecclesiæ unitatē sic commendaret: Sic enim loquitur Cyprianus, In persona unius hominis Dominum dedisse omnibus claves, ut omnium unitatem denotaret. hoc utique fuisse reliquos quod erat Petrus: pari consortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab unitate fieri, ut Ecclesiæ Christi una monstraretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo claves. si enim hoc Petro dictū est, non habet Ecclesiæ: si autem Ecclesiæ habet, Petrus quando claves accepit, Ecclesiam totam designavit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claves, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud unus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personā gerens ipsius unitatis, acceperit. Ideo unus pro omnibus, quia unitas est in omnibus.

5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & angularē facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iunctura & cōpagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis: quia peculiariter nomē habet. Hunc certē honorem Petro libenter concedo, ut in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verum ut primatum in alios cum habere ex eo deducant nō permittam. Quæ enim est isthæc ratio colligēdi? Alios feruore studii, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò non meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse ut in cœtu verba faceret, & quodammodo præiret, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

6 Quamquam nondum in ea disputatione sumus, tantum hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam uniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucū initio facere tentarunt, relatu quoque, nedū refutatione, indignæ sunt, In Petro fundatā esse Ecclesiam: quia dictū sit, Super hanc Petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum auctoritas aduersus Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, certamus: quū nihil dici queat magis liquidum nec certum: Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filium Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia unicum est, ut ait Paulus, fundamētum, præter quod statui aliud non potest. Neque hinc Patrū auctoritatē ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandum quod dico, si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest quàm Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus ubi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuisse unū ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantum concedit dicendæ sententiæ, sed arbitriū illis permittit: ubi statuerunt, sequitur & obtēperat. Quū ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, ut inter æquales fieri solet. Quū accusatur quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiā si id sit immeritò, respondet tamē & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariā, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiori: quòd obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quòd si nihil istorum extaret, una tamen epistola ad Galatas omnē dubitationē eximere nobis facile potest: ubi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc cōmemorat se ad Petrum venisse, non ut subiectionem profiteretur, sed tantum ut testatā omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, ut communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se

correctum, & reprehensionem paruisse. Hæc omnia palam faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illū habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, nequis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini.

8 Verùm ut de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea consequetur, vnum debere centum millibus hominum præfici? Quòd duodecim vnum habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirū. Hoc enim fert natura, hoc hominū ingenium postulat, ut in quouis cœtu, et iam si æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quē alii respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus confessus iudicū sine prætore seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinus trahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. Atqui illud (inquiunt) non minus in naturæ vniuersitate quàm in singulis partibus locū habet, ut sit vnū summū omnium caput. Et huius rei, si Deo placet, probationē sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducē vnum semper eligunt, non plures. Recipio sanè quæ proferunt exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes ut regē vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Ita in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincit quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant. citant Homericum illud, *Οὐκ ἀγαθὸν πολυκρανίην*, & quæ eodem sensu in monarchiæ commendationem leguntur apud profanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homericō Vlyse vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnum duos non capere: & potestatem (ut ait ille) impatientem esse consortis.

9 Verùm sit sanè, ut volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia cōtineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit: non tamen propterea concedam, id ipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos cohæremus, secundum eum ordinem & eam politiæ formam quam ipse præscripsit. Insignè itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætextu volunt hominem vnum præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrat, secundum operationem in mensura cuiusque membri, augmentum corporis facit. Vides ut omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides ut singulis membris tribuat certam mensuram, & finitam ac limitatam functionem: quomodo gratiæ perfectio tum summa gubernandi potestas penes Christū vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet propriè vocari vnitum caput, quia sua autoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (ut loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderit hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministratorem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, siquid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

10 Aliquoties viam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit tamen ut impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro cōtulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec villo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesiæ præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem no

minat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & unicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnū corpus, vnum Spiritum, vnā spem vocationis, vnum Deum, vnā fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summū Pontificem, qui Ecclesiā in vnitatis cōtineat: Nihil enim aptius dici poterat, si quidē ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrū & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiā inter ministros non modò nullā ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ unicuique distributæ. Nec est quòd de cōparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter philosophentur. nam nec de illa tutum est vltra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

Ibidē, 4. 2. 4

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamē euincunt, sedem Romæ ita collocatā, vt quicumque sit vrbs illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat: Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mētionē data est: Petrus, inquit, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nōne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotii munus impleuit: Princeps pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longe ipso inferior potuit? Nōne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israclitæ constituere in deserto, vbi Moses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Deut. 34. 2. 5

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquit, principatum habuit inter Apostolos. ergo Ecclesia in qua sedit hoc priuilegii habere debet. Vbi autem primū sedit? Antiochiæ, inquit. Ergo Antiochena Ecclesia primatum sibi iurē vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romā transtulisse quem secum honorem attulerat. Extat enim sub nomine Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc trāsata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat, Romanæ cessit sedi. Verūm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse: Nam si iure definienda sit hæc causa, necesse est respōdeant, velintne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, non adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur vt mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & faciliē euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

12. quæst. 1.
cap. Rogamus.

13 Esto tamē: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamē non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Quī factum est igitur vt Antiochiam Alexātria præcederet? Quī conuenit discipuli vnus Ecclesiam superiorē esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem. si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nōne proximum & tertium merentur Ephesina & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohānes & Iacobus? Atqui inter Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vltimo quidē angulo hærrere potuit. Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum quascunque fundauit Paulus, tum quibus alii Apostoli præfuerunt. Sedes Marci, qui vnus tantūm ex discipulis fuit, honorem adepta est. Aut præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuū, vt cuique Ecclesiæ debeat honoris gradus quem quisque fundator habuit.

Galat. 2. b. 9

14 Quanquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, præfuisse illic 25 annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quādiu fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem 25 annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finē imperii Neronis (sub quo ipsum casum fuisse memorant) reperientur tantūm triginta se-

Galat. 1. d. 18
Galat. 2. a. 1

ptem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperii eius decimo octavo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summum: quos nunc inter duos Episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere, nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romam veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos saluari iubet, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neque hîc longa aut subtili demonstratione opus est apud sanioris iudicii homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterire, si Romæ fuisset.

Rom. 15. f. 13

Rom. 16. a. 3

15 Adducitur deinde vincetus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas. De Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutatio-nes adscribit. non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, si-lere potuisse, si ad fuisset? Imò ad Philippenses, vbi dixit neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, cõqueritur omnes quærere quæ sua sunt. Et ad eundem Timotheum grauior est querimonia, quòd nullus illi ad fuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd desertor fuerit Euangelii? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tẽpore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alii Linum, alii Clementè faciunt. Et multas absurdas fabulas narrât de disputatione inter eum & Simonem magû habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputas, ex opinione temere cõcepta morè Romæ inoleuisse, ne eo die ieiunaret quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicite vt nõ temere adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legimus. Et tamen propter hunc scriptorũ consensum, non pugno quin illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando testatur Paulus Petri Apostolatũ peculiariter ad Iudæos pertinere, suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quæ inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatũ magis quàm Petri respicere nos conuenit. siquidẽ ita inter eos prouincias diuisit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum destinaret. Nunc itaque suum primatum alibi quærant Romanenses quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

Act. vlt. d. 16

Philip. 2. c. 20

2. Tim. 4. c. 16

Epist. 2. ad Ianuã.

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius suffragio non minus temere & falsò superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quum itaque suum illud axioma iactant, non aliter contineri Ecclesiæ vnitatem posse quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui membra omnia pareant: ideòque Dominũ Petro, & deinde successionis iure sedi Romanæ dedisse primatum, vt in ea vsque ad finem resideat: asserũt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primũ præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesiæ honorem vbique deferant veteres, reuerentẽrque de ea loquantur. Quod tribus maximè de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inualuerat, fundatã & constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & autoritatẽ plurimum valebat. itaque in Occidente sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Deinde quum illic esset caput imperii, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vsu, viros illic esse quàm alibi vsquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbs nobilitas & alia etiam Dei dona multo excellentiora contempti viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesiæ, Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatior aliis & minus turbulenta fuerit. Ita factum est vt pii & sancti Episcopi, sedibus suis pulsũ, illic se veluti in asyllum aut portum quendam sæpe reciperent. Nam quo minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales Asiaticis & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit autoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulga-

ri in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimoniis commendata.

17

Verùm quum primatum inde & summam in alias Ecclesias potestatem ei astruere volunt nostri aduersarii, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt melius constet, primum breuiter ostendam quid de hac, quam tantopere vrgēt, vnitatem senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa vnitatis exempla recensuit, descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus presbyter, vnitatem in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præsentis causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factum vt præterierit. nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio, illam esse veram vnitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur: & Ecclesia vna est, quæ in multitudine latius incremento fecunditatis extenditur. Quo modo multi radii sunt, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fundatum: & quo modo de fonte vno riuus plurimi defluunt, & numerositas licet diffusa videatur exundantis copię largitate, vnitatem tamen seruetur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum tamen est, quod vbique diffunditur, nec vnitatem corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, persuantes largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde, adulterari non potest sponsa Christi: vnā domum nouit, vnus cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnus Episcopatus vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiam capiat: illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum integer residet Episcopatus, à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinet vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenses pro confesso & indubio sumunt, de vnitatem terreni capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

De simplic.
Prælatorum.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euerfa fuit. C A P. VII.

QUANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatē, nihil ad eam stabilitam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo, & suburbanas Ecclesias iubetur curare. Vbi concilium sic inter ipsum & alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eum constituit omnium caput, sed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulii nomine, qui Romanam Ecclesiam tunc gubernabat. iis datus est quatuor locus. Obsecro si caput Ecclesiæ agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reicerentur eius legati? An præsideret Athanasius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cœlestinum, (qui tunc pōtifex erat Romanus) obliquo artificio vsū esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quū mitteret illuc suos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices suas mandauit. Quorsum istud mandatum, nisi vt quouis modo nomē suum in prima sede haberet? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiam inter alios rogantur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius suo admiscet. Quid dicā de concilio Ephesino secundo: vbi quum adessent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum Concilium à quo & sanctus vir Flavianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiúsque impietas comprobata. At quum Synodus cogeretur, quum sessiones inter se Episcopi distribuissent: illic certè inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quàm in sancto & legitimo Concilio sedebāt. Non contendunt tamen de primo loco, sed cum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere, & hanc solam ob causam multis sæpe & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiam. sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatum si legatis suis primam sedem ambiret, eo supersedit.

2 Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessionem occuparunt Romanæ Ecclesiæ legati. Sed hoc fuisse extraordinarium priuilegium Leo ipse cōfiteatur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta, non contēdit sibi debere, sed tantum prætexit, Orientales, qui Ephesino cōcilio præfuerant, turbasse tunc omnia, & sua potestate malè abusos. Quum itaque graui moderatore opus esset,

nec esset verisimile, eos qui tam leues & tumultuarii semel fuissent, ad hanc rem fore idoneos, rogat ut propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad se transferantur. Quod singulari privilegio & extra ordinem petitur, non est certe ex communi lege. Vbi hoc tantum prætexitur, opus esse nouo alio præsidente, quia se malè gesserant priores: constat neque ante fuisse factum, neque perpetuum esse debere: sed præsentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonensi concilio Pontifex Romanus, non quòd sedi hoc debeatur, sed quia synodus graui & apto moderatore destituitur, dum ii quos præesse decuerat, per suam intemperiam & libidinem sese loco excludunt. Atque id quod dico, successor Leonis re ipsa comprobauit. Siquidem quum ad quintam synodum Constantinopolitanam, quæ longo post tempore est habita, legatos suos mitteret, nõ rixatus est de prima sede, sed Mennam Patriarcham Constantinopolitanum præsidere facillè passus est. Ita in concilio Carthaginensi, cui interfuit Augustinus, videmus non legatos Rom. sedis, sed Aurelium loci Archiepiscopum præfuisse: quum tamen lis esset de Rom. Pontificis auctoritate. Quinetiam habitum in ipsa Italia fuit concilium vniuersale, cui Romanus Episcopus non interfuit. Præerat Ambrosius, qui tunc insigni auctoritate pollebat apud Cæsarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambrosii dignitate factum est ut illustrior esset Mediolanensis sedes quàm Romana.

Aquileiense concilium.

3 Quantum ad ipsum titulum primatus, & alios superbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter se iactat, non est difficile iudicare quando & qualiter obreperint. Cyprianus sæpe meminit Cornelii. non alio nomine ipsum insignit quàm fratris, aut coepiscopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum scribit, Cornelii successorem, non modò eum sibi & reliquis æqualem facit, sed durius etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inscitiam ei obiciens. Post Cyprianum habemus quid de ea re censuerit tota Ecclesia Africana. Vetuit enim concilium Carthaginense nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Episcopus: sed tantum primæ sedis Episcopus. Quòd si vetustiora monumeta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuisse Rom. Episcopum. Certè quãdiu durauit Ecclesiæ vera & pura facies, ista omnia superbiæ nomina, quibus insolescere postea cœpit Romana sedes, prorsus erant inaudita. quid esset summus Pontifex, & vnicum Ecclesiæ in terris caput, nesciebatur. Quòd si tale quid sumere sibi ausus fuisset Romanus Episcopus, erant cordati viri qui mox eius stultitiam reprimerent. Hieronymus, quum Romanus esset Presbyter, non malignus fuit in prædicanda Ecclesiæ suæ dignitate, quantum res & temporum status patiebantur: videmus tamen qualiter ipsam quoque in ordinem redigat. Si auctoritas quæritur (inquit) orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnus vrbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Vbicunque fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubii, siue Constantinopoli, siue Rhegii, eiusdem meriti est & eiusdem sacerdotii. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit.

Lib. Epist. 2.
epist. 2. & lib.
4. epist. 6

Cap. 47

In epist. ad
Euagrium

4 De titulo vniuersalis Episcopi, Gregorii demum tempore exorta est contentio: cui occasionem præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quòd nemo vnquã alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contentione non causatur Gregorius sibi ius adimi quod in se cõpeteret: sed fortiter reclamationem esse profanã, imò sacrilegam, imò Antichristi prænuntiam. Corruit vniuersa Ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, ut omnibus despectis, frater & coepiscopus noster solus nominetur Episcopus. Sed in hac eius superbia quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorum societate, ascendere conatus est culmine singularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo uti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mète, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quàm fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Item, rursum Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret, quã primus apostata inuenit, atque (ut de honoris vestri iniuria taceam) si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quòd autem scribit, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in synodo

Lib. 4. epist.
76. Mauricio
August.

Constantia
August. epist.
78. eiusdẽ lib.

Eiusdem lib.
epist. 80

Auiano Dia.
epist. 78. eiusdẽ
lib.

Mauricio
August. epist.
194. lib. 7.

Lib. 6. epist.
188

Lib. 4. epist.
78. ad Mauri.
Eulolio, su-
pra, & epist.
79. lib. 7
Euseb. Episc.
Theſſalonic.

Chalcedonenſi, nullam habet veri ſpeciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipſe, qui multis epistoſis decretum illic in honorem Conſtantinopolitanæ ſedis factum impugnat, non præteriſſet proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plauſibile, ſi verum fuiſſet ipſum repudiaſſe quod ſibi dabatur: & homo alioqui honoris plus ſatis cupidus non libenter omiſiſſet quod ad ſuam laudem faceret. Falſus eſt igitur in eo Gregorius quòd titulum illum putauit ſedi Romanæ fuiſſe delatum à Synodo Chalcedonenſi. vt taceam ridiculum eſſe quod à ſancta Synodo profectum teſtatur, & ſimul ſceleſtum, profanum, nefandum, ſuperbum & ſacrilegum nuncupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichriſti præcone publicatum. Et tamen ſubiungit, præceſſorem ſuum recuſaſſe ne, dum priuatim aliquid daretur vni, ſacerdotes honore debito priuarentur vniuerſi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus ſibi hoc temerarium nomen arripuit: ne ſi in Pontificatus gradu ſibi gloriam ſingularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegaſſe videretur.

5 Venio nunc ad iuriſdictionem quam ſine controuerſia ſe habere in omnes Eccleſias Pontifex Romanus aſſerit. Scio quantæ fuerint olim de hac diſceptationes. nullum enim fuit tæpus quo non Romana ſedes imperium in alias Eccleſias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempetiuum, quibus modis ſenſim tunc emerſerit ad aliquam potentiam inueſtigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem ſibi arripuit. nam id in ſuum locum differemus. verum hinc paucis indicare operæpretium eſt qualiter olim & quibus rationibus ſeſe extulerit, vt aliquid iuris ſibi in alias Eccleſias ſumeret. Quum Orientales Eccleſiæ diuiſæ eſſent ac turbatæ Arrianorū factionibus, ſub Conſtantino & Conſtante Caſaribus Conſtantini magni filiis, ac ſede ſua pulſus eſſet Athanaſius fidei orthodoxæ præcipuus illic deſenſor: eiufmodi calamitas ipſum Romam venire coegit, vt Romanæ ſedis authoritate tum hoſtium ſuorum rabiem vteunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suſceptus eſt ipſe honorificè à Iulio tunc Epifcopo, ac obtinuit vt cauſa ſuæ deſenſionem Occidentales ſuſciperent. Quum ergo pii externo præſidio magnopere indigerent, in Romana autem Eccleſia cernerent ſibi optimum eſſe præſidium, libenter ei deſerebāt quamplurimum poterant authoritatis. Verum id totum nihil aliud erat niſi vt magni æſtimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominioſum duceretur. Poſtea mali & improbi multum ipſi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc aſylum ſe conferebāt. Itaque ſiquis Presbyter à ſuo Epifcopo, ſiquis Epifcopus à Synodo ſuæ prouinciæ damnatus erat, ſtatim prouocabāt Romam. Et has appellationes Romani Epifcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur eſſe ſpecies extraordinariæ poteſtatis, ſe longè latèque ita negotiis interponere. Sic quum Eutycheſ à Flauiano Conſtantinopolitano damnatus eſſet, apud Leonem conqueſtus eſt factam ſibi eſſe iniuriam. Ille nihil moratus, patrociniū malæ cauſæ nō minus temere quàm ſubitò ſuſcepit. in Flauianum grauiter inuectus eſt, quaſi incognita cauſa hominem innoxium damnafſet. atque hac ſua ambitione effecit vt Eutycheſiana impietas ſpatio temporis ſe confirmaret. In Africa id ſæpius accidiſſe conſtat. ſimul enim ac nebulo quiſpiam in ordinario iudicio ſuccubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis ſuos grauabat: Romana autem ſedes interponere ſe ſemper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Epifcopos ſancire nequis ſub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

6 Quicquid tamen fuerit, inſpiciamus quid iuris aut poteſtatis habuerit tunc Romana ſedes. Continentur autem poteſtas Eccleſiaſtica his quatuor capitibus, Ordinatione Epifcoporum, Conciliorum indiſtione, Audiendis appellationibus, aut iuriſdictione, Monitionibus caſtigatoriis, aut cenſuris. Ordinari Epifcopos à ſuis Metropolitis iubēt omnes veteres Synodi. nuſquam aduocari Romanum Epifcopum iubent niſi in ſua Patriarchia. Senſim autem mos obtinuit vt Italici Epifcopi ad petendam cōſecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui ſe in hanc ſeruitutem redigi paſſi non ſunt: ſed quum ordinandus erat aliquis Metropolita, mittebat illuc vnum ex ſuis presbyteris Romanus Epifcopus, qui tatum adeſſet, non autè præſſet. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in cōſecratione Conſtantii Mediolanenſis, poſt Laurentii obitum. Quanquam non puto illud fuiſſe vetuſtiſſimum inſtitutum: ſed quum honoris & benevolentia cauſa in initio mitterent vltro & citro legatos, qui teſtes forent ordinationis, ad communionem teſtandam: quod voluntarium erat, pro neceſſario haberi poſtea cœpit. Vteunque ſit, conſtat ordinandi poteſtatem non fuiſſe olim Romano Epifcopo niſi in prouincia ſuæ Patriarchiæ, hoc eſt in Eccleſiis ſuburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistoſæ ſynodica miſſio, in qua nihilo ſuperior erat aliis. Solebāt Patriarchæ ſtatim poſt

Lib. 2. epist.
8, & 70.

suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuò se alii aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eouisset agnitus superior, sed quò oportuerit non minus dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum: certè societatis signum id fuit, non domini. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorii ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

7 Sequuntur admonitiones vel censuræ, quibus ut olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Irenæus Victorè grauius corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, ut fraterno iure vterentur in Romanum Præsulem, admonendo & castigando, si quando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonebat officii, & si quid erat vitii reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur ut moneat Galliarum Episcopos, non sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso, si Galliarum tunc præsuisset Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt? sed lógè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, ut mutuò moneamus. Et videmus etiã quanta verborum acerbitate vir alioqui mansueti ingenii in ipsum Stephanum inuechatur, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ prouinciæ non essent.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitanæ cuiusque officium, ut prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium indicere solus imperator poterat. Si quis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruissent qui extra prouinciam erant, sed tumultus statim exortus esset. Ergo imperator omnibus ex æquo ut adessent denuntiabat. Refert quidem Socrates Iulium cum Orientalibus Episcopis exoptulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine Romani Pontificis conscientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porro nihil mirum si cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verùm quid hoc ad totius Ecclesiæ dominium? Neque enim vnū ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

9 Superest quarta species potestatis, quæ appellationibus constat. Summum imperium penes eum esse constat ad cuius tribunal prouocatur. Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: sed constat Galliarum Episcopos fortiter restitisse quum sibi imperium in eos sumere videretur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent ultra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere ut id decretum corrigeretur. Legatos misit qui id priuilegii sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilii, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumperant. Restiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur. Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtenderant Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelii decessoris sui arrogantiã damnans quòd à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset, ac sui suæque Ecclesiæ deditiõnem faciens, suppliciter veniam precatur. Hæc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur ut vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, si quid frontis habet reliquum, sine magno pudore inspicere possint?

Anast. lib. 7.
epist. 25.
Cyriaco, lib.
6. epist. 169.
Ad Patriar.
lib. 1. epist. 24

Epist. 13. lib. 3

Ad Pompeid
contra epist.
Stephani.

Tripart. hist.
lib. 4.

Hæc habetur
i. volum. cœc.

2. quæst. 4.
cap. placuit.

Sic Gratianus, malitiãne an inscitia nescio; ubi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi forte Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestiis, quæ ad eodẽ sensũ communi carent, vt illud vnum à lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tantũ prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpret Romam à communi lege excipit.

10
Aug. epist. 162
in breui. col-
lat. cõtra Do-
nat. & alibi.

Verũm (vt semel quæstionẽ hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdic-
tio, vna historia palam faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensẽ Episcopum
Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa: Nam quum sciret coniuratio-
nem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Cõstantinum
Imperatorem. Ille quum veller causam Ecclesiastico iudicio finire, cognitionem mãdauit
Melciadi Romano Episcopo; cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hi-
spaña Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione; audire appella-
tionem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse
iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudiciũ? Sed audiamus quid postea
contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniofa. prouocat.
Constantinus appellationis iudicium demandat Episcopo Arelatensi. sedet ille iudex, vt post
Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam
habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari
patitur Melciades, vt sibi Episcopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit?
Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Im-
perii opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantũ
modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione quam sibi
in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis
consensu obtinuisse mentitur.

Distin. 12.
cap. Sacro-
sancta.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei ni-
hil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum ha-
bent ingenii & doctrinæ, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primò gustu facile sit
deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius: Anacleti esse putet
egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe
quòd Cephæ sic caput? Plurimis eius farinae nugis, quas sine iudiciò confarcinauit
Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fu-
mos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed
ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insul-
sitatem palam refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis
suæ amplitudinem magnificis elogiis vendicant: quales sunt aliqua Leonis. Fuit enim vir
ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ec-
clesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur.

Vide epist. 85
Epist. 85

Epist. 89.

Apparet autẽ multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vi-
ces suas Theffalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi
Arelatensi, aut alteri cuiquam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vi-
carium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi man-
data vt salua & intacta maneat antiqua priuilegia Metropolitum. Atqui hoc vnum esse ex
illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt si qua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo
loco consulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quisquam in ordi-
naria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouincia-
le Conciliũ in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni
iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert
lex & natura Ecclesiasticæ communionis:

12 Gregorii tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lace-
rato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictae essent,
vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita:
quo in tanta rerum ciuiliũ conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non
prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanũ Pontificem magis adiunxerunt.
Eo factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quan-
quam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat
quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt
imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiã habebat sedes Romana

vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterant, sua auctoritate cōpesceret ac reprimeret. siquidē hoc diligēter subiinde testatur Gregorius: se non minus fideliter seruare aliis eorū iura, quàm ab illis ipse sua requirat. Nec vlli, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbius iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciūt officium, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit. assentiebantur autem qui volebāt: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod fecisse etiam plerosque notum est. Adde quod illic de Primato Bytanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorē esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & id ipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

Ad Mediola-
clerū, epist.
68. lib. 2
Ad Domini-
cū Carrhag.
Episcopum,
epist. vlt. lib. 2
Epist. 64. lib. 7

13 Hæc igitur tūc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denuntiat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem eā adhuc erat moderatio, vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atque ipse Romanus Episcopus non magis præfesset aliis, quàm subesset: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subiinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: seque magis implicitum esse curis terrenis, quàm in vita laica vnquam feruisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatuor: & post illa quietis oria, tumultuosa vitæ tempestatibus affligor: ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me, Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperii ciuilibus gubernatione abstinebat: ac se vnà cum aliis facebatur Imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videtur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

Lib. 2. epist. 37
Epist. 16

Theotistæ, c.
pist. 5. lib. 2

Anast. Anti-
och. epist.
7, & 25. lib. 1

14 Litigabar eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquam enim Imperii sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperii maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quod tūc illic erat Imperii caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitanæ & Primates præsidere debeāt, quàm ex ratione ciuilibus gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quo minimū fieret mutationis, pro statu rerū qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Prælatosque & Metropolitanos in iis vrbus collocatos quæ honoribus & potestate reliquas antecederant. Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quod si honorem ciuilibus regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbus dignitatem obsolescere videret ex quo sedes Imperii Constantinopolim translata erat, sedi iuræ metuens, contrariā legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verum meritò Synodi autoritas, vnus hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vt cunquē sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperii ordinem Metropoles disponerentur.

Distinct. 80

Cap. 1.

Socrat. hist.
trip. lib. 9.
cap. 13

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuita-

Item in De-
cret. 22. di-
stinct. cap.
Constanti-
nopol.

tis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eo quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Chalcedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam conuitis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distincta illic essent Patriarchiæ quàm politia causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi qui Synodi Nicenæ auctoritate, Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dicitur communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certe Proterius, quem Alexandria in locum Dioscori præfecerant: aderant alii Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnã eum moueat: scilicet prouidebat quod non multo pòst accidit, decrecente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilii decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa peruicacia placidè destiterunt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verum paulo pòst eousque erupit Iohannes, qui Gregorii tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalè Patriarchã diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa, sedis suæ defensionem deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cù superbia tũ insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperii finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulohio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vltèrius nò faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquàm exigit ratio datur. Ego honorè nò deputo, in quo fratrum meorum honorè minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrumque meorum solidus vigor. Si autè vniuersalè me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me faretur vniuersum. Bona quidè erat & honesta Gregorii causa: sed Iohannes, Mauricii Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquã de ea re passus est se exorari.

Lib. 7. epist.
30.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum successus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio cõcessit quod minime postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In huc modum dirempta est controuersia. Neque tamen ad eò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulo pòst ab eius communiõne abscissæ sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non parèret nisi quoad libebat. Tunc verò primùm in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnũ occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones cõmune spoliũ solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias autè caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem haberet: quæ quum initio infirma foret, (vt solet vsu venire in rebus nouis) Caroli inde auctoritate cõfirmata fuit, simili ferè de causa. erat enim ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius studio ad honorem Imperii peruenerat. Quanquam autem credibile est, prius valde deformatas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus oblitteratam. Extant adhuc in archiuis Curia Parisiensis breues illorum temporum commentarii, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactio- num faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur, stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannus: idque Episcoporum partim infertia, partim ignavia. Nam quum vnus omnia sibi sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magisque pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Episcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non defuisset, destituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quam prodigiosa Romæ omnium sacrorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, auaros, simoniacos, sacrilegos, concubinos, incestuosos, & quæque istiusmodi monstra, vt Apostolica auctoritate vel obtinerent honores Ecclesiasticos, vel retinerent: fraudem, & circumuentionem, & violentiam inualuisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse dicit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambitiosis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Non immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale est quòd de spoliis Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge: Pauperum vita in plateis diuitum seminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, sed fortior: aut qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iste, vel potius mors ista, non venit. vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor procedis, multo & pretioso circumdatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus: sic Paulus iudebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere cõsuevit. Mali enim illic non proficiunt, sed boni deficiunt. Iam quos appellationum abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de effræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdictione vsurpanda cõcludit, Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Truncari se clamitac ac demembrari. Vel nullæ vel paucæ admodum sunt quæ plagam istam aut non doleat, aut non timeant. Quæris quam? subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mirum si excusari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinẽ potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtrum etiã debeat quæstio est. Ad honore quibusque suum gradumque conseruandũ positi estis, non inuidendũ. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Ecclesia concidisset, partim etiã vt agnoscat quãto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit istac calamitas.

Lib. 1. De cõfide. ad Eugenium. Circa finem libri 4.

Lib. 3.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorii, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatum? Nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cum illorum temporum conditione habet? Papam enim non aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua auctoritate loquuntur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeant præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suam vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ non recensero ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarum omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reservationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refræmandæ suæ libidini, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiunt) iudiciũ sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatũ. Item, Neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quid plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem cõstituit, nullius autem iudicio parere sustinet. Sed quid si tyrannidẽ in populum Dei exercent: si dissipet ac vastet regnũ Christi? si totam Ecclesiã conturbet: si munus pastorale in latrocinium conuertat: Imò vt sit sceleratissimus, se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces, Aliorum hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra autẽ à solo Deo.

Nicolaus, eius sententia hæc in Decretis 17. quæst. 3. c. Nemini. Innocentii 9. quæst. 3. c. Nemo. Symmach. 9. quæst. 3. c. Aliorum. Antheriusi-bidẽ, c. Facta.

20 Ac quo eiusmodi edicta plus haberent ponderis, falso supposuerunt veterum Pontifi-

cum nomina, quasi res à primordio sic fuissent instituta: quum certo certius sit nouū esse & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Conciliis datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum ediderint sub nomine Anastasii Patriarchæ Constantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouinciis ageretur quod non ad Romanam sedem prius relatum foret. Præterquam quod vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatisque æmulo profectū esse? Sed oportuit scilicet eò dementiæ ac cæcitatatis prouehi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorū regum tyrannidem vbi que spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinēt, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Conciliis, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multo absurdiores, quas stulti canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiã applaudunt vt idolo suo adulentur.

Ibidem, c. An
tiquis.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tãtæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sententiã, qua vsus est apud Episcopos quorū concilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòst Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotū, aut primus Episcopus. Colligeret ex historiis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterū libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinē coheretur. Sed ego istis supersedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Respòdeant tamé mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte titulū vniuersalis Episcopi defendere audeãt: quem vidēt toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorii testimoniū, eo declarāt Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capituli nihilo magis fuit vsitatū. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrū, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficiētes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquã vniuersalem dici voluit. Quòd autem iubendi potestaté sibi arrogat Pontifex, parū consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hunc modum, Hoc verbum iussionis, peto, à meo auditu remouete. scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curavi. Quod iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantum reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudiciis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnus libidinem pro lege habeat, id certè magis indignū est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vlllo modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Epist. 92. lib.
4 ad Iohan.
Constantino
pol.

Lib. 7. epist.
28.

22 Verum ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorii & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supramodum distrahi: se sub colore Episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inseruiret quantis se nunquam in vita laica deseruuisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorū, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tēpestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, còsque ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendū: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius tēporis mare fuit: quid de præsentis Papatu dicendū erit: Quid enim simile inter se habent? Hic nullæ sunt còciones, nulla disciplina cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique

Epist. 5. lib. 1.
ad Theorist.
Epist. 7. ad A-
nastasium, i-
tē 25, & alibi.

nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatū ac dispositū. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus, quem constat fuisse illis prorsus incognitum? Quanquã de tempore Bernardi fateor tãtam fuisse tunc corruptionem rerū omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorii & similibus, prætextum aliquem petunt. perinde enim faciunt ac si quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperii statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamé illis iam extorsimus) Petrum voce Christi cõstitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsūque honorē sibi collatū in Romana sede deposuisse: id veteris Ecclesiæ auctoritate fuisse sancitū, longo vsu cõfirmatum: Romano Pontifici summã potestatem fuisse semper vno cõsensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarū, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorū valere nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi cõcedent necesse est, non posse Ecclesiarum matrem esse, quæ ipsa non sit Ecclesia: non posse Episcoporū esse principem, qui ipse nõ sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apostolatū. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid autem: vbi vllam Ecclesiæ faciē nobis ostendēt: Nominant quidē, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & Episcopatus, nomen officii est. Hic nõ de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio: Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulã illam exigemus officium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse verò Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primum in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: Alterum & proximum huic, sacramenta administrare: Tertium, monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit? imò quid facere se simulat? Dicāt igitur qua ratione velint haberi Episcopū, qui nullam officii partem minimo digito vel in speciem saltem attingit.

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. hic enim, etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulū retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episcopus. Istud proximum necesse est probent falsum esse, si vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi propriū, sed omnia potius cõtraria? Sed hic, ò Deus, vnde incipiam? à doctrinãne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinã? Hoc dico: quum mūdus hodie tot peruersis impiisque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria demersus: nihil vspiã istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferãtur Pontifices in renascentem Euangelii doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sæuitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentix. Salui igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focis, suisque ipsorum capitibus pugnent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica vbi nihil cernimus nisi horrédam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palàm profitetur? Erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit caput Ecclesiæ, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desit esse id quod erat.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vo-

camus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiam infamulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendā non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristū in templo Dei sessurū Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginē in Antiochi persona, ostendit regnū eius in magniloquentia & Dei blasphemias situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnū erigatur. Deinde talē esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineāt: quum tamen prædicit Paulus venturam defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tunc erigendam vbi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occuparit: vtcūque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitatem sparsim perseuerent. Quum verò addit suo tēpore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palàm facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porro quum hac nota designet Antichristum, quòd suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærēdo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quū ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se transtulisse quod Dei vnus & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impii & abominandi regni dux sit & antesignanus.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium cōuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vinctæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellā transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sapius potuit. Proinde sic loco alligare honorē primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelii aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Ta ceo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione dubitationem potest optime tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minus in illo captionum omnium ac circumscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hîc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualē religionis speciem professi sint iam pridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primū enim arcana illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est, Nullum esse Deum. Alterum, Quæcūque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinā de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabulas. Nō omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iam pridem tamē hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio, hoc quum sit notissimum omnibus qui Romam nouerunt, non cessant tamē Romanenses theologi iactare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Quid obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque homines reuerentur?

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtendunt, ratum esse velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem vicesimum secundū, qui palàm asseruit, animas esse mortales, vnāque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis futuris tunc prorsus cōcidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insanie opposuit, sed schola Parisiensis Regē Galliæ impulit vt ad palinodiam ho-

2. Thef. 2. b. 4
Dan. 7. 8. 15

Euseb. lib. 3
cap 5.

Luc. 22. d. 52

Testis Iohannes Gerson
qui tunc viuebat.

minē cogeret. Rex eius cōmunionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiusque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te, ne deficiat fides tua. Certè ille tam scædo lapsus genere à recta fide excidit, ut sit insigne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quamquam istud quoque magis per se puerile est quàm ut responsione egeat. nam si volût ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obicere.

Luc. 22. d. 32.

Matth. 16. d. 23.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare locū & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, ut quicumque illi cōpraesideat, etiam si sit diabolus, Christi tamen vicarius & caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò impium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorsus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihil igitur magis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarii, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat censura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primum, quòd Romæ sic viuatur, ipsis non modo conuenientibus, ac tacetibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigorus in eos non ero ut alienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto turè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscœnitatem, spurcitiā, ad omne scelus & flagitiorum genus ad eò sunt prostituti, ut monstra referant magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus esse quàm Episcopos. Neque tamen vereri debent ne suam turpitudinem ulterius detegam. Nam & in tam putido cœno versari piget: & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor satis ac super demonstrasse quod volebam: etiam si caput Ecclesiarum olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in minimis pedum digitis censeatur.

1. Thess. 1. a. 4.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio quid factum sit ut ita subito in tantam amplitudinem emerferint. Hic titulus Gregorii a tate in solos Episcopos cōpetebat. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed aliis quibuslibet eos attribuit. ut in summa, nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum est illud Augustini, Quamquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamē in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hic certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab aliis minimè discernit: sed omnes ex æquo postponit Episcopis. Idque eòsque fuit obseruatum, ut in Concilio Carthaginensi, quum duo adefsent Legati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt: Diaconi locum nullū in subscriptione habent. Et sanè nihil officii tunc habebant, nisi ut in doctrinæ & sacramentorum administratione Episcopo adefsent ac subessent. Nūc ad eò mutata fors est, ut facti sint Regum & Cesarum cognati. Nec dubium est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium ceciderint. Verùm hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quo melius intelligerent lectores, sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuetur ac defendit. Verùm qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum dūtaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis conuenire quod tam saepe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denūtio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaque irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigium: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctū esse oportuerat, subiicere ne faria impudentia Papistæ non dubitant.

Epist. 19. & 77.
& 79
Lib. 2. Epist. 6
25, & multis
aliis.
Epist. 19. ad
Hieronymū.

Lib. 4. regist.

Lib. 4. epist.
25, & 55.
Lib. 5. Epist.
7, & alibi.
Malach. 2. b. 8

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licetia ad vitian-
dam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

SEQVITVR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Epi-
scopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus
spectatur. De spirituali tantum potestate loquor, quæ propria est Ecclesiæ. Ea
autem consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Lo-
cus de doctrina duas habet partes: auctoritatem dogmatum tradendorum,
& eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie differere, pios lectores
volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem
referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua
qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi, simulque mini-
stros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam
Christo auctoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei re-
linquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio
quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non
malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine
huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apo-
stolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis vitum
fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuius in tyrannidem lapsus, quæ
procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2. Cor. 10. b. 8,
& 13. c. 10

Matth. 17. a. 5

2 Proinde hinc meminisse oportet, quicquid auctoritatis ac dignitatis Spiritus in Scri-
ptura, siue Sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus de-
fert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfati sunt dari: vel (vt ex-
peditius loquamur) verbo, cuius ministerium illis est coimmissum. Vt enim ordine omnes
persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi auctoritate fuisse præditos,
nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur ne-
quid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in me-
dium vt à populo audiantur, quàm præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter ver-
bum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis
fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Ita-
que populus, doctrinam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Moysen dicitur cre-
didisse. Sacerdotum quoque auctoritas ne cõtemptui foret, grauissimis pœnis sancita est.
Verum simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent, quum dicit se percussisse scædus
suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulo post addit, Labia Sacerdotis cu-
stodiēt scientiam, & Legē requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Er-
go si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo ac-
cepit, fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secū-
dum Legem Dei respondeant.

Exod. 3. a. 4

Ibidē, 14. g. 31
Deut. 17. b. 9

Malach. 1. a.
4, & b. 6

Deut. 17. b. 10

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem descri-
bitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel. audies igitur ex ore
meo verbū, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquā
ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confiden-
ter iactare audeat, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tantundem est apud
Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem est somniū, narret somniū: & qui habet
verbum meū, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legē dicit. Est autē eius-
modi, quod non patitur quæpiam plus docere quā iussus fuerit. Et postea paleā vocat quic-
quid à se vno profectū non est. Itaque nemo ex ipsis Prophetis os aperuit, nisi Domino ver-
bā præcūte. Vnde illa toties apud eos occurrūt, Verbū Domini, Onus Domini, Sic ait Do-
minus, Os Domini loquutū est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia:
Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo
ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent?
Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac
religione obstricūti sunt Prophetæ nequid tradāt nisi quod acceperint, tunc insigni potesta-
te ac eximiis titulis ornātur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac
regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destruāt, ædificent ac plantent: continuo subiun-
git causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit.

Iere. 23. f. 28

Iesa. 6. b. 5

Iere. 1. b. 6

Ibidem, b. 10

4
Matth. 5. b. 13
Luc. 10. c. 16
Iohan. 20. e. 23

Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur,
quod lux sint mundi, & sal terræ: quod pro Christo audiendi: quod quacunque in terra li-

gauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in celo. Verum suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt, bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legatione terminauit: quum mandauit illis ut irent ac docerent omnes gentes, quæcunque præceperat. Matt. 28. c. 19 Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, sibi que imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quique Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre, quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa. Iohan. 7. c. 16

5 At qui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiè que valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verum est quod ait Christus, quod nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa Sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli patent arcana Patris: Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum nõ alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnica suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alii, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimvero hæc Sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperat, ad posteros per manus transfuderunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filii verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cælo esse, non ex terra, quod audiebant. Matth. 11. d. 17

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidè oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verum quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quo melius infirmis conscientis satisficeret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictate Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetis ad numero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelii prædicationem. Nam ita eos arceat ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis monstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, totque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appetere extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset. Malach. 2. b. 7

7 Verum vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendere potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinæ veritatis fulgorè, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè suboscuro lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit, Deum olim multifariam multisque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per

alios subinde atque alios loquuturū: nec prophetias additurū prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docēdi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimū æternūque ab eo habendum sit testimoniū. Qua ratione totum hoc Noui testamenti tempus, ex quo cum Euāgelii sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicii, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quo scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltra nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictā admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddā ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno hære: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiaritèr se nobis ac coram explicauit: Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quæ nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

Matth. 17. a. 3

Coloss. 2. a. 3

Iohan. 4. d. 15

8 Est igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primū & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docēdi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: id ipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dicente Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationē definiuit Christus, quū iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsi præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus enim magister vester, Christus. Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in verā omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notāda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

Matt. 23. d. 10

Matth. 23. a. 8

Iohan. 14. d. 26, & 16. b. 13

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispensent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè cōscit, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mādatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac discatur: omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita vel potius figmēta tollere, vt solius Dei decreta rata maneat: Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitionum: quibus cōsilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cognitionem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ Pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nēpe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia sulti, omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent, Satiæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgrent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apostolos & eorū successores hoc, vt dixi, interest, quod illi fuerunt certi & authētics Spiritus sancti amanuenses: & ideo eorū scripta pro Dei oraculis habēda sunt: alii autē non aliud habēt officii nisi vt doceant quod sacris Scripturis proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam fidelibus ministris relictū vt nouum aliquod dogma excudāt, sed simpliciter inhærendum esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non tantum ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ Ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi non competere testatur Paulus: Quod si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradiderit

1. Pet. 4. c. 11

1. Cor. 10. a. 4

1. Cor. 1. d. 24

Pastor, in eo certam sibi fidem haberi iure postulet: nūquam hanc disciplinam tradidisset iisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, ceteri diiudicarent: quòd si alicui sedēti reuelatum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius auctoritatem, verbi Dei censuræ non subiiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicet quispiam, alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hinc hæsitare poterit quicūque bene nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse oportet, qua aduersus Satanam & omnes inferorum machinas, totūque mundum inuicta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem non nisi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quam hinc respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatem, vt solus ipse nobis sit in spiritali doctrina magister: vt solus est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minus ad totam Ecclesiam, quàm ad vnumquemque fidelium pertinet.

10 Isthæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis Præsules falso vocarunt, nihilo melior erit cōsensus quàm Christo cum Belial. Neque hinc mihi propositum est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidē exercuerint: tātum referam doctrinā, quam Scriptis primū, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confesso sumūt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ imaginem, hoc principio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatē à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideoque errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant, imò constituāt, re vera sibi vendicant quicquid contendunt deberi Cōciliis. Fidem igitur nostram suo arbitrio stare volunt & cadere vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis nostris statūque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemptoque Dei verbo, cudūt dogmata, quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita: quia penes Ecclesiam sit, condere novos fidei articulos.

11 Primū audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam auctoritatem confirmēt: deinde videbimus quantum eos iuuat quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquit, promissiones habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minus fidelibus singulis, quàm toti Ecclesiæ datæ sunt. Nam tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paraclētum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, non tātum numero duodenario id promittebat, sed illis quoque singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erāt. Quum autem eiusmodi promissiones, eximia consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorū datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hinc nego quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori caelestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: sed quia concedēdum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verū hoc omisso, simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantia, mendacii aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocatiōis suæ, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Verū quum primitias, & quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese intra verbi Dei fines sollicitè continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via protinus aberrant, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metā pertigisse. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

12 Sed excipient, quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum

1. Cor. 14. f. 29

Rom. 10. c. 17

Matt. 28. d. 20

Ioh. 14. b. 16

1. Cor. 2. c. 12

Ephes. 1. d. 18

Philip. 3. c. 12

competeré in ipsam Ecclesiam. Hoc tamen si habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, ut corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verum tales sunt semper Ecclesie diuitiae, ut multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarii nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verum ut eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quam nouit expedire. Scio quid hic quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro, aquae in verbo vitae: ut esset sine ruga & macula: & ideo alibi vocari columnam & firmamentum veritatis. Verum priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quam quid iam perfecit. Nam si omnes suos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certe adhuc nauis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorumque sanctificationi deesse non nihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte cedere, cuius membra omnia maculosa & non nihil impura sint, quam inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hic duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam delectas esse eius maculas & rugas: sed ita ut quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est, penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit ut cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. Alter locus ut alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quam intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, ut sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quo maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentum veritatis. Quid autem aliud sibi volunt haec verba, quam in Ecclesia conseruari

Ephes. 5. f. 15
1. Tim. 3. d. 15

Ephes. 4. b. 11

Dei veritatem, praedicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circumferamur quolibet vento doctrinae, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filii Dei cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei vnitatem. Quod ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quod fidam habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si haec custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur tota inde pendere, si verbum Domini fideliter conseruetur, suamque puritatem retineat.

13 Atque ut melius intelligant lectores, in quo potissimum cardine versetur haec quaestio, quid postulent nostri aduersarii, & in quo ipsis resistamus, paucis exponam. Quod illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretatur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocumque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum. proinde siquid extra aut praeter Dei verbum statuerit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: hic sensus noster est, ideo hoc esse quod abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiae auctoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si sponsa ac discipula Christi suo sposo magistròque subiicitur, ut ab eius ore assidue ac sedulo pendeat: Haec enim est domus bene compositae ratio, ut mariti imperio vxor obtemperet: haec scholae bene moratae regula, ut magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiae suae terminum statuatur vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suae inuictis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut haesitatione vacillabit, sed magna certitudine firmaque constantia coquiescet. Sic etiam carum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam praecclare sustineat: ut nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimam rectae viae ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu usum percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quae dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandum, quam ut mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinae suae veritatem. Proinde scitissime Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falso illum praetendunt. Ut Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita siquid praeter Euangelium sub titulo Spiritus obrudatur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelii. Haec ille. Iam col-

Iohan. 16. a. 7,
& b. 13

Serm. de sancto & adorando Spiritu.

Iohā. 12. g. 50
& 14. b. 10

Rom. 10. a. 4

ligere in promptu est quàm perperam faciant nostri aduersarii, qui non alio fine iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo cõmendent: quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei coniunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ cum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conantur nostri aduersarii quum Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minus clarè tradidissent: nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verum hæcne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantia vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatamque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designet modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrum dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contèdo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

Iohan. 16. b. 12

Homil. in Iohan. 96

15 Quid? inquit, an non extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum iuberi haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primum illic non fit doctrinæ mentio, sed tantum censuris asseritur sua authoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omissio, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquit. Quis negat? quadoquidem nihil pronuntiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quod ad eò vehementer in hoc insulto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum fannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quod pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ira fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cuedendis libertas.

Matt. 18. c. 17

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesiæ decreto emanasse. At miserrimum asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatem suffugere cogeremur: verum satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quod obiiciunt nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse consubstantialem Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quod in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Prophetis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnū esse Deum, rursus toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnus essentia, nisi quod natium Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsus fuisse Constantinum refert Theodorus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarii, primum perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potesta-

Lib. 1. cap. 5
hist. Eccles.

tem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quòd Theodoritus referat libenter amplexos esse quòd dicebat Imperator, còstat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

De Conciliis, eorùmq; autoritate.

C A P. I X.

N V N C vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multù adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræscentent. Imò quòd tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferat quòd extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hinc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hinc rigidior sum futurus, nõ ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suæque in honore apud omnes esse cupio. Sed hic est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec se cum habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totù confessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quòd minus Conciliis tribuo quàm aduersarii petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuum, quasi illorù causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenâ doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papisini euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quòd satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum autoritas quæritur, *Matt. 18. c. 10* nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm id nihilominus in particulari quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quòd addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilii, si in suo nomine congregetur. Quare vt milies Episcoporum Concilia nominent aduersarii, parum promouebunt: nec antè efficiunt vt credamus quòd contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbique Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodire. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantùm vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus. Nego in Christi nomine congregari eos qui abiccto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid cõminiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se ad futurum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab alijs discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quòd olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisitum: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotii, nec vlla autoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarii, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in Conciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Iesaiæ tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deferuerat. De Pastoribus verò sic loquitur, *Iesa. 56. d. 10* Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. In eundem modum *Osea 9. b. 8* Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odiù in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, vanidum sacerdotii praetextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat, *Iere. 6. c. 13* A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. Item, *Idem 14. c. 14* Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicissim tertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera *Ezech. 22. c. 25* parte nihilo mitius in eosdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam,

& profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum. & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

4 Sedenim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset: verùm aliter fore Spiritus sanctus denuntiavit. clara enim sunt Petri verba, Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudopropheta: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Videtur vt non à plebeis imminere periculū prædicat, sed ab iis qui Doctōrū & Pastorū titulo se venditabunt: Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictū vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impederent: Imò palam ostendit Paulus, non alibi sessurū Antichristū quàm in tēplo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendā illam calamitatē, de qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iā propè instare demōstrat. Nā dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quod post discessum meū intrabunt in vos lupi rapaces, non parcetes gregi. Et ex vobis ipsi erūt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorū series, quum tātulo temporis spatio degenerare sic potuerint: Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorū exemplis moneamur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitatē ab eorum statu pendere: Decebat quidem illos Ecclesiastica pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præsidēs esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes:

2. Pet. 2. a. 1

Matt. 24. a. 11,
& b. 24
2. Theff. 2. a. 4

Act. 20. f. 29

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum auctoritatem passim ac temere, nullōque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipsos delictum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nūcupātur, excussa verbi Dei obediētia, voluunt omnia, versant que pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitude aliquando vltius est: nempe vt Pastores percutiat cecitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cātilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ; Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta.

Zach. 12. b. 3

Iere. 18. c. 8

6 Hinc facile est respōdere ad illud alterū de Conciliis generalibus: Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quod si generale Conciliū tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescant Sacerdotes, & Prophetae terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis provisione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas, & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo Concilio quod cōuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetae. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularētur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mēdax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, conicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis.

Ierem. 4. c. 9

Ezech. 7. g. 26
Mich. 3. b. 61. Reg. 22. a. 5;
& d. 22

7 Sed vnum exemplū, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo Concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisei Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim nunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis cōuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minime fuisse in illo Concilio Ecclesiam. At non est periculū nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiae culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire nō potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hinc in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere; quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat:

Iohā. 11. f. 47

2. Theff. 2. a. 3

8 Quid ergo inquires, nullane erit in definiendo Conciliorum autoritas? Imò verò. neque enim hinc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquires) omnia in ordinem: vt cuilibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint Concilia. Minime verò. sed enim quoties Concilii alicuius decretum profertur, expendi primum diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturam amissim examinari: idque in eum modum vt Concilii definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicii: neque tamen examen, quod dixi, impediatur. Vtinam cum omnes modum seruent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult comperere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Arminensem debes tanquam præiudicaturus obiicere. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus, non quorumque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes. res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiiceretur. Sic præscas illas Synodos, vt Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremurque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continent quam puram & nativam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerferant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhuc ingenii, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hic opus est species colligere: vel quod nimis longum foret, vel quod hoc alii fecerunt diligentius quam vt multum addere liceat.

9 Porro quid Concilia cum Conciliis pugnantia recenseam? Nec est quod mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus: Nempe ex eo, nisi fallor, quod ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quæ Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit. Paulo post Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscamus pro legitimo? Vulgò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior asperius multo loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum, imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quod si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantum ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palam est à Satana mansisse. Quid quod totam Scripturam deprauando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superius abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quod in hac Eutychniana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixum alligatumque suis Conciliis Spiritum sanctum pro more iacent.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desyderes, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quod grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugebant: vel quod simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quod nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium cõ-

sensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adestet hostis Arrius in procinctu, quocum manus conferendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrii errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut gravitatis, inodestæ, & omnis humanitatis obliiti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intetinis dissidiis sese profcindere cœperunt: stylum qui in Arrium stringendus erat, in seiplos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorii volitabant: nec contentioni finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se cōfodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionē professus, talem in temperiem laude magis quàm obiurgatione castigavit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est: Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduertet: nequa dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse non negat: sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de cōmonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarii, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuis est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut nō assentari erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pias alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus consideremus. Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorii Nazianzeni, Nullius vnquam Concilii se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè defuisse, non multum autoritatis illis relinquit. De provincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quântum autoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserumque suffugium concedunt, Etiam si mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itane verò: quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Nō enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autè quibus verbis inauguretur in suū munus à Domino: Nō rece- Iosue. 1. b. 7. 8
dat, inquit, volumè Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quod si nulla hæsitacione accipièda est quorumuis Pastorum doctrina, quorsū atrinebat toties tamque solícite Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni auscultemus? Nolite (inquit Iere. 23. d. 16
per Ieremiã) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. vanitatè enim vos docent, & nō ex ore Domini. Itè, Cauete vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Et iustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nūquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidè eximuntur, nedū Satã cum suis mœdaciis. Matth. 7. b. 15
1. Iohan. 4. a. 1
Quid autem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent: annon satis declarat Matth. 15. b. 14
multum interesse quales Pastores audiantur, nec temerè omnes audicndos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quo in participationem trahant suæ cæcitat: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cæci quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pontifices dicantur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm verè vsurpari possunt) nos impediunt quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quo probemus num ex Deo sint.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesiæ potestatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de potestate quã illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libèter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius

remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiat. Multo enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuati eam conficeret. Deinde vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertio, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inuisitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exorto Arrius coacta est Nicæna Synodus, quæ sua autoritate & sceleratos impii hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas, mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorum insanix occursum est per Constantinopolitanam Synodum. Ephesino Concilio profligata est Nestorii impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia, ratio cõseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cõperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychniana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vit Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilii suffragiis fuerit recepta.

14 Verum aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus, non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verum quia Ecclesiæ autoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habebit nomen. Iubet Christus omnes de calice quem in Cæna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum Sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi voluit. Paulus coniugii prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: Sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contra ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid infæter demonstrasse enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ cõmemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ autoritas, cuius Concilii citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Nicææ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilii præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diiudicatione mansisse. Sed rogo iterum, quo in Concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmutescant oportet. Quàmquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constituisse. Er si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem apocryphorum reicientur: quod isti nullo modo facere sustinent.

1. Cor. 14. f. 29

Matt. 26. c. 16

1. Tim. 4. a. 1
Heb. 13. a. 4

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis. CAP. XI.

SEQVITVR pars secunda, quã in legibus ferendis sitam esse volūt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseræ animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Phariseis, imponere aliorum humeris onera quæ digito nolissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari confessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videtur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislatores, suo iure spoliant. Hæc potestas tractada nunc est, an Ecclesiæ liceat cōscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantum hoc agitur vt rite colatur Deus secundum præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vnus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtilis Ecclesiæ cōstitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volūt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinētes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attingi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fideiū conscientias data, opprimitur penitus ac disicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationē fanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam, & salutem querere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contēdo, necessitatem imponi conscientias non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicū Regem agnoscant, suum liberatorem Christū: & vna libertatis lege, nempe sacro Euangelii verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

Mat. 23. a. 4

2 Fingunt quidem Solones isti, suas cōstitutiones leges esse libertatis, suæ iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere ausus fuerit. neque id nulla causa. prospiciebat certè quantū vulnus infligeretur conscientias, si earū rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Cōtrā numerari vix possunt cōstitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denūtiatione sanxerūt, quas seuerissimè exigūt tanquã ad salutem necessarias. Et in his per multæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes verò (si in turbam suam congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Quis ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo cōstitutiones hinc impugnare animus est: quæ in hoc ferūtur vt animas intus corā Deo ligent, & religionē iniiciant, ac si de rebus ad salutē necessariis præciperēt.

1. Cor. 7. f. 35

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & cōscientiæ forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendū esse Magistratui præcipit, non pœnæ solū metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit cōscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiæque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed consueque persequitur donec ad reatū adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit cōscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominē sistit ad Dei iudiciū, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultū maneat. Vnde & vetus illud prouerbium,

Rom. 13. a. 1.

Rom. 2. c. 15

1. Pet. 3. d. 21 Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientia interrogatōem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius cōscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum non amplius nos arguat.
- Heb. 10. a. 2
- 4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide non facta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostēdit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur apud Lucā idem Paulus, se operā dedisse vt bona cōscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientia fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquēdo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, sine hominū intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine Deus præcipit, sed quamlibet verborum obscœnitatē & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mūdo homo viueret, conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non eo tantum peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerere enim debemus siquod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Siquis inicit scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscientiam. dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia vt à Deo præscribitur, non tamen cōscientia libertatē retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.
1. Tim. 1. a. 5
- 5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latae sint vt religionem nobis iniiciant, quasi per se necessaria sit earum obseruatio, dicimus conscientia imponi quòd fas non erat. Neque enim cū hominibus, sed cū vno Deo negotiū est conscientis nostris. Quòd pertinet illud vulgare discrimen, inter terrenum & conscientia forum. Quum totus orbis densissima ignorantia caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, vt humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis conscientiam agnosceret. Quanquam quod vno verbo fatebantur, postea re ipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc quoque extare quòd ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si principibus obediendum est non pœnæ tantum, sed conscientia causa, inde consequi videtur, in cōscientiam quoque dominari principum leges. Quòd si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit: Respondeo, primū inter genus & speciem hinc esse distinguendum. Nam etsi leges singula conscientiam non attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quòd magistratum auctoritatem nobis cōmendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniam à Deo sint ordinati, honore prosequendos esse. Interea minimè docet, quæ ab illis scribuntur leges, ad interiorē animæ gubernationem pertinere: quum vbique & Dei cultum, & spiritualem iustè viuendi regulam supra quolibet hominum placita extollat. Alterū quoque notatu dignum est (quòd tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tametsi sint obseruatu necessaria (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autē consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distāt quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei, & necessitatem constituunt in rebus liberis.
1. Cor. 10. f. 18
- Rom. 13. a. 1
- 6 Tales autem sunt quæ hodie vocantur Ecclesiasticae constitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque vt sunt innumera, ita infinita sunt ad captandas illaqueandæque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione non nihil attingimus: quia tamen iustæ tractationi hinc opportunior erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pseudoepiscopi, nuper disserimus quātum satis esse videbatur, totam illam partem omitto: in explicanda tantum quam se habere dicunt legum ferendarū potestate, hinc immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri cōscientias nouis legibus onerant, quòd sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex

quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaque quicquid iubet ac præscribunt, id necessario obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reum esse, quòd Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri episcopi essent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesiæ rite ordinandã requiritur. nunc quum nihil minus sint quàm quod haberi volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legislatores esse fidelibus impositos qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mādare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tāquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt restatum faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autem Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque id ipsum antè ab Iesaiâ dictum fuerat, quanuis paulò obscurius, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroque sanè loco ostēditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnoscere oportet, penes quem vnum seruandi perdendique potestas est vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorem & seruatorem. Itaque Petrus, dum pastores officii sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceāt aduersus clericos: quo nomine hereditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si rite expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnus facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi sciētia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius rite probèque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parere & à cuius nutu pendere debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligantur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo læce meminimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examen, quod nusquā aberrare nos sinat. Priore contēdit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabāt. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quo hoc demonstrat, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. In initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundum constitutiones hominum. In fine autem capituli maiore adhuc fiducia damnat omnes *νόμους*, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrget non esse laqueos conscientiam induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam ultra progredimur, operæ pretium

est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocant Ecclesie stultas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarii nostri sanctas esse & salutes defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam alia sunt de ceremoniis & ritibus, alia ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa qua nos ad utrasque impugnandas moueat: iustior certe quam vellemus. Primum nonne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis contineri: In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitae multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque tradituncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus: praesertim verò quum secundum elementa mundi huius colere praecipunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quam praecisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Gal. 3. d. 20

Gal. 5. a. 1

10

Porro istud pessimum accedit, quod vbi talibus vanis figmentis definitur religio semel coepta est, peruersitate illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisaei exprobrabat Christus, vt irritum fiat praecipium Dei propter hominum traditiones. Nolo contra praesentes nostros nomothetas vt bis meis pronare. vicerint sanè, si quo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos sceleratus sit auricularem confessionem ventente anno praetermississe, quam nequissimam vitam in solidum annum produxisse: linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quam totum corpus diebus omnibus scortando foedasse: manum, die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quam pessimis facinoribus assidue membra omnia exercuisse: sacrificum legitimo vno connubio copulari, quam illigari mille adulteriis: votiuam peregrinationem non persoluisse, quam in promissis omnibus fide fallere: in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quam defuisse vltimis pauperum necessitatibus: idolum sine honore praeterisse, quam hominum omne genus contumeliose tractasse: non demurmurasse certis horis longa sine sensu verba, quam legitimam orationem animo nunquam concepisse: Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei praecipium, nisi hoc est: quum obseruationes madorum Dei frigidè tantum & defunctorie commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiose & anxie vrgent quam si totam pietatis vim in se continerent: quum diuinam Legis transgressionem leuibus satisfactionum multis vliscetes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore poena plectunt quam carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt a quiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quam apiculum in praecipis (vt vocant) Ecclesiae violatum. Primum grauiter in eo delinquitur quod ob res leuiculas, & (si Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum contemnit, iudicat, abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quam caelestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absolvitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet prauaricatrice illa obedientia proficitur, quae tantum à Deo aueritur quantum ad homines inclinat.

Matth. 15. a. 3.

Galat. 4. b. 9

11

Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quae in iisdem constitutionibus improbamus. Primum quod magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes praescribunt: deinde quod immensa earum multitudine opprimuntur pie conscientiae, & in Iudaismum quandam reuolutae, vmbri sic adhaerescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quod dico & inutiles, scio carnis prudentiae credibile non futurum: cui tantopere arident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiae in commentitio cultu, in humilitate, & eo quod austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certe admonitio, quae excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanae traditiones sub specie sapientiae. Vnde hunc colorem habent: Nempe quia confectae sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quam optimum aliquid quod suae vanitati minus conueniret. Deinde qui videntur apta esse rudimenta ad humilitatem

Colof. 2. d. 13

quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commédationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num laruas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes cõmentitios cultus esse damnatos, & eo magis suspectos esse fidelibus quo humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum dilare vt facillè discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam nõ pluris æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudètia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitus discutiunt & verius expendunt secundum pietatis regulã quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani pōpa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mylteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est, earum authores eo delapios esse vt friuolis ineptiis & se & alios luderent: quia partim ex Gètium deliriis exemplar sibi sumpserunt, partim simiarum more temere imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiam si nullum aliud sit argumentũ, tamen ex farragine tam male consuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obtupefaciant magis quàm doceant. Sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinã inuertunt magis quàm conseruant, multum momèti reponit hypocritæ. si quis introspiciat melius, reperiet nihil esse præter vmbatile & euanidum disciplinæ spectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones, alias aliis coaceruando, in tantum numerum exercuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauem piis animis carnificinã afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corriperetur qui per octauas suas terram nudo pedetegerat quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc, exiguntur. Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legislatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremũ morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducatis, ne gustaueris, ne attrectaris. Nam quum verbum *ἀνήσται* & manducare & tangere significet, in priore significato hinc proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hinc ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantùm edere vetat, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

14 Hanc tyrannidem in humanis constitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum est vt innumeris edictis & immoda corum exactione miseræ conscientia mirabiliter torqueatur. De Canonibus ad disciplinam pertinētibus, alibi dictum est. De ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redierimus: Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramētis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent: Aiunt inter nos esse plurimos peræque rudes atque fuerunt in populo Israelitico: Illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse vtilem. Respondeo, nos non nescire quid fratrum infirmitati debeatur: sed ex aduerso excipimus, non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum a-

Ad Iuanar.
epist. 119

Colos. 2. d. 20

Epist. 118
ad Iuanar.

ceruis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto exercitio apparatus. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pedagogo pro aetatis captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi. Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discernit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis còsulere, Iudaismum à Christo abrogatù erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quòd diceret mulieri Samaritanæ, venisse tēpus quo veri cultores adorarēt Deum in spiritu & veritate. Hoc profecto semper factù fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodāmodo implicita erat, quibus abolitis nūc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitù. Ergone (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hīc contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, nō obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus pauca datae sunt, & minimè laboriosæ, quo presentem Christum demonstrent. Iudæis plures datae sunt, quòd essent absentis imagines. Absentem autē fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatē, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hīc prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus ritè litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitiari res bonas: quòd in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamē plus indignitatis habet, operibus temerè humano arbitrio confectis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ cedantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislatores ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprioque merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti aestimat. De ea operum perfectione hīc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate, gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obediētia est. Sed quia hīc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionē illam omittamus. Quod præsentis argumēti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quā solam Deus respicit, vt testatur per Prophetā, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantùm vt audiēdo audiatis vocem meam. De sacrificiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentū vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miserā plebem in externis illis nugis iustitiam, quā Deo opponant, & qua se ante caeleste tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum insectatione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histrionicam scenā aut magicam incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christū dirigantur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines in signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originē, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonam partem rescindere necesse sit si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis còstitutionibus tradere, quòd ætati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus seculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc exæcatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circūstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporū humanae traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari cōuenit: erit illa, quā superius posuimus, certa & cla-

Galat. 4. a. 1

Iohan. 4. c. 23

Iere. 7. c. 22

Iesa. 55. a. 2, &
29. a. 13
matth. 15. a. 9

Iesa. 29. d. 13

ra definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finē ab hominibus positas vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringāt, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelii claritatē obscurent: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac luforiæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpē quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimium difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantū sit in ipsis mali.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi: eius verò authoritatē penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volūt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilii sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos emētiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Chrtistus, vt ad ipsius regulā nos formemus ac comparemus: facile nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuit ac luxuriat. Annon enim illa semel Ecclesiæ dicta lex æterna manet: Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniarisque mendax. Id quum Ecclesiæ dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciā prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesiæ contumeliā irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exulteret, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurū, nihil ambiguū: quibus addere verbo Dei aut detrudere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verum de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelii administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quàm vel additamēta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Mosis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iam pridem declarauit quàm dū humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces, quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris, quo die eduxi eos ex Aegypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocē meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mādauerō vobis. Item, Contestando contestatus sum Patres vestros, Audite vocem meam. Aliæ que eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victima, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, nō acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesiæ autoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesiæ id imputari, arguere promptum est.

18 Hac ratione in istam humanarum traditionum tyrannidem, quæ sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod nostri aduersarii ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ecclesiæ iniurii, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vltra progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit. vt taceam insignem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mādatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad rem pertinet, spe-

Etare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Iam verò referre ad Apostolos traditionum originè quibus hætenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturæ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina ne nouis obseruationibus oneretur conscientia, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. Deinde si qua historiis vetustisque monumentis inest fides, Apostolis non ignotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt: Nec garriant, pleræque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita non fuerunt. Illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non poterat: post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentè causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, dum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse fingunt aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæc verò apud Gentes omnes promulgatæ multo antè fuerant) partim ineptas gestulationes & inanes ceremonias, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, perquam rite peragunt: modo quas pueri & moriones adeò appositè effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Si nullæ essent historiae, ex re tamen ipsa æstimare ne sani homines, non subito erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obiepsisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituissent quæ ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alii post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum vt quisque posterior erat, ita stulta amulatione cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudè ad posteros affectabant, in exigenda eorum obseruatione erant multo rigidiores. Hæc κακεῖνία bonam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant. Atque id quoque historiae testatur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterii dignitatem aliquid addiderunt quod non esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consueundo, hunc quem in Missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gestulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis prodiiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliudè quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia autoritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quod Domini passio, & resurrectio, & in caelum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri utile est? Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeat, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiae, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam profectò contaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotionem pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quod alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituamne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis utilis vsus, abstinèat: an legem feras quæ conscientias seruitute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquam videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus

Epist. 118.

Epist. 118. ad
Ianuar.

sine vlla eius contumeliâ abrogemus: quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquit, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus, se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quòties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum, postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua autoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinè & suffocatum attingant. Manet quidè adhuc scrupulus, quòd nihilo minus videantur prohibere: Atqui facile dissoluetur si quis propius decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrociniatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternumque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus ac temperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

Act. 15. d. 20

22 Quemadmodum siqui Ecclesiis nondum bene constitutis præsumunt fideles pastores, omnibus suis edicant ne, donec imbecilles quibuscumque viuunt, adolescant, palam die veneris carnis vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi, seposita superstitione, indifferentia per se sint: vbi tamè accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quam diuinam vrgere Legem de vitanda offensione. ac si dixissent, Præceptum Domini est ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè non nisi ex Concilii sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthæc fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, ac si Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. Verum, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam nouerunt. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quam violationem charitatis, nonne simul agnoscunt non committitum aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicemque accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

1. Cor. 8. d. 11

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hic agi, vt erroribus consentiamus: sed tantum vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verum hic quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nosque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiôsè fingunt) id solum agitur vt grauè aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed vt conscientia libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliata, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, ac si parum ad rem fa-

ceret, omittamus. At quanti putamus referre, suū Domino regnū eripi, quod tanta feueritate sibi afferit? Eripitur autem quoties humanarū inuentionū legibus colitur: quū solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quāti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mādato & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciā cum miraculo grandi & stupēdo. peribit enim sapiētia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominū. Et sanè quòd se filii Israel pluribus idololatriis inquinarūt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mādata, cultus novos fabricarint. Ideoque refert Sacra historia novos aduenas qui ad incolendā Samariam traducti fuerāt à Rege Babylonio, fuisse discerptos & cōsumptos à feris bestiis, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius. Quauis in ceremoniis nihil peccassent, non tamen probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violationem, quòd homines aliena à verbo suo cōmenta ingererent, vlcisfi non destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa territos, ritus in Legge præscriptos suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positā dum in illo colēdo simpliciter quod mādatur, nullas nostras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sapius laudatur pii Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistrā. Vltrā progredior, etiamsi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: feuerè tamē à Spiritu dānatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatum erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quod splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari. videmus tamē vt Spiritus audaciam illam detestetur non alia de causa nisi quòd hominum inuēta in Dei cultu impura sunt corruptelæ. Et quo nobis clarius patefacta est Dei voluntas, minus excusabilis quicquam tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circumstantia crimen Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronūciauerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei autoritas.

24 Mirantur plerique cur ad eò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis: At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cælestis sapiētiæ causa) ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationem cur peruerſa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenii libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdē præscribunt leges quas ipsi seruant. Hæc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat *εὐδωριστικέαν*, id est voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatū. Sic est profecto: stultescere & nostrā nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quo solum illum sapere permittamus. Quā viam minimè tenēt qui confictis hominū arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur & quasi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus deferretur, obtrudūt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamen religio vocari ea meretur) pluribus magisque insulsis superstitionibus, conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuāque omnia, & quæ suos authores verè referant?

25 Quod etiam obtendunt superstitionum patroni, Samuelē sacrificasse in Ramatha, & 1. Sam. 7. d. 17 quauis præter Legem id fieret, placuisse tamen Deo: facilis solutio est, non fuisse secundū aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. Quod ad exemplum Menoha spectat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed cælesti iustinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum, alter non inferior Iudic. 3. d. 19 Gedeoni insigni documento est, cuius ephod non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique aduentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetūt, nihil aliud est quàm veræ sanctimonix pollutio.

26 Cur igitur, inquit, ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabāt Scribæ & Pharisæi: Imò cur alibi idem Christus cauere voluit à fermento Pharisæorū? fermentum

tum (interprete Matthæo Euangelista) appellâs quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiscerét. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias propriis Phariseorum traditionibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueantur, nihil tale sonant. Illic siquidem Dominus acerbè in Phariseorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent quæ verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad cõtemptum doctrinæ induceretur. Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, auctoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos, partim mercenarios. Præpositi qui fidi sunt, veri Pastores. audite tamen, quòd & mercenarii necessarii sunt. Multi quippe in Ecclesia, commodâ terrena sectâtes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisei cathedram Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legè Dei docent. ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus.

Aug. in Io-
han. tract. 46

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodum hic occurrèdum est. Falli hîc sanè perquam est lubricum: quia non prima statim facie apparet quatum inter illas & has interlit. Sed ego ita dilucidè rem totâ paucis expediam, necui imponat similitudo. Hoc primum habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agèdis vigere semper aliquem ritum, quem non respuit publicæ honestatis interest, atque ad eò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundum ordinem fiant. 1. Co. 14. g 40 At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniisque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine istata quadam torma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis nervis Ecclesias, totasque deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tantum semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessaria, atque ita conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti dictum est): legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrunque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad communem vsum spectare cognoscitur, euerfa est fallax illa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem cõscientiis iniiciebat, quum putarètur traditiones ad salutem necessaria. Siquidè hîc nihil quæritur nisi vt cõmuni officio alatur inter nos charitas. Sed operæ pretiū est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehèdatur. Ac decori quidem finis est, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris conciliēt, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum est, vt qui præfunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectamque disciplinam assuefiat. Deinde vt bene composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur.

29

Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quàm inutilis elegantia larua, & luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad sacrorum mysteriorum reuerentiam aptum vt sit idoneum ad pietatem exercitium: vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque id ipsum sine fructu: sed vt fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia, sacra tractare debeant. Porro vt pietatis exercitia sint ceremonia, ad Christum rectà nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habet præter euanidum splendorem, sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, Vt ne profana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Ne mulieres in publicum nisi velata procedant: & alia plurima in quotidiano vsu habemus: quale est Quod flexis genibus nudoque capite oramus: Quod Domini Sacramenta non sordide, sed cum aliqua dignitate administramus: Quod in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alia eodẽ pertinent. In altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & mysticis actionibus destinata: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quod Paulus vetat ne mulieres in Ecclesia doceant, & siqua sunt similia. In primis verò quæ disciplinam conferuant, vt catechesis, censura Ecclesiastica, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eundẽ catalogum referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: altera enim ad ritus & ceremonias, altera ad disciplinam & pacem respiciunt.

1. Cor. 11. d. 22,
& a. 5,

1. Cor. 14. g. 34

30

Sed quia hic periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde capent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidam nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquunt: hinc testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones ne probare quæ & Dei auctoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeoque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habentur precationes. Quæritur siue humana traditio, quam repudiare vel negligere cuius liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in genere fuerat indicatum magis quàm expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarravit: in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis nõ voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quod istud pendere à temporum conditione prouideret, neque iudicaret vnã seculis omnibus formam conuenire) confugere hic oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requiret, tam vilitas mutare & abrogare quàm nouas instituere conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

1. Cor. 14. g. 40

31

Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundum hunc canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullaque superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non contemptum habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare aperte debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruantia & cautione conscientia libertas esse poterit: Imò verò præclare constabit vbi reputabimus, nõ fixas esse & perpetuas sanctiones quibus astricti simus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tamen non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alii aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxii. Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet. Quid an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando caduere mysterium, quod præteriri sine piaculo non possit? Minime. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuado proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite accurrat. Et est vbi

loqui non minus opportunum illi sit quàm alibi tacere. Stãtem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique satius est maturè humare mortuũ, quàm vbi linteum deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum inhumatus putrefcat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula dicitur: vbi si imprudẽtia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est contumacia. Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorũ structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verũ & certos dies & stãtas esse horas conuenit, & locũ recipiendis omnibus idoneum, si qua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarũ rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad cõmune statum pertinent: quãdo nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio positæ, singulorũ arbitrio relicta fuerint. Quòd si quis obstrepat & plus sapere hic velit quàm oportet, viderit ipse qua morositatem suam ratione Domino approbet. Nobis tamẽ istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesias Dei.

1. Cor. 11. c. 16

32 Porro summa diligentia incumbendum est nequis irrepat error, qui purum hunc vsum vel inficiat vel obscuret. Quod quidem obtinebitur si quæcũque erunt obseruationes manifestam vtilitatem præ se ferãt, si parcissimæ admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quandam nihilominus suæ quisque libertati necessitatẽ vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ ἀφ' ἐμοῦ, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerũ obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus, ne potioem Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatẽ contemnat. Postremò vt nullam hinc perpetuam legem nobis statuentes, totum obseruationũ vsum & finem ad Ecclesiæ adificationem referamus: qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in vfu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quosdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsentis experimento est hæc ætas. Nã (quæ superiorũ temporum cæcitas fuit & ignorãtia) tam corrupta opinione tamque pertinaci studio antehac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigijs superstitionibus queant, quia multæ ceremoniæ tollantur nec abs re olim fortè institutæ; & nulla per se impietate notabiles.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu, qualis cernitur in Papatu. C A P. XI:

RESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiastica potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictione pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemadmodũ enim nulla vrbs nullũve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nũc iterum cogor repetere) sua quadam spiritali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eãque ad eò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritalis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduertent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in sollicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spiritalẽ Ecclesiæ regimen erãt adiuncti Pastoribus. Ad Timotheum quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsent. Hoc posteriore genere non dubium est quum eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ cõtulit, Matthæi decimo octauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua cõtumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porro monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequẽnt. proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excõmunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere: aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrii in posterum trãsserri ad Christi gregem. Ad il-

1. Cor. 12. d. 28

Rom. 11. b. 8

1. Tim. 5. c. 17

lum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus, quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesia ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediatur quòd Christus iisdem verbis res aliquantum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimo sexto, vbi Christus, postquam se clauis regni cælorum Petro daturum promissit, continuo subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quam aliis quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentem, obuiam.

Iohan. 10. c. 23
Matt. 16. c. 19

Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio non aliò debent referri quam ad verbi ministerium, quòd dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelii, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluiamur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu: qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictosque esse: Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem, sed potentiam plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discriminibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rursus & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelii doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelii prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quæ pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio sæculis omnibus data est, firmaque manet, quæ certiores omnes securusque reddat, Euangelii verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiã, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus, potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelii prædicationem: nec tam potestatem esse quam ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem proprie Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

2
Matt. 18. c. 17

Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18, habetur: vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulo in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primum vbiq; simile est, quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendique potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatū, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesie permessa est. Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem cõiciat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Nequis ergo contumaciter Ecclesie iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quam sententiæ suæ promulgationem, ratumque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent ver-

bum, quo respicientes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire. quia non nisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas, & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, quos ut breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius conuendi leges, nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendū Romanæ sedis primatum allegant. ita norunt clauis suas quibus visum est aptare seris & ostius: ut dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilibus potestatis. Neque enim ius gladii habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium ut cogat, non carcerè, non pœnas alias quæ solèt infligi à magistratu. Deinde non hoc agit ut qui peccauit, inuitus plectatur: sed ut voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquã sibi sumit Ecclesia quòd sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quòd ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis: in vrbe bene constituta, pœna erit carcer. scortatus est: aut similis, aut potius maior. Ita erit satisfactũ & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit ut nullam det pœnitentiæ significationem, quin potius ut obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, ut qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quòd excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui exqueretur. Sed accidit sæpenumero ut sit negligentior magistratus: imò nonnunquam fortè ut sit ipsemet castigandus: quòd & Theodosio Cæsari contigit. Adhæc tantundem dici poterit de toto ferè verbi ministerio. Nunc ergo secundum eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinat obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratũ, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ ut altera sit adiumento alteri, non impedimento.

4 Et sanè si quis propius expendat Christi verba, facilè perspiciet, statũ & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporariũ illic describi. Neque enim consentaneum est, ut qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratũ deferamus. quòd tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnus anni dicenda erit, vel paucorũ, Amen, amen dico vobis: quicquid ligaueritis in terra: Præterea Christus nihil hîc nouum instituit: sed cõsuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quò significauit, non posse carere Ecclesiam spiritali iurisdictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritalis iurisdictione: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò. non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest ut iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm ut Ecclesiæ filius dicatur Imperator: Imperator enim bonus, intra Ecclesiã, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui ut magistratũ ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiumque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

Epist. 3. ad
Valentianũ.

5 Sed hoc quoque ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit olim verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: ut sciamus quid abrogandũ sit, & quid ex antiquitate restituendum, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primũ hic scopus est, ut scandalis obuiam catur: quòd siquid scãdali exortum sit, aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: Ut à iure gladii prorsus separetur hæc spiritalis potestas: deinde ne vnus arbitrio, sed per legitimum confesum administretur. V. i. Cor. 6. a. 4
trũque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, ut decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesiæ vindicta, & quasi vltimum fulmen, est ex-

communicatio, quæ non nisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desiderat, sed verbi Dei potètia contenta est. Denique veteris Ecclesiæ iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spiritali Pastorū potestate. Data est, inquit, nobis potestas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiã Christi, in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christi: ita, ne doctrina sit ludibrio, secundum id ipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cū ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterii profanatione nequeunt. Ita que dum a libi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesiæ censuris subiicit quæ eorum vitia castigant, ac tunc viguisse iudicia innuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

2. Cor. 10. 2. 4

1. Cor. 5. d. 12

6

Epist. 14. lib. 3, & eiusdem lib. epist. 19, & alibi Epist. 10. lib. 3

In 5. cap. 1. ad Timoth.

Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes cōfessum Seniorum, qui erat in Ecclesia quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri consilio, & plebis cōsensu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vsitata ratio, vt per senatum Presbyterorum Ecclesiæ iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alii enim ad docendum erant ordinati, alii morum censes duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosii seculo soli clerici in iudiciis Ecclesiasticis essent cognitores. Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificii? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vendicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quòd vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditū, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & cōfessum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

7

Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignã fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: non dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamè spiritualem iurisditionem adhuc vocant, vbi non nisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudicium Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excōmunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si comparet, damnatur. Damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio. si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiã illic de vitis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conuiuendo, vel vt pecuniam emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis superque est, quòd quum iurisditionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est instituta à Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca verò consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

8

Tamet si non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido vt nihil iam sit cur quisquam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidè. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquea-

runt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri non potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. Ius autem gladii quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare presentis negotii non est. Qua tamen etiam in parte animadvertere operæ pretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quam quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi autoritatē quaerimus, non dubium quin verbi sui ministros à civili dominatione ac terreno imperio arceret voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quam ut in vnum hominem coire queant. Nam quod Moses vtrūque simul iustinuit, primùm raro id miraculo factū est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino praescribitur, civilis gubernatio ei relinquatur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò est enim supra naturam ut vnus homo vtrique oneri sufficiat. idque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatū. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu duravit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de usurpando iure gladii cogitaret: ut istud esset vulgare proverbium Ambrosii aetate, Imperatores magis sacerdotiū optasse quam imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotē Ecclesias.

Mat. 10. d. 15
Luc. 12. c. 25
Exod. 18. c. 16

Refer hoc
homil. de ba-
siliis. tradēdis

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerent sine onere ac sollicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladii datum est, vel potius ipsi sibi usurparunt. Hanc impudentiam quo tandem praetextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatūque & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporum erat: quibus tantum in suo munere operæ ac negotii est, ut si illic toti assiduūque sint, nec vllis auocamentis distrahantur, vix tamē sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigii euectos esse ut summis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expostulent, à quo grauius eo modo laesus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis? Reges Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriores legem seruis suis imponit quam ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorē inter vos? Videmus iudicandi munus simpliciter à se reiicere, quod nō faceret si res esset suo muneri consentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterū vellem tam experimento probarent quam dicitare facile est. Atqui quum Apoitolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, cōuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum praestare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus praediti erāt amplitudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quam vlli post eos nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti praesertim Apostolis nihili homunciones possent eorū industriam centuplo superare? Id quidem tentare impudentissimā nimirumque audacis confidentiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo successu, palam est. neque enim aliter euenire poterat quam ut deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

Mat. 20. d. 25
Luc. 12. c. 25

Luc. 12. b. 14

Act. 6. a. 2

10 Nec dubiū quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterāt conscendere: sed nunc vafricie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita ut nemo futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiae suæ auctariū: nunc quū viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pii, siquid controuersiae inciderat, ut litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quod de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis saepe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidē summo opere displicebat (quoadmodū alicubi testatur Augustinus) sed ne partes ad contentiosum iudicium prosilirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntariis arbitriis, quæ prorsus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquāto post tempore variis difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrocinium se contulerūt,

vt ipsorum fide protegeretur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, variis ad id studiis impulsu sunt. Verum vt aliquam pietatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpotera sua largitate cõsuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam veramque disciplinam sic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nam siquam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritalia sunt. Verum cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt.

2. Cor. 18. a. 4

11

Lib. De consider. 25.

Luc. 12. b. 14

Lib. De consider. 2.

Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contentus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatã, qualicunq; colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Cõstantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt aliquaunque ratione hoc sibi vendicet, non tamè Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, sollicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autè Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, non propter has accepistis clauis regni cælorum. Quamã tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non scepro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. Ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatam, aut Apostolicus dominatum. Et continuo post, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio. Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palam sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Põtificem in Concilio Arelatensi decernere, suæ premium ius vtriusque gladii sibi competere iure diuino.

12

Epist. 5. lib. 2

Epist. 20. lib. 3

Epist. 61. lib. 2

Epist. 31. lib. 4

Epist. 34. li. 4

Quantum ad Cõstantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, non opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Imperatore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignum eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autè non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti cõsideratione, propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam piis dominis vitã tribuet, & nos sub manu vestra secundam suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc de Cõstantini donatione quæstionem penitus excutere: sed tantum vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quo fœdior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causã tam deplorata operam suam & linguam Romano Pontifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenii difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nãnias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè non minus frigidè domini sui causam agit quàm si facetus quispiam idem se agere simulans, Vallæ suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductiti rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

13

Cæterum si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris autoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henrichus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilii, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam quum Episcopus patus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hil-

debrandus, qui laceffitus ab eo fuerat, plaufibilem prætextum arripuit quo fe vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henrichus, propter insolentiorẽ administrandi rationem, plerisque Principum exofus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium feptimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam; animi fui malitiam prodidit. quæ causa fuit vt à multis qui cum eo confpirauerant, deftitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret fuffefforibus nõ modò iugum excutere; fed Imperatores quoque obnoxios fibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henricho fimiliores quàm Iulio Cæsari: quos subigere nõ fuit difficile, quum domi rerum omniũ securi & ignaui defiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta fit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditũ sibi fingit.

14 Interea temporis non ceffarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: urbem quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centũ circiter & triginta in potestate suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam fibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propè modum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ cenfebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vèdicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata: Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minime obscurũ est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis spontè resignet, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculũ vertitur, sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent:

Habetur lib.
4. Registr.
cap. 88.

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui alias in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pii quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercetur. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentia Imperatoris non obloquuntur: sed synce-
rè, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla cõtro-
uersia tunc erat omnibus persuasum. Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium
referebantur. Quemadmodum si quis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tan-
tum reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea cau-
sa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret,
cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valenti-
nianum: Augustæ memoriæ pater tuus non modò sermone respõdit, sed legibus quoque
sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Itè,
Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (in-
quam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis
iudicare: Item: Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel popu-
lus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Contè-
dit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam v-
bi profanæ controuersia agitatur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et
tamen in bona causa eo vsque progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum
se dicat. Volens, inquit, locum mihi commissum non deferam: coactus repugnare non no-
ui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularè sancti hominis mo-
derationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciaque coniunctam. Iustina Im-

Ezech. 34. a. 4

Referatur lib. 7
Theodorici,
cap. 20. lib. 4
Theodorici,
cap. 8

Epist. 31

Homil. de õ.
ilic. tradẽ

peratoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersiæ. Id quod & illius tēporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potius iudicabat quàm vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributū soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicādi: nemo nostrum interuenit.

Lib. 3. epif. 20

16

Atque ad eò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsierunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi tyrannica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant si quando suam auctoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barbaris expulsos susciperēt: eam iussione confirmat Gregorius, hortaturque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo Constantino politano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

Lib. 1. epif. 43
 Lib. 4. epist.
 32, & 34
 Lib. 7. epif. 39

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione. CAP. XII.

DISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spiritali iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia funguntur. Loquemur primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium disciplinæ, ab ipso quoque nomine abhorrent, hi sic habeant: Si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam familiam habeat, contineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multo magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quam ordinatissimum esse decet. Proinde quemadmodum saluifica Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita illic disciplina pro neruis est: qua fit vt mēbra corporis, suo quodque loco inter se cohæreant. Quamobrem quicumque vel sublatam disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiam, Ecclesiæ certè extremam dissipationem quærunt. Quid enim futurum est si vnicuique liceat quod libuerit: Atqui id fieret, nisi ad doctrinæ prædicationem accederēt priuatæ monitiones, correctiones & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti frænū est quo retineantur & domentur qui aduersus Christi doctrinā ferociunt: vel tanquā stimulus quo excitetur parum voluntarii: interdū etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigentur qui grauius lapsi sunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Ecclesia vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porrò hoc vnicum est remedium quod & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

2 Primum disciplinæ fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, si quis officium sponte non faciat, aut insolenter se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehensione dignum, vt patiat se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presby-

teri, quorum partes sunt non modò concionari ad populum, sed per singulas domos monere & exhortari, sicubi vniuersali doctrina non satis profecerint. quemadmodù docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnunquëque. Tunc enim vim ac auctoritatem obtinet doctrina vbi minister non tantùm omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationē habet id ipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obsequentes, vel segniores animaduertit. Siquis eiusmodi monitiones vel peruicaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis contemnere se ostendat: vbi secundò testibus adhibitis monitus fuerit, ad Ecclesiæ iudicium, qui est Seniorum confessus, vocari Christus præcipit: illic grauius admoneri, quasi publica auctoritate, vt si reueretur Ecclesiam, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frangatur, sed in sua nequitia perseueret, tum iubet, tanquam Ecclesiæ contemptorem, à societate fidelium abdicari.

Act. 10. d. 10
& c. 16

Matth. 18. b. 17
& c. 17

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista diuisio: Peccata esse alia priuata, alia publica vel palàm manifesta. De prioribus dicit Christus vnicuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Christus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (nisi contentiosus esse velis) accipere non potes, quàm Sub tua conscientia: ita vt non sint plures consci. Quod autè Timotheo præcipit Apostolus de arguendis palàm iis qui palàm peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsque offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in conspectum Ecclesiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis progrediamur secundum illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solennem Ecclesiæ correptionem, si quidem offendiculum sit publicum.

Matth. 18. b. 17
1. Tim. 5. d. 10

Galat. 2. c. 14

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posterioribus corrigendis non tantùm adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum non modò verbis castigat, sed excommunicatione punit, simul atque de scelere factus est certior. Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo spiritualis Ecclesiæ iurisdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimū sit & sanitatis subsidium, & fundamentū ordinis, & vinculū vnitatis. Ergo dū Ecclesia manifestos adulteros, seortatores, fures, prædones feditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, itè cõtumaces (qui de leuioribus etiã vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudiciū ludibrio habet, è consortio suo exterminat: nihil sibi præter rationem vsurpat, sed iurisdictioe sibi à Domino delata fungitur. Porro, ne quis tale Ecclesiæ iudicium spernat, aut parui a stimet se fidelium suffragiis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationē, ratūque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: habent verbum quo respicientes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias confidunt, opinione falluntur: nisi fortè carere impunè possimus eo adminiculo, quod Dominus fore nobis necessariū prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu melius perspicietur.

1. Cor. 5. b. 4

Matth. 16. c. 19
& 18. c. 18
iohan. 20. c. 23

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, ac si sancta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorū hominum coniuratio. Nam quum ipsa Christi sit corpus, eiusmodi foetidis & putridis membris inquinari non potest quin aliqua ignemina in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Ecclesia vnde probum sacrosancto eius nomini iniuratur, abigēdi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamiã redundaret. Atque hîc quoque habēda est Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimū est enim, cum, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignum admiserit quem repellere iure poterat, perinde reū esse sacrilegii ac si corpus Domini cani bus prostitueret. Quã obrem Chrysostomus grauius inuehitur in Sacerdotes, qui dum magnorum potentiã formidant, neminem audent arcere. Sanguis, inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominē timetis, ille vos deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis venerabiles. Non fascēs horreamus, non purpuram, non diademata. maior hîc est nobis potestas. Ego certè corpus meum potius tradam in mortem, ac sanguinem meum fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per Ecclesiæ iurisdictioem. Alter finis est, ne assidua malorū consuetudine, vt fieri solet, boni corrūpantur.

Ephes. 5. f. 25

Colos. 1. d. 24

Homil. in
Matth. 3
Ezech. 3. d. 28
& 33. c. 10

Nam (quæ nostra est ad deuiadum procliuitas) nihil facilius est quam vt malis exemplis à recto vitæ cursu abducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit. Ac tantum hîc periculum prospiciebat vt vel ab omni sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel scortator, vel auarus, vel idolorû cultor, vel ebriofus, vel maledicus, cû huiusmodi nec cibû sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore cõfufos suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita conducit & illis suâ nequitiam castigari, quo expergesiant sensu ferulæ qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quû in hunc modû loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc notate: & ne cõmiscamini cû illo, vt pudore suffundatur. Item alibi, quû se tradidisse scribit Corinthium Satanæ, vt spiritus saluus fieret in die Domini. hoc est (vt ego quidem interpretor) concessisse in damnationem tēporaneam, vt aternû saluus fieret. Ideo autē Satanæ tradere dicit, quia extra Ecclesiam Diabolus est, quemadmodû in Ecclesia Christus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertissimum.

1. Cor. 5. b. 6,
& d. 11

2. Thef. 3. d. 14

1. Cor. 5. b. 5

August. De
verb. Apost.
Serm. 68

6

His finibus propositis, superest videre qualiter hanc partem disciplinæ, quæ in iurisdictione posita est, Ecclesia exequatur. Principiò retineamus illam partitionē superius positam, peccatorû alia esse publica, alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ nõ vnû vel alterum modò testem habent: sed palàm & cû totius Ecclesiæ offensione designantur. Occulta voco, non quæ homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ iudicium non cadunt) sed medijs generis, quæ scilicet testibus non carent: neque tamen sunt publica. Prior species non requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia, vbi tale quid emergit, facere officium iuum debet in vocando peccatore, & corrigēdo pro modo delicti. In secundo genere non venitur ad Ecclesiam donec accesserit contumacia, secundum illam Christi regulam. Vbi ad cognitionem ventû est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio: eaque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum: vt magis gaudeat se correctum, quam tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari conuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore, grauiter Ecclesiam læsit, verbis tantû castigetur: sed priuari ad tempus Cœnæ communionē debet, donec resipiscentiæ suæ fidē fecerit. Neque enim Paulus in Corinthiis verborum modò obiurgatione vtitur, sed ab Ecclesia eliminat, reprehenditque Corinthios quòd tandiu eum tulisset. Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia, quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exorium esset offendiculum, primû à sacræ Cœnæ participatione abstinere, deinde & coram Deo sese humiliare, & coram Ecclesia pœnitentiã testari iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionē recipiebatur in gratiam. quæ receptio sapius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritû breuiter describit. Pœnitentiã, inquit, agunt iusto tēpore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuû impositionē Episcopi & cleri ius cõmunionis accipiunt. Quanquã sic præerat recõciliationi Episcopus cum suo clero, vt simul plebis cõsensum requireret: quemadmodû alibi tradit.

1. Cor. 5. b. 5

Epist. 1. lib. 1
Epist. 14. lib. 3,
& eiusdem
lib. epist. 26

7

Ambr. lib. 1.
epist 3. in o-
rat. habita in
funere Theo-
dosi.

Hac disciplina ad eò nemo eximebatur, vt Principes quoque vnà cum plebeijs se ad eã ferendam subiicerent. Et meritò: quum Christi esse constaret, cui omnia Regum scepra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius, quum ab Ambrosio ob eãdem Thessalonicæ perpetrata m iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circumdatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni Reges, si coram Christo Rege regû suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessariû illis est per os Sacerdotû à Domino corripi. Quin potius optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quo parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercēda isthæc iurisdictione sit: quia alibi dictum est. Hoc tantû addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si nõ soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modû vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinē à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationē, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeat à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitium. Verùm ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitentiã perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alii prouocentur: hæc si intuebimur, licebit facillè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiæ dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam vltra vrgendus est. quod si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat; & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiã solennem & priuationem à sacra communionem nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totã vitam indicent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quod nemo qui iterum lapsus esset, ad secundam pœnitentiãmitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicumque igitur sano iudicio rem æstimabit, desiderabit hinc eorum prudentiam. Quanquam publicum hic potius morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebant quia non poterat corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia cõcludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentiã reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquanto durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatû recipere qui à schismate redierant, id que statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

Ad Cor.
Hum. ep. 3.
lib. 1.

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potius, secundum Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quod si tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Domini cõmendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus in præsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno cõplectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantum qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potius diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quàm decet vsurpare audet.

10 Nam quod promittit Christus ligatû in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: quæ non coniiciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam morésque suos damnari audiètes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quod illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quàmquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiarius versari aut interiorem cõsuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem cõuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum

2. Theſ. 3. d. 15 Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam.
- 11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorū Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbēt. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, a quietate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberum ac solutum esse. Rationem a libi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatē Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tātum superuacua, sed etiam pernicioſa esse incipit: ideòque medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in cōseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis dirumpit vinculum societatis. Fatetur quidem non Pastores modò debere in hanc partē incumbere nequid in Ecclesia vitii remaneat, sed vnicuique eodem enitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiam si iis nō faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & non facit, iam nō alieno malo peccare, sed suo. Tantum id fieri vult adhibere prudentia quā Dominus quoque requirit, ne dū eradicatur zizania, frumenta laedantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat.
- 12 Hoc autē dicit propter Donatistarum morositatē, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabāt se hac via quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege, impio schismate se diuidebāt. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuū, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ, sed studio suarū contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbra rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitatis, ad corrigenda fraterna vitia moderatori curacione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se tráſfigurat Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiūt ad nocendum, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euersionis euanescent.
- 13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccādi multitudinem inuaserit, viuiddæ disciplinæ seueram misericordiā esse necessariam. Nam & cōsilia (inquit) separationis inania sunt, ac pernicioſa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipse quoque fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, conqueritur ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeò grauitur in Scripturis dānatur: suadetque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agēdum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Neque tamen intelligit conuiuendum propterea aut tacendū Episcopis, quòd seuerius punire publica flagitia nequeāt: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet sanitatem potius quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quamobrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendū est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est, vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.
- 14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes sup-

Lib. 2. contra Parmē. cap. 1.

Lib. 3. cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 1.

Matt. 13. d. 29

Cap. 1.

2. Cor. 11. d. 14

Epist. 64.

Cap. 2. lib. 3. cōtra Parm.

1. Cor. 5. c. 7

Ephes. 4. a. 2

plicationes, vel ad alia humilitatis, pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorû nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est utilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vsitata. Quâquam ne ipsi quidê Apostoli primi fuerunt authores, sed exemplû sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & utile fore prouidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. Exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel Synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursus quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctû esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis testimonia quæ ex Veteri testamento adduci possunt, non recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minus conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus non nihil: quia plurimi dum nõ intelligunt quid utilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alii etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius nõ bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuia, vel vt ad preces ac sanctas meditationes melius simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis cõstitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gẽtem vnã percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatû feriat manus Domini, id ipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatum suum palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuò singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiore vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtrûque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnã cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiochæni, quo eorum ministerium, quod tanti momẽti erat, melius Deo cõmendant, orationi ieiuniũ coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficeret Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunii non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, ventre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentique affectu ferri in precationem, & in ea perseverare possit. Sic intelligendum est quod refert Lucas de Anna, eam seruiisse Domino ieiuniis & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ieiuniũ Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finẽ. Deinde quum præcipiat eo loco cõiugibus, vt alii aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

17 Rursus si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliis regiõni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam, quo suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatẽ miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum

Act. 13. a. 3

Ibidẽ 14. d. 23

Luc. 2. c. 37

Nehẽ. 1. b. 4

1. Cor. 7. a. 5

Ibidem 2. 3

nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ sequuntur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulo antè dixerat, de flagitijs populi cōstitutam esse quaestionem, ac iam imminere iudicii diem nuntiauerat, rōsq̄ue citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad faccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & faccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiuniū, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarū cōditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cum ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ nō modò Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodièque optimum fidelibus admaniculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & fœcordia Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur. Promde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & cōiungit cum l. clu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponfus.

1. Sam. 7. b. 6
& 31 d. 13
1. Reg. 1. b. 12
Ionæ 3. b. 5

Matth. 9. b. 15
Luc. 5. g. 34

18 Ne quis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hîc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunii speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiuniū aliud temporale, quum aliquid ex cōsuetâ viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quemadmodum, exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eo impransus accedat. Qualitas in eo sita est vt absint omnes lautitiæ, ac plebeijs vilioribusque cibis contenti, palatum delicatis non iritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tātum ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multo enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsus quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindēda esse corda, non vestimēta: hoc est, admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & sui ipsius displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius admaniculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externā speciem pro cordis innocentia obiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisim seuerissimè inuehitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vt cuncte impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit: & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocriticum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquā habeat momenti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mādatis, & per se necessarijs non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorū: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiunium non nisi ab ijs quos dixi finibus æstimādum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. Tertius error non adeò quidē impius, periculosus tamen: tāquam vnum ex præcipuis officijs morosus ac rigidius exigere, ac immodicis encomijs sic extollere vt homines se aliquid eximiū fecisse putent quum ieiunauerint. Qua in parte non in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionē præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunii laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

Ioel. 1. e. 17

Ies. 58. b. 5

Lib. 2. Demo-
rib. Manich.
cap 17: & lib.
30 cōtra Fau-
stum.

20 Et tunc passim inualuerat superstitionosa quadragesimæ obseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commedabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt aliis exemplum præscriberet, sed vt Euangelii prædicatione sic auspicando, non humanam doctrinam esse, sed e cælo profectam re ipsa cõprobaret. Ac mirum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicii obrepere potuisse, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sapius ieiunat Christus (quod fieri oportuit si anniuersarii ieiunii legẽ tradere vellet) sed semel tantum, quum se ad Euangelii promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitatione prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potius admirationem omnes rapiat quàm ad æmuladi studium excitet. Denique nõ alia est istius ieiunii ratio quàm eius quo defunctus erat Moses, quum Legem e manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabiliendam Legis autoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moysi, talẽ ieiunii formã in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Patribus id sequutus est, quũ tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non aliò per tinebat quàm vt populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicẽ, à qua vulgò propè totus Israel descuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quamquam in modo ieiunii mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiae suæ libro nono. Romani enim (inquit) nonnisi tres habebant septimanas: sed illis continuũ erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbato. Illyrici & Græci sex: alii septem: sed ieiuniũ per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant. alii nonnisi pane & aqua vescabantur, alii addebant olera: piscibus alii & volatilibus non abhorrebant: alii nullum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentia meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuariũ.

Mat. 4. a. 2
Exo. 24. d. 18,
& 34. d. 28

1. Reg. 19. b. 8

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposterum vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges quæ consciẽtiis exitalibus vinculis stringunt. Interdictus carniũ esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegæ opiniones aliæ super alias, donec in profundum omnium errorum ventum est. Ac nequid prauitatis ommitteretur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibusque deliciis laus ieiunii quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se rite seruire Deo. Taceo quòd nunquam foedius se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnib⁹ abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarũ. Rursum hæc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, si quis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, iam suo seculo quosdam extitisse qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui, ne oleo vescerentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaues pretiosasque sorbitiunculas fieri sibi curabant: quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet non alio fine ieiunent nisi vt lautius nitidiũque epulètur. Sed nolo multum verborũ profundere in re non adeò dubia. Hoc tantum dico, cum in ieiuniis tũ in omnibus aliis disciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil sinceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papiſtas, vt superbiendi occasione vllã habeant, quasi aliquid reliquũ sit apud eos laude dignũ.

Ad Nepotianum.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerũ peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suoque ordini imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis alex, nequis comestationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturam: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliique eius generis. Adiciebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum autoritas sanciebatur, nequis eos impune violaret. In hunc finem unicuique Episcopo committebatur cleri sui gubernatio, vt secũdum Canones, suos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem institutæ erant annuæ inspectiones ac Synodi, vt si quis foret in officio negligentior, admoneretur: si quis peccasset, pro modo delicti in eum animaduertetur. Ipsi quoque Episcopi quotannis suas habebant prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur siquid præter officium admitterat. Nam si quis Episcopus durior erat aut violẽtior in suum clerum, illuc erat prouocatio, etiam si vnus tantum conquerebatur. Animaduersio seuerissima erat, vt deponeretur

ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autē erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam solebant quin locum ac tempus proximā indicerent. Nam vniuersale cogere Concilium solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur omnes vetustæ indiētiones. Quandiu vigeat hæc seueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & opere prætrahere. Quin multo rigidiores erant in seipsum quàm in vulgus. Et sanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) disciplina plebs regatur: clerici inter se acriores exerceant censuras, minúsque longè sibi quàm aliis indulgeant. Istud totum vt obsoleuerit nihil opus est referre, quum nihil hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac dissolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepulta esse omnis antiquitas, vmbri, fateor, quibusdam decipiunt simplicium oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo propius accedunt quàm simiæ amulatio ad id quod ratione & consilio faciunt homines. Memorabilis est apud Xenophontem locus, vbi docet, quum turpiter degenerassent Persæ à maiorum institutis, & ab austero viuēdi genere ad mollitiem & delicias prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, priscos ritus sedulò seruasse. Nam quum Cyri tempore eousque vigeret sobrietas & temperantia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco duceretur: apud posteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, sorbere verò & intus alere ad putredinē vsque foetidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permissum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necesse foret, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant boni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctem continuarent suas crapulas. Conficere diurnum iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandæ causa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendēt Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus: ridiculâ eorum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

Lib. 8. Pæd.
Cyri.

23 Vna in re pluriquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittat. Quanta apud eos scortandi grauetur impunitas dicere nihil attinet. ac foetido suo calibatu freti occaluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ non solū orobauit Ecclesiã probris & idoncis Pastoribus, sed horrendâ inuexit scelerū colluuiem, multasque animas in gurgitē desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus interdiktum fuit coniugium, id factum est impia tyrânide, non modò contra verbum Dei, sed etiam cõtra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeret, clarius est quàm vt longa demonstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopū vult esse vnus vxoris virum. sed quid potuit vehemētius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denūtiat, fore nouissimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant: eosque non modò impostores nuncupat, sed dæmones: Hoc igitur vaticinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse coniugii prohibitionem. Verùm bellè se elapsos esse putant quum hanc sententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliosque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tantum ab eo arcemus, cui putamus non satis conuenire. Quasi verò etiam si in illis superioribus completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit puerilis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est ac si tyrannus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

1. Tim. 3. a. 1
tit. 1. b. 6

1. Tim. 4. a. 3

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotē. Quasi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere deberēt Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est. quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hæc generali vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodierint. Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginē esse

Siricius ad Episcopos Hispaniarum.

velit sacrae suae cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidius dici poterat ad commendandam coniugii dignitatem? Qua igitur fronte immundum vel pollutum vocabitur in quo similitudo spiritualis Christi gratiae elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendat. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos ministrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus secubare, quo puri & immaculati sacra tractarent. Nostra ergo sacra, quum & multo nobiliora sint & quotidiana, à cõiugatis tractari valde fuerit indecorù. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerii persona quæ fuit sacerdotii Leuitici. Illi enim tanquam *ἀτίμωτοι*, Christum repræsentabant, qui mediator Dei & hominùm, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrè nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamentis vt adùbrarent, iussi sunt vltra humanum morem se purificare, dum ad Sanctuarium accederent: quia tum scilicet propriè Christum figurabāt, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandù Deo populum apparebant ad tabernaculum, cælestis tribunalis simulachrum. Hanc personā quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparatur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipsi Apostoli suo exemplo comprobauerunt nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantùm vxores retinuisse, sed secum eiam circumduxisse testis est Paulus.

Heb. 13. a. 4

1. Cor. 9. a. 5

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum istud castitatis pro necessaria re venditarūt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè cõtemnere) quid, amabo, facient omnibus vestutis Patribus, quos certū est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiam approbasse? Alebant scilicet scdam sacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cælibatu: vt nūquam defunt superstitionis suli, qui semper nouum aliquid comminiscuntur vnde admirationem sibi concilient. Sed quid constitutum fuit: nempe in sententiam Paphnutii discessum est, qui pronuntiauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neque aut ipsis dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

Hist. tripart.
lib. 2. cap. 14

27 Sequuta sunt deinde tēpora quibus inualuit nimis superstitiosa cælibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cū ea conferenda vulgo cõderetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui nō ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotii gradum: deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiã sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obiiciant aduersarii, primùm respondeo, hanc liberratem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi. hac, sine difficultate, vfos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locū successerūt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplū pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitū vel indecorū nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatumque fuit. Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse cõiugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cælibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anteferet. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam qui ad eam seruandam idonei nō essent. Nā quum seuerissimis legibus in scortationes vindicaret: de iis qui matrimoniū contraherent, hoc tantùm statuebat vt à functione supersederent.

28 Ergo quoties cælibatui suo defendēdo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illā obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuia coerceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditēt, quæ per se libera ex Ecclesiæ vtilitate pendet. Neque tamen hæc dico quòd vlla omnino cõditione dandum esse locum iis Canoni-

Hom. de in-
uentione Cru-
cis.

bus censeam qui vinculum cælibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed vt intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorû scripta extant, neque ipsi, quû ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo, tanta malignitate coniugii honestati obtre-
tarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quod is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonii commendationem videri fuisse aliis profusior. Sic autê loquitur, Primus gradus castitatis est, sincera virginitas: secundus, fidele cõ-
iugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonii casta dilectio.

De votis, quorû temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit. CAP. XIII.

DE P L O R A N D A quidê res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum cõgerie ferè obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, non sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiusque ministris permisso. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerferent: adeoque eæternas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factum est dum certatim excogitât vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorû titulo dominati sunt in Ecclesia, vitiatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseris animas illaquearunt: hîc malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mûdum pro ingenii sui prauitate, quibus potuit obstaculis sèmpèr adiuueta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quò melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sancteque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum, quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quâtuuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipse multis locis non tantùm apertè eos respuit, sed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei verbum fiunt, quo loco sint habenda, an nûcupari rite possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autem pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longe igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maximè serio agendû est, diriguntur. Hîc mirû in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiã in buccã veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorû ineptiæ, imò prodigiosæ absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolèter cum diis suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam non imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hæc improbitate vsitatus: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, infano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm grauiter ac quot modis hîc peccatû sit: sed hoc obiter dicere visum est, quo melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere quum de votis tractamus.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotiû: quem adeò delectat nostra obedientia, vt *ἡ Σιλοβρισιέας* omnes, quælibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronuntiet. Si voluntarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimonium habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quælibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectâ in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborû discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non præluceat fidei certitudo: quanto plus modestiæ adhibendû est vbi rem maximi ponderis aggredimur? Siquidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officii. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nûquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temerita-

Coloss. 2. d. 23

Rom. 14. d. 23

is periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præuentem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostrâ intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquã esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltra coneris quàm ille permittat, te ipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarii illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiam si non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quum præcipiti feruore incòsideratum votum cõcepit. In quo genere primatum vesanæ audaciæ tenet calibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis oblitæ, calibatus se pares esse confidunt. Quo autem oraculo edocti sunt, constaturam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent: Audiunt de vniuersali hominum conditione Dei vocem, Non est bonum homini esse soli. Intelligunt, atque vtinam non sentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam: quum donum continentiaæ sæpius in certum tempus, prout opportunitas requirit, concedatur. In tali peruicacia ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare est, contra inditam ab eo naturam niti, ac præsentia eius dona spernere ac si nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modò faciunt, sed matrimoniũ etiã quod instituere non alienum sua maiestate censuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Christus Dominus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem vocare audent: tãtum vt qualemcũque calibatũ miris encomiis tollat. Quasi verò non aliud calibatũ esse, aliud virginitatẽ, luculentum ipsi documentum præbeant in sua vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimium iniurii, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hîc minimè opus est, vbi re ipsa palam reuincuntur. Videmus enim palam, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantiam, & ex præsentia donorum suorum contemptum passim vlciscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nimium est. Nihil esse vouendum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiamus, extra cõtrouersiam est. Quemadmodum si paterfamilias voueat, relictis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum magistratum idoneus est, vbi eligitur, voueat se priuatum fore. Quid autem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, non nihil habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis accipe. Quum rerum omnium dominos cõstituerit nos Deus, & eas sic nobis subiecerit vt omnibus pro nostra commoditate vteremur: non est quod speremus gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis adminiculo esse debent, nos in seruitutem addicamus. Hoc idè dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus, à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proinde si hoc periculũ volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè esse discedendum.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei accepta que sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniam, supersticiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite dirigentur: quorum duos, docendi causa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecandam, ipsi à nobis pœnam ob admissa de-

Cap. 11.

Rom. 12. 2. 3.
1. cor. 12. b. 11.

Act. 23. c. 12.

Iudic. 11. f. 30.

Gen. 2. c. 15.

Deut. 6. c. 10.

Heb. 13. a. 4.
Iohan. 2. a. 2.
& b. 9.

licta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera, poenitentia. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorum, quæ pii Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in usu esse possunt, quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pii hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum, Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficit. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quo arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse cœsuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi tēperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum si quis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter si quis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergeficiat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogicam fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo data sint limitata.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium cōmune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione confirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, nõ autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & eum auxilii postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodque votum, æstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: si quis tamen consilio meo obtemperet, non nisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædiòque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se astringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam lōgè magis puerilia nuncupabatur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstauit, si secundum eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantum inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena mani-

festæ impietatis. Vt cunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendū est. Principio, ne quis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebāt exercere, eò concedebant. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrāt, tunc talis erat apud monachos, ac multo etiā rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua: cibus, panis: herbæ ac radiculæ, præcipuè lautitæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinébāt. Hæc hyperbolica videri possēt nisi ab oculatis & expertis testibus traderētur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabāt. Monastica enim collegia fuisse tūc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alii complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobita ministrarēt. nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem Epist. 81 fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè, sicut vulgus dicit, Malus chorales, bonus est symphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinofam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationē monastica disciplina solitos fuisse præparare, quo aptiores & melius formati tantū munus subirent. Non quòd omnes ad hunc finē peruenirēt, aut etiā tenderent, quū maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant, feligebantur.

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monastices formam nobis depingit. Libro de moribus Ecclesiæ catholicæ, vbi aduersus Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuchitur. Ego hîc eorum quæ tradit summam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam castissimam sanctissimamque congregati, simul ætatem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidia liuidi. Nemo quicquam possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operatur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna sollicitudine omnia disponentes, rationem vni reddūt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia cōsulunt iis quos filios vocant, magna sua in iubendo authoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vè minimū hominum millia (de Aegypto potissimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vnoquoque concupiscentiam ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita non solum à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatus ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis vidētur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienum est, ridicu

- lè turpiterque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagunt ut hæc sibi abundant: sed omni modo agunt ut non apud se remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo cõdem natura à cæteris, quòd in eorum imitatione se fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commendata sit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reijciendis generibus ciborum, quasi pollutis, sed concupiscentiæ perdomadæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infimos abstinent. Multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliorè victu & minimè sptuoso se sustentare placet. Itaque iidè ipsi, qui sani sibi téperant, si ratio valitudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamè se eo inquinari putant: nã languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutè corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes fraternè admonèt ne vana superstitione debiliores, citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnã conspiraturque charitatè: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur: huic si quis resistit, eicitur atque vitatur: hanc si quis offendit, vno die durare non sinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, representasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inferere non piguit: quòd me longiorem aliquãto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem, quantumuis studerem compendio.
- 10 Hic autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantum indicare non modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc fuerit monastica professio: ut ex cõparatione iudicare possint sani lætores quid frontis habeant qui ad sustinendum præfètem monachismum, antiquitatè allegant. Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnem rigidã exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus enim inexpiabile esse ducunt si quis in colore aut specie vestis, si quis in genere cibi, si quis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterii. Nostri præcipuam sanctimonix suæ partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, ubi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumentumque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quid? quum summam, adeoque propè vnã eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separètur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult præluce ad seruandam Ecclesiæ vnitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, ut vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Si quidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius vnus studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.
- 11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignètur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque melatet illa sophistica solutio non ideo sic vocari quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adulescentulis laqueum iniicere, quum priuilegia sua asserere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm ut inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfectione esse consequutos, in eo tamen statu esse quo ad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercet. illa autè moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus ac si nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statum adipiscendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc fecerat ut tantus honor transferatur ad institutum,

nusquam vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeatur omnes Dei vocationes, sacro eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elogiis ornata: Et quanta, obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio quod antefertur?

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse contentos præscripta à Deo regula. Atqui etiam si taceam, ipsi plus satis se accusant. aperte enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica cõsilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de non iurando, &c. se seruaturos promittat: quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum cõsuluisset duntaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docent. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse suprà docuimus, satis hîc sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismû qui nunc est, quam meritò pii omnes execrari debent: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuendi regula quàm ista communis, vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, non nisi abominabile esse potest.

Matt. 5. 8. 44

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adulescenti de perfectione iustitiæ interrogati, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondû disputo. demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc sita est perfectionis summa quid sibi vult quod Paulus docet, eû qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitatè habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest, charitas in nihilû cû homine redigitur? Hîc respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicû esse perfectionis opus. Verùm hic quoque reclamationem facit Paulus, qui non dubitat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere vinculum perfectionis. Si certû est, inter magistrû & discipulum nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnibus renuntiet, & rursus sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quæ dirigantur hæc verba. Adulescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Christus quia de operibus rogabatur, cum remittit ad Legem. & meritò: est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliã vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimoniû Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certò certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceret quantulum in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audacter respõderat, operæ pretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lacinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, nõ discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantum habet pro stercore, sed tanquã exitiale abominatur. Ergo quòd diuitè avarû relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est ac si ambitiosû omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicû omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularè mali sui sensum reuocanda sunt consciëntiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothefin istã ad generalè interpretationem trahunt, ac si Christus hominis perfectionem in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placentem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfectæ Legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demû beati putabantur qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudî se Christo deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non cõtentio-

Matth. 19. c. 21

1. Cor. 13. b. 3

Colof. 3. c. 14

Luc. 10. e. 15

sis satisfactum iri hac me a explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

14

Quamquam nihil minus cogitarunt Patres quam stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monasticam Baptismo comparat, imò palam asserit, formam esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse: iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tamen si separatim ab aliis habitabant, non tamē habebant separatam Ecclesiam: sacramenta participabant cum aliis: ad solennes cōuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatam sibi altarem erigendo, quid aliud quam vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum conuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi forte Christum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbiret: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quod pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuose sibi sumant.

1. Cor. 1. b. 12,
& 3. a. 4

15

Hæc quæ hætenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potius quam de monachis loquutum, & eavitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuunt: si pudicitia vocanda est vbi eatenus reprimatur libido ne palam sit infamis: decimum tamen quodque vix repetias quod non lupanar sit potius quam castitatis sacrarium. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in harris saginantur. Sed ne queratur se nimis inclementer à me tractari, non vltius pergo. Quamquam in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoricè dictum fatebitur quicumque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundum eius testimonium excelleret monachi, queritur tamen multos esse erroneos, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circumferendo turpes nūdinationes exercent, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa vendit: qui multis similibus flagitiis ignominiam ordini inurunt. Vt se nullos vidisse meliores prædicat, quam qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quam qui in monasteriis defecerint. Quid diceret, si hodie conspiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimum dico. Neque tamē ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci logè aliis dissimiles: ita non sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeat. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnunt modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini apud se bono locum esse debere credunt.

De opere
Monachorum,
in fine

16

Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primam Ecclesiæ exemplum falso prætexere: quandoquidem ab illis non minus differunt quam simia ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse non nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis non fuisse supersticiosos cōcedo: at immodicam affectationem & καλοζηλιαν non abuisse dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena sollicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piæ regendæ cura,

vbi sanctus paterfamiliâs, omni avaritia, ambitione, aliisque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositum vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominum consuetudine, philosophari: at Christianæ mâsuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem cõfugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mãdauit. Etiam ù demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè non mediocre malũ fuit, quòd exemplũ inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie inicianur monachi. Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerèdi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullaque eius approbatione, viuèdi genus quale libet sibi ipsi comminiscuntur: temerarium, ideòque illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorũ conscientia quo se apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachus sub se continet, se ipsos astringant: eos non Deo consecrari, sed dæmonio, contendendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dæmonis & non Deo, tantum ob id quòd verum Dei cultũ profanis ceremoniis corruerant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionũ laqueum sibi induunt? Iam quæ votorũ species? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à cõiugii necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi gratia Dei fretos votũ hoc nuncupare. nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciã specialis doni cõcipere nostrũ non est. Qui habet, eo vtantur. siquãdo se à carne sua inquietari sentiunt, cõfugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quòd ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus cõtinendi facultas denegatur. Continentiã appello, nõ qua corpus solum à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neque enim externã tantum lasciuiam, sed animi quoque vstionem cauere Paulus præcipit. Hoc, inquit, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarent continentix voto qui totos se Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentix votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserũt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam si quis præstãdo voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronuntiat, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

Rom. 14. d. 23

Deut. 32. c. 17
psal. 106. f. 37

Matt. 19. b. 11

1. Cor. 7. b. 9

Epist. 11

18 Verum instant adhuc, & sub Apostolis visitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nubent, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suasque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquam starent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniã nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionẽ illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectaret, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificandi causa subiungit, ad eòd ipsas quod Ecclesiæ pollicitæ sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritã faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi forè hoc ma uis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutaque vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministerium recipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus conditionem imposuisse: si postea nubent, facile intelligimus accidisse quòd dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolentiores fierent quàm deceret mulieres Christianas. Ita non solum peccasse, fidem Ecclesiæ datã fallendo: sed à communi piarum mulierum lege descivisse. Sed primùm nego, alia ratione professas esse cælibatum, nisi quia cõiugium cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas nõ cõcedo fuisse quin illis tunc

1. Tim. 5. b. 12

quoque satius esset nubere quàm vel carnis aculeis sollicitari, vel in aliquam prolabi obsecrationem. Tertio eam aetatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum: præsertim quum eas tantum deligi iubeat quæ unico matrimonio contentæ, continentia specimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus nisi quia & pro cultu perperam æstimatur, & temerè ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

19 Ad moniales verò quæ trahere licuit hunc Pauli locum: Creabantur enim diaconissæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquum temporis viverent otiosa: sed vt publico Ecclesiæ ministerio erga pauperes defungerentur, vt omni studio, sedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberēt Deo quòd à nuptiis abstinere: sed tantum quod essent ad exequendum suum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adulescentia, vel medio adhuc ætatis flore, vt sero postea experimento discerent quantum se in præceptum dedissent: sed cum omne periculum superasse viderentur, non minus tutum quàm sanctum votum nuncupabant. Verum vt duo priora non urgeam, dico nefas fuisse ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum sexagesimum: quum Apostolus solas sexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos parere iubeat. Ergo nec illa primò duodecim, deinde viginti, postea triginta annorum facta relaxatio vlllo modo excusari potest: & multo minus tolerabile est quòd miseræ puellæ, antequam vel per ætatem se nosse potuerint, vel vllum sui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos se induant, non tantum fraude inducuntur, sed vi acinis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis non insistam. Hoc tantum dico: præterquam quòd non paucis superstitionibus sunt implicita (vt hodie res habent) in hoc composita esse videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur singulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ superius posita est, confutatione contenti erimus.

20 Cuiusmodi legitima sint & accepta Deo vota, satis expositum esse arbitror. Quia tamè interdum rudes ac timidæ conscientia, etiam vbi votum aliquod displicet ac improbatum, de obligatione nihilominus dubitant, & grauius excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verentur econuerso ne seruando magis peccent: hinc succurrèdum illis est, quo se possint ab hac difficultate eripere. Vt autem semel omnem scrupulum tollā: dico omnia non legitima nec rite cõcepta vota, vt apud Deum nihili sunt, sic nobis irrita esse debere. Nam si in humanis contractibus ea tantum promissa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: absurdum est, ad ea præstanda nos adigi quæ à nobis minime Deus requirit: præsertim quum non aliter recta sint opera nostra nisi vbi Deo placeant, & hoc conscientia testimonium habet quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non est ex fide, peccatum est. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione susceptum est opus, propterea vitiosum esse, quòd omnium bonorum operum radix est fides, qua certifimus illa Deo accepta esse. Ergo si nihil nisi hac certitudine aggredi licet homini Christiano, cur non, si quod temere susceperint ignorationis vitio, ab errore postea liberati desistat? Eiusmodi quum sint vota incõsideratè suscepta, nõ modò nihil obligat, sed necessariò sunt rescindenda. Quid autem, quòd non tantum pro nihilo æstimantur in conspectu Dei, sed abominationi quoque sunt: vt prius demonstratum est. Superuacuum est de re non necessaria longius differere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abundè esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera, & in legitimum finem diriguntur, à Deo repudiari: & ita repudiari vt minus in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos veter. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti, & à nobis deserenda.

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem, quo aduersus improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt, fractæ fidei & periurii grauius accusantur, quòd vinculum (vt vulgò creditur) insolubile, quo erant Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum dico, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquam veritatis notitia sunt illuminati, simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantam efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vinciti detinebamur, nos absoluat: quanto magis ab extraneis vinculis (quæ nihil sunt quàm capriosa Satanae retia) nos eruet: Quibuscunque ergo Christus Euangelii sui luce affulget, non dubium est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionem induerant. Quanquam nec illis deest altera defensio, si ad cælibatum nõ fuerunt idonei. Nã

Rom. 14. d. 23

Galat. 3. b. 3.

si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatâ vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continentiarum iis qui singulari dono præditi non sunt, antea docuimus: & experientia, me tacete, loquitur. neque enim est ignotum quanta obscenitate scateant omnia fere monasteria. Et si qua videntur honestiora magisque verecunda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quòd impudicitiam malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vinciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores, repugnante natura id affectant quod est illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiarum morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, ubi quis admonitus coniugio sibi opus esse, idque sibi à Domino remedii loco dari, non modò id cõtemnit; sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

De Sacramentis.

CAP. XIII:

PRAEDICATIONI Euangèlii aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis: de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramentum. Videtur autem mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones conscientis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compedio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua nostræ erga ipsum pietatis estificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visibilem formam; sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam quum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorē reddere sententiam, nequid dubitationis haberet.

2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum. Nam quoties Græcâ vocem *μυστήριον* Latinè reddere voluit Vetus interpres, præsertim ubi de rebus diuinis agebatur, trãstulit Sacramentum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græcis esse mysteria: quæ synonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac spiritualium rerum repræsentationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Eph. 1. b. 9.
& 3. a. 2

Coloss. 1. d. 26.

1. Tim. 3. d. 16

Epist. 5. ad
Marcelin.

3 Porro ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum; sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobisque testationem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorantie ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (proprie loquendo) tam vt sacrum suum sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certaque est: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verum vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuatur, vacillat, adeoque labascit. Atque ita quidem hinc se captui nostro pro immensa sua indulgentia attemperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elemētis etiã istis terrenis nos ad se deducere nō grauetur, atque in ipsa carne proponere bonorū spiritualium speculū. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit. Non quia talēs inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.

Homil. 6. ad
Populum.

4 Atque hoc est quod vulgo dicunt, constare sacramentum verbo & externo signo. Verbū enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insufurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obtupente, consecrationis formulā demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latine pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea consuevit erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, ritè peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit, verbum ad elementum, & fiet sacramētum. Vnde enim ista tantra virtus aquæ vt corpus tāgat, & cor abluat, nisi faciente verbo: non quia dicitur, sed quia creditur. Nā & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbū fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorū, Fide mūdans corda eorū. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, nō depositio fordiū carnis, sed cōscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbū fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mūdare possit, cōsecratur & Baptismus. Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quod in hac probatione laboremus, quādo minimè obscurū est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mundi notū est, quoties signū aliquod obtulit Deus sanctis Patrib⁹, inseparabilē fuisse doctrinæ copulā sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quū de verbo sacramentali fieri mentionē audimus, promissionē intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebē eò manu ducat quò signū tendit ac nos dirigit.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrā pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquit, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentū cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vt pote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis confictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans *σημα*. vbi ex professo contēdit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus ob signari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palām sit alteram altera confirmari? Nēpe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendā fidem magis idonea. Sacramēta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quod eas veluti in tabula depictas nobis ad viuū repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatium sigilla obiectari solet distinctio. quod quū vtraque carnalibus huius mūdi elementis consistit, illa ad promissiones Dei ob signandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodū hæc ad ob signanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent: imò nisi præierint? Nam porcæ sæpius caduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non ratō conferantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciantur, quanuis prius verbis conceptæ, cōditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiozem verbi Dei fidē nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quod Dei promissiones veluti in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atque *εικονικῶς* expressas statuatur. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramēta planius designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamēto stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet. sed cum accedunt sacramēta, ipsis adhuc ceu colūnis, solidius innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contēplari liceat. illic enim se

Homil. in Iohannem 13.

Rom. 10. b. 8
Act. 15. b. 9
1. Pet. 3. d. 21

Rom. 4. b. 11

Gene 6. d. 18,
& 7. b. 9,
& 17. a. 12

In Iohā. hom. 1. 89
Lib. 19 cōtra Iudæum.

nobis (vt iam dictū est) manifestat quātum nostræ hebetudini agnoscere datū est, suāmq̃ue erga nos beneuolentiam & amorem expressius quā̃m verbo testatur.

- 7 Nec satis appositè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus demum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus spectare licet. siquidem bona pars multitudinis *ἀνδραποδοῦν* illud sigillum, utcunq̃ue à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atque eludit: alii velut rem ad se minimè pertinentem, sūsque déque habent: alii etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me vsurpata similitudo arridere debeat. Itaque certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum sacro suo verbo, tum sacramentis offerri. verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblatus à Patre ac propositus Christus, non tamē ab omnibus agnitus exceptūsque est. Id quū alicubi indicare Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis differit vt in illis Christi cōmunionem includat. vt quum dicit, *Quicumque baptizati estis, Christum induistis.* Item, *Vnum corpus & vnus Spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus.* Quum verò de præpostero sacramentorum vsu loquitur, nihilo plus illi tribuit quā̃m frigidis & inanibus figuris. quo significat, utcunq̃ue impij ac hypocritæ sua peruersitate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obscurent, vel impedian, id tamen minimè obstare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi cōmunicatione testimoniū afferāt, & hoc ipsum quoque exhibeat præstetque Spiritus ipsius Dei quod promittunt. Constituimus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua ergo nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis ob signando, fidē nostram hoc modo sustinent, alunt, cōfirmant, adaugent. Quæ verò cōtra hanc sententiā obiectari à nōnullis solēt rationes, nimis friuolæ eneruēsque sunt. Aiunt meliorē fidem nostrā fieri non posse, si bona est. nō enim esse fidē nisi quæ incōcussè, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innitur. Quibus satius fuerat cū Apostolis orare vt Dominus sibi augeter fidē, quā̃m talem fidei perfectionē securè obtendere, quam nemo vnquā ex filiis hominū assequutus est, nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualē ei fuisse fidē existiment qui dicebat, *Credo domine, adiuua incredulitatem meā.* Nam & illa, utcūque inchoata fides, bona erat, & melior sublata, incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumēto quā̃m sua ipsorum conscientia refellūtur. Nam si peccatores se fatentur (quod velint nolint, inficiari nequeunt) id ipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.
- 8 At respondit, inquit, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. Quem hīc locum habet Baptismi cōfirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiendo senes simus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfectè Christo credere: sed ex animo dūtaxat & syncera mente illum amplecti: non eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hīc mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod syncerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, *In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia.* Quemadmodum cōtrā, vbi fraudulētos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, *Si fides per sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, cōsummare fidem.* Quibus equidem fateor, propriū ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspiciere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verūm pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primūm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde sacramētis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mētibus nostris illucet: & aditum in corda nostra verbo ac sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.
- 9 Quamobrem de cōfirmatione augmentoque fidei monitū velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me sacramētis assignare,

Galat. 3. d. 27
1. Cor. 12. b. 11

Luc. 17. a. 5

Marc. 9. d. 24

A. 8. g. 37

Ephes. 4. d. 13

Psal. 119. 10,
& 111. a. 1,
& 138. a. 1
Psal. 12. a. 3

non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitã putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augendæque fidei seruiant. Cæterum munere suo tum ritè demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnus virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum sacramentaque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium dûtaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vimque suam exerente, multæ energiæ refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per sacramenta confirmetur: nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficeretur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæc clamore quolibet nequicquam pulsaretur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, Neque sacramenta hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis, fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantum interest, quòd audiendi videndique facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

¹⁰ Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius id ipsum quòd fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à sacramentis proponitur, confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscure dictum est, similitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Si quem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiam pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verum nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutoque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiã que tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicii. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta autoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursus illa omnia: efficient profecto vt illis ipsis cõsiliis auditor cui cõsulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruiaciam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmant ergo fidem nostrã & verbũ & sacramenta, dũ bonã Patris cælestis erga nos volutatẽ nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo cõsistit, & robur augetur: cõfirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationẽ inculpẽdo, efficacẽ reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminũ, quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

¹¹ Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quũ in parabola semen ap-
 pellauit. Quemadmodum enim semen si in desertam neglectãque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emoriatur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo scœnore fructum referet: ita verbum Dei, si in durã aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum, sterile scet: si animam natũ fuerit cælestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbique ratio, vt è semine frumentum & nasci, & augetur, & conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementũ, perfectionẽ accipere dicamus? Vtrũque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriã vult quàm efficaciter usus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministeriũ Spiritus: perinde ac si indiu:duo nexu cũ sua prædicatione coniũcta esset vis Spiritus sancti, ad mētẽ intus illuminandã & permouendã. At verò quũ alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbũ ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborem ac industriam in excolenda terra

Matt. 13. a. 4.
 Luc. 8. b. 15.

1. Cor. 2. a. 4.
 2. Cor. 3. b. 6.

1. Cor. 3. b. 6.

posuerint, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodes-
sent nisi quod satum est, cælesti beneficio vegetaretur: Itaque cõcludit, & eum qui plantat,
& eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spi-
ritus ergo potetiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se or-
ganis ad spiritualis gratiæ suæ explicationem utitur. Ea tamen retinenda est distinctio, ut
quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminerimus.

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ, ut nonnunquam Dominus,
quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sa-
cramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliatur & abdicat, Non colligat, Gen. 3. d. 11
inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? an suam Adæ incorruptionem,
à qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minimè sed hoc periade est ac si dixisset,
Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolum teneat: excutiatur illi quod spem a-
liquam immortalitatis facere possit. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur ut se me-
morerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis, sine Deo, sine Christo, Ephes. 2. c. 12
dixit non fuisse participes Circumcisionis. Quo metonymicè significat, à promissione ipsa
exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei
gloriam ad creaturas deriuari, quibus tantum virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui,
respondere promptum est, nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dici-
mus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, uti: ut eius gloriæ omnia
obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo ut per panem cæteraque a-
limenta corpora nostra pascit: ut per solem, mundum illuminat: ut per ignem calefacit: nec
tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumētis benedictio-
nes suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramēta fidem alit, quorum vnicum officium
est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et ut
nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentiis vobis nostris destinata
sunt, quarumque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec
quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hæerere fiducia no-
stra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum
& rerum omnium authorem surgere & fides & confessio debent.

13 Quòd autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, mi-
nimè firmum est. Sacramentum, inquiunt, quum multas habeat apud probatos authores
significationes, vnam tantum habet quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iura-
mentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Ut enim mili-
tari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profi-
tentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare
testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Ut toga Romanos à
palliatis Græcis discernerebat: ut ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur:
Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursus à plebeio Equester, annulo: ita nos
symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abundè liquet
veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi
huius usus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affin-
xisse, qui simpliciter sacra signa designaret. Quòd si altius arguere volumus, videri possunt
eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transfuisse qua nomē fidei ad eum
sensum in quo nunc usurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem
tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad
hunc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Impe-
ratoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramēta se nobis in Deum fo-
re pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verum tales argutias omittimus: quando satis pla-
nis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm ut significarent signa hæc
sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, re-
cipimus quidem, sed non ferimus, quod posterius est in Sacramentis, ab illis primum atque
adeò vnum cõstitutum. Est autem hoc primum, ut fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius,
ut confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valēt
illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerēt mysteria (ut visum est)
nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appēdices in eundem usum & finem destinata.

14 Rursum admonendi sumus, ut isti vim Sacramentorum enervent, usumque prorsus e-
uertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affin-
gunt quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculose falluntur simpliciores

& imperiti, dum & Dei dona quærere docentur ubi reperiri minime possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexetur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramêta nouæ Legis, hoc est quæ nûc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eoque magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura, in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est, nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramētis ducit, miseris hominum mentes, in terram suapte spòte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo vtinam ad eò comperta non haberemus: tantù abest vt lōga probatione indigeant. Quid verò est Sacramētum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autè non minus iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiã offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramêta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatù, vera fide percipiat. Ex quo alterù etiam conficitur, non pendere ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, ac si iustificatio sita illic foret: quã in vno Christo repositã, nihilo minus Euangelii prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis communicari scimus: ac sine hac posse in solidù consistere. Vsq; eadè verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramēti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Lib. 3. de
quæst. Vet.
rest.

Lib. 5. de Ba-
ptif. contrà
Donat. ca. 24

15

Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramētum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sapius notata distinctio. neque enim significat duntaxat, figuram & veritatem illic contineri, sed nō ita coherere quin separari queat: ac in ipsa etiam cōiunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quū scribit, in solis electis efficere Sacramêta quod figurant. Item, vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus cōmunia, non erat communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. sic et nunc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua mēbra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est cōmunis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilè cibū hodie accipimus: sed aliud est Sacramētum, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nā & buccella Dominica venenū fuit Iudæ: nō quia malū accepit, sed quia bonū malè malus accepit. Paulo pòst, Huius rei Sacramētum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierū interuallis in mensa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdã ad vitã, quibusdã ad exitiũ. Res verò ipsa, cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitã, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Et aliquãto antè dixerat, Non morietur, qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hic vbiq; audis, Sacramētum sic à sua veritate separari indignitate sumētis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies utilitatis.

De Baptif.
paruulorum
in Psal. 78

In Iohan. ho-
mil. 16

16

Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christũ Sacramētorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico: quando in ipso totam habent suam soliditatem, nec quicquã extra ipsum promittunt. quo minus tolerabilis error est Petri Lombardi, qui disertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iussis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur tum ad veram Christi notitiam in nobis fouendam, confirmandam, augèdam, tum ad eum plenius possidendũ, fruèdãsq; eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantum apud nos efficaciam habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergone, inquires, id efficiunt sua ingratitude impii, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, non sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturamque suam retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quo minus consecratũ verbo Domini symbolũ sit reuera quod dicitur, vimque suam conseruet: nulla tamè inde utilitas ad hominem scelestum ac impium perueniat. Sed

Lib. 4. Sentẽ.
distinct. 1

hanc questionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit: sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihil, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostēdit Augustinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Ut litera sequi (inquit) & signa pro rebus accipere, seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris est. Duo ponit vicia quæ hic cauenda sint: Alterum, dum ita accipimus signa ac si frustra data essent, nostraque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterū, dum mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ non nisi ab vno Christo nobis cōferuntur, idque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ, si nos ad Christum inuitant, vbi aliò torquentur, indignè euertitur rota eorum vtilitas.

Homil. in Io-
hannem 26.Lib. 3. De do-
ctr. Christ.
cap. 9.

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorū quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cælestis gratiæ thesauros: nihil autē conferūt aut profunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendū præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulo magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentē aliquam virtutem Sacramentis adnexam affixamque esse; quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantum illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolētiam: nec vltius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nosque huius testimonii capaces reddat. vbi etiam variæ distinctæque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum latorum nuntii, vel arrhæ in pactis sancientis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostēdant, atque (vt sunt arrhæ & tessera) rata apud nos faciāt quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quē non omnibus promiscuè Sacramentā aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis cōfert) is est qui Dei gratias secū affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quāquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quam ordinauit Sacramentorū administratio, interiorē tamē Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carent signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantum hîc quæritur, propriāne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abundè prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursus quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa virtusque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermissa fuit, disertè explicatur. Hîc quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid profunt?

Quæst. Vet.
test. lib. 3. ca.
84.

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hætenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mādauit Deus, vt certiores securósque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam securè sibi promitterent, quādiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum, Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuium non dissipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præstaret illis immortalitatē, quam sibi ipsa dare nō poterat: aut arcus coercēdis aquis foret efficax (qui solaris dūtaxat radii repercussio est

Gene. 1. c. 17,
& 3. a. 3

Gene. 9. c. 13

in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documēta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noë: quem quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuiio nunquam perditum iri. Itaque si quis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidē non agnoscat: qui pro suo arbitrio elemētis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretii, quum idem prorsus sit metallum: nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramēta, quæ prius nuda erāt elemēta?

Gene. 15. d. 17

Iudic. 6. g. 37

2. Reg. 10. b. 9

iefa. 38. b. 7

Secundi generis exempla fuerunt, quū Abrahæ lucē in clibano fumigante ostendit: quum vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbra horologii retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechia incolunitatem. Hæc quando fiebant ad subleuādam ac stabiliendam fidem illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

19

Lib. 9. contra

Faustum Ma

nich. cap. 11.

Verum præsentis instituti est, de his Sacramētis peculiariter differere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidē vniūsq; fidei confessionē suos cultores ac seruos. Nā (vt verbis Augustini vtatur) in nullū nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorū vel Sacramentorū visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quum optimus Pater prouideret, cetera pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiones cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gētilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tamen erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verum quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorentur vbi mētio fit de sacris symbolis quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerūt: nempe vt sint veræ pictatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis, aut (si mauis) signa quæ hîc dantur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superius dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palam in Dei nomē iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi cōfœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nosque sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentia studium hac professione illi nos vicissim obligamus. vt dicere meritò possis Sacramēta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suum Deus ad fidem intus primū fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

20

Gene. 17. b. 10

In Leuitico.

Matt. 28. d. 19,

& 26. c. 26

Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia tēporis ratione, secundū dispensationē qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circumcisio: cui postea purificationes & sacrificia aliique ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentū: quo abrogatis illis, Sacramēta duo instituta, quibus nūc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nā impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus iniantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autē quæ vulgò recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. Quanquam in eundē, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & vetera illa spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerēt, & penè manu ducerent: aut ipsum potius, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autē certissimum, nullam vnquā Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo: vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cæleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Mosi obicētū fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc

.Cor. 1. d. 10

expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

21 Hæc ubi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circuncisio Iudæis symbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationeque habere opus, præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahamæ data, de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porro salutem illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se cõfidebant quod in Adâ perdididerant. Quare illis erat Circuncisio, quod Abrahamæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabãt, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occasione Circuncisionis Baptismi que comparationem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiam, spurcitiã, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura contaminati erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extingerentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, ut inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simulque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorum, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientiã, hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Gen. 22. d. 18

Galat. 3. c. 16

Rom. 4. b. 11

Hebr. 9. a. 1,

& d. 14

Iohan. 1. c. 7

apocal. 1. a. 5

Hebr. 4. d. 14

& 5. a. 5 & 9.

c. 11

Philip. 2. a. 8

Rom. 5. d. 19

22 Quantùm ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis offerunt quò propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit: Baptisma enim nobis quòd purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimoniũ: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimoniũ certam nobis fidem facit. Sublime istud mysteriũ præclare nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluerent ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tan. en paulo fustus differendũ erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hinc se proferat, si tempus cum tempore compares, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, umbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consiliũ est exinanire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracè probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed cõparatiuè, magnificare quod nobis datum est, necui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

1. Iohan. 5. b. 6

Iohã. 19. f. 34

Homil. in Iohannem 20,

& sæpe alias;

Coloss. 2. c. 17

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac si illa nõ aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidẽ nihilo splendidius de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiscum spiritualem escam manducasse: & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem in Iudæis exhibebat? Et status causam quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscure militat: nam nequis frigida Christi cognitione, inanique Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinam seueritatis exempla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas, sciamus nobis imminere, si iisdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset cõparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primum in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuam particulam nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quàm ipse alibi Circuncisioni tribuit, quum vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur, id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitiis. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se beneuolentiæ sigilla in spem æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata nõ fuisse peccata, imò veteres umbras nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione

1. Cor. 10. a. 7

Rom. 4. b. 11

Hebr. 10. a. 7

quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò consiliū est Legē ceremoniale in nihilū redigere donec ad Christū ventū fuerit, à quo solo pēdet tota illius efficacia.

24 At obiiciunt quæ de Circumcisione literæ apud Paulū legūtur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanē esse. Eiusmodi enim sententiæ illam longè infra Baptismum nostrū deprimere vidētur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quinta etiam dicitur, primū à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil morari externam abluionē qua in religionē initiamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimū perseveret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatē non in externa positam abluione testatur, sed bono conscientiæ testimonio. At videtur alio etiam loco Circumcisionē manu factam penitus contemnere, dum eam cum Christi Circumcisione cōparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebant, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omissis veteribus vmbriis, in veritate insistant. Vrgent (inquit) isti magistri, vt corpora vestra circumcidātur. Atqui spiritualiter circumcisi estis secundum animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est quàm vmbra. Poterat autem quispiam contra excipere, non ideo spernendā esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen non fuisset externa Circumcisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colossenses Christo consēpultos per Baptismū. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat Circumcisio. idēque sine illius iniuria non posse hanc iniungi Christianis.

25 At quod sequitur, & iam nuper citavi, difficilior est ad soluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbra rerum futurarum, corpus esse in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscientias: Legē habuisse vmbra futurorū bonorum, non imaginē rerum: cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse cōsequutos, & similia. Repeto quod iam attingi, Paulum non ideo vmbrales facere ceremonias quod nihil haberēt solidi, sed quia eorum complementum, vsque ad Christi exhibitionē, quodammodo suspensum erat. Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intelligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, omnia signa velut absentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis suæ sui que adeò ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed per contētionē loqui. Quoniā illi certamē erat cū pseudoapostolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hīc de ceremoniis, non in sua vera & natiua significatione acceptis, sed ad falsam prauamque interpretationē detortis, non de legitimo earum vsu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum si separata à Christo ceremoniæ, omnī virtute exuuntur? In nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas ad spem immortalitatis pascat. Quod si clariorē solutionem requiris, huc tendit omnium summa. Primò totum illum ceremoniarum apparatus, qui in Lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse euanidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse vt eo demū in carne manifestato, complementum suum habuerint. Postremò eius aduentu oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce euanesceat. Sed quia longiorē adhuc de ea re sermonem in eum locum differo quo Baptismum cum Circumcisione conferre institui, parcius nunc attingo.

26. Fortè miseros istos Sophistas deceperūt immodica etiam illa Sacramentorū encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluatorem tantum promittebant: nostra verò dant salutē. Has & similes dicendi figuras quū non animaduertent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarūt: sed prorsus alieno sensu à veterū scriptis. Non enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramēta Mosaicæ Legis Christū prænuntiasse: nostra verò annūtiare. Et cōtra Faustū, Fuisse illas promissiones rerum complendarū: hæc indicia completarū. ac si diceret, illa figurasse quū adhuc expectaretur: nostra velut præsentem exhibere qui iā præstitus est. Porrò de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramēta habebant prænuntiantia rem futurā: nostri verò tēporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re

1. Cor. 10. 2. 5

1. Pet. 3. d. 11

Coloss. 2. b. 11

Iohan. 6. c. 27

In proemio enar. psal. 73.

Quæst. supra Nume. cap. 33

Lib. 19. cap. 14

Lib. 2. contra Iic. Peril. c. 37

& efficacia senserit, pluribus locis explicat. ut quod dicit, sacramenta Iudaorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria. diuersa specie visibili, paria virtute spiritali. Item, In signis diuersis eadē fides: sic in signis diuersis, ut in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & utique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebāt Patres eundem spirituales potum. nam corporalem non eundem. Videre ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norūt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spirituales biberunt. Alibi, Idem in mysterio cibus & potus illorum qui noster: sed significatione idem, nō specie. quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquā hac quoque in parte aliquid differentie esse concedimus. Vtraque enim paternam Dei in Christo beneuolentiā ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In utrisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nōpe prout fert illud de quo supra differuimus Veteris & Noui testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem ut optimum ex tota antiquitate & fidelissimū testem sapius citamus) quum tradit, Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute prastantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid de opere operato nugari sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnare cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus ut fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil istos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiuā est) nullum illis posse opus adscribi.

Homil. in 16^m hannem 26.Homil. in 16^m hannem 45.

In Psal. 77. lib. 19 contra Faustū, cap. 13.

De doctrina Christi. lib. 3. Epist. ad Ianuarium.

De Baptismo.

CAP. XV.

BAPTISMVS signum est initiationis quo in Ecclesiæ cooptamur societatem, ut Christo insiti, inter filios Dei censeamur. Porro in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune esse docui) primum ut fidei nostræ apud se, deinde ut confessioni apud homines seruiret. Vtriusque institutionis rationem ordine prosequemur. Tria autē affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, ut symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (ut melius explicem quod volo) instar signati cuiusdā diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in cōspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profiteamur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites, in suæ professionis notam: ii quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quod à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicumque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore.

Marc. 16. d. 16

2 In hunc sensum intelligendū quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundū eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quod Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aqua purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hic salutis causam, sed duntaxat talium donorum cognitionē & certitudinem in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nā verbum vitæ & baptismū aquæ simul connectit Paulus: ac si diceret, per Euāgelium nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nuntium afferri, per Baptismum huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit continuò Petrus, Baptisma illud non esse de positionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per asperionē sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi ablucendique similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mūdari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinē verum esse atque vnicum nostrum lauacrum? Ut non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referunt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: qua tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus medijs, ut vni Christo mentes nostras deuinciat.

Ephes. 5. f. 16

Tit. 3. b. 5

1. Pet. 3. d. 21

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, ut nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis reme-

dia in aliis nescio quibus sacramentis, p̄inde ac si illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque ad eò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent. vt sic totius vitæ obtinerent veniã. In quam præposterã cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehũtur. Sic autem cogitandũ est, quocunque baptizemur tempore. nos semel in omnem vitam abluì & purgari. Itaque quoties lapsi fuerimus, repetenda est Baptismi memoria, & hac armãdus animus, vt de peccatorũ remissione semper certus securusque sit. Nam etsi semel administratus, præterisse visus est, posterioribus tamen peccatis non est abolitus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neque hinc tamen peccandi in futurũ licentia captanda est (vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruimur) sed hæc doctrina iis tantũ traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemũt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in cõfusionem ac desperationem ruant. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorem, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam assiduãque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed datum eum à Patre miseris tantũ peccatoribus significat, qui conscientia cauterio vulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiã & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauilũ beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quòd non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesiæ ministerio, nẽpe non sine Euãgelii prædicatione. Qualis autem illa est? Nos sanguine Christi emũdari à peccatis. Atqui lauacri illius signum ac testimonium quod est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium Pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirũ si homines, qui pro ingenii sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ sacramentum. Quòd si hæc in totam vitam nobis cõmendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem vsque fines extēdi debet. Quare nec dubium quin pii omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde cõfirmant in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Christi sanguine.

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam. Siquidẽ (vt ait Apostolus) in mortem eius baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis nõ ad imitationem eius nos solum exhortatur (ac si diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longè altius repetit: nempe quòd per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inferamur. Et quemadmodũ furculus substantiam alimentũque ducit à radice cui insitus est: ita qui Baptismũ ea qua debent fide accipiũt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. Inde exhortationis materiam desumit: quòd si Christiani sumus, debemus mortui esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumẽto alibi vtitur, Quòd circumcisi sumus, & exuimus veterẽ hominem, postquam per Baptismũ in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primũ gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quòd certò nobis testificatur, non modò in mortem & vitam Christi nos insitos esse: sed sic ipsi Christo vnitos vt omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt communẽ eum nobiscum haberet, ceu firmissimum vnionis ac societatis quam nobiscum inire dignatus est, vinculũ. vt Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectũ. Proinde mirum non est si in eius nomen baptizasse narrantur Apostoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iussi fuerant. Quicquid enim in Baptismo proponitur donorum Dei, in

Rom. 3. d. 15

Rom. 6. 2. 3

Coloss. 2. b. 12

Tit. 3. b. 5

Matth. 3. e. 13

Galat. 3. d. 27

Act. 8. c. 16,
& 19. a. 5

Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest quin Patris simul & Spiritus nomen inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emundamur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & spiritali natura. Quamobrè nostræ tum purgationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum consequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablutionem.

Matth. 28.
d. 19

Matth. 3. b. 6,
c. 11. luc. 3. d. 16
iohan. 3. c. 23,
& 4. a. 1

Act. 2. f. 38, &
8. 41

Iohan. 1. d. 29

Homil. in
Matth. 14
Luc. 3. a. 3

Lib. 5. De Ba
ptif. contra
Donatist. cap
10

Luc. 3. c. 16
Act. 19. a. 4

Act. 8. c. 14. 17

Act. 19. a. 3. 5

Matth. 3. c. 11.

Act. 1. a. 3

1. Cor. 10. a. 2

Exod. 14. e. 11
& f. 16

Num. 9. c. 14

7 Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministerium, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In vnam doctrinam Iohannes & Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quem tollerentur peccata mundi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propitiatorem iustitiæ, salutisque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti esse nobis debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysolomo potius auscultet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quàm Lucæ contra asserenti, Iohannem Baptismum pœnitentiæ prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia, in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohannis, Christi Baptismo re ipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur, Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elogium opus est, quum nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusæ sunt, nihil ad statuentem baptismatum diuersitatem attinet. Siquidem Baptismus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli administrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm Baptismus Iohannis. Quin ne post ascensionem quidem, Spiritu supra vulgarem priorum fidelium modum, donantur Samaritani, etiamsi in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc solum veteribus imposuisse arbitror, vt hunc ad illum præparationem duntaxat esse dicerent, quòd legebant rursus à Paulo baptizatos qui Iohannis Baptismum semel susceperant. Sed quàm hic sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est quòd Iohannes dixit, se quidem aqua baptizare: venturum autem Christum qui baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Non enim Baptismum à Baptismo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi persona contulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem visibili miraculo declaraturum quo die Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare vltra potuerunt? Quid & qui hodie baptizant: sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcipua est fultura contra Donatistas, Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse.

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adubrata sunt: quem eam ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quum Dominus è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos asseres, viam illis strauit per Mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & Aegyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminebant, submersit. Nam & ad hunc modum in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Aegypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute eductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolium. quanquã nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verùm vt Aegyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terreat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem minatur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube, purgationis symbolum fuit. Nam vt tum illos Dominus operuit nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerent: ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei

seueritas, quæ verè est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etsi verò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus gratiis, noluit Deus vtriusque tessera vetustos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alii persistunt, per Baptismum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est, atque in eandem iustitiam naturæque puritatem restitui quam obtinisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate steterisset. Tale enim doctorum genus, nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutum est. Iam verò antè disputatum est, peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque duo distindè obseruanda: nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò, conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris utero afferunt: qui tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles fiunt. quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidamque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iustitiã quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat: quia pro iustis & innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterum est, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assidue fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuò efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem à corpore mortis liberati, semetipsos profus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non faceat: sed tantum ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo bladiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantum ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant, quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quòd tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. Interea & strenuè certare, & ad progressum animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acuire debet eorū conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint non parum adhuc negotii restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quòd Apostolus Paulus septimo ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquã enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impii inde inferbant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrhã habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittant in suis mēbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus: ne propterea deiicerentur, adiicit consolationem, quòd non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, in sole scere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio: & simul quis sit Legis vsus, quam quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porro quia prauitas illa naturæ non tã facile apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi lucem esse cum reliquiis carnis suæ, seque vinctum misera seruitute detineri quominus se totum Rom. 7. d. 14 diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego,

Galat. 5. c. 19

Rom. 6. b. 14

Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio: Quòd si filii Dei captiui in carcere detinentur quãdiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. Attexit ergo in hunc vsum cõsolationẽ, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui cõmunionem inseruit, in Ecclesiæ societate per Baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseverant, etiamsi à peccato obsideantur, atque ad eò peccatum in se circumferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 8. 13

13 Confessione autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est quã palàm profitemur nos populo Dei accenseri velle: quã testamur nos in vnus Dei cultum, in vnã religionem cum Christianis omnibus consentire: quã denique fidem nostrã publicè affirmamus. vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, quã nihil vacuum esse debet, & ceteri nostro exemplo ad eandem studia incitentur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quòd in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse, & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius alium non possent præter solũ Christum: nisi cõfessionem abnegare vellent quam in Baptismo ediderant.

1. Cor. 1. b. 13

14 Nunc postquam enarratũ est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendique ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæ quæ fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius auctoris: certum persuasumque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorũ memoriã abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiscentiæ nostræ vires enervat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt eum induit filii Dei censeamur. Hæc, inquam, tam verè certòque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrum extrã abluui, submergi, circumdari. Isthæc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorũ regula: vt in rebus corporeis spirituales cõspiciamus, perinde ac si corã oculis nostris subiecta forent, quando istiusmodi figuris repræsentare Domino visum est. non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæ que sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac testifica voluntatẽ suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tãtum nudo spectaculo pascit oculos: sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat, efficaciter simul implet.

15 Huius documentũ sit Cornelius Centurio, qui peccatorũ remissione, qui gratis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiozem fidei exercitationem: imò fiducia augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismum ablueret, si baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur: Respondet, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quòd, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum pãmum testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantum voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quãquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterum, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus, nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratiitudinis nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò cõfessionis nostræ symbolu est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatẽ nostrã in peccatorũ remissione, quã parta nobis est per Iesum Christum: nosque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis cõsensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimis. Hoc postremum voluit Paulus, quũ inquit

Act. 10. g. 48

Act. 9. c. 17.

1. Cor. 12. b. 13

16 Porrò si verum est quod constituimus, sacramentum non ex eius manu æstimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscat, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manũ & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunque tandem tabellario de-

ferantur. His Donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metuebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui ritè nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatriis in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersus quorum ineptias satis valida ratione munimur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, nò in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filii & Spiritus sancti. ideòque Baptismum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut còtemptores fuerint qui nos baptizabant: nò tamen in suæ ignorantix vel sacrilegii consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spiritali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circumcisos: neque propterea irritum fuit signum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obiiciunt, in conuentu piorum debere Baptismū celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quū docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omnique inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionē, quamuis eam idololatræ corrumpāt. Nam quum olim multis superstitionibus vitata esset circumcisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desuit. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circumcisionem vocarunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat, non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmam veracemque mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non desinit: etiam si omnes perdit, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore nò profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, respiscere cœpimus, cæcitatem nostrā & duritiam cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterum promissionem ipsam nò euanuisse credimus: quin potius sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam inadubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad respicientiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circūcisione nil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circūcisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmum inuolabileque semper manebat. Sola ergo respicientiæ conditione in fœdus restituebatur, quod semel cum illis in circūcisione Deus percusserat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursus polluerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verum igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra confessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis *καθηγορις*, qui priori Baptismate in vanam potius superstitionem illos iniitasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verum nec verisimile est Iudæos, etiam si minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est ac si dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabatur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo, fuisse illud verū Iohannis Baptisma, & vnū idemque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidā interpretantur, rātum syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, Baptismū Spiritus sancti, hoc est, gratias Spiritus visibiles per manuum impositionē datas: quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicuntur verbotū

Matth. 28. d. 19

d.

Rom. 3. a. 3

Act. 19. a. 3. 5

Act. 1. a. 5.

Domini de baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse cōmē-
morat, vbi gratias illas in Corneliū eiusque familiam & cognationē effusas vidisset. Nec
repugnat quod postea subditur, Quū imposuisset illis manus, descende-
bat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed formam narrationis sequitur Hebræis
familiarē, qui primū rei summam proponunt, deinde fusius explicant. Quod ex ipso
verbōrum cōtextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in
nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descende-
bat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quod si priorē Ba-
ptismū ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi
erant Apostoli, qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam sincerioris doctri-
næ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tin-
ctiōibus, quot ignorantia, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur:

19 Mysteri vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, liquere debent. Quod ad ex-
ternum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valisset quantum par-
erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi
præcepto, aqua baptizari, inuenta est benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ
consecrationem pollueret. Additus postea cæreus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam
ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non latet quàm vetusta sit aduentitiæ huius
farraginis origo: respuere tamen mihi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institu-
tionem addere ausi sunt homines. Quum autē videret Satan stulta mundi credulitate abs-
que negotio ferè inter ipsa Euangelii exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora lu-
dibria prorupit. hinc sputum & similes nugæ palam in Baptismi probum effræni licen-
tia inuectæ. Quibus experimētis discamus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quā
vnius Christi autoritate contentos esse. Quanto igitur satius erat, omissis theatricis pom-
pis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis
esset, in cœrum fidelium ipsum repræsentari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante
super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionē, qua sit instituendus catechumenus: enar-
rari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris
& Filii & Spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil o-
mitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta est, nul-
lis exoticis sordibus obruta, clarissimè effulgeret. Cæterum mergaturne totus qui tingitur,
idque ter an semel, an infusa tantum aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionū
diuersitate Ecclesis liberum esse debet. Quanquam & ipsum baptizandi verbum mergere
significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperā fieri si priuati homines Baptismi administra-
tionē sibi vsurpent. est enim pars Ecclesiastici ministerii, tā huius quā Cœnæ dispensatio.
Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mādauit Christus vt baptizarēt:
sed quos Apostolos constituerat, iis mandatū hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in
Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris offi-
cio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quod autem
multis ab hinc seculis, adeoque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in peri-
culo mortis laici baptizarēt, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ra-
tione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus, qui hunc morē vel tenebant, vel patiebantur,
constabat an reuē id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus, quum di-
cit, Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit
esse repetendum. Nulla enim cogēte necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatione est: si autem
necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porro citra vllā exce-
ptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At
periculum est ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priue-
tur. Minimè verò. Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat
Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminique nostro post nos. Hoc verbo conti-
netur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius pro-
missionem effectui suo sufficere per se neget. Quātum damni inuexerit dogma illud malè
expositum, Baptisma esse de necessitate salutis, pauci animaduertūt: ideoque minus sibi ca-
uent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non cōtigit, nostra
conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esse Dei gratia quàm sub Lege.
venisse enim Christus cēsebitur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando
promissio, quæ tunc ante octauū diem salutis conferendæ per se erat satis efficax, nunc abs-

que signi adminiculo rata non esset.

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vilius virilis, nedum sacerdotalis officii sortem sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me lætet eorum qui contrà sentiunt responsio, multum scilicet differre communem usum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibriũ esse pronuntians dare fœminis baptizandi licentiam nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit.

Lib. contra
hæres. 1.

22

Exod. 4. f. 25

Intempestiuè citatur Sefhoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ crexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, inscitè ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. Si dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquam legatur olim circumcidendi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circumcisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, *Ite, docere omnes gentes, ac baptizate.*

Matt. 28. d. 19

Hebr. 5. a. 4

Rom. 14. d. 23

Quando eosdem constituit Euangelii præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In muliebri igitur Baptismo multo grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditã violari palàm est. quando quidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minus Sefhoræ fuisse propositũ quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuiuiatur, vt Deo quoque successeat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit quòd filii sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsentem marito circumcidit filiũ, non priuato quopiam homine, sed Mosè primario Dei Prophetã, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cælorum infantes quos è præsentem vita migrare cõtinget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, ac si per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ, conferat, sed eam dũtaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filii Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec contemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multo igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiam deferre, vt non aliunde sacramenta peramus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.

C A P. X V I.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidã spiritus ob pædobaptismũ graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appendicem hinc subiiciam. Quæ sicui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tantum esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnã cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vranque redimendam conducat. Adde quod disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clarius explicando non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismũ impugnat, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominũ duntaxat audacia, praua que curiositate inuictum, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramentum enim, nisi certo verbi Dei fundamẽto nitatur, de filo pendet. Verum quid si re probè anima,

aduersa eiusmodi calumniâ falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruatione sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius auctoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum cõsiderationem, non in externis dütaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritalibus, quibus figurâdis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ asperisionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam, nec vim, nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis cõprobata est quàm vt lögus eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit, peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hîc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque ad eò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

3 Quoniam autem ante institutù baptismũ, eius vice, populo Dei Circūcisio erat: quid inter se differât, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum anagoge. Vbi Dominus Circūcisionem Abrahæ seruandã mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam, quæ esse rerum omnium, quo Abraham manum eius, omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesius demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circūcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à testamenti promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur, promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respòdere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circūcisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticũ populum exhortatur ad præputium cordis Domino circūcidendum, propterea quòd selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus, vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi cooptat, circūcidi præcipit: ita Moses corde circūcidi oportere pronuntiat, enarrans scilicet quæ sit istius carnalis circūcisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsis viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. Habemus ergo spirituales promissionem in Circūcisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum resideret: ita & Circūcisionis esse constat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obsignandæ, Circūcisionis signum additur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio, in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum complementum nititur, in vtroque vnũ. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietates aestimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriori iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circūcisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, ex-

Gene. 17.

Matt. 22. c. 32
Luc. 20. f. 38.
I phel. 2. c. 12

Deut. 10. d. 16.

Deut. 30. b. 6.

Rom. 11. a. 3,
& b. 6.

cepta visibilis ceremoniæ differentiâ. Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnē Scripturæ interpretationē ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandâ hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circuncisio, quia tessera Iudæis quædam erat qua se in pópulum familiámque Dei adoptari fiebât certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebâtur, primus illis erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo initiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi mutuo in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismum in Circuncisionis locum subisse, vt easdem apud nos partes obeat.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicetur: nōne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aduertere non sustineat? Cuius siqua habeatur ratio, constabit proculdubio infantibus meritò administrari Baptismum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circuncisione dignatus est quin eorum omnium participes faceret quæ per Circuncisionem signata tunc fuerunt. Alioqui meris præstigiis ludificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos lætasset. quod solo auditu horrendum est. Disertè nanque pronuntiat, Circuncisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minus hodie competit, quàm sub Veteri testamento ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quanquam signum exterius in sacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrum, quæso, plaris censebimus? Sanè quum signū videamus verbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum ergo ad infantes destinetur Baptismi verbū: cur signū, hoc est verbi appendix, ab illis prohibetur? Hæc vna ratio, si nullæ aliæ suppetent, abundè sufficeret ad cōfutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur statum fuisse diem Circuncisioni, planè terguersatorium est. Nos iam certis diebus non esse Iudæorū instar alligatos concedimus: verūm quando Dominus, vtcunque nullum diem præscribat, declarat tamen sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes: quid ultra quarimus?

6 Quanquam Scriptura certiore adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimum est. quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minus hodie Christianis cōstare, quàm olim Iudaico populo: adeoque verbū istud non minus Christianes respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitramur, Christum suo aduentu, Patris gratiam imminuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non vacat. Quâ obrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis discernentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Christianorum liberi, vel altero duntaxat fidei parente geniti: & Apostoli testimonio differunt ab iminundo idololatrarum semine. Iam quum Dominus, statim post fœdus cum Abrahamo percussum, ipsum in infantibus consignari exteriori sacramento præcepit, quid cauere dicent Christiani quominus hodièque ipsum testificentur, atque obsignent in suis liberis? Neque mihi obiciat quispiam, non alio quàm Circuncisionis simbolo quod iam pridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim pròptum est, ipsum, pro Veteris testamenti tempore, Circuncisionem instituisse confirmando suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen semper eandem confirmandi rationē quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò inueneri conuenit quid vtrisque sit commune, quid illi separatim à nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmandi causa. Modus confirmandi tantum diuersus est, quòd erat illis Circuncisio, in cuius vicē Baptismus nobis successit. Alioquin si testimonium quo Iudæi de seminis sui salute cōfirmati fuerūt, nobis eripitur, Christi aduentu factū fuerit vt obscurior & minus testata sit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id si dici nō potest citra extremam Christi contumeliâ, per quem infinita Patris bonitas luculētius ac benignius quàm vquam in terras effusa fuit, & hominibus declarata: fateri necesse est, non malignius saltem suppressendâ, nec minore testimonio illustrandâ quàm sub obscuris Legis umbris.

7 Quamobrem Dominus Iesus specimen editurus, vnde mundus intelligat Iosum amplificandæ potius quàm limitandæ Patris misericordiæ aduenisse, comiter oblatos sibi infantes amplectitur, discipulos obiurgans qui aditū illos prohibere conuabantur: quando eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerent, per quem solum patet in cælum ingressus. Verūm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? neque enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus. Proinde si

1. Cor. 7. c. 14

Gen. 17. b. 12

Matt. 9. b. 13

eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuamus: nō autem baptizemus. Verūm nos Christi gesta paulo attentius reputemus quā tale genus hominum. Neque enim hoc leuiter est prætereundum quōd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniā talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntatē suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionēque sua Patri commēdat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiā, vt in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quā iniqui erimus; si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltro admittit? Quōd si discutere volumus quantum à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamē maiore in pretio habebimus Baptismum (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quā susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quā suam ignorantiam produunt. arguantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis *βρέφη καὶ πύδνα* nominantur: quibus verbis significāt Græci infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersus veritatem obdurerunt. Porrō quōd iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se nō alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quā verā infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorū. Quōd si infantes comprehendī necessarium est, minimē obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabricatum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosē nugantur qui obiciunt nusquam reperiri, vel infantem vnum per Apostolorū manus fuisse baptizatum. Et si enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursus excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatae incidit mentio: quis inde, nisi insanus, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdiciendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hīc fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus cōmunicandus sit illius vsus facile iudicium est. quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspiciamus & infantibus non minus competere quā natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris volūtati fraus manifesta fiat. Quōd autē apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præteriiisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimē mentiuntur. siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originē ad Apostolorum seculū pro certo referat.

Act. 16. c. 15.
& f. 32

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat cum ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: nequis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam sicui in mētem venit; pædobaptismum hoc prætextu irridere, circumcisionis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. Verum aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionē pio parenti datam confirmat, ac ratum esse declarat quōd Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiæque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primū amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitiā non vulgari perfundit, qua simul ad redamādum tam pium Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum salutis sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatē nostram perspectam habet, tātum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui

promissionē de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officii sui esse cogitent, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiorē animare fiduciā, quod præsentī oculo fœdus Domini filiorū suorū corporibus insculptū cernunt. Nonnihil rursum emolumentū pueri è suo Baptismo capiunt, quod in corpus Ecclesiæ insiti, aliis membris sunt aliquanto cōmendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad serium Dei colendū studiū non mediocriter stimulantur, à quo in filios solēni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequā per ætatē cum agnoscere Patrem possent. Denique terere nos summo opere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, si quis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quod eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eiuretur.

Gene. 17. s. 14

10

Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionē furiosæ quædam bellæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicit. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circuncisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrociniatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circuncisionem mortificationis esse signa. Hinc cōstituiamus, in huius vicem illum esse sufficere, quo id ipsum nobis repræsētet quod olim Iudæis signabat. In asserēda fœderis differētia quàm barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt! neque vno in loco. sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquunt. Iudæos enim adeò caruales nobis depingunt vt pecudum similiores sint quàm hominum. Quibuscum scilicet percussum fœdus vltra tēporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsistant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatā (non secus ac porcorum gregem in hara sagināt) vt æterno demum exitio periret: Simul enim ac Circuncisionem eique annexas promissiones citamus, Circuncisionem literale signum, promissiones eius caruales fuisse respondent.

11

Coloss. 2. b 11

Sanè si literale signum erat Circuncisio, nihilo secius de Baptismo censendū est. Quandoquidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis alterū altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circuncisos Circuncisione non manu facta, deposito corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circuncisionem Christi vocat. Post in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo cōsepultos. Quid sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circuncisionis, quoniam rem vnā figurent: Demonstrare enim contendit esse id Christianis Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circuncisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsētantur mysteria inter se conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantum fideles admonēbo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac literale habendum sit signum cui nihil subest nisi spirituale & cæleste. Verè m, ne fumos suos simplicibus vendāt, obiectum vnum, quo impudentissimum hoc mendacium prætexūt, in transcurso dilucemus. Certo certius est, primarias promissiones, quibus continebatur quod sub Veteri testamento cum Israelitis fœdus Deus sanciuit, spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat, acceptas, quo fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aspirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahamæ pollicitus est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiiciat, addit alteram de possessione terræ Chanaan promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quod illæ referantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine Noui & Veteris testamenti tractaui, nunc leuius perstringo.

Gene. 15. a. 15
& d. 18

12

In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahamæ sub Veteri testamento dictos qui ab eius semine originem ducerēt: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in societate fœderis per Circuncisionem inferebatur, spirituales Noui testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regenerati sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis scintillam intuemur: sed in hoc grauiter peccant leues isti spiritus, quod dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra progrediendum foret, & multa inter se conferēda, in verbum

vnum pertinaciter insistant. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur: quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ semen locū ad tempus tenuisse spiritualis feminis quod per fidem illi inseritur. Illius enim filii nūcupamur vtcūque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verūm si intelligunt, quod non obscurè demonstrant, carnali Abrahæ semini nunquam spiritualemente Dei benedictionem promissam, hīc verò longè falluntur. Proinde in meliorem scopum collimare nos oportet: ad quē certissimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurū illi semen in quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi & semini eius in Deum fore. Quicumque Christum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes: ideòque Abrahæ filii nominantur.

Galat. 4. d. 18

Rom. 4. b. 12

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei longè latèque in quaslibet nationes indiscriminatim prorogari cœperunt, vt secūdum Christi sententiam, vnde quaque fideles colligerentur qui in gloria cælesti accumberēt cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis tamen antè seculis tanta illa misericordia Iudæos complexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis, vnam hanc gentem selegerat in qua gratiam suam pro tempore contineret: peculium suum & populum acquisitum dicebat. Ad testandā eiusmodi beneficentiā data fuit circuncisio, cuius symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem. qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, probaturus Gentiles vnā cum Iudæis esse Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Pòst signum accepit circuncisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt pater esset omnium fidelium & præputii & circuncisionis, non eorum qui sola circūcisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtrosque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutū, pater fuit Circuncisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illarum pater. idque citra circuncisionis signum: quòd Baptismū vice circuncisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse patrē negat qui sunt ex circuncisione tantūm, id positum est ad retundendū quorundam supercilium, qui ommissa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodièque refutari possit eorū vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Matth. 8. b. 11

Exod. 19. a. 5

Rom. 4. b. 10

Ephes. 2. c. 14

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom. 9. b. 7, cōtrā proferetur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet: sed eos modò in semine censeri qui sunt filii promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quā nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quā non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quā nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus ac si extranei fuissent, tametsi secundum carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendere salutē à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut gloriantur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidētia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cū Abrahæ posteritate initū fuerat à Deo, irritū nullo modo fieri posse, cap. x, carnalē Abrahæ cognationem non esse sua dignitate spoliādam differit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelii hæredes, nisi quatenus sua ingratitude, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quālibet cōtumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, si cum illis cōponamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inferatur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatū reiecerūt, & sua ingratitude effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cū Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiā, Dei benedictionem inter eos etiam num residere: vt certè nunquam inde profusus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt donā & vocatio Dei.

Rom. 11. d. 19

15 Ea quid valeat, & qua lance metienda sit promissio, Abrahæ posteritati data. Proinde

quanquam in discernendis regni hæredibus à spuris & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse, semen Abrahamæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quo testator haberetur, circuncisione obfirmare. Porro eadem omnino est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis merito segregari qui impuritate econuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat spiritualement figurasse, quæ ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argute philosophatur Apostolus, vbi Christum Circuncisionis ministrum esse scribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promissiones, ac si in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidésne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali Abrahamæ semini implendam censeat: Eodem pertinet quod Petrus, Actorum 2. f. 39, Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelii beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli supra citatus locus, vbi impressam infantibus circuncisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nœnias aufcultamus, quid illa promissione fiet qua Dominus in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem: hiccine ad allegorias cõfugiemus: at nimium nugatoria fuerit terguersatio. An id dicemus abolitum? Verum ita Lex dissiparetur, cui potius stabilendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuersiam, Deum suis ad eò bonum esse ac liberalè vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

1. Cor. 7. e. 14

Rom. 15. b. 8

Act. 3. d. 15

Ephes. 2. c. 12

16 Quæ præterea inter Baptismum ac circuncisionem iniicere discrimina moliantur, non ridicula modò sunt, & omni rationis specie vacua sed inter se pugnantia. Nam vbi Baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt, circuncisionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: extemplo, illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circuncisionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismum verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam priore sententia, Baptismus circuncisioni præire debet: per alteram in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum est, vt hominum ingenia, vbi pro certissimo Dei verbo adorant quicquid somnariint, sursum deorsum ita volutetur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum esse somnium dicimus. Si in octauo die libebat *ἀναστῆναι*, non tamen eo modo conueniebat. Multo satius fuerit post veteres numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendere scimus: aut ad totum præsentis vitæ cursum, quo procedere semper debet mortificatio, donec, eo peracto, ipsa quoque perfecta fuerit. Quanquam videri queat Deus ætatis teneritudini prospicere voluisse, circuncisionem in diem octauum differendo: quoniã vulnus, recens natis & adhuc à matre rubetibus periculosius futurum erat. Quanto neruosiùs est illud, nos iam antè mortuos per Baptismum sepeliri: quò Scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in mortem sepeliri vt emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditetur: Iam eiusdem est dexteritatis quòd fœminas non esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circuncisioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est circuncisionis signo testatam fuisse feminis Iſraelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorù corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant: sic tamen vt fœminæ per eos, circuncisionis quodammodo sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptismi ac circuncisionis similitudine hæreamus, quã amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspiciamus.

Rom. 6. a. 4

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi videntur cur arcendi sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autè est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Contrà verò Christus sibi adduci iubet. Quid ita: quia vita est. Eos

ergo ut viuificet, sui participes facit: quum interim isti, longe abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuersantur, non ideo perire infantes si filii Adæ reputentur, satis superque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, sequitur nullā nisi in Christo vitæ spem restare. Quo igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rursum quum scriptum alibi sit, natura nos iræ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest quàm carnē & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod non citra regenerationem fiet) tum possessionem hanc regni cernemus. Denique si verè loquitur Christus quum se vitam esse prædicat, nos in ipsum inferi necesse est, quo è mortis seruitute afferamur. At quomodo, inquirunt, regenerantur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, non tamen esse nullum. Porrò infantes qui seruandi sint (ut certè ex ea ætate omnino aliqui seruantur) antè à Domino regenerari minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris utero secum afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquit natum. Si peccatores nascuntur, quo modo & David & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisique manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltra quærimus quum palàm ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque ut obloquutores hoc genus comperceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris utero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hîc ludunt, tergiuersatione quicquã proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffugium. Vsitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab utero, ac si diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

18 Et sanè ideò à prima infantia sanctificatus fuit Christus, ut ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnē sibi induit, in qua perfectam causā vicèque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, ut eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si abso lutissimū in Christo habemus gratiarū omnium exemplar quibus filios suos Deus profequitur, hac quoque parte scilicet documēto nobis erit, infantia ætatem non vsque adeo à sanctificatione abhorrere. Vtunque, hoc tamè extra controuersiam ponimus, neminem electorum è præsentī vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quòd contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiā interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelii prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne sese illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

19 At fides, inquirunt, per auditum, cuius nondum vsus adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non animaduertūt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuā ei regulam præstituerit ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putat, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei, quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquã eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulo post perfruētur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandā certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur.

Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustraturus est Dominus, cur non iis quoque in præfens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præfertim si non antè exiit ipsos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspensio relinquere malo) verùm ut istorum stolidā arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

20. Verùm quo adhuc validius hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. Atenim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidè & Circūcisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillū iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circūcisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiam ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circūcisionem pœnitentiæ fideique sacramentū infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cum in Dei factis omnibus tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obtrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circūcidebantur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circūcidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditarentur. Denique nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiā & fidem: quæ etsi nondū in illis formata sunt, arcana tamè Spiritus operatione vtriusque semè in illis latet. Hac responsione semel eueritur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitū. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci cōferendum. Sedenim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circūcisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcūque ad quatefaciendā Circūcisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei autoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso Dei verbo nō sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisque caullis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circūcidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

21. Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculā, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præfenti vita antè demigrēt quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se à prima statim infantia donatos esse discent, quo eam toto vitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum cōsepeliri. Nam eo non intelligit, cōsepultum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis. vt ne infanti quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Propheta populum admonebant quid sibi vellet Circūcisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundè valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christū induisse. Quorsum id: Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterii intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergēdas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Cōtendunt quidem illi ex eo nihil pædobaptismo reliquū fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longe sepōsita sit hæc veritas. Verùm hallucinatione ista identidè peccant, quòd rem temporis ordine semper signo præire velint. Nam & Circūcisionis veritas eodè conscientiæ bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nūquam infantes

Rom. 14. b. 11

Tit. 3. b. 5

Rom. 6. a. 4
Colo 2. c. 12

Galat. 3. d. 27

1. Pet. 3. d. 21

Dei mandato fuissent circumcisi. Verum ipse bonæ conscientiæ testimonium circumcissionis veritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circumcidi, ea parte in futurum tempus circumcissionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciam requirendum est quam vt fœdus cum illis à Domino percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tēpore Deus ipse prouiderit, postea conuequetur.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ superiunt his affines, cursim persequemur. Baptismum in peccatorum remissionē dari obiiciunt. Quod vbi concessum fuerit, sententiæ nostræ abunde patrocinabitur. Peccatores enim quum nascamur, remissione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porro quum spem misericordiæ huic ætati non præcidat Deus, sed potius certā faciat: cur signum re ipsa multo inferius præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliantur, hoc ita retorquemus in eos ipsos. paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo priuandi non sunt. Proferunt simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbó vitæ. Quo ad errorem eorum euertendū nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatā Baptismo vult Christus ablutionē qua Ecclesiam suam emūdat, æquū non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quum hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihil secius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismū esse insertos, colligimus, in fantes, quos mēbris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant.

23 Iam ad sæculi Apostolici praxin atque consuetudinē descendunt, quo nemo, nisi fidem ante pœnitentiāque professus, ad Baptismum admissus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat resipiscendi animus, quid factu sit opus: vt pœnitentiā primū agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari eunuchus ille postularet, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismum, nisi præeunte fide ac pœnitentiā, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimvero si huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei intentio auditur, solam sufficere pœnitentiā euincet: alter, quo pœnitentiā minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, ideoque simul esse connectendos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos qui ad istius nodi solutionem aliquid valent. Quandoquidē multa in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circumstantia pendeat. Quale in præsentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pœnitentiā meditandam fidemque concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorum conuersione & fide (saltē quantum hominū iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verum in alium catalogū relegandos esse infantes, plus satis perspicuū est. nam si quis olim se Israeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & Lege erudiri oportebat quàm Circuncisione signaretur: quòd natione erat *ἀμείβωτος*, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quo cum fœdus, quod Circuncisio sanciebat, percussum fuerat.

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum sibi cooptat, à Circuncisione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit dissimulans: verum quod ferire cum ipso fœdus instituat, primū denuntiat: tum deinde post fidē promissioni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hætenus alienus, eius condiciones antea perdiscere a quō est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundū promissionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quo res clarius ac breuius indiectur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infantes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis comunione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo comunicet, cuius significatio in eo fallax inanisque foret. In eam sententiā Paulus quoque scribit, Gentes, quandiu in sua idololatria immerse fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Christi fidem ample-

Etuntur, eos, quum hætenus alieni à fœdere fuerint, non esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitètia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt. qui verò à Christianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quod narrat Euangelista, baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiteretur: quod exemplum obseruandum hodiè que censemus. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita qua Ecclesiæ satisfaciatur.

Matth. 3. b. 6

25

Iohan. 3. a. 5

Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur, proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis superque notum est, quo prætextu Baptismo initiamus qui sine ipsa constare nequit? Primum in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentiam corporalem somniabat, modum hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit, Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturamque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanum sensum non dubito: quia consilium Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillari libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omisissis cauillis, tenèda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viuâ, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

Matth. 3. c. 11

26

Iohan. 5. d. 24

Iam & ex eo explodendum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimètis rite probè que imbuitur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi cõtingat? Clara est Domini promissio, Quicumque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me parrem accipi nolo perinde ac si Baptismum contemni impune posse inuenerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abest vt excusare sustineam) tantum euincere sufficit, non esse ad eò necessarium, vt periisse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantum alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quàm ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Matth. 19. b. 14

27

Matth. 28. d. 19

Marc. 16. c. 16

Matth. 3. c. 13

Luc. 3. c. 23

Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quæ ex capite Matthæi ultimo petunt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mædatum dat. Tum & ex Marci ultimo istud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltra (inquiunt) querimus, quum verba Domini apertè sonent, prius docendum quàm baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno dècimo tricesimo baptizari voluit. Hîc verò quot modis, bone Deus, & se implicant, & incitiam suam produunt! Nam in eo iam plusquam pueriliter labuntur, quòd primam Baptismi institutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutio-

nem continerent. Hoc ut illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthæc argumentatio: Equidè si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, ut quoniam dictum est, *Ite, prædicate, & baptizate, Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quàm baptizandum: & credèdum prius quàm Baptismum appetendum* ratiocinètur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem: nempe quum dicatur, *Baptizate, docentes seruire quæcunque præcepi vobis.* quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aquæ & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur ut postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione Baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

Marc. 16. c. 15

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere cõfidunt: verum quia satis habet in simplicitate præsidii veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidam ergo responsonem sibi habeant. Potissimum hîc à Christo de prædicando Euangelio datur mādatur: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, ut vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Pòst adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, *Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore.* An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula: *Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, ut credant, quàm baptizandi.* Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandū esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit ut edant nisi qui laborant, nōne dignus erit qui ab omnibus cõspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferèter rapit. Nihilo istorū in præsentī causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultā duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahūt: ut hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ non nisi grandioribus posita fuerat. Quātum ad Christi exemplum attingit, eorū causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamētum, sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulo antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quū sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni auctoritatem cõciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficiet, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelii prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed ut quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimo primo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum.

2. Thef. 3. c. 10

Luc. 3. c. 23

30 Tandem obiiciunt, non maiorem esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, ut ex Cypriano & Augustino cõstat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingeniū ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti initiatio per quam in Dei populum accensemur: signum spiritualis nostræ regenerationis. per quā in filios Dei renascimur. quum è conuerso Cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquam euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quātum ad Baptismum attingit, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus aper-

1. Cor. 11. f. 18
Ibidem, g. 19
tius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & e calice bibat: Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, In mei cõmemorationem facietis: quid alterum, quod inde Apostolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat: Quam, obsecro, ab infantibus recordatione exigemus eius rei quã sensu nõquam assequuti sunt: quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt: Nihil istorũ in Baptismo præscribitur. quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub Veteri quoque testamẽto, in similibus signis animaduertimus. Circuncisio quidem, quam Baptismo nostro respondere notum est, infantibus destinata erat. Pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis ritè demum edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rẽ vsque adeo perspicuam & obuiam excutirent?

31 Tametsi nugari in congerie lectores onerare piget: quas tamen Seruetus non minimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnum decus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operæ pretium erit. Obtendit, Christi symbola, vt sunt perfectã, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnum temporis articulum. Addo etiam, stultè primo die in homine quærì perfectione ad quam Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat. Obiicit Christi symbola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo, quod ex capite suo cõsinit, refutatione nõ egere: imò quod ad Baptismũ trahit, sacræ Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, Vt se quisque examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces.

Iohã. 3. d. 36
Quod tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideoque infantes, qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christũ illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posterì Adæ: sed tantum minari Euangelii cõtempторibus, qui oblatã sibi gratiam superbe & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariã rationem oppono, Quencunque benedicit Christus, cum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquã legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes æquè trahere vitiosum est.

1. Cor. 15. f. 46
Obiicit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamẽ obitare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditì sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali tamẽ gratia facti sunt. Allegoriam deinde profert, quòd

1. cor. 7. c. 14
1. Sam. 5. b. 8
Luci. 14. c. 21
David in arcem Sion conscendens, nec cæcos nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolam oppono, in qua Deus ad cælestem epulũ inuitat cæcos & claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militassent claudi & mutuli. Longius tamẽ in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate constatam, ex Sacra historia deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, non paruulorum. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelii colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi munus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quãquam scire adhuc velim, quũ *ὁ δὲ πῶτος* nominet Euãgelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanũ genus) cur infantes neget esse homines.

Matth. 4. c. 19
Matt. 13. f. 47
1. Cor. 2. d. 13
Obtendit septimò, Quũ spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales nõ sunt, neque ad Baptismũ aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locũ Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quũ sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthii, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, Pascẽdos esse spirituali

cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea, Christum vocare omnes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adoleſcât, neque tamen externos esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideòque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obiicit, bonũ œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamẽ

iure definit nobis Baptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mādaturum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agrum. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia iidem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dederant: sicuti Iudæos sub lege Moſis discipulos esse oportuit: nemo tamẽ inde rectè inferet extraneos fuisse infantes, quos Deus testatus est pio domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quãdiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desit esse frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu fidei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismũ: quia præposterè ad infantes trahit quod de solis adultis dictũ est. docet illic Paulus hunc esse Deo ordinariũ vocationis modum vt electos suos ad fidem adducat dum illis suscitatur fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legẽ imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inserat? Quòd obiicit, Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samaritanis, in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa est. dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod nõ competit in pueros infantes! Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere nõ est præsentis loci: sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudẽtiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheeta Deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelii doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum, Infantes non posse novos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidẽ ad eam percipiendã sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ovis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex utero fuerint oblatæ in sacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere, primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculũ mactari. Vnde sequetur, virile robur minimè esse expectandũ, quin potius & fetus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omitta, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. Patronos tandem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administreretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei autoritas, cui visum est infantes sibi consecrare, ac initiate sacro symbolo euus nondum per ætatem vim tenebãt. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quod æternam & inuiolabilem Dei legem, quam de circũcisione sanxit, in Baptismo

Matt. 24. d. 48

Iohan. 4. c. 35

Act. 11. d. 26

Act. 10. g. 44

Ibidẽ, 8. c. 27

Iohan. 10. f. 39

Exod. 13. a. 8.

Exod. 12. a. 50

nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimicè & per iocum posse administrari. Atqui de hac re cū Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio cōmunis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorū ineptiis, vt potuerint tantam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est, reprobos istos spiritus, quasi phrenitide agitentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorū fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planū me fecisse confido.

32 **I**am nemini sobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Ecclesiam Christi conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sedenim operæpretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliat: nempe vt singularem fiducia & spiritualis gaudii fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, non verbo tantum, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiæ apud Patrem cælestem obtinere vt posteritas sua illi curæ sit? Hic enim videre est vt prouidentissimi erga nos patrifamilias personam suscipit qui ne post mortem quidem nostram, sollicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hic exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionē debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomē sanctificetur? Hoc hoc certè agit Satan, pædobaptismum tantis copiis impetendo: quo scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tādē euanescat. Vnde non impia tantum aduersus Dei misericordiam ingratitude nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiēdis ignauia quædam. Neque enim parum incitatur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legisque obseruatione educandos, dū reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat. **C A P. XVII.**

POST QUAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantum vt feruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie solliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuæ liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterū Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filii, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatē pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterii cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum cōtentiones & pugnas mouit quæ ab huius sacri alimenti gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tentauit: vbi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expeditam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrifamilias in eo præstare, quod cibum assidue ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac cōseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideoque ad eum nos inuitat cælestis Pater, vt eius communi catione refecti, vigorē subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatē peruertum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum aptissimis: imò velut datis arrhis ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio, nempe quo nobis cōfirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificii efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fustum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutē nostram, iubemur accipere & comedere: vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vō

?sal. 48. a. u

Iohan. 6. f. 51

Matt. 26. c. 16
 marc. 14. b. 17
 luc. 22. b. 19
 1. cor. 11. e. 24

cat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel fanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei nostræ confirmationē artinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimoniū habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spondere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cælorum quò iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursū peccatis nostris non posse nos dānari, à quorū reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit ac si sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, sua nos virtute confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulētiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

3 Horum omnium ad eò solidam habemus reificationem in hoc sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obiceretur, ac manibus atrectaretur. Hoc enim verbū nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet, significat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnā nobiscum substantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrunque non tam suum esse quàm nostrum: quia vtrunque non suo commodo, sed in salutem nostram & surapsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & penè totam sacramēti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino representantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc statim concipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibū. Quum vinum in symbolū sanguinis propositum intuemur: cogitandū quos corpori vsus vinum afferat, vt eosdem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autè, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: nō obscure perspiciemus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

4 Non ergo præcipuæ sunt sacramēti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori cōsideratione nobis porrigere: sed magis promissionē illam qua carnem suam verè cibum restatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panē vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionē obli gnare & confirmare: & quo id efficiat, ad Christi crucē mittere, vbi ea promissio verè præstita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo, dum efficaciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panē vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationē, vt quidam peruersè interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talēque sese præstitit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis confortes fecit: quum in sacrificium se offerēs, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortē deglutiuit & absorbit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide cum recipimus. Non ergo facit sacramētum vt Christus panis vitæ esse primū incipiat: sed dum in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur, eiusque panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factū esse. Deinde hanc viuificationem, æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita.

Iohan. 6. f. 51

Siquidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totū elegāter his verbis expressit Christus, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ vitam quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quo panis fieret, quum in mūdi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum est, Euangelii verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obfignat: vbi id ipsum intus complet quod exterius designat. Porro nobis hîc duo cauēda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimii, à suis mysteriis ea diuellere, quibus quodāmodo annexa sunt: aut in iisdē extollendis immodici, mysteria interim etiā ipsa non nihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui māducare Christi carnem, & sanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christū ipsum credere. Sed mihi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ māducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam manducandi etiam ac bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spirituale vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verum hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis manducare est duntaxat credere: ego credendo manducari Christi carnem, quia fide noster efficitur, eamque manducationem fructum effectumque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem paruum, sed in re non mediocrem est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam, fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quòd per ipsam fideles consequuntur vt Christū in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupādo, non tantum docere in mortis resurrectionisque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui cōmunicatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

Ephes. 3. c. 17

Iohan. 6. f. 51

- 6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt māducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide completi Christum non eminus apparentem, sed se nobis vnientē, vt ipse caput nostrum, nos verò eius mēbra simus. Neque tamē locutionem illam simpliciter improbo: sed tantum nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquēdi forma sæpius vsus esse. vt quum dicit libro De doctrina Christiana 3, Nisi manducaueritis carnem Filii hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit, tria illa millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sauciendo fuderant, credendo bibisse. Verum plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commēdat, quòd per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi cōmunionem animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque id ipsum est quod alibi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantum, sed re ipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum cōsequi intelligit: sed hoc tantum vult excludere, ne quis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volūt externæ solum professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorē refutasse mihi videor quum agerem de sacramentis in genere. Hoc solum obferuent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

Homil. in Iohan. 4. & 40. 1. alibi.

A. 18. 41

Homil. 60.

Luc 22. b. 20

- 7 Neque illi præterea mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo cōmunionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, car-

nem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam inducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinet. Quare si ultra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quovisque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de cõtrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi longior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christũ quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatè infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multo altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quàmquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterii admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri cõfido.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christũ ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quum assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibusque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se cõtinere audias, in te autem ipso ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carnè nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnè viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendi. Et panis quem ego dabo; caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio, quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantum protendant quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt.

Iohan. 1. a. 1.

Iohan. 6. c. 48,
& f. 58

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus differit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini cõmunicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quemadmodum enim è fonte aqua nunc bibit, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illi sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitæ à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit: Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam

Iohan. 5. c. 19

Ephes. 1. c. 22
& 4. c. 15

1. Cor. 6. d. 15

Eph. 5. g. 30
illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustravit quum dixit, nos esse membra corporis eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem ut rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, ut eam admirari quàm explicare malit.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nosque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distàtia penetrare ad nos Christi carnem ut nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus ac si in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quàmquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatè vera fide animique gratitudine suscipiunt. Qua

1. Cor. 10. d. 16

ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus. communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam, figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi, nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubium esse debet quin verè præstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, ut quoties symbola videt à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent, ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi ut de vera eius participatione te certiolem faciat: Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicumque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spiritali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dum familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationè, materiam quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex vtraque consequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationè, vitamque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt: nullum tamen locum relinquo huic cavillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non ut in aspectu modò nudæque notitia hæreamus: sed ut vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communionem in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur, in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeoque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiã pro comparanda nobis iustitia adimplevit: quo scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti, in bonorum omnium cõmunicatione virtutem quoque sentiamus.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitione inuexit, descendo. mira enim astutia hîc lusit Satan, ut mentes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, ac si panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: ac si locali præsentia, corpus Christi manibus atreandum, atterendum dentibus, ore deglu-

tiendum sifteretur. Hanc enim palinodia formulam dictavit Berengario Nicolaus papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, ut gloriæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriât peiorem quam fuerit Berengarii, Dist. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinât in diuersam sententiam. Siquidem ut finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cælòque contineri, quò semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficii per Spiritum suum nobis Dominus largitur, ut vnum corpore, Spiritu, & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalus, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solè conspicimus radius in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius foetus suam quodammodo substantiam ad eam traicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare differit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet ut totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

Chryso. Sef.
mone quodam
de Spiritu
sancto.

13 Verecūdius Scholastici, quos tã barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigiis ludunt. Non circumscriptiuè, nec corporali modo cõtineri illic Christum concedūt. sed rationem deinde cõminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare. quæ tamè eò recidit, ut Christus in specie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento ut in cælo maneat, inquit: nec aliam quàm habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: ut deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta cõsecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est ut deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantum hominum vulgu, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis Ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum solliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus, modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, ut panis pro Deo haberetur.

Lib. 4. Dist. 3.

14 Hinc prodiit fictitia illa trãssubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnât quàm pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentia architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantia permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmētum confugere necesse fuit, fieri cõuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, ut sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò inscitia imò stuporis fuisse prolapsos, ut non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed ut docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus cõstare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrociniò, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confismando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis sæculis modò, quibus purior adhuc vigeat religionis de cœterna: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœna symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi, ut dictum est, variis epithetis illa interdum insignunt, ad cõmendandam mysterii dignitatem. Nam quod dicunt, in cõsecratione fieri arcanam conuersionem, ut iam aliud sit quàm panis & vinum, nuper admonui eorum

significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrè sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritalis animæ cibus ac potus. Id neque nos negamus. Si conuersio est, inquit ista, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hîc quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquit, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illâ voce conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produunt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuat effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo simbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet: Nam vt omnia inter se cōueniant, non longius se extendet significatio quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certū nō esset abluitionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cælesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterii huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm cōspicua eius promissionis testificatio quæ Ioannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui cælo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritalis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinēdæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

1. Cor. 10. d. 17

53 Nec verò Satanae præstigiis tam foedè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quod consecratio tantundè apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem non nisi hominibus ad quos dirigitur sermo, esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spirituales eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori cōmunis erat aquatio. Vnde facile colligitur, in elementis terrenis, dum ad spirituales usum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionū sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sapius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocāt, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, in agis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus. Bernardi quidem ætate, ceteri durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, panis & vino rem spirituales coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videtur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsentis consentaneum. Virga (inquit) Moysis in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgâque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, *καταχρηστικῶς*, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est: Præstigiis luserant magi, vt Aegyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinè pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilè Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absomit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & ex igno post tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quod necitur substantiæne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas

Exod. 17. b. 6

1. Cor. 10. a. 4

Exod. 4. a. 3,

7. b. 10

Ibidem 12

magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis offerant. Quid autem cum eo simile habet istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Cõmunicabāt in fractione panis, & alia eiusmodi: Incantatione quidē magorū oculos tantum fuisse deceptos certum est. Quòd ad Mosen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpentem, & rursus virgam ex serpente quàm induere Angelos carnis corporibus, & paulo pòst exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterii ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Christi verè esse in cibū, nisi vera externi symboli substantia respondeat. Atque (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tam insulsè detortus est ad probandam transubstantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum positū in pane suo: significans hostium sauitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodū David simili figura cibum suum fuisse felle corruptū, & potū aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò non magis ignoscendū sit eorum inscitia, & sepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogātur cum genai-
no Propheta sensu hostiliter adhuc configere.

1. Cor. 10.
& 11. 23.
Act. 1. 5. 4.

Ierem. 17.
Psalm. 124.

16 Alii qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ conuelli quin mysterii veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substantiā esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarēt, dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatē illi affingunt naturæ suæ contrariam, addendo autem sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hanc causam absoluere in animo est: sed tantum vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Christi corpus inuisibile esse & immesum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit, non comprehendunt. Obtendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentia insistere. Vnde id: nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent nisi quæ vel loci coniunctione atque cõtactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

17 Ac quo errorem semel temere susceptum obstinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse Christi carnem nisi quàm longè lateque cælum & terra patent. Quòd autē puer ex vtero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expansus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factū, vt nascendi, moriendi, cæterisque humanis officiis defungeretur. quòd solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quòd in cælum assumptus, quòd postremò etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare: Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma vel phantasticum fuisse, si ea conditione fuit. Alii paulò argutius elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosum esse & immortale. itaque nihil esse absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento cõtinetur. Sed quæro, Quæ ale dabat discipulis Christus pridie quàm pateretur: an non verba sonant, mortale illud quod paulo pòst tradendum erat dedisse? Iam antè, inquit, suam gloriam tribus discipulis in monte conspiciendam præbuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, sed vnum illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suum in prima Cœna distribuere, imminere iam hora qua à Deo percussus & hu-
miliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantum abest vt tunc gloriam resurrectionis proferre vellet. Et hîc quæta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur: Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomūt, ad eòs non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

Act. 1. a. 3, & b
9, & 7. 8. 55,
& 9. a. 3

Matth. 17. a. 2

Iesa. 53. a. 4

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, panis ac vino affigere libet: alterum ab altero necessariò diuelleretur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus panis vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuisum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sangui-

nem in calice esse affirmant, panis autem & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla terguersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtēdere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sanè frivolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. Cæterum si oculis animisque in cælum euehimur, vt Christum illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrū inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tamen carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælum ascēdit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatum, nec vllis dimensionibus circumscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exercat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus ac si corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panem includat, nec vlllo modo circūscribat (quæ omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis dittrahat, vel immēsam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanæ veritati non obscure repugnant. Istas, inquã, duas exceptiones nunquã patiamur nobis eripi. Nequid cælesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mūdi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minus consentaneū: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterum his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimēdam verã substantialēmque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt nō imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil cōtinet vel absurdi, vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil denique in se habet quod offendat, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscūque potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratius eam tueri & asserere operæpretium est.

20 Porro antequã vltra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauāt, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur, vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis Noui testamenti, qui pro multis fundetur in remissionē peccatorū. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Trāssubstantiationis patroni per pronomen hoc speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorū sanè proprietate alienissimum est istud commentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat. sumpserat verò panem, quis ergo non intelligat, panem etiamnum ostendi? ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alii, dum particulã *EST* pro trāssubstantiari positam interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideoque non est cur se verborū reuerentia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum *EST* in hūc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quanquam præcisè vrgent litteram, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, ali-

Matt. 26. c. 26
 Marc. 14. c. 22
 Luc. 22. b. 17. 19
 1. cor. 11. c. 24

quid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantum de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis: Atqui si tropum omnē refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione trāsiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multū enim differunt, panē esse corpus, & corpus esse cū pane: Sed quia videbat fieri nō posse vt simplex hæc propositio staret, panē esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarūt. Alii verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modò verè se literales esse probant. Si obicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidē, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quæro iam ex ipsis idēne valeant duæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedāt (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducunt, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grāmaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt testamentum in sanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nomināt corpus. Eadem certè religio fuit in vna parte mysterii, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno cōtendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de eā quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigāt de verbis, refellere propositum est. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vt cunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contrā obiciamus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine testamētum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter proficet nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsū rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed nō sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me querere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circumcisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua profuebat, fuisse Christum, nisi translaticitiè dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrā, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentia symbolum à re signata differit, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamē rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantum ceu nuda & inanis tessera: sed verè etiam exhibet: cur nō eius appellatio in ipsū iure competat? Quòd si humanitas excogitata symbola, quæ imagines sunt rerū absentiu potius quā notæ præsentium, quas etiā iptas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multo maiori ratione rerum nomina mutuuntur quarum & certam minimeque fallacem significationem semper gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuius vltro citroque sit deductio. Desināt itaque aduersarii insulas facietias in nos congerere, Tropistas vocando: quādo ex cōmuni Scripturæ vsu sacramentalem loquēdi modum exponimus. Nam cum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quædam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hæc autem similitud-

Luc. 22. b. 20
1. cor. 11. f. 25

Exod. 17. b. 6

Exod. 3. a. 2
Psal. 84. b. 8;
& 42. a. 3
Matth. 3. d. 16

1. Cor. 10. a. 4

Epist. 23. ad
Bonif.

dine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quod monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ, quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciē non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum est, ergo bos & equus motu præditus est. Quanquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimantum Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3, Miranda (inquit) Christi patientia, quod Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantum verbo insistat, **H O C E S T**, quasi mysteriū hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substantiui tantam esse emphasim dicunt, vt nullum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat *κοινωνίαν* corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò fere vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pasch. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minus emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substantiuum verbum. Nam si regulæ suæ affixi manent, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Respondeant demum quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutile. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus, vbi non intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus fœteat hostium nostrorum calumniæ, dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minus obediēter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expēdimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiose iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clarius deinde liquefcet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantum hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillum à litera discedere. Ego contra, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparisonem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quod vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obicere? Quod obijciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, æigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & questionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quod ergo panem sine dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo trāscribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis cōsolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causa est cur à nostra interpretatione qui-

1. Cor. 10. d. 16

Gen. 17. b. 13

Exod. 12. g. 43

1. Cor. 10. a. 4

Iohan. 7. f. 39

Tit. 3. a. 5

1. Cor. 12. b. 12

Iohan. 14. a. 5.

8, & 16. b. 17

dam resiliant, nisi quòd eos excæcavit Diaboli incatatio, nempe vt ænigmatù tenebras sibi fingant vbi obuia est còcinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Pané vocat corpus, vinù vocat sanguinè: aut còtusa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicitur de calice, Hoc est corpus meù, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, pané esse sanguinè. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidem. sed interea minimè se expediét quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedant pané & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & còuictis victoria illis sita esset, Christum accusari mendacii dicunt, si quæritur verborù interpretatio. Iam leetoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciât isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidè nos detrahete Christi verbis, quæ furiose ab illis perueriti ac còfundi, à nobis autè fideliter ac dextrè explicari demòstrauimus:

24 Sed non potest huius mēdaciū infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentia quàm naturæ ordo patitur, & dicat communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur: vnde hæc carni virtus vt animas viuificet: Naturaliter non fieri omnes dicēt. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanae Dei potentia. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quò sublato euanciscit Deus ipse cū sua potentia. Lectores iterū admonites cupio vt quid terat nostra doctrina diligenter æstiment, pendantne à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christū tam externo simbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestē animæ mutuentur à carne quæ originem suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio distitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solum cōiungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposterii homines inuidiā putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quaratur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Assumamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro: nonne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco còtinetur, quæ tangitur, quæ videtur: Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuersaque loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie cæteat: Insane, quid à Dei potentia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si instes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exigit vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientia Dei peruertis: Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritū: vnumquodque quæ à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certoque loco, vt sua dimensione, vt sua forma constet. Ea conditione carnem induit Christus, cui, teste Augusti-
no, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abstulit.

Hebr. 4. d. 10

Epist. ad Dardanum.

25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis cōceditur, donū interpretationis ex Ecclesia profligare quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbum: sed quale olim Anthropomorphitæ, quū Deum corporeū facerēt: quale Marcion & Manichæi, quum fingerēt Christi corpus vel cæleste, vel phantasticū. Citabant enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cælo cælestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verum crassi comettores nullam Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato euertatur totus ordo naturæ: quod potius est Deum circumscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in cælo vt-

1. Cor 15. f. 49
Philip. 2. a. 7

fibile esse, latere autē inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis: Dicent necessitate
 hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalē esum ex Christi ver-
 bis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hanc excu-
 dere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquā verò à nobis imminui de potentia Dei, vsque
 Iacob. 1. d. 21 falso est vt nostra doctrina apprime magnificū sit eius elogium. Sed quia semper nos
 insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respicimus quod secundum cōmunem sen-
 sum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper,
 nos in fidei mysteriis sensum communem non consulere, sed placida docilitate & spiritu
 mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in
 quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Chri-
 sti verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginantur.
 Vbi autem ex hoc cōmento emergunt scœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione
 laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentix Dei: vt hoc modo veritatis lu-
 cē extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Chri-
 stus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam
 huius loci intelligentiam non minore obedientia, quàm cura consequi studemus: neque
 præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris in-
 gerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit.
 quo freti, despiciamus ex alto quicquid terrenæ sapientix contrà opponitur. Imò captiuas
 tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere au-
 deant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vlu sacra-
 mentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse no-
 bis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Luc. 1. d. 34
 26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit, quàm vbi didicerint,
 quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiusque authoritati inniti:
 hoc quoque qua potero breuitate planum faciām. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non
 Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitū esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum
 Iohan. 14. b.
 12. d. 28 diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Chri-
 stus se abiturum relicto mūdo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutatio-
 nem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum supplē-
 do, vt loquuntur, absentix suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursum
 descēdit Christus ipse ex cælesti gloria, vt cōditionem mortalis vitæ susciperet. Certè ad-
 uentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: ideòque fieri non potest vt eodem modo
 secundum carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quod di-
 fertè exprimit, se cum discipulis nō semper fore in mundo. Hoc etiam dictum pulchrè sibi
 Mat. 26. b. 11 diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitati-
 bus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circumstantia loci palàm reclamat: quādo non agitur
 de egestate & inopia, vel misero terrenæ vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio discipulis
 nō placebat, quòd putarēt superuacuum & inutilem esse sumptū, & luxuriæ affinem: ideò-
 que in pauperes impensum maluissent pretium illud, quod malè profusum fuisse putabāt.
 Respondet Christus se non semper fore præsentem, vt tali honore colatur. Nec aliter expo-
 suit Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba, Quū diceret Christus, Me nō sem-
 per habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corporis. Nam secundum maiestatem
 suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur
 Mat. 28. d. 10 quod ab eo dictum est, Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. secun-
 dum carnem verò quam verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secun-
 dum id quòd à Iudæis cōprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd
 linteis inuolutus, quòd in sepulchro cōditus, quòd in resurrectione manifestatus: Nō sem-
 per habebitis me vobiscum. Quare: Quoniam cōuersatus est secundum corporis præsen-
 tiam quadraginta diebus cū discipulis suis, & deducentibus eis videndo non sequendo as-
 cēdit. Non est hic: ibi enim sedet ad dexteram Patris. Et tamē hic est: quia non recessit præ-
 sentia maiestatis. Aliter secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum. se-
 cundum præsentiam carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim
 Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. V-
 bi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum nobis præsentem facit, maiestate,
 prouidentia, ineffabili gratia, sub qua mirificam istam corporis & sanguinis eius commu-
 nionem comprehendo: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa cor-
 poris ipsius sub elemento inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Dominus noster

testatus est quæ palpari & videri possent. Et Abire ac Ascendere, non speciem ascendentis abeuntisque dare significant, sed verè id facere quod verba sonant. Ergone, dicit quisquam, certam cæli regionem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondeo, curiosissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cælo esse credamus.

Libr. de fide
& symb. ca. 6

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem secundum eos tantum notatur imperii maiestas. Sed quid ipse ascendendi modus? annon spectantibus discipulis in sublime euahitur? annon clarè narrant Euangelistæ receptum fuisse in cælos? Excipiunt acuti isti Sophistæ, nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momento euanescere, vt fidem faceret præsentis inuisibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò sublimis fertur in aerem, & subiecta nube se amplius in terra quærendum non esse docet, turò colligimus domiciliū nunc ei in cælis esse: sicut etiam asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælum suspicere: quia Iesus qui assumptus est in cælum, sic veniet quemadmodum eum viderant ascendere. Hic quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarii, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illic præsentiam inuenient, ac non simpliciter discipulos faciant oculos testes ascensus, nequa superest dubitatio: perinde ac si diceret, Vobis videntibus in cælum receptus, cæleste sibi imperium asseruit: superest vt patienter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

A. 1. b. 9
Mar. 16. d. 19
Luc. 24. g. 51

Philip. 3. d. 20

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac præsertim Augustini: quàm peruersè id conetur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere. ex eorum lubricationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem cogeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse nostrum. Quod aduersarii, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnè & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiā, vel sacramentum corporis. Cæterum quo sensu voces carnis & sanguinis vsurpet non est quod lógo circuitu quæramus: quãdo se ipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerū quas signant nomina accipere: ideòque secundum quendam modū sacramentū corporis esse corpus. Cui cõcinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signū daret. Iterū obieciunt, diserte scribere Augustinū, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunque simul coniūgit. Nec obstat quod dicit, peracto myste-
rio panē consumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tãquam religiosa possunt habere: tanquã mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarii nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquã fore: & quia nusquã erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatē, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauendum enim ne ita diuinitatem altruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius fœcordiæ fuisset non excipere Cœnæ mysterium, rem adeo seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen siquis attentè quod paulo post sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnã quoque comprehendì, Christum vnigenitū Dei Filium, eundemque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cælo non eliciat. quod certè facturuserat, si corpus Christi verè ci-
bus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christū nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentum, per altaris cibū

Ad Bonif. epi-
pist. 23

Contra Ada-
mantum Ma-
nich. lib. 22

Lib. 3. De Tri-
nit. cap. 10

In Psal. 33

Epist. ad Dar-
danum.

Tract. 50. in
Iohannem.

& pectum. Quam rectè superstitiosi. in ritum inter symbola præsentia Christi numeret, nõ disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christum bicorporem non fingere, ut occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quod si explicatio indiget, continuo post illic adiungitur, Secundum præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tadem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutèque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quod reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, ut futurus sit cum illis præsentia spirituali: ubi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul distitos. Eodem loquendi genere sæpius utitur, ut quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundum fidei regulam sanamque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos utique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo usque ad cõsummationem sæculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relaturus erat absentia corporali, ut eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentia: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

- 29 Et quoniã tantum fiducia ponit in hac latebra præsentia inuisibilis, a gedum videamus quam bene in ea se occultet. Primò syllabam non proferet ex Scripturis, qua probet inuisibile esse Christum: sed pro confesso sumit quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest ut principii locum obtineat. Ac dum ita garrunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundum eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quam verò bellè hoc cõueniat, tum ex aliis Scripturæ locis tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendere, donec iterum adueniat. Docent isti ubique locorum esse, sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueti: cum illud delirium (quod piis omnibus merito detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire. verum si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palam est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & variū est Christi corpus, ut vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: ubi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat: & ubi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certe de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa nõ habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostri verò est, quod absolute pronuntiat Christus ita amplecti, ut sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nõne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocumque se circumagant, in loco illo Pauli fictitia corum dispensatio locum Non habet, ubi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile cõfigurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: ut cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotem, multis in locis simul esse, nulloque spatio contineri. Denique vel aperte negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitum cælesti gloria, non exuisse carnem, qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est confortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quam Christum, ut veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascensionis spes est, quod Christus resurrexit, & ascendit: atque (ut ait Tertullianus) artham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porro quam infirma & fragilis fo-

Mat. 26. a. 11

Mat. 28. d. 20

Act. 3. d. 11

Luc. 24. f. 39

Philip. 3. d. 11

ret spes illa, nisi hac ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnū cælorum ingre-
 sa esset? Atqui hac est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus
 constet, vt suam faciem habeat. Faceat igitur stultū illud cōmentum, quod tam mē-
 tes hominū quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi
 vt qui Christum sibi habere cōiunctum cupiunt, in symbolo illo subsistant? Atqui Domi-
 nus ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à
 mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentiæ studio Mariam vi-
 deat properare ad osculandos pedes, cur tantum hunc improbet ac prohibeat, donec in cæ-
 lum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quærri. Quod obiciunt,
 postea vñum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locū
 mutare, qui serui sui oculis perspicaciā dare potuit quæ calos penetraret. Idem & de Pau-
 lo dicendum. Quòd Christum exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos in-
 gressum esse obiciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus
 ac solidum pavementum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si
 ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est, eius imperio amotum fuisse
 lapidē, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantūdem
 valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt re-
 pente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obserata essent fores.
 Quod citant ex Luca, Christum subito euauisse ex Discipulorum oculis, quibuscum E-
 maunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam vt sui conspectum illis au-
 ferret, non factus est inuisibilis: sed tantum disparauit. Sicuti, eodē Luca teste, quū simul iter
 faceret, nō induit nouā faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorū oculos. Isti verò non modò
 Christū transformant, vt in terra versetur: sed aliū alibi sui que dissimilē esse fingūt. Deni-
 que ita nugando, non vno quidē verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritū faciunt. nec
 eo cōtenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicē esse.

Iohā. 10. d. 17.

Act. 7. g. 55.

Act. 9. a. 4
Matt. 28. b. 6.
Iohā. 10. c. 19
Matt. 14. c. 28

Luc. 24. e. 31

Ibidem. c. 16

30 Iam vt illis demus quod garrunt de inuisibili præsentia, nondum tamen probata erit
 immensitas, sine qua frustra Christum sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul
 esse possit Christi corpus nulla loci circumferentia, sub pane in Cœna latere credibile non
 erit. Qua necessitate ab illis inducitur prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarisque Scri-
 pturæ testimoniis demonstratum est circumscribi humani corporis mēsurā: deinde suo in
 cælū ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem
 relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscū sum
 vsque ad consummationem sæculi. Primū non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœ-
 nā vsūm Christus in nobis corporaliter habitet. ideoque iusta ratio non est cur tam acer-
 bē de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus
 euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium p̄c mit-
 tere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanæ mundique insultus tueatur & sustineat.
 Nam quum difficilē prouinciam inungeret, ne eam aggredi dubitēt, vel trepidē obeant,
 præsentia suā fiducia eos confirmat. acsi diceret non desore illis suum præsidium, quod
 insuperabile erit. Nisi omnia cōfundere liberet, annon præsentia modum distinguere o-
 portuit? Et certè quidam cum magno dedecore prode re infertiam suam malunt quàm vel
 inimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum tolerabilior, vel saltē mag-
 is verecunda est doctrina. sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in
 Christo naturas, vbicumque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa sepa-
 rari nequit. Quasi verò vnio illa cōstauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod
 neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verūm ex Scri-
 ptura apertè colligitur, sic vnicam Christi personam cōstare ex duabus naturis vt cuique
 tamen sua maneat salua proprietates. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pude-
 bit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas
 sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius
 ergo amētiæ est, cælum terræ potius miscere quàm non extrahere Christi corpus è cælesti
 sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælū nisi qui de-
 scendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrabit: eius-
 dem est stuporis spernere idiomatum *κοινωνίας*, quæ non frustra olim à sal. c̄is Patribus inue-
 ta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuini-
 tate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abicētus & contemptus in carne patie-
 batur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & filius hominis in cælo erat:
 quia ipse idem Christus, qui secūdam carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat

Iohā. 3. b. 13

Idem. i. c. 18

1. Cor. 1. b. 8

in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundū diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulū corporis se abderet: sed quia tametsi omnia imple-
ret, in ipsā tamē Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, *Quauis totus Christus vbique sit, non tamen totum quod in eo est, vbique esse.* Atque vtinam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expendissent: quia ita occursum fuisset inulso cōmento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quū totus vbique sit, suis semper adest: & in Cœna speciali modo præsentē se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullā carnis Christi præsentiam in Cœna concipiunt nisi in pane cōstat. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Christum ipsum vnit, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat, non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantum de modo quæstio est: quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrū rectius sit iudicent lectores. Tantum facebat calumnia illa, auferri Christum à sua Cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quū mysterium hoc cæleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

32 Porro de modo siquis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendere, vel enarrari verbis queat: atque vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatē Dei, in qua acquiescere tutò licet, hîc sine cōtrouersia amplector. Pronūtiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipse verè porrigat, & ego recipiam. Tantum absurda reiicio quæ aut cælesti Christi maiestate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quando & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cælestis receptū fuisse Christum docet vt supra omnē mundi conditionē eum euehat, nec minus diligētèr in humana eius natura commēdat quæ propria sunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totū Christi regnum, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis vtatur, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus: in terra, sed cælitus. Ea (inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tantā virtute tātāque efficacia hîc eminere dicimus, vt non modò indubitata vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati cōmunicat. Qui supra hæc suis hyperbolis euehantur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicuti nōdum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacramēto nunc haberi sermonē, cuius omnia ad fidem referēda sunt. Fidem verò nos ista quā enarrauimus corporis participatione non minus lautè affluentèrque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahūt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel trāsfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christū è carnis suæ substātia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quauis in nos non ingrediat, ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiā, ad quam omnē Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclare constare nihil dubium est. Qui veritati ad eò perspicuè reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est. Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliāt.

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterii qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringētis, pro dignitate expensa esset, satis superque erat vnde nobis satisficeret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrēdæ dissensiones, quibus tū olim, tum nostra etiā ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicū præsentia modum exigunt curiosi homines, quæ Scriptura nunquā ostendit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumultuantur ac si inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditū est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi par-

Luc. 24. d. 16

Irenæus lib. 4. cap. 34.

Rom. 12. a. 3

Ioh. a. 7

ticipes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, ut bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactât, quicquid docemus de spiritali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritalis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo cõiunctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quæ ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christum ipsum Cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulo pòst, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non cõtenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quàmlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio Cœnæ non minus spiritalis res est quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui non sit communis sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuū & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quisquis ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllò fructu. Scire autem ex ipsis velim quaudiu eam contineant vbi manducarunt. Hic, meo iudicio, exitum non reperient. Sed obiciunt, non posse hominum ingratitude quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterii integram manere dico, quantumuis impii eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spirituale hunc cibum omnibus porrigit Christus, potumque spirituale propinat: alii auidè vescuntur, alii fastidiosè respuunt. an horum reiectio faciet vt cibum & potum suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impii. Si rursus obiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impii recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus: simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autè quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi cum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo mortem sibi accersere homines, sed potius respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quæ edenda Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri. Quin potius eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicè. Vnde sequitur, incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego au-

Lib. 4. Dist. 8

Iohan. 6. f. 56

Matth. 12. a

Ibidè, a. a. 9

1. Cor. 10. g. 9

rem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantùm quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quòd reuerèter suscipere debebãt, calcãdo.

34

Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm infcitè & perperã illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, secundum istos, est qua impii Christi corpus & sanguinem absque virtute Spiritus vel villo gratiæ effectû recipiunt. Augustinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantùm visibile sacramentum: & quidè intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandè concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicumque fuerit particeps. Nequis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore cõprehendi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tantùm symbolo incredulos communicare. Ac, quo melius tollatur dubitatio, postquã dixerat panè hunc interioris hominis quærere esuriè, subiicit, Moses & Aaron, & Phinees, multique alii qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare: Quia visibile cibû spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibû: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Paulo post, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premit dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rursum opponi visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi inuisibile sacramentaliter re vera comedi, quanuis non spiritualiter. Audimus etiam profanus & impuris nihil concedi præter visibilem signi sumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Dominum māducasse, Iudam verò panem Domini, quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò spectat quod alibi dicit, Quid miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur in Christo: Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panè Cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia malè acceperint. Sed quo sensu, plenius alio loco explicat. nam ex professo definiendum suscipiens quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem aduersus quorundam opinionem, qui non solo sacramento eos edere, sed re ipsa putabant) Sed nec ipsi (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi, quia in membris Christi computandi non sunt. Vt enim alia taccam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui māducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostèdit quid sit, non sacramèto tenus, sed re vera corpus Christi edere. hoc enim est in Christo manere, vt in illo Christus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui nō manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut sanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, sacramèto tenus, & re vera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista Cœna. Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde saginamur. non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Hîc quoque quod sumunt impii, restringit ad signum visibile: nec aliter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiã alio loco, disertè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam perciperent, non tacuisset omnino quod causæ magis erat consentaneum. Alio etiam loco de manducatione eiusque fructu differens, sic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramèto visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino cõsentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac visibilem vel externû. Quòd si verè nec tamen spiritualiter comedi pos-

Homil. in Iohannem 26.
Iohan. 6. f. 50

Exod. 16. c. 14

Homil. in Iohannem 59.

Homil. 62.
1. Cor. 11. b. 7
Liber 5. De Baptismo contra Donatistas.
1. Cor. 11. g. 19

Iohan. 6. f. 16

1. De ciuit.
De 11. cap. 25.

Contra Faustum lib. 13.
cap. 16.

Ser. 1. de verb. Apost.

set Christi corpus, quid sibi vellet quod alibi tradit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturus estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentū aliquod commendavi vobis: spiritualiter intellectum vivificabit vos. Negare certē noluit quoniam idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna porrigatur: sed manducationis modum notavit: quod scilicet in cœlestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtutem vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sæpius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum explicat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur, in qua gratiam morsus nostri non consumunt. Ac ne congerie me pugnare dicant adversarii, scire velim quomodo ab una eius sententia se expediant, ubi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certē infideliari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Unde sequitur, reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillū quoque non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, ut Christus in eo & ipse in Christo inveniatur. His verbis liqueere arbitror, vero & reali esu privari qui sacramentaliter tantum Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidem promissionum Dei, qui non desinit à cælo pluere, quanvis pluvie liquoris saxa & rupes non concipiant.

In Psal. 98.

Homil. in Iohannem 27

In 6. cap. Iohann. 17. cap.

35 Hæc cognitio nos facile à carnali etiam adoratione abstrahet, quam perversa temeritate quidam in sacramento crexerunt: quod secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt unà cum corpore, quæ iam diuelli non possunt. igitur illic adorandus Christus. Primum, si sua illa quæ obtinentur concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam ut maximè absurditatem urgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur, quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videtur quidē sibi suis id syllogismis pulchrè cōficere. Verum quā de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentie nō describat: quomodo ex re ambigua certò conficiet quod volunt? Quid ergo? nōne si grauiore aliquo sensu eorum conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluentur ac liquefcent? nempe ubi certo Dei verbo defici se videbunt, quo uno consistunt animæ nostræ quum ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: ubi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi authores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alii non leues stimuli. Quid: an res erat nullius momenti, Deū hac forma adorare ut nihil nobis præscriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vsquam verbū legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo continuissent, auscultassent certè quod ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huicque mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari iubet. Qui verò, ut à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mādato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quum quid operis instituiamus. Habent Apostolorum exemplum, quos non legimus prostratos adorasse, sed, ut erant discumbentes, accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ usum, ubi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse, à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quod tradebat.

Act. 2. g. 42,
1. cor. 11. d. 23

36 Atque hæc quidem eò tendunt, ut expendant pii lectores quā non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superius dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debēt. Nam ut Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur necesse est. Quod si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, ut ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinem sursum assurgat: qui in signo externo detinentur, à recta quærendi Christi via aberrant. Quid ergo? superstitiosum esse cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt ut Christum illic adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Niceana Synodus, quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit ut ante consecrationem populus alta voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquā quod Christi ascensionē diligēter nobis enarrat, qua corporis sui præsentia à conspectu nostro consuetudinēque subduxit: quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundum hanc regulam erat potius spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenū carnalis crassæque de Deo opinionis. Quare qui sacra-

Coloss. 3. 2. 2

menti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis semniarūt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostēdi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deū fabricati sunt, & creliāo Deo viuente. Quid enim est idololatria, si hoc nō est, dona pro datore ipso eccleie: Vbi dupliciter peccatū est. nam & honor Deo raptus, ad creaturā traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramēto factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

- 37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccandi finem facit) lōgè vltius prolapsi sunt. ritus enim excogitaiūt à Cœnæ institutione prorsus extraneos: in hoc tantum vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquit, hanc venerationem deferimus. Primum si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationē eam deum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem: Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandā solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putēt esse ritè consecratam. nempe verba illa proferent, Hoc est corpus meum. Ego verò contrā obiiciam, simul dictum esse, Accipite & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exēplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promissionem addidit, Exaudiam te. Siquis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione gloriatur, nōne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæso, faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promissionem iis esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea disseruimus quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tātam hinc suæ bonitatis largitatem, quātam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet, vt id in sui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autē est publicè atque vno simul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursum quò sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quod enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramēto agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramēti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

- 38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammareque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nōsque cum illo. Porro quum non nisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos conexosque esse decet, nequid dissidii aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclare verò in Sacramento profecerimus si impressa in sculptaque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quemquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vlllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligere non posse quin diligatur in

Psal. 50. e. 15

Luc. 11. b. 19

1. Cor. 11. f. 16

1. Co. 10. d. 16

fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quam dum Christus seipsum nobis donans, non modo suo nos exemplo, ut alter alteri nos mutuo deuocemus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes unum in se ipso esse facit.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectè Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit utilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quam si vertatur in mutam actionem: quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quod non obseruabant promissiones illas quibus conficitur consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, ut corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quam ut vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hinc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, ut satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores adificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quam nonnulli vrgent ut ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterii explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissione, & mysterium enarratur, ut cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateo, verum in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quam ipsam veritatem sequi.

40 Porro quemadmodum sacrum hunc panem Cœnæ Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum non minus quam salutarum panem Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam; quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursus in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatis, quæ non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendet vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiat & corruptus nocet magis quam nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiaque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quamlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam, ut ait Paulus, qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciumque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei centilla, sine vilo charitatis studio, ad usurpandam Cœnam Domini, insularum porcorum se præcipit, minimè discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suam esse vitam non credunt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac denum sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidiis commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœdè adeo polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem suam sibi accipiunt. Nam quam nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quam in eo esse sibi salutem, omnemque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maluolentia diuisi distractique à fratribus, hoc est Christi membris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnã salutem esse, Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus ut probet se ipsum homo antequam de hoc pane edat, aut bibat de calice. Quo (ut ego quidem interpretor) voluit vnumquodque

Tit. i. 15

1. Co. ii. 8. 29

Ibidem, f. 28.

in se descēdere, & secū reputare an interiore cordis fiducia in salutē à Christo partā recumbat: an oris cōfessione agnoscat: deinde an innocentia ac sanctitatis studio ad Christi imitationē aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum comunē habet: an ut ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfectā in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, ut inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum hominēs ad eam manducandi dignitatē comparare volunt, miserā conscientias torserunt ac diuexarunt diuisis modis: nec tamē quicquā eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignē manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt purum purgatumque omnī peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris unquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vlu arcebantur. Nam si hoc agitur ut nostram à nobis dignitatē petamus, actum de nobis est: desperatio tantū & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus nisi ut tum denique indignissimi futuri simus quū de quærenda dignitate maximē laboratum à nobis fuerit. Quo huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirenda dignitatis: ut quantum in nobis est examine habito, reposcitāque à nobis factorū omnium ratione, contritione, confessione, satisfactiōe, nostram indignitatē expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutū attinet, dico hæc nūquam esse ieiuna euandāque solatia consternatis deiectisque cōscientiis, & peccati sui horrore percussis. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ suæ participationē admittit nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iuuitiæ securum reddat, quā à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse quæ fecerunt quod in se est: Quod si etiam ita esset, quando iam erit ut spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat: Ita quum nulla certa nostra dignitatis securitas fiat, manet semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere qui indignē manducant & bibunt.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina, & à quo auctore profecta sit, quæ misero peccatores & trepidatione mœstita que afflictos, huius Sacramenti consolatione immanis austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelii delicia illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compēdio homines perdere poterat, quā sic eos infatundo, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent quod eos optimus Pater cælestis pascere voluerat. Ne igitur in huiusmodi præcipitiū ruamus, meminerimus hæc sacras epulæ a grotis esse phar macum, peccatoribus solatiū, pauperibus largitiōe quæ sanis, iustis, diuitibus, siqui reperiri possent, nullum afferrent operæ pretium. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus, nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualis inedia, corporis vigorē extinguit. Deinde quum in vitam decur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnā & optimam afferre Deo possumus, si nostram ei vilitatem, & (ut ita loquar) indignitatē offeramus, ut sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, ut nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, ut ab ipso erigamur: si nos accusemus, ut ab ipso iustificemur. præterea si ad eam quā in sua Cœnā nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit; ita vnā omnino animā, cor vnum linguam vnā nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiam si concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorū sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini digni manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignū largitorem, a grot ad medicum, peccatores ad iustitiæ auctorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatē illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil à nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quā Deo imperfectam offerre satis si ut ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alii nobiscum in hoc consentientes, dignitatē ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamē ipso dignitatis longe aberrarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parā ei quā Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignē acciperet: quando ad vnum omnes rei cōiunctique suæ imperfectionis tenerentur. Et sane nimis stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfe-

tionem in recipiendo Sacramento requirere quæ Sacramentū irritum superuacuumque faciat: quod non permissis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

43 Cæterum quòd ad externum actionis ritum spectat, in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ: qui, primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationē traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro, qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclarius Dei gloria hîc resplendeat, & quanto affluentior spiritalis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus, quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrisimatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm nō longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie faceffere iussa, sic administrari decentissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relictæ sunt: simul eos omnes excommunicaret qui interdîcto Domini ab ea arcantur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentū nobis largitus est, nos quòque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hîc verò aut caneretur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

Luc. 22. b. 17

44 Quæ de Sacramento hoc hæctenus differuimus, abundè ostendunt, non institutū ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, idque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verum quo frequētī in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionē Christi repeterent. qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatemque eius prædicandam hortarētur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarentur, cuius copulam in vni tate corporis Christi viderent. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo cum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsus, Lucas in Actis cōmemorat, quum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, cōmunicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agēdum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnæ & elemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo coniiicere licet: & multis postea sæculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicēt, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui nō perseuerat vsque ad finē, & sacram cōmunionē non percipiunt, tanquā inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, scripturas audiunt, & à cōmunionē abstinēt, ab Ecclesia remouentur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuit, vel mitioribus saltem verbis propositum: tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nunquam cōmunicare deprehēsi fuerint, admoneantur: si post monitio-

Act. 2. g. 41.

nem abstineant, arceantur.

25 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis usum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maxime salutare esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De atate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum unitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum, in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alii quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi non nisi Dominico. Quoniam autem, ut diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris obiurgationibus, ne conuiuere ad hanc socordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios, Non est dictum ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti: sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quod hic adstat. Quæso, si quis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum comparare, deinde nihil gustet, nonne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quod non abscessisti confessus es, tandem non participas: nonne satius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communiōe orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

In cap. 1.
homil. 26
Matth. 22. b. 12

46 Et sanè hæc cōsuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinū eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, ut tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret ut omnes simul communicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatriis, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illum, ordinis & politia causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorum populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotannis communicatione posita est: quæ factum est ut ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtrâque aurem securi dormiant. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimū hebdomadibus proponenda erat Christianorū cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones quæ nos in ea spiritaliter pascerent: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes, & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, ut famelici, ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, Diaboli arte intrusam hanc consuetudinē: quæ dum vnū anni diem præscribit, in totū annum socordes reddit. Videmus quidē peruersum hūc abusum Chrysostomi tēpore iam obrepisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citavi loco, tantam esse huius rei inæqualitatē, quod aliis anni tēporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederēt: in Paschate, etiam immūdi. Deinde exclamat, O cōsuetudinē, ô præsumptionē! Frustrā ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tātum abest ut autoritate sua interposita cōprobarit.

47 Ex eadem prodiit officina & altera constitutio, quæ dimidiam Cœnæ partem meliorū populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nēpe symbolū sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interdicitum, paucis raris & vñctis in peculiū cessit. Edictum æterni Dei est ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix. acsi ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiūt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinē per concomitantiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxi habenis lasciuire ferocirèque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrā reclamatione, panem esse sanguinē, vinum esse corpus. acsi Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando audi-

tum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat, Ego sum: qualiter loqui in Scripturis consuevit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minus quàm cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, non nisi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo, vt verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iussis, retinenda nobis est vtilitas quæ in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt iolenne illis est Scripturas ludibrio habere) hinc cauillari. Primum causantur, ex simplici facto non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt. neque enim porrexit tantum calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse commemorat vt pro certo instituto commendet. Alterum effugium est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificorum ordine allegat & cooptauerat. Velim tamè mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt quin facillè cum suis mendaciis reuincantur. Primum, quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerunt cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuerent. Secundò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes: ignorabantne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas ad Cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudicitie fuerit hinc restitare & tergiuersari. Extant Ecclesiasticæ historiae, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Non sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verum omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiae, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

Lib. De testam.
car.
Refert Theodorit. lib. 3.
cap. 18
Hieronym. in 2. Malach.
Chrysost. in 2. Cor. cap. 8.
homil. 18.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc consuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more dūtaxat, sed pro lege inuolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec sacrilegium esse dubitabant, separare quæ essent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterii sine grandi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentem permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrii poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia iure communionis admittimus? Quod autem ad sacerdotes restringunt Canonistæ illud Gelasii decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

Refertur De
cōsecra. dist.
2. cap. Com-
perimus.

Serm. 5. De
lapis.

50 Terriò, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Ac si Satanæ calliditati ex destinato occurrere voluisset. Quartò, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt ipsi volunt) dignatus est, quis vnquàm hominum ausus esset vocare in participationem extraneos, qui à Domino exclusi essent: & participationem quidem eius doni cuius penes se potestas non esset, nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vsurpant, vt plebeculæ symbolum Christi corporis distribuant, si nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt om-

e. Cor. 1. d. 19

nes promiscuè utroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætere non possunt, apud quem non est Est & non. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesiæ prætere audent, & hoc prætextu defèdere. quasi verò aut isti Antichristi Ecclesiæ sint, qui Christi doctrinā & institutiones tam ex facili proterūt, dissipāt, abrogant: aut Apostolica Ecclesiæ, Ecclesiæ non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta. CAP. XVIII.

HIS & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusus tenebris, sacram Christi Cœnam infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesiæ retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus oblitterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum pestilentissimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Missam sacrificiū & oblationē esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Que modo initio dogma istud acceperint saniores Scholastici, nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutiis: quæ utcūque cauillando defendi queāt, ideo tamen repudiandæ sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congregati me hęc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius Prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert & alii qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. Neque id communi tantum vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorū expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtitur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credant. Sed vbi verbo Dei, clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, enèruare & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima hæc securis, verbum inquam Dei, conscindat & euertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodat?

2 **O**stendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliā Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in Veteri testamento constituti leguntur, quorum quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multo figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquā postea eius meminit, ac si nullum vitæ finē habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiāt necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotii prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsū conātur: in qua sedere immortalis non potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque causentur non sufficere suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotii quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius constringuntur quàm vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur viuus est, nec consortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, ac si inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quòd magis ieiunium est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedec Abraham & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificiū? Humanitas sancti regis laudatur à Mose: mysteriū importunè isti excudunt cuius nulla sit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore, quia sequitur continuo post, Et erat Sacerdos Dei

Heb. 5. b. 5, & c. 10, & 7. c. 17. 21, & 9. c. 11, & 10. d. 21

Psal. 110. b. 14
gene. 14. d. 18

Hebr. 7. d. 23

altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abraham. Vnde idem Apostolus Hebr. 7. b. 7 (quo melior non est quærendus interpret) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedec sacrificii Missalis figura esset, an Apostolus obsecro, qui minima quæque excutit, rem adeò seriam & grauè fuisset oblitus: Iam (quicquid nungentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellere tentabunt, cessare ius & honorem sacerdotii inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionè opprimit & obruit. Hoc quidem certissimè est, euerti Christi crucè simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificiū obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptiōnem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificii nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificètius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æterna vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctū esse. Hebr. 9. g. 26. & 10. b. 10. & c. 14. & e. 16 Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem sæculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiā subnequit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Consummatū est. Iohā. 19. e. 30 Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie asfluere licebit: Quando sacrosanctum Dei verbū non affirmat modò, sed clamat etiam & cõtestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nonne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quòd spectat nisi vt Christi passio, qua vnica hostiam se Patri obtulit, sepulta submersaque iaceat: Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ veritati adeò aperta ac dilucida oblectaretur: Nec me latet quibus præstigijs hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacii, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verùm tales sumi nullo negotio discutiuntur. tota enim disputatione contendit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnū illud semel oblatū fuisse, nec amplius iterandum. Subtiliores occultiore etiam num rima effugunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma cõfutatur. neque enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratū fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelii prædicatione ac sacra Cœnæ administratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. 1. Cor. 5. e. 7 Hæc (inquā) ratio est qua nobis ritè applicatur crucis sacrificium, dum fruendum vobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

4 Sed opera pretium est audire quo præterea fundamento missariū sacrificiū fulciant. Nam huc Malachia vaticinium trahunt, quò pollicetur Dominus futurum vt incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Malach. 1. d. 8 Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare. quo familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Deum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione; munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Aegypto & Iudæa erigendis prædicit. Primum enim Iesai. 19. d. 17. 24 quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ: Tertio, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quæ illud Hierosolymitanū fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætatis suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamè rei

quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori sollicitus. Quamquã in hoc quoque miserè hallucinantur, quòd nullū agnoscunt sacrificium nisi Missariū: quū re vera nūc sacrificēt Domino fideles, & mundā offerāt oblationē, de qua mox dicitur.

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandum est quomodo verā & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua cōfirmavit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquã nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouū & prorsus diuersum testamentū? quid enim? annō singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionē promittunt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursus Christus, & altera morte nouum hoc testamētum, vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annon igitur verum principiò dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas: Quid, quòd eò directè spectat Missa, vt rursus si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantum ostēdere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demonstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse *ἀσώπουν*: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutant. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

Hebr. 9. c. 16

6 Iam quartum Missæ munus tractādum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dū ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iacet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talē hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christū Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionē, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in Cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærrere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: Cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiaticem, qua placandus erat Deus, non nisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram Cœnā, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat: erecta Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem Cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitude est, quòd vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæ que agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel dūtaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cātilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis cōmodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communionem doce-ret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc cōmunitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificiū. postquã enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent: quasi relegata esset ad eos Cœna, desit iuxta Domini mādaturum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ ex communicationem quandam

magis referrent quàm cõmunitatem illam à Domino institutã: quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco, (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo interfit.

- 8 Ac ipsũ quidẽ Missæ nomen vnde natum sit nunquã certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ cõferebantur, fuisse sumptũ. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersia, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideòque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nõnne accipere & diuidere inter nos? Qualẽ mandati obseruationẽ docet Paulus? nõnne fractionẽ panis, quæ communicio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quũ vnus priuatim ad se rapit quod nõn nisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter cõcludere licet: vbicũque non est fractio panis ad communionẽ fidelium, illic non Cœnam Domini, sed falsam & præposteram Cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterii, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepit ille mos sine communionẽ offerendi, paulatim cõperit in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populũ huc atque illuc distrahere, quem in vnum cõtium coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panem in suis Missis ostẽdunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideo certè data sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quocunque libeat abusum, corpus Christi cõficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.
- 9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcũque enim fucum hinc facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in aliis demõstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione iudicari poterit. Verum antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potioem esse Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poscere vt voci suæ auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotii vsurpare nisi qui vocatus est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotii sui authorem Deum institutorẽque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati, improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine Sacerdote offerri non possunt?
- 10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obrudat, & eorum autoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificii commento, quale in Missa cõfinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificii vocabulo: verum simul exponunt se aliud nihil intelligere, quàm memoriã veri illius & vnici sacrificii quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant, noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo, prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificii memoriã celebrant sacrosanctã oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandẽ sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore Veris testamenti animalia sacrificabatur: & cui nũc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificiũ panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre nõ cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idẽ effudit. Vnde Augustinus ipse, pluri-

1. Cor. 10. d. 16

1. Sa. 1. 15. c. 22

Heb. 5. a. 4

Lib. 20. contra Faustum, cap. 18

Cōtra aduer-
sarium Legis
sapius.

bus locis nihil aliud quàm sacrificiū laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago, testimoniū illius singularis, veri & vnici sacrificii quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4 De Trinitate cap. 24, vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo, quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verusque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eundē quoque sensum loquitur Chrysostomus. Honorem verò sacerdotii ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Lib. 2. contra
Parmen. ca. 8

II
Galat. 3. a. 1

Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescioquam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplici que Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna quoniam sola hîc eius autoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicum sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelii ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbas nimis deflexerunt.

12

Siquis diligenter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidem illic sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificii effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peractò sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblatis sibi à Filio sacrificii, ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuunt. Quo sublimius est ac sanctius mysterium, eo religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini nō hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominū autoritate vel annorū præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irreperant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit.

1 Cor. 11. d. 20

13

Porro nequis rixator ex sacrificii ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui sacrificii vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσία, nunc προσφοράν, nunc πλάττω dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbis vniuersam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ, tamen ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionem. ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebāt. Proinde & nos in duo genera distribuamus, ac alterum, docendi causa, vocemus λατρευτικόν & σεβαστικόν: quoniam veneratione cultû-

que Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauiſ *ἡχαριστία*: quandoquidē à nullis Deo exhibetur nisi qui immēsis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependant. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eoque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificium adumbrarent quod tandē ab vno Christo re ipsa peractū fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnici à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quū dixit perfectū esse & impletū: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorū remissioni, iustitiæ, saluti necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeoque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hostiæ relinqueretur:

Exod. 29. f. 36.

Iohan. 19. f. 30.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quam in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis, repetita oblatione, de redimēda peccatorū venia, de propitiando Deo, & obtinēda iustitia cogitet. At quid aliud missādo agitur, nisi vt nouæ oblationis merito, passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insanienti modus, parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificiū pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrii esse, huic aut illi, cui uellent, peculiariter applicare: vel potius cuicumque qui talem sibi mercem numero pretio emere uellet. Porro quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterāt: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplū referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis vendūt. sed ille, semel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est Noui testamenti Pontifex & Sacerdos, in quæ translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullum instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem usurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei uiuentis Sacerdotes appellare?

Hebr. 5. a. 4.

15 Est apud Platonem libro de Repu. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis differit, stultamque improborum ac scelestorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quasi uelis obtegi, sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, securius sibi indulgerent: prorsus uidetur ad Missariæ expiationis usum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circūuenire, nefas esse omnes sciūt. Vexare iniuriis uiduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad se rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiusquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune ausuri? Sanè si ritè expendimus, nō alia causa tantum illis animi facit, nisi quia Missario sacrificio, tanquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam: Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerūt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium prostituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

16 Sub altero sacrificii genere quod *ἡχαριστία* diximus, continentur omnia charitatis officia, quibus dum fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primò, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi cōuenit: vt quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat, & eius amplificandæ studiū spiret. Hæc sacrificii species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptumque Deo esse non potest nisi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde recōcilauit, ideò:

- que piaculo absoluit. Est autē ad eō Ecclesiæ necessaria ut abesse ab ea non possit. Itaque æterna futura est quādiu stabit populus Dei, quē admodum iam ex Propheta superius visum est: siquidē eo sensu accipere libet vaticiniū istud, Quoniā à solis ortu vsque ad occasū, magnū est nomen meū in Gētibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantum abest ut submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostrā, hostiam viuētē, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodū loquutus est, quū hūc esse rationalē nostrum cultum subiecit. intellexit enim spiritualē colendi Dei ritū, quem carnalibus Legis Mosaicæ sacrificiis tacitē opposuit. Sic beneficentiā & communicatio, victimæ appellantur quibus placetur Deo. Sic Philippensium benignitas qua Pauli inopiā subleuarant, hostia bonæ fragrantia. sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ.
- 17 Et quid multa persequor? subinde enim in Scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant Propheta, subesse illis carnalibus sacrificiis veritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudaica gente cōmunis est. Qua ratione precabatur Dauid ut oratio sua, sicut incensum, in conspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nuncupat. Quem Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum cōsentium nomini eius. Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini: in qua dum eius mortem annūtiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nūcupamur omnes Christiani: quod per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus, hostiam laudis Deo. fructum labiorum cōsentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium caeli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus: ut in illo audeamus quicquid audeamus. Ille inquam est qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.
- 18 Quid superest nisi ut caeci videant, surdi audiant, pueri ipsi intelligāt hanc Missæ abominationem: quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum, sic inebriauit, sic percussit sopore ac vertigine, ut brutis ipsis stupidiores, proram & puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandūque Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta hodie rabie, tanto fui ore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua spiritali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis) ita se conspurcant. Non hūc vel minimo digito attingo crassos illos abusus quibus sacræ suæ Missæ profanatam puritatem prætereendere possent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciant suis missationibus, quanta rapacitate auaritiā suā expleant. Tantum indico, idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ sanctitas: ob quā ad eō spectabilis esse, tantæque in veneratione haberi aliquot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante oculos oraque omnium versantur, admiscere nolo: ut omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine suis appendicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemiar, idololatriæ, sacrilegi sceleris.
- 19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ sciri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum vsus à primordio Noui testamēti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: Ut scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritaliter pascit. Quare ut non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, ut intelligant se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo ut nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrii, erigere ac statuere noua Sacramēta, facile intelliget qui meminerit quod suprā satis planè explicatum fuit, Sacramēta in hoc à Deo posita esse ut de aliqua eius promissione nos edocent, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo cōsiliarium qui ne bis certum aliquid de eius voluntate spōdere possit, aut certiores securōsque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur,

neminem signum proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est; qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & fortè rudiùs, sed apertius: Sacramentù, sine salutis promissione esse nunquã potest. Omnes homines in vnũ simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat: sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebãtur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullòque fine perstaret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapiëntiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouã aliquam accessionẽ ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christũ esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandũ ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimam horam, nouissimos dies, nouissima tẽpora designatur, nequis vana nouã alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpè numero enim multisque modis antea loquutus per Prophetas, vltimis in his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenũ manifestauit, quantum nostra interest, dum nunc per speculum eum conspiciamus. Iam verò vt hoc hominibus ablatũ est, ne noua Sacramenta in Ecclesia Dei condere possint: ita oprãdum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quamminimam humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua vnum fugit & diluitur: aspersioque fermento tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamè videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramentã etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tãta turba caput exerere possunt, sed tanquã oppressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iustè conquesti sumus, nempe Baptismus ipse: Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concepta & dimidiata laceraque forma visitur.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hætenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur.

C. A. P. X I X.

NOTERAT superior de Sacramētis disputatio apud dociles & sobrios hoc obtinere ne vltra curiosius progredierentur, nec præter illa duò quæ à Domino instituta nõssent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecteretur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omnium ferè sermone trita, scholàsque & cõciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominũ animis etiam nũ insidet: visus sum mihi operæpretiũ facturum, si quinque reliqua, quæ veris ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac propius excuterẽ, omnique absterfo fuco, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hætenus habita fuerint. Principiò hîc testatũ volo piis omnibus, me hanc de nomine cõtentionem minimè litigãdi cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandũ eius abusum. Non me latet, Christianos, vt verborũ, sic rerum omnium esse dominos. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam si qua sit in loquendo improprietas. Hoc totũ concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramēti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adeoque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo cõsecrauit, quæ eximiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur: interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltẽ sine expresso Dei mandato obseruant?

Ergo aut definitionē mutant, aut hac verbi vsurpationē abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones possēt generet. Est (inquiūt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrēdum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionē præbeat. Rursus quum probant Sacramentū esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacua controuersiam mouere. Proinde hoc foriter retinendum est quod inuicta ratione prius cōfirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium cōscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei volūtatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei cōsiliarius tuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima auctoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentū seu promissio obsignatur. Obsignari verò non posset rebus corporeis & elemētis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituire ergo Sacramentū homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria lateāt, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vtile est inter Sacramēta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flexēt sine Sacramēto. Discipuli ferūt orasse versus Orientē. sit: nobis Sacramentū Oriētis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur. & manū quoque extēso Sacramentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant. etsi ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incōmodis coniuncta.

3 Si veteris Ecclesiæ auctoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis constat quo primū tempore obreperit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed quid eo significant? nepe ceremonias omnes & externos ritus, omniāque pietatis exercitia. Quum autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hic referā. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum (sicut ipse in Euāgelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadēque factū facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hinc sacri numeri, hoc est septenarii, mentionem facit? An verisimile est prætermisurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliās in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subicit: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantum verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vt cunquē hoc prætextu maximè suberbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

DE CONFIRMATIONE.

4 HIC mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti. offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei cōfessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erāt, sub finem pueritiæ, aut incunte adolescentia, repræsentabantur iterū à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebāt certam ac cōmunem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctæque meritò esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, si de sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem

Iesa. 40. c. 13
Rom. 11. d. 34

Homil. in Io
hannem 80.
Act. 9. g. 40,
& 10. 8. 36
1. Tim. 2. c. 8

Epist. 118.

Lib. 3. cap. 9.

faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuū impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc nostri aduersarii, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus cōferatur. Verum ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit, Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuū impositionem confirmetur: quia Baptismi tantum formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo non nihil hallucinari Hieronymum, quod Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hanc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotii, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuū impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctio- ne, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia, & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtinere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti: Videmus oleū, crassum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quod si Sacramentorū se ministros, vt par est, agnoscerent, non diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, nequid sine mādato ob- eat. Age, mandatum huius ministerii aliquod producant, & verbum non addam. Si mādato deficiuntur, sacrilegā audaciam excusare non possunt. Hac ratione Phariseos Dominus interrogabat, essetne Baptismus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex hominibus: obtinebat, friuolum esse & vanum, si è cælo, doctrinam Iohānis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contumeliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere volunt, probent.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temere fecisse existimant. Rectè id sanè: nec à nobis reprehenderentur si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerūt Apostoli? Narrat Lucas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quū audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Iesu: oratione facta, manus illis imposuisse, per quam impositionem Spiritum sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuū impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tūc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuū impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuū non altius subesse mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia maneret, manuū quoque impositionē oporteret feruari: sed vbi gratia illa cōferri desit, quorsum pertinet manuū impositio? Adhuc certè ad- est populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuè constaturam promissionem, qua Christus sitiētes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes, quæ per manuū impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelii prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellēter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent: Hoc agendum erat manuū impositione, vt euidens Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuū impositionem, quam Apostolis quidem in vsum fuisse legimus, sed prorsus in alium finem?

7 Eiusdem hoc rationis est ac si quis doceret statum illum quo Dominus discipulos suos

afflavit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorū preces administrari, Domino placebat: non ut posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciūt) mimiticè tantum & sine re effingerent. Quòd si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescioquam præposteram κακομιμίαν) vnde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribueret? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit, qui nihil magis damnat quàm talibus obseruatiunculis hære? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cæna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent, panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescent cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent.

8 Verum propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alarque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione, ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negét Baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consèpulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationē carnis nostræ & viuificationē Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quo nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerentur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorū doctrinam proferri potest, quàm illud Milcuitani Cōcilii decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantum, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vilo Spiritus donò præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionē Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiébatur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & fonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptismo abducat. Qui iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias, à Baptismo abscissas aliò deruat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara ista vnctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vnctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qua in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacii esse oportet. Verius ergo definire hanc cōfirmationem possum quàm ipsi hætenus definirint: nempe insignem esse Baptismi cōtumeliam, quæ vsu ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si mauis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionē accipere debere post Baptismum, vt pleni Christiani inueniantur: quia nunquam erit Christianus nisi qui cōfirmatione Episcopali fuerit chrismatus. Hæc illi ad verbū. Atqui putabā, quæcūque ad Christianismū pertinent, omnia Scripturis perscripta ac cōprehensa esse. Nunc, vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda descendaque est. Dei ergo sapientia, cælestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleū perficit. Hac sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius est: quando nondū erat factum oleum, quo perfusi, omnes Chri-

Galat. 4. b. 9
Colos. 1. b. 20

1. Cor. 6. c. 13

Rom. 6. a. 4.

Act. 8. c. 16

Act. 2. a. 4

Mat. 10. b. 20

Galat. 3. d. 27

De consec.
dist. 5. cap. 5. p.

Verba cap. 1.
De coniec.
dist. 5. Con.
arel. cap. Vt
ieiuni. De cō
sec. dist. 5

stianissimi numeros implerent, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm ut taceam, abunde seipsi refellunt. Quotam enim populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos, quorum imperfect. omi mēderi facile erat? cur tam supina negligentia omittere eos sinunt quod omitti sine graui piculo nō licebat? cur non seuerius exigūt rem adeò necessariā & sine qua salus obtineri non potest? nisi fortè quis subita morte præpeditus fuerit. scilicet, dum ita licenter contemni patiuntur, tacitè fatentur, non tanti esse quanti venditant.

10 Postremò constituunt, sacram hanc vñtionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum: quòd illa summorum Pōtificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quid hīc dicas nisi planè furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blandiuntur vtrp̄ & ipsis sacrosanctas Dei institutiones securè contemnant: Os sacrilegum, tūne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatā, & verborum murmure incantatā, audes Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ improbitati, nisi etiā præferres. Hæc sunt sanctæ sedis respōsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorum hanc, sua quoque opinione, effrænem insaniam cœperūt paulum moderari. Maiori, inquit, veneratione colenda est: fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quā conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutū præstat, licet Baptismus plus ad remissionē valeat. Verùm prima ratione nōne se Donatistas prodūt, qui vim Sacramēti à ministri dignitate æstimāt? Faxo tamen, vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur vnde tanta prærogatiua Episcopis delata fuerit, quam rationē afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerūt, An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis Sacramentum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegāt quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis verigo aliò eos rapit vt subitò Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est vt visum reciperet, baptizaretur, & impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino propriū hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre? quem admodum in quadam Gregorii epistola legitur.

Cap. De his
verò. eadem
distinct.

Lib. 4. Senct.
distinct. 7.
cap. 1.

Aq. 9. c. 17

Distin. 95. ca.
Peruenit.

11 Altera ratio quàm friuola, in epta, & stolidam est, Digniore vocare suam confirmationem, quàm Dei Baptismum: quia in ea frōs oleo inficiatur, in Baptismo cranium: quasi verò Baptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnū oleum in Baptismo magnificiunt. Nos ergo contrā dicimus in Baptismo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non vnus stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in cōfirmatione. Quòd si quis pluri vendi alleget, hac pretii accessione siquid boni alioqui inesset vitiatum, tantum abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit? Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est: quem abrumpere fatius sit quàm in dissoluendo tantopere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vident, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiam si id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an Sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hīc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad confir-

Lib. 3. de Ba-
ptismo, con-
tra Donatist.
cap. 16

matoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber, & in hominū manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conutis modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruat. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ unitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositionem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Lib 5. cap. 23.

- 13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse admonui, priusquàm abortiuæ hæc Sacramenti larua nasceretur. non vt esset confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsus conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium Ecclesia cōsentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edēdam fidei confessionē: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelli-geret, doceretur. Ita vnicam, veram & sinceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelū populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere nō possent. maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non ad eò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

DE POENITENTIA.

- 14 Proximo loco statuunt pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè disserūt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tū deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus. nunc id tantum nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamē prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendū suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiā reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, pacem dare. Quo autem & grauior esset, & plus commédationis apud populum haberet ista actio, constitutū fuit vt semper Episcopi autoritas hîc intercederet. Hinc illud decretum Concilii Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilii Arauscani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur. si reualuerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completoque tempore, reconciliatoriam manus impositionē ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertii, Presbyter sine autoritate Episcopi, non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circumspēctiorem fore. Quanquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopū manum imposuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tēpore: deinde ad communionem veniunt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius cōmunionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicā pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vteretur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationē, de qua Cyprianus meminit, sætam & Ecclesiæ salutarē fuisse indico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiore hanc tametsi improbare, vel saltem acrius insectari nō audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vtunque sit, videmus tamen manuum impositionē in pœnitentiā ceremoniam esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnēda, sed quæ inferiore loco esse

lib. epist. 1.
epist. 2.

Cap. 37.

lib. epist. 3.
p. 114.In Decret. 26.
quæst. 6.

debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxie in reperiendo hîc Sacramento defudant. nec mirum videri debet: nòdum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habêt, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionumque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorẽ esse Sacramentum: & si ita est, existimari debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res Sacramenti: vel vtranque simul esse Sacramentum: nec duo, sed vnum completum. Verùm exteriorẽ esse Sacramentum duntaxat, interiorẽ, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorũ, rem tantum, & non Sacramentum. Qui Sacramenti definitionem suprâ à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse Sacramentum, & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur, definitionẽ meã legem non esse cui parère necesse habeant: audiant Augustinũ, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, Sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut aliis queunt ostendere in eo quod Sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spirituale. Neque vllò modo, Sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spirituale fructum repræsentet.

Lib. 4. Sent. dist. 22. cap. 2.

Lib. 3. quæst. Vet. testam.

In sermone quoda de Baptif. infant.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc Sacramentum quæratur, nõne lógè speciosius iactari poterat absolutionẽ Sacerdotis Sacramentũ esse, quàm pœnitentiam vel interiorẽ vel exteriorẽ? Promptũ enim erat dicere, ceremoniam esse ad cõfirmendam fidem nostram de peccatorum remissione, haberẽque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obieciſſet quispiam, plerosque solui à Sacerdotibus, quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculum. Vt in Eucharistia duplicem mädicationem statuunt, Sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis est: spirituale, quæ bonorum tantum est propria: cur non & absolutionẽ bifariam percipi fingerent? Nec tamen hætenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantum hîc ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramentum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili Sacramento, & visibile Sacramentum sine interiori sanctificatione. Item, Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad Sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquã pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam ad eò & cuius obuiam non perspexerunt.

Lib. 3. quæst. Vet. testam. De Baptif. paruulorum Lib. 5. De Baptif. contra Donatist.

17 Ne tamen animos tollant, quacunquẽ in parte Sacramentum posuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primùm quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica Sacramenti hypostasis. Deinde quòd quacunquẽ hîc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias Sacramentorum non nisi à Deo institui posse iam definitũ sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de Sacramento pœnitentiæ comenti sunt. Ementitum hoc Sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentia in Baptismo perceptam peccãdo corruerit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animumque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quæ sibi in Baptismo promissa sit. Quod autem durè & improprie Hieronymus dixit; pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidunt qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ Sacramentũ, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libro De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur.

Lib. 4. Sent. dist. 14. cap. 1. De pœnitent. dist. 1. cap. 2.

Citatur Decret. 15. quæst. 1. cap. Firmissime

Et quid ad incerta confugimus: Quasi verò apertius quippiam requirendū sit, quàm quod recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismū pœnitentiæ in remissionē peccatorū.

Marc. 1. a. 4.
Luc. 3. a. 3

18

DE VLTIMA, vt vocant, VNCTIONE.

Tertium fictitium Sacramentum, est Extrema vnctio: quæ non nisi à Sacerdote perficitur, idque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo cōsecrato, atque hac verbotum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratū, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamē, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos: inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideique obsecratio saluum reddet laborantem, ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem suprā demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem, & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione, iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, demonia eiecisse, leprosos mūdasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorū, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facile iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vnctione curarunt. At verisimile est vnctionem istam non temerè (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamē vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiusque dona, vulgare ac tritum est. Cæterum euanuit gratia illa curationū, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tēpus edi voluit Dominus quo nouam Euāgelii prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè demus, vnctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

Iacob. 5. d. 14

Matc. 6. b. 13

Iohan 9. a. 6
Matth. 9. d. 29
Luc. 18. g. 42
Act. 3. a. 6, & 5
c. 16, & 19. c. 12

Psal. 45. b. 8

19

Iohan. 9. b. 7

Act. 10. b. 10

Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur nō aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporū vicibus se immergant malè habentes: Frustra, inquit, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio. Cur nō mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubādo, suscitauit Paulus: Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est: Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas, quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis: & eorum languoribus, quoties opus est, medetur, non minus quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitude statim intercidit.

20

Matth. 3. d. 16
Iohan. 1. d. 32

Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demādatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursus Spiritui sancto sunt iniurii qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nūcupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abundè est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Si quidem quum duo ista in Sacramēto exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circumcisionem iam Sacramētum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadē con-

ditione data. Promissionem quam in vnctione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauius, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari nõ debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus ma-

31

Quanquã etiam si obtinuerint, huic ætati cõuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè absunt) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iam iam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinã in suo sacramento, qua vel morborum acerbicatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quod apud Iacobum presbyteros interpretantur sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu salutatum: ter, Ave sanctum oleum: ter, Ave sanctum chrisma: ter, Ave sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu pœnæ, leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficiunt, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permisi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ præfuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo vterentur, in suã suorumque necessitatem vngedo. Author Sigebert. in Chronic.

Iacob. 5. c. 14.

DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

32

Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeò fecundū, vt septem ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquàm ridiculum, quod quum affirmant septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum: quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Si quidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nemo dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguam, controuertimus, quando ipsi planè distinctèque septem declarant? Primùm autem obiter perstringemus, quot & quàm insulfas absurditates nobis ingerant, dū nobis suos ordines pro sacramentis cõmendare volunt: deinde an omnino sacramentum dici debeat ceremonia qua vtuntur Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, quæ præditi esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione consecratus est: quod videntur sibi apud Iesaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Iesaiã quàm sex: nec Propheta omnes eo loco cõcludere voluerit. tam enim tibi Spiritus vitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic sapientiæ, intelligentiæ, consilii, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alii acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. atque inter eos etiam pugna est, quod alii clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem, Episcopatum vltimum: alii exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus numerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas & Lectores illos cationibus præficit, hos legedis Scripturis, quibus plebs erudiat. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamusne septem esse ordines: Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

Lib. 4. Sent. Distin. 34. c. 9

Iesa. 11. a. 2.

Ezech. 1. c. 20
Rom. 1. a. 4, & c. 15.

Opinio hæc est Hugonis: altera, Guil. Parisien.

Isid. lib. 7. c. 6
Mo. allegatur ca. Cleros distinct. 21. & distinct. 33. cap. Lectores & cap. Ostiarius:

23 Verum hoc omnem stultitiam superat, quod in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primum, inquit, ostiarii munere functus est, quando vendentes & ementes, flagello ex fuculis facto, e templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, saliuam tangens, auditum reddidit. Acoluthum se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo praecinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cæna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu ad eum audiri non possunt ut mirer absque risu scripta esse: si tamen homines erant qui scriberent. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophantur, ceroferarium appellantes verbo (ut arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum *ἀκόλυθος* Græcis simpliciter significet pedisequum. Quanquam si his sermone refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: ad eum friuola sunt & ludicra.

Iohan. 2. c. 15
Iohan. 10. b. 7
Luc. 4. c. 17
Marc. 16. d. 33
Iohan. 8. b. 12
Iohan. 3. a. 4
Matth. 26. c. 26
Matt. 27. f. 50
ephes. 5. a. 1

24 Ne tamè mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos, præficiunt. Quis enim cereos ut plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nonne iidem canunt? nonne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit. ut videantur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assumunt. En cur Sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe ut nihil agant. Si prætexant, hanc esse temporum peruersitatem, quod ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia usum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totamque Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis atrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finem consecrant? Audio ludæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quod specimè vnū suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos, & catechumenos, & dæmoniacos: sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quæque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, conflata sunt ex inscitis insulsisque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hinc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas legitur.

A. & 19. c. 13

25 Iam de ceremoniis quas adhibent videmus. Principiò, quoscumque in militiam suam adscribunt, communi symbolo iniericatum. Radunt enim eos in vertice: ut corona regale decus significet: quia Reges debent esse clerici, ut se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbe gloriari quem fidelibus præriperant. Petrus totam Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos ramos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint: quasi soli illi per Christum acti sint regnum & sacerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes: summitas capitis deuodatur, ut eorum mens ad Dominum libera demonstratur, quæ reuelata facie, Dei gloriæ in cõtempletur. vel ut vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel rasura capitis ei temporalium depositio: circumferentia verò coronæ reliquæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. laque persuasi se præclare defunctos esse suis partibus quod talia per coronam suam figuauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigiis ludent: clerici detonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abiicere, gloriam Dei contemplari, aurium oculorumque concupiscentiam mortificasse: at numerum est hominum genus rapacius, stupidius,

Cap. Dup. 12. quæst. 1. 1. Pet. 2. b. 9

Lib. 4. Sent. distinct. 14. cap. Duosut

Lib. 4. Sent. distinct. 24. cap. 11

libidinosius? Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

- 26 Porro quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationè, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasuisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est. siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationè aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accommodaret. Isti quum Nazaræorum purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaismum erigunt dum veterem perperà æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar spheræ radant. quasi Apostolus, docens quid viris omnibus decorum sit, de spherica clericorum rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputet qualis sint energiæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.
- 27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abundè vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiamque nõ satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permetteretur. Iuebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, nequam effœminati cultus speciem præ se ferrent. Adèd autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quo magis suam sanctimoniam notabili distinctioque ab aliis habitu vendicarent, comam demitterent. Quum verò postea res ad crines redisset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerat, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasuisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in superstitionè degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitionè nobis obtrudunt pro Sacramenti sui approbatione. Ostiarii in consecratione clauis templi accipiunt, quo sibi mandari custodiam intelligant. Lectores, sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorum, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acolythi, cæreos & vrceolû. En ceremoniæ quibus (si Deo placeat) tantum inest arcanæ virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis non modò signa ac tessera, sed etiam causæ. Hoc enim secundum suam definitionem postulant, quum inter Sacramenta haberi volunt. Verum vt paucis absoluam, dico absurdum esse quòd in scholis & canonicis minores istos ordines Sacramenta faciunt: quando eorû etiam qui hoc tradunt confessione, primitiæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autè, quum Dei promissionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnus est promissionem dare.
- 28 Superfunt tres ordines, quos maiores vocat. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum translatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines, honoris causa, peculiariter nominant. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutantur, videndum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterii siue sacerdotii. His enim duobus nominibus rem vnã significant, ac sic appellat eos ad quos pertinere aiunt sacrificiû corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenã cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi. manûsque illis inunguntur: quo symbolo docentur datam sibi esse concedandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, adèd nullum apicem habet à verbo Dei quod obtinent, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principiò quidem pro confesso esse debet (quod de Missa papali tractando asseruimus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundum ordinem Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nunc etiam sanctuarium cæli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus Sacerdotes, sed ad laudes & gratiarum actiones, ad nos denique nostraque Deo offerimus.

Aet. 18. c. 18

1. Cor. 9. c. 19

Nume. 6. c. 18

Cap. Prohibe dist. 15.

1. Cor. 11. a. 4

August. De opere monach. in fine. Item in Re-tract.

Lib. 4. Senr. dist. 14. cap. 8

Psal. 110. b. 4
Hebr. 5. a. 6,
& 7. a. 3

renda. Illi vni singulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quum sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse ac sacrilegum? Certè nimis improbi sunt dum Sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterii munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. illic enim ceremonia est, primùm ex Scripturis sumpta, deinde quam non esse inanem nec superuacuum, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quòd autè tertium in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, non est propterea quòd superbiant Papistici Sacerdotes. Euangelii enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mādatum de prædicando Euangelio pascendoque grege, non de hostiis immolādis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ rite obeundam ac sustinendam.

1. Tim. 4. d. 14

Matt. 28. d. 19
marc. 16. c. 15
iohan. 21. c. 1529
Iohan. 20. c. 22Iohā. 20. c. 22
Iohā. 11. c. 43
Matth. 9. a. 5
iohan. 5. b. 8

Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniæ. Dominus noster quum Apostolos amandaret ad Euangelii prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, qua illos donabat, representauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurrant, Accipite Spiritum sanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præposterè effingant: non dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vllò delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere audent cõferri à se Spiritum sanctum. sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicunque in Sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipsam damno quæ in exemplum trahi nõ debuit, quandoquidè à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantum abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

30
Lib. 4. Sent.
distinct. 24.
cap. 8. & in
Canon. dist.
21. cap. 1.

Vnctionem verò à quo tandè acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initium. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vsurpant. sed interim nõ animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratumque fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habēt quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamè eorum religioni deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obseruationem Circumcisione multo esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circumcisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vnctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatæ fiunt à Christo, scque Pastorum munere abdicant.

Exo. 30. d. 30

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenacius adhæsit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An oblitum sunt quod ex Augustino occidunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentum? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mandatum est de filiis Aaron vngendis? At illic etiā mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filii. Mādatur de maectando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburendis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermisissis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudent, cur oleo potius asperguntur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur: ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut consutis centuculis, religionem vnā conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impo-

ritio manuum, quam vt in veris legitimisque ordinationibus Sacramentum esse cōcedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt quò nos ducere debet promissio. Signum si non negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodent oportet.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingunt Diaconos quid habent simile: Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis suam doctrinam aestimari) sed pro iis ipsis quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit, indignè peti contendo. Aiunt ad suos Diaconos peruenire, assistere sacerdotibus, ministrare in omnibus quæ aguntur in Sacramētis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice: oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hîc verbum vnum de vero Diaconorum ministerio: Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manū imponit. Orarium illi & stolā super læuum humerū collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quo ad sinistram pertinentia diuino timori subiiciat. Textum Euangelii præbet, vt se eius præconem agnoscat. Et istæ quid ad Diaconos: Perinde verò faciunt ac si quis Apostolos se instituere diceret quos duntaxat ad ledenda thuribus, simulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apostolos pateret, & conferri cum ipsis Christi Apostolis: Posthac ergo ne Diaconos esse mētiantur quos nō nisi ad histrionicos suos ludos instituant. Quinetiam ipso nomine satis declarāt quale sit officium. Leuitas enim appellant, eorūque rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modo ne alienis plumis eos postea vestiant.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet: nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferāt, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati destinatas ingurgitant. Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptiis vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc concedere sustineat: Verum vt semel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis statueret. neque enim opus est lōgius repetere quæ suprā sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullum esse Dei Sacramentū nisi vbi ceremonia ostenditur annexa promissioni: aut certè potius nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hic ne syllaba quidem habetur certæ alicuius promissionis: frustra igitur quaratur ceremonia ad confirmandam promissionem. Rursum nulla ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

DE MATRIMONIO.

34 Postremum est matrimonium, quod vt à Deo institutū fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorii tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in mente venisset: Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, sutrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta sunt. id enim non tantū in Sacramento quaritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed signum est, inquiunt, sacræ rei, hoc est spiritualis cōiunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigat, longè à scopo aberrant: si signum simpliciter accipiunt, quod in similitudinem adductum sit, ostendam quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut stellā à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnū cælorum grano sinapis. En alterum. Rursum, Simile est regnum cælorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartū. Alibi, Dominus quasi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus: nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudines, tot erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit: quandoquidem scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat istos Sophistas tam inscitè garrientes: Fateor quidem, quoties aspicitur vitis, optimum esse in memoriam reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palmities, Pater meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurrere

1. Cor. 15. e. 41
Matth. 13. d. 31
& e. 33

Iesa. 40. e. 11
Iesa. 41. b. 13

1. Theſ. 5. a. 8

Iohan. 15. a. 1. 3

Iohan. 10. b. 11 bonum esse, Ego sum pastor bonus: oves meae meam vocem audiunt. Verum si quis tales similitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mittendus sit.

35 Ephes. 5. f. 29 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui uxorem diligit seipsum diligit. Nemo unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suae, & erunt duo in carnem unam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram caelo miscere est. Paulus ut ostenderet maritis quam singulari amore uxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. Ut enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic unumquemque affectum esse vult erga propriam uxorem. Sequitur deinde, Qui uxorem diligit, semetipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porro ut doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, in id quomodo se unum fecerit cum sponsa sua Ecclesia, refert ad eum quae Moses narrat Adam de se dixisse. Quum enim adducta esset in eius conspectum Heua, quam e sua costa formatam sciebat: Haec, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, adeoque unam cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysterium. & ne quis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ecclesiae coniugio. Et sane verum magnum mysterium est, quod sibi Christus constam detrahi passus est unde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quosua fortitudine roboraremur: ut iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

Galat. 2. d. 20 36 Imposuit illis Sacramenti nomen. Verum a quomne erat ut eorum incitiae poenas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere posset Interpretes, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamen alio sensu quam Graece a Paulo mysterium dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamose inscientur, quarum ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu foedissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgerent, aliquoties neglecta praeterireunt: Nam & in Epistola ad Timotheum priore a vulgari Interprete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commendatum, immunditiam postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quam vertiginosa est leuitas? Quam absurdum est arcere a Sacramento Sacerdotes? Si a Sacramento se arcere negent, sed a coitus tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eoque demum figurari unionem quae nobis est cum Christo, in naturae conformitate: quia vir & mulier non nisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hic reppererunt, alterum Dei & animae, in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiae, in marito & uxore. Vt cumque, coitus tamen Sacramentum est, a quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi forte Christianorum sacramenta adeo male conueniunt, stare ut simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant unquam Spiritum sanctum adesse.

Lib. 4. Sentent. dist. 17. ca. 4. & in Decr. 27 quaest. 2. cap. Quum societas, Gloss. ca. Lex diuina. Ibidem Decr. lib. 4. Sēten. Dist. 33. cap. 2. & in Decr. 32. quaest. 2. cap. Quicquid 37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quam longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexerunt: ut dicas nihil aliud quam abominationum latebram quasiisse, dum e matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinere, conjugaliu causaru cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non atrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Ut coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma rataque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quae contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoque politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne a Septuagesima ad octauas Paschae, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiae celebrentur. & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cæno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quam animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quod leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

De politica administratione.

CAP. XX.

DORRO quum duplex in homine regimé superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternámque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendá civilem duntaxat, externámque morum iustitiam pertinet, non nihil vt disse ramus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandá suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostédet, meritò à me cõiungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amétes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitũ, furiosè euertere conátur: Principiũ verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostra refert, vt ad gratitudinem testandá maius in nobis vigeat pietatis studium. Principio, antequã in rem ipsam ingrediamur, tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationē habent. Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullũque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intucatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimãt nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxámque vitam, & futurá illam æternámque discernere nouerit: neque difficilè intelliget, spirituale Christi regnum, & civilem ordinationem, res esse plurimum sepositas. Quũ ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spirituales esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatē, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est quòd ipse idem Apostolus, qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi sollicitos esse seruos de statu suo verat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut foemina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circũcisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

Galat. 5. a. 11.
1. Cor. 7. d. 21Galat. 3. d. 28
Coloss. 3. b. 11.

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quo totam politiæ rationem, rem esse pollutá reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrãnis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam lógè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsũ, inquiunt, leges sine iudiciis & tribunalibus: Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quòd nobis leges & iudicia: Verũ vt distinctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquã pugnare sciendum est. Nã illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euani dáque vita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodammodo aspiciatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominũ societatem componere, ad civilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriã aspiramus, peregrinari super terrá: eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesiã Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patère suæ improbitati videant impunitam licentiam: qui, ne malè faciant, neque vi fatis coguntur.

3 Sed de politicæ vsu erit alius opportunior dicēdi locus. Nunc istud tantum intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbaricam: cuius vsus nō minor inter homines quàm panis, aqua, solis & aeris: dignitas quidem multò etiam præstātor. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat ut spiritent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia complectitur, dum efficit ut simul uiuant) non tamen inquam, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatem blasphemia, aliaque religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: ut suum cuique saluum sit & incolume: ut innoxia inter se commercia homines agitent: ut honestas & modestia inter ipsos colatur. Demque ut inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquam moueat quod rectè constituendæ religionis curam ad hominum politicam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse supra videor. Si quidem nihilo hîc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege cōtinetur, palā, publicisque sacrilegiis impune violetur ac conspurcetur. Verum ipsa ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ administrationis sentiendum sit, assequantur, si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges, secundum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regitur, & magistratui paret. Videamus ergo primum de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas: deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò, quis legum vsus ad populum redeat, quæ magistratui obedientia debeat.

4 Magistratum functionem non modò sibi probari acceptamque esse testatus est Dominus: sed honorificèssimis insuper elegiis eius dignitatem prosequutus, mirifice nobis cōmendauit. Ut pauca cōmemorem: Quòd Dii nuncupantur quicunque magistratū gerunt ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet. eā enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina autoritate præditos esse, ac omnino Dei personā sustinere, cuius vires quodammodo agūt. Non meum hoc est cauillum, sed Christi interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotium, ut illi in suo munere seruiant: & (quod Iudicibus suis dicebāt Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituiebant) iudicium exerceant nō pro homine, sed pro Deo: Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, suū esse opus, quòd Reges regnant, & consilarii decernunt iusta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim istud valet ac si dictum esset, non humana peruersitate fieri ut penes Reges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum moderari. quandoquidem illis adest ac etiam præstet in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercenda. Quod & Paulus apertè docet, dū præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ secundum gratiæ diuersitatem variè distributa, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant. Tamen si enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituiebantur ut conformandæ publicæ disciplinæ præessent (quod munus in Epistola ad Corinthios *καθηγητής* vocat) quia tamen videmus eodem recidere finē ciuilibus potestatis, non dubium quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iustā ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autē principes, ministros esse Dei, bene agentibus, in laudem: malis, ad iram ultores. Huc accedunt & sanctorum virorum exempla: quorum alii regnis, ut Dauid, Iosias, Ezechias: alii satrapiis, ut Ioseph, & Daniel: alii ciuilibus præfecturis in libero populo, ut Moses, Iosue, ac Iudices, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet quin ciuilibus potestas, vocatio sit, non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Eūangelio suo attulit, minime quadrare seruile illud gubernandi genus. In quo non suam modò inscitiam, sed Diabolicum fastum produnt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidē pars in illis conspicitur. Verum qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur, non rubet imperio deposito ad priuatam vitam concedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiicere: ut vnus su

Exod. 17. b. 3
Psal. 82. a. 1
& b. 6

Iohā. 10. f. 35

Deut. 1. c. 16
1. Para. 19. b. 6

Prou. 8. b. 14

Rom. 12. b. 8

1. Cor. 12. d. 28

Rom. 13. a. 1

Psal. 3. c. 12

pra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiae nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elogio patronos constituit piis Dei cultoribus. nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto quae passim occurrunt, ac praesertim in Psalmis, quibus suum ius praefectis omnibus asseritur. Omnium verò maxime illustris est locus Pauli, ubi Timotheum admonens, in coetu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Ut tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocínio & tutelae statum Ecclesiae commendat.

Iesa. 49. f. 13

1. Tim. a. b. 8

6 Quae cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationem afferre potest, qua muneris sui difficultates (quae multae certè & graues sunt) leniant. Quatum enim integritatis, prudentiae, mansuetudinis, continentiae, innocentiae studium sibi ipsis imperare debent qui diuinae iustitiae ministros se constitutos esse norunt: Qua fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei viuentis thronum esse audiunt: Qua audacia iniustam sententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinae veritati designatum esse organum intelligunt: Qua conscientia in impia decreta subscribent ea manu quam ad perscribenda Dei acta sciunt ordinatam: In summa, si se Dei vicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinae prouidentiae, custodiae, bonitatis, beneuolentiae, iustitiae imaginem in se representent. Ac perpetuo illud sibi subiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictae Dei exequentur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta vocatione fraudulenter versantur. Itaque quum suos Iudices ad officium cohortari vellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quam quod prius retulimus, Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudiciu, sed pro Deo: quippe qui iuxta vos est in causa iudicii. Nunc igitur sit pator Domini super vos. Videte, & agite: quoniam non est vlla peruersitas apud Dominum Deum nostrum. Et alio loco dicitur, Deum stetit in synagoga eorum, & in medio eorum iudicem agere. quo ad officium animentur dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratae prouinciae rationem aliquando reddere oporteat. Et merito apud eos plurimum haec admonitio valere debet. nam siquid delinquunt, non hominibus modo sunt iniurii quos scelerate vexant, sed in Deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluant. Rursum habet & vnde se praecclare consolentur, dum secum reputant non in profanis nec a seruo Dei alienis occupationibus se versari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

Iere. 48. b. ii

Deut. 1. c. 16
2. para. 19. b. 6Psal 82. a. 1
Iesa. 3. c. 14

7 Qui verò non mouentur tot Scripturae testimoniis quo minus sacrum hoc ministerium insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quam Deum ipsum sugillant: cuius ignominia cum ministerii sui probro non esse coniuncta non potest: Ac prorsus non magistratus reprobant, sed Deum abiiciunt ne super se regnet. Si enim istud verè de populo Israel à Domino dictum est, quod Samuelis imperium detrectassent: qui minus verè hodie de iis dicitur qui in praefecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt: At quum discipulis dictum est à Domino, Reges gentium dominari illis, inter ipsos verò non ita esse, ubi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut praefecturas capessant. O dextros interpretes! Inter discipulos orta erat contentio quis alium praeccelleret. hanc vanam ambitionem ut compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter ceteros vnus eminet. Quae collatio quid quaeso ad ignominiam regiae dignitatis facit: imò quid omnino euincit, nisi regium munus, Apostolicum non esse ministerium? Praeterea inter ipsos magistratus tametsi variae sunt formae, nullum tamen discrimen hac in parte est quin pro Dei ordinibus suspiciendae à nobis omnes sint. Nam & omnes simul complectitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à Deo: & quae omnium minimè aridebat, eximio praeter aliis testimonio commendata est, nempe vnus potestas: quae quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiicit) heroicis & excellentioribus ingeniis minus olim approbari potuit. At Scriptura, quo iniquis istis iudiciis occurrat, diuinae sapientiae prouidentiam esse nominatim affirmat quod Reges regnant: & peculiariter Regem honorari praecipit.

1. Sam. 8. b. 7

Luc. 22. c. 23

Rom. 13. a. 1

Prou. 8. b. 17

1. Pet. 2. c. 17

8 Et sanè valde otiosum esset, quis potissimus sit politicae, in eo quo viuunt loco, futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id definiri nisi temere non posset, quum magna huius disputationis ratio in circumstantiis posita sit. Et si ipsos etiam status citra circumstantias inter se compares, non facile sit discernere quis utilitate praepoderet, adeo à quis conditionibus contendunt. Procliuius est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multo difficilior ab o-

ptimatum potestate in paucorum factionem. multo verò facillimus, à populari dominatione in seditionem. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel temperatum ex ipsa & politia statum aliis omnibus longè excellere: non id quidè per se, sed quia rarissime contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia instructos esse vt vnusquisque videat quantum fatis est. Facit e. g. hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alii aliis mutuò sunt adiutores, doceant ac moneant alii alios, ac si quis plus à quo se efferat, plures sint ad cohibendam eius libidinem censors ac magistri. Id cum experimento ipso semper fuit comprobatum, tum sua quoque autoritate Dominus confirmauit quum aristocratiam politiæ vicinam apud Israelitas instituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Christi produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum esse gubernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem est composita, & ad diuturnitatem rite constituta: sic & beatissimos censeo quibus hac conditione frui licet: & si in ea conseruanda retinendâque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsidēs sunt cõstituti, minui, nedum violari patiantur. si in eo sunt segniores & parû solliciti, perfidi sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se transferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt inde ad commutationem expetendam sollicitentur, non modò stulta erit & superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circumspectas ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politiis regiones variæ administrarentur. Nam quemadmodum non nisi inæquali temperatura, clemèta inter se cohærent: ita hæc sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones, quoscumque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est eis nos monitos ac obediētes præstare.

9. Iam officium magistratum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratum officio, ferendis legibus & publico statu differuit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam feliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantum hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omnium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ fœcordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarii sunt, & cuius beneficio imperat. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd nõ esset Rex in Israel, ideòque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicendo tantum intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momèti erat prætermiserit, vt ipse pure coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impune omnia nouandi cupiditas, vt omnes violata pietatis vindices è medio sublato cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinè innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82, exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit, Audiāt causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscant in iudicio, tam paruū quam magnum audiant, neque timeant ab vllō viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiā adiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices

Iudic. 21. d. 7

Iere. 22. a. 3

Deut. 1. c. 16

Ibidē, 17. c. 16

Ibidē, 16. d. 19

quibus declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hinc magistratum officio, non tam magistratus ipsos instituere consilium est quam alios docere quid sint magistratus & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiae, modestiae, honestatis & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quarum virtutum exemplar se fore Dauid profitetur ubi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat ullis sceleribus, sed detestetur impios, calumniatores & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndique accersat. Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate quoque armati sint, qua palam maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur vel exagitur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & poena res omnes publicas consistere: iis sublatis, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustique cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec contineri sceleratorum hominum libido, nisi seueritate ac poenarum animaduersione potest. Atque hæc duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliosque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem suscipere, completi, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum audaciae obistere, vim comprimere, delicta punire.

Psal. 101

Ierem. 21. d. 12
& 22. a. 3Exod. 20. c. 13
deut. 5. b. 17
matth. 5. c. 21.
Ies. 11. b. 9, &
65. d. 45

Rom. 13. a. 4

Exod. 1. b. 12
act. 7. c. 28
Exod. 32. f. 27
1. Reg. 2. a. 3.

Pro. 16. b. 12.

Ibidē 10. b. 8

Ibidē 20. d. 26

Ibi 15. a. 4

Ibidē 17. c. 15

Ibidē 27. b. 11

Ibidē 24. c. 14

Tribunal
Caesii.

10 Verum ardua hinc, ut videtur, & difficilis nascitur quaestio, Si lege Dei occidere Christiani omnes vetantur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est Ecclesia, vaticinatur quod non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinarius esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquam, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislatores, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum non est: atqui hoc nocere non est nec affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlscisci. Utinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis auctoritate omnia fieri: qua præeunte, à recta via nunquam aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frænum ne de sceleribus poenas sumat. Quod si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nam Dei ministri sunt ad iram, vltores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes alique præfecti, in hoc ministerium incumbant, si quidem suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute populi sui liberatorem cognoscens, Aegypto manus intulit. Deinde quum cæsis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque, quum sub vitæ suæ finè Solomoni filio præcepit de occidendo Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, ut omnes operarii iniquitatis profligantur ex vrbe Dei. Quod etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosis ingenium in tantam truculentiam exardet, ut fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid tanta in omni vita mansuetudine vir cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat: ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verum vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sæuendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex qui sedet in solio iudicii, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufer scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori: aufer impium à conspectu Regis, & statuatur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio fontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant dum perditii homines nefariè percaedes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringent, tantum abest ut bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Faceat modò abscissa sæuâque asperitas, & tribunal illud quod reorum scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunæ seuitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntiari posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, ut Solomo affirmat, regii throni conseruatrice,

clementia:quam primam esse principum dotem verè à quodam olim dictum est. Vtrūque tamen in magistratu videndum, ne aut animi seueritate vulneret magis quàm medeatur: aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem si, molli dissolutaque indulgètia, cum multorum pernicie diffluat. Est enim & istud non abs re quòdam sub Neruæ imperio iactatū: Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

Apud Dionē

11 Quando verò Regibus populisque, ad exercendam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas quæ ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetratur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium conatus pariter euertat oportet quorum scelere legum disciplina corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tantum progressæ fuerint: an totam latrocinii regionem impune affligi vastarique sinent? Siquidem nihil interest, rexne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officii ratio dicit, armatos esse principes non tantum ad priuata officia iudicialiis pœnis coercenda, sed ad additiones quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, si quando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in Nouo testamento nullum extare vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primum respondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse querendam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: ubi non politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consilium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, seque militia penitus subducerent. Dicitur est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Verum magistratum omnium fuerit summopere hinc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, miserentur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasione capient: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate adacti. Nam si multo plus nobis præstant dum est quàm exegerit Ethnicus ille qui bellum videri voluit pacem quæsitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis discernendum. In utroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripere, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministerium data est. Ex eodè præterea belligerandi iure pendet & præsidiorum, & foederum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: foedera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid barbarum in agris suis inciderit, mutuam sibi opem ferant, & vires in comune conferant ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari usus est.

Aug. epist. 5.
ad Marcelli.

Luc. 3. c. 14

Cic. in Off.

13 Libet istud quoque postremò adiciere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimum publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperii quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliosque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tamen Christi spirituale depingit regnum, à legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quàm totius populi

Eze. 48. c. 21

Rom. 13. b. 6

æraría (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes, aliáque tributorum genera, nõnisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrànica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusioné & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subincere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audeat, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tamen si vulgarem ciuilemque modum excedunt, temere ac procaciter fugillare sibi permittant.

14 Proximæ sunt magistratui in politis leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipsæ rursus sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiana politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tantum & quasi in transcurso, notabo quibus legibus piè coram Deo uti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittere maluissem, nisi intelligerem periculosè hîc à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rem publicam negent, quæ neglectis Mose politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alii, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quæ vniuersam Dei Legem per Mosen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac dispiciendæ singulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. nec interim quempiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinet. Veteres enim qui partitioné hanc tradiderunt, tamen si duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum alterum pura Deum fide & pietate colere, alterum syncera homines dilectione cõplecti simpliciter iubet: vera est æternaque iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei volúntatem vitam suam componere volunt. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipse quidè omnibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorù pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vt pote quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò spectabat, quàm quí optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gètibus relicta est condendí quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandé. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore prosequerentur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliæque multo tum foediore, tum absurdiores, pro legibus habendas minimè censeo: quandoquidem ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis constitutionem & æquitatè, cuius ratione cõstitutio ipsa fundata est ac nititur. AEquitas, quia naturalis est, non nisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotii genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circumstantias aliquas habent à quibus pro parte pendent, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas

esse nihil obest. Iam quum Dei Legem, quam moralē vocamus, constet nō aliud esse quā naturalis legis testimonium, & eius cōscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quocunque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quocunque formatae erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbetur, utcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsæ aliàs differāt. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestū. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantū in ignominia, alibi suspendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine viciscuntur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiore edictæ sunt pœnæ. Videmus tamen ut eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furti, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrēdis exemplis in homicidas sauiat, caedibus statim & latrociniiis perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitate augeri postulet. Siquid turbatum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tēpore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate, in pestilentia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quam malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accommodatissima? Nam quod iactatur à quibusdā, fieri contumeliam Legi Dei per Mosē latæ: quum abrogata illa, nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur, non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nūquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Mosē tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrociniū, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

17 Superest nunc ut videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad cōmunem Christianorum societatem redeat. Cui etiam annexa est altera quæstio, Quātum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quocunque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur superuacaneū esse munus magistratus inter Christianos, quod scilicet implorare piè nō possint, utpote quibus vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus cōtrā clarè testeatur, ministrium Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatū esse ut eius manu ac præsidio aduersus flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quod si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio uti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non impiè posse. Hic verò mihi cum duplici hominum genere agendū est. sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, ut quietem nunquam habeant apud se nisi cum aliis pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorū acerbitate, & insana vindicandi nocendique cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendūt. Ac si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pettinaciter insequi.

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè utatur. Rectū autem esse vsutum auctori, agendi: tum defendendi, reo: si hic quidem postulatus ad conditam diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantū effectu, ut quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquum est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul asperitate & odio, procul contētōnis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quā inimico in aduersarium animo ferri. Cōtrā vbi animi maleuolentia suffusi, corrupti inuidia, iracundia incensi, vitionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati ut de charitate aliquid remittant: tota etiā iustissimæ causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc con-

Exod. 22. a. 1

Deut. 19. d. 18

Rom. 14. a. 4

stitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iuste tractari à quouis posse, nisi pari aduersariū dilectione beneuolentiæque profequatur ac si iam amicè, quod controuertitur negotium, transactum ac compositum esset. Inuenerit fortè aliquis talem moderationem ad eò nunquā in iudicium afferri, ut iustar sit prodigi futura si qua reperta fuerit. Fateor sanè, ut sunt horum temporum mores, ratum extare probi litigatoris exemplum: sed res tamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterum quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluat.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes præcise damnant, intelligant se sanctā Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mundis in uita esse possunt, nisi fortè Paulum flagitii insimulare uolent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque uasritiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obest quòd Christianis interdicitur cupiditas, quam & nos à Christianis subselliis longissimè abigimus. Nam siue ciuiler contenditur, non recta incedit uia nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori commēdat, nihil minus quàm mutua mali vicem (quæ est uindictæ affectus) rependere cogitans: siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, eum accusatorem requirimus qui nullo uiciscendi æstu correptus, nulla priuata iniuriæ offensione tactus, in forum accedat: sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd si uindictam animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur quo uicio Christianis interdicitur. At non solum uindictam appetere uentur, sed manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis ad futurum ultorem pollicetur: illam autē cælestis patroni ultionem omnem anteuertunt qui opem aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulant. Minimè id verò: siquidem magistratus uindictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in bonum nostrum (ut ait Paulus) exercit atque exercet.

20 Nihilo etiam magis cum Christi uerbis pugnamus, quibus resistere malo prohibet, & dexteram maxillam obuertere præcipit ei qui alapam in sinistram impegerit: permittereque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, ut citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm repēdere eam appetāt. à qua quidem paciētia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriasque ferendas natum, pessimorum hominum nequitia, imposturis, ludibriis expositum. neque id modò: sed eorum omnium malorum tolerantibus esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos ut suscepta una offensione ad alteram se comparēt, nihil sibi in totam uitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurii sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precētur: & (quæ unica est sua uictoria) bono malū vincere contēdant. Sic affecti non quærēt oculū pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisei, ad appetendam ultionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari, & malitiose sua sibi eripi sic ferent, ut eas iniurias, simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac ultro condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impedit quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationem utantur: aut publici boni studio, fontem ac pestilentem hominem ad poenam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, ut paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærat: ut numerus potius crescat bonorum, non ut pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad præparationem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: ut teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis uidemus prodesse posse quibus bene uelle debemus.

21 Quod autem obiectari solet, lites à Paulo in uniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius uerbis facillè potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: usque eo ut Christi Euangelium & totam quam profitebatur religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primum reprehendit in illis Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd cum in modum inter se dissiderēt fratres eam fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant ut alii aliorum fortunis auidè inhiarent, ultro lacerarent, & damnatum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis controuersias. At omnino vitium uel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non

Aq. 11. 2. 7. 8
24 e. 12. 25.
c. 10Num. 19. d. 18
matth. 5. 1. 59
deut. 32. e. 35
rom. 12. d. 19

Rom. 13. a. 4

Matth. 5. f. 39

Rom. 12. d. 21

Matth. 5. f. 39

Epist. 5. ad
Marcellinū

1. Cor. 6. a. 6

potius damnum acciperent rerum suarum quàm pro his conseruandis ad contentiones vsque laborarent : nempe quum adeò facile quibuslibet damnis commouerentur , & minimis de causis ad forum & lites decurrerent , hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato . Id sanè Christianis agendum est , vt de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispèdium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes, iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificèssimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eosque ob id suspicere ac reuereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequètes præbeât, ac nolint quidè non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norût: de ipsis tamè magistratibus non secus existimènt ac malis quibusdam necessariis. Verùm plus quiddà à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo synceram ac cãdidam existimationem complectitur : hic Regem cum Deo coniungès, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostendit . Est & illud præclarum apud Paulum elogium , Vt obediamus non solum propter iram, sed propter cõscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si restiterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, ac si larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatem morèsq; improbos & flagitii plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudem virtutum : sed dico ordinem ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicumque præfunt, apud nos sint in pretio, & venerationè obtineant præfecturæ suæ respectu.

1. Pet. 2. c. 17
Pro. 24. c. 21

Rom. 13. a. 5

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiã approbent: siue edictis parendũ, siue tributa soluenda, siue subeũda publica munera atque onera quæ ad communè defensionè spectent , siue qua alia iussa capeßenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idè Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareãt, vt ad omne opus bonũ sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuius humanæ creaturæ (vel potius, vt ego quidè interpretor, ordinationi) propter Dominũ, siue regi tanquã præcellenti: siue præsidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentiũ, laudè verò rectè agentũ. Porro quo nõ subiectionè simulare, sed syncerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo cõmendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietã vitã degamus, cum omni pietate ac honestate. Neque hinc se quisquã fallat. Quando enim resisti magistratui non potest, quin simul Deo resistatur: etiã si impunè contemni videtur posse in eimis magistratus, Deus tamè armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem cõprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceãt publicis negotiis, aut temerè irrũpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Siquid in publica ordinatione corrigi intererit, nõ tumultuètur ipsi, nec admoueãt operi manus, quas illis omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionè deferant, cuius vnus hinc soluta est manus. Intelligo autè, nequid iniussi audeant . nã vbi accessit præfeti imperiũ, iam ipsi quoque publica authoritate præditi sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò solent eius cõsiliarios: ita non infulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

Rom. 13. a. 1

Tit 3. a. 1

1. Pet. 2. c. 13

1. Tim. 2. a. 1

24 Quoniam autem hætenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præfès iustitiæ, innocentia vindex: insanus meritò iudicandus sit cui tale non probetur imperium. Ac quum omnium propè seculorũ hoc exemplum sit, vt principum alii, eorum omnium securi quibus prouidendis intenti esse debuerant, procul omni sollicitudine socordes delicientur: alii ad rem suam attèti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituãt: alii plebeulã exhauriant pecunia quam postea insanis largitionibus profundant: alii expilandis do-

mibus, virginibus ac matronis violandis, maſtandis innocentibus, mera latrocinia exer-
ceant: eos vero pro principibus agnoſcendos eſſe, quorū imperio, quoad licet, parendū ſit,
multis perſuaderi non poteſt. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non
à magiſtratus modò, ſed hominis quoque officio, facinora, nullam ſpeciem imaginis Dei
intuentur quæ in magiſtratu elucere debuerat: dum nullum conſpiciunt veſtigium eius
miniſtri Dei, qui in laudem bonis, malis in ultionem datus erat: ita neque etiam præfectū
illum agnoſcunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commendat. Et ſa-
nè is ſemper hominum animis ingenitus fuit ſenſus, non minore tyrannos odio atque exe-
cratione infeſtari, quàm dilectione & veneratione proſequi legitimos Reges.

25 Verūm ſi in Dei verbum reſpicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò prin-
cipū imperio ſubditi ſimus qui probè, & qua debēt fide, munere ſuo erga nos deſungūtur:
ſed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamſi nihil minus præſtēt quàm quod
ex officio erat principum. Tametſi enim ſummum ſuæ beneficentiæ munus eſſe magiſtra-
tum, ad ſalutem hominum conſeruandam, teſtatur Dominus, ac ſuos magiſtratibus ipſis
fines præſcribit: ſimul tamen declarat, qualeſcunque ſint, nonniſi à ſe habere imperium.
Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius ſuæ beneficentiæ exemplaria eſſe & ſpe-
cimina: qui verò iniuſtè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniqui-
tatem à ſe excitatos. omnes ex æquo ſancta illa maiestate eſſe præditos qua legitimam po-
teſtatem inſtruxit. Non vltra progrediar donec certa eius rei aliquot teſtimonia ſubiece-
ro. Nec tamen quo furorem Domini ſuper terram eſſe impium Regem, confirmemus, la-
borandum eſt, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec ſic de Rege plus di-
ctum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum pol-
luat: de ſicario, qui te ad cædem appetat: quum huiuſmodi calamitates omnes, inter Dei
maledictiones Scriptura recenſeat. Verūm in eo probando inſiſtamus magis, quod non ita
facilè in hominum mètes cadit: in homine deterrimo honorèque omni indigniſſimo, pè-
nes quem modò ſit publica poteſtas, præclaram illam & diuinā poteſtatem reſidere, quam
Dominus iuſtitia ac iudicii ſui miniſtris verbo ſuo detulit: proinde à ſubditis eadē in re-
uerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua opti-
mum Regem, ſi daretur, habituri eſſent.

Iob 34. d. 30
oſea 13. c. 11
ieſa. 3. a. 4
ieſa. 10. a. 5
Deut. 28. c. 19

26 Principiò velim animaduertant, ſeduloque obſeruent leſtores illam quæ non ſine cau-
ſa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac ſingularem actionem
in diſtribuendis regnis, ſtatuendiſque quos illi viſum fuerit Regibus. Apud Danielē, Do-
minus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & inſtituit. Item, Vt cognoſcant
viuentes quòd potens ſit Altiffimus in regno hominū: & cui ipſe voluerit, dabit illud. Cu-
iuſmodi ſententiis quum paſſim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter ſca-
tet. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ieruſalem expugnauit, ſatis ſcitur: nem-
pe ſtrenuus aliorum inuaſor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielē ſe illi terram
Aegypti dediffe affirmat pro obſequio quod ſibi in vaſtanda illa præſtiterat. Et illi dice-
bat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque
glorioſum. tibi inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filii hominum, beſtiæ ſylue-
ſtres, & volucres cæli: eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rurſum eius fi-
lio Belſaſar, Deus altiffimus dedit, Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiā,
honorem & gloriam: & propter magnificentiā quam dedit illi, omnes populi, tribus, & lin-
guæ fuerunt trementes & timentes à conſpectu eius. Quum audimus, à Deo impoſitum eſſe
Regem, ſimul illa de honorando & timendo Rege, cæleſtia ediſta animo repetamus: & ne-
quiſſimū tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipſum dignatus fue-
rit. Samuel, quū populo Iſrael denuntiaret qualia eſſet à Regibus ſuis paſſurus, Hoc ius erit
Regis, dicebat, qui regnabit ſuper vos: filios veſtros tollet, & ponet eos ad currum ſuum, vt
ponat eos pro equitibus ſuis, & vt arent agros ſuos, & meſſem ſuam metant, & arma fabri-
centur. Filias veſtras tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros,
vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras
decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollet: & adhibe-
bit operi ſuo. quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non id iure fa-
cturi erant Reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat: ſed ius in popu-
lum vocabatur, cui parère ipſi neceſſe eſſet, nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Samuel, Eò ſe
propriè licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit
num, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

Danic. 1. c. 21,
& f. 37

Ezec. 19. d. 19
Dan. 1. f. 37

Dan. 5. c. 18

1. Sam. 8. c. 11

- 27 *Ierem. 17. a. 5* In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametſi prolixior) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quaestionem clarissimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nabuchadneſar serui mei, & seruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Erítque, vt gens & regnum quæ nõ seruerit Regi Babel, visitabo gentem illam in gladio, fame & peste. quare seruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus retrum illum ferocémque tyrannum coli voluerit, nõ alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cælesti decreto, in solum regni impositum esse, ac in regiam maiestatem assumptum: quã violare nefas esset. Hoc nobis si assiduè ob animos & oculos obuersetur, eodè decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum autoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandum esse pro meritis Regem: nec æquum esse vt subditos ei prætemus qui vicissim Regem nobis non præstet.
- 28 *Iere. 27. c. 17* Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadneſar regnum: quare seruite illi, & viuite. Cuicumque ergo delatum fuisse regnũ constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Arque simul ac in regium fastigium quempiam euehit Dominus, testatam nobis facit suam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim extant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, vicesimo octauo, Propter iniquitatem terræ sunt multi principes. Itè Iob, duodecimo, Subiectione tollit à Regibus, & rursus accingit eos cingulo. Eo autè confesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exiliũ abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum cõseruetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctoque eius oleo victus, quum nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messia Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima mea: dixique, Non mittam manum meam in dominum meum, quoniam christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.
- 29 *1. Sam. 24. b. 7* Hunc reuerentia atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam, voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vires debent præfecti. Id iam confessus sum. Verum si ex eo statuis, non nisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate ultra modum fatigēt: hi suas vxores, quas diligere, & quibus, seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequetes erūt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticom à tergo pendentem respiciant, hoc est ne alii in aliorum inquirent officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primum delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigatur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantum esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt Regum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie concident & cõ-
- Ephes. 6. a. 1*
Ephes. 5. c. 16
1. Pet. 3. b. 7
Dani. 9. b. 7
Prouer. 21. a. 1
Psal. 82. a. 1
Psal. 1. c. 10.

terentur Reges omnes, & Iudices terræ quicumque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas, ut opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: ut viduas haberent in prædam, & upillos diriperent.

Iefa. 10. a. 1

30 Atque hinc mirabilis eius tum bonitas tum potètia tum prouidentia sese profert. nam modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumât, & oppressum iniustis modis populum è misera calamitate eximât: modò furorem aliud cogitatum & aliud molientium hominum eò destinât. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis per Mosen: è violentia Chusam Regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel Reges vel Iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per AEgyptios: sic AEgyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldaeos: confidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingritudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quãdo ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges armâ sumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è cælo armati minorem potestatem maiore coercebant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tamen si Dei manu, quò illi visum erat, destinabatur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamè aliud animo quàm scelus volutabant.

Exod. 3. b. 7
Iudi. 3. b. 9, &
sequentibus

31 Verum utcumque ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum æquè opus exequatur, quum sanguinaria Regum insolentium sceptrâ confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes, & terreantur. Nobis autem in interim summopere cauendû, ne illam plenâ venerandâ maiestatis magistratuû autoritatè, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiamsi apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, spernamus aut violemus. Neque enim si ultio Domini est effrenatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est mandatû. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nunc sint populares magistratus ad moderandum Regum libidinè constituti (quales olim erant, qui Lacedæmonis Regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, Demarchi: & qua etiã fortè potestaté, ut nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) ad eò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, ut si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conniueant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus obedientia, id semper excipiendum est, imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati factes submitti par est. Et verò, ut hominibus satisfacias, in eius offensionem incurrere propter quem hominibus ipsis obediatis, quàm præposterum fuerit: Dominus ergo Rex est regum: qui vbi sacrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus: iis deinde qui nobis præsumunt hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. Aduersus ipsum siquid imperet, nullò sit nec loco nec numero. neque hinc totam illam qua magistratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa verèque summa Dei potestate, cogitur. Secundum hanc rationè Daniel se quicquam in Regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excesserat ille fines suos: nec modò iniurius fuerat in homines, sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat. Ex opposito damnantur Israelitæ quòd impio Regis edicto nimium fuerant morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflasset, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerant. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita. hoc illis seuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tantum absit ut laudem mereatur modestiæ prætextus, quo aulici adultores se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere à Regibus suis impositû. quasi verò ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena potestas, dum suo authòri subiicitur, coram quo cælestes etiam principatus supplices expauescunt. Scio quantum quamque præsens huic constantiæ periculum imminet, quòd indignissimè se contemni Reges ferant: quorum indignatio nuntius

Dan. 6. f. 23

Oseæ 5. d. 13

1. Reg. 12. g. 30

est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud à cælesti præcone Petro pronuntiatum sit editum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur, illam tum nos præstare quàm Dominus exigit obediētiam, dū quiduis perpetimur potius quàm à pietate defleamur. Et ne nobis labascāt animi, aliū etiam stimulū Paulus admouet, Nos ideo tanti à Christo redēptos esse quanti illi constitit nostra redēptio, ne prauis hominū cupiditatibus nos mācipemus in obsequium: multo verò minus impietati simus addicti.

L A V S D E O.

Quæ quatuor libris huius Institutionis continentur.

LIBRO PRIMO, DE COGNITIONE DEI CREATORIS, CAPITA XVIII.

- 1 Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.
- 2 Quid sit Deum cognoscere, & quem in finem tendat eius cognitio.
- 3 Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.
- 4 Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.
- 5 Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.
- 6 Ut ad Deum Creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.
- 7 Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: ut certa constet eius auctoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.
- 8 Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.
- 9 Omnia pietatis præcipia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad reuelationes trās-uolant.
- 10 Scripturam, ut omnem superstitionem corrigat, verū Deum exclusiue opponere diis omnibus Gentium.
- 11 Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicumque idola sibi erigunt.
- 12 Deum ab idolis discerni, ut solus in solidum colatur.
- 13 Vnicā Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas cōtinet.
- 14 In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verū Deum à fictitiis.
- 15 Qualis homo sit creatus. vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & primæ naturæ integritate differitur.
- 16 Deum suā virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua providentia regere.
- 17 Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, ut nobis constet eius utilitas.
- 18 Deum ita impiorum opera uti ut animos flectat ad excquēda sua iudicia, ut purus ipse ab omni labe maneat.

L I B. I I.

DE COGNITIONE DEI REDEMPTORIS in Christo, quæ Patribus sub Lege primū, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

C A P I T A X V I I.

- 1 Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse. vbi de peccato originali.

- 2 Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti additum.
- 3 Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.
- 4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
- 5 Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrii afferri solent.
- 6 Homini perditæ quærendam in Christo redemptionem esse.
- 7 Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo usque ad eius aduentum.
- 8 Legis moralis explicatio.
- 9 Christum, quanuis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse.
- 10 De similitudine Veteris & Noui testamenti.
- 11 De differentia vnius testamenti ab altero.
- 12 Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.
- 13 Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.
- 14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam.
- 15 Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium.
- 16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret. vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cælum ascensu.
- 17 Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

LIB. III.

DE MODO PERCIPIENDÆ CHRISTI GRATIÆ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

CAPITA XXV.

- 1 Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spiritus.
- 2 De fide. vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.
- 3 Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia.
- 4 Quam procul absit ab Euangelii puritate quicquid de pœnitentiâ garriunt Sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur.
- 5 De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.
- 6 De vita hominis Christiani: ac primò, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.
- 7 Summa vitæ Christianæ. vbi de abnegatione nostri.
- 8 De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.
- 9 De meditatione futuræ vitæ.
- 10 Quomodo vtendum præsentī vitæ, eiusque adiumentis.
- 11 De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.
- 12 Vt serio nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.
- 13 Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.
- 14 Quale initium iustificationis & continui progressus.
- 15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quam salutis certitudinem euertere.
- 16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.
- 17 Promissionum Legis & Euangelii conciliatio.
- 18 Ex mercede male colligi operum iustitiam.
- 19 De libertate Christiana.
- 20 De oratione, quæ præcipuum est fidei exercitiū, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.
- 21 De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinavit.
- 22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.
- 23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.
- 24 Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.
- 25 De resurrectione vltima.

LIB. IIII.

DE EXTERNIS MEDIIS VEL ADMINICVLIS quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

CAPITA XX.

- 1 De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.

- 2 Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.
- 3 De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.
- 4 De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in usu fuit ante Papatum.
- 5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.
- 6 De primatu Romanæ sedis.
- 7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio eversa fuit.
- 8 De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licètia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.
- 9 De Conciliis, eorumque authoritate.
- 10 De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrānidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.
- 11 De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu qualis cernitur in Papatu.
- 12 De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus usus in censuris & excommunicatione.
- 13 De votis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.
- 14 De Sacramentis.
- 15 De Baptismo.
- 16 Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.
- 17 De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.
- 18 De Missa Papali: quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.
- 19 De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hætenus vulgò habita sunt, declaratur: tum qualia sint ostenditur.
- 20 De politica administratione.

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS GE-
NEVAE, ANNO M. D. LIX. XVII
CAL. SEPTEMBR.

sg. 6.

Wetzel's Notes / Colours.

Wetzel's Notes

(Carroll 1843)

